

MISKOLCI DOKTORANDUSZ KONFERENCIA

TANULMÁNYKÖTET*

MISKOLCI EGYETEM

DEÁK FERENC ÁLLAM-ÉS JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

MISKOLC
2017.

---

* A tanulmányok közzétételét az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programja támogatta.

Tartalomjegyzék

Előszó	
Bereczki István	1
Közvetítés a közigazgatási perrendtartás világában	1
Bergendi-Rácz Diána	12
Elállás, mint ultima ratio? - Kellékszavatossági igényérvényesítési rendszer a Bécsi Vételi Egyezmény tükrében.....	12
Bukva Kármén	23
Új fejezetek Szerbia és az Európai Unió életében	23
Certicky Mária	36
A felelősségbiztosítás kialakulásának előzményei és fejlődéstörténete Magyarországon 1928-ig	36
Hajdu Szabolcs	50
Közigazgatási szerződések a magyar jogban.....	50
Halász Csenge	58
A személyiségi jogok védelmének specifikumai a közösségi médiában	58
Kardos Dóra	70
Büntetés kiszabás elvei – avagy az ésszerű határidőn belüli elbíráláshoz való jog érvényesülése kóros elmeállapotú vádlott esetén.....	70
Kocsis Bianka Enikő	81
Az atomenergia alkalmazásának büntetőjogi vonatkozásai	81
Kubisch Károly	94
Az emberkereskedelem szabályozási kérdései és minősítése a gyakorlatban.....	94
Lövei Bernadett	106
Munkáltatói intézkedések elektronikus aláírása és kézbesítése a közszolgálati tisztviselőkről szóló 2011. évi CXCV. törvény tükrében	106
Maksó Bianka	119
Az adatvédelmi jog reformja és a BCR szerepe	119
Mircsik Ádám	131
A katonai büntetés-végrehajtási jog hatályos szabályozása a magyar jogrendben.....	131
Nagy Melánia	139
A migráció és a terrorizmus kapcsolatrendszere	139
Oláh Emese	151
Comparative study of Hungarian and EU opposition procedure regarding Trade mark	151
Orbán József	156
A sorozat bűncselekmények bayesi modellezése.....	156

Orosz Flóra	171
A szociális farmok nyugat-európai modelljei	171
Páhi Barbara	182
A versenyjogi engedékenységi politika büntetőjogi megjelenése.....	182
Pászka Imre	193
A tengeri kalózkodás, mint nemzetközi bűncselekmény a XXI. században.....	193
Ritó Evelin	204
Városfejlesztés a mindennapokban.....	204
Sádt Nóra	212
Gondolatok az üzletészre vonatkozó elővásárlási jogról	212
Salvador Neto Luis	220
A diplomácia joghoz való kapcsolódása.....	220
Sápi Edit	231
A színpadi művek nyilvános előadásának egyes engedélyezési kérdései	231
Schultz Márton	243
A nemesi névelemeket tartalmazó nevek engedélyezése az osztrák jogalkalmazási gyakorlatban.	243
Gondolatok a névhasználati engedély szabályaihoz.....	243
Szabó András	254
A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés jelene és jövője Magyarországon	254
Torma Judit	266
Jogpszichológia vagy jog és pszichológia	266
Véger Alexandra	274
Alapjogok sérelme a fogvatartás során, annak fundamentumai és érvényesülése a magyar viszonylatokban	274
Wágner Tamás	286
Adójellegű állami támogatások - A magyar reklámadó és az uniós jog.....	286

Előszó

A Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolája – miként a társkarok doktori iskolái is – a doktori képzés szerves részének tekinti a majdani disszertációhoz elvezető publikációs tevékenységet. A tudományos kutatói kompetenciának nemcsak a kutatás, hanem az elért eredmények megosztása is részét képezi. Ily módon annak a lehetősége nyílik meg, hogy a tudományos közösség tagságára aspiráló doktoranduszok – mint a növekvő gyermek a családi asztalnál – bekapcsolódhassanak az ott folyó diskurzusba és megtanulják azt is, hogyan éljenek a megszólalás jogával. Ha azonban elvárást támasztunk, úgy illik, hogy a feltételeket is biztosítsuk hozzá. Ebből a felismerésből bontakozott ki a doktori iskolák által felkínált fórumok sora, biztosítva, hogy aki lezárta kutatásainak egy szakaszát, annak részeredményeit megoszthassa és megvitathassa társaival, mielőtt továbblép. A fórumok nemcsak a szóbeli megosztás-megvitatás lehetőségét kínálják, hanem – további kompetenciák megszerzését biztosítva – az írásbeli megfogalmazás és a tudományosság kritériumainak megfelelő formában való közzététel lehetőségét is.

Ebbe a sorba illeszkedik mostani rendezvényünk és kiadványunk is. Az Igazságügyi Minisztériummal kötött támogatási szerződésnek köszönhető – és ez úton is köszönjük –, hogy pénzügyi szűkösségünk ellenére, a Minisztérium támogatásával hagyományainkhoz méltó módon meg tudtuk szervezni és fel tudtuk kínálni a fórumot. Örömmünkre szolgál, hogy közel félszáz megszólalásnak, majd annak nyomán harminc publikációnak biztosíthattunk lehetőséget saját intézményünk és társkaraink doktoranduszai számára. A tartalomjegyzéket átfutva is szembeötlő és örömteli az a tematikus gazdagság, amelyet fiatal kollégáink érdeklődése megjelenít – az olvasó elé tárva tudományterületünk sokszínűségét is. Azzal a meggyőződéssel és reménységgel nyújtjuk át kötetünket, hogy az olvasó is meggyőződhet vállalkozásunk gyümölcsöző voltáról.

Miskolcon, 2017 decemberében

Szabó Miklós

a Tudományági Doktori Tanács

elnöke

Bereczki István*

KÖZVETÍTÉS A KÖZIGAZGATÁSI PERRENDTARTÁS VILÁGÁBAN

Fogalom meghatározás

A közvetítői eljárás, más néven mediációs eljárás intézményének megalkotása mögött az a célkitűzés áll, hogy a felek lehetőséget kapjanak arra, hogy a jogszabályok merev alkalmazása helyett egy közös és kölcsönösen előnyös megoldást találjanak konfliktusuk rendezésére. Az elmúlt évtized Európában és Magyarországon is a közvetítés elterjedésének, a lehetőségek kiszélesedésének jegyében telt, mely egyaránt érintett közjogi és magánjogi valamint anyagi és eljárásjogi normákat. A közvetítés a gyakorlatban az érintett jogterületektől függően igen változatos formában működik. Európában kétség kívül a legelterjedtebb formája a bíróságon kívüli közvetítés, de több jogrendszer már teret engedett a bírósági közvetítés intézményének is.¹

Ami a közvetítői eljárás fogalmát illeti, hazánkban a közvetítői tevékenységről szóló 2002. évi LV. törvény nyújt eligazítást ebben a körben. E törvény szerint a közvetítés egy olyan sajátos permegelőző vagy bírósági, illetve hatósági eljárás befejezését elősegítő, egyeztető, konfliktuskezelő, vitarendező eljárás, amelynek célja a vitában érdekelt felek kölcsönös megegyezése alapján a vitában nem érintett, harmadik személy (a továbbiakban: közvetítő) bevonása mellett a felek közötti vita rendezésének megoldását tartalmazó írásbeli megállapodás létrehozása.²

A közigazgatási perekben végzett – hazánkban helyesebben a jövőben végzendő – közvetítés (a továbbiakban: közigazgatási közvetítés) a konfliktusok rendezésének szisztematikus és strukturált formája, mely során egy professzionális közvetítő a konfliktus feloldását széles körben, így eljárásilag és pszichológiailag egyaránt támogatja azzal a céllal, hogy a problémára mindenki számára megfelelő, de legalább elfogadható megoldás szülessen.³ Megjegyzem, hogy közigazgatási közvetítés fogalmának előző meghatározása nem történt meg a 2018. január 1 napjával hatályba lépő közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény (a továbbiakban: Kp.) alapján, hiszen az nem tartalmaz pontos fogalom meghatározást. A fentiek alapján első olvasatra úgy tűnhet, hogy nincs jelentős különbség a két közvetítői eljárás között, azonban ez korántsem igaz. A közigazgatási közvetítés fogalmával kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy azt a Kp. nem ismeri, hanem csupán a közvetítés szót használja a törvény, azonban jelen tanulmány során a téma szempontjából beszédesebb közigazgatási közvetítés használatánál maradok. A közvetítői eljárásról szóló törvény által definiált közvetítői eljárást, mely eredendően a polgári jog körében felmerült jogviták feloldására hivatott, a tanulmány a továbbiakban

---

* dr. Bereczki István, harmadéves PhD hallgató, Marton Géza Állam és Jogtudományi Doktori Iskola, témavezető: Dr. habil. Pribula László, tanszékvezető egyetemi docens, bereczki.jb@gmail.com

¹ SURI, Noémi: Új alternatíva? Bírósági mediáció beilleszthetősége a magyar polgári eljárásjog rendszerébe. *Magyar Jog* 2013/5, 298.

² A közvetítői tevékenységről szóló 2002. évi LV. törvény 2. §

³ FLUCHER, Thomas–KÖCHENDORFER, Bernd–MINCKWITZ, Ursula–VIERING, Markus: *Mediation im Bauwesen*. Ernst & Sohn, Berlin, 2003, 98.

hagyományos közvetítésnek nevezi a közigazgatási közvetítéstől való egyértelmű megkülönböztetés, illetve megkülönböztethetőség végett.

Problémafelvetés

Jelen tanulmány először foglalkozik a közigazgatási közvetítés megjelenésével felmerülő bizonytalansággal, majd azzal a kérdéssel, hogy milyen uniós és hazai előzményei vannak az intézménynek, végül azzal a kérdéssel, hogy milyen megfontolások vezettek a közigazgatási közvetítés megjelenéséhez

A közvetítői tevékenységről szóló 2002. évi LV. törvény 1. § (3) bekezdésének jelenleg hatályos változata szerint nincsen helye közvetítői eljárásnak a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény XX. fejezetében szabályozott közigazgatási perekben.⁴ A közigazgatási közvetítést kizáró jogszabályi rendelkezés mellett elmondható az is, hogy a közigazgatási közvetítés alkalmazhatósága a közigazgatási jogviták feloldása során erősen megosztja mind az elmélet, mind a gyakorlat képviselőit. Mielőtt azonban hosszas viták alakulhattak volna ki e vonatkozásban, a Kp. beemelte az intézményt a közigazgatási perek világába. A Kp. értelmében, ha a felek és az érdekeltek hozzájárulnak, a bíróság (közigazgatási) közvetítést rendel el. A közigazgatási közvetítésre vonatkozóan egyfajta fogalom meghatározást is tartalmaz a törvény: a közvetítés során a felek és érdekeltek bírósági közreműködéssel folytatott egyeztetés útján kísérlék meg a jogvita rendezését.⁵ Ezt a részemről azonban nem tartom tényleges fogalom meghatározásnak, hiszen semmilyen kiindulási alapot nem ad az intézmény vonatkozásában, ezért a tanulmány előző fejezetében leírtakat tekintem irányadónak.

A Kp. szövegéből nem tűnik ki olyan rendelkezés, ami korlátozná a közigazgatási közvetítés alkalmazhatóságát, így az elméletileg alkalmazható a jogvita tárgyától függetlenül valamennyi közigazgatási jog körében felmerült jogvita rendezésére. A gyakorlatra hárul azon ügycsoportok meghatározása, melyekben valóban van létjogosultsága az intézmény alkalmazásának. Ebben a körben azonban sajnálatos módon nem sok támpontot ad sem a Kp. vonatkozó részének rövid indokolása, sőt még a jogirodalom sem.⁶ A jogirodalom hazánkban a közigazgatási közvetítéssel nem is igen foglalkozott mindeztidáig, hiszen a fentebb ismertetettek fényében nem volt értelme annak. Mindezek ellenére, mint ahogyan jelen tanulmány igyekszik a későbbiekben rámutatni, fellelhetők előzményként értékelhető intézmények a magyar jogrendszerben. Ezekre az előzményekre is igaz azonban, hogy nem szolgálnak támpontul és még kiindulási alapként sem igazán a bíróságok számára a közigazgatási közvetítés alkalmazása, illetve egyáltalán alkalmazhatósága vonatkozásban.

A közigazgatási közvetítés alkalmazhatósága kérdésében pozitívként kell azonban utalni más országok gyakorlatára. A nemzetközi tapasztalatok alapján ugyan az a kép látszik kirajzolódni, hogy nem minden közigazgatási jogvita alkalmas arra, hogy közigazgatási közvetítői eljárás lefolytatására kerüljön benne sor, azonban úgy tűnik, mégiscsak van létjogosultsága a közigazgatási közvetítés intézményének. Egy Németországban, Angliában és Franciaországban végzett, a közigazgatási közvetítés alkalmazhatóságát vizsgáló kutatás során az intézmény létjogosultságát igazoló megállapítás született. A kutatás eredményeképpen megállapítható, hogy azok az esetek tűnnek a legalkalmasabbnak arra, hogy közigazgatási közvetítői eljárás

⁴ A közvetítői tevékenységről szóló 2002. évi LV törvény 1. § (3) bekezdés

⁵ Kp. 69. § (1) bekezdés

⁶ T/12234. számú törvényjavaslat a közigazgatási perrendtartásról

lefolytatására kerüljön bennük sor, ahol a lehető legkevesebb jogi probléma merül fel. Ez vélhetőleg annak a következménye, hogy a hatóságokra szigorú jogszabályi követelmények vonatkoznak, amiktől java részt nem térhetnek el. Ennek megfelelően a hatóságok jogi kérdésekben viszonylag szűk körben egyezkedhetnek, azonban a nem jogi, illetve a mérlegelést engedő kérdésekben némi mozgásteret kaphatnak ők is.⁷

A közigazgatási közvetítés európai uniós és magyarországi előzményeiről

Mint ahogyan korábban említésére került csupán szűk körben, illetve közvetett módon beszélhetünk előzményekről a közigazgatási közvetítés vonatkozásában. Egyrészt az uniós normákat szükséges áttekinteni, mely normák jellemzően „soft law” formában jelentkeznek, tehát kötelező erővel nem bírnak. Ebben a körben a közvetettségnek tehát ez az oka, hiszen a tagállamok jogalkotására ugyan hatással lehet egy nem kötelező hatályú ajánlás is, azonban nyilván nem egy rendelettel vagy irányelvvvel azonos módon. Másrészt hazai előzményekről nem is igazán beszélhetünk a fentebb leírtak tükrében, azonban álláspontom szerint bizonyos hatásokról igen. Véleményem szerint azzal, hogy a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvényben (Ket.) szabályozott hatósági közvetítés teret nyert a közigazgatási hatósági eljárás rendszerében, bebizonyosodott, hogy létjogosultsággal bír a közigazgatási jog területén felmerült konfliktusok rendezése során. Ennek tükrében pedig talán nem is tűnik olyan váratlan lépésnek a közigazgatási közvetítés megjelenése a közigazgatási perek világában, hiszen az intézmény alkalmazhatósága a közigazgatási jogviták területén már mintegy igazolásra került. Igaz ebben a körben azonban az is, hogy a hatósági közvetítés nem vált mindezidáig a hatósági jogalkalmazás gyakran használt vitarendezési módozatává.

Az európai uniós előzményekről

Elsőként megemlíteném az európai uniós előzmények vizsgálatakor, hogy a közigazgatási közvetítés vonatkozásában nem áll fenn semmilyen jogharmonizációs kötelezettség. Mint ahogyan fentebb leírtam, a vonatkozó joganyag kizárólag soft law, még annak ellenére is, hogy a polgári és kereskedelmi ügyekben végzett közvetítés egyes szempontjairól szóló Európai Parlament és a Tanács 2008/52/EK irányelv előírásait egyes országok a közigazgatási közvetítés során is érvényesítik.⁸ Erről a kérdésről még jelen fejezetben lesz szó. Igaz ugyanakkor az is, hogy a közvetítésnek nagy szerepe van a hatékonyan működő igazságszolgáltatás feltételeinek biztosításában, mely követelmény teljesítése európai integrációs szempontból is kiemelkedő jelentőséggel bír. Az Európai Unióhoz történő csatlakozás egyik politikai kritériuma, továbbá a tagállamok közti igazságügyi együttműködés alapfeltétele ugyanis az, hogy a tagállami igazságszolgáltatás hatékonyan működő szervezetrendszer legyen. A közvetítés szabályozása e cél érvényesítéséhez hozzájárul.

Az uniós előzmények kapcsán fontos arra a körülményre is utalni, hogy a nemzeti eljárásjogi szabályok megalkotása tipikusan egy olyan területnek tekinthető, ahol hagyományosan

---

⁷ BOYRON, Sophie: Mediation in administrative law: The identification of conflicting paradigms. *European public law* 2007/13, 283.

⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 2008/52/EK irányelve (2008. május 21.) a polgári és kereskedelmi ügyekben végzett közvetítés egyes szempontjairól. HL L 136/3, 24/055/2008, 3–9.

az Unió nem rendelkezik hatáskörrel.⁹ Ennek megfelelően elmondható, hogy nem létezik különálló Unió szintű közigazgatási eljárásjogi kódex.¹⁰ Van azonban az Európai Unió működéséről szóló szerződésének (továbbiakban: EUMSZ) egy a téma szempontjából érdekes cikke. Az EUMSZ 298. cikke ugyanis egy olyan felhatalmazást tartalmaz, ami feljogosítja az Unió intézményeit, hogy szabályozzák ezt a területet is. A hivatkozott cikknek megfelelően az Európai Unió Tanácsa (továbbiakban: Tanács) és az Európai Parlament – a rendes jogalkotási eljárás szabályainak megfelelően – jogosultak meghozni azokat az intézkedéseket, melyek egy nyitott, hatékony és független európai igazgatás kialakításához szükségesek. Az említett cikk alapuló kötelező érvényű Unió aktusok ugyan mindezidáig nem születtek, azonban az Európai Parlament Európai Közigazgatási Jogi Munkacsoportja egy jelentést dolgozott ki a szóban forgó cikk „szellemiségében”.¹¹ A jelentés ugyan az Unió intézmények vonatkozásában, de megkívánja az alternatív vitarendezési módokat – különös tekintettel a jelen tanulmány szempontjából fontos közigazgatási közvetítésre – eljárásukba illeszthetőségének vizsgálatát.

Fontos lépés a közigazgatási közvetítés szempontjából az Európa Tanács R (2001) 9 számú ajánlása a közigazgatási hatóságok és az ügyfelek közötti viták esetén a bírósági eljárás alternatíváiként alkalmazható eljárásokról. Az ajánlás szövege alapján, annak megalkotása mögött elsősorban az állt, hogy a bíróságokra nehezedő ügyteher és az eljárások hossza kétségesessé teszi a tagállami bíróságok képességét, hogy megfeleljenek az ésszerű időn belül való eljárás követelményének. Ezen követelmény megsértése pedig az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikkében foglalt tisztességes eljáráshoz való jog sérelmét jelenti, hiszen e jog egyik fontos kritériuma az ésszerű időn belül való elbírálás követelménye. Az ajánlás utal továbbá arra is, hogy a bírósági eljárás nem minden esetben a legmegfelelőbb a közigazgatási jog területén felmerült konfliktusok rendezésére. A 2. i. pontja kifejezetten akként szól, hogy az alternatív vitarendezési metódusokat a tagállamok egyaránt bevezethetik egyes ügycsoportok tekintetében, illetve általános jelleggel. Ennek a rendelkezésnek az lehet az értelme, hogy a közigazgatási közvetítés alkalmazása nem evidens minden közigazgatási jog tárgykörébe tartozó vita feloldása kapcsán. Így az ajánlás feltehető szándéka az, hogy lehetőséget biztosítson a „vonakodó” tagállamok számára, hogy a jogvita tárgyától függően emeljék be a közigazgatási közvetítést a közigazgatási perrendtartásuk rendszerébe. Az ajánlás II. pontja foglalkozik a közigazgatási közvetítés és a bíróság eljárás egymáshoz való viszonyával. Figyelemre méltó ebben a körben az ajánlás i. pontja, mely értelmében a közigazgatási közvetítés akár egy a bírósági eljárást megelőző kötelező előzetes eljárásnak is beilleszthető a nemzeti jogrendszerbe. Érdekes még kitérni az ajánlás III. 2. i. pontjára mely alapján elképzelhető az is, hogy a közigazgatási közvetítésnek is lesz a családjogban ismeretes közvetítéséhez hasonlóan kötelező változata is.¹²

Az előző pontban ismertetett ajánlás jobb átültethetősége érdekében megalkotásra került az Igazságszolgáltatás Hatékonyságáért Küzdő Európai Bizottság (2007) 15 számú ajánlása. Az ajánlás 1.1 pontja igen komoly elvárásokat fogalmaz meg. Ennek alapján a közigazgatási közvetítés meghonosítása érdekében a tagállamoknak szükséges alaposan felülvizsgálni az

⁹ GRAAF, Kars–MARSEILLE, Bert–TOLSMA Hanna: *Mediation in administrative proceeding: a comparative perspective. Alternative dispute resolution in European administrative law.* Springer Verlag Berlin, Heidelberg, 2014, 593.

¹⁰ VUČETIĆ, Dejan: Is mediation viable in administrative matters? *Facta Universitatis - law and politics*, 2016/4, 496.

¹¹ Working Document State of Play and Future Prospects for EU Administrative Law. Letöltve: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/juri/dv/juri_wdadministrativelaw_/juri_wdadministrativelaw_en.pdf (2017.11.3.)

¹² Az Európa Tanács R (2001) 9 számú ajánlása a közigazgatási hatóságok és az ügyfelek közötti viták esetén, a bírósági eljárás alternatíváiként alkalmazható eljárásokról. Letöltve: <https://rm.coe.int/16805e2b59> (2017.11.06.)

intézmény alkalmazhatóságát saját nemzeti jogukban. Amennyiben az intézmény alkalmazhatósága megköveteli, a tagállamoknak javasolt a megfelelő intézkedéseket megtenni a jogalkotás szintjén is. Ebben a körben az ajánlás egészen odáig megy, hogy meghatározott, a tagállamok által megfelelőnek talált ügycsoportok tekintetében a kötelező közigazgatási közvetítés bevezetését is indokoltnak tartja. A tagállami bíróságoknak is fontos szerep jut, hiszen az ő feladatuk, hogy az egyes konkrét ügyekben, amennyiben alkalmazhatónak találják a közigazgatási közvetítést, javasolják annak használatát a felek számára. Az ajánlás 1.7 pontja foglalkozik a közigazgatási közvetítők képzési rendszerével. A tagállami rendszerek, illetve szabályok harmonizációját tekintve jelentős előrelépés lenne, amennyiben a közigazgatási közvetítők hasonló képzést kapnának. Ilyen közös szttenderdek lefektetésére azonban még a polgári és kereskedelmi ügyek kapcsán sem került sor kötelező jelleggel. Fontos része az ajánlásnak az érzékenyítés is, mely egyaránt vonatkozik a bíróságokra, hatóságokra, ügyvédekre és az ügyfelekre. Ebben a körben az ajánlás javasolja szemináriumok és konferenciák szervezését, továbbá a média felhasználását.¹³

A közvetítői eljárásokra vonatkozó egyetlen Uniós szintű jogi norma, ami nem „soft law” az Európai Parlament és a Tanács 2008/52/EK irányelve a polgári és kereskedelmi ügyekben végzett közvetítés egyes szempontjairól.¹⁴ Ugyan az irányelv a határokon átnyúló polgári és kereskedelmi ügyekre vonatkozik, azonban hatása megfigyelhető a közigazgatási jog területén felmerülő vitarendezés során is. Németország például akként ültette át az irányelvet nemzeti jogába, hogy az ne csak a határokon átnyúló ügyek kapcsán legyen alkalmazható, és garanciális rendelkezései érvényesüljenek a közigazgatási közvetítés vonatkozásában is.¹⁵

Az Unió a közigazgatási közvetítésre vonatkozó jogalkotás kapcsán még nem tett „komoly” lépéseket. Mindazonáltal elmondható, hogy foglalkozott, illetve foglalkozik a kérdéssel és az intézmény elterjedését a nemzeti közigazgatási perrendtartásokban kívánatosnak tartja.

A közigazgatási közvetítés hazai előzményei

Mint ahogyan arra már korábban utalt jelen tanulmány, nem igazán beszélhetünk a közigazgatási közvetítés megjelenése kapcsán hazai előzményekről. Ennek ellenére jelen tanulmány megkísérel egy sor olyan körülményt, előzményként értékelhető hatást felsorakoztatni, mely alapján azt lehet mondani, hogy nem teljesen idegen az intézmény a hazai jogrendszerben. Mint ahogyan már többször említésre került jelen tanulmányban a közigazgatási perrendtartásban nem lelehetőek fel előzmények, hiszen ebben a körben a közigazgatási közvetítés alkalmazása törvényileg kizárt volt, illetve jelenleg is kizárt. Érdeemes azonban foglalkozni álláspontom szerint a közigazgatási hatósági jogalkalmazással is, mint a közigazgatási jog körében felmerült viták rendezésének elsődleges színterével. Az évszázadokon keresztül megszokott közigazgatási hatósági jogalkalmazási logika lényegi meghatározó eleme az volt, hogy az eljáró hatóság a hatáskörébe tartozó ügyekben egyoldalú jogi aktusokkal alakította a különböző életviszonyokat, kisebb részben egyoldalú jogi aktusokkal döntötte el az ellenérdekű felek közötti jogvitákat.¹⁶ Álláspontom szerint a közigazgatási jogalkalmazásban fellehető minden olyan intézmény, ami az

¹³ Igazságszolgáltatás Hatékonyságáért Küzdő Európai Bizottság (2007) 15 számú ajánlása. Letöltve: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&id=1223907&Site=&direct=true> (2017.11.06.)

¹⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 2008/52/EK irányelve (2008. május 21.) a polgári és kereskedelmi ügyekben végzett közvetítés egyes szempontjairól. HL L 136/3, 24/055/2008, 3–9. o.

¹⁵ GRAAF–MARSEILLE–TOLSMA: i.m., 594. o.

¹⁶ KILÉNYI Géza (szerk.): *A közigazgatási jog nagy kézikönyve*. Wolters Kluwer, Budapest, 2008, 498. o.

előzőekben ismertetett hatósági jogalkalmazási logikától eltérést mutat, teret enged olyan intézmények meghonosodásának a közigazgatási viták feloldása kapcsán, mint a közigazgatási közvetítés. Hazánkban a közigazgatási hatósági eljárás szabályait a Ket. tartalmazza. A Ket. rendszerében már nem ismeretlen a hatóság – tágabban értelmezve az állam – és az ügyfél, mint az eljárás résztvevői közötti együttműködés. Ennek a Ket. -ben három formája ismeretes: a hatósági közvetítés, az egyezség jóváhagyása és a hatósági szerződés.

A felsorolt intézmények közül a téma szempontjából legfontosabb hatósági közvetítéssel foglalkozom részletesebben. A hatósági közvetítésre vonatkozó szabályokat a Ket. 41. § -a tartalmazza. Ezek a törvényi szinten rögzített szabályok azonban korántsem tekinthetők átfogónak. A részletes szabályokat a hatósági közvetítőkről szóló 185/2009. (IX. 10.) kormányrendelet tartalmazza. A Ket. alapján a hatóság jogosult hatósági közvetítőt igénybe venni szabad belátás szerint, melynek egyetlen feltétele valamilyen vita megléte a hatóság és az ügyfél, vagy az ellenérdekű ügyfelek között. A Ket. kommentárja segít eligazodni abban a kérdésben, hogy miket tekint a jogalkotó a legtipikusabb alkalmazási területeknek. Ennek megfelelően az építésügyön túl a bányagazgatás, a kisajátítás és a birtokvédelem, de bármilyen ügýtípusban lehetőség van a közvetítő kirendelésre, ha a vita feloldása érdekében ezt a hatóság célravezetőnek találja.¹⁷ A hatósági közvetítés intézményének igénybevétele a hatóság szabad belátására van bízva, egyetlen feltétele immár valamilyen vita megléte. Figyelemre méltó, hogy a törvényhez fűzött kommentár szövege a mediáció szót is használja, egyértelművé téve azt, hogy a hatósági közvetítés is egy közvetítői eljárás.¹⁸ A Ket. a hatósági közvetítés eredményességének egyik zálogaként a közvetítő semlegességét, pártatlanságát határozza meg. Ezen elveknek megfelelően a közvetítő a hatóság alanyaitól teljes mértékben független személy, aki ekként a hatóság és az ügyfél bizalmát egyidejűleg élvezheti. Annak érdekében, hogy az előző követelmény érvényesülése biztosítva legyen a Ket. részben abszolút, részben relatív kizárási okokat határoz meg. A hatósági közvetítő feladati három csoportra oszthatók. Az egyik a közvetítés maga az ügyfelek, illetve az ügyfél és a hatóság között az eljárás céljának megfelelő, mindenki számára elfogadható megoldás megtalálása érdekében, a másik a tájékoztatás, a harmadik feladatcsoport pedig a bizonyítási eljárásban való segítségnyújtás.¹⁹ A hatósági közvetítő jogosultságai közül fontos kiemelni a munkája ellátásához elengedhetetlen irat betekintési jogot, mely jogosultság gyakorlása során tudomására jutott adatok tekintetében titoktartási kötelezettség terheli. A fentebb hivatkozott kormányrendelet szabályai közül annak 7. §-a érdemel kiemelt figyelmet, mely rendelkezés értelmében a közigazgatási hatóság hivatalból is dönthet a közvetítő igénybevételéről.²⁰ Ez a rendelkezés lehetőséget teremt a hatóság számára, hogy kötelező jelleggel utalja az ügyet közvetítői eljárásra. Az, hogy a Ket. már tartalmaz rendelkezéseket egy olyan közvetítői eljárásról, amely a közigazgatási jog területén felmerült viták rendezésére szolgál, megalapozza a közvetítés intézményének létjogosultságát a közigazgatási perrendtartásban. A Ket. vonatkozó szabályainak vizsgálatával pedig arra a következtetésre lehet jutni, hogy a jogalkotó „tényelegetesen” is a közvetítés intézményét kívánta meghonosítani a közigazgatási hatóság eljárásban, nem pedig annak valamiféle, a közvetítésre alig hasonlító változatát. Az a körülmény pedig, hogy a Ket. nem korlátozza a hatósági közvetítés alkalmazhatóságát, arra enged következtetni, hogy elvileg a közigazgatási közvetítés is alkalmazást nyerhet a közigazgatási jogvita tárgyatól függetlenül.

¹⁷ KILÉNYI Géza (szerk.): *Közigazgatási eljárási törvény kommentárja*. Complex kiadó, Budapest, 2006, 144. o.

¹⁸ KILÉNYI (2006): i. m., 143. o.

¹⁹ KILÉNYI (2006): i. m., 143. o.

²⁰ A hatósági közvetítőkről szóló 185/2009. (IX. 10.) kormányrendelet 7. §

A Ket. 75. §-ában szabályozott egyezség intézménye is kétségtelenül a hatóság és az ügyfél együttműködésének egyik formája, mely túlmutat a fentebb említett hatósági jogalkalmazás meghaladott gondolkodásmódján.

A harmadik intézmény a Ket. szabályrendszerében, ami terjed engedelmesked a hatóság és az ügyfél közötti együttműködésének, a hatósági szerződés intézménye. A hatósági szerződés egy rendkívül speciális, kétarcú jogintézmény, amely egyszerre hordoz magán polgári jogi és közigazgatási jogi sajátosságokat. Az intézmény kiemelkedő jelentőséggel bír, hiszen áttöri a közigazgatási hatósági jogalkalmazás során meglévő alá-fölérendeltségi viszonyt, ezzel teret engedve egy másfajta szemléletmódnak.²¹ A hatósági szerződés közigazgatási jogban való megjelenésével meghonosodik a hatósági eljárás során a mellérendeltségi, együttműködési, partneri típusú viszonyokon alapuló hatósági tevékenység.²² A hatósági szerződés alapvetően szerződéses viszonyt hoz létre a hatóság és az ügyfél között, így nem lehet figyelmen kívül hagyni a kötelmi jog szabályait, azonban rendszertanilag mégsem sorolható a polgári jogi szerződések közé. Ugyan a hatósági szerződés is a felek egybehangzó, joghatás kiváltására irányuló akarat-kijelentésével jön létre, azonban annak célja valamilyen közérdekű feladat megvalósítására irányul. Ennek érdekében közjogi jogviszonyt, közigazgatási szerződést hoz létre. A hatósági szerződés kizárólag a Ket. hatálya alá tartozó hatósági ügyben köthető az ügyfél és a hatóság között, amikor a hatóság a határozathozatal helyett célravezetőbbnek tartja a szerződéskötést. A Ket. 76. § (1) bekezdése azonban ezen túlmenően a hatósági szerződés alkalmazását külön jogszabályi felhatalmazáshoz köti, vagyis szükséges, hogy a különös eljárási szabályok intézményesítsék a hatósági szerződést. Az ágazati szabályok között nagyjából három jellemző szabályozási megoldás figyelhető meg, amely az egymással kapcsolatban álló vagy hasonló ágazatokban vissza-visszatér, meghatározva három lehetséges funkciót a jogintézménynek: jogvédelmem, támogatás, engedélyezés. A Ket.-hez fűzött kommentár alapján a hatósági szerződés hatékony helyettesítője lehet egy kötelező, tiltó vagy szankcionáló hatósági határozatnak.²³ Ehhez képest minden más funkció eltéríti a szabályozást a Ket.-től. Az engedélyezés és a támogatásnyújtás hatósági szerződéses rendezésénél hasonló problémák merülnek fel, hiszen mindkét esetben jogosító határozatot helyettesít a hatósági szerződés, így a Ket. szerződésszegésére alkotott 77. § (2) bekezdés szabályai közül a végrehajtás elrendelése nem, csak a módosítás vagy az eljárás megindítása alkalmazható.²⁴ Ennek alapján tehát a hatósági szerződés nem alkalmazható minden esetben. Ha a hatóság nem teljesíti a szerződéses kötelezettségeit, az ügyfél bírósági úton szerezhet érvényt jogainak. Ezt aligha tekinthetjük a polgári jogi fogalmak szerint kiegyensúlyozott, egymás mellé rendelt, egyenjogú személyek viszonyának, de úgy tűnik, hogy ez nem is minden szerződés esetében elvárás, hanem csak a polgári jogi szerződéseknél vetődik fel ilyen követelmény.²⁵ A hatósági szerződés fentebb bemutatott szabályainak vizsgálata során sok érdekes kérdés merülhet fel a közigazgatási közvetítés vonatkozásában. A hatósági szerződés nem nyerhet alkalmazást minden hatósági ügyben, mely körülményről arra lehet következtetni, hogy a hatóság és az ügyfél közötti „egyezkedés” mégsem széles körű. Másrészt az intézmény elemzése kapcsán felmerülhet a kérdés, hogy a közigazgatási közvetítés során születő megállapodásnak milyen lesz a jogi természete. Álláspontom szerint a közigazgatási közvetítés során születő megállapodás sem

---

²¹ KILÉNYI (2008): i.m., 498. o.

²² PATYI András (szerk.): *Közigazgatási hatósági eljárásjog*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2009, 301. o.

²³ KILÉNYI (2006): i. m., 222. o.

²⁴ Kilényi (2006): i.m., 223. o.

²⁵ KISFALUDI András: A polgári jogi szerződés tárgya. *Polgári jogi kodifikáció*, 2008/3, 14. o.

tisztán polgári jogi természetű lesz, hanem az szükségszerűen hordoz majd magán közigazgatási szerződésekre jellemző jegyeket is.

Rendkívül figyelemre méltó, hogy az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény, mely törvény a Ket. „jogutódja” és 2018. január első napjától hatályos, nem tartalmaz rendelkezést a hatósági közvetítés intézményére vonatkozólag. Mindez a nemzetközi tendenciákkal ellentétesnek látszik, annak ellenére is, hogy megjelenik a közigazgatási közvetítés intézménye.

A közigazgatási közvetítés elméleti megalapozottságáról

Jelen fejezet arra keresi a választ, hogy mennyire tekinthető megalapozottnak a közigazgatási közvetítés megjelenése jogelméleti szempontból.

Az elmúlt időszak az állam és az állampolgárok kapcsolatának újraértelmezését, modernizációját hozta el. A megváltozott kapcsolatrendszer jegyében az állampolgárok együttműködnek az állammal, amely pedig viszonzásképpen a jó kormányzás modelljét követi. A jó kormányzás elvének megfelelően az állam felismeri, hogyan tudná saját rendszerét hatékonyabbá és együttműködőbbé tenni, és ennek megfelelően meghozza a szükséges intézkedéseket, intézményi újításokat. Ide tartozik az a tendencia is, hogy egyre inkább felértékelődik a jogállamiság elve és a polgárok egyenjogúsága, mely értendő akár az állammal, illetve a hatóságokkal szembeni relációban is.²⁶ Ebben a körben a közigazgatási közvetítés alkalmazásával nőhet a közigazgatási jogviták lezárásaképpen születő megoldások igazságossága, és erősödhet a résztvevőkben az az érzés, hogy az eljárásnak alanyai, nem pedig tárgyai.²⁷ A közigazgatási közvetítés jól illeszkedik az intézményi újításokra nyitott, hatékonyságra és együttműködésre törekvő jó kormányzás koncepciójába.

A napjainkban zajló közigazgatási és közigazgatási jogi reformok egyik fő célkitűzése az, hogy a közigazgatás szervezetét, illetve rendszerét hatékonyá és költségtakarékosá tegyék.²⁸ A költséghatékonyság körében kiemelendő, hogy a közvetítés alakmázása a közigazgatási jogviták feloldása során nem csak a peres felek számára jelent lehetőséget egy, a bírósági pereknél olcsóbb eljárásra, hanem a bíróságok oldalán is jelentkeznek költségmegtakarítások.²⁹

A jó kormányzás és a hatékony állam elvéhez szorosan kapcsolódik a decentralizáció követelménye. Ennek alapján az államnak „ki kell vonulnia” a lehető legtöbb területről, és olyan új együttműködési formákat kell megalkotnia, melyek lehetővé teszik azt, hogy az állampolgárok maguk rendezzék konfliktusaikat. A közigazgatási közvetítés során lehetőség nyílik arra, hogy a felek részt vegyenek a közigazgatási döntések meghozatalában. Ez pedig megfelel annak az egyre erősödő igénynek is, miszerint az állampolgárok részt kívánnak venni az őket érintő közigazgatási döntések meghozatalában.³⁰

A közigazgatási jog területén felmerülő viták rendezésére szolgáló hatósági és bírósági eljárásra egyaránt jellemző, hogy az ügyfél, illetve a fél érdekei gyakran háttérbe szorulnak, és egy jogszabályok által szigorúan orientált eljárás kerül lefolytatásra. Megítélésem szerint elmondható,

²⁶ ORTLOFF, Karsten-Michael: Mediation außerhalb und innerhalb des Verwaltungsprozesses. *Neue Zeitschrift für Verwaltungsrecht*, 2004/4, 390. o.

²⁷ HARTER, J. Philip: Dispute resolution and administrative law: The history, needs, and future of a complex relationship. *Villanova Law Review*, 1983/84, 1393. o.

²⁸ BOYRON: *i.m.*, 267. o.

²⁹ BOYRON: *i.m.*, 267. o.

³⁰ BOYRON: *i.m.*, 267. o.

hogy a hatósági és bírósági eljárások során sztenderdizált döntések születnek, mivel a vonatkozó jogszabályok erőteljesen behatárolják a hatóság, illetve a bíróság mérlegelési jogkörének terjedelmét. Ezen a sztenderdizáción segít változtatni a közigazgatási közvetítői eljárás azzal, hogy olyan megoldás kimunkálására törekszik, melyet elfogadhatónak talál mindkét fél. Egy ilyen megoldás kidolgozása pedig hozzájárul az állampolgárok későbbi jogkövető magatartásához és így a további eljárások megelőzéséhez.³¹

A bírósági perek elhúzódása semmilyen jogterületen, illetve ügyszakban nem kívánatos. Az eljárásjogi törvények számos garanciális rendelkezést tartalmaznak annak érdekében, hogy a perek ésszerű időn belüli befejezése biztosított legyen. A közigazgatási jog területén felmerülő viták feloldása elsősorban nem a bíróságok, hanem a közigazgatási hatóságok feladata. A közigazgatási hatóságokra eljárásuk során különösen szigorú ügyintézési határidők vonatkoznak, ezzel biztosítva az állampolgárok alkotmányos jogát az ésszerű határidőn belül való ügyintézéshez.³² A közigazgatási jogviták gyakran érintik az állampolgárok alapvető jogait, ezért a Ket. már régóta nagy hangsúlyt fektet arra, hogy a hatósági eljárások ne húzódjának el. Ez a „szellemiség” hatást kell, hogy gyakoroljon a közigazgatási perrendtartásra is. Ez azért bír jelentőséggel, hogy a bírósági jogalkalmazás ne kerüljön ellentétbe a közigazgatási jogviták elbírálása kapcsán kialakult olyan elvi szintű garanciákkal, mint az idő és költséghatékonyság.³³ Ebben a körben is elmondható, hogy várhatóan kívánatos eredményekkel jár majd a közigazgatási közvetítés megjelenése.

A közigazgatási közvetítés – és általában a közvetítés – megjelenésének, illetve mind erőteljesebb térnyerésének indokai között szerepel az igazságszolgáltatás globális válsága is. Az emberek bizalma jelentősen csökkent a bíróságok vitamegoldó képességében. Nem arról van szó, hogy nincs szükség igazságszolgáltatásra, hanem arról, hogy sokan úgy vélik, hogy saját maguk hatékonyabban tudnák rendezni konfliktusukat, amennyiben meglenne ennek a megfelelő „fóruma”. Az emberek bizalomvesztéséhez kapcsolódik az a nézőpont is, miszerint a bírák kiválasztása a lehető legkevésbé demokratikus módon történik.³⁴ Az elméletnek megfelelően ez a kinevezési eljárás nem kielégítő az állampolgárok számára, akik ezért nem viseltetnek feltétlen bizalommal a bíróságok és eljárásuk iránt és ezért nyitottak más eljárások irányába.³⁵ Ennek a tendenciának is megfelelni látszik a közigazgatási közvetítői eljárás megjelenése a közigazgatási perrendtartás rendszerében.

Érdemes azzal a kérdéssel is foglalkozni, hogy a közigazgatási közvetítés intézménye miként illeszkedik a Kp. rendszerébe. A Kp. következő szakaszai alapján megalapozottan állítható, hogy a közigazgatási közvetítés jól illeszkedik a törvény rendelkezései közé. A 2. § (1) bekezdése a bíróság köteletségévé teszi, hogy erre irányuló kérelem esetén hatékony jogvédelmet biztosítson.³⁶ Ugyanezen szakasz (2) bekezdése szerint a bíróság a közigazgatási jogvitát tisztességes, koncentrált és költségtakarékos eljárásban bírálja el.³⁷ Az említett rendelkezések a bíróság köteletségévé teszik a felsorolt alapelvek betartását, illetve betartatását. A 3. § pedig a

³¹ LITVINS, Gatis: Alternative methods of judicial protection and dispute resolution in administrative law. In: *Alternatives to litigation between administrative authorities and private parties: conciliation, mediation and arbitration*. Council of Europe Publishing, Strasbourg, 2000, 371. o.

³² Magyarország Alaptörvénye XXIV. cikk

³³ LITVINS: *i.m.*, 372. o.

³⁴ WELSH, Nancy: The place of court-connected mediation in a democratic justice system. *Cardozo journal of conflict resolution*, 2004/5, 128. o.

³⁵ HARTER: *i.m.*, 1395. o.

³⁶ Kp. 2. § (1) bekezdés

³⁷ Kp. 2. § (2) bekezdés

felek számára ír elő olyan kötelezettségeket, mint a jóhiszemű eljárás vagy az eljárást elősegítő pervitel.³⁸ Ezek az alapvető rendelkezések mind megalapozzák a közigazgatási közvetítés létjogosultságát az új törvényi rendelkezései között.

Jelen fejezet igyekezett rámutatni arra, hogy a közigazgatási közvetítés megjelenése valójában nem tekinthető sem váratlanul, sem indokolatlannak. Az, hogy az intézmény beváltja-e a hozzá fűzött reményeket, a gyakorlati alkalmazás során fog kiderülni.

Összegzés

Jelen tanulmány igyekezett rámutatni azokra az előzményekre és tendenciákra melyek alátámasztják a közigazgatási közvetítés megjelenését a közigazgatási perrendtartás rendszerében. Erre az intézmény kapcsán szükség mutatkozik, hiszen sokan nem hisznek annak alkalmasságában, illetve alkalmazhatóságában a közigazgatási jogviták feloldása során. Látni kell azonban azt is, hogy az elmúlt évtized szemléletváltása az állam szerepe kapcsán, továbbá az Unió törekvéseknek való megfelelés szándéka megfelelő talajt biztosított a közigazgatási közvetítés megjelenéséhez. Mindenesetre az intézmény létjogosultságát az elkövetkező évek tapasztalatai alapján lehet majd megítélni, így érdemes lesz majd a közel jövőben nagy figyelmet szentelni a közigazgatási ügyekben eljáró bíróságok közigazgatási közvetítéssel kapcsolatos gyakorlatának.

Summary

In general, we can say that the aim of the mediation procedure is to find a mutually beneficial solution instead of the “rigid” application of statutory provisions. In the past decades, mediation became a recognized method of dispute resolution in Europe. In spite of the foregoing, currently mediation in administrative court proceeding (hereinafter: “administrative mediation”) is not possible in Hungary. This situation will change from the first of January 2018 when the new act on administrative court procedure comes into force. The applicability of administrative mediation is controversial, and there are jurists who argue that the institution should not have been incorporated into the new act. It is also important to emphasize that the administrative courts – as the organization to apply administrative mediation in the near future – are also reluctant in connection to administrative mediation. The main reason behind this attitude might be the fact that the legislator gave no standpoint regarding the application of administrative mediation, so the difficulties need to be settled by them.

If we would like to understand the institution of administrative mediation better, we should identify all possible antecedents. With this respect, we can distinguish national and European law antecedents. It is important to emphasize that from a historical point of view administrative mediation is a new institution all over the world so the list of its antecedents is short. It is also important to know that in Hungary we can rather talk about effects which influenced the legislator in the course of “developing” administrative mediation. In my opinion, all the institution in the administrative procedure which offers the parties – even between a public body

---

³⁸ Kp. 3. §

and a citizen – an opportunity to settle their case more proactively might be considered as some kind of antecedent of administrative mediation. Such institutions in our administrative procedure are magisterial mediation, magisterial contract and settlement. These institutions might be considered as an exception with respect to the unilateral magisterial law enforcement prevailing since centuries. In my point of view the legislator took into account the importance of these institutions in administrative procedure when administrative mediation was incorporated to the new act. To interpret the rules of the administrative procedure act related to magisterial mediation are highly important to get a better understating respecting administrative mediation. We can see that the applicability of mediation procedure to settle administrative law disputes is already confirmed at some extent. It is also worth to mention that the administrative procedure act do not exclude any type of cases from the possibility of mediation. In my opinion we can gather useful pieces of information from the magisterial mediation related regulation of the administrative procedure act and with this knowledge we might get a better understanding concerning administrative mediation.

When it comes to the European law, with respect to administrative mediation, we can easily recognize that the European Union considers the institution suitable to settle administrative law disputes. However, at this level we can find only soft law instruments (e.g. recommendation and working document). The only compulsory source of law is a directive (directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council on certain aspects of mediation in civil and commercial matters) which is not applicable with respect to administrative mediation. However, some member states like Germany accepts its crucial provisions concerning administrative mediation as well. The European Union emphasized with all this legislation effort concerning administrative mediation, that the institution is considered to be desirable to appear in the national jurisdictions.

In the light of the foregoing, this paper tries to identify all those circumstances which led to the incorporation of administrative mediation to the brand new administrative court procedure act. Among other reasons, well know by those who are interested in mediation procedures (e.g. time and cost effectiveness), there are several specific reasons need to be mentioned. Administrative mediation is closely linked to good governance, decentralization and effectiveness. It is also important to mention that the state always tried to improve its decision making mechanisms. Administrative mediation provides an opportunity to reach an agreement between the parties – even between a public body and a citizen – which enhances the future legal compliance. Furthermore future legal compliance – which is crucial in order to avoid further litigation – is also fostered by the fact that the parties might have a better chance in an administrative mediation procedure in comparison to an ordinary court procedure to understand the other party's reasons.

This paper tried to present that the incorporation of administrative mediation to the administrative court procedure act might not be unexpected. The expectation of the European Union and the need for a more efficient dispute resolution procedure were the main factors for the legislator to establish the institution of administrative mediation. However, it will be the upcoming years which decide whether the institution will be suitable to settle administrative law disputes.

Bergendi-Rácz Diána*

ELÁLLÁS, MINT ULTIMA RATIO? - KELLÉKSZAVATOSSÁGI IGÉNYÉRVÉNYESÍTÉSI RENDSZER A BÉCSI VÉTELI EGYZEMÉNY TÜKRÉBEN

*„Facta rehibitionem omnia in integrum
restituuntur, perinde ac si neque emptio neque vendicio intercessit”*

Paulus Decimus 21,1,60

Előszó

A Bécsi Vételi Egyezmény (továbbiakban: Egyezmény) hatálya alá tartozó adásvételi szerződésekben foglaltak nem szerződésszerű teljesítése esetén az esetleges vitás kérdéseket gyors, egyszerű és hatékony megoldását segíti elő. Abban az esetben, ha a felek a közöttük fennálló adásvételi szerződést megszegik, a szerződésszegés minősége (alapvető vagy közönséges szerződésszegés) meghatározza, hogy a sértett fél élhet-e a közvetlen elállás jogával. Az Egyezmény 25. cikk akként rendelkezik, hogy *„a felek egyike által elkövetett szerződésszegés akkor alapvető, ha az a másik félnek olyan hátrányt okoz, amely jelentős mértékben megfosztja őt attól, amit a szerződés alapján jogosult elvárni, kivéve, ha a szerződésszegő fél nem látta előre és egy ésszerűen gondolkodó, hasonló személy, azonos körülmények között sem látta volna előre az ilyen következményt.”*

Alapvető szerződésszegés esetén az Egyezmény lehetőségként kínálja fel a csorbát szenvedett félnek az azonnali elállást.² Felmerül azonban a kérdés, hogy minden, az Egyezményben meghatározott, alapvető szerződésszegés esetében érdemes-e és kell-e az elállás jogával élni? Melyek azok az esetek, amelyek során a kicserélés, kijavítás és az esetleges árleszállítás, mint a jogsértés orvoslását elsőként hivatott eszközöket kihagyva az elállást engedi az Egyezmény alkalmazni? Ezekre a kérdésekre keresem a válaszokat jelen tanulmány során.

Az alapvető szerződésszegés

Ahhoz, hogy az elállást, mint egyfajta végső megoldást elemezni lehessen, ismernünk kell az oda vezető utat, amelynek egyik első állomása a felek közötti kölcsönös megállapodáson alapuló szerződés megszegése. Az Egyezmény központi helyen taglalt és egyik sarkalatos pontja a szerződésszegés meghatározása, ezen belül is az alapvető szerződésszegés definiálása.³ A másik félnek okozott olyan hátrány, amely jelentős mértékben megfosztja a sérelmet elszenvedett felet

---

* dr. Bergendi-Rácz Diána LL.M, doktorjelölt, Károli Gáspár Református Egyetem Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola, témavezető: Dr. Fábán Ferenc egyetemi docens, dr.bergendi.racz@gmail.com

¹ (ford.) „Az elállással minden vonatkozásban eredeti állapot helyreállítása következik be, úgy mintha sem vétel sem eladás nem történt volna meg.” FÖLDI András-HAMZA Gábor: *A Római Jog története és intézményei*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2008, 519.o.

² Franco FERRARI: *Fundamental breach of contract under the UN Sales Convention – 25 years of Article 25 CISG*, <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/ferrari14.html> (2017 11. 11.)

³ FEKETE Zsófia: *A Bécsi Vételi Egyezmény által szabályozott alapvető szerződésszegés formái – teljesség igénye nélkül*, In.: *Doktoranduszok Fóruma*, 2003 november, Miskolc, 2004, Novotni Alapítvány, 106.o.

attól, amit az egymással megkötött megállapodástól jogosan elvárhat⁴ fordulat mindenekelőtt objektív módon értendő és vizsgálendő feltétel, amelyet a szerződésszegést elszenvedő fél oldaláról kell görcső alá venni. Erre szolgálhat példaként az új-zélandi kagylók kadmiumtartalmának mértékéről szóló jogeset⁵. A bíróság ebben az ügyben három kivételt írt elő azon szabály alól, hogy az eladónak nem kell ismernie és betartania a vevő országában érvényes előírásokat (tehát nem követ el alapvető szerződésszegést az Egyezmény szabályai szerint): 1. ha mindkét országban a szabványok azonosak; 2. ha a vevő a szerződés megkötése előtt vagy annak megkötésekor értesítette az eladót ezekről a szabványokról, illetve 3. ha különleges körülmények miatt az eladó tudta vagy tudnia kellett volna ezekről a szabványokról, mert pl. a vevő országába exportál, vagy ott van fióktelepe.⁶

A felek egymás közötti megállapodása tekintetében az Egyezmény 8. cikk (1) bekezdése kimondja, hogy „*az Egyezmény alkalmazása szempontjából valamely fél nyilatkozatát vagy más magatartását e fél szándéka szerint kell értelmezni, feltéve, hogy a másik fél e szándékról tudott vagy ez nem lehetett számára ismeretlen*”. Természetesen ezen szabály alóli kivételként az Egyezmény 25. cikk második fordulata megfogalmazza, hogy nem követ el alapvető szerződésszegést a fél, ha nem látta előre magatartásának ilyen következményeit és egy ésszerűen gondolkodó, hasonló személy, azonos körülmények között sem látta volna előre az ilyen következményt. Az ésszerűen gondolkodó, hasonló személy meghatározására szintén az Egyezmény 8. cikk (2) és (3) bekezdése nyújt számunkra segítséget, mivel „*ha az Egyezmény 8. cikk (1) bekezdése nem alkalmazható, az egyik fél nyilatkozatát vagy más magatartását úgy kell értelmezni, ahogy azt a másik félhez hasonló, ésszerűen gondolkodó személy azonos körülmények között értette volna. A fél szándékának vagy az ésszerűen gondolkodó személy megítélésének meghatározása szempontjából megfelelően figyelembe kell venni az eset valamennyi jelentős körülményét, ideértve a felek közötti tárgyalásokat, a közöttük kialakított gyakorlatot, a szokásokat, valamint a felek ezt követően tanúsított magatartását*”. Az alapvető szerződésszegé esetén az Egyezményben is megfogalmazott „ezen együttes feltétel mindenekelőtt az előidézett hátrány súlya szerint és a sérelmet szenvedett fél érdekei szempontjából vizsgálendő. Igaz, az Egyezmény diszpozitív jellegénél fogva a felek a szerződésben bizonyos kötelezettségeket maguk minősíthetnek alapvető szerződésszegének, azonban ilyen megállapodás hiányában csak az a magatartás minősül ilyennek, amelyik az Egyezmény ezen cikkejének megfelel.”⁷

Az elállás, mint közvetlen lehetőség

A fentiek összegzése alapján két csoportot állíthatunk fel: az első az alapvető szerződésszegé esetei, a második a közönséges szerződésszegés esetköre. A megkülönböztetés alapja a szerződésszegés jogkövetkezménye. Ha a fél póthatáridő tűzése nélkül azonnal elállhat a szerződéstől⁸, akkor az első csoportról beszélünk. Abban az esetben, ha nem tekinthető a szerződésszegés alapvetőnek, akkor póthatáridő tűzése szükségeltetik, és ennek eredménytelen eltelte után nyílik meg az elállás joga a sérelmet elszenvedett fél számára. Itt érdemes megjegyezni, hogy Egyezmény nem tesz különbséget a mellék- és a főkötelezettségek szerződésszegése között,

---

⁴ Egyezmény 25. cikk

⁵ CLOUT 123, <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/950308g3.html> (2017. 11. 11.)

⁶ 2012 UNCITRAL Az áruk nemzetközi értékesítéséről szóló ENSZ-egyezményhez kapcsolódó esetjogról szóló összefoglaló, 25. cikk magyarát; <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/digest-2012-25.html#4> (2017. 11. 11.)

⁷ SÁNDOR Tamás, VÉKÁS Lajos: *Nemzetközi adásvétel*, Budapest, 2005, Hvg-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft., 150-151.o.

⁸ Egyezmény 49. cikk (1); 51.cikk (2); 64.cikk (1); 72.cikk (1)

így azok nem szerződésszerű teljesítésének szankcionálása során elméletileg nincsen különbség.⁹ Az objektív mérce az alapvető szerződésszegés során a ténylegesen megállapítható hátrány. Ez nem kifejezetten csak a kárt, vagy annak elszívését jelenti, hanem elsődlegesen az elmaradt, a szerződéstől várt lényeges előnyök be nem következését hivatott meghatározni.¹⁰

Az elállás tekintetében célszerű leszögezni, hogy az Egyezmény 26. cikke, miszerint „*a szerződéstől történő elállásra vonatkozó nyilatkozat csak akkor hatályos, ha azt a másik féllel közölték*” egyfajta felszólítás a felek részére a gondos és körültekintő szerződéskötés érdekében,¹¹ mivel bármelyikük szerződésszegése esetén az elállás jogával csak abban az esetben élhet a sérelmet elszívott fél, ha az elállást tartalmazó címzett nyilatkozatot szóban vagy írásban a másik fél tudomására hozta, vagy elküldte.¹² Ahogy Szabó fogalmazza meg tanulmányában: „*Alapvető szerződésszegés esetén a jelentős hátrányt szenvedett fél azonnali elállásjogot szerez, amelyet a megfelelő formában és időben érvényre juttathat. Az elállás előfeltételei tehát az alapvető szerződésszegés, a megfelelő időben történő értesítés, valamint, hogy lényegében ugyanolyan állapotban vissza tudja juttatni az árut. E hármából feltétlenül kiemelést érdemel, hogy az elállást – az Egyezmény 26. cikke szerint – a vevőnek az eladóval közölnie kell (akár e-mail útján, akár hallgatólagosan is), mert az Egyezmény nem ismeri az ipso facto elállást. A közlésnek egyértelműnek és világosnak kell lennie és ésszerű határidőn belül kell azt megtennie.*”¹³ Ezt a nyilatkozatot tehát célszerű a felek közötti szerződésben megtenni és egyben a másik fél figyelmét felhívni, ezzel is elősegítve a szerződésszerű teljesítéshez való „ragaszkodást”.

Ahogy az már elemzésre került, fő- és mellékkötelezettség megszegésének jogkövetkezménye között nem tesz különbséget az Egyezmény. Ebből kifolyólag felmerülhet az a kérdés, hogy milyen kötelezettségei vannak a feleknek, amelyek megszegése az Egyezmény szerint szerződésszegéshez vezetnek? Effajta kötelezettségek lehetnek: az áru szolgáltatása (itt különösen a teljesítési hely és idő szerződésszerű megtartása); ahogy az Egyezmény fogalmaz: „*az áru tulajdon jogát átruházni*” (a tulajdonátruházás és a felelősség átszállás mozzanata); szükség szerinti okmányok átruházása (nemzetközi kereskedelmi gyakorlatban használt szokványok és szabályok szerinti áru továbbításával kapcsolatos okmányok, valamint az áru sajátosságaira tekintettel

⁹ FERRARI *i.m.*; <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/ferrari14.html> (2017.11. 11.)

¹⁰ SÁNDOR Tamás: *Az alapvető szerződések a Bécsi Konvencióban*, In.: NÓTÁRI Tamás: *Ünnepi tanulmányok Sárközy Tamás születésnapjára*, Szeged, 2010, Lectum Kiadó, 373.o.

¹¹ Ennek alapjait az Egyezmény az Általános rendelkezések között a következőképpen szabályozza:

7. cikk (1) Az Egyezmény értelmezése során figyelembe kell venni annak nemzetközi jellegét és annak szükségességét, hogy elősegítsék az Egyezmény egységes alkalmazását, valamint a jóhiszeműség érvényesítését a nemzetközi kereskedelemben.

8. Cikk (1) Az Egyezmény alkalmazása szempontjából valamely fél nyilatkozatát vagy más magatartását e fél szándéka szerint kell értelmezni, feltéve, hogy a másik fél e szándékról tudott vagy ez nem lehetett számára ismeretlen.

(2) Ha az előző bekezdés nem alkalmazható, az egyik fél nyilatkozatát vagy más magatartását úgy kell értelmezni, ahogy azt a másik félhez hasonló, ésszerűen gondolkodó személy azonos körülmények között értette volna.

(3) A fél szándékának vagy az ésszerűen gondolkodó személy megítélésének meghatározása szempontjából megfelelően figyelembe kell venni az eset valamennyi jelentős körülményét, ideértve a felek közötti tárgyalásokat, a közöttük kialakított gyakorlatot, a szokásokat, valamint a felek ezt követően tanúsított magatartását.

9. Cikk (1) A feleket köti minden szokás, amelynek alkalmazásában megegyeztek és minden gyakorlat, amelyet egymás között kialakítottak.

(2) Ellenkező megállapodás hiányában a feleket úgy kell tekinteni, mint akik szerződésükre vagy annak megkötésére hallgatólagosan alkalmazni rendelték minden olyan szokást, amelyet ismertek vagy ismerniük kellett, és amely az adott kereskedelmi ág nemzetközi kereskedelmében használt szerződéstípust megkötő felek között széles körben ismert és rendszeresen alkalmazásra kerül.

¹² SÁNDOR-VÉKÁS (2005) *i.m.* 161-163. o.

¹³ SZABÓ Sarolta: *A Bécsi Vételi Egyezmény, mint nemzetközi lingua franca – az egységes értelmezés és alkalmazás újabb irányai és eredményei*, Doktori értekezés, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog-és Államtudományi Kar, Jog-és Államtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2009, 103.o.

különösen fontos és a használathoz elengedhetetlenül fontos okiratok átadását kell itt megemlíteni); valamint a vételár megfizetése és a szolgáltatás átvétele.¹⁴ Ezen legfontosabb kötelezettségekkel tulajdonképpen az adásvétel fogalmát meg is találtuk az Egyezményben, habár külön definícióként nem határozza azt meg.

Az áru szolgáltatása tekintetében egyértelműen megállapíthatjuk, hogy a szolgáltatás lényege az, hogy az eladó hibátlan, a szerződésben meghatározott feltételeknek megfelelő árut szolgáltatson. Ez a hibátlanság az áru minőségét, mennyiségét és jogi tulajdonságait foglalja magába. Míg az első kettő megfelelés tekintetében kellékszavatossági helytállással, a harmadik esetben jogszavatossággal tartozik az eladó. A vevő legfőbb kötelezettsége, hogy a szolgáltatás ellenértékét megfizesse, és azt átvegye. Az esetleges eladói vagy vevői szerződésszegés esetén a vevő illetve az eladó jogait két csoportba sorolhatjuk. Az egyik a szavatossági jogok, a másik pedig a kártérítési igény. Az előző csoport részletes elemzése során tovább folytathatva a gondolatmenetet, kérdésként merülhet fel, hogy az alapvető szerződésszegések esetköreit hogyan lehet tovább csoportosítani az elállás lehetőségének számbavételével? Milyen feltételek nemteljesülése esetén lehet és célszerű a sértett félnek élnie az elállás lehetőségével?

A válaszokat a fenti kérdésekre a legegyszerűbben úgy találhatjuk meg, ha megkülönböztethetünk két utat, amelyet a sérelmet elszenvedett fél választhat a szerződésszegés minőségétől függően. Az egyik út, a klasszikus kellékszavatosság. Ebben az esetben a kicserélés, kijavítás, vagy árleszállítás a választható megoldás azzal az opcióval, hogy amennyiben a hiba orvoslására szánt póthatáridőn belül nem teljesít az eladó vagy vevő szerződészerűen, akkor a felet megilleti az elállás joga (és természetesen kártérítési is követelhet)¹⁵. A másik út az azonnali elállás lehetősége az eladó vagy a vevő alapvető szerződésszegés esetén.

A két út közötti lényeges különbség, hogy az első esetben a klasszikus kellékszavatosságok esetében a kicserélés, kijavítás, vagy árleszállítás közül csak egyet vehet igénybe a sérelmet szenvedett fél, tehát kumulációra nincsen lehetőség és ennek eredménytelensége esetén élhet az elállás végső eszközével, addig a másik úton a vevő elállási joga olyankor gyakorolható, amikor az Egyezményben is meghatározott alapvető szerződésszegés történt. Ez utóbbi második utat kívánom bemutatni az esetjogok tükrében, vezérfonalként és sorvezetőként használva az Egyezmény ide vonatkozó cikkeit a teljesség igénye nélkül.

---

¹⁴ Egyezmény 30. cikke és 53.cikke

¹⁵ Egyezmény 46. Cikk (1) A vevő követelheti az eladótól az általa vállalt kötelezettsége teljesítését, kivéve, ha a vevő a jogsértés kiküszöbölésére olyan eszközt vett igénybe, amely összeegyeztethetetlen ezzel a követeléssel.

(2) A vevő csak akkor követelheti a nem szerződészerű áru kicserélését, ha a szerződészerűség hiánya alapvető szerződésszegésnek minősül és az áru kicserélése iránti igényét a 39. Cikkben meghatározott értesítéssel egyidőben vagy azt követően ésszerű határidőn belül közli.

(3) Ha az áru nem szerződészerű, a vevő igényelheti, hogy az eladó az áru kijavításával orvosolja a szerződészerűség hiányát, ha ez az összes körülmény figyelembevételével nem ésszerűtlen. A kijavítás iránti igényt a 39. Cikkben meghatározott értesítéssel egyidőben vagy azt követően ésszerű határidőn belül kell közölni.

47. Cikk (1) A vevő az eladó kötelezettségének teljesítésére ésszerű póthatáridőt állapíthat meg.

(2) A vevő a póthatáridő letelte előtt nem gyakorolhatja a szerződészegésből eredő jogait, kivéve, ha az eladótól olyan értesítést kapott, hogy az az így szabott határidő alatt sem fog teljesíteni. A vevő azonban a póthatáridő szabásával sem veszíti el jogát, hogy a késedelmes teljesítés miatt kártérítést követeljen.

48. Cikk (1) A 49. Cikkben foglaltak fenntartásával az eladó saját költségén orvosolhatja kötelezettségeinek teljesítésének bármely hiányosságát a szolgáltatásra megszabott határidő után is, ha ez nem von maga után ésszerűtlen késedelmet és nem okoz a vevőnek sem ésszerűtlen kényelmetlenséget, sem bizonytalanságot a kiadásainak eladó általi megtérítését illetően. A vevő azonban ez esetben sem veszíti el azt a jogát, hogy az Egyezmény alapján kártérítést követeljen.

Jogeselemezés az azonnali elállás körében

A vevő elállási esetei...

Az Egyezmény 49. cikk (1) bekezdésének a) pontja értelmében „a vevő elállhat a szerződéstől, ha az eladó a szerződésben vagy az Egyezményben szabályozott kötelezettségének nem teljesítése alapvető szerződésszegésnek minősül.” Az Egyezmény ezen pontja szerint az Egyezmény 25. cikkben meghatározott bármely alapvető jogsértés indokoltá teszi a szerződéstől való azonnali elállást. Erre tekintettel a vevő a 49. cikk (1) bekezdésének a) pontja szerinti elállásnak megfelelő indokok birtokába kerül, ha az eladó a közöttük érvényben lévő szerződést megsértett, és az eladó ezen szerződésszegése lényegesen megfosztja a vevőt azon jogától, amelyet szerződés alapján jogosult elvárni. Az eladó nem teljesítésének ezen jellegű következményeit a szerződés és az ahhoz kapcsolódó összes körülmény figyelembevételével kell meghatározni.¹⁶ Ahogyan Schwenger fogalmaz tanulmányában, „a kifejezett kikötések tekintetében a felek feladata, hogy meghatározzák, mit tartanak a szerződés lényeges elemeinek. Ha az eladó a szerződésben meghatározott kifejezett kikötéseknek megfelelően nem teljesít, nem hivatkozhat arra, hogy nem látta előre azt a kárt, amit így vevőnek ezzel a nem szerződésszerű teljesítéssel okozott. Következésképpen tehát nem meglepő, hogy a bíróságok alapvető szerződésszegést állapítanak meg abban az esetben, ahol az eladó a szerződésben meghatározott lényeges jellemzőktől eltérő (más) árut adott el vevő részére.”¹⁷

Az Egyezmény Tanácsadó Testületének 5. számú véleménye szerint az Egyezmény 49. cikkének (1) bekezdése a) pontja alkalmazásakor mindenekelőtt tisztázni kell, hogy az áru nem megfelelősége esetén alapvető jogsértésről van-e szó az adott esetben. Ha a szerződés nem teszi világossá, hogy az alapvető jogsértésről van szó, különös figyelmet kell fordítani az áruk megvásárlásának céljára. Tovább haladva ezen a gondolatmeneten kifejt, hogy amennyiben a szerződés nem teszi világossá, hogy az alapvető szerződésszegésről van szó, különös figyelmet kell fordítani az áruk megvásárlásának céljára. Fontos azonban leszögezni, hogy nem beszélhetünk alapvető a szerződésszegésről, ha az eladó vagy a vevő orvosolja a hibát indokolatlan kellemetlenség vagy késedelem nélkül.

Az árucikkek kereskedelmében alapvető szerződésszegést követ el a fél, ha nem áll rendelkezésre időben a megfelelő és szükséges okmány. Abban az esetben, ha az áru nem felel meg és ez a felek közötti szerződésben nem minősül alapvető szerződésszegésnek, a vevőnek továbbra is joga van visszatartani a fizetést és megtagadni az átvételét, ha az ésszerű az adott körülmények között.¹⁸

---

¹⁶ „Under article 49(1) (a) any fundamental breach as defined in article 25 justifies the avoidance of the contract. Thus in order for the buyer to have proper grounds to avoid the contract under article 49(1) (a), the seller must have failed to perform an obligation (i.e., have breached), and the seller's non-performance must substantially deprive the buyer of what he was objectively entitled to expect under the contract. The consequences of the seller's nonperformance must be determined in light of all of the circumstances of the case.” 2012 UNCITRAL Digest of case law on the United Nations Convention on the International Sale of Goods; Digest of Article 49 case law; 10. pont <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/digest-2012-49.html> ; (2017. 11. 12.)

¹⁷ „With regard to express stipulations, it is up to the parties to stipulate what they consider to be the essence of the contract. If the seller then fails to deliver in accordance with the express stipulations given, he cannot argue that he did not foresee any detriment that occurs to the buyer. Consequently, it is not surprising that courts have found a fundamental breach of contract to exist where delivery was made by the seller in derogation from the agreed central features of the goods.”

Ingeborg SCHWENGER: Avoidance of the Contract in Case of Non-Conforming Goods (Article 49(1)(a) CISG); II. EXPRESS STIPULATIONS; <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/schwenzer2.html> (2017.11.12)

¹⁸ CISG Tanácsadó Testület 5. számú véleménye; <http://iicl.law.pace.edu/cisg/scholarly-writings/cisg-advisory-council-opinion-no-5-buyers-right-avoid-contract-case-non> (2017. 11. 11.)

A nemzetközi kereskedelemben a vevő elsődleges érdeke a költségek alacsonyan tartása, míg az eladó érdeke a költségek magasán tartása. A szerződéseknek megfelelő teljesítésben gazdasági okok, mint például a szállítás és a tárolás költségei, kockázata szintén szerepet játszhat, mivel minél később érkezik meg az az áru, amelyet a felek a közöttük fennálló érvényes szerződésben meghatároztak, annál később kerül a „tápláléklánc” végén álló végső felhasználóhoz is, aki nem más, mint a legtöbb esetben maga a fogyasztó. Az ítélkezési gyakorlat is színes képet tár fel elénk: a nemzeti bíróságok és a választottbíróságok esetében az alapvető megsértés fogalmának értelmezése a nem megfelelő áruk esetében jelentősen különbözik egyetlen jogrendszeren belül is.¹⁹

Egy 2001-ben történt esetben az eladó belga felperes és a vevő izlandi alperes között szerződés kötött használt targonca megvételére. 2001. február 22. napján megerősítette eladó vevő megrendelését, amely a közöttük érvényben lévő szerződésben meghatározott paraméterekkel rendelkező targonca adásvételéről szólt. A felek szerződésükben a nemzetközi kereskedelemben szokásosan használt INCOTERMS paritások közül az *EXW*²⁰ klauzula alkalmazását kötötte ki. A szállítás 2001. március 5. napján megtörtént. A szállítás napján a vevő azonnal jelezte telefonon útján, hogy nem a megrendelt árut kapta. Ez a leszállított targonca négy évvel volt idősebb a megrendelt típusnál és a szükséges tartozékok is hiányoztak róla. Az eladó elismerte, hogy tévesen egy másik vevő részére szánt targoncával keverte össze a közöttük szerződésben meghatározott targoncát, ezért felkínálta a kicserélés lehetőségét. A felek megegyeztek a cserében és eladó megerősítette a vevő részére, hogy ezen megállapodásukat követő héten szállításra kerül a használt targonca.

Vevő az így kieső időt behozva, a megrendelt targonca mellé, ajánlatott tett eladó részére, hogy megvenné azt, amit tévesen szállított le számára, mindamelllett a megrendeltre továbbra is igényt tartana. Ezt eladó elfogadta és továbbra is érvényben volt a következő héten történő szállítás. A fenti határidőben való teljesítés azonban elmaradt. Amikor 2001. július 19-én megállapodás született arról, hogy "a következő héten" kell a járművet kiszállítani, akkor azt a következtetést lehetett levonni, hogy a szállításnak a következő héten kell lennie, amelyet a hajózás időpontjával kell csökkenteni (tekintettel a felek közötti távolságra és a szerződésben meghatározott szállítási módra, hajóval történt a szállítás). Ez tehát azt jelenti, hogy augusztus elején kellett volna az eladónak a megfelelő targoncát leszállítania. A bíróság megállapította, hogy a fenti egyezés (a meghatározott időben történő szállítása az adott dolognak) elmaradására tekintettel az eladó szerződésszegését követelt el, amely miatt vevő jogosan állt el a szerződéstől és követelt kártérítést.²¹

Az azonnali elállás másik esete a vevő részéről az Egyezmény 51. cikkének (2) bekezdése fogalmazza meg, amely szerint „*az egész szerződéstől a vevő csak akkor állhat el, ha a hiánytalan vagy szerződésszerű szolgáltatás elmaradása alapvető szerződésszegésnek minősül*”. Az 51. cikk (2) bekezdésének rendelkezései szerint a részleges nem teljesítés vagy részleges nem megfelelő szállítás esetén a vevő csak abban az esetben állhat el az egész szerződéstől, ha az eladó szerződésszegése az egész szerződés alapvető megsértését jelenti. Ha az eladó a szerződésben szereplő áruknak csak a felét

¹⁹ Erre számos példát láthatunk a Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Intézet (IICL) honlapján összegyűjtött és kategorizált esetjogi gyűjteményből, <http://www.iicl.law.pace.edu/cisg/search/cases> (2017.11.12.)

²⁰ ex works (üzemből): a költség és kockázat az eladó telephelyétől a vevőt terheli. Lásd még: <https://iccwbo.org/resources-for-business/incoterms-rules/incoterms-rules-2010/> (2017.11.12.)

²¹ Belgium June 4, 2004 Rechtbank Van Koophandel (District Court) (Steinbock-Bjonustan EHF v. N.V. Duma) <http://www.iicl.law.pace.edu/cisg/case/belgium-june-4-2004-rechtbank-van-koophandel-district-court-steinbock-bjonustan-ehf-v-nv> (2017.11.12.)

szállította, a sérelmet szenvedett fél úgy ítélni meg, hogy ez az egész szerződés alapvető megsértését jelentheti.²²

A vevő azonnali elállására ebben a tekintetben példaként szolgálhat egy 2002-ben történt eset²³, amelyben az eladó felperes a kínai népköztársaságban székhellyel rendelkező, a vevő német alperes között gyertyán fűrészarú vásárlásáról kötött adásvételi szerződés tárgyában keletkezett. A vevő és eladó adásvételi szerződést 2001. március 15.-én kötött a fenti árura az adott feltételekkel:

- Áru: száraz gyertyán szárítás után, fehér színű, egy adott fajtájú gyertyán
- Vastagság: 30mm (30mm ~ 33mm);
- Minőségi fokozat: A / B fokozat, 60% tiszta felületen, 40% hibás felületen megengedett, 500 mm-nél nem nagyobb hegekkel, 10% víztartalommal (+/- 2%);
- Szélesség: legalább 10 cm;
- Hossz: 2,1 m ~ 3,5 m;
- Mennyiség: 15m³ (10% plusz vagy mínusz megengedett hiba);
- Ár: 370 dollár/ m³;

A szállítási határidőt a felek úgy állapították meg, hogy az árut legkésőbb 2001. április 20-ig kell berakodni az európai kikötőbe. Fizetési időként megállapodtak abban, hogy a letter of credit (továbbiakban: L/C)²⁴ kiállítását követően 45 napon belül az eladó részére kell bocsátani, amelyet a megadott banknak kell majd kifizetni Németországban részére.

Az áru megérkezését követően a vevő vizsgálat alá vetette azt. A vizsgálat során kiderült, hogy nem volt megfelelő a faanyag összetétele, mivel a meghatározottnál nagyobb százalékban tartalmazott más fajtájú gyertyánt.

Ezt az észrevételét a vevő azonnal jelezte eladó felé, aki nem válaszolt semmit vevő észrevételére. Tekintettel a más fajtájú, így a szerződésben megállapított minőségtől eltérő árura, a vevő jelentős gazdasági veszteséget szenvedett, így elállt a szerződéstől. A bíróság ítéletében megjegyezte, hogy a szerződés megkötését követően a két félnek szigorúan teljesítenie kellett volna a szerződést. A bíróság megállapította, hogy a vevő által felhasználásra kerülő anyag különleges, mással nem helyettesíthető. A két fél ezzel tisztában volt, így amikor egyoldalúan módosította az eladó az áru fajtáját, ezzel a közöttük lévő szerződést megszegte, így a vevő jogosan állt el a szerződéstől és követelte kárának megtérítését.

Az eladó elállási esete...

Az Egyezmény 64. Cikk (1) bekezdésének a) pontja alapján „az eladó elállhat a szerződéstől, ha a vevő a szerződésben vagy az Egyezményben szabályozott kötelezettségének nem teljesítése alapvető szerződésszegésnek minősül.” Ebben az esetben az eladó részére biztosít elállást az Egyezmény a 49. cikk (1) bekezdés a) pontja tükörképeként. Az Egyezmény végső megoldásként kínálja az elállás ezen lehetőségét az eladónak, mivel elsődleges cél a szerződés megvalósulása és a lehető legkisebb mértékben kívánja

²² 2012 UNCITRAL Digest of Article 51 case law, 7. pont

²³ China November 4, 2002 Basic People's Court (China Xhanghai Dongda Import & Export Corp. v. Germany Laubholz - Meyer Corp) <http://www.iicl.law.pace.edu/cisg/case/china-november-4-2002-basic-peoples-court-china-xhanghai-dongda-import-export-corp-v> (2017.11.12.)

²⁴ „Az akkreditív egy visszavonhatatlan fizetési kötelezettségvállalás a nyitó bank részéről rendben lévő okmányok időben történő benyújtása esetén. Banki fizetési ígéret, kereskedelmi ügylet következménye.” Lásd bővebben: <https://www.kh.hu/vallalat/kereskedelem/finanszirozás/akkreditiv> (2017.11.12.)

megengedni az adásvételtől történő elállás miatt gyakran fellépő és különösen nagy, a felek részéről keletkező költségeket.²⁵ A cél továbbra is a szerződés életben tartása, ezért csak és kizárólag a fenti két esetben van lehetőség az elállásra.

Példaként szolgálhat a fentiekre egy német vevő, a perben alperes, felajánlotta olasz illetőségű felperes eladónak, hogy tíz tétel csomagolt szalonnát vásárolna tőle. Az eladó vevő ajánlatára adott válaszában nem arra a szalonnára adott árajánlatot, amelyre a vevő kérte. Az eladónak adott válaszában azonban a vevő nem ellenezte ezt a változást. Miután négy tételt szállítottak le vevő részére, a vevő nem volt hajlandó további szállítmányokat elfogadni. Ezért az eladó úgy nyilatkozott, hogy a szerződést vevő megszegte, és eladta a fennmaradó hat tételt a piacon, alacsonyabb áron más vevők részére. Az eladó kártérítést követelt a fennálló vételár és a kamatok tekintetében. A bíróság úgy ítélte meg, hogy az eladó válasza, amely ellentétes volt vevő ajánlatkérésével²⁶ és annak el nem elfogadása,²⁷ továbbá az a tény, hogy a vevő válasza az eladó ellenajánlatára nem tartalmazott ellenvetést a változás szempontjából, feltétel nélküli elfogadásnak kell tekinteni az Egyezmény alapján.²⁸ Következésképpen az eladónak jogában állt a szerződéstől elállni, mivel a vevő elmulasztotta az áruk több mint felének befogadását és kifizetését, amely alapvető szerződésszegést jelent.²⁹

Ellenpéldaként szolgálhat, hogy egy másik esetben szintén megállapításra került az eladó azonnali elállási joga, azonban a gazdasági szempontok előnyt élveztek a bírósági döntés során. Az eladó spanyol felperes a francia illetőségű vevő alperest perelte a közöttük lévő narancslé sűrítmény nem szerződésszerű teljesítése miatt. A vevő az eladótól 860 000 liter sűrített narancslevet rendelt. A felek megállapodtak abban, hogy 1996 májusa és decembere között a szállítás szakaszosan történik. Egy utólagos árendeménnyel (tekintettel a narancslé nem első osztályú tisztaságára és minőségére) megállapodtak, hogy a szeptemberi szállítás augusztus végén lenne esedékes. A vevő ezen utóbbi árendeménnyel teljesítést a megállapodás ellenére nem fogadta be, hanem szeptemberben kérte a narancslé szállítását. Szembesülve azzal, hogy az eladó nem teljesítette a szeptemberi szállításra vonatkozó kérését, a szerződéstől elállt és kártérítést követelt.

A bíróság ugyan megállapította az Egyezmény 64.cikk (1) bekezdés a) pontjának alkalmazhatóságát, azonban úgy ítélte meg, hogy tekintettel a vevő pénzügyi likviditásának hiányára és mivel abban a hónapban kétszer kellett volna teljesítenie vevőnek, amely veszélyeztette a gazdasági érdekeit és helyzetét, várnia kellett volna eladónak a szeptemberi teljesítéssel. Ezért a bíróság akként döntött, hogy az eladó egyoldalú elállását úgy kell értelmezni, hogy megszegte a közöttük lévő szerződést az előrehozott teljesítéssel.³⁰

---

²⁵ Sándor (2005) i.m. 374.o.

²⁶ Egyezmény 19. Cikk (1) Az ajánlatra adott és elfogadásra utaló válasz, ha kiegészítéseket, korlátozásokat vagy egyéb módosításokat is tartalmaz, az ajánlat visszautasítását jelenti és új ajánlatnak minősül.

²⁷ Egyezmény 18. Cikk (1) Elfogadásnak minősül az ajánlat címzettjének ez irányú nyilatkozata, vagy az elfogadásra utaló magatartása. Hallgatás vagy valamilyen magatartástól való tartózkodás önmagában nem jelent elfogadást.

²⁸ Egyezmény 8. cikk (2) Ha az előző bekezdés nem alkalmazható, az egyik fél nyilatkozatát vagy más magatartását úgy kell értelmezni, ahogy azt a másik félhez hasonló, ésszerűen gondolkodó személy azonos körülmények között értette volna.

²⁹ Germany September 22, 1992 Oberlandesgericht (Court of Appeal) (German case citations do not identify parties to proceedings) <http://www.iicl.law.pace.edu/cisg/case/germany-oberlandesgericht-hamburg-oberlandesgericht-olg-provincial-court-appeal-german-25> (2017.11.12.)

³⁰ France February 4, 1999 Cour D'appel (Court of Appeals) (SARL Ego Fruits v. Sté La Verja Begasti) <http://www.iicl.law.pace.edu/cisg/case/france-ca-aix-en-provence-ca-cour-dappel-appeal-court-sarl-ego-fruits-v-st%C3%A9-la-verja> (2017.11.13.)

Közös szabályok a felek elállása tekintetében

Az Egyezmény 72. Cikk (1) bekezdése értelmében bármelyik fél elállhat a szerződéstől, ha már a szerződés teljesítési határidejét megelőzően világossá válik, hogy a másik fél alapvető szerződésszegést fog elkövetni. Az Egyezmény e cikke feljogosítja az eladót vagy a vevőt arra, hogy elkerülje a szerződést, ha a teljesítés előtti időpont előtt világossá válik, hogy a másik fél alapvető jogsértést követ el. Azonban az Egyezmény 49. cikk helyett a 72. cikket kell alkalmazni, ha a teljesítés időpontjában vagy azt követően a fél nem teljesít, vagy nem megfelelő teljesít és ez alapvető szerződésszegésnek minősül.

A hivatkozott cikk (1) bekezdése egyértelműen meghatározza, hogy az alapvető szerződésszegésnek egyértelműnek kell lennie. Bizonyos esetekben több tény együttesen jelzést ad arra vonatkozóan, hogy alapvető megsértés valósul meg. A vevő részéről ilyen körülménynek számít, ha a vevő nem fizette meg a korábbi szállításokat; a vevő elmulasztotta hitelkérelmét; a vevő nem nyitott meg megfelelő hitelkeretet; a vevő nem fizette meg a szállítmányért fizetendő díjat, és nem szolgáltatott megfelelő bizonyosságot a teljesítményről. Az eladói oldalról felmerülő körülmények lehetnek többek között: ha az eladó nem csökkentette az árat és már elkötelezte magát az áruk időben történő szállítására; az eladó szándékosan megszüntette az áru szállítását, az eladó megtagadta azt a követelményt, hogy teljes hajót béreljenek kizárólag az áruszállításra; az eladó nem volt hajlandó kötelezettséget vállalni és nem tájékoztatta a vevőt más áruk megvásárlásának lehetőségéről; az eladó kijelentette, hogy lehetetlen volt megtalálni az árut, és más áruk beszerzésének lehetősége pedig elenyésző volt az eladó hibás tervet nyújtott az áruk gyártásához, és nem biztosított megfelelő biztosítékot az időben történő javításra.³¹

A tárgyalt cikk kapcsán releváns jogesetben az eladó kínai felperes és a vevő svájci alperes között alakult ki vita a megrendelt és szállításra került mungóbab kapcsán. A vevő és eladó a fenti tárgy megvételre szerződést kötnek, amelyben meghatározzák, hogy 2000 tonna mungóbabot kevesebb, mint 13% nedvességtartalommal, valamint kevesebb, mint 1,5% más hüvellyest is tartalmazó keverékét venné meg vevő. Az áru ára 324 dollár/tonna volt. A szállítás tekintetében megegyeztek, hogy az árut 1999 májusában kell leszállítani azzal, hogy a berakodási kikötő Tianjin kikötője és a rendeltetési kikötő India egyik legnagyobb kikötője lett. A felek az INCOTERMS parítások közül kikötötték az FOB³² klauzula alkalmazását. Az áru megfizetésére tekintettel visszavonhatatlan L/C-t bocsájtott ki vevő. A felek megegyeztek abban, hogy az áruk súlyát és minőséget a Kínai Import és Export Áruvizsgáló Iroda végzi. Megállapodást követően az árat tonnánként még 2 dollárral megemelték, majd az eladó időben összekészítette az árut szállításra és erről megfelelő módon értesítette a vevőt, aki azonban erre semmint nem válaszolt. Ismételt értesítés következett. Az áru átesett a minőségellenőrzésen. A vevő nem küldött hajót és továbbra sem válaszolt eladó részére, csak jóval később jelezte, hogy egyáltalán nem tud hajót küldeni a megrendelt áruért. Az árut egész nyáron az eladó tárolta, majd veszteségei csökkentése érdekében eladó új vevőt keresett és a minőségellenőrzést követően az új vevőnek eladta az árut. Miután vevő ezt megtudta, szerződésszegésre hivatkozva pert indított eladó ellen. A vevő tudomására jutott, hogy másik cég is megvizsgálta a megrendelt árut. A bíróság jelen tények ismeretében

³¹ 2012 UNCITRAL Digest of Article 72 case law; 1. pontja, és a 4-7. pontjai
<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/digest-2012-72.html> (2017.11.12.)

³² Free on board (költségmentesen a hajóra) Költség és kockázat az elhajózási kikötőben való berakástól (az áru hajókorról való átemelésétől) a vevőt terheli. lásd még:
http://www.intercargo.hu/Intercargo_Logisztikai_Szolgáltato/Okmányok/Incoterms_paritasok.html (2017.11.13.)

megállapította, hogy két kérdést kell vizsgálni ebben az ügyben. Az első: a minőségvizsgálat. Ebben a felek pontosan megállapodtak, és a L/C előírta a Kínai Import és Export Áruvizsgálati Iroda minőségellenőrzésének kötelezettségét, tehát ha ezt az eladó elmulasztotta szerződésszegést követett el.

A másik kérdés: a vevő FOB szerinti kötelezettsége volt. Vevőnek kellett volna bérelnie a hajót, le kell volna szállítási helyét foglalnia, és tájékoztatnia kellett volna az eladót a hajó nevééről, a rakodási helyről és a szükséges szállítási időről. Mivel eladó az ellenőrzésnek eleget tett, de vevő nem gondoskodott az utóbb említett szállításról, így vevő szerződést szegett. A bíróság tehát megállapította, hogy vevő mulasztása miatt eladó jogosan elállhatott a szerződéstől.³³

Konklúzió

A kereskedelem egyik, ha nem a legfőbb alapelve, hogy amíg egy árura van kereslet, addig van kínálat is. Ez mindinkább igaz a nemzetközi kereskedelemben és az azt szabályozó nemzetközi magánjogban. Az Egyezmény egyik nem titkolt célja, hogy olyan teret teremtsen az áru „áramlása” során az Egyezményt alkalmazó kereskedelmi felek, az eladó és a vevő részére, amely alkalmas arra, hogy a célt képesek legyenek megvalósítani, azaz, hogy az adott áru mennyiségében és minőségében szerződésszerűen cserélhessen „gazdát” a szerződő felek között. Természetesen vannak helyzetek, ahogyan a fenti jogesetek is bemutatták, hogy a szerződéstől olykor vagy a vevő, vagy az eladó alapvető szerződésszegése miatt a sérelmet szenvedett fél póthatáridő tűzése nélkül azonnal elállhat és kérheti az elszenvedett kár megtérítését. Ez sok esetben a legrövidebb út a nagyobb káresemény elkerülése végett, mivel a nem szerződésszerű teljesítéssel, az alapvető szerződésszegéssel a károsult fél értékes időt és tetemes mennyiségű pénzt veszíthet (mindamelllett a vele szerződő kereskedelmi partnerek bizalmát is könnyedén elveszítheti). Véleményem szerint az elállás, mint ultima ratio, valóban és csak is kizárólag egy végső megoldás lehet, mivel a felek a szerződés tartama alatt kapcsolatban vannak egymással és sok esetben próbálják a tényleges és felismert alapvető szerződésszegést is gyorsan és hatékonyan orvosolni tekintettel saját és üzletfeleik érdekére. Az Egyezmény létrejötte óta számos bírsági jogeset született az azonnali elállás tekintetében, mégis újra és újra előfordulnak ugyanazok a hibák, amelyek megvalósulásával a felek alapvető szerződésszegést követnek el.³⁴ Számos védelmi elemet és pontosítást építenek bele a szerződő felek a szerződésekbe (áru megnevezése, leírása, fajtája, szállítási paritás alkalmazása, felek egyéb kikötései, stb.), mégis véleményem szerint a legnagyobb hiányosságuk az alapvető szerződésszegést elkövető feleknek, amelyek a jogesetek elemzése során észrevehető, a másik szerződő féllel való korrekt, naprakész, folyamatos és mindenre kiterjedő kommunikáció.

---

³³ China International Economic & Trade Arbitration Commission CIETAC (PRC) Arbitration Award Mung bean case (22 March 2001); <http://www.iicl.law.pace.edu/cisg/case/china-march-22-2001-translation-available> (2017.11.12.)

³⁴ lásd bővebben az elérhető jogeseteket: <http://www.iicl.law.pace.edu/cisg/search/cases> (2017.11.12.)

Summary

According to Art. 25 CISG *a breach of contract committed by one of the parties is fundamental if it results in such detriment to the other party as substantially to deprive him of what he is entitled to expect under the contract, unless the party in breach did not foresee and a reasonable person of the same kind in the same circumstances would not have foreseen such a result.* In the case of fundamental breach of contract, the CISG offers rescission to the parties. We have to different two types of rescission: the first is, when the buyer may declare the contract avoided if the failure by the seller to perform any of his obligations under the contract or CISG amounts to a fundamental breach of contract as declare Article 49 (1) a). The second occasion is when the seller may declare the contract avoided with similar cause aforementioned. Lots of case are at service in what we see that how is going on in the real market. Both parties have a mutual possibility, what ensure Article 72., if prior to the date for performance of the contract it is clear that one of the parties will commit a fundamental breach of contract, the other party may declare the contract avoided. This clear knowledge is the most important element of parties' relationship, because it depends on law of immediate rescission.

For the above a few other example cases are available at Institute of International Commercial Law website.³⁵ Parties usually bind a contract with determined conditions (for example goods quantity, quality, type, cost, kind of INCOTERS rule, law applicable etc.) via personal discussion or business agents. The aim is that create a thoroughgoing and functioning contract what can gain its end. Actually is not working every event. *“The buyer is interested in a low threshold for avoidance, while the seller's interest is in a high threshold for avoidance. Economic reasons such as costs and risk of transportation or storage may also play a role. These conflicting interests have to be balanced.”*³⁶

In my view, when I analyse the legal cases, I concluded the follow conclusion: the main shortcoming of parties, who are commit fundamental breach of contract, are correct, up-to-date, continuous and comprehensive communication with the other party about the actual facts and situation. Of course, if it comes true, all of us live in the perfect and law abiding business world.

---

³⁵ <http://www.cisg.law.pace.edu> (2017.11.14.)

³⁶ CISG Advisory Council Opinion No. 5; 1. Introduction Point 1.1.; <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/CISG-AC-op5.html> (2017.11.14.)

ÚJ FEJEZETEK SZERBIA ÉS AZ EURÓPAI UNIÓ ÉLETÉBEN

Bevezetés

Egyre több nyugat-balkáni állam szeretne az Európai Unió tagjává válni, de az Unió döntéshozó szervei – tanulva eddigi hiányosságaiból - egyre szigorúbb feltételrendszert szabtak ki politikai, gazdasági és társadalmi szempontból a csatlakozni kívánó államok részére. Először ezen alaposan kidolgozott kritériumokat és a Lisszaboni Szerződés csatlakozással kapcsolatos újításait foglalnám össze, majd példaként Szerbia esettanulmányát mutatnám be.

Szerbia heterogén történelme meghatározta nemzetközi szerepét egész Európában. Az ország már az I. világháború kirobbantásában, illetve a „casus belli szolgáltatásában” is főszerepet játszott. Éppen ezért tartom kivételesnek az Európai Unióhoz való csatlakozási kérelmét, valamint az Unió válaszreakcióit elemezve próbálom feltárni, hogy Szerbia jogi, gazdasági és politikai szempontból készen áll-e a közösséghez való csatlakozásra, amit az Unió felét tett törekvésekből tanulmányozom.

A továbbiakban szintetizáló jelleggel igyekszek részletes áttekintést adni a csatlakozási tárgyalások fázisairól, kitérek a fejezeteket érdemi tartalmára, illetve megvizsgálom a szerb csatlakozás lehetséges előnyeit – Magyarország szemszögéből.

Az Európai Unió bővítése

Az Európai Unió bővítési „stratégiája” egyre inkább kelet felé orientálódik. Több olyan ország vált már a tagjává, illetve számos további ország szeretne még a tagja lenni, amelyeket korábban a vasfüggöny elválasztott a Nyugattól. A szovjet típusú diktatórikus rendszerek alól felszabadult államok kijelentették, hogy jövőjük szempontjából az európai integráció nyújtana új lehetőséget, mind mérsékelt gazdasági helyzetük javítására, mind politikai viszonyuk rendezésére. Az egykori szovjet elnyomás hatásának halványodása ösztönzi az Európai Uniót arra, hogy ezen államok felé közeledjen, éppen ezért egyre cizelláltabb és nyitottabb politikát folytatva tereli őket az integrációba. Az Európai Unió által nyújtott transzparens perspektíva nem csupán stabilitást és ígéretes jövőt, de biztonságot is jelenthet a csatlakozni kívánó országok számára, mivel erősíti a demokráciát és az alapvető szabadságot, illetve biztosítja a jogállamiságot. Az Unió lehetőséget nyújt a 90-es években dúlt háborúk utáni mielőbbi regenerálódásra, és megbékélést kezdeményez a korábbi konfliktusokban résztvevő felek között.

Az Európai Unió bővítési politikájának intenzitását és mélységét illetően a keleti és nyugati blokkon eltérő elvárások és igények jellemzik. Kelet felé haladva az Unió döntéshozó szervei egyre szigorúbb gazdasági, biztonsági, politikai és társadalmi feltételrendszert szabtak meg a csatlakozni kívánó államok részére. Ennek oka, hogy ezen országok rendszerváltáson estek át vagy komoly válságon mentek keresztül az elmúlt évtizedekben, amelyek instabil gazdasága és

---

* Bukva Kármén, másodéveses PhD hallgató, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, témavezető: Prof Dr Trócsányi László, tanszékvezető egyetemi tanár, bukva.karmen@juris.u-szeged.hu

társadalmi berendezkedése, demokratikus intézményeinek fejletlensége, a nacionalizmus erőteljes jelenléte az államközi kapcsolatokban, valamint a múltból örökölt orosz befolyás miatt jelentkeztek.

A csatlakozás folyamata

Korábban, a Római Szerződés egyetlen feltételként rögzítette, hogy bármely ország csatlakozhat az Európai Közösséghez, aki a földrajzi értelemben vett Európához tartozik. Azonban ez kevésnek és komolytalannak bizonyult, így az Amszterdami Szerződés kiegészítésként megszabta, hogy a tagjelölt országban működő demokráciának kell lennie, amely tiszteletben tartja az emberi jogokat és érvényesíti a jogállamiságot.¹ A csatlakozási kérelem elfogadása a felmerülő gazdasági, intézményi, jogi alkalmazkodási és egyéb jellegű kritériumok együttes teljesülésével történhet meg, amelyek megfogalmazására és rögzítésére 1993-ban került sor, Koppenhágában.

- „a demokráciát, a jogállamiságot, az emberi jogok érvényesülését, valamint a kisebbségek tiszteletét és védelmét garantáló stabil intézmények;
- működő piacgazdaság megléte, valamint képesség arra, hogy az adott ország meg tudja birkózni az EU-n belüli verseny nyomásával és a piaci erővel;
- a tagságból fakadó kötelezettségek vállalásának és hatékony végrehajtásának képessége, ideértve a politikai, gazdasági és monetáris egységre való törekvéssel történő azonosulást.”²

Fontos leszögezni, hogy a jelentkező államnak képesnek kell lennie az uniós jogszabályok alkalmazására, valamint az uniós jog nemzeti jogba történő implementálására – a megfelelő igazgatási és igazságszolgáltatási struktúrákon keresztül. A *Koppenhágai csúcson*³ elrendelt kritériumrendszer és a madridi ülésen elhangzott pontok sikeres abszolválása esetén lehetőség nyílik a nyugat-balkáni országok számára az Unióhoz való közeledésre.⁴ Különös jelentősége, hogy az EU újrafogalmazta az integrációhoz való csatlakozás feltételeit, egyben szorosabb gazdasági és jogharmonizációs együttműködést eredményezett.

A csatlakozási folyamatok feltételének jogalapját biztosítja az Európai Unió Alapító Szerződésének (EUSZ) 2. cikke (Közös rendelkezések), amely tartalmazza az Európai Unió alapvető értékeit; *“Az Unió az emberi méltóság tiszteletben tartása, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság, valamint az emberi jogok – ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogait – tiszteletben tartásának értékein alapul. Ezek az értékek közzösek a tagállamokban, a pluralizmus, a megkülönböztetés tilalma, a tolerancia, az igazságosság, a szolidaritás, valamint a nők és a férfiak közötti egyenlőség társadalmában.”*⁵

Illetve az EUSZ 49. cikke (Záró rendelkezések), ami jogi alapot biztosít minden európai államnak az unióhoz való csatlakozásra.

„Bármely olyan európai állam kérheti felvételét az Unióba, amely tiszteletben tartja a 2. cikkben említett értékeket, és elkötelezett azok érvényesítése mellett. A kérelemről értesíteni kell az Európai Parlamentet és a nemzeti parlamenteket. A kérelmező államnak a kérelmet a Tanácshoz kell benyújtania, amely a Bizottsággal

¹ HORVÁTH Zoltán: *Kézikönyv az Európai Unióról*. HVG-ORAC kiadó, Budapest, 2011, 577 o.

² *Az Unió bővítése*

http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/hu/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.5.1.html (2017. 11. 15.)

³ „Koppenhágai kritériumok” (*Accession Criteria*)

http://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/accession_criteria_copenhagen.html (2017. 11. 15.)

⁴ A csatlakozáshoz hozzátartozik, hogy az Unió képes legyen új tagok integrálására.

⁵ EUSZ 2. cikke: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex:12012M002> (2017. 11. 15.)

folytatott konzultációt és az Európai Parlament tagjainak többségével elfogadott egyetértését követően arról egyhangúlag határoz. Az Európai Tanács által megállapított feltételeket figyelembe kell venni. A felvétel feltételeit és az Unió alapját képező szerződéseknek a felvétel miatt szükségessé váló kiigazításait a tagállamok és a felvételét kérő állam közötti megállapodás rendezzi. Ezt a megállapodást alkotmányos követelményeinek megfelelően valamennyi szerződő államnak meg kell erősítenie.”⁶

Nyugat-Balkán felé haladva, a keleti bővítés tapasztalataiból kiindulva gyarapodtak a csatlakozási követelmények, amit a 2007-ben a Lisszaboni Szerződésben fogalmaztak meg. Egyrészt a csatlakozás kritériumaként meghatározták az Unió értékeinek tiszteletben tartását, másrészt országspecifikus feltételekkel bővíthetik a csatlakozni kívánó államok által teljesítendő feladatok körét.

Új tagállamok felvételének eljárási menete

Az Európai Unió saját maga dönti el egy szubjektív mérce alapján, hogy az adott tagjelölt ország milyen felkészültségi szinten szerepel, illetve mikor tesz eleget az előírt feltételeknek. Miután a felvételt kérő állam úgy érzi, hogy minden követelménynek megfelelt. Első körben a Tanácsnak kell benyújtania a belépési szándékát igazoló kérelmét. Ezt követően a Tanács felkéri a Bizottságot, hogy úgynevezett országjelentést készítsen, azaz véleményezze a jelentkező állam tagságra való alkalmasságát, illetve vizsgálja meg az esetleges tagságának az Unió működésére gyakorolt hatását. A potenciális tagjelölt jövőbeni Uniós helyzetét illetően döntő szerepet játszik a jelentés, amit később a Tanács elemez, majd pozitív elbírálását követően tagjelölti státuszt kap és hivatalosan megkezdődhetnek a csatlakozási tárgyalások.⁷

A csatlakozási tárgyalások bilaterális alapon, az Európai Unió tagállamai és a tagjelölt állam kormányai között zajlanak, kormányközi konferenciák keretein belül. Az uniós vívmányok⁸ szakpolitikai fejezetekbe csoportosított joganyagokra oszlanak, amelyek mindegyike komolyabb hangvételű tárgyalás tárgyát képezi. Szerkezetük szerint a tárgyalások egy felvezető szakaszból (*acquis screening*), illetőleg konkrét érdemi részből tevődnek össze.

- Bevezető rész (*multilaterális screening*): Az Uniós anyag átvilágításából áll, ami során a tárgyalópartnerek áttekintik az összes - jelenleg 35 - önálló szakpolitikai fejezetet. Minden szekció megnyitásakor először az Unió mutatja be az adott terület joganyagát, ezt követően a tagjelölt államokkal külön-külön ismertetik, hogy milyen hatékonyan tudják adaptálni az uniós joganyagot.⁹
- Érdemi rész (*bilaterális screening*): A fejezetek előrehaladottságának elemzését végzik. A tárgyalás megkezdésekor a tagjelölt állam és az Európai Unió a tárgyalási álláspontját (*position paper*) ismerteti a másik féllel, amely a tanácskozás alapvonalát szolgálja. A fejezetek változásának szintjét teljesítménymérő referenciaértékekkel (*benchmark*) mérik. Érdemi tárgyalási fordulóra akkor kerül sor, ha annak átvilágítása lezárult, ami akkor következhet be, ha már nem maradt rendezetlen, kérdéses pont egy adott fejezeten belül.

⁶ EUSZ 49. cikk: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex:12012M049> (2017. 11. 15.)

⁷ VÁRNAY Ernő – PAPP Mónika: Az Európai Unió jog. KJK Kerszöv jogi és üzleti kiadó, Budapest, 2007, 45-52. o.

⁸ EU *acquis* https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/policy/conditions-membership/chapters-of-the-acquis_en (2017. 11. 15.)

⁹ HORVÁTH: *im.* 580. o.

A fejezetek felsorolása:

1. Áruk szabad mozgása	19. Szociális politika és foglalkoztatásügy
2. Személyek szabad mozgása	20. Vállalkozási- és iparpolitika
3. Vállalatalapítás joga és szolgáltatások szabadsága	21. Transzeurópai hálózatok
4. Tőke szabad mozgása	22. Regionális politika és a strukturális eszközök koordinációja
5. Közbeszerzés	23. Igazságszolgáltatás és alapvető jogok
6. Vállalati (társasági) jog	24. A jog érvényesülése, szabadság és biztonság
7. Szellemi tulajdonjogok	25. Tudomány és kutatás
8. Versenypolitika	26. Oktatás és művelődés
9. Pénzügyi szolgáltatások	27. Környezetvédelem
10. Információs társadalom és média	28. Fogyasztó- és egészségvédelem
11. Mezőgazdaság- és vidékfejlesztés	29. Vámunió
12. Élelmiszerbiztonság, állat-és növényegészségügy	30. Külkapcsolatok
13. Halászat	31. Külpolitika, biztonságpolitika, védelmi politika
14. Közlekedés	32. Pénzügyi ellenőrzés
15. Energiaügy	33. Pénzügyi és költségvetési rendelkezések
16. Adózás	34. Intézmények
17. Gazdasági – és pénzügyi jog	35. Egyéb
18. Statisztika	

A Bizottság követi a tagjelölt állam csatlakozását elősegítő vívmányok végrehajtása terén tanúsított erőfeszítéseit. Ezen túlmenően előcsatlakozási finanszírozási eszközökkel támogatja a jelölt országokat a folyamat során.¹⁰

A tárgyalások lezárását megelőzően elkerülhetetlen a kérelem egyetértési eljárással (*consent procedure*) történő jóváhagyása vagy elutasítása. Ezen döntéshozatali jogkör az Európai Parlamentet illeti, ahol a döntés meghozatalához abszolút többségre van szükség.

Szerbia csatlakozási szándékai

Szerbia eseményekben gazdag, XX. századi történelme során jelentős hatást gyakorolt Európa sorsának alakulására. Az ország már az I. világháború kirobbantásában jelentős szerepet játszott. A II. világháborút követően egész Európa gazdasági mélypontra került, a háború minden állam számára súlyos anyagi következményekkel járt. A nyugat-balkáni régióban számos nyersanyag megtalálható, de egyik sem fordult elő világpiaci mennyiségben. A világháború után a megrongálódott infrastruktúrát újra kellett építeni, továbbá a megmaradt gyárak is fejlesztésre szorultak.

¹⁰ Szerbia esetében IPA II.

A jugoszláv vezetés – a balkáni államok közül egyedüliként – képes volt reagálni az 1970-es évek gazdasági válságára. A fejlődés azonban földrajzilag nem egységesen ment végbe. Az északi régiók jobban alkalmazkodtak a kialakult helyzethez, szemben a keleti és déli területekkel. Az északi tagköztársaságok gazdaságaiban nélkülözhetetlenné vált az intenzív fejlesztés, a termékek minőségének javítása, és a modernizáció az előállított javak világpiacon való sikeres értékesítésének érdekében. Ezzel ellentétben a keleti és déli területek állami beavatkozást vártak, mely jelentősen hozzájárult a jugoszláv állam nagymértékű eladósodásához.

A szűkebb értelemben vett Szerbia gazdaságát a délszláv háború teljesen feldúlta. A NATO-bombázások célkeresztjében a fontosabb gyárak, üzemek álltak, ezért a rongálás következtében a szerb ipar rendkívül nehéz helyzetbe került. A mezőgazdaságot szintén negatívan érintették a háborúk és az azt követő szankciók. Szerbia gazdasága napjainkban recessziótól szenved, magas az infláció és a munkanélküliek aránya. A kormány igyekszik kezelni a legutóbbi gazdasági világválság negatív következményeit, amit az ország javuló gazdasági mutatói jól reprezentálnak.

Jelenleg Szerbia a koszovói feszültségek, illetve a migrációs kérdés okán került a nemzetközi figyelem középpontjába. A Szerbiára vonatkozó 2016-os országjelentésben hangsúlyosan megjelennek a kisebbségek jogaival és helyzetével foglalkozó elemek, valamint bemutatja a gazdaság fellendítését célzó kormányzati intézkedéseket.

Szerbia és az Európai Unió kapcsolatrendszere

Szerbia és az Európai Unió effektív közeledésének kezdete 2009-re tehető, ugyanis az ország ekkor nyújtotta be az uniós tagság iránti kérelmét. 2010 októberére a Bizottság összefoglalta álláspontját¹¹ az országról, melyben jóváhagyta a csatlakozási kérelmet. A Bizottság optimista visszhangja és ajánlása miatt a Tanács elsőként 2011-ben vette fontolóra, hogy az ország valóban elkötelezett-e az uniós tagság és annak megteremtése iránt. Ezt megvizsgálva, a Tanács arra a következtetésre jutott, látva a pozitív előrehaladási mutatókat (*benchmark*), és a fenntartható eredményeket, hogy Szerbiából idővel alkalmas tag lehet. Erre reflektálva a Tanács és az Európai Bizottság tájékoztatta az Európai Tanácsot, hogy a csatlakozási tárgyalásokat megkezdheti Szerbiával. A következő mérföldkőre nem sokat kellett várni, hiszen 2012. március 1-én hivatalosan is megkapta a tagjelölti státuszt.¹²

Szerbia és az EU intézményes kapcsolatrendszerének következő mérföldkőve a Stabilizációs és társulási megállapodás¹³ (*Stabilisation and Association Agreement – SAA*) aláírása volt, ami a Tanács következtetéseivel folytatódott 2013 decemberében.¹⁴ A bilaterális dokumentum tartalmazta azokat a stratégiai folyamatokat és tárgyalási kereteket, melyek kulcsfontosságúak az Európai Unió életében, magába foglalva a szomszédsági politikát és a támogatások mértékét a nyugat-balkáni országok felé. A 28-31. fejezetben foglalkoznak érdemben Szerbia kérdésével, ahol

¹¹ 3040. Tanácsi ülés, 15349/10, PRESSE 285, PR CO 28, <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15349-2010-INIT/en/pdf> (2017. 11. 15.)

¹² Európai Tanács következtetései EUCO 4/12, CO EUR 2, CONCL 1 <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-4-2012-INIT/en/pdf> (2017. 11. 15.)

¹³ *Stabilisation and association agreement between the European Communities and their member states of the one part, and the Republic of Serbia, of the other part* https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/serbia/key_document/saa_en.pdf (2017. 11. 15.)

¹⁴ Európai Tanács következtetései 17952/13, ELARG 173, COWEB 190 <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2017952%202013%20INIT> (2017. 11. 15.)

kiemelkedő prioritásként kezelik elsősorban a szerb-koszovói feszültségek intenzitásának enyhítését, emellett kitérnek a nemzeti kisebbségek jogainak védelmére, fontosnak tartják a korrupció elleni harcot, a média szabadságát, illetve tiltják a negatív diszkrimináció mindenféle megjelenési formáját. Ezen feltételek betartása mellett hajlandó az Európai Unió a további tárgyalások folytatására.

2013 szeptemberében az EU ratifikálta a Stabilizációs és társulási megállapodást, majd pedig 2014 januárjában megtartották az első kormányközi konferenciát Szerbia és az EU között, és ezzel hivatalosan is megkezdődtek a csatlakozási tárgyalások.

Innentől kezdve a Bizottság éves előrehaladási jelentéseket dolgoz ki, mely tartalmazza az Unió álláspontját és az országjelentést,¹⁵ összefüggésben a tárgyalási fejezetekkel.

Az utolsó, 2013-ban történt horvátországi csatlakozás után az Unió külgazdasági politikáját irányító biztosai deklarálták, hogy hosszadalmas tárgyalási folyamatokra lehet számítani az újonnan csatlakozni kívánó országok esetében,¹⁶ ám ezzel egyidejűleg kulcsfontosságú szereplőnek ítélték meg Szerbiát, mérete, stratégiai lokációja, geokulturális adottságai, dinamikusan fejlődő gazdasága és politikai nyitottsága okán. A Bizottság fontosnak találta, hogy a későbbi „bővítési stratégiájában” további javaslatokat fogalmazott meg tárgyalási megközelítésének további fejlesztése érdekében, többek között nagyobb hangsúlyt fektetve a jogállamiság kérdéseire, ami azt jelenti, hogy a csatlakozni kívánó országok jövőbeli tárgyalás korai szakaszában megnyitják az igazságügyi reformról és az alapvető jogokról (23. fejezet), valamint a jog érvényesüléséről, a szabadságról és a biztonságról (24. fejezet) szóló tárgyalási fejezeteket.

Szükséges azonban kiemelni, hogy a csatlakozási folyamat nem egy végeláthatatlan bürokratikus eljárás, hanem egy folyamat, amelynek hatására érezhető változások következnek be, mind gazdasági- és közéletben, illetve kézzelfogható eredménye lesz a polgárok mindennapjaikban is,¹⁷ hiszen ők a csatlakozási tárgyalások fő kedvezményezettjei. A csatlakozási tárgyalások lezárásakor szükség van:

- hatékony közigazgatásra;
- modern infrastruktúra meglétére;
- versenyképes piacgazdaságra;
- érezhetően jobb életkörülmények megteremtésére.

Figyelembe kell venni, hogy a Szerb Köztársaságot, mint minden uniós tagságra törekvő országot, aszerint kell megítélni, hogy saját maga hogyan teljesíti, hajlja végre és tartja be az Unió által előre meghatározott elvárásokat.

Szerbia legfőbb külpolitikai célja, hogy teljes jogú európai uniós tagja legyen.

A koszovói viszony rendezése is része a csatlakozási tárgyalásoknak, amit a 35. tárgyalási fejezetben összefoglaltak szerint kell rendeznie. Az országspecifikus egyeztetések a térség békéjének és stabilitásának megőrzését biztosítják, ami kiemelkedő fontossággal bír.

Végezetül, utolsó lépésként Szerbia írja alá a csatlakozásról szóló szerződést, amit a többi tagállam ratifikálása követ.

---

¹⁵ 2016. évi országjelentés, SWD 2016, 361. final

https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2016/20161109_report_serbia.pdf (2017. 11. 15.)

¹⁶ PINTÉR Tibor, HARDI Tamás: Szerbia EU-s csatlakozásának kérdései. *Társadalom, kulturális háttér*, 2016. április, 135-142. o.

¹⁷ <http://deli.fidesz-eu.hu/hu/nyugat-balkan-novelni-kell-az-elocsatlakozasi-alapokat/> (2017. 11. 15.)

A tárgyalási Fejezetek

Korábbi fejezeteimben kitértem rá, hogy az Európai Unióhoz csatlakozni szándékozó országok képviselőinek 35 témafejezetet kell átvizsgálniuk a brüsszeli illetékesekkel közösen. Egyöntetű, közös döntést kell hozni abban, hogy a tagjelölt állam milyen módon és ütemezésben építi be saját nemzeti jogrendjébe az egyes területekre vonatkozó uniós joganyagot.

Első csatlakozási konferencia Szerbiával (2014.01.21.)

CONF-RS 1¹⁸

5486/14, PRESSE 15 – Miniszteri szinten megnyitották a tárgyalásokat a csatlakozás felé. A konferencia tematikájában összefoglalja, hogy Szerbia teljesítette a belépéshez szükséges feltételeket és készen áll a fejezetek megkezdésére, különös tekintettel Koszovó kérdéskörére. Felsorolja az összes teljesítendő fejezet számát és címét.

Ezzel gyakorlatilag megkezdődött az európai közösség szabványaival és normáival való összehangolás folyamata. „*A fejezetek megnyitása nem csupán a szerbiai lakosok, hanem az egész térség számára rendkívül fontos.*”¹⁹

Második csatlakozási konferencia Szerbiával (2015.12.14.)²⁰

Hivatalosan is megnyitották az első két fejezetet, mégpedig a Pénzügyi felügyeletről szóló 32. fejezetet és a Belgrád és Pristina közötti kapcsolatok normalizálásáról szóló 35. fejezetet.

32. fejezet (Pénzügyi felügyelet) szerint nagyobb figyelmet kell szentelni a prevenciónak, s növelni kell a vezetők felelősségét, hogy hatékonyabb pénzügyi mechanizmust hozzanak létre.

35. fejezet (Egyéb) az egyik legnagyobb kihívást jelenti Szerbia számára, mivel ez a fejezet tartalmazza Koszovó kérdéskörét. A Koszovó és Szerbia közötti dialógus többek között politikai, gazdasági és kisebbségvédelmi ügyeket is érint. A dialógus célja, hogy e két állam békés úton rendezze vitás kérdéseit, ahol az Európai Unió moderátorként jelenik meg.

A II. világháború után a szerb, illetve korábbi jugoszláv alkotmánymódosítások sikertelenül igyekeztek kezelni az albán-szerb viszályokból fakadó nehézségeket. Ez részben az érintett felek integrálódástól való teljes mértékű elzárkózásának, részben gazdasági, vallási és etnikai problémáknak köszönhető, melyek a mai napig ellehetetlenítik Szerbia és Koszovó helyzetének rendezését.

2013 áprilisában a két állam megkötötte a brüsszeli megállapodást, miszerint 15 pontban rendezik a kérdéses területek sorsát - *First Agreement of Principles Governing the Normalisation of Relations*.²¹

---

¹⁸ *Conference on accession to the European Union- Serbia*

<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&t=PDF&gc=true&sc=false&f=AD%201%202014%20INIT> (2017. 11. 15.)

¹⁹ Aleksandar Vučić köztársasági elnök szavai.

²⁰ *AD 12/15*

²¹ *First Agreement of Principles Governing the Normalisation of Relations*

Harmadik csatlakozási konferencia Szerbiával (2016.07.18.)

466/16

Újabb két kiemelkedően fontos fejezet megnyitására került sor, amelyek valódi mérföldkönek számítottak a csatlakozási folyamatot tekintve. Az új megközelítés értelmében mindkét fejezettel már a bővítési folyamat korai szakaszában foglalkoznak a felek, hogy Szerbia hosszan tartó és folyamatos eredményeket tudjon felmutatni és fenntartani a reformok végrehajtása terén.²²

Ennek érdekében egy Cselekvési tervet dolgoztak ki, mely értelmében lehetőség nyílt az EU számára, hogy értékelje a Szerbiára vonatkozó és az általa teljesítendő reformokat bizonyos területeken - igazságszolgáltatás, a korrupció elleni küzdelem, az alapvető jogok, a migráció, a menekültügy, a vízümpolitika, a külső határok és Schengen, az igazságügyi és rendőrségi együttműködés, valamint a szervezett bűnözés és a terrorizmus elleni küzdelem. További előrehaladások mérése miatt *időközi kritériumrendszert* határoztak meg, hogy az egyes fejezetekkel kapcsolatos jogszabály módosításokat az Unió hatékonyan ellenőrizhesse.

Ezzel az „új megközelítéssel” összhangban a Szerbiával folytatott tárgyalások keretében a 23. és 24. fejezet megnyitása kiemelt fontosságot kapott:

23. fejezet (Igazságszolgáltatás és alapvető jogok)²³ az egyik legfontosabb és legkomplexebb fejezet. Nem csak az igazságszolgáltatást és az alapvető jogokat foglalja magába, hanem ide sorolható a korrupció elleni harc, és azok intézkedései is.

A vajdasági magyarok kérdéskörét különösen ezen fejezet „alapvető jogok” című alfejezete foglalja magába, amely szerves része a 3. pontban „nemzeti kisebbségek helyzete”²⁴ összesíti. Terv szintjén van az a kisebbségvédelmi akcióterv létrehozása, melyet folyamatos feladatok és beszámolók meglétében tudnak teljesíteni a nemzeti tanácsok. nagy hangsúlyt fektetnek az anyanyelvhasználatra és oktatásra.²⁵ Szerbia próbálja hatékonyan kezelni az alapvető jogokat, megerősítve az ombudsman intézményét.

24. fejezet (A jog érvényesülése, szabadság és biztonság)²⁶ követte, ami magába foglal kiemelkedően fontos pontokat nem csak Szerbia, de az Unió hatásköréből is.

Tartalma alapján: migrációs kérdés, menedékjog, vízümpolitika (*Visa Regime Harmonization Plan*), külső határok és a Schengen (*Integrated Border Management Agreement*), Igazságügyi együttműködések (polgári, bűnügyi és kereskedelmi ügyekben), rendőrségi együttműködések és a szervezett bűnözés elleni küzdelem, terrorizmus elleni harc (*Chemical, biological, radiological nd nuclear materials Action Plan*), drogok elleni küzdelem (*Strategy for Drug Abuse Action Plan*), vámügyi együttműködések, Euró hamisításának kérdéskörét foglalta részletesen magába.

„Ez igazán jó hír Szerbia számára: a csatlakozási folyamat két fontos és nehéznek ígérkező fejezetét nyitjuk most meg. E fejezetek az EU olyan alapvető értékeibez és elveibez köthetők, mint a demokrácia, a

---

²² Sajtóközlemény a konferenciáról 466/16

http://www.consilium.europa.eu/press-releases-pdf/2016/7/47244644461_hu.pdf (2017. 11. 15.)

²³ Chapter 23: Judiciary and fundamental rights

AD 20/16, CONF – RS 5

<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/AD-20-2016-INIT/en/pdf> (2017. 11. 15.)

²⁴ *ibid*, 18. o.

²⁵ *ibid* „The action plan for the realisation of the rights of national minorities”, 30. o.

²⁶ Chapter 24: Justice, freedom and security

AD 21/16, CONF – RS 6 <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/AD-21-2016-INIT/en/pdf> (2017.11.15.)

*jogállamiság és a független igazságszolgáltatás; ezek a területek létfontosságúak az európai normák meghonosítása és a polgárok jogainak megerősítése szempontjából*²⁷

Negyedik csatlakozási konferencia Szerbiával (2016.12.13.)

770/16

Az 5. fejezet (Közbeszerzés) megnyitásánál bizonyos kritériumokat szabott meg az Unió:

Nemzeti jogi keret összehangolása az uniós vívmányokkal valamennyi területen (kiemelve a koncessziós szerződések jogszabályait), illetve a közbeszerzés szabályai alól mentesítő nemzetközi megállapodások munkáját;

Megfelelő közigazgatási és intézményi kapacitás és transzparens közbeszerzési rendszer létrehozása a prioritás (szabad verseny elve, korrupció tilalma).

Szerbiának, az 5. fejezet lezárása érdekében további előrehaladást kell felmutatnia a közbeszerzés terén.

25. fejezetet (Tudomány és kutatás) illetően, az EU ítélete alapján, általánosan jó felkészültségre és az uniós vívmányokból fakadó kötelezettségek sajátos jellegére hivatkozva, úgy döntöttek, hogy ideiglenesen lezárják ezt a fejezetet.²⁸

Ötödik csatlakozási konferencia Szerbiával (2017.02.27)

89/17

A 20. fejezetet (Vállalkozás- és iparpolitika) – megnyitására került sor, melynek lezárásához egy átfogó iparstratégia kialakítására van szükség, mely záros határidőn belül pozitív eredményekkel és mutatókkal hajtható végre. Az iparra vonatkozó uniós szakpolitikák figyelembevételével még kiegészítést igényel a fejezet.

A 26. fejezetet (Oktatás és kultúra) – megnyitották és sikeresen ideiglenesen lezárták, tekintettel a megfelelő szintű oktatási és kulturális tényezőkre. Szerbia felkészültsége e két téren kiváló, ezért ebben a szakaszban ez a fejezet nem igényel további tárgyalásokat.²⁹

Összességében, az eddigi tárgyalások eredményei alapján 8 fejezetet nyitottak meg, de 2-t már ideiglenesen sikeresen lezártak.³⁰

Adott esetben további csatlakozási konferenciákat tartanak a csatlakozási folyamat továbbvitele érdekében.

A tárgyalási folyamat szakmai egyeztetések és közös politikai kompromisszumok alapján halad előre, s a hivatalosan meghatározott 35 tárgyalási fejezet végleges lezárása jelentheti a folyamat jogi befejezését. Szerbia irányítói abban reménykednek, hogy 2019 végéig befejezik a tárgyalásokat.

---

²⁷ Miroslav Lajčák miniszterelnök szavai

²⁸ *Sajtóközlemény a konferenciáról 770/16*

http://www.consilium.europa.eu/press-releases-pdf/2016/12/47244652160_hu.pdf (2017. 11. 15.)

²⁹ *Sajtóközlemény a konferenciáról 89/17*

http://www.consilium.europa.eu/press-releases-pdf/2017/2/47244655252_hu.pdf (2017. 11. 15.)

³⁰ *Serbia's State of play*

<https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20160301-serbia-state-of-play.pdf> (2017. 11. 15.)

Hatodik csatlakozási konferencia Szerbiával³¹ (2017. 06.20.)

A 7. fejezet (*Szellemi tulajdonjog*) – Szerbia garantálja, hogy teljesíti az összes szükséges jogalkotási módosítást a csatlakozás időpontjáig, azaz összehangolja nemzeti jogszabályait a szerzői és szomszédos jogokkal, szabadalmakkal és védjegyekkel. Emellett biztosítja a szellemi tulajdonjogok bejegyzéséhez szükséges adminisztratív kapacitásokat, amit az illetékes polgári és közigazgatási hatóságok nyomon követhetnek.

A 29. fejezet (*Vámunió*) – Szerbia következetesen és hatékonyan alkalmazza vámszabályait a vámhivatalok között, de további összehangolást igényel a vámkockázatok kezelése – biztonsági szempontból, főleg a kulturális javak és a drogkereskedelem terén. Átfogó és koherens vámügyi-üzleti és informatikai stratégiák bemutatására van szükség, amelyet a Bizottság dolgoz fel. Pozitív mutatók szerepelnek különösen a szellemi tulajdonok területén, különös tekintettel a kontroll és kockázatelemzés terén.

Összesen a 35 tárgyalandó fejezetből eddig sikeresen megnyitottak 10-es, illetőleg ez év végéig még 3 fejezettel szeretné bővíteni a listát.³²

Rögös az út Szerbiától az Európai Unióig, de egy kis fény az alagút végén, hogy előreláthatólag Szerbia 2025-ig az Európai Unió teljes jogú tagjává válhat.³³ Ez a határidő szoros, de teljesíthető Szerbia számára.

A szerb csatlakozás előnyei - Magyarország szemével

Merre tart a déli szomszéd?

Szerbia jelentős lépéseket tett az elmúlt néhány évben az integráció útján, és céltudatosan halad abba az irányba, hogy az Európai Unió teljes jogú tagállamává váljon. Magyarország maximálisan támogatja Szerbia uniós csatlakozási törekvéseit,³⁴ és megpróbál ehhez minden segítséget megadni. Magyarországnak fontos, hogy a szomszédban béke, nyugalom és stabilitás legyen.

Geostratégiai szempont

Szerbiának jelentős szerepe van elhelyezkedése szempontjából, hiszen Magyarországgal határos ország, s innentől fogva a schengeni határ is gátat képez a két állam zökkenőmentes együttműködése között. Az ország csatlakozása a migránsválság kezelésében segíthet és az okozott nyomás enyhítésében is fontos szerepet játszhat, mivel déli szomszédunk bizonyos szinten vissza tudná szorítani a migránsáradatot.

Magyarországnak, illetve tágabb kitekintésben a Visegrádi négyeknek határozott és tiszta nyugat-balkán stratégiája van, aminek egyik célkitűzése, hogy a volt Jugoszláv tagköztársaságok

---

³¹ *Sajtóközlemény a konferenciáról 384/17*

<http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/06/20/serbia-6th-accession-conference-mtg/pdf> (2017. 11. 15.)

³² *EU Integration Process of the Republic of Serbia*

<http://www.mfa.gov.rs/en/themes/public-consultation-on-the-eu-strategy-for-the-adriatic-and-ionic-region> (2017. 11. 15.)

³³ *Juncker: Serbia in EU before 2025*

<http://serbianmonitor.com/in-prim-piano/39243/juncker-serbia-ue-2025/#.Wg55CcaZOCU> (2017. 11. 15.)

³⁴ *Külgyminisztérium honlapja: http://www.kormany.hu/en/ministry-of-foreign-affairs-and-trade/news/hungary-demands-that-the-eu-opens-five-new-accession-negotiation-chapters-with-serbia* (utolsó letöltés ideje: 2017. 11. 15.)

mindegyikének az EU tagjává kell válnia előbb vagy utóbb. Ez jól felfogott kereskedelmi-, gazdasági-, pénzügyi-, közlekedési- és mezőgazdasági érdekek is.³⁵

Biztonság és stabilitás

Emellett jelentős szerepe van a biztonságpolitikának, amely végkifejlete a stabilitás, ami által a migrációs problémákat (migráció elleni harc) és a terrorizmus elleni harc okozta nehézségeket is hosszú távon az Unió – a nyugat-balkáni országokkal együtt – jobban tudná kezelni. Részben azért, mert a schengeni határok délebbre tolnának ki, részben pedig további több milliós piacot jelentene a jelenlegi Unió tagországok számára.

A biztonsági hozzájárulás létrehozásának alappillére az országok együttműködése és a stabilitási erő. A kül- és biztonságpolitikája révén az Unió arra törekszik, hogy óvja a békét, illetve elősegítse a tagállamok közötti együttműködést mind hazai, mind pedig nemzetközi szinten. A súlyosbodó válságok és a káosz egyre komolyabb biztonsági fenyegetést jelent Európára nézve, és akár a bevándorlási nyomás is fokozódhat.

Magyarország és a többi kelet-közép-európai uniós tagország kiemelt prioritásként tartja számon a biztonság és a stabilitás kérdéskörét, és ehhez Szerbia csatlakozása is segítséget nyújthat.

Vajdasági magyar kisebbségek kérdésköre

Természetesen az egyik legfontosabb politikai identitásképző szegmens a vajdasági magyar kisebbség, annak történelme, megőrzött kultúrája, szociológiája, szociálintropológiája és hagyományai, de kitüntetett figyelmet idáig mégsem kapott. A volt Jugoszlávia területén számos kisebbségi probléma, probléma-képlet, érdek, érdekellentét alakult ki, melyeket szinte lehetetlen egy egységes nézőpontból vizsgálni. Ha az elmúlt időszakot vesszük figyelembe, Szerbia sokkal nyitottabb és kifinomultabb politikát folytat – az uniós tagságra aspirálva –, mely a magyar-szerb gazdasági és diplomáciai kapcsolatok számára is kedvezőbb.³⁶ Egyre több lehetőség nyílik a magyar kisebbségvédelem előmozdítása érdekében, mivel eddig a határokon belül élő kisebbségek sérelmei alig jelentek meg a nemzetközi közösség napirendjén. Kétségtelen, hogy a szerbiai nemzetiségi problémák súlyossága össze sem hasonlítható akár egy koszovói válsággal vagy migrációs problémával, de ennek ellenére a politikai légkör rendkívül feszült.

A mindenkori magyar kormány központi költségvetési forrásokból támogatja a vajdasági magyarság különböző projektjeit.³⁷ Konkrét összegét tekintve, ebben a kormányzati ciklusban 80 milliárd forint³⁸ direkt támogatás jut az autonóm tartományok terület- és gazdaságfejlesztési programjára.

---

³⁵ PÁNOVICS Attila (szerk.): *Együtt Európában- Múlt, jelen, jövő.* Az Európai Közösségek Hivatalos Kiadványának Hivatala, Budapest, 2009. 102. o.

³⁶ FEJES Zsuzsanna: *Határtalan lehetőségek. Az együttműködés jogi feltételei a magyar-román-szerb hármashatár mentén.* In: SOÓS Edit-FEJES Zsuzsanna (szerk.): *Régió a hármashatár mentén,* SZTE ÁJTK Politológiai Tanszék, Szeged, 2010, 103-118. o.

³⁷ LXV. *Bethlen Gábor Alap* (<http://www.parlament.hu/irom40/10377/adatok/fejezetek/65.pdf>) (utolsó letöltés ideje: 2017. 11. 15.)

³⁸ *Prosperitási Alapítvány.*

(<http://www.vmsz.org.rs/blog/2016-januarijanban-irjak-ki-vajdasagi-magyar-terulet-es-gazdasagfejlesztési-program-első>),

(<http://www.prosperitati.rs/palyazatok>). (utolsó letöltés ideje: 2017. 11. 15.)

A vajdasági magyar közösség szempontjából különösen nagy igény lenne egy, a magyar közösség jogainak gyakorlati érvényesítéséről szóló árnyékjelentés tudományos alapossággal való elkészítésére és az Bizottság meglátásaival való összehasonlítására.

Gazdasági együttműködések

Szerbia csatlakozása Magyarország szemével is pozitív indukciókat jósol, mivel nemcsak szomszédunkról van szó, hanem gazdasági partnerünk is egyben. Szinte minden gazdasági szegmensből és szempontból vizsgálva pozitív irányba billentené a mérleg nyelvét a szerb csatlakozás.³⁹

Kiemelt fontossága van a fejlődésnek, elég, ha a vízügyi együttműködésekre, a Monarchia korabeli vasúti és közúti hálózatokra, a mezőgazdasági területek egybefüggőségére, az évszázados határmenti kiskereskedelmi határforgalomra, és a szerb-magyar piac közötti eddigi beszállítói együttműködésekre lehet gondolni.⁴⁰

Emellett a nagyvállalkozói, valamint a kis- és közép vállalkozói szektor is egyre több gazdasági kapcsolatot épít ki, amiből fakadóan Magyarország elemi igénye a Szerb Köztársaság uniós jogharmonizációja és jobbiztonsága.

Magyarország a támogatások mellett a külügy és a külkereskedelem terén is komolyabb lépéseket tett.

Zárszó

Szerbia jövője nem kétséges, csatlakozásának intenzitása viszont főként a jogállamisági reformok ütemétől és a Koszovóval fenntartott viszony rendezésétől függ. Belátható időn belül kidolgozásra kerül Szerbia csatlakozási stratégiája, így előreláthatólag 2025-ig az Európai Unió teljes jogú tagjává válik.⁴¹

Jean-Claude Juncker, bizottsági elnök a State of Union beszédében rávilágított a bővítéspolitika fontosságára, illetve kijelentette, hogy az Unió tagállamainak száma nem áll meg 27-nél. Ez egy határozott jelzés Szerbia – és a nyugat-balkáni térség – számára.

„Ha a szomszédágunkban nagyobb stabilitást akarunk, akkor hiteles bővítési perspektívát kell kínálnunk a nyugat-balkáni országok számára.”

„Szerbiának és Montenegrónak, a Nyugat-Balkán élén járó tagjelölt államainak sikeres uniós csatlakozására vonatkozó stratégia (2018. február)”⁴²

A Bizottság értékelése alapján Szerbia nagyon jó úton halad a csatlakozási tárgyalásokkal, ami elkötelezettségét is jelzi az Unió iránt. A csatlakozás előkészítésének támogatása érdekében az Európai Unió jelentősen megerősíti együttműködését a nyugat-balkáni partnereivel.

---

³⁹ FEJES Zsuzsanna: *Határok nélkül? A határon átnyúló együttműködések jogi és közigazgatási környezete Európában és Magyarországon*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2013, 152-154. o.

⁴⁰ HORVÁTH Gyula - HAJDÚ Zoltán (szerk.): *Regional Transformation Processes in the Western Balkan Countries*. Pécs, Centre for Regional Studies of the Hungarian Academy of Sciences, 2011, 638. o.

⁴¹ *Juncker expects Montenegro and Serbia to join EU before 2025*.

<https://europeanwesternbalkans.com/2017/11/08/juncker-expects-serbia-join-eu-2025/> (utolsó letöltés ideje: 2017. 11. 15.)

⁴² *Az Unió helyzete 2017*.

https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/state-union-2017-brochure_hu.pdf (utolsó letöltés ideje: 2017. 11. 15.)

Szerbia és az EU minden lehetséges eszközt kihasznál, hogy a lehető leghatékonyabban tudja teljesíteni a csatlakozási feltételeket, de jelen esetben a gyorsaságnál nagyobb szerepe van a minőségnek⁴³, a joguralom és független igazságügy, illetve az emberi jogok s a hatékony közigazgatás tekintetében egyaránt, hiszen a joguralom kéz a kézben jár a gazdasági fejlődéssel.⁴⁴

Summary

Western Balkan countries try to find a pathway to the EU integration, placing emphasis and high aspirations to become Member States of the EU, but based on their experience, the Union's decision-making bodies have imposed increasingly strict conditions on political, economic and social terms for the candidate states. Firstly, I would like to summarize these well-developed criteria and the innovations of the Treaty of Lisbon, in connection with the case study of Serbia.

Serbia's diverse history has defined its international role through Europe. The country has also played a leading role in the outbreak of World War I, had tensions with its neighbour states, but nowadays, Serbia is passing through transitions and political changes to become a member of the EU. That is the cause why I consider it an exceptional application to the EU.

Further on, I will try to provide a detailed overview on the phrases of the accession negotiations, to review the substantive content of the Chapters and to examine the potential benefits of the accession of Serbia – from Hungary's point of view.

Serbia is doing its best to become a member state, which can lead to a normalization between Serbia and Kosovo.

---

⁴³ A „minőség” alatt a csatlakozási feltételek maradéktalan teljesítése érthető.

⁴⁴ Johannes Hahn, EU szomszédságpolitikai és bővítési biztos belgrádi látogatása során tett megjegyzései. <http://europa.rs/han-eu-posvecena-prosirenju-investicijama-podstice-razvoj-zapadnog-balkana/> (utolsó letöltés ideje: 2017. 11. 15.)

Certicky Mária*

A FELELŐSSÉGBIZTOSÍTÁS KIALAKULÁSÁNAK ELŐZMÉNYEI ÉS FEJLŐDÉSTÖRTÉNETE MAGYARORSZÁGON 1928-IG

„A modern idők és a múlt közötti határvonalat egy forradalmi jelentőségű eszme – a kockázat feletti uralom – képezi: az a gondolat, hogy a jövő több az istenek szépségénél, s az ember már nem tehetetlen a természet erővel szemben.”¹

Bevezetés

A mai értelemben vett felelősségbiztosítás történetéről, fejlődési útjáról nem beszélhetünk hosszú idő óta, kialakulása főleg az iparosodáshoz kötődik.² A felelősségbiztosítás megjelenésének idejét a XVIII. – XIX. század európai kodifikációs hullámainak megindulását követő időkre tehetjük, azonban még ekkor sem volt elkülönült jogintézménynek tekinthető. Ezzel szemben a biztosítás, mint a potenciálisan felmerülő károk kockázatának „porlasztására” alkalmas jogi konstrukció felbukkanása sokkal távolabbi időkre tehető. A történeti előzmények vizsgálatakor vissza kell nyúlnunk az ókori római időkbe, amelyben bár a biztosítási szerződés fogalma és eszméje nem volt ismeretes, de a biztosítás előképének megfeleltethető intézmény – a tengeri kölcsön – létezett.³ A „valódi értelemben vett biztosítás először a forgalom szférájában” jelentkezett.⁴ A kereskedelem kialakulásával az árumozgás szükségessége is megjelent, s már az ókori – középkori időkben is a gazdasági élet jelentős befolyásolói voltak azon személyek, akik az áru „egyik helyről a másikra” történő eljuttatását, szállítását vállalták. Az áru szükségszerű mozgatásával összefüggésben, valamint a technika, az infrastruktúra fejletlenségének köszönhetően nagyon gyakran fordult elő a szállított áru károsodása. Ennél is nagyobb rizikót jelentettek a szállított áru biztonságára azok a külső tényezők – természeti csapások és emberi behatások –, amelyeket a fuvarozást végzők nem befolyásolhattak. A kereskedelem minden egyes szegmensét „árnyékként kísérte a benne rejlő nagy kockázat,” amelynek csökkentésére a kereskedők mindig is törekedtek, így kialakítva különböző jogintézményeket, mint például a biztosítási ügyletet.⁵ A tanulmány mottójaként választott fent idézett L. Bernstein által megfogalmazott eszme kialakulására és elterjedésére azonban hosszú időt kellett várni.

---

* dr. Certicky Mária, másodéves PhD hallgató, Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, témavezető: Dr. Barta Judit tanszékvezető egyetemi docens, e-mail: certicky@freemail.hu

¹ Peter L. BERNSTEIN: *Szembeállni az istenekkel. A kockázatvállalás különös története*. Panem Kiadó, Budapest, 1998. 13. o.

² PANDURICS Anett – MARKÓ Olga: A felelősségbiztosítások szerepe, jelene és jövője Magyarországon, *Biztosítás és Kockázat*, 2015/3. 81. o.

³ FÖLDI András: A biztosítási szerződés előképe a római jogban, *Jogtudományi Közlöny*, 1990/6. 215. o.

⁴ CSABAY Dezső: A biztosítás általános elméleti alapjai, In: Barcza – Csabay – Ormai – Várad (szerk.): *A biztosítás elmélete és gyakorlata*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1960. 31. o.

⁵ KUNCZ Ödön: *A magyar kereskedelmi- és váltójog vázlatja*, Grill Kiadó, Budapest, 1922. 6. o.

A fejtegetés célja, hogy bemutassa a biztosítás történeti előképeinek tekinthető *faenus nauticum* és *lex Rhodia de Iactu* intézményét, amelyek a „*javak térbeli áramlását reguláló*” szerződéssel voltak szoros összefüggésben. Eleink számára a fuvarozás körében keletkező potenciális károk kockázatának áthárítására különböző jogi lehetőségek álltak rendelkezésre. E biztosításszerű intézmények⁷ célja nem volt más, mint ma, hiszen a biztosítást kereső felek ügyletkötési szándékát a tevékenységüket övező veszély áthárítása, az azt fenyegető eseményektől való szabadulás vágya adja, „*akik gazdasági helyzetüket a biztosítási kötvény pajzsával törekednek megvédeni.*”⁸

A biztosítási eszme történeti előzményének bemutatását követően, kizárólag a felelősségbiztosítás intézményének fejlődését veszem górcső alá. A legelső feladat, hogy megtaláljuk a felelősség szabályozásának azon mérföldkövét, amely a biztosítótársaságokat arra vezényelte, hogy egy új üzletágot vezessenek be a biztosítási piac komplex világában. A történeti fejtegetés időskijának felállítása során két intervallumot határoztam meg, amelyek közötti mérföldkövet az 1875. évi Kereskedelmi törvény megalkotása képezi. A szabályozás, valamint a jogintézmény történeti fejlődésének bemutatása 1928-ig terjed, így az első magyar magánjogot kodifikáló, azonban hatályba soha nem lépő⁹ kódex – az 1928. évi Magánjogi Törvényjavaslat (Mtj.) – megalkotásának ideje zárja a tanulmány gondolatmenetét.¹⁰

Mindenekelőtt egy nagyon fontos fogalmi elkülönítést kell alkalmazni. A mai értelemben vett felelősségbiztosítás konstrukciója a következő: a biztosító helytállási kötelezettséggel tartozik a biztosított személy által harmadik személynek okozott károk megtérítéséért, amennyiben a biztosított anyagi jogi felelőssége megállapításra kerül.¹¹ Ez esetben a biztosítási érdek a károkozó vagyonának megóvásában kereshető.¹² Ezzel szemben a biztosítás történeti fejtegetése során látni fogjuk, s ez különösen a fuvarozási (szállítmány) biztosításban figyelhető meg, hogy ez alatt nem, vagy nem kizárólag a károkozó (aki ez esetben a fuvarozó lesz) által megkötött biztosítási szerződést kell érteni. Leggyakrabban ugyanis a szállított áru tulajdonosa kötötte ezt a szerződést, amely a fuvarozás során az áruban keletkező károk fedezetének biztosítását szolgálta. Ebben az esetben tehát a biztosítási érdek a szállított áru megóvásában rejlik, azaz az áru tulajdonának megóvása a cél.

---

⁶ SZALAY Gyula: A szerződések közös szabályai és a paradigmaváltás a fuvarjogban, In: Prof. Dr. Bíró György, Prof. Dr. Szalma József (szerk.): *Kötelmi jogi kodifikációs tanulmányok*, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, Miskolc, 2005, 331. o.

⁷ BACK István: A biztosításügy fejlődése és jelenlegi állása külföldön, In: Barcza – Csabay – Ormai – Váradi (szerk.): *A biztosítás elmélete és gyakorlata*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1960. 98. o.

⁸ GRÓH István: *A biztosítási szerződés és a biztosítási kockázatviselés kezdete és vége*, Magyar Biztosítástudományi Társulat, Budapest, 1940. 7-8. o.

⁹ Annak ellenére, hogy az 1928-as Mtj. soha nem lépett hatályba a bíróságok következetesen alkalmazták, és az egyes rendelkezései rendszeresen szolgáltak a meghozott bírósági döntések indoklásaként.

¹⁰ Az Mtj. megalkotásának idejét, mint a tanulmányban vizsgált tárgy fejlődésének kronológiai szempontú záró időpontját azért tartom helytállónak, mert az Mtj.-t követően a kodifikált felelősségi formák bíróság általi alkalmazása óriási mértékű lendületet vett. Ezzel párhuzamosan nőtt a biztosítók által fedezeti körbe vont felelősségi formák száma, amelynek eredményeként a (felelősség)biztosítási gyakorlat virágzása is megindult, illetve annak bírósági gyakorlata is érzékelhető és értékelhető változásokon esett át.

¹¹ UJVÁRINÉ Antal Edit: *Biztosítási szerződés*, In: Majoros Tünde (szerk.): *Kereskedelmi szerződések alapvető szabályai*, Patrocinium Kiadó, Budapest, 2016. 255. o.

¹² LÁBADY Tamás: *Fejezetek a felelősségbiztosítás köréből*, Szikra Nyomda, Pécs, 1989. 13. o.

A biztosítás történeti előképe a faenus nauticum

A tanulmány bevezetésében is megfogalmazásra került, hogy a biztosítás eszményének kialakulására és fejlődésére a javak forgalmának lebonyolítását elősegítő¹³ fuvarozás (illetve a fuvarozás kockázata) volt a legnagyobb hatással, mivel a fuvarozás során legtöbbször olyan veszélyekkel kellett megküzdeni, amelyekre a fuvarozónak behatása nem lehetett, s ezek rendkívül nagy veszélyt jelentettek a fuvarozás sikerességére. Az első fejlettebb kereskedelemmel rendelkező népek közül kiemelkednek a föníciai és a karthágói kereskedők, akik főképp az Ázsia és a Földközi-tenger egyes kikötői közötti¹⁴ kereskedelmi forgalmat bonyolították le.¹⁵ Erre tekintettel a mai értelemben vett biztosítás elődjének azokat a biztosítási formákat szokás tekinteni, amelyek a tengeri fuvarozással kapcsolatban felmerülő károk kockázatainak csökkentésére irányultak.¹⁶

Az első „ősbiztosításnak”¹⁷ tekinthető intézmény a hajókölcson volt, amely a tengeri kereskedelem kialakulásával párhuzamosan alakult ki.¹⁸ Egyes források szerint már az i.e. XVIII. században Hammurápi törvénykönyvében is felfedezhető a jogintézmény,¹⁹ elterjedése azonban az ókori görög és római jognak köszönhető. A jogirodalomban egyetértés van abban, hogy a jogintézmény görög „találmány”, s a *dáneion nautikón*²⁰ hazájának Athént, mint a tengeri kereskedelem bölcsőjét tekinthetjük.²¹ A hajókölcson már a preklasszikus korban is megjelent, azonban virágkorát a klasszikus római korban élte, míg nem a posztklasszikus korban csökkent a jelentősége.²² A tágabb értelemben vett hajókölcson a pecunia traiectitia volt, amely alapján a hitelező pénzbeli kölcsönt nyújtott a hajósnak bármilyen tengeri útra, amelyet leggyakrabban áru vásárlására fordítottak.²³ A kölcsön összegét nem kellett visszafizetni, ha a kölcsönből vett áru nem ért révbé, azonban ennek is nélkülözhetetlen feltétele volt, hogy a fuvarozást végző hajós szerződészerűen járjon el.²⁴ A hajókölcson és a biztosítás közötti párhuzam az utóbbi jellemzőjében fedezhető fel, hiszen a hitelező viselte annak kockázatát, hogy az áru nem ér célba, így nem kapja vissza a „kintlévőségét”. Egyes irodalmak szerint a hitelező kockázatviselése a hajókölcson tekintetében nem *naturale negotii*,²⁵ hanem csupán *accidentale negotii*.²⁶ Valódi

¹³ KUNCZ: i.m. 2. o.

¹⁴ Itt kell megemlíteni, hogy egyes feljegyzések szerint (i.e. 2250 körül) a föníciai, palesztin és babiloni kereskedők már a szárazföldön karavánok által szállított áruban bekövetkező károkat is közösen viselték. A karavánok egyfajta kockázatközösséget alkottak, amelynek tagjai közösen viselték az előre nem látható események és rablótamadások okozta károkat (vö. BACK: i.m. 97. o.).

¹⁵ KUNCZ: i.m. 11. o.

¹⁶ Visszatekintés több ezer évre: Szakmánk őstörténete, *Biztosítási Szemle*, 2001/3. 41. o. – a tanulmány a HVG folyóiratban megjelent tanulmányról számol be, a szerző megjelölése nélkül.

¹⁷ Visszatekintés több ezer évre: Szakmánk őstörténete, *Biztosítási Szemle*, 2001/3. 41. o.

¹⁸ KUNCZ: i.m. 11. o.

¹⁹ Hammurápi törvénykönyve 103.§ „*ha az úton haladva az ellenség mindent, amit cipel, elbányat vele: a közvetítő az istenre esküt tesz, mire fölmentést kap*” vö. KMOŠKÓ Mihály (ford.): *Hammurabi törvényei*, Erdélyi Múzeum – Egyesület Jog- és Társadalomtudományi Szakosztálya, Kolozsvár, 1911. lásd: <http://mek.niif.hu/07200/07287/07287.pdf> (2017. 10. 13.)

²⁰ MISKOVICS Mariann: Christoph Krampe: A római jog a nyílt tengeren – A jók és az igazságosok művészete (recenzió), *Jog, Állam, Politika*, 2013/3. 158. o.

²¹ SZABÓ Krisztina: *Fenus nauticum*, *Debreceni Jogi Műhely OTDK különszám*, 2005. lásd: http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/otdk_kulonszam/fenus_nauticum/ (2017. 10.13.)

²² FÖLDI András: A biztosítási szerződés előképe a római jogban, *Jogtudományi Közöny*, 1990/6. 215. o.

²³ FÖLDI András – HAMZA Gábor: *A római jog története és intézményei*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996. 498. o.

²⁴ MISKOVICS: i.m. 158. o.

²⁵ A jogügylet olyan tartalma, amelyben a feleknek nem kell megállapodásra jutnia, mivel ipso iure a szerződés tartalmát képezik.

²⁶ Egy jogügylet akcidentális elemét képezik azok a rendelkezések, amelyek kizárólag a felek megegyezése, kifejezett akarata alapján képezik a szerződés tartalmát.

párhuzam a biztosítással csak abban az esetben van, ha a hitelező vállalta a kockázatot, ellenkező esetben csupán „tisztá” kölcsönről beszélhetünk. A kockázatviselés szempontjából nélkülözhetetlen volt a feleknek megállapodniuk a kockázatviselés időtartamában, amely rendszerint a hajóút megkezdésétől a hajó rendeltetési helyére történő megérkezéséig tartott. További fontos szerződési elem azon események meghatározása, amelyek bekövetkezése esetén nem kell a hajósnak visszafizetnie a kapott kölcsönt, ezek a szerződési rendelkezések tekinthetők a mai értelemben vett biztosítási eseményeknek. Végül a kockázatviselés ellenértéke is bár nem *essentiale negotii*, hanem *accidentale negotii* szerződési elem volt, szinte kivétel nélkül kikötésre került. A tágabb értelemben vett, s a gyakorlatban a *pecunia traiectitia*-nál jóval elterjedtebb intézmény a *faenus nauticum* volt, amely a hajókölcsön ügylet alapján vállalt hitelezői kockázatviselés ellenértékéként megállapított kamatot jelentette.²⁷ Ez alapján a hitelező – kockázatviselésének ellenértékéként – a nyújtott pénzösszeg bizonyos százalékában megállapított kamatra volt jogosult.²⁸ Már a görög nautikos tokos intézményére is az volt jellemző, hogy a hajókölcsön kamata akár 24-36% is lehetett.²⁹ A római *faenus nauticum* jellemzője is az volt, hogy a meghatározott kamatmaximum³⁰ ellenére, a szerződő felek – mint *accidentale negotii* – szabadon állapodtak meg a kamat mértékében.³¹ A hajókölcsön, biztosítás intézményével harmadik párhuzamot mutató eleme a hitelező kockázatvállalásának ellenértékéként kapott kamat, mivel kvázi utólagosan beszédett biztosítási díjként fogható fel. A római jogi forrásokból is megállapítható, hogy a kikötött kamat nem a nyújtott pénzkölcsön ellenértéke, hanem a hitelező által vállalt kockázat ellenértéke volt.³²

A fentiek alapján – nagyfokú óvatos fogalmazás mellett – azt mondhatjuk, hogy a rómaiak ismerték a biztosítási ügyletet, amely a hajókölcsönben öltött testet.³³

A fejlett kereskedelemmel rendelkező föníciaiaktól ered a *lex Rhodia de Iactu mercium* intézménye,³⁴ amely megteremtette az első kezdetlegesnek tekinthető veszélyközösséget. Hasonlóan a hajókölcsönhöz a római jog ezt az intézményt is a görög jogból vette át s alakította ki részletes szabályait. A rhodosi tengeri jog szabályai - a hajóskereskedelem segítségével és kedvező földrajzi fekvéséből eredően – az egész Mediterráneumban elterjedt volt.³⁵ A biztosítás egyik alap gondolatát³⁶ tükröző *lex Rhodia*³⁷ lényege, hogy a hajó és az áru tulajdonosa közösen viselték a hajóban és az áruban keletkezett viharhárokat. A hajós felelőssége alapján a neki szállítás céljából átadott árukban keletkezett károkért ún. *receptum* - felelősséggel tartozott, teljes kártérítést volt köteles megfizetni az áru tulajdonosai számára. A *lex Rhodia* szerint azonban tengeri vihar esetén a hajó könnyítése céljából kidobott áruk elpusztulása miatt keletkezett károk viselésére arányosan történt azok között, akiknek érdekében állt a hajó megmenekülése.³⁸ Jelentős

---

²⁷ FÖLDI: i.m. 215-217. o.

²⁸ FÖLDI: i.m. 216. o.

²⁹ KUNCZ: i.m. 11. o.

³⁰ A kezdetektől fogva maximalizálva volt Rómában a kamat kikötés, viszont ez alól kivételt képezett a hajókölcsön kamata. A köztársasági korban Iustinianus 12%-ban maximalizálta az ügyletekhez kiköthető kamatot, így a hajókölcsön is e korlát alá esett. vö. FÖLDI - HAMZA: i.m. 413-414. o., FÖLDI: i.m. 219. o.

³¹ FÖLDI – HAMZA: i.m. 498. o.

³² FÖLDI: i.m. 215-216. o.

³³ KUNCZ: i.m. 12. o.

³⁴ KUNCZ: i.m. 11. o.

³⁵ FÖLDI – HAMZA: i.m. 529. o.

³⁶ T.i. a biztosítás egyik legfontosabb eleme a biztosító által előre szervezett veszélyközösség által történő kárviselés, a veszélyközösségben történő kármegosztás.

³⁷ BACK: i.m. 98. o.

³⁸ FÖLDI – HAMZA: i.m. 422. o.

kapcsolatban van az aequitas intézményével, hiszen a hajós custodia – felelőssége alapján a vis maior által okozott károk kivételével minden kárt köteles volt megtéríteni. Ezzel szemben az áru hajóból történő kidobása, amely természetesen nem vis maior okozta kár, annak érdekében történt, hogy a hajó megmeneküljön, hiszen e nélkül az egész hajó elsüllyedt volna, a rakomány többi részével együtt. A méltányosság is megkívánta tehát, hogy a hajós ne viselje önmagában a teljes kárt, hanem a kárt szenvedett árutulajdonosokkal arányosan, a kárt megosztva.³⁹ Meg kell jegyezni azonban, hogy a veszélyközösségen kívül más hasonló vonás nem fedezhető fel a biztosítás és a lex Rhodia között.

A lex Rhodia intézménye a modern kereskedelmi jogokban is tovább élt, s továbbfejlesztett rendelkezései megtalálhatóak az osztrák polgári törvénykönyvben (ABGB) és a régi magyar Ptk-ban, ezzel szemben a hajókölcson szabályait nem tartották fent.⁴⁰

A XIV – XV. századtól kezdve az áru tengeren történő szállítása a kereskedelemben olyan mértékű potenciállal bírt, hogy a legnagyobb kereskedelmi központok rendeletekben szabályozták az áru fuvarozók felelősségét. Ezzel összefüggésben a szállítmánybiztosításra vonatkozó szabályokat tartalmazó ún. tengeri biztosítási törvények is megjelentek. Az itáliai városállamok közül Genova rendezte elsőként 1369-ben a tengeri biztosítás szabályait, majd egyes spanyolországi, hollandiai kikötővárosok, mint például Barcelona (1435), Sevilla, Bilbao, Antwerpen, Amsterdam is csatlakozott a szabályzatot alkotó kikötővárosok soraihoz.⁴¹ Látható tehát, hogy ekkor kizárólag a tengeri veszélyek miatt keletkező károk viselésének áthárítására összpontosították a biztosítás alapjait.⁴²

Miután a tengeri kereskedelem és az azzal járó kockázatok növekedtek a szállítmánybiztosítás a XVII. századra a nem-élet biztosítási piac egyik legmeghatározóbb ágazata lett. A tengeri kereskedelemmel együtt járó nagymértékű kockázat, már nem volt vállalható a magánbiztosítást végző egyének által, így megindult a biztosítást végző személyek társaságba való tömörülése.⁴³ Így alakult meg Londonban a Loyd's biztosítótársaság, amely az első a szállítmánybiztosítással üzletszerűen foglalkozó, s nem különben számos más biztosítótársaság megalakulásához példaként szolgáló társas vállalkozásnak tekintető.⁴⁴ A XVIII. század közepén Londonban virágzó üzletág lett a hajóbiztosítás,⁴⁵ s ennek hatására Európa szerte számos biztosítótársaság alakult.

A felelősségbiztosítás története Magyarországon

Magyarországon a XVIII. század végéig nem tudott meghonosodni a biztosítás intézménye, többek között a rossz társadalmi körülmények miatt. A hűbéri rendszerben a földesuraknak nem volt szükségük biztosításra, az iparosok számára a céhek jelentették a biztonságot, a jobbágyak meg nem volt félténivaló vagyona.⁴⁶ Ellenben félténivaló vagyona a kereskedőknek volt, akiknek a vagyona az áruban volt, kitéve azoknak a külső behatásoknak, amelyekről már az előbbieken

³⁹ MISKOVICS: i.m. 160. o.

⁴⁰ FÖLDI – HAMZA: i.m. 529. o., 586. o.

⁴¹ TAMÁS Gábor: *A biztosításiügy története Magyarországon – a kezdetektől 1857-ig*, SanGrey Biztosításkutató Kft., Solymár, 2013. 12. o., BACK: i.m. 99. o.

⁴² NOVOTNI Zoltán: *A biztosítási szerződések joga*, ELTE Jogi Továbbképző Intézet, Budapest, 1993. 9. o.

⁴³ TAMÁS: i.m. 14. o., NOVOTNI: i.m. 10. o.

⁴⁴ NOVOTNI: i.m. 10. o., BACK: i.m. 99. o.

⁴⁵ BERNSTEIN: i.m. 17. o.

⁴⁶ TAMÁS: i.m. 53. o.

volt szó. A középkori Magyarország tulajdonviszonyaiban végbemenő jelentős változások hatására és ezzel párhuzamosan fejlődött a kereskedelmi jog is, amely lehetővé tette az áru nagyobb távolságokra történő elvitelét és értékesítését,⁴⁷ ezzel a fuvarozási szerződés a gazdaság vérkeringésében jelentős szerepet vállalt.⁴⁸ Ekkor az áru szárazföldi és vízi szállítása nem csupán komoly költségekkel járt, hanem nagyon nagy volt a velejáró kockázat is. A kor legfontosabb kereskedelmi cikke Magyarországon a búza volt, amely főleg a Dunán hagyta el az országot. A korra jellemző, hogy olyan rossz szárazföldi körülmények voltak, annyira fejletlen volt a közúti infrastruktúra, hogy jóval, kevesebb költséggel lehetett folyami úton szállítani, mint közúton az ország északi vármegyéinek bármelyikébe,⁴⁹ így nagy akadálya volt a belföldi közlekedésnek és kereskedésnek az utak járhatatlansága.⁵⁰ Mivel a vízi fuvarozás volt a dominánsabb, ezért azok a kereskedők, akik a fuvarozással vagyontuk kockáztatták a londoni Loyd's biztosítótársaság mintájára 1807-ben megalapították Magyarország és egyben a Habsburg birodalom első biztosítótársaságát⁵¹ a Révkomáromi Császári és Királyi Szabadalmazott Hajózást Bátorosító Társaságot,⁵² amely kizárólag fuvarozási biztosítással foglalkozott, s a fuvarozási módozatokon belül is csak a hajón történő szállítással. Nagyon találó, s hűen tükrözi a kor szükségleteit az alapítás célja, nevezetesen, hogy „*édes hazánk kereskedési állapotát eddig levő homályból már századok óta óhajtott virágjára hozhassa, s virágzásra pedig csak akkor emelkedhetik a komáromi kereskedés, ha annak folytatása bátorságba van helyeztetve.*”⁵³ A Révkomáromi megalakulását követően nem sokat kellett várni arra, hogy újabb biztosítók jelenjenek meg a piacon, amelyek jelentős konkurenciát teremtettek és beindították a versenyt a biztosítási piacon. Számos külföldi – főképpen olasz és osztrák – biztosítóvállalat végzett tevékenységet Magyarországon. A Révkomáromi (és minden más hazai biztosító) számára a legnagyobb ellenfél az olasz Azienda társaság volt, amely jóval kecsgetőbb feltételekkel kínálta a biztosításait,⁵⁴ így ez később elvezetett a Révkomáromi megszűnéséhez is.

A szabadságharc leverését követően hazánk minden szegmensét idegen kézben tartották, így a biztosítást is. A magyar nemzet hazafiai (Deák Ferenc, gróf Apponyi György, gróf Károlyi György, báró Eötvös József és még sokan mások) szükségesnek érezték, hogy magyar „vérből” táplált biztosítótársaságot hozzanak létre. A szükséges engedélyek megszerzését követően 1858. január 16-án megalakult az Első Magyar Általános Biztosító Társaság, amely – a működésének és történetének bemutatását mellőzve – az 1948-ban történt államosítását követően megszűnt.⁵⁵

---

⁴⁷ HOMOKI – NAGY Mária: A polgári kori magánjog kialakulása, In: Máthé Gábor (szerk.): *A magyar jog fejlődésének fél évezrede*, Nemzeti Közszerzői Egyetem, Nemzeti Közszerzői és Tankönyv Kiadó Zrt., Budapest, 2014. 279. o.

⁴⁸ FAZAKAS Zoltán József: A fuvarozási szerződés változásai az új Polgári Törvénykönyv tükrében, *Iustum Aequum Salutare Jogtudományi folyóirat*, 2013/1. 181. o.

⁴⁹ TAMÁS: i.m. 54-55. o.

⁵⁰ HORVÁTH Mihály: *Az ipar és kereskedelem története Magyarországon, a három utolsó század alatt*, M.Kir.Egy.Ny., Buda, 1840. 104. o.

⁵¹ NOVOTNI: i.m. 10. o.

⁵² BACK: i.m. 125. o.

⁵³ TAMÁS: i.m. 55. o.

⁵⁴ TAMÁS: i.m. 65. o., 83. o.

⁵⁵ MUZSAY Géza: 150 éve alapították az Első Magyar Általános Biztosító Társaságot, *Biztosítási Szemle*, 2007/8. lásd: <https://www.biztositas.hu/Hirek-Infomaciok/Biztositasi-szemle/2007-augusztus/Elso-Magyar-Altalanos-Biztosito.html> (2017. 11.14.)

Biztosítás és felelősségbiztosítás Magyarországon 1875-ig

Annak ellenére, hogy a XIX. század végén már több mint hatvan biztosítótársaság működött Magyarország területén,⁵⁶ mind gyakorlati, mind elméleti szempontból a biztosításnak egy elhanyagolt ága volt a felelősségbiztosítás, s az nem nagyon „divatozott” hazánkban.⁵⁷ Néhány külföldi elmész behatóbban foglalkozott a felelősségbiztosítás egyes kérdéseivel,⁵⁸ de inkább annak közgazdasági vetületét érintették, mintsem mélyenszántó jogi gondolatokat vetettek papírra. A joggyakorlat és a társadalom egyaránt idegenkedett a felelősségbiztosítás szükségességével szemben, ugyanis a felelősség preventív funkciójának elhomályosítását látták e jogintézményben.⁵⁹ A technika fejlődésével az okozható és okozott károk száma párhuzamosan nőtt,⁶⁰ ezért a morális érdekek háttérbe szorításával az anyagi érdekek kerültek előtérbe, amely utat nyitott a felelősségbiztosítás térnyerésének, s általánossá vált a „*minden biztosítható, ha ebből profit remélhető*”⁶¹ eszme. Ezzel egyetemben az egyes felelősségi formák törvénybe iktatása is megkezdődött. A német ipartörvény módosítására tett javaslat alapján - miszerint a növekvő balesetek száma miatt szigorúbban kell szabályozni az iparvállalatok, különösen a bánya és a vasutak felelősségét⁶² – várható volt, hogy e javaslat elfogadása biztosítótársulatok létrejöttéhez járul hozzá, amelyek gondosan ügyelnek majd az üzemek jó karbantartása felett.⁶³ Annak ellenére, hogy a német és a svájci (1908), valamint az osztrák (1917) és a svéd (1927) biztosítási kódexek már rendelkeztek a felelősség ilyen formájú biztosításáról – amelyek vonásaikban feltűnő hasonlóságot mutatnak⁶⁴ -, hazánkban alapvetően a biztosítási jog, s különösképpen a felelősségbiztosítás törvénybe iktatására még sokat kellett várni.⁶⁵

A Magyarország területén működő biztosítók 12%-a az összes biztosítási üzletágot művelte, ezzel együtt 11%-uk kizárólag a szavatossági biztosítást jelölte a művelt üzletágai között. Meg kell azonban jegyezni, hogy ez utóbbiak rendszerint a szállítmánybiztosítást is művelték.⁶⁶ Ebből is az következik, hogy mennyire szoros kapcsolat van a szállítmányozás (fuvarozás) és a felelősségbiztosítás között. Égető szükség is volt a szállítmánybiztosítás és a felelősségbiztosítás intézményére, hiszen a XIX. század második felére rendkívüli mértékben megemelkedett a tenger balesetek száma, amelyek mind a szállított áru, mind a hajó részbeni vagy teljes károsodását eredményezték, sőt mi több, számos ember életét is követelték.⁶⁷ A szárazföldi biztosítások elterjedése a XIX. század utolsó negyedére és felvirágozása a XX. század első felére tehető.⁶⁸

Annak ellenére, hogy a '70-es évekre nagy kiterjedésű és a nemzetgazdaság minden ágával szoros kapcsolatban lévő intézmény lett a biztosításügy, e nagy horderejű intézmény tengődött

⁵⁶ CSONGRÁDI – SCHOPF Endre: *A biztosítás és a bírói gyakorlat*, Pátria Kiadó, Budapest, 1913. 4-10. o.

⁵⁷ W.E.: A felelősségbiztosítás. Irta: Dr. Tury Sándor Kornél (recenzió), *Ügyvédek Lapja*, 1923/14. 7. o.

⁵⁸ Kiemelkedően foglalkozik a témával Manes a *Haftpflichtversicherung* c. művében.

⁵⁹ MÁDL Ferenc: *A deliktuális felelősség*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964, 421. o.

⁶⁰ CSABAY: i.m. 31. o., MÁDL: i.m. 421. o.

⁶¹ CSABAY: i.m. 31.

⁶² MÁDL: i.m. 355-380. o.

⁶³ Kezesség és kárpótlás az iparvállalatok üzeme által okozott szerencsétlenségek eseteiben (anonim), *Bányászati és kohászati lapok*, 1869/19-20. 156. o.

⁶⁴ TURY Sándor Kornél: *A biztosítási szerződés szabályozásának alapvető szempontjai az újabb külföldi törvényalkotásokban*, Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó, Szeged, 1928. 6. o.

⁶⁵ MÁDL: i.m. 421. o.

⁶⁶ CSONGRÁDI – SCHOPF: i.m. 4-10. o.

⁶⁷ 1866-ban például 11.711 volt az összes tengeri baleset száma, amelyből 2234 hajó egészen, míg 1946 esetben az egész szállítmány ment tönkre. E mellett 2644 fő emberi életet követelt egy év alatt a tengeri balesetek száma, amely nagyon magas szám. vö. *Jogtudományi Közöny*, 1867/21. 112. o.

⁶⁸ TURY (1928): i.m. 20. o.

minden irányadó szabály nélkül,⁶⁹ így a felelősségbiztosítás jogi konstrukcióját, a szerződések tartalmát képező rendelkezéseket – tételes jogi rendelkezés hiányában⁷⁰ – a biztosítótársaságok határozták meg. Meg kell azonban jegyezni, hogy addig, amíg a biztosítás ősi – karitatív segélyezést tükröző - gondolköréből nem tört ki, nem is volt nagy szükség a kodifikációra, nem volt ok arra, hogy a szerződési szabadság felek közötti érvényesülésén rést üssenek.⁷¹ E miatt az ítélkezés szempontjából sem volt könnyű dolga a bírónak, hiszen nem volt más támasza, „*mire ítéletét alapítsa*”, mint a felek közötti szerződés tartalma.⁷² Mivel nem volt törvény, amely az „*érdekelteket védje egymás fondorlatai ellenében*”, kialakult egyfajta társadalmi bizalmatlanság a biztosítással szemben. Természetesen a biztosítótársaságok fondorlatai nélkülözhetetlenek voltak e bizalmatlanság fellépésében, hiszen ők „*hosszas tapasztalatokon okulva ugyancsak körüljárják magokat a státúumokban és a biztosítási kötvényben olyannyira, hogy a legbecsületesebb féllal szemben s a legegyszerűbb esetben is tudnak okot előhozni arra, hogy kötelezettségeik teljesítését követelni tőlük ne lehessen.*”⁷³ Égető szükség volt tehát egy törvényre, amely rendezi a biztosításügyet,⁷⁴ hiszen a „*közforgalomban csak az tud lendületet venni és felvirágozni, a mi mentes minden nehézségség, minden békétől könnyedén mozog.*”⁷⁵ A biztosításügy törvénybe öntése azonban nem volt könnyű feladat, hiszen a biztosításügy „*nem bálás területe a codifikációnak.*”⁷⁶ Tekintettel arra, hogy a biztosítótársaságok minden a biztosítást érintő kérdéstről az általános szerződési feltételekben rendelkeztek és általában az egyes biztosítók azonos szöveggel fogadják el ezeket, a jogalkotónak csak annyi volt a dolga, hogy rendszerbe foglalja a szokásban szerte lévő már meglévő joganyagot. Ezzel tulajdonképpen nem tesz mást, mint „*szerabatosan megismétli azt, amit a szerződési jognak oly gazdagon buzgó ősrégi forrása, az általános szerződési feltételek már korábban megállapítottak,*”⁷⁷ s csupán általánosításra alkalmas generális alapelveket helyez törvényi szintre.

A felelősségbiztosítás vizsgálatához elengedhetetlen annak a megvilágítása, hogy a biztosított milyen felelősségi formák szerint kötelezhető kártérítésre és mi lesz a felelősség alapja. A biztosítás e nemének sajátosságai ugyanis kéz a kézben járnak az adott kor felelősségi rendszerének doktrínáival.⁷⁸ E körben azonban nem kívánom az egyes felelősségi formák színes palettáját szemügyre venni, de a felelősség alapjának ismertetése e körben nem maradhat el. A biztosítási joghoz hasonlóan a polgári jog felelősségi rendszere sem gyökerezett semmilyen írott kútfőben, így a bíróságok jellemzően olyan jogszokásokra alapítottan ítéleztek, amelyeket tetteleg, következetesen alkalmaztak.⁷⁹ E mellett a következetes ítélkezés alapján kialakult bírói gyakorlat összefoglaló elemzésének feladata a jogirodalom művelőire hárult. Tagadhatatlan, hogy a bírói gyakorlat alakulására meghatározó befolyással voltak a külföldön kodifikált polgári törvénykönyvek, mint az 1804-es francia Code Civil és az 1811-es Osztrák Polgári Törvénykönyv, amelyek szabályozták az alapvető társadalmi-gazdasági viszonyokat és jelentős befolyással voltak a magyar jogfejlődésre is.⁸⁰ A polgári jogi felelősségi felfogásra a polgári jogi kódexek mellett,

⁶⁹ FRIEDMANN Bernát: Biztosítási jog, *Jogtudományi Közöny*, 1869/34. 230. o.

⁷⁰ KÖNIG Endre: A szavatossági biztosítás jogi természete, *Kereskedelmi jog*, 1931/10. 168. o.

⁷¹ TURY (1928): i.m. 8. o.

⁷² FRIEDMANN (1869): i.m. 230. o.

⁷³ FRIEDMANN (1869): i.m. 230. o.

⁷⁴ FRIEDMANN: Bernát: Biztosítási jogeset, *Jogtudományi Közöny*, 1869/2. 13. o.

⁷⁵ FRIEDMANN (1869): i.m. 230. o.

⁷⁶ TURY (1928): i.m. 6. o.

⁷⁷ TURY (1928): i.m. 6-9. o.

⁷⁸ PANDURICS – MARKÓ: i.m. 82. o.

⁷⁹ GROSSCHMID Béni: *Magánjogi előadások. Jogszabálytan*, Athenaeum, Budapest, 1905. 219. o.

⁸⁰ MÁDL: i.m. 336-341. o.

amelyek alapvetően a vétkesség elvét fogadták el a felelősség alapjaként, azok a külföldi – főképpen a német és porosz – törvények voltak nagy hatással, amelyek az iparvállalatok objektív felelősségét határozták meg. A feudális társadalmi rend elhomályosodását követően az ipari fellendülés hatására bekövetkező nagy gazdasági forradalom szükségessé tette a felelősségi szabályok átgondolását. A 1838. évi porosz vasúttörvény és az egyes ipari üzemek kártérítési felelősségéről szóló 1871. évi német törvény szakított a vétkesség elvével és ezzel szigorú felelősséget rótt a (vasúti és ipari) társaságokra.⁸¹ Ennek hatására Magyarországon is elültették az objektív felelősség magját, amelynek csírái a vaspályák által okozott halál vagy testi sértés iránti felelősségről szóló 1874. évi XVIII. törvénycikkben keltek életre. E törvénycikkben a vaspálya üzem objektív felelősségét állapították meg azért a halálért vagy testi sérülésért, amely az üzem működésének volt betudható, s kimentésre csak a károsult önhibájára, vagy küldő elháríthatatlan természeti vagy emberi erőre visszavezethető ok adott lehetőséget.⁸² Az objektív felelősség elterjedésének a biztosítás szempontjából azért van nagy jelentősége, mert a német és a magyar jogszabályok megalkotását követően felmerült a kötelező biztosításra vonatkozó rendelkezések meghozatalára vonatkozó igény.⁸³ Az ipartörvény⁸⁴ szerint a munkaadókat, akik jellemzően iparvállalatok voltak, polgári jogi (és büntetőjogi) felelősség terhelte a munkásaik által elszenvedett betegség vagy baleset miatt bekövetkezett károkért. Ennek megállapításán túl a polgári jogi felelősség szabályairól nem szólt, ezért a gyakorlatra maradt ennek kimunkálása. A judikatúra alakította ki azt az általános tétel, hogy az iparvállalat csak a gondatlanul és a mulasztással okozott kárért felel. Ezen a síkon továbbhaladva a bírói gyakorlat kialakította a veszélyes üzemi felelősséget, és az üzem működésének kockázataként – a vétkesség vizsgálata nélkül - határozta meg a károkért való felelősséget.⁸⁵ Tekintettel arra, hogy a munkaadókra óriási terhet jelentett a veszélyes üzemi felelősség alapján történő helytállás, hiszen kimentésre nagyon kevés lehetőségük volt, megakották az iparvállalatok kötelező biztosítására vonatkozó az ipari és kereskedelmi alkalmazottaknak betegség és baleset esetére való biztosításáról szóló 1907. évi XIX. törvénycikket, amelyben taxatív meghatározták azokat az iparvállalatokat, amelyek biztosítási kötelezettség alá esnek.⁸⁶ Ez a biztosítás az iparvállalatok számára a munkavállalójuknak a működéssel összefüggésben okozott betegség és baleset elszenvedése miatt felmerült károkra nyújtott fedezetet. S mivel a munkáltató felelős volt a munkavállalójának okozott károkért, ezért ez a biztosítás alkalmas volt arra, hogy levegye a munkáltatóra háruló terhet. Nagyon fontos a biztosítótársaságot megillető megtérítési igény megállapítása arra az esetre, ha az iparvállalat szándékosan, vagy hatóságilag előírt óvórendszabályok vétkes elmulasztásával maga okozta a kárt.⁸⁷

A törvénycikk kötelező rendelkezéseinek bevezetéséig a szavatossági biztosítás megkötésével volt lehetősége a munkáltató iparvállalatoknak az így keletkezett károk áthárítására.⁸⁸ A kötelező balesetbiztosítás bevezetésével számos iparvállalat a szavatossági

---

⁸¹ MÁDL: i.m. 355-379. o.

⁸² vö. 1874. évi XVIII. tc. 1.§.

⁸³ MÁDL: i.m. 379. o.

⁸⁴ 1884. évi XVII. tc. 158.§ e) pont.

⁸⁵ KOLOSVÁRY Bálint: *A magyar magánjog tankönyve II. kötet*, Grill Kiadó, Budapest, 1911. 334-335. o.

⁸⁶ vö. 1907. évi XIX. tc. 1.§.

⁸⁷ EDVI-ILLÉS István: A szavatossági biztosítás jogterülete (különös tekintettel a kárkötelmi bírói gyakorlatra), Grill Kiadó, Budapest, 1942. 9. o., KOLOSVÁRY: i.m. 337. o.

⁸⁸ MUZSAY Géza: 150 éve alapították az Első Magyar Általános Biztosító Társaságot, *Biztosítási Szemle*, 2007/8. lásd: <https://www.biztositas.hu/Hirek-Informaciok/Biztositasi-szemle/2007-augusztus/Elso-Magyar-Altalanos-Biztosito.html>,(2017. 11.14.)

biztosítási szerződését megszüntette, mivel úgy gondolták, hogy okafogyottá vált a szerződés fenntartása, pedig a kötelező balesetbiztosítás csupán a munkavállalóknak okozott károkat fedezi, a harmadik személynek okozott kár nem tartozik a fedezeti körébe. S mivel a szavatossági biztosítás és a kötelező balesetbiztosítási szerződés egymástól független szerződéseknek minősülnek, így célszerű volt fenntartani a szavatossági biztosítás fedezetét is.⁸⁹

A biztosítási jog kodifikációjának szükségességét érezve a magyar kereskedelmi törvény tervezetében helyet kaptak a biztosítási jogra vonatkozó rendelkezések is. Ezzel szemben a polgári jogi felelősségi normák kodifikálására nem került sor. Feltűnően érdekes, s a kor igényét is tükrözi, hogy a Kt. tervezete külön szót ejt a szárazon, folyókon, vagy belvizeken vitelezett árukban keletkezett károk biztosíthatóságáról is. Ez utóbbi körében azonban jelentős ellentmondásokra hívta fel a figyelmet Beck Hugó. A tervezet egy rendelkezéseinek megvitatását és hibáinak, ellentmondásos normáinak kijavítását követően a jogalkotó a magyar biztosítási jogot első ízben nem külön törvényben, hanem a Kereskedelmi Törvénybe iktatva kodifikálta.⁹⁰

A biztosítás és a szavatossági biztosítás Magyarországon 1875-től 1928-ig

A kereskedelmi forgalom és a magyar nemzet „*elodázhatatlan óhajta teljesült*” a Kereskedelmi törvény (Kt.) megalkotásával, amelyben a kor igényeinek megfelelően felállították a kereskedelmi forgalom generális szabályait.⁹¹ Ezek között, mint feltétlen kereskedelmi ügylet kap helyet a biztosítási szerződés is, amely így természeténél fogva kereskedelmi ügyletnek tekintendő.⁹² A Kt. a külföldi (német, francia, olasz) kereskedelmi törvényekkel ellentétben - melyek a biztosítás nemei közül kizárólag a tengeri biztosítás szabályozására szorítkozik -, a biztosítási ügyletek főbb nemeit kimerítően rendezi, a tengeri biztosítás reguláinak kihagyásával. A Kt. a biztosításnak három nemét különbözteti meg (kárbiztosítás, életbiztosítás és viszontbiztosítás), amelyek közül a téma szempontjából a kárbiztosításnak van jelentős szerepe.⁹³ A Kt. 463.§ a kárbiztosítást olyképpen határozza meg, hogy „*azon ügylet, melynél fogva valaki ellenérték – díj – kikötése mellett arra kötelezi magát, hogy bizonyos személynek az ezt valamely meghatározott esemény következtében érő vagyoni hátrányt megtéríti, kárbiztosításnak nevezetik.*” A törvény a kárbiztosítás legfontosabb fajainak részletes szabályozására is kitér, így a tűzkárra, jégkárra és a fuvarozás veszélyei elleni biztosításra vonatkozó rendelkezéseket is meghatározza, azonban mindezek célja valamely dologhoz fűződő, a tulajdonjogban (esetleg használati, haszonélvezeti jogban) megtestesülő érdek megóvásában keresendő.⁹⁴ E felfogásnak is köszönhető, hogy Apáthy István a kereskedelmi törvény magyarázatára írt művében említést sem tesz a felelősség(szavatossági)biztosításról, annak ellenére, hogy a biztosítók már űzték a kárbiztosítás e nemét. A kárbiztosítás tárgya minden esetben egy pénzben kifejezhető vagyoni érdek lehet, amely akár a saját vagyon megóvásában rejlő érdekekben is megragadható.

A tisztán látás miatt magyarázatot kell adni, a biztosítás e nemének elnevezésére, hiszen a mai jogász társadalom számára megtévesztő lehet szavatossági biztosításnak hívni a

⁸⁹ CSONGRÁDI – SCHOPF: i.m. 164. o.

⁹⁰ BECK Hugó: Észrevételek a magyar kereskedelmi törvénykönyv tervezetének a biztosítási ügyletet tárgyazó részére, *Jogtudományi Közöny*, 1873/52. 420. o.

⁹¹ APÁTHY István: *Kereskedelmi jog a magyar kereskedelmi törvény alapján tekintettel a nevezetesebb európai törvényekre*, Eggenberger Kiadó, Budapest, 1876. V-VI. o.

⁹² APÁTHY: i.m. 18-25. o.

⁹³ APÁTHY: i.m. 806-808. o.

⁹⁴ APÁTHY: i.m. 816. o.; FEHÉRVÁRY Jenő: *Magyar kereskedelmi jog rendszere*, Grill Kiadó, Budapest, 1944. 460. o.

felelősségbiztosítást, hiszen szavatosság alatt ma a visszerthes szerződéssel szolgáltatott dolog „*jogbéli helyzetéért és minőségéért*” való felelősséget értjük. Ezzel szemben a régi magyar magánjog a szavatosságot tágabb fogalomként kezelte, s annak egyik jogcímének tekintette a kártérítést. A szavatosság – Zsögöd szavaival élve – „*inkább csak névrokona a formai tágabb egységű jelenségnek.*” A szavatosság bizonyos jogím különböző mivoltú igényekkel, míg a kártérítés „*bizonyos alakzatú igény, különböző jogcímekekkel, amely nem szorítkozik kizárólag erre a jogcímre,*” bár kétség kívül leggyakoribb formája.⁹⁵

A szavatossági biztosítás tehát a kárbiztosítás osztályába tartozik,⁹⁶ mely arra irányul, hogy a biztosítottak megtéríttessék az az érték, amely őt az anyagi jog szabályai szerint harmadik személy javára fennálló kártérítési vagy szavatossági kötelezettségből folyóan terhel.⁹⁷ A magyar királyi Kúria P. VII. 2580/1930. számú határozatában rendes kárbiztosításnak tekintette a szavatossági biztosítást, azonban egyértelműen leszögezhető, hogy a szavatossági biztosítás a kárbiztosítás egyik ága, s ez a gyakorlatban űzött szavatossági biztosítási szerződések tapasztalataiból is következik, hiszen ugyanolyan módozatok mellett jönnek létre, mint a kárbiztosítás egyéb ágainál kötött szerződések.⁹⁸ A szavatossági biztosítás tárgya mindig valamely vagyoni érdek, amely alapvetően kettős. Egyik irányban a biztosított és a károsult személye közötti érdek vezérli, s a másik irányú érdek a biztosított saját gazdasági viszonyaival fennálló kapcsolatban kereshető.⁹⁹ A szavatossági biztosítás specialitása abban érzékelhető, hogy míg a kárbiztosítás esetén egy előre meghatározott (maximalizált) biztosítási összeg kifizetése terheli esetlegesen a biztosítást vállaló intézetet, addig a szavatossági biztosítás alapján mindazon igények áthárításra kerülnek, amelyeket a biztosított ellen esetlegesen támasztani fognak. Így adott esetben a biztosító kötelezettségévé válik az inter partes megállapított járadékfizetési kötelezettség is.¹⁰⁰ Még jellegzetesebb különbség rejlik abban, hogy ha tiszta kárbiztosításként fognánk fel a felelősségbiztosítást, akkor a felelőség következményei ellen nem biztosíthatná magát az, akinek nincsen vagyona, mert hiszen az ilyen személyt kár nem érheti.¹⁰¹ A felelősségbiztosítás esetén azonban egyértelmű, hogy nem csak az kinek vagyona van, hanem az kinek csupa adóssága van is bírhat szavatossági kötelezettséggel, s így köthet ennek fedezetére szavatossági biztosítást, hiszen „*a szavatossági biztosítás célja, hogy a biztosított vagyona ne kisebbedjék azáltal, hogy a biztosított harmadik személlyel szemben szavatossági kötelezettségnek eleget tenni tartozik.*”¹⁰² Márpedig szavatossági kötelezettség alapján kártérítésre kötelezhető az is, akinek a kártérítésre kötelezés idején nincsen vagy előreláthatólag nem is lesz vagyona. A felelősségbiztosítás feladata nem kizárólag a jelenben felmerülő kár megtérítése, hanem a biztosított vagyonának megszabadítása a jövőbeni lekötöttség létrejöttének lehetőségétől, mivel a szavatossági kötelezettség a jelenben vagyontalan ember jövőbeli vagyonát is terheli.¹⁰³

A szavatossági biztosítás – a régi magyar biztosítási jog legnevesebb szerzőinek eltérő álláspontja szerint – a szerződésen kívüli jogviszonyokból eredő károk (ex variis causarum figuris), valamint a szerződéses kötelezettség megszegéséből (ex contractu) eredő károk fedezetét

⁹⁵ GROSSCHMID Béni: Fejezetek kötelmi jogunk köréből, 659-660.o.

⁹⁶ GRÓH István: *A biztosítási jog kézikönyve*, Grill Kiadó, Budapest, 1932. 3. o., 444.o., Fehérváry: i.m. 460. o.

⁹⁷ GRÓH (1932): i.m. 12. o.

⁹⁸ GELLÉR Samu: A szavatossági biztosítás (folytatás), *Kereskedelmi jog*, 1909/16. 334. o.

⁹⁹ GELLÉR Samu: A szavatossági biztosítás, *Kereskedelmi jog*, 1909/15. 317. o.

¹⁰⁰ KÖNIG: i.m. 168. o.

¹⁰¹ FODOR Armin: A felelősségbiztosítás (Szavatossági biztosítás), Irta: dr. Tury Sándor Kornél (recenzió), *Jogtudományi Közöny*, 1923/14. 110. o.

¹⁰² GELLÉR (1909): i.m. 317. o.

¹⁰³ FODOR: i.m. 110. o.

szolgálja. Gellér Samu szerint a szavatossági biztosítás fedezeti körébe csupán előbbi sorolható, hiszen a szerződéses kötelezettség elszegése nem tükröz magán vétlenséget, ezért arra biztonság nem is nyújtható. A kérdés azért különösen fontos, mert a biztosítási feltételek e tekintetben nem konkretizálnak, s gyakran csak (törvényes) szavatossági kötelezettséget, vagy magánjogi kártérítési kötelezettséget említenek a kártérítés alapjaként, melyre a biztosítottat kötelezik. A biztosítási gyakorlat sem egyértelmű e kérdéskörben, ugyanis „*csak oly vagyoni károkért nyújt kárpótlást, melyek csekélyebb fokú gondatlanság, elnézésből származtak, melyek valamely foglalkozás szabványainak gondatlan alkalmazása, vagy éppen nem alkalmazása, gondatlan ügyvitel folytán állnak be.*” Ha tehát egy szerződés alapján végzett foglalkozás körében gondatlanságból okoznak kárt a biztosítás fedezeti körébe esik, s amennyiben szándékosan történik valamely szerződéses kötelezettség megszegése, amelyből kár keletkezik, ezt a biztosítás e neme nem téríti. A károk körébe pedig nem csupán azok tartoznak, melyeket személyek halála, vagy testi épsége megrontásának folytán kell megtéríteni, hanem a dologban vagy jogban okozott károkat is téríteni szükséges. A károkozó magatartás tekintetében a cselekvéssel, tevészel elkövetett károkozást értékelte a biztosítási gyakorlat, a XX. század elején azonban már a mulasztással okozott kár is térítendő volt.¹⁰⁴

Annak ellenére, hogy a biztosítási jog tüzetesen szabályozásra került a Kereskedelmi Törvényben és annak dogmatikai alapköveit lerakták, a biztosítási jog az élet változásaival szembeni szenzitivitása miatt gyakran áttörte ezt a dogmatikát,¹⁰⁵ és új irányokba mozdította el azt. A XX. század első negyedében jogalkotói szinten már felmerült a biztosítási jog reformjának szükségessége, a korszerűsítés igénye, egy külön a biztosítási jogot tárgyaló kódex megalkotásának kívánalma.¹⁰⁶ Az igazságügyminiszter megbízatásából dr. Beck Hugó 1895-ben el is készített egy törvénytervezetet a biztosítási ügylet szabályozása tekintetében, amelyben inkább a biztosítási közjogot kívánta tüzetesen szabályozni, mintsem a szerződési jog problémás területeire választ adni. Ez utóbbi szabályainak elkészítésére dr. Nagy Ferenc egyetemi tanárt bízták meg,¹⁰⁷ azonban a kor igényeinek megfelelő rekodifikációra hosszú ideig nem került sor.¹⁰⁸

Zárszó

„Ami történeti, az nemcsak a múlt számára jelent gyakorlati értéket, hanem – bizonyos értelemben – a jelen számára is, mert a jelen történeti szükségzerűséggel fejlődik a múltból. A jelenben gyakorlati pedig csak mint történeti nyer értelmet, csak mint a múlt eredménye és a jövő alapja fogható fel mozgásban, azaz valóságos létben.”¹⁰⁹

A biztosítás és ezen belül a felelősségbiztosítás rögzös és hosszú utat bejárva a XIX. század végén vált olyan jelentős jogintézménnyé, amely nélkülözhetlenné tette a nemzetgazdaság és a társadalom számára. A világháborúkat megelőző időkben Magyarország biztosítási szektora rendkívül fejlett volt, hiszen számos hazai és külföldi érdekeltségű biztosítótársaság működött az

¹⁰⁴ GELLÉR (1909): i.m. 317-319. o.

¹⁰⁵ SZENDE Péter Pál: Dr. Tury Sándor Kornél: A biztosítási érdek subjectiv jellege, *Kereskedelmi jog*, 1931/5. 97. o.

¹⁰⁶ TURY (1928): i.m. 5. o.

¹⁰⁷ PÓLYA Jakab: A magánbiztosítási vállalatok, *Közgazdasági szemle*, 1895/4. 242. o.

¹⁰⁸ HAVASS Rezső: A magyar biztosítási törvényjavaslat az életbiztosítás szempontjából, *Közgazdasági szemle*, 1896/10. 678. o.

¹⁰⁹ VILÁGHY Miklós: Marton Géza: A római magánjog elemeinek tankönyve. Institúciók. Bp. 1957. (Megjegyzések a római jog tudományának egyes elvi kérdéseire), *Jogtudományi Közöny*, 1957/4-6. 218. o.

ország területén.¹¹⁰ A felelősségbiztosítás fejlődésének rögzös útját a polgári jogi felelősség szabályainak kazuisztikus fejlődése határozta meg, hiszen a felelősségbiztosítás – Lábady Tamás szavaival élve – „*mindig is magán hordta a polgári jogi felelősség koloncát, amely kényszerpályán tartja és tartotta.*”¹¹¹ A felelősségbiztosítás régi magyar magánjogban való funkcionálásának megértéséhez elengedhetetlen volt tehát a polgári jogi felelősség fejlődését meghatározó mérföldkövek vizsgálata. Nélkülözhetetlen a történeti vizsgálódás a biztosításra vonatkozó mai, hatályos rendelkezések vizsgálatához is, hiszen csak ezek együttes megértésével lehet teljes körű ismeretet kapni a biztosítás működéséről. – erre utal a Világhy Miklóstól fent idézett gondolat is.

A felelősségbiztosítás térhódítása a XIX. századi iparosodáshoz köthető. Ezen belül is az iparvállalatok körében felmerülő egyre nagyobb kockázatok terebélyesedéséhez, amelyeket az objektivizálódott felelősségi normák következtében az iparvállalatok nem tudtak vállalni. Szükség volt tehát egy olyan jogintézményre, amely a működéssel együtt járó kockázatokért való szavatosság terhét átvállalja. A tanulmány célja volt, hogy bemutassa az 1928-ig kodifikálatlan és kizárólag jogszokáson alapuló magyar polgári jogi felelősség alapján beálló kártérítési kötelezettség átvállalására alkalmas szavatossági biztosítás (mai nevén felelősségbiztosítás) jogintézményét, annak fejlődését. A polgári jogi felelősség számára mérföldkőnek számító 1928. esztendő fontossága vitathatatlan, mivel az ekkor létrehozott, de hatályba soha nem lépő Magánjogi Törvényjavaslat tüzetesen tárgyalta a magánjogi deliktumokra vonatkozó egyes rendelkezéseket. Ezek a rendelkezések nagy hatással voltak a felelősségbiztosítás intézményére is, amelynek tárgyalása e munka folytatására van bízva.

Summary

The origin of the insurance came from the ancient times. We can meet with legal institution, which reflect some elements of the insurance by the Greeks and the Phoenicians. The greatest development of insurance is due to ancient Rome. The institution of the first insurances is the *faenus nauticum*, also known as boat loan. In essence, the lender gave money to the ship-owner to buy goods, and if the ship did not reach its destination and the goods were destroyed, the boatman did not have to repay the loan. If the ship reached its destination with the goods, it had to repay the loan received and its very high interest rate. In this case, the lender assumed the risk that if the vessel did not reach the destination he would not receive the money back. In the Middle Ages, other types of insurance began to emerge, but for a long time, cargo insurance remained the most important business line.

The development of insurance in Hungary started in the XIX. Century. In the first half of the century, the first insurance companies were formed, which were a big competition for each other. The spread of liability insurance in the 19th century was thanked to the industrialization. Within this, the growing threats to industrial companies, which, due to the objectivated liability norms, industrial companies were unable to undertake. There was therefore a need for a legal institution that assumes the burden of the guarantee of the risks associated with the operation. The purpose of the study was to present the legal institution and the development of the

---

¹¹⁰ AUER Katalin: A biztosításra vonatkozó rendelkezések, In: Auer – Kováts – Vincze – Zavodnyik (szerk.): *Önügyvéd. Biztosítási kézikönyv*, NOVORG Kiadó, Budapest, 1995. 13. o.

¹¹¹ LÁBADY: i.m. 11. o.

warranty liability (today's liability insurance), which can be assumed to be uncollected and solely based on legal rights based on Hungarian civil liability until 1928. The importance of civil responsibility in 1928 as a milestone is indisputable, as the Private Law Bill, which was created but never entered into force, explicitly addressed certain provisions on private-law delinquents. These provisions have had a major impact on the institution of civil liability insurance, whose negotiation is left to the continuation of this work.

KÖZIGAZGATÁSI SZERZŐDÉSEK A MAGYAR JOGBAN

Bevezetés

Annak ellenére, hogy a közigazgatási szerződésekről, valamint a szóban forgó kontraktusok dogmatikai kérdéseiről gyakran olvashatunk mind a hazai, mind pedig a nemzetközi szakirodalomban, sajnálatos módon nem állíthatjuk azt, hogy a téma lezárt, teljes vagy kiaknázott lenne. Ez utóbbi tényezők egyrészt annak köszönhetőek, hogy államonként eltérőek – már ahol kodifikálva vannak – a szerződésekről alkotott teóriák, másrészt pedig jelen jogintézményünk, akár a nemzetközi, akár az uniós szintet nézzük, nincs tisztázva, nem találhatunk egy általános szabályrendszert a közigazgatási szerződésekről.¹

Ha rátérünk a hazai viszonyokra, mindenekelőtt szükséges megemlíteni, hogy a közigazgatási szerződések egy igen aktuális jogintézményt jelentenek napjainkban. Ez annak köszönhető, hogy 2018. január elsejétől a két új közigazgatási eljárásjogi kódex, az Általános közigazgatási rendtartásról (a továbbiakban: Ákr.), valamint a Közigazgatási perrendtartásról (a továbbiakban: Kp.) szóló törvények *expressis verbis* deklarálják az írás témáját adó jogintézményt. Ennek apropójából rövid értekezésem a közigazgatási szerződésekről fog egy általános áttekintést nyújtani. A tanulmány három kisebb részben fogja érinteni a közigazgatási szerződéseket: az első részben a közigazgatási szerződések általános jellemzését kísérem meg, kitérve a definícióra, az legfontosabb ismérvekre, valamint a legismertebb típusokra. A második részben a közigazgatási szerződésekkel kapcsolatos dogmatikai nehézségekre fogok fókuszálni, végül, de nem utolsó sorban a záró részben a hazai aktuális jogi helyzetet kívánom részletezni.

Történeti kitekintő

Nagyon röviden vizsgálva a jogintézmény történeti aspektusait, a közigazgatási szerződések lényegében párhuzamosan jöttek létre az elkülönült közigazgatási jog kialakulásával Franciaországban a 19. században,² ugyanis ebben az időszakban vált meghatározóvá az állam közszolgáltatási, valamint gazdaságirányító- és szervező szerepköre. Ez a tendencia elsősorban annak volt köszönhető, hogy a közigazgatási tevékenységek ellenőrzését már nem a rendes bíróságok, hanem az igazságszolgáltatási rendszerben egyfajta különállóságot mutató közigazgatási bíróságok látták el.³ Ez természetesen új dologként hatott a közigazgatási szervezetrendszer berkeiben, mégis szükség volt rá a megnövekedett közigazgatási feladatok

---

* dr. Hajdu Szabolcs, elsőéves doktorandusz, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, témavezető: Dr. Takács Albert, egyetemi docens, hajduszabi93@gmail.com

¹ Ezt a gondolatot azzal egészíthetjük ki, hogy uniós szinten bizonyos minimumszabályokat találni a közigazgatási szerződések egyes típusairól (például: PPP-szerződések). Részletesen lásd: KENDE Tamás (szerk.): *Bevezetés az Európai Unió politikáiba*. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2015., 280. o.

² FAZEKAS Marianna (szerk.): *Közigazgatási jog – Általános rész III.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013., 87. o.

³ HARMATHY Attila: *Szerződés, közigazgatás, gazdaságirányítás*. Akadémia Kiadó, Budapest, 1983., 19-20. o.

miatt, ahol új elemként jelentek meg a magánjogi jegyeket erősen magukon viselő szerződések. A folyamat a 20. századra, majd napjainkra lényegében a többszörösére növekedett.

A közigazgatási szerződések dogmatikai jellemzői

A történeti kitekintő tudatában már bátran kijelenthetjük, hogy a szerződések napjainkban óriási szerepet játszanak a közigazgatás világában. A közigazgatás, pontosabban a közigazgatás szervei számtalan szerződéses jogviszonyban vesznek részt, mégsem állíthatjuk biztosan, hogy mindegyik kontraktus közigazgatási szerződés lenne. Ha a közigazgatási szerződés fogalmát kellene keresnünk, akkor hazánk legelfogadottabb közigazgatási jogi tankönyvének definícióját kell elemeznünk.⁴ A tankönyv aktustani szempontból közelíti meg a közigazgatási szerződéseket. Eszerint a szóban forgó kontraktusok speciális egyedi közigazgatási aktusnak minősülnek.⁵ Ezt a specialitást, mint minden szerződésnél természetesen a kétoldalúság jelenti.⁶ Láthatjuk tehát, hogy egy igen tág fogalomról beszélhetünk, ezért számtalan szerződés beletartozhat a kategóriánkba.

E széles koncepció ellenére, a közigazgatási szerződések dogmatikai jellemzői annál letisztultabbak. A következőekben – ha nem is a teljesség igényével – a kontraktusok legfontosabb ismérveit kívánom ismertetni.

Az első és álláspontom szerint a legfontosabb jellemzője a közigazgatási szerződésnek a már említett kétoldalúság. Ez azt jelenti, hogy a közigazgatási jogban általánosan alkalmazandó egyoldalú akaratnyilatkozat helyett egy közigazgatási szerződés mindig a felek kétoldalú akaratnyilatkozatával jön létre. Ha tovább folytatjuk az aktustani megközelítést, könnyen kideríthetjük, hogy egy közigazgatási szerv által hozott döntés, legyen az bármilyen hatósági eljárás eredménye vagy akár egy szervezetrendszeren belüli belső döntés, szinte kivétel nélkül megjelenik benne a döntést hozó impériuma. A közigazgatási szerződéseknél azonban ez utóbbi jellemző megtörik: hasonlóan a klasszikus polgári jogi kontraktusokhoz, a közigazgatási szerződés létrejöttéhez minden esetben szükséges a két fél egybehangzó akaratnyilatkozata.

A közigazgatási szerződések második rendkívül fontos jellemzője, hogy a szerződéses konstrukció egyik alanya minden esetben egy, a közjog által szabályozott jogalany.⁷ Az ismérv elemzése célszerűtlen: itt lényegében bármelyik közigazgatási szerv szóba jöhet, példaként azonban megemlíthetjük a helyi önkormányzatokat vagy a köztestületeket. Ehhez kapcsolódóan megjegyzendő, hogy a szóban forgó közigazgatási szerveknek bizonyos esetekben szerződéskötési kötelezettsége van.

A következő jellemző a közigazgatási szerződések céljával, illetve tárgyával függ össze. Általánosan elfogadott dogmatikai ismérv, hogy egy közigazgatási szerződés célja és tárgya minden esetben valamilyen közigazgatási feladat ellátása.⁸ Napjaink közigazgatási szervezetrendszerében szinte lehetetlen taxatív felsorolást adni arról, hogy milyen feladatok jöhetnek szóba, lényegében bármilyen feladatot el lehet képzelni. Példaként említjük a

---

⁴ A már hivatkozott Fazekas Marianna által szerkesztett közigazgatási jogi tankönyvsorozat harmadik része az irányadó.

⁵ FAZEKAS: i.m. 85. o.

⁶ Megjegyzendő, hogy a közigazgatási szerződések, mint elnevezés is számos kérdést von maga után. Gondolok itt arra, hogy az elnevezésben nincs egyfajta aranyközéput. Egyaránt használatos a közjogi szerződés, valamint a közszerződés kifejezés is. Tanulmányomban egységesen a közigazgatási szerződés (lényegében, mint gyűjtőfogalom) kifejezést használok.

⁷ ÁDÁM Antal: *A közjogi szerződések Magyarországon*, Jura 2004/1. 7. o.

⁸ FAZEKAS: i.m. 88. o.

közszolgáltatások megszervezését vagy éppenséggel valamilyen támogatás nyújtását. Ez a két példa természetesen csak illusztrálja az ismérvet, a tételes jog általában meghatározza a feladatok körét.⁹

A negyedik sajátos ismérve a közigazgatási szerződéseknek, hogy a közjog által szabályozott (közigazgatási) jogalanynak szinte kivétel nélkül előjogai vannak a szerződéses konstrukcióban. Láthatjuk, hogy ebben az esetben felborul a klasszikus jogelv, és nem érvényesül teljes mértékben a felek teljes egyenjogúsága. Példaként említhetjük a közigazgatási szerv rendkívüli felmondási lehetőségét vagy a másik fél tevékenységének az ellenőrzéséhez való jogot.

Kapcsolódva az előbbihez, a közigazgatási szerződések általában speciális érvényességi kellékekkel rendelkezhetnek. Ez annyiban érdekes, hogy ismét korlátozottan érvényesül egy klasszikus jogelv. A szerződési szabadság egyik immanens jelentése, hogy a felek szabadon határozhatják meg a szerződés tartalmát. A közigazgatási szerződések azonban bizonyos esetekben túlmutatnak ezen a szabályon, és jogszabályok előírhatják például a felettes szerv előzetes hozzájárulását vagy utólagos jóváhagyását.

Végül, de nem utolsó sorban, a közigazgatási szerződések sajátosságának minősítik azt is, hogy ha a szerződéssel kapcsolatosan valamilyen jogvita kerül előtérbe, akkor nem a rendes bíróságok, hanem a közigazgatási bíróságok járnak el.¹⁰

Összességében megállapíthatjuk, hogy a fentebb említett sajátosságok voltak a legfontosabbak, ha a közigazgatási szerződések dogmatikai jellemzőiről kívánunk beszélni. Természetesen a sort nem lehet lezárni, ugyanis egy megkötött közigazgatási szerződés számtalan olyan egyéb kikötést, illetve rendelkezést tartalmazhat, amelyek nem illeszthetőek be a klasszikus polgári jogi szerződések kategóriájába.

Ahogy említettem, rövid értekezésem első kisebb részében elemzésem alá vonom a legismertebb hazai közigazgatási szerződési típusokat. Mindenekelőtt azonban szükséges megjegyezni, hogy a következőkben olvasható tipizálás erősen szubjektív, ugyanis a későbbi részekben ismertetni fogom, milyen sajátos jogi problémák merülnek fel, ha a közigazgatási szerződések klasszifikációját próbáljuk elvégezni. Ezen tényező miatt tanulmányomban csak három kategóriát szeretnék ismertetni.

Az első és álláspontom szerint legismertebb típusa a közigazgatási szerződéseknek az ún. együttműködési és koordinációs szerződések.¹¹ Messzemenő elemzéseket nélkülözve szükséges megjegyezni, hogy a közigazgatás szervei nap, mint nap kapcsolatba lépnek egymással, így a közöttük létrejövő együttműködés szinte magától értetődik. Elképzelhetetlen és valószínűleg hiányos lenne a közigazgatás működése, ha a szervei ne lennének folyamatosan kapcsolatban egymással. Épp ezért lehet kijelenteni, hogy a szóban forgó kategória lényegében bármelyik közigazgatási szervre vonatkozhat. Természetesen olyan szempontból különbséget lehet tenni szerv és szerv között, hogy melyek kötnek leggyakrabban ehhez hasonló együttműködési szerződést. Példaként említhetjük a helyi önkormányzatok ún. társulási megállapodásait,¹² vagy a rendőrségi törvény által szabályozott, a települési önkormányzatok és a rendőrség között létrejövő megállapodásokat.¹³

---

⁹ FAZEKAS: i.m. 89. o.

¹⁰ F. ROZSNYAI Krisztina: *Közigazgatási bíráskodás Prokrusztesz-ágyban*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010., 86. o.

¹¹ FAZEKAS: i.m. 90. o.

¹² Részletesen lásd: Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény 87-95. §

¹³ Részletesen lásd: ROZSÁS Eszter: *Közigazgatási jog, különös rész II.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2014., 32. o.

A következő közigazgatási szerződési kategória az ún. támogatási, illetve finanszírozási megállapodások. A típus multidiszciplinaritása miatt sajnos nem áll módomban még rövid elemzéseket sem folytatni a finanszírozási megállapodásokról, ugyanis a pénzügyi jog rendkívül erős hatást gyakorol a szóban forgó szerződésekre. Azt azonban érdemes megemlíteni, hogy egy igen összetett szisztéma alakult a két jogterület határán, amely tovább bonyolítja a közigazgatási szerződésekről alkotott teóriákat.

Végül, de nem utolsó sorban, az harmadik és egyben utolsó típusa a közigazgatási szerződéseknek a közszolgáltatások átruházását célzó szerződések. Jelenleg hazánkban számos olyan jogszabályt találni, amelyek kisebb-nagyobb mértékben, de rendelkezéseket tartalmaznak a kategóriára, példaként említhetjük a környezetvédelemmel vagy az egészségüggyel kapcsolatos jogszabályokat.

Záró gondolatoként kívánom megosztani, hogy a rövid rész érdemi szegmenseiből könnyen kideríthető, hogy igen nehéz a közigazgatási szerződések dogmatikájáról értekezni. Álláspontom szerint a következő rész még jobban bizonyítani fogja, hogy ez nem csak nekem, hanem a szakértőknek is bonyodalmat okoz.

A közigazgatási szerződésekkel kapcsolatos dogmatikai nehézségek

Az előző részekből azt a tanulságot tudjuk leszűrni, hogy valamilyen szinten össze tudjuk foglalni a közigazgatási szerződések sajátosságait. Jelen blokkban azonban három olyan teljesen szubjektív tényezővel kívánom bebizonyítani azt, hogy a közigazgatási szerződésekről alkotott dogmatika még nagyon kezdetleges.

Álláspontom szerint a legerősebb hatású problematikus faktor a polgári jog hatása a közigazgatási jogra, amelyet vulgárisan talán a közigazgatási jog „polgári jogiasulási” folyamatának is nevezhetnénk. A polgári jog megerősödött tendenciájának alkalmával olyan jogintézmények, jogelvek és klasszikus magánjogi elemek jelentek meg a közigazgatási jogban, amelyek teljes mértékben idegennek tűntek a korábbi időszakban. Ennek egyik eklatáns példája maga a szerződés. Ahogy korábban említettem, a közigazgatás szervei számtalan szerződés kötnek, mégsem mondhatjuk azt, hogy mindegyik közigazgatási szerződés lenne, még akkor sem, ha a dogmatikai ismérvek bizonyos elemei megjelennek a szerződéses konstrukcióban. A folyamat miatt napjainkban nagyon nehéz meghatározni egy adott szerződés közjogi (és ezzel együtt közigazgatási jogi) vagy magánjogi (polgári jogi) hovatartozását. Tovább folytatva a gondolatmenetet, hasonlóan bonyolítja a helyzetet, hogy egy „bebizonyított” közigazgatási szerződés is általában a polgári jog szerződési jogának terminológiáját használja.

A második nehézséget, amely lényegében az első folyamánya, talán a közigazgatási szerződések kategorizálási nehézségének lehet nevezni. Hazánkban számos tipizálása született a közigazgatási szerződéseknek. Jelen írásomban két nagyon fontos koncepciót ismertetek.

Horváth M. Tamás több mint tíz fajtáját különböztette meg a közigazgatási szerződéseknek.¹⁴ A teljes felsorolást mellőzve, említésre méltó, hogy a szerző az akkori jogi környezetet vizsgálva kategorizálta a szerződéseket.

Ádám Antal, hasonlóan az előbbi kategóriához számos közigazgatási szerződés fajtát határozott meg.¹⁵ Érdekesség, hogy tanulmányában közjogi szerződés terminológiát használ, és felsorolásában közjogi szerződésnek tekinti a vegyes természetű közjogi szerződéseket is.

---

¹⁴ HORVÁTH M. Tamás: *A közigazgatási szerződések szabályozási koncepciója. Magyar közigazgatás*, 2005/3., 143-144. o.

A két koncepció ismertetése után láthatjuk, hogy a terjedelmes kategorizálás ellenére nem beszélhetünk arról, hogy a közigazgatási szerződések típusai megegyeznének az egyes írásokban, csupán a korábban általam kifejtett típusok szerepelnek az osztályozásokban. Álláspontom szerint az eltérés egyrészt annak köszönhető, hogy a közigazgatási jogszabályok rendkívül gyakran változnak. A második, és egyben talán a fontosabb ok, hogy a jogirodalom számos olyan vegyes természetű szerződés ismer, amelynek hovatartozása abszolút meghatározhatatlan. Két nagyon egyszerű példát kívánok ismertetni: a koncessziós szerződés, valamint a közbeszerzési eljárás során létrejött szerződések. Mindkét típus megkötésére irányuló eljárás a közigazgatási szerződések sajátos eljárásának tekinthető, ennek ellenére sem tudjuk meghatározni a szerződések hovatartozását, emellett a szakirodalom álláspontja sem egyezik meg. Megjegyzendő, hogy a fentebb említett két szerző mind a koncessziós szerződést, mind a közbeszerzési eljárás során létrejött szerződéseket közigazgatási (illetve közjogi) szerződésnek tekinti.

Végezetül, az utolsó dogmatikai nehézséget a kodifikáció hiányaként lehet aposztrofálni. Napjainkban sajnálatos módon nagyon kevés olyan államot találni, ahol a közigazgatási szerződéseknek nagyobb jogi kultúrája lenne, illetve ahol kodifikálva lenne a jogintézmény. A téma kiterjedtsége miatt két jogrendszerrel kívánok értekezni.

A francia jogrendszerben a közigazgatási szerződések egy elkülönült jogintézményként lettek kodifikálva lévén annak, hogy elsőként Franciaországban jelent meg a jogintézmény. Ez tehát azt jelenti, hogy a szerződések a francia jogban is megjelentek, amely nagyban megkönnyítette a francia jog dogmatikáját. Említésre méltó, hogy a franciák, a közigazgatási szerződések közül igen nagy hangsúlyt fektetnek a közbeszerzési eljárás során létrejövő szerződésekre.¹⁶

Ami pedig Németországot illeti, természetesen a német jogrend is ismeri a közigazgatási szerződéseket. Általános jelleggel a német közigazgatási eljárásjogi törvény (Verwaltungsverfahrensgesetz) szabályozza a szóban forgó kontraktusokat, különbséget téve az egyes fajták között. Kiemelendő, hogy nálunk talán a hatósági szerződésnek megfelelő típus a német jog szerint közigazgatási szerződésnek minősül, és a kódex lehetővé teszi a hatóság számára, hogy azzal, akire nézve egyébként közigazgatási aktust hozna, szerződést kössön.¹⁷

Nem áruunk el azzal nagy titkot, hogy az előbb felsorolt tényezők mennyire megnehezítik a szakemberek munkáját. Álláspontom szerint, ha a közigazgatási szerződések dogmatikájáról akarunk beszélni, mindenekelőtt megoldásokat kell találni a fentebb említett problémákra. Természetesen számos olyan faktor létezik, amelyet a közigazgatási jog nem tud befolyásolni, gondolok itt például a polgári jog hatására. Ennek ellenére szükséges azonban olyan lehetőségek megragadni, amelyek a közigazgatási szerződések dogmatikáját tovább mélyíthetik.

A közigazgatási szerződések aktualitásai a hazai jogban

Ahogy a bevezetőben jeleztem, tanulmányom utolsó részében a közigazgatási szerződésekkel kapcsolatos hazai aktualitásokról kívánok röviden szót ejteni. A kiindulópont az, hogy 2016 végén, illetve 2017 elején az Országgyűlés a célszerűség és a hatékonyság jegyében két új közigazgatási eljárásjogi kódexet fogadott el. A már említett Ákr. és Kp. lényegében alapjaiban

---

¹⁵ ÁDÁM: i.m. 7-9. o.

¹⁶ VÁRHOMOKI-MOLNÁR Márta: *A közigazgatás szerződéseinek típusai az Európai Unióban és Franciaországban*. Forrás: http://epa.oszk.hu/02600/02687/00005/pdf/EPA02687_jogi_tanulmanyok_2012_02_423-435.pdf (2017. 11. 12.)

¹⁷ F. ROZSNYAI: i.m. 117. o.

változtatta meg mind a közigazgatási hatósági eljárás, mind pedig a közigazgatási perek alapvető szabályait. Az Ákr. lényegesen rövidebb és közérthetőbb, mint a korábbi hatósági eljárásjogi kódex (ismertebb nevén Ket.), és számos új jogintézményt szabályoz a szóban forgó kódex. A Kp. pedig a Polgári Perrendtartás (a továbbiakban: Pp.) rendszerének helyébe lépő kódexként jelenik meg, amely a Pp. még egy rövid ideig használatos szabályaitól eltérően, kimerítően szabályozza a közigazgatási pereket. Természetesen a két új kódexről külön-külön lehetne tanulmányokat írni, jelen írásomban azonban kötelességem a témámra fókuszálni, ugyanis mind az Ákr., mind pedig a Kp. deklarálja a dolgozat témáját adó közigazgatási szerződés jogintézményét.

Általánosságban elmondható, hogy mindkét törvényben csak minimumszabályokat találunk a közigazgatási szerződésekre vonatkozóan. Álláspontom szerint azonban ez mégis előrelépés, ugyanis ez ideáig nem beszélhettünk konkrétan az elnevezés jogszabályi megjelenéséről. A tanulmány soron következő részében a két kódex szabályait tekintem át, kezdve a Kp. szabályaival, ugyanis jelen törvényben található bővebb információkat a kontraktusokról.

A Kp. újításának mondható, hogy ha szűkszavúan is, de meghatározza a közigazgatási szerződések fogalmát. Eszerint minden olyan szerződést közigazgatási szerződésnek kell tekinteni, amelyet törvény vagy kormányrendelet annak minősít.¹⁸ Érdekes, hogy a fogalom több tartalmi elemmel rendelkezett a törvényjavaslatban, ugyanis a javaslat felsorolta, hogy milyen szerződések minősülnek közigazgatási szerződésnek.¹⁹ A törvény természetesen eredetileg is tartalmazta a fentebb említett, jelenleg érvényes fogalmat, 2018. január elsejétől így ágazati törvény vagy kormányrendelet minősíthet egy szerződést közigazgatási szerződésnek.

Tovább folytatva a gondolatmenetet, a Kp. a közigazgatási szerződésekkel kapcsolatos jogvitát közigazgatási jogvitának minősíti,²⁰ így ha egy ágazati jogszabály (törvény vagy kormányrendelet) egy adott szerződést közigazgatási szerződésnek minősít, akkor a közigazgatási bíróság jár el az esetlegesen felmerülő jogvitában. A perre a szerződés megkötésének a helye szerinti bíróság az illetékes, azonban a felek megállapodhatnak más bíróság illetékességében. Ehhez kapcsolódóan megjegyzendő, hogy jogi képviselő kötelező a közigazgatási szerződéses jogvitával kapcsolatos perben.²¹

A kódex lehetővé teszi az egyezséget közigazgatási szerződések esetén is,²² valamint részletesen meghatározza, hogy milyen döntéseket hozhat a bíróság a jogvitában.²³ A Kp. szabályait jelen esetben csak akkor lehet alkalmazni, ha a közigazgatási szerződéssel kapcsolatos ágazati jogszabályok jogkövetkezményt nem állapítanak meg.

Ami pedig az Ákr. szabályait illeti, az új hatósági eljárásjogi kódex csupán egy rendelkezést tartalmaz a közigazgatási szerződéseket illetően, álláspontom szerint – és ha lehet így fogalmaznom –, ezzel az egy rendelkezéssel egy dogmatikai vitát zárt le a jogalkotó.

A hatósági szerződés egy teljesen új jogintézményként került bevezetésre a Ket. által hazánk jogrendszerébe. A szóban forgó szerződés célja, hogy az eljáró hatóság ne egyoldalú aktusával biztosítson jogot vagy írjon elő valamilyen kötelezettséget az ügyfél számára, hanem – ha az az ügy, a közérdek és a felek szempontjából is kedvező – a felek kétoldalú akaratnyilatkozatával

¹⁸ A közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény (a továbbiakban: Kp.), 4§ (7) bekezdés 2. pont

¹⁹ Részletesen lásd: T/12234. számú törvényjavaslat a közigazgatási perrendtartásról. Forrás: <http://www.parlament.hu/irom40/12234/12234.pdf> (2017. 11. 13.)

²⁰ Kp. 4. § (2) bekezdés

²¹ Kp. 27. § (1) bekezdés

²² Kp. 68. § (1)-(3) bekezdés

²³ Kp. 94. § (1) bekezdés a-d. pont

záruljon le az ügy.²⁴ A definícióból látható, hogy a hatósági szerződés is kissé idegennek tűnhet a közigazgatási jogban, ugyanis jelen esetben egy egyoldalú aktust pótló szerződéssel zárulhat le az ügy. A szakirodalom a hatósági szerződés elsődleges szerepének azt tekinti, hogy egy ilyen jellegű kontraktus megkötése elősegítheti az ügyfél önkéntes jogkövetését, biztosítva ezzel a szerződés teljesítését. Kétségtelen, hogy a hatósági szerződés a hatósági eljárásokban egy igen kivételes jogintézmény, ennek ellenére a közigazgatási jogi dogmatika nehezen tudja megállapítani a hatósági szerződés hovatartozását. Ez annak köszönhető, hogy mind formájában, mind pedig tartalmában egyaránt tartalmazza a közjog és a magánjog elemit.

Az Ákr. azonban megszüntette a helyzetet, és *expressis verbis* kimondja, hogy a hatósági szerződés közigazgatási szerződésnek minősül. A részletes szabályok ismertetését mellőzve²⁵ a rövid rendelkezésből megállapíthatjuk, hogy a hatósági szerződés jelenlegi jogi környezetben a közigazgatási szerződés egyik altípusának minősül.

Összegezve a hazai aktuális kereteket, a tanulmányból könnyen kiderül, hogy 2018-tól csak egy nagyon szűkszavú minimumszabályozás fog érvényesülni a közigazgatási szerződéseket illetően. Arra a kérdésre, hogy ez elégsége-e, természetesen még nem tudunk válaszolni, ezt csak a jövő gyakorlata döntheti el. Az azonban egészen biztos, hogy a kodifikáció és a bírói gyakorlat kiváló lehetőséget nyújthat a szakemberek számára, és ez utat nyithat egy erősebb dogmatika kialakítására.

Záró gondolatok

Tanulmányom végéhez érve könnyen megállapítható, hogy igen nehéz feladat a közigazgatási szerződésekről értekezni. A dogmatikai jellemzők és a szerződésekkel kapcsolatos nehézségek tudatában arra gondolhatunk, hogy egy Janus-arcú jelenség húzódik a jogintézmény mögött. Álláspontom szerint ez így is van, de nem mehetünk el azon tény mellett, hogy számos olyan jogintézmény létezik a közigazgatási jogban, amelyről igen nehéz értekezni. A közigazgatási szerződések rendkívül jó példát mutatnak a kijelentésre.

Dolgozatom természetesen csak egy nagyon kis szeletét jelentette a jogintézménynek, számos más szegmensét lehetett volna elemezni. Írásom célja az volt, hogy általános jelleggel mutassam be a közigazgatási szerződéseket, érintve napjaink kodifikációs folyamatát, amely által kialakulhat egy kép a rendkívül bonyolult jogintézményről.

Summary

My short essay will discuss the subject of administrative contracts. Despite that, we can read a lot in the Hungarian or in the international literature about the administrative contracts, we cannot say, this topic would be a complete one. First, the approach of the administrative contract is completely different from state to state, and on the other hand this legal institute is not clarified internationally. It can also be mentioned that in Hungary, this topic is very current, because since 2018, the administrative contract will be declared in two new procedural act.

---

²⁴ FAZEKAS: i.m. 96. o.

²⁵ Részletesen lásd: Az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény, 92-93. §

My little study consists three parts. In the first part, I am trying to clear the general characterization of administrative contracts, including the definition, the main criterions and of course the main types of administrative contracts, focusing on the Hungarian law. In the second part, I will discuss the difficulties of administrative contracts and in the last part, I would like review the legal currents of Hungary.

Administrative contracts were born simultaneously with the public administrative law in France in the 19th century, as the state's public service role became more significant during this period. Its development was primarily caused by the fact that the control of administrative activities were not carried out by ordinary courts, but separate organizations, called administrative courts. Nowadays, the public tasks are growing very rapidly, despite of this, administrative contract plays a huge role in the public administration.

A SZEMÉLYISÉGI JOGOK VÉDELME NEK SPECIFIKUMAI A KÖZÖSSÉGI MÉDIÁBAN

Bevezető gondolatok

A XXI. században a „digitális mindennapok” kifejezés már nem valamiféle utópiát jelent, hanem maga a valóság. Az internet forradalma egyértelmű változásokat hozott a társadalomban és a gazdaságban, valamint új, korábban ismeretlen platformok jelentek meg neki köszönhetően. Ilyen felületet jelentenek a közösségi média oldalai, melyek szinte észrevétlenül lettek a jogalanyok mindennapi rutinjának részei. Segítségükkel a felhasználó egy virtuális közösség része lehet, és elképzelhetetlen mennyiségű tartalmat ismer meg, tesz nyilvánossá és továbbít. Ezek az oldalak természetüknél fogva olyan jogi kérdéseket vetnek fel, melyek egyre sürgetőbb válaszokat kívánnak mind az elméleti, mind a gyakorlati jogtudomány részéről. Hatásukat szinte minden jogág területén érzékeltetik, így például beszélhetünk polgári jogi, munkajogi, büntetőjogi és alkotmányjogi vetületről is.

Tanulmányomban kizárólag azt vizsgálom, hogy a közösségi médiában hogyan valósul meg, és milyen kihívásokkal kerül szembe a klasszikus polgári jogi személyiségvédelem. Jelenleg, a közösségi oldalakat használók személyiségi jogvédelmének még nincs kiterjedt, teljes körű jogi szabályozása. Pedig nyilvánvalóan indokolt lenne, elegendő arra gondolni, hogy a Facebook szolgáltató jelenleg több mint kétmilliárd regisztrált felhasználóval rendelkezik, melyből több mint ötmillió hazai.¹

Először rendszerezem azokat a megkülönböztető ismérveket, amelyek a klasszikus személyiségvédelmi kérdésektől eltérően, kizárólag a közösségi portálokon megvalósuló személyiségi jogsértések kapcsán merülnek fel. Majd bemutatom, hogy ez az online tér milyen novumokat hozott az egyes nevesített személyiségi jogok megsértése tekintetében, melyhez segítségül hívom a hazai bírói gyakorlat eddigi eredményeit.

Kutatásomban, mintegy keresztmetszetként, a jelenleg legtöbb felhasználóval rendelkező, és piacvezető szerepet betöltő Facebook portálon elkövetett jogsértéseket vizsgálom.

A közösségi médiában megvalósuló személyiségi jogsértések speciális vonásai

A regisztrációval „születő” jogviszony

Ahhoz, hogy egy jogalany részese lehessen a Facebook által nyújtott felhasználói élménynek, regisztrálnia kell magát a portálon. Ennek során meg kell adnia néhány személyes adatát (név, mobil telefonszám vagy email cím, születési idő) majd pedig el kell fogadnia az oldal Adatkezelési Szabályzatát és Felhasználási Feltételeit. Abban az esetben, ha ezek megtörténnek, létrejön a Facebook szolgáltató és a felhasználó közötti jogviszony. Itt rögtön fel is merül az a kérdés, hogy

---

* dr. Halász Csenge, elsőéves PhD hallgató, Miskolci Egyetem, Deák Ferenc Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola, témavezető: Dr. Barzó Tímea intézeti tanszékvezető egyetemi docens, ha.csenge0701@gmail.com

¹http://hvg.hu/tudomany/20170627_facebook_felhasznalok_szama_2_milliard_mark_zuckerberg, (2017. 10.16.)

milyen kötelem jön létre ebben az esetben? Véleményem szerint a regisztráció aktusával, bár ez atipikus módnak tekinthető, szerződéses jogviszony keletkezik a regisztrált személy és az oldal között.

Ha szerződésként értelmezzük a felek közötti viszonyt, fontos kérdést jelent a jognyilatkozatok megtételének minősítése,² melyek módjára a Polgári Törvénykönyv (továbbiakban Ptk.) három lehetőséget ad: megtehető szóban, írásban, vagy ráutaló magatartással.³ A regisztrációs folyamatot nehéz lenne szóban vagy írásban tett jognyilatkozatként értelmezni. Ezért álláspontom szerint, a személyes adatok rögzítésével és a Felhasználói Feltételek elfogadásával, ráutaló magatartással megtett nyilatkozatról beszélhetünk.

A létrejött kötelemben a felhasználói vállalja, hogy a Felhasználási Feltételek és a törvényi előírások keretei között használja az oldalt, cserébe a portál közösségének részese lehet, létrehozhatja a személyes profiloldalát, valamint más személyekét is böngészheti, üzeneteket válthat stb. Összefoglalva egy olyan virtuális világ részese lehet, ahol a materiális valóságunktól eltérő módon bontakoztathatja a ki a saját személyiségét, akár egy kép feltöltésével vagy az idővonalon közzétett véleménynyilvánítással. Itt szeretném megjegyezni, hogy nem csak természetes személyeknek, hanem jogi személyeknek is van lehetőségük regisztrációra, amely értékes reklámfelületet kínál a különböző vállalkozásoknak, melyek előszeretettel élnek a Facebook biztosította marketing lehetőséggel.⁴

A regisztráció aktusához kapcsolódóan érdemes még néhány szót ejteni a Facebook Felhasználási Feltételeinek a jogi minősítéséről is. Mivel a felek között létrejött jogviszonyt szerződéses kötelemnek tekintem, véleményem szerint nincs akadálya az oldal által használt Felhasználási Feltételek általános szerződési feltételekként való minősítésének sem. Hiszen ezeket az alkalmazója több szerződés megkötése céljából egyoldalúan, a másik fél közreműködése nélkül előre meghatározza, és ezeket a felek egyedileg nem tárgyalták meg.⁵ A Ptk. vonatkozó rendelkezése alapján az ászf. akkor válik a szerződés részévé, ha annak alkalmazója lehetővé tette, hogy tartalmát a másik fél a szerződéskötést megelőzően megismerje, és ha az elfogadásra is került.⁶ A Facebook szolgáltató a regisztrációt megelőzően lehetőséget ad a felhasználónak a Felhasználási Feltételek és az Adatvédelmi Szabályzat megismerésére, és maga a regisztráció is csak akkor jön létre sikeresen, ha a regisztráló személy vagy szervezet nyilatkozik arról, hogy e feltételeket megismerte és elfogadta. Véleményem szerint a gyakorlatban a felhasználók csekély száma ismeri ezeknek a szabályzatoknak a rendelkezéseit, ennek ellenére minden jogalanynak megvan a mérlegelési lehetősége arra vonatkozóan, hogy kívánja-e ezen feltételekkel a szolgáltatás igénybevételét.⁷

A Felhasználási Feltételek tartalmazza a Jogi és Felelősségi Nyilatkozatot, amely a szerzői jogi rendelkezésekkel egy pontban rendezi a személyiségvédelemre vonatkozó szabályokat. A személyiségi jogsértések általános tilalma mellett a portál fenntartja magának a felhasználó által közzétett tartalom vagy információ eltávolítására vonatkozó jogot, ha kezelői úgy ítélik meg, hogy

---

² NÉMETH Szabolcs: *A közösségi oldalak felhasználási feltételeinek jogi minősítése, Infokommunikáció és Jog*, 2016/2-3., 82.o.

³Ptk. 6:4.§ (2) bekezdés

⁴ A gazdasági társaságoknak a Facebook széles körű marketing szolgáltatást nyújt, de természetesen a regisztrált és online hirdetéseket közzétevő vállalatoknak is be kell tartaniuk a személyiségvédelmi rendelkezéseket. Az ilyen profilokra vonatkozó rendelkezések és speciális lehetőségek a <https://www.facebook.com/business> oldalon érhetőek el.

⁵ Ptk. 6:77.§ (1) bekezdés

⁶ Ptk. 6:78.§ (1) bekezdés

⁷ NÉMETH i.m. 81.o.

a közzétett tartalom megsérti a Nyilatkozatot vagy valamely szabályzatot.⁸ Mivel a regisztráció befejezésekor a felhasználók elfogadják a feltételeket, az oldal használata közben kötelesek ezeknek megfelelően eljárni, tehát e szabályok is a személyiség védelmi rendszer egyik részét képezik.

Felhívom a figyelmet arra, a kutatás kizárólag a felhasználók egymás közötti viszonyrendszerében megvalósuló személyiségi jogsértésekre koncentrál és nem a portál és annak használója közötti jogsértésekre (bár ez is lehetséges), mégis szükségesnek tartottam a jogviszony keletkezésének rövid bemutatását, hiszen a Facebook személyiségvédelmi szabályai ez úton válnak kötelezővé a jogalanyokkal szemben. Valamint a regisztráció aktusával olyan online felületre nyerne belépést a felhasználók, amely teljesen eltérő környezetet, és viszonyrendszert alkot a materiális világ keretrendszeréhez képest.

A korhatár, mint speciális kérdéskör

A következő kérdéskört a korhatárra vonatkozó rendelkezések alkotják, amelyek bizonyos értelemben még kötődnek a regisztráció aktusához, de túl is mutatnak azon. Ahogy az előbbiekben említésre került, a regisztrációhoz személyes adatokat kell megadnia a felhasználónak, amelybe az életkorra vonatkozó adat is beletartozik. A statisztikák szerint rengeteg kiskorú regisztrál az oldalra, és gyakori esetnek minősül az is, hogy a gyermek a születési adatára vonatkozóan valótlan információt ad meg, vagy a szülő profilját használja a közösségi portálon. Ezek hatékony kiszűrése az oldal jelenlegi technikai feltételeivel nem biztosított teljes mértékben. A New York Times egyik 2011-es riportja szerint, 2006-ban a 12 éves gyermekek 31%-a már használta a közösségi média oldalait és az amerikai általános iskolákban igen elterjedt az a gyakorlat, hogy maguk a szülők nyújtanak segítséget kiskorú gyermeküknek a valótlan adatokkal történő Facebook regisztrációhoz.⁹

Itt szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy eltérő szabályozást találunk a Facebook Felhasználási Feltételei és a hazai Polgári Törvénykönyv szabályanyaga között. A Felhasználási Feltételek rendelkezései alapján 13 év alatti személy nem lehet a portál felhasználója.¹⁰ Mivel a valótlan adatok kiszűrése a regisztráció során nem biztosított, így a Facebook egy „*Kiskorú felhasználó jelentése*” nevű online felület biztosításával lehetőséget ad arra, hogy a portál bármelyik felhasználója jelentse, ha azt észleli, hogy valamelyik profilt 13 év alatti személy használja.¹¹

A hazai Polgári Törvénykönyv a cselekvőképesség kezdetét a 14. életév betöltéséhez köti, és a cselekvőképtelen kiskorú önállóan tett jognyilatkozatához a semmisség jogkövetkezményét kapcsolja¹². Már korábban kifejtésre került, hogy a felhasználó és a portál közötti jogviszonyt kontraktuális kapcsolatnak tekintjük, így e szerződéses jognyilatkozat megtételére a hazai szabályozás alapján, a 14. életévét be nem töltött kiskorú önállóan, törvényes képviselője nélkül nem jogosult.¹³ Tehát a 13. és 14. év közötti kiskorúak helyzetére nézve ellentmondás feszül a Facebook általános szerződési feltételei és a hazai szabályanyag között. Az ászf. szerint 13 évesen már lehet regisztrálni az oldalra, míg az előbbiekben kifejtett logika szerint a hazai szabályozás

⁸ <https://www.facebook.com/legal/terms>, 5. rész 1-2. pont, (első letöltés ideje: 2017. szeptember 29.)

⁹ http://www.nytimes.com/2011/03/12/technology/internet/12underage.html?pagewanted=1&_r=1&module=ArrowsNav&contentCollection=Technology&action=keypress&region=FixedLeft&pgtype=article (2017. 10. 30.)

¹⁰ <https://www.facebook.com/legal/terms/update> 4.5, (2017.08.30.)

¹¹ <https://www.facebook.com/help/contact/209046679279097> (2017. 08.30.)

¹² Ptk. 2:13.§, 2:14.§ (1) bekezdés

¹³ Ptk. 2:14.§ (1) bekezdés

szerint erre nincs lehetőség. A törvény abban az esetben nem tekinti semmisnek a kiskorú nyilatkozatát, ha az általa kötött és teljesített szerződés csekély jelentőségű, amelynek megkötése a mindennapi életben tömegesen fordul elő, és különösebb megfontolást nem igényel.¹⁴ Aggályosnak tekinthető azonban, hogy a kiskorú személy Facebook regisztrációja esetén alkalmazható-e a törvény által megállapított kivétel. Az aktus kétség kívül a mindennapi életben tömegesen előforduló ügylet, de csekély jelentőséggel bír-e? A választ a jövőbeni bírói gyakorlat dolgozza majd ki, bár véleményem szerint nem lehet megnyugtatóan ebbe a körbe vonni a közösségi portál használatát.

Szükséges még megemlíteni a 14. és 18. életév közötti személyek *korlátozott cselekvőképességét* is, hiszen az életkori sajátosságokra is tekintettel, gyakran ebbe a személyi csoportba tartozó jogalanyok fejtenek ki személyiségi jogot sértő magatartást a Facebookon. Itt fontos szerephez jut a kiskorú szülője, gondozója, aki köteles a portált használó kiskorút tájékoztatni a használat szabályairól és felhívni a figyelmét az esetleges veszélyekre is.

Ezek után feltehető a kérdés, hogy mi történik akkor, ha valakinek egy kiskorú felhasználó sérti meg a személyiségi jogát a Facebookon? Ebben az esetben, az egyébként kártérítési jogban használt fogalom, a vétőképesség jelenthet kiindulási alapot.¹⁵ Így esetlegesen alkalmazhatóvá válnak a Ptk. „*Felelőség vétőképtelen személy károkozásáért*” című Fejezetében rögzített szabályok.¹⁶ Véleményem szerint, a jövőbeni ítélkezési gyakorlatnak sajátosan kell majd értelmezni ezeket a normákat, hiszen kérdéses, hogy mennyire tölti be a rendeltetését egy olyan szabályanyag, amely a vétőképtelen károkozásáért alapvetően a gondozó felelősségét állapítja meg.

Az idővonal, mint az elkövetés helye

A Facebookon megvalósuló jogsértések helye is speciálisnak tekinthető az élőszóban, médiában vagy írásban megvalósuló személyiségi jogsértésekhez képest. Minden regisztrált felhasználó rendelkezik az oldalon egy profillal, ahol rögzíti a rá vonatkozó személyes adatokat és az általa feltöltött fotókat. Ez a profil tulajdonképpen az emberi személyiség újabb, online térben megjelenő részének tekinthető, és mint ilyen, természetesen jogi védelem alá tartozik.

Emellett a portál tagjainak lehetőségük van az a profilhoz tartozó ún. idővonalukon különféle tartalmakat, így internetes cikkeket, fotókat, más felületekre vezető linkeket, véleményeket is megosztani. Ezen a platformon az oldalt használó személyek gyakran sokkal szabadabban, és meggondolatlanabban fogalmaznak, mint az „*offline*” világban, valamint sokan nincsenek tisztában azzal, hogy jogsértő tartalmat tesznek közzé vagy osztanak meg. Így az idővonal a személyiségi jogsértések „*melegágyának*” tekinthető, igen változatos formában valósulnak meg rajta az egyes nevesített jogok sérelmei, melyek részletkérdéseire egy későbbi fejezetben térek ki. Összefoglalva elmondható, hogy abban az esetben, ha valaki olyan tartalmat tesz közzé a Facebook idővonalán, amely személyiségi jogot sért, azért természetesen polgári jogi felelősséggel tartozik. Az érintett fél amellett hogy a személyért ért serelem miatt a Ptk.-ban rögzített objektív és szubjektív szankciók alkalmazását kérheti a bíróságtól a jogsértővel szemben, magán az oldalon egy űrlap kitöltésével lehetősége van a jogsértés bejelentésére és tartalom

---

¹⁴ Ptk. 2:14.§ (2) bekezdés

¹⁵ BAKOS-KOVÁCS Kitti: *A közösségi portálon elkövetett személyiségi jogsértések közös attribútumai* In. Lege duce, comite familia - Ünnepi Tanulmányok Tóthné Fábrián Eszter tiszteletére, jogász pályafutásának 60. évfordulójára, Jurisperitus Kiadó, Szeged, 2017, 13.o.

¹⁶ Ptk. 6:544.§-547.§

eltávolításának a kérésére is. Ezen a felületen lehetőség van a felhasználónak saját személyiségi jogai érvényesítése mellett, a gyermeke jogait sértő, valamint más beteg, kórházban ápolat, vagy egyéb okból cselekvőképtelen felhasználó személyét sértő tartalom jelentésére is.¹⁷ Ez a portál biztosította lehetőség fontos személyiségvédelmi eszköz a felhasználók kezében, és a törvényi szabályozás mellett a személyiségvédelmi rendszer egyik fontos szintjét képezi.

Különleges kérdést jelent a Facebook idővonalon megosztott tartalom alá érkező kommentekért való felelősség esete is. Ebben a tekintetben a magyar bírói gyakorlatban irányadónak tekinthető a Kúria 2016-os eseti döntése. Az ítélet kimondja, hogy hasonlóan az internetes oldalakon való hozzászólások lehetővé tételéhez, a Facebook közösségi oldalon a profil oldal létrehozója is felelősséggel tartozik a hozzászólások, kommentek tartalmáért. A profil fenntartójának azáltal, hogy teret biztosít a hozzászólásoknak, számolnia kell az esetleges jogsértő tartalom megosztásának a lehetőségével is. Az objektív felelősség alapú jogsértés alól nem mentesít, hogy a profil létrehozójának nincs technikai lehetősége valamennyi komment moderálására.¹⁸

A jogsértő magatartások sajátos vonásai

A bírói gyakorlat tanulmányozása során az alábbi nevesített személyiségi jogok megsértésére kerülhet sor a felhasználók egymás közötti viszonyában a Facebook-on: névviseléshez való jog, képmáshoz és hangfelvételhez való jog, jóhírnévhez és becsülethez való jog, magántitokhoz való jog, személyes adatok védelméhez való jog, valamint a kegyeleti jogok.¹⁹

A jogsértő magatartások között érdemes különbséget tenni *magán a portálon megvalósuló* jogsértések és a Facebook-on *kívüli*, de ahhoz szorosan kapcsolódó jogsértő magatartások között.²⁰ Az oldalon leggyakrabban a különböző bejegyzések, kommentek, megosztások, feltöltések révén valósul meg a személyiségi jogsértés. E tekintetben érdemes szót ejteni arról, hogy a bírói gyakorlat szerint, a Facebook-on megvalósuló cselekmények közül a megosztott tartalom kedvelése akkor sem valósít meg jogsértést, ha egyébként maga a kedvelt tartalom személyiségi jogot sért.²¹

A Facebookon kívüli személyiségi jogot sértő magatartások közül pedig kiemelhetőek azok az esetek, amikor egy felhasználó által megosztott képek vagy adatok jogosulatlan felhasználására, továbbítására, esetleg nyomtatott vagy online sajtóban való megjelentetésére kerül sor. A magyar bírósági gyakorlatban egyre elterjedtebbek az olyan, közéleti szereplőket érintő jogsértések, melyek során az adott közszereplő privát Facebook oldalára feltöltött fotók, és megosztott információk kerülnek felhasználásra egyes szórakoztató, bulvár jellegű online oldalakon.²²

Az online tér sajátosságait tekintve, nem hagyhatóak figyelmen kívül az olyan személyiségi jog sérelmét előidéző magatartások sem, amelyek valamilyen informatikai okra vezethetők vissza. Ebbe a körbe sorolhatók a különböző vírusfertőzések és kémprogramok, amelyek tevőleges emberi magatartás nélkül is okozhatnak személyiségi jogi sérelmet. Ilyen esetekben leggyakrabban az érintett személyes adatokhoz való jogának a sérelme következik be.

¹⁷https://www.facebook.com/help/1561472897490627?helpref=hc_global_nav (2017.10.30.)

¹⁸ BH 2016.12.330.

¹⁹ Ptk. 2:43.§

²⁰ BAKOS-KOVÁCS i.m. 19.o.

²¹ BAKOS-KOVÁCS i.m. 19.o.

²² Lsd. pl. Fővárosi Ítéltábla Pf.20828/2016/3. számú határozata, BH 2017.3.86., Fővárosi Ítéltábla Pf.21263/2016/3.számú határozata

Ki van a profil mögött?-avagy a bizonyítás nehézségei

A közösségi médiában megvalósuló jogsértések bizonyítása során számos sajátossággal kerülünk szembe. Az offline világtól eltérően itt sosem lehetünk biztosak abban, hogy valóban az a profil használója, akinek az interneten kiadja magát. Elég arra a hétköznapi példára gondolni, amikor egy család tagjai közül többen használnak egy számítógépet, és valamelyik személy nyitva hagyja a többi használó előtt a profilját. Ilyen esetekben nehéz bizonyítani azt, hogy tulajdonképpen ki is követte el a jogsértést az adott profilról, de az álnéven, valótlán adatokkal létrehozott felhasználói fiókok is hasonló problémát jelentenek.

A sérelmet szenvedett fél tekintetében elmondható, hogy a bírói gyakorlat egységes abban, hogy a személyiségi jogi jogsértés nem csupán abban az esetben állapítható meg, ha a sérelmet szenvedett felhasználó személye közvetlenül felismerhető a sérelmezett tartalomból, hanem abban az esetben is, ha a sérelmet szenvedett személye közvetetten beazonosítható.

Felmerül a kérdés, hogy magában a peres eljárásban milyen eszközökkel lehet bizonyítani a Facebook-on elkövetett személyiségi jogsértéseket? Ebben a tekintetben a bizonyítási eszközök két fontos körét szeretném kiemelni. Egyrészt, az oldal Adatkezelési Szabályzata alapján a portál hivatalos megkeresésre köteles kiadni a felhasználók hozzájárulásával, azok tevékenységéről gyűjtött adatokat, pl. azt, hogy a felhasználó megoszt, létrehoz, elérhetővé tesz egy tartalmat valamint az általa fogadott és küldött üzeneteket is.²³

Másrészt érdemes a közjegyzővel ún. ténytanúsítványt készíttetni a személyiségi jogot sértő tartalomról, mert ez annak esetleges törlése után is hitelt érdemlő bizonyítási eszközként szolgál a peres eljárásban.

A nevesített személyiségi jogok közösségi oldalakon való megsértésének a sajátos kérdései

A hazai bírósági gyakorlatban egyre többször megjelennek a közösségi médiában megvalósult személyiségi jogsértésekkel összefüggő ítéletek, melyek közül néhányat ki is emelek a tanulmányomban. Ezeket alapul véve, a hazai esetjog szerint leggyakrabban sérelmet szenvedő személyiségi jogokat hangsúlyozom ki, úgy, mint a jóhírnév és a becsület sérelmét valamint a képmással való visszaélést.

A jóhírnév és a becsület sérelme

A hazai joggyakorlatot vizsgálva az a megállapítás tehető, hogy a Facebookon történő személyiségi jogsértések körében a jóhírnév és a becsület sérelme valósul meg a legtöbb esetben.

A Ptk. vonatkozó rendelkezése szerint a becsület megsértését jelenti az olyan indokolatlanul bántó véleménynyilvánítás, amely más személy társadalmi megítélésnek hátrányos befolyásolására alkalmas.²⁴ A becsület a személyiség belső értékét jelenti, kívülről nehezen ragadható meg, ezért a

---

²³ <https://www.facebook.com/privacy/explanation> (2017. 10. 30.)

²⁴ Ptk. 2:45.§ (1) bekezdés

hordozója csak természetes személy lehet.²⁵ A becsülethez való jog sérelméhez nem szükséges, hogy a tényállításnak vagy a kijelentésnek hiányozzon az objektív valóságtartalma. Tehát valós kijelentéssel is támadható az ember becsülete, amennyiben annak kifejezőmódja, vagy a szöveggörnyezet indokolatlanul bántó.²⁶ Kiemelt szerepe van a kinyilvánítás módjának, hiszen ha az megszegyenítő, megalázó, bántó, lekicsinylő, akkor adott esetben megállapíthatóvá válik a magatartás jogsértő jellege.²⁷

A törvényi szabályozás elemzése során fontos szerepe van az „*indokolatlanul*” fordulat helyes értelmezésének, hiszen a véleménynyilvánítás szabadsága körében mindenki fogalmazhat meg kritikát vagy negatív véleményt egy másik személyről. Ennek a véleménynek azonban tekintettel kell lennie más jogalany személyiségi jogaira, így a becsületére is, tehát csak olyan formában és mértékben van rá lehetőség, amely a tényközlés, kijelentés tartalma által megkívánt határokat nem lépi át.²⁸

A köznyelvben gyakran keveredik a hírnév, a becsület, és az emberi méltóság fogalma, közöttük az eltérés inkább csak fokozati, a személyiség értékelésének egy-egy mozzanatát tükrözi.²⁹ Olyan esetekben, amikor az embernek azon személyiségi joga szenved sérelmet, amely nem került nevesítve a Ptk.-ban felsorolt jogosultságok között, a becsület és az emberi méltóság kettősébe beleérthető jogok sérelme állapítható meg.

Az általam vizsgált bírói ítéletek legnagyobb részében a személyiségi jogi sérelmet szenvedett fél egyszerre hivatkozott a jóhírnév és a becsület megsértésére. A Fővárosi Ítéltábla egyik idén született döntésében Facebook üzenőfalán közzétett kijelentések tekintetében megállapította azok becsületsértő jellegét.³⁰ Az ítélet történeti tényállása szerint a per felperesei egy édesanyja és gyermeke, személyhez fűződő joguk megsértése tárgyában indítottak eljárást a gyermek édesapja ellen, akivel korábban a felperes édesanyja házasságban is élt. Az alperes a Facebook üzenőfalán olyan kijelentéseket tett, melyek rendkívül megalázónak, kifejezőmódjában indokolatlanul bántónak, sértőnek minősültek, így túllépett a véleménynyilvánítás szabadsága nyújtotta alkotmányos kereteken. A felperesre vonatkozóan közzétett olyan jelzők, mint például, hogy koszos trehány, lusta, a férfias, markáns arc mögött egy állat lakozik, nevetséges és szárnalmas, diktatórikus stb. egyértelműen túllépi tehát ezt a szabadságot, melynek a jóhírnév és tisztesség is korlátját jelenti. Fontos az a körülmény is, hogy az alperes használta a felperesekre vonatkozóan a cigány és roma jelzőt is. Ezek a megnyilvánulások nem amiatt sérelmesek, mert származásra utalnak, hanem, amiatt mert ezeket kifejezetten azért használták, hogy a felpereseket lealacsonyítsák és megalázzák. E szavakat olyan szöveggörnyezetbe helyezte az alperes, melyek alapján a felperesekre egyértelműen a roma származású emberekkel szemben fennálló negatív társadalmi sztereotípiák vetültek, melyek alkalmasak a becsület megsértésére.

---

²⁵ GÖRÖG Márta: *A személyiség védelme a becsület és a jóhírnév vonatkozásában* In. A személyiség és a média, a polgári és a büntetőjogban, Szerkesztette: Csehi Zoltán, Koltay András, Navratyl Zoltán, Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2014, 154.o.

²⁶ PETRIK Ferenc In. Polgári Jog I/VI., Bevezető és záró rendelkezések, Az ember, mint jogalany, Öröklési Jog-Második átdolgozott, bővített kiadás, szerkesztette: Petrik Ferenc, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2013, 153.o.

²⁷ BARZÓ Tímea In. Általános Tanok és Személyek Joga, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, Miskolc, 2013, 250.o.

²⁸ FÉZER Tamás In. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013.évi V. törvény és kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja, I. kötet, szerkesztette: Osztoivits András, Opten Informatikai Kft., Budapest, 2014, 279.o.

²⁹ PETRIK i.m. 153.o.

³⁰ Fővárosi Ítéltábla Pf.20096/2017/3. számú határozata személyiségi jog megsértése tárgyában

A Ptk. kimondja, hogy a jóhírnév megsértését jelenti különösen, ha valaki más személyre vonatkozó és e személyt sértő, valótlan tényt állít vagy híresztel, vagy a valós tényt hamis színben tünteti fel.³¹ Mint ahogy fentebb már utaltam rá, a becsülethez és a jóhírnévhez való jog nagyon közel állnak egymáshoz, számos esetben a jogellenes magatartás mindkét jogosultságot támadja, mégis egyértelműen különbséget lehet tenni a kettő között.³² A becsület kizárólag az embert megillető személyiségi jog, míg a jóhírnévhez való jog megilleti a jogi személyeket és a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek is. A becsület az ember saját magáról kialakított képének, önértékelésnek a kifejeződése, a jóhírnév ezzel szemben a személyről vagy szervezetről a társadalomban kialakult képet jelenti. Fontos hangsúlyozni, hogy a jóhírnév minden természetes és jogi személyt megillet függetlenül attól, hogy a jóhírnév egyébként személyenként és szervezetenként különböző. Eszerint ugyanúgy érvényesítheti ezt a jogát valamely város köztisztviselője, mint adott esetben egy büntetés végrehajtási intézetben, szabadságvesztés büntetését töltő elítelt. A Polgári Törvénykönyv olyan káros behatások ellen nyújt védelmet a jóhírnév védelmének keresztül, amelyek ok nélkül, indokolatlanul, valótlan felhasználásával rontják egy személynek a hírnevét.³³ Valamely jogalany jóhírnevét megvalósító magatartások sora számtalan lehet, a kódex csupán a leggyakoribb esetköröket említi, ezzel beépítve a bírói gyakorlat eredményeit a törvénybe. A *tényállításnak*, mint a törvényben rögzített magatartások első esetkörének, valótlan tények tekintetében kell fennállnia. A Fővárosi Ítéltábla egy 2016-os Ítéletében megállapította a jóhírnév sérelmét abban az esetben, amikor egy megrendelő egy vállalkozás Facebook oldalára, a vélemények rovatba az alábbi kiírást tüntette fel: *”A megrendelést nem teljesítette, az előleggel lelépett! Megtettük a megfelelő lépéseket, többek között a számviteli törvény megszegéséért is”*.³⁴ Az Ítéltábla álláspontja szerint ez a kijelentés a bizonyíthatósági teszt alapján nem véleménynyilvánításnak, hanem tényállításnak minősül, melynek valóságalapja nem volt bizonyított a bejegyzés közzétételének az időpontjában, hiszen nem volt folyamatban polgári peres eljárás a felek közötti szerződéssel kapcsolatban, így nem volt jogerős ítélet sem, amely alátámasztotta volna a bejegyzésben állítottak valóságtartalmát.

A *híresztelés* ezzel szemben azt jelenti, hogy a valótlan tények állítása nem közvetlenül, hanem közvetett módon valósul meg. A Kúria egy 2016-os döntése rámutat arra, hogy a Facebook portálon valótlan tény híresztelése is megalapozhatja a jóhírnév megsértését.³⁵ A vizsgált jogesetben a felperes és az első rendű alperes volt házastársak, a másodrendű alperes pedig az első rendű alperes édesanyja. A bíróság megállapította, hogy az elsőrendű alperes megsértette a felperes jóhírnévhez fűződő személyiségi jogát azzal, hogy egy Facebookon nyilvánossá tett levélben valótlanul állította és híresztelte, hogy a felperes a közös kiskorú gyermeküket bántalmazta és szexuálisan zaklatta. A bíróság nem tartotta megalapozottnak az elsőrendű alperes azon védekezését, hogy ő csak a gyermekétől hallott információkat adta tovább, hiszen a jogsértés nem csak a tények közvetlen állításával, hanem azok híresztelésével is megvalósult.

A *valós tények hamis színben való feltüntetése* esetén nem valótlan tények állításával valósul meg a jogsértés, hanem a valós tények olyan módon való elferdítésével, amely a jogsértéssel érintett személyt hátrányosan érinti. A Fővárosi Ítéltábla egyik idejében nem tartotta

---

³¹ Ptk. 2:45.§ (2) bekezdés

³² FÉZER i.m. 281.o.

³³ FÉZER i.m. 283.o.

³⁴ A Fővárosi Ítéltábla Pf.20828/2016/3. számú határozata

³⁵ A Kúria Pfv.21044/2016/3. számú határozata

megállapíthatónak a jóhírnév valós tények hamis színben való feltüntetésével való megsértését, egy olyan jogesetben, melyben egy kutyatenyésztéssel foglalkozó egyesület által közzétett Facebook bejegyzés képezte a jogvita tárgyát.³⁶ A felperesek kutyatenyésztéssel foglalkoztak és a tulajdonukat képezte egy nemzetközi bajnok eb is. Az egyik alperes pedig egy szintén kutyatenyésztéssel foglalkozó egyesület, amely a Facebook felületén közleményt tett arról közzé, hogy az egyesület felfüggeszti a kutya tenyésztését. Ezt a közleményt az állat betegségére tekintettel tette közzé, valós orvosi adatokkal alátámasztva azt. A felperesek sérelmezték azonban, hogy az ő nyilatkozatuk nem került rögzítésre a közleményben. A bíróság álláspontja szerint valós tények hamis színben való feltüntetése nem keletkezett azáltal, hogy a felperesek nyilatkozata nem került feltüntetésre a közlemény szövegében. Az alperes tevékenysége az egyesület és tagjai érdekeit szolgálta, nem minősült jóhírnév sértőnek.

Képmással való visszaélés

A Ptk. rendelkezése szerint a képmás vagy hangfelvétel elkészítéséhez illetve felhasználásához szükséges az érintett személy hozzájárulása.³⁷ A hozzájárulás kötelezettség alól a törvény a tömegfelvételek és a közéleti szereplés során elkészített felvételek tekintetében enged kivételt.³⁸

A személyiség hatékony védelméhez elengedhetetlen az embert ábrázoló képmás és hangfelvétel jogi oltalma. A képmás és a hangfelvétel tulajdonképpen az ember külső megjelenésének az ábrázolása, rögzítése, sokszorosítása.³⁹ Az 1959-es Ptk. szabályozásban szerepelt a „*visszaélés*” kifejezés, amely arra engedett következtetni, hogy az engedély nélküli felvétellek készítése még nem vont maga után személyiségvédelmi szankciókat, ehhez szükség volt az elkészítés célzatos jellegére.⁴⁰ A bírói gyakorlat a 2000-es években, igazodva az európai jogfejlődési tendenciákhoz is, abba az irányba mozdult el, amely abszolút védelmet irányozott elő, tehát már a felvétel elkészítését önmagában visszaélésnek tekintette. A hatályos szabályozás pedig már a felvétel elkészítéséhez minden esetben megköveteli az érintett hozzájárulását.

A jogsértéseknek több esetköre különíthető el, elsőként említhető a *felvétel hozzájárulás nélküli elkészítése*. Ezzel a magatartással a jogsértő tulajdonképpen illetéktelenül behatol az érintett magánszférájába pl. rejtett kamerával felvételt készít róla, vagy titokban lefényképezi.⁴¹ A jogsértő magatartások következő csoportját a *jogsértő ábrázolási mód* jelenti, melyre legjellemzőbb példa, amikor a felvétel készítője nevetségessé teszi az érintett személyt. A harmadik körbe tartozik a *felvétel jogosulatlan megváltoztatása* pl. az eltorzítás, vagy a kép egységének jogosulatlan megbontása.

Az utolsó kategóriát a jogszerűen elkészített felvétel *rendeltetésellenes használata és nyilvánosságra hozatala* jelenti. Főszabály szerint nemcsak a fénykép elkészítéséhez, hanem annak felhasználásához is szükséges az érintett beleegyezése. A hozzájárulásra vonatkozóan a jogalkotó nem támaszt alakszerűségi követelményt, az megtehető szóban, írásban, és ráutaló magatartással is. Azonban nagyon fontos, és következetesen érvényesített alapelv a bírói gyakorlatban, hogy önmagában a fénykép elkészítéséhez adott hozzájárulás nem jelenti a felhasználáshoz adott beleegyezést is. Hiszen a hozzájárulás egyfajta joglemondásnak értelmezhető, melynek kiterjesztő értelmezése kizárt. E körben érdemes szót ejteni a Kúria egyik 2016-os döntéséről, melynek

³⁶ A Fővárosi Ítéltábla Pf. 20432/2017/3. számú határozata személyiségi jog megsértése tárgyában

³⁷ Ptk. 2:48.§ (1) bekezdés

³⁸ Ptk. 2:48.§ (2) bekezdés

³⁹ BARZÓ i.m. 267.o.

⁴⁰ FÉZER i.m. 301.o.

⁴¹ BARZÓ i.m. 268.o.

tárgya a képmáshoz való jog megsértése volt, és a Facebook oldalon való megjelenés is fontos körülményként került értékelésre.⁴² A történeti tényállást tekintve elmondható, hogy egy európai parlamenti képviselő egy motoros egyesület elnöki tisztségét is betöltötte és meghívta az egyesület tagjait és azok párjait egy brüsszeli kirándulásra. A kiránduláson fényképek is készültek a részt vevő párokról, melyek felkerültek az egyesület hivatalos Facebook oldalára, majd több online hírportálon is felhasználásra kerültek. A Kúria megállapította, hogy önmagában az a körülmény, hogy a képfelvétel felkerült az egyesület Facebook oldalára, és ezáltal bárki számára hozzáférhető volt, nem jelenti azt, hogy a felperesek hozzájárulását megadottnak kell tekinteni arra nézve, hogy a képmás honlapon is megjelenjék. Hiszen a felvétel elkészítéséhez adott hozzájárulás nem jelenti azt, hogy a felhasználáshoz való hozzájárulás is megtörtént volna.

Vannak azonban olyan kivételes esetek, amikor a felvétel készítésére vonatkozó engedély a nyilvánosságra hozatalra is kiterjed. Ilyen kivételt jelent a *televíziós műsor céljára készített felvétel*, amely tekintetében ráutaló magatartásnak kell tekinteni, ha valaki annak tudatában, hogy milyen célból készül a fénykép engedi annak elkészítését. A másik kivételt a *bizalmas kapcsolat esetén történő felhasználás* jelenti. Az egymással családi vagy baráti kötelékben élő személyek körében a képmás készítéséhez adott hozzájárulás magában foglalja a képmás felhasználásának az engedélyezését, azonban csak a felvétel készítője és az ábrázolt személy közötti kapcsolatnak megfelelően, a felvétel szélesebb körben való terjesztése már megalapozza a jogsértést. E körben fontos felhívni a figyelmet a közösségi médiában megvalósuló egyik sajátos jelenségre, mégpedig arra, amikor a szülő a saját profiloldalán tesz közzé gyermekéről készült fényképeket. A Facebook-ot használó szülők előszeretettel osztanak meg a gyermekükről fotókat annak érdekében, hogy a távol élő barátok és rokonok láthassák a gyermek fejlődését és ilyen módon részesei legyenek a család életének. A The Telegraph oldalán közölt egyik 2016-os tanulmány szerint, mire egy gyermek eléri az öt éves kort, körülbelül 1500 bejegyzés születik róla a Facebookon, a Twitteren és az Instagrammon.⁴³ A személyiségi jogok minden jogalanyt megilletnek, így nyilvánvalóan egy gyermeket is. A felnőtt, cselekvőképes személy hozzájárulására mindig szükség van a róla készült felvétel közzétételéhez vagy használatához, miért lenne ez alól kivétel egy kiskorú? A szülőknek a gyermek nevelése és ügyei vitelében mindig a gyermek érdekét előtérbe helyezve, körültekintően kell eljárniuk, ennek ellenére a gyermek már nagyon fiatalon, kifejezett hozzájárulása nélkül igen stabil „*digitális lábnyommal*” rendelkezhet a közösségi médiában a szülők tevékenységéből fakadóan. A mindennapokban gyakori az olyan eset, amikor a feltöltött fotók a gyermeket egészen intim helyzetben, például hiányos ruházatban vagy pelenkacsere közben ábrázolják. A magyar bírósági gyakorlatban még nem volt példa ilyen jellegű peres eljárásra, de Ausztriában egy 18 éves lány beperelte szüleit amiatt, mert mintegy 500 gyermekkori fotót tölthettek fel róla a beleegyezése nélkül a Facebookra. A 2009-től kezdődően feltöltésre került képek némelyike igen bensőséges helyzetben készült, és a lány az eljárás megindítása előtt megkérte szüleit arra, hogy távolítsák el a fényképeket az oldalról, de ennek a kérésnek nem tettek eleget, mert az apa álláspontja szerint a képek az ő tulajdonukat képezték.

A hazai szabályozást tekintve érdemes megjegyezni, hogy a cselekvőképtelen kiskorú sérelmére elkövetett személyiségi jogsértések érvényesítése során érdek-összeütközés áll fenn a gyermek és annak törvényes képviselője között, ha a személyiségi jogot sértő magatartás

---

⁴² BH 2017.3.86.

⁴³ <http://www.telegraph.co.uk/women/family/i-dont-put-pictures-of-my-children-on-facebook---and-you-shouldn/> (2017. 11.02.)

elkövetője maga a szülő.⁴⁴ Hiszen a vonatkozó rendelkezés szerint a cselekvőképtelen személy jogainak a védelmében a törvényes képviselője járhat el.⁴⁵ Felmerül a kérdés, hogy hogyan érvényesítheti a gyermeke képmáshoz való jogát az a szülő, aki maga sértette meg azt a közösségi médiában nyilvánossá tett fotókkal? Véleményem szerint ez a szabályozási visszasság az eseti gyám intézményével oldható fel, abban az esetben, ha a magyar ítélkezési gyakorlatban is felmerül a fentebb ismertetett külföldi eljáráshoz hasonló eset.⁴⁶

A törvényi szabályozásban szerepel, hogy mind a cselekvőképtelen, mind a korlátozottan cselekvőképes kiskorú véleményét figyelembe kell vennie a szülőnek a vagyonát és személyét érintő döntések meghozatala során.⁴⁷ Ezek a rendelkezések összhangban állnak az 1989-es New Yorki Gyermekjogi Egyezmény 12. cikkében előírt kötelezettség a részes államok számára annak biztosítása, hogy az ítélőképessége birtokában lévő gyermek az őt érintő ügyekben szabadon kinyilváníthassa véleményét, melyet a korára és érettségének a fokának megfelelően figyelembe kell venni.⁴⁸ Ezeknek a rendelkezéseknek megfelelően a szülőnek érdemes lenne tájékoztatni a gyermeküket a közösségi médiáról, annak működéséről és szerepéről, mellyel a gyermeket, mint leendő használót is felkészítenék az esetleges veszélyekre.

Végül arra a fontos körülményre is fel kell hívni a figyelmet, hogy a gyermekről Facebookra feltöltött fotók bűncselekmények elkövetésének is alapját képezhetik, ezért is kötelesek a szülők fokozott körültekintéssel eljárni az internetes közzétételek és megosztások során.

Záró gondolatok

Összességében elmondható, hogy a közösségi média oldalai olyan társadalmi és szociális változásokat hoztak magukkal, amelyek mind az elméleti mind a gyakorlati jogtudományt kihívás elé állítják. Hatásuk szinte minden jogág területén érzékelhető, tanulmányomban kizárólag a polgári jogi személyiségvédelem területére koncentráltam.

A megkülönböztető ismérvek összefoglalása kellően rámutat a terület sajátos jellegére és a felmerülő jogi problémákra valamint a szabályozásban található ellentmondásokra melyek feloldását elengedhetetlennek tartom.

Az egyes nevesített személyiségi jogok közül, a bírói gyakorlat tanulmányozása során leggyakrabban sérelmet szenvedő jogokat emeltem ki, a becsület és a jóhírnév sérelmét, valamint a képmáshoz való jog megsértését.

A közösségi médiában megvalósuló személyiségvédelmi kérdések a jog olyan élő és folyamatosan változó területét alkotják, melyek kiterjedt jogi szabályozása a jövőben szükségszerűnek ígérkezik.

---

⁴⁴ BAKOS-KOVÁCS i.m. 17. o.

⁴⁵ Ptk. 2:54.§ (2) bekezdés

⁴⁶ 149/1997.évi (IX.10). Korm. rendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról, 10.§ (1) bekezdés a, pont, Ptk. 4:163.§

⁴⁷ Ptk. 2:12.§ (4) bekezdés, 2:14.§ (3) bekezdés

⁴⁸ BARZÓ i.m. 186.o.

Summary

In the XXI. Century, the expression of „digital everyday“ is not an utopian dream, this is the reality. The revolution of internet has transformed our world and has brought economic and social changes. Unknow new platforms have been released thanks to the internet, for example social media sites. Humans engaged in social media are paying attention to other people lives, liking family photos on the internet etc. They share things about their life that in years before technology would only be shared with family. Today people are connecting and being exposed to both comfortable and diverse ways of life. This sites are many legal problems involved in crimnal law, civil law, constitutinal law, labour law etc.

In my essay I am dealing with a special questions about legal protection of personal rights in social media. To do this, I used the Act V. of 2013. on the Civil Code and the Facebook Terms and Policies.

First, I wrote about some special feaute of the personal rights on the Facebook. This special legal relationship has born with registration. The next important issues are the age limit and the special place of violations. Illegal behaviors have special features and the argumentation is so difficult.

The next chapter I wrote about violation of rights relating of personality and defamation. Finally I wrote about the violation of right to image.

In the current digital era, data protection, the right of informational self-determination, personal rights and the right to privacy have become values which play a vital rola and most be protected with a special care.

Kardos Dóra*

**BÜNTETÉS KISZABÁS ELVEI – AVAGY AZ ÉSSZERŰ HATÁRIDŐN BELÜLI
ELBÍRÁLÁSHOZ VALÓ JOG ÉRVÉNYESÜLÉSE KÓROS ELMEÁLLAPOTÚ VÁDLOTT
ESETÉN**

Bevezetés

A tanulmány célja, hogy a büntetőeljárás során felmerült büntethetőséget kizáró ok, a beszámítási képesség vizsgálata, végső soron a kóros elmeállapot megállapítása az eljárás időtartamát mennyiben befolyásolja és mennyiben vezet az eljárás elhúzódsához. Ennek értelmezése az Alkotmánybíróság 2/2017. (II.10) AB határozatának tükrében a bíróságok számára kiemelten fontos, hiszen az ésszerű határidőn belüli elbíráláshoz való jog körében alkotmányos szempontokat rögzít. Sőt, egyenesen odáig jut el, hogy a bíróságok számára előírható, a büntetés mértékének megállapítása körében – amennyiben a büntethetőséget kizáró ok mégsem áll fenn – az enyhítő körülmények között érvényre jutó időmúlást mintegy patikamérlegre téve akár években is meghatározzák és indokolják. Vizsgálandó, mennyiben vehető figyelembe az ilyen jellegű időmúlás. Áttekintem azt is, ezen ok felmerülésekor a bizonyítás milyen irányban folyik tovább, mely bizonyítékok alapján mondható ki ezen büntethetőséget kizáró ok, valamint, hogy a kóros elmeállapotú terhelttel szemben milyen szankciók alkalmazhatók. Tanulmányomat annak összegzésével zárom, hogy a fenti normák összevetését követően a tisztességes eljáráshoz való jog és annak részjogosítványai tükrében a további bizonyítás lehetőség vagy követelmény, és az ebből adódó esetleges joghátrány megállapítható és számon kérhető-e egyáltalán.

A tisztességes eljáráshoz való jog és részjogosítványai

Előjáróban leszögezhető, hogy a büntetőeljárás során kiemelt cél az eljárások indokolatlan elhúzódsának megakadályozása, valamint, hogy azok a jogbiztonságnak megfelelően, ésszerű határidőn belül, ezen túlmenően az eljárási költségek minimalizálásával, az indokolatlan költségek elkerülésével, azaz költséghatékonyan fejeződjenek be. Mindemellett a fokozatosság elvének és az alapjogok tiszteletben tartása követelményének szem előtt tartása a további, jelen tanulmány témájához szervesen nem kapcsolódó, ezért kifejtésre nem kerülő részjogosítvánnyal együtt az egész eljárást át kell, hogy fogja. Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül, a tanulmány mennyiségi korlátaira tekintettel csupán néhány, ezen témakörben kiemelten fontos jogszabályt kívánok áttekinteni.

Kiindulási alap Magyarország Alaptörvénye,¹ mely a *XXVIII. cikk* (1) bekezdésében elvi éllel rögzíti, mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el. Alaptörvényünk egyebekben összhangban áll Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről, Rómában,

---

* dr. Kardos Dóra, másodéves doktorandusz, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola, témavezető: Dr. Czine Ágnes alkotmánybíró, egyetemi docens PhD, email drkardosd@gmail.com

¹ Hatályba lépés 2012. január 1.

1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről² szóló 1993. évi XXXI. törvény 6. cikkével, mely a tisztességes tárgyaláshoz való jog kapcsán ugyanazon tartalommal kimondja, mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően. Az egyezmény által rögzített, további garanciális, és a kóros elmeállapotú vádlottak esetében is kiemelten fontos elv, mely minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek azon jogát emeli ki, hogy személyesen, vagy az általa választott védő segítségével védekezhessen, és ha nem állnak rendelkezésére eszközök védő díjazására, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt követelik meg, hivatalból és ingyenesen rendeljenek ki számára ügyvédet.

Az Alkotmánybíróság a 2/2017. (II. 10.) AB határozatában saját korábbi gyakorlata és az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) esetjoga alapján annak megítéléséhez, hogy a támadott bírósági eljárás az ésszerű határidőn belüli elbíráláshoz való joggal összhangban áll-e, a következő alkotmányos szempontokat rögzíti. A bíróságoknak a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 258. § (3) bekezdés *e*) pontjának alkalmazása során az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdéséből fakadó alkotmányos követelmény, hogy amennyiben a bíróság a terhelttel szemben alkalmazott büntetőjogi jogkövetkezményt az eljárás elhúzódása miatt enyhíti, akkor határozatának indokolása rögzítse az eljárás elhúzódásának a tényét, valamint azzal összefüggésben a büntetés enyhítését és az enyhítés mértékét. Kimondja, hogy az ésszerű határidőn belüli elbíráláshoz való jog a tisztességes eljáráshoz való jog egyik részjogosítványa. Ennek következtében ezen részjogosítvány vizsgálatakor egyszerre kell áttekinteni a bírósági eljárás egészét és egyes részelemeit annak érdekében, hogy az eljáró bíróságnak a vád ésszerű határidőn belüli elbírálására irányuló törekvése megállapítható legyen. Így tehát leszögezi, ha a bírósági eljárás cselekményeiből, magából a per történetéből arra lehet következtetni, hogy a bíróság nem tartotta szem előtt az ésszerű határidőn belüli elbírálás alaptörvényi követelményét, akkor az adott büntetőeljárás elhúzódása az eljárás időtartamától függetlenül megállapítható. Ezért tehát nem a büntetőeljárás időtartama, hanem az eljáró bíróságok azon erőfeszítése a mérvadó, amely a vádról a tisztességes eljárás követelményrendszerének szem előtt tartása mellett történő mielőbbi döntéshozatalt célozza. Így a büntetőeljárás időtartama - a büntetőeljárásra vonatkozó törvény betartása esetén is – akkor sérti az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdését, ha abban az eljáró bíróságoknak felróható indokolatlan tétlenségi időszakok tapasztalhatók és a büntetőper kirívó hosszát az ügy bonyolultsága sem indokolja. Végezetül kiemeli, hogy a bírói gyakorlat enyhítő körülményként veszi figyelembe az időmúlást és a büntetés kiszabása során értékeli. A büntetőeljárás elhúzódása azonban nem pusztán időmúlást vagy hosszú eljárást jelent, hanem felelősségi kérdés is. A határozatban foglaltak nyilvánvalóan az EJEB előtt folyó eljárások és hazánkkal szemben a bírósági eljárások elhúzódása miatti elmarasztalások okán nyilvánvaló követelmények fogalmazódnak meg, azonban álláspontom szerint a bíróságoknak ez idáig is indokolási kötelezettségük körébe tartozott az egyes súlyosító és enyhítő körülmények számba vétele és értékelése. Másrészt ahhoz, hogy az esetleges igazgatási hatáskörbe tartozó határidő mulasztások, írásba foglalási késedelmek körén túl milyen zsinórmértékkel lesz ellátva az „elbírálásra törekvés hiánya” és azt ki állapítja meg, további alkotmányos aggályokat vet fel, mely szintén a tisztességes eljárás jogához tartozik. *Dr. Salamon László* alkotmánybíró a fenti

---

² Kihirdetve: 1993. IV. 7.

határozathoz fűzött különvéleményében a következőket szögezi le: amennyiben a bíróságnak rögzítenie kell az enyhítés mértékét, amellyel a kiszabott büntetést vagy az intézkedést enyhítette, kérdésként merül fel, hogy ilyen levezetés előírása mennyiben egyeztethető össze a bírói indokolás szabadságával. Mivel a nemrég megjelent határozatot jelen tanulmány tárgyához kapcsolódónak ítélttem, arra kívántam rávilágítani, hogy az időszerűség tartalommal történő kitöltése és annak garanciái a bíróságokra nézve még a hazai gyakorlatban sem egységes³. További a kóros elmeállapotú terhelnél vizsgálendő részjogosítvány a közvetlenség elve, mely a terhelt személyes megjelenésének garanciája, tehát a büntetőeljárás közvetlenségének főszabályként történő „sérthetlensége”, mely szintén a tisztességes eljáráshoz való jog része. Ez a tanulmány későbbi fejezetében, a büntetőeljárás szabályoknál bővebben kerül kifejtésre, itt csupán azt kívánom megjegyezni, hogy ezen főszabály alól van kivétel, hiszen a kóros elmeállapotú terhelnél a büntetőeljárás törvény nem követeli meg annak személyes jelenlétét. Az eljárás során azonban képvisellete biztosítva van, hiszen a védelem kötelező.

A kóros elmeállapot mint a büntethetőség akadálya

Ezen néhány, összefoglaló jellegű és a büntetőeljárás alapját képező garanciális jog bemutatása után át kell tekinteni, a büntetőeljárás során milyen eljárási akadályok, büntethetőséghez kapcsolódó problémák merülhetnek fel. Nyilvánvaló tény, hogy az eljárás időszerűségének szem előtt tartása nem eredményezheti a megalapozott tényállás megállapításához szükséges bizonyítás mellőzését, adott esetben a büntethetőséget kizáró vagy megszüntető okok feltárását. A büntethetőséget kizáró okok közül a kóros elmeállapotot vizsgálom, melynek kapcsán szükséges röviden áttekinteni, a büntetőeljárásban általánosságban, majd konkrétan a kóros elmeállapot kapcsán mi minősül ténykérdésnek, jogkérdésnek, ezen túlmenően szakkérdésnek, és mi ezen fogalmak egymáshoz való viszonya. A kóros elmeállapot a beszámítási képességet akkor zárja ki, ha meghatározott pszichikai hatása van, a cselekmény következményeinek felismerése illetve az ennek megfelelő cselekvésre képtelenség abban az esetben, ha kóros elmeállapot következménye. Orvosi ismérve az adott típusú fiziológiai rendellenesség, melyet a hatályos Btk. már konkrétan nem nevesít, a szakértő ezen ok fennállását vizsgálja. A jogi pedig, hogy az elkövető nem tud számot adni cselekményéről, hogy a felismeréshez viszonyítva akaratának megfelelő magatartást tanúsítson. A beszámítást kizáró tényezőket be kell bizonyítani. Hacker Ervin⁴ véleménye szerint az elmebetegség megállapítása orvosi kérdés, ennek elbírálása orvosszakértői kompetencia, ugyanakkor megítélése „már a bírónak a feladata és jogi következtetésének a tárgya”. Tehát álláspontja szerint az elmebetegség orvosi kérdés, azonban az orvosszakértői vélemény a bíróságot nem köti, azt szabadon mérlegelheti, a jogi felelősségre vonatkozó következtetéseit maga vonja le. Berkes György⁵ kritikát fogalmazott meg – melyet a hatályos jogszabályok még mindig nem rendeztek - azon fennálló helyzet kapcsán, hogy az orvosszakértők által a korlátozott beszámíthatóság három esete (enyhe, közepes, és súlyos fokú) közül valamelyik megállapítása túlzott teret enged az orvosi szubjektivizmusnak. A korábbi jogirodalmi álláspontok

---

³ Lásd Dr. Juhász Imre, Dr. Szívós Mária, Dr. Balsai István, Dr. Dienes-Oehm Egon, Dr. Stumpf István alkotmánybíró különvéleménye. http://www.alkotmanybirosag.hu/letoltesek/abk_2017_04_alairt.pdf (2017. 03. 20.)

⁴Hacker Ervin: A magyar büntetőjog tankönyve- Általános rész. Ludvig István Könyvnyomdája, Miskolc, 1936.

⁵ Berkes György: A beszámíthatóság és az itasság büntetőjogi értékelésére vonatkozó kodifikációs elgondolások. Magyar Jog 1977. 12.

összehasonlítása mellett, Kőhalmi⁶ a 2012. évi C. törvény, az új szabályozás kapcsán úgy véli, az igazságügyi elmeorvos szakértők szerepe a kóros elmeállapot kapcsán felértékelődött. Jelzi, úgy tűnik, ennek kapcsán gyakrabban kell a bíróságoknak az ellentétes szakvéleményeket összevetni. Mindezen, a szakértői bizonyítás kapcsán vázolt okfejtés élő és orvoslásra szoruló problémaként van jelen. A hatályos Btk. a korábbi, 1978. évi IV. törvény szabályozásától eltérően a kóros elmeállapotra vonatkozó fiziológiai rendellenességek felsorolását megszüntette. A jelenlegi szabályozással végre rendeződött az a korábbi anomália, mely az igazságügyi pszichiátria kritikai céltáblája volt. Kulcsár Gabriella⁷ és Vizi János⁸ határozott álláspontja szerint a kóros elmeállapot törvényi felsorolása ugyanis nem volt - nem is lehetett – teljes, és nem felelt meg a pszichológusok és pszichiáterek által használt terminológiának sem.

Ténykérdés, avagy a megalapozott tényállás alapja

A büntetőeljárásban a ténykérdések tisztázása az elsőfokú bíróság, mint ténybíró által bizonyítás útján történik. E vonatkozásban el kell különíteni a ténykérdést a jogkérdéstől. A ténykérdés anyagi jogi relevancia, annak megállapítása, hogy ki, mit, hogyan követett el. Jogkérdés pedig a bűnösség, minősítés, joghátrány, eljárási szabályok megtartása, azaz a büntetőjogi főkérdések. A bűnösség eldöntése tehát jogkérdés, melyhez a ténykérdések tisztázásán keresztül vezet az út. Finszter Géza⁹ ezen fő kérdések elválasztásának kiemelt fontosságát az alábbiakban határozza meg: a bűnösség és jogellenesség tisztán jogkérdés, a tényállásszerűség ténykérdés. Az ítélet e három elem együttes vizsgálatán keresztül alkotható meg. Király Tibor¹⁰ a tény- és a jogkérdés határainak a problémájára leegyszerűsítve a következő választ fogalmazta meg: ténykérdés a „mi történt?” kérdése, jogkérdés pedig a jogalkalmazás és -értelmezés területe: „ami történt, az a jog szempontjából minek minősül?”. A jog- és ténykérdés határai kapcsán Kardos Sándor¹¹ felveti, a beszámíthatóság megléte mennyiben jogi és mennyiben ténykérdés. Egyetértek azon megállapításával, hogy az úgynevezett tudati tények ítéletbe foglalása tekintetében a bírói gyakorlat nem egységes, és azzal is, hogy míg a bűnösség és annak formái nem, a vádlott valamely tényről való tudomása a tényállás részét képezi. Háger Tamás¹² összefoglalja a tényállás helyes megállapítását érdemben befolyásoló tényezőket, úgymint a bizonyítás törvényessége, alapossága, a megfelelő pervitel, mint ahogy a bizonyítékok perrendszerű, helyes értékelése, így maga a bírói meggyőződés is. A tényállás megállapítás, a bírói döntés ily módon kizárólag objektív szempontok szerint nem értékelhető. Kiemeli továbbá, hogy – mint jelen esetben a kóros elmeállapot kapcsán döntő jelentőséggel - meghatározóak ugyanis más tudományágak elvei is. Be kell látnunk, a tény- és jogkérdés tisztázásának az ügydöntő határozat elleni fellebbezést követően a másodfokú, harmadfokú, sőt, a felülvizsgálati eljárásban is fontos szerepe van. A tényálláshoz kötöttség

---

⁶ Kőhalmi László: A kóros elmeállapot és a beszámítási képesség büntetőjogi szabályozása Büntetőjogi szemle 2012/3. szám

⁷Kulcsár Gabriella: *A kóros elmeállapot szabályozásával kapcsolatos egyes problémák.* Rendészeti Szemle. 2007. 7-8. 159-164.o.

⁸ Vizi János: *Az új „Btk.” egyes rendelkezései a jogász-igazságügyi pszichiáter szemével.* Med. et. Jur. 5. évf. 1. szám (2014.) 14-17. o.

⁹Finszter Géza: *Az erős felindulás az ijedség vagy menthető felindulás jogi kategóriáinak értékelhetősége.* A kóros elmeállapot szakértői és jogi kérdései. I. Beszámoló az OKRI és az Ügyészek Országos Egyesülete által 2004. szeptember 16-17 között szervezett konferenciáról. Ügyészek Lapja (5), 39-46. o.

¹⁰ Király Tibor: *A fellebbezés, a másodfokú bíróság eljárása* Osiris Kiadó 2003.

¹¹Kardos Sándor: *A tényálláshoz kötöttség elvének egyes kérdései a másodfokú büntetőperben* Büntetőjogi Szemle 2014/2. szám

¹²Háger Tamás: *A megalapozatlanság kiküszöböléséhez vezető folyamat a másodfokú büntetőperben.* Jogelméleti Szemle 2013/2.

kapcsán a felsőbb bíróság reformatórius jogkörével élve a megtámadott határozatot megváltoztatja, vagy új határozatot hoz. Ez esetben ezen jogkör jogkérdéseket érint, azaz a tényállás érintése nélkül a minősítés vagy a joghátrány tekintetében határoz eltérően. Míg, ha a tényállás megalapozatlan, kasszációs jogkörével élve a határozatot hatályon kívül helyezi és az elsőfokú bíróságot új eljárás lefolytatására utasítja. Mint a fentiekben látható, a jogkérdés, ténykérdés értelmezése - legalábbis a definíció szintjén – álláspontom szerint rendezettnek tűnhet. Ily módon tehát a ténykérdések a jogkérdések viszonylatában léteznek. Ennek nyomán a szakértői vélemény, mint bizonyítási eszköz és az ügyben rendelkezésre álló további bizonyítási eszközök egybevetésével a bíróság jogkérdésben, azaz a bűnösség kérdésében dönt.

A bizonyítékok értékelésének szabadsága

A bizonyítékok értékelésének szabadsága a büntetőeljárásban alapvető jellemző, azonban – jelen esetben a beszámítási képesség vizsgálata pont ilyen – a büntetőeljárás törvény elrendelheti bizonyítási eszközök, szakértői vélemény beszerzését. A kóros elmeállapot fennállása tehát szakkérdés, a büntetőeljárásban igazságügyi elmeorvos-szakértőt kell kirendelni. A hatályos büntetőeljárás törvényünk alapján a szakértő alkalmazása kötelező, ha a bizonyítandó tény, illetőleg az eldöntendő kérdés személy kóros elmeállapota. Ilyen esetben két szakértőt kell kirendelni¹³. A büntetőeljárás során eljáró hatóságok nem rendelkeznek a szakkérdés megválaszolásához szükséges tudományos ismeretekkel. *Bányai István*¹⁴ kifejti, „*követve a jogkérdésre vonatkozó definíció logikáját, a szakkérdés nem más, mint valamely viszonyinak szakmai megítélése, ellentétben a szakmai ténykérdéssel, mely a megítélés tárgyát képező szakmai ténynek, tényállásnak megállapítására vonatkozik*”. A „szakmai” jelzőt ebben az értelmezésben speciális szakismereti körnek jelöli. *Bányai – Kőhalmi* meglátásával egyezően – úgy látja, a szakvélemények befolyása nő, továbbmenve indokoltnak gondolja önálló jogi ténykategóriaként befogadni a szakértői véleményt, illetve az abban foglalt szakmai megállapításokat. Ezen álláspontjával nem értek egyet, bár kétségkívül nagyobb hangsúlyt kell fektetni a bírói mérlegelés során a szakértői véleményben foglaltakra, hiszen ennek eredményeképpen válhatnak jogi tényné, valamint a további bizonyítékokkal történő egybevetésre, melynek mint fentebb kifejtettem a tényállás megalapozottságára is jelentős kihatása van. A szakértői véleményben foglaltakat azonban önálló ténykategóriaként kezelni nem lehetséges. Egyetértek azzal is, hogy a szakértő viszonylagos szabadsággal rendelkezik a szakvélemény elkészítése, a jogszabályok alkalmazása során, azonban kétségkívül leszögezhető, hogy „míg azokon a területeken, ahol jogi értelmezésre, jogi mérlegelésre van szükség, ott a szakértő küldetése véget ér.”¹⁵ Az „eredeti tény” vonatkozásában kirendelő dönti el, hogy az jogkövetkezményekkel bír(hat), vagyis eredendően „jogi tény”, vagy szakértő közreműködése szükséges - „szakmai tény” – annak érdekében, hogy az elérkezessen a jogi tény státuszába. A jogkérdés, szakkérdés határvonala rugalmas, de egyben áthatolhatatlan is. Az egyes ügyek sajátosságai döntenek el, hogy hol húzódik a határvonal, melyen nincs átjárása sem kirendelőnek, sem szakértőnek. A szakmai és jogi tények, ténykérdések, illetve a hozzájuk rendelt sémák kötöttségéből adódóan igazságügyi szakértő – kirendelő formális vétó joga mellett - lényegében kizárólagos hatáskört kap az eljárás egy jelentős szakaszára. A büntetőeljárás bizonyítási rendszerében azonban a szakértői vélemény nem abszolút, a bíróságot feltétlenül kötő

¹³BH1992. 747., BH2003. 393., BH2004. 43.

¹⁴Bányai István: *Szögesdrót vagy gumipók?* Magyar Jog 2012.9.szám,557.

¹⁵Bányai István: i.m.

bizonyíték, ennek ellenére a bíróság azt figyelmen kívül nem hagyhatja. Tárgyalásra történő idézés, meghallgatás, eredménytelensége esetén új szakértő kirendelése alapvető, a megalapozott tényállás megállapításához tartozó követelmény.¹⁶ Kiemelendő azonban, hogy a szakértői vélemény a bizonyítékok egyenlőségének hangsúlyozása mellett mégiscsak a különös szakértelmet igénylő kérdés eldöntése miatt a terhelti beismerő vallomás mellett a „bizonyítékok királynője”, mivel hiába mérlegeli a bíró a rendelkezésre álló további bizonyítékokkal, annak elmaradása vagy megalapozatlan volta, további megalapozatlan tényálláshoz vezet. Ilyen esetben, különösen a kóros elmeállapot vizsgálata körében kiemelten fontos bizonyítékként kezelendő. Nyilvánvaló, hogy amennyiben a büntetőeljárás során a szakvélemény megállapításait senki sem vitatja, és az eljárás irataival ellentétes adatot, tényt nem tartalmaz, a bíró a tárgyaláson szerzett saját tapasztalatai alapján a szakértői vélemény megállapításait semmiképpen sem hagyhatja figyelmen kívül.

Kóros elmeállapot, mint a bizonyítás fő iránya

A bíróságnak a bizonyítás irányának meghatározása során nemcsak a jogszabályokat, de az e körben rendelkezésre bírói gyakorlatot is ismernie kell:

A 2012. évi C. törvény - szemben a korábban hatályos 1978. évi IV. törvénnyel – már nem sorolja fel a legtipikusabb kóros elváltozásokat, de ez nem jelent lényegi változást, mivel a jogalkalmazónak egyébként is a kóros elváltozás mellett a felismerési és/vagy akarati képesség hiányát kellett megállapítania. Így a korábban nevesített betegségek esetén is éppúgy alkalmazható a rendelkezés, mint például bizonyos kábítószer fogyasztása következtében kialakuló fizikai és pszichikai függőségből fakadó elvonási tünet együttes esetén. A kábítószer sajátos hatása, az ún. kábítószer-függőség azonban csak akkor vezethet az elkövető beszámítási képességének a korlátozására vagy kizárására, ha betegség szintjét elérő személyiségzavart, illetve elmebetegséget vagy szellemi leépülést okoz. A kábítószerhez való hozzájutás hiányában jelentkező megvonásos tünetek, amennyiben elérik az elmebetegség szintjét, kizárhatják vagy korlátozhatják az elkövető beszámítási képességét.¹⁷ Az Alkotmánybíróság az elmeállapot megfigyelése kapcsán hozott határozatában a beszámítási képesség tárgyában mind az anyagi, mind pedig az eljárásjogra vonatkozó, általános megállapításokat rögzít.¹⁸ Így kimondja, hogy mivel valamennyi modern büntetőjogi rendszernek alapvétele a bűnfelelősség elve, a tárgyi történéssel mellett vizsgálni kell a tettes viszonyát magatartásához és annak eredményéhez. Ily módon a bűnösség megállapításának előfeltétele az elkövető beszámítási képessége, a bűncselekmény büntetőjogi értelemben vett alanya csak beszámítási képességgel rendelkező személy lehet. A beszámítási képesség hiánya egyúttal a bűnösség hiányát is maga után vonja, ha azonban a beszámítási képesség legalább korlátozott mértékben fennáll, úgy az elkövető alanya lehet a bűncselekménynek és a bűnössége is vizsgálható. A beszámítási képesség korlátozottsága a büntetés kiszabás körében bír jelentőséggel. A beszámítási képességnek és a bűnösségnek tehát alapvető szerepe van a büntetőeljárás szempontjából. A beszámítási képesség, illetve az azt kizáró vagy korlátozó kóros elmeállapot olyan esetben, amikor erre adatok merülnek fel, a büntetőeljárás és ezen belül a bizonyítás központi kérdésévé kell, hogy váljon. Ennek tisztázása a büntetőeljárás jelenlegi rendszerében sem a bűncselekmény súlyától, sem a várható büntetés mértékétől, sem pedig a terhelt, illetve

---

¹⁶BH.2012.60

¹⁷57/2007. BK vélemény

¹⁸723/B/1991. AB határozat

védője szándékától nem tehető függővé. A hivatalból való eljárás és a tényállás felderítésének kötelezettsége szerint a hatóságok feladata, hogy az eljárás minden szakaszában a tényállást alaposan és hiánytalanul tisztázzák, a valóságnak megfelelően állapítsák meg, a terhelő és mentő, valamint a büntetőjogi felelősséget súlyosító és enyhítő körülményeket egyaránt figyelembe vegyék. A klinikai tünetek megítélése ténykérdés, melyet a bíróság ténybeli következtetés útján is megállapíthat. Az ok meglétét szakértőnek kell megállapítani, annak hatását illetően a bíróság illetékes. Ebből következően az elsőfokú bíróság által megállapított tényállás alapján a másodfokú bíróság eltérő következtetésre juthat a beszámíthatóság tekintetében.¹⁹ Ugyanakkor a büntetés kiszabás során értékelhető tényezők körében a beszámítási képesség korlátozottsága enyhítő körülmény²⁰ akkor is, ha a Btk. 17. § (2) bekezdésének alkalmazására nincs alap. Az a körülmény pedig, hogy az elkövető elmeműködésének valamely sajátossága a bűncselekmény elkövetését megkönnyíthette, a büntetés kiszabásánál általában enyhítő körülmény lehet. A Btk. 17. § (2) bekezdés szerinti korlátlan enyhítési lehetőség alkalmazása esetében a beszámítási képesség fennáll, de a felismerési és/vagy az akarati képesség valamilyen fokú defektusban szenved. A rendelkezés nem kötelező korlátlan enyhítést ír elő a bíróság számára, azaz a korlátozott beszámítás az enyhítő szakasz korlátlan enyhítés nélküli alkalmazását is megalapozhatja, mivel ez enyhítő körülménynek tekintendő²¹. A bíró joga eldönteni, hogy a konkrét esetben a Btk. 82. § (2) vagy (3) bekezdés szerinti enyhítő rendelkezést vagy éppen a korlátlan enyhítést engedő Btk. 17. § (2) bekezdést alkalmazza-e.²² Az elmeorvos-tudomány szerint az abortív pathológiás részegség lényegét illetően nem különbözik a teljesen kifejlődött kóros részegségtől, csupán korlátozza az elkövetőt²³ a cselekmény következményeinek a felismerésében. Ilyen esetekben a büntetés korlátlan enyhítése lehetőség. Az erős felindulás fennállta és oka nem elmeorvos-szakértői, hanem a bíróság által eldöntendő tény és jogkérdés,²⁴ amelyet az elkövető konkrét pszichikai adottságai alapján kell megítélni. A szakértői vélemény a bizonyítás egyik eszköze, amelynek bizonyító ereje a megválaszolandó szakkérdésekkel kapcsolatos minden ellentmondást érintő és feloldó, tudományosan megalapozott érvein alapul²⁵; amennyiben a vádlott elmeállapotának pontos kórismét rögzítő, az ellentmondásokat feloldó egységes orvos-szakértői megítélése nem lehetséges, a bíróság a kétséget a vádlott javára értékelve foglal állást. Amennyiben tehát kétség támad a beszámítási képességgel kapcsolatban, azt az elkövető javára kell értékelni. Ebben az esetben van helye a Btk. 16. §-a szerinti belátási képesség vizsgálatának, amennyiben a törvényi feltételek fennállnak. Az ún. pathológiás (kóros) ittasság különböző formái az elmeműködés olyan időleges jellegű tudatborulással járó zavarai, amelyek minőségileg különböznek a közönséges (szokványos) ittasságtól, és a heveny elmebetegséggel egyenlő állapotúnak tekintendők. Az elmeorvos-tudomány szerint az abortív pathológiás részegség lényegét illetően nem különbözik a teljesen kifejlődött kóros részegségtől, csupán korlátozza az elkövetőt a cselekmény következményeinek a felismerésében. Ilyen esetekben alap van a büntetés korlátlan enyhítése azonban csupán lehetőség²⁶. A büntetőeljárás bizonyítással összefüggő alapelveivel összefüggésben megkerülhetetlen kötelezettségként rója a bíróságra az in

¹⁹BH.2011. 215.

²⁰56/2007. BK vélemény

²¹BH2000. 524., BH2002. 124.

²²BH.1992. 747., BH.2003. 393., BH2004. 43.

²³III. számú Büntető Elvi Döntés

²⁴3/2013 Büntető Jogegységi Határozat az élet és testi épség büntetőjogi védelméről. 6. pont.

²⁵BH2004. 43.

²⁶ III. Büntető Elvi Döntés.

dubio pro reo elvének betartását, vagyis azt, hogy a büntetőeljárásban a kétséget kizáróan nem bizonyított tényt a vádlott terhére róni nem lehet, a kétség a vádlott javára értékelendő. Eltérő szakértői vélemények kapcsán az ellentmondás feloldását követően az elfogadott szakvélemény mellett határozottan kell állást foglalni.

Büntetőeljárás szabályok tisztázása

A bíróságnak állást kell foglalnia abban a kérdésben, hogy a magatartás az elkövető büntethetősége esetén milyen bűncselekmény tényállását valósítja meg, magatartása szándékos, avagy gondatlan, és milyen az eredményhez való viszonya. Amennyiben a büntethetőség kizárt, az eljárást a bíróságnak akkor is le kell folytatni, de a bíróság felmentő ítéletet hoz²⁷, illetve amennyiben annak törvényi feltételei fennállnak, kényszergyógykezelés intézkedést alkalmaz²⁸. A korlátozott beszámítási képességű elkövető büntethető, azonban büntetése korlátlanul enyhíthető²⁹. Kényszergyógykezelésnek pedig akkor van helye, ha a személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekmény elkövetője elmeműködésének kóros állapota miatt nem büntethető, és tartani kell attól, hogy hasonló cselekményt fog elkövetni, feltéve, hogy büntethetősége esetén egy évi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést kell kiszabni³⁰. Mind a kényszergyógykezelés intézkedés mellett, mind pedig a felmentő rendelkezés esetén a kóros elmeállapotú elkövetővel szemben intézkedések alkalmazhatók³¹ (elkobzás, vagyonekobzás elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele). Fontos eljárási szabály azonban, ha kényszergyógykezelés elrendelése látszik szükségesnek³² a feljelentést nem lehet elutasítani, az eljárást nem lehet megszüntetni. A kóros elmeállapot fennállása szakkérdés, két szakértő alkalmazása kötelező, ha a bizonyítandó tény, illetőleg az eldöntendő kérdés személy kóros elmeállapota³³. Amennyiben azonban kétség támad a beszámítási képességgel kapcsolatban, azt az elkövető javára kell értékelni. Az eljárás egészére kiható, abszolút eljárási szabálysértést valósít meg, ha a terhelttel szemben a büntetőeljárást úgy folytatják le, hogy az a büntetőeljárás alatt válik elmebeteggé, mert ilyen esetben az eljárást fel kell függeszteni³⁴. Az eljárási törvény csak az elmebetegséget említi felfüggesztési okként, azonban a Be. szóhasználatának tág értelmezésében „elmebetegség” alatt az elmeműködés minden kóros elváltozását érteni lehet. Ez az értelmezés a büntetőeljárás funkciójával összhangban van, más kérdés, hogy sérti az eljárásjogi legalitás elvét, ha a büntetőeljárás törvényben nem szabályozott esetkörben függesztik fel az eljárást. Mind az eljárásjog, mind pedig a joggyakorlat szerint tehát a kényszergyógykezelés elrendelése kizárt, ha a terhelt a bűncselekmény elkövetésének idején még nem volt a beszámítási képességét kizáró kóros elmeállapotban; amennyiben a terhelt a cselekmény elbírálásának az idején vált elmebeteggé, a büntetőeljárást fel kell függeszteni³⁵

---

²⁷ Be. 331.§.(1)bekezdés

²⁸ Be. 331. §. (2) bekezdés

²⁹ Btk. 19. §. (2) bekezdés

³⁰ Btk. 78. §. (1) bekezdés

³¹ Btk. 72. §-a, Btk. 74. §-a, Btk. 77. §-a

³² Be. 174. § (3) bek. a) pont, Be. 190. § (1) bek. d) pont

³³Be. 99. § (2) bek. a) pontja

³⁴ Be. 188. § (1) bekezdés b) pontja vagy a Be. 266. § (1) bekezdés a) pont

³⁵BH. 1992. 747.

Az eljárás elhúzóadásának lehetséges okai

Az eljárás elhúzóadásához vezető okok közt említhető a szakértői bizonyítás kapcsán, hogy a nagyfokú leterheltségre tekintettel a szakvélemény elkészítésére nyitva álló határidők betartása az esetek többségében nem várható el, rendszeresnek tekinthető a határidők meghosszabbítása. Ha a szakértői vélemény vagy fent említett része bármely fél számára aggályos, további bizonyításnak is helye van, így másik szakértő kirendelése sem kizárt. Különösen fontos ez a kóros elmeállapot fennállása körében, mivel a beszámítási képesség kizártsága büntethetőségi akadályt eredményez. Kérdésként merül fel azonban, miként számít az időmúlás azon terheltek esetében, akik az eljárás későbbi szakaszában, vagy éppen a bizonyítási eljárás befejezése előtt ügyészi indítvány hiányában, az eljárás további elhúzóadása céljából terjesztik elő indítványukat szakértő kirendelésére, beszámítási képességük vizsgálatára. Ezen, természetesen orvosi iratokkal megalapozott indítvány alapján a bíróságnak kötelessége-e a szakértő kirendelése. E körben egyrészt kimondásra került, hogy más jogági jogintézmények, amelyek az elmealkodás valamely defektusához kötődnek, a büntetőjogi felelősséget illetően nem bírnak relevanciával, így a cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezés nem jelenti a büntetőjogi felelősségre vonhatóságot kizáró kóros elmeállapot fennállását³⁶ Másrészt a Be. 75. §. (1) bekezdése kimondja, a bizonyítás során a bíróságnak a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására kell törekednie. A bíróság hivatalból nem köteles a vádat alátámasztó bizonyítási eszközök beszerzésére és felkutatására ügyészi indítvány hiányában. *Elek Balázs*³⁷ kifejti, a büntetőeljárásban az anyagi igazság kérdése, a valós tényállás megállapításának kötelezettsége szorosan összefügg a bizonyítási teher és a perbeli résztvevők közötti funkciómegosztás kérdésével. E körben *Erdei Árpád*³⁸, *Kardos Sándor*³⁹, és *Tóth Mihály*⁴⁰ egyetértenek abban, hogy a szabályozás a funkciómegosztás elveit erősíti ugyan, *Tóth Mihály* szerint „demonstrálja”, azonban ezen túlmenően nem konkretizálja. Ebből kifolyólag amennyiben a bíróság ügyészi indítvány hiányában nem szerzi be a létező további bizonyítékokat, azt kockáztatja, hogy döntését megalapozatlanság miatt hatályon kívül fogják helyezni. A Kúria kifejezetten rögzíti, hogy a hivatkozott szabály nem azt jelenti, hogy a bíróság a vádló indítványa hiányában terhelő bizonyítékot nem szerezhet be, illetve bizonyítékot nem vizsgálhat meg, hanem csupán azt, hogy erre nem köteles. Ez nem zárja ki, hogy hivatalból a bíróság elrendelje az eljárási cselekmények elvégzését, a bizonyítás kiegészítését terhelő bizonyítékok vonatkozásában is.⁴¹ Végül *Elek Balázs*⁴² rámutat arra, vitán felül áll az a megállapítás, hogy abban az esetben is felmentő rendelkezést kell hozni a bírónak, ha szubjektíve bűnösnek gondolja a terheltet, azonban ezt a rendelkezésre álló bizonyítékok nem támasztják alá.

---

³⁶BH1990. 82.

³⁷ ELEK Balázs: *Bizonyítási teher az eljárási funkciók megosztásának tükrében*, Jogtudományi Közlöny, 2016. január, 31.o.

³⁸ERDEI Árpád: Mi az igazság? In: *A büntető ítélet igazságtartalma* (szerk. Erdei Árpád) Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2010. 9-22.

³⁹KARDOS Sándor: *Kit „terhel” a bizonyítási teher?* In: *A büntető ítélet igazságtartalma* (szerk. Erdei Árpád). Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2010. 58-73.

⁴⁰TÓTH Mihály: *Adalékok új büntetőeljárás törvényünk mozgalmas gyermekéveihez* (tanúvédelem és iratismereti jog a módosítások sodrában). In: *Dolgozatok Erdei Tanár Úrnak* (szerk. Holé Katalin-Kabódi Csaba-Mohácsi Barbara. Budapest, Bibliotheca Iuridica, ELTE ÁJK, 2009. 418-433.

⁴¹ 1/2007. BK vélemény az 1998. évi XIX. törvény egyes rendelkezései értelmezéséről, II/d, pont

⁴² ELEK Balázs: *A bírói meggyőződés és a megalapozott tényállás összefüggései*, JURA, Pécsi Állam- és Jogtudományi Kar, 20. évfolyam. 2014. 1. szám 43. o.

Közvetlenség elvének érvényesülése

A büntetőeljárásban a közvetlenség elve a tisztességes eljáráshoz való jog részeként deklarált. A büntetőeljárás törvény azonban kimondja, hogy a tárgyalás a vádlott távollétében megtartható, ha az eljárás tárgya a vádlott kényszergyógykezelésének elrendelése, és az állapota miatt a tárgyaláson nem jelenhet meg, illetőleg a jogainak gyakorlására képtelen.⁴³ Ezzel összefüggésben, amennyiben a terhelt állapota ugyan lehetővé tenné a tárgyaláson történő megjelenését, de a tárgyaláson nem jelenik meg, a bíróság távollétében felmentheti.⁴⁴ Jelen tanulmánynak a kényszerintézkedések elemzése nem tárgya, így csupán rámutatok arra, hogy a bíróság az eljárás során – ha megalapozottan lehet következtetni arra, hogy a terhelt kényszergyógykezelését kell elrendelni - ideiglenes kényszergyógykezelését rendelheti el, melyet igazságügyi megfigyelő és elmeorvosító intézetben kell végrehajtani.⁴⁵ A törvény a javára szóló, felmentő rendelkezés esetére tehát a védelemhez való jog kötelező biztosítása mellett a vádlott személyes jelenlétét nem követeli meg, mely az alapjogokkal összhangban áll.

Záró gondolatok

Összefoglalásként megállapítható, hogy a bíróság a vádlott javára szolgáló bizonyítékot köteles beszerezni, a büntethetőséget kizáró ok fennállása kapcsán bizonyítást lefolytatni és annak jogkövetkezményeit alkalmazni. Miután az eljárás során erre vonatkozó adat merül fel, a kóros elmeállapot vizsgálata a bizonyítási eljárás központi kérdésévé válik. A büntetőeljárás törvény garanciális szabályként írja elő, hogy az eljárásban védő részvétele kötelező. A szakértői véleményben foglaltakat a bíróság a rendelkezésre álló bizonyítékokkal együtt értékeli. Amennyiben megállapítja, hogy a vádlott kóros elmeállapotú, az ellene emelt vád alól felmenti. A törvényben meghatározott feltételek fennállása esetén elrendeli a vádlott kényszergyógykezelését. Nyilvánvaló, hogy ezen további bizonyítás az eljárás elhúzódását eredményezi, mely időmúlást, határozott álláspontom szerint – amennyiben kétséget kizáróan megállapíthatóan a beszámítási képessége mégis fennáll-, a vádlott javára kell értékelni. Ettől eltérően, amennyiben a bíróság a vádlott szakértő kirendelésére vonatkozó indítványát az ügy körülményeire is figyelemmel az eljárás szükségtelen elhúzására irányulónak értékeli, az időmúlást a vádlott javára nem köteles értékelni. Azonban a kialakult gyakorlatra figyelemmel ezen enyhítő körülmény mellőzéséről ítéletében köteles számot adni. Ez álláspontom szerint összhangban áll az EJEB és az Alkotmánybíróság gyakorlatával, valamint az Alaptörvényben foglalt tisztességes eljárás szabályaival egyaránt, hiszen ezen esetben a bíróság a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázása érdekében szükséges bizonyítást lefolytatta. Amennyiben tehát a vád ésszerű időn belüli elbírálására irányuló törekvés az eljárás során mindvégig jelen van, állítható, hogy a bíróság annak ellenére, hogy az eljárás időtartama jelen ügyekben hosszabbodik, a fenti alkotmányos követelményeknek eleget tett.

---

⁴³ Be. 281. §. (4) bekezdés)

⁴⁴ Be. 281. §. (9) bekezdés.

⁴⁵ Be. 140. §.

Summary

To diagnose the abnormal state of mind has an influence of the time of proceeding and it can cause extra time of the proceeding. We have to examine how much time we can take into consideration. This further evidence is a possibility or it is obligatory. The sanction of this can be established and call somebody account. The Basic Law of Hungary C. XXVIII. (1) paragraph says everybody has a right to be in front of a court which is independent, impartial, trustworthy and public and it must be judged within rational time. These basic law is consistent with the European Court of Human Rights, in the agreement of Rome 4th November, 1950. and its 8 additional records, which was proclaimed in 1993.XXXI.(6). In the resolution of the Constitutional Court 2/2017. (II.10.), which is consistent with the case law of EJEB and says the followings. The abnormal state of mind close the offsetting ability if it has a determined physical effect. The recognition of activity and the case they have to act if they unable to recognise of the consequences and cannot act like this, then it is the result of the abnormal state of mind. The Penal Code does not enumerate the physiological disorders. The expert examines the causes of these. The accused does not know what he does because of the lack of recognition and unable to reach on his/her suitable behavior. The causes of offsetting must be proved. In the proceeding, the questions of fact are determined by proving. The essential characteristic of the proceeding is that the evidence can be evaluated freely, but in this case the examining of offsetting ability is obligatory mens of proof to get an approval of experts. The existence of abnormal state of mind is a special issue. They must appoint a phyciatrist officially. All evidence are equal but the opinions of experts beside the accused's confession are the „queen of the evidence”. If there is no opinion of experts, the facts of the court will be unfounded. The court must know not only the laws but the practises as well. They must decide if the accused could be punished, what kind of sort crime he did. His/her behaviour is deliberate or careless and what is his/her attitude of the result. If the accused cannot be punished, the proceeding must be done, but the court can acquit the accused of charge, or if its condition exists they enforce compulsive treatment of measures. If the offsetting ability is limited, he/she can be punished but his/her punishment can be reduced without restraint. The fact that the proceeding is delayed due to the subsequent preparation of the expert opinion. The experts have got a lot of work and they ask for extending deadline. If the expert opinion is not adequate, another expert can be seconded. The task of the court is that the facts must be thorough and complete, true to reality.If the accused is released, he/she does not need to be present at the hearing. It is consistent with the fundamental rights, because the defender is present. The presence of the defender is obligatory. It can be stated that the court's duty to get all those evidence, which is positive, propitious for the accused, if they come across any kind of documents. The examination of the abnormal state of mind will be the main direction. Naturally, the proceeding will result in a delay, in this case it must be assessed for the benefit of the accused, even though they realize that he/she is compos mentis. If he/she cannot appreciate it, he/she must justify. If it can be seen the court would like to finish the procedure as soon as reasonably possible it is no matter the proceeding goes on, it is stated that it has to fulfill the constitutional requirements.

AZ ATOMENERGIA ALKALMAZÁSÁNAK BÜNTETŐJOGI VONATKOZÁSAI

Bevezető

A radioaktivitás természeti jelenség, és a természetes sugárforrások a környezet részei. A sugárzás illetve a radioaktív anyagok pedig az élet számos területén hasznosíthatóak – így többek között az energiatermelésben, a gyógyászatban, az iparban, vagy a mezőgazdaságban. Ezen anyagok veszélyességére tekintettel azonban rendkívül fontos, a nukleáris létesítmények dolgozóira és a lakosságra, valamint a természeti környezetre ható kockázatokat felmérése, ellenőrzés alatt tartása, illetve biztonsági előírások rögzítése, alkalmazása. Így tehát egyértelmű, hogy az atomenergia alkalmazása egy olyan terület, amelyen elengedhetetlen, hogy a jog fellépjen a büntető jog eszközeivel is, hiszen az e tevékenység során bekövetkező balesetek (akár szándékos, akár gondatlan magatartás okozza őket) beláthatatlan következményekkel járhatnak a környezetre, és az emberiségre nézve egyaránt, vagyis fokozott társadalomra veszélyességgel bírnak.

Éppen ezért tanulmányomban ezt a rendkívül fontos témakört, az atomenergia alkalmazásának büntetőjogi vonatkozásait dolgozom fel. Bemutatom, hogy konkrétan milyen tényállásokat rögzít e területen hazánkban a büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény¹, illetve foglalkozom azzal is, hogy milyen jogi, társadalmi környezetben került sor e szabályozás megalkotására – elemzem tehát azokat a fontosabb nemzetközi egyezményeket, uniós jogszabályokat, amelyek a szabályozás jelenlegi formájának kialakításához vezettek. Kérdésként vizsgálom továbbá, hogy vajon szükség van-e ezen a területen a nemzeti szabályozások egységesítésére.

Kutatásom során abból a hipotézisből indulok ki, hogy a magyar szabályozás kellőképpen megfelel a nemzetközi szerződésekből, valamint az uniós joganyagból eredő kötelezettségeknek.

A NAÜ tevékenysége az atomenergia biztonságos alkalmazásának elősegítése kapcsán

A Nemzetközi Atomenergia Ügynökség² ugyan nem kifejezetten büntetőjogi területen tevékenykedő szervezet, azonban számtalan olyan nemzetközi egyezmény született az égisze alatt, amely többek között hazánkban is hatással volt az atomenergia alkalmazására vonatkozó büntetőjogi szabályozás kialakítására. A NAÜ tevékenysége alapvetően három, egymással összefüggő részterületre osztható: (a) a nukleáris energia és más nukleáris technológiák békés célú felhasználásának segítése és támogatása, (b) a nukleáris biztonság erősítése, (c) a nukleáris

---

* dr. Kocsis Bianka Enikő, harmadéves doktorandusz, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, témavezető: Dr. habil. Szilágyi János Ede egyetemi docens, kocsis.bianka@uni-miskolc.hu

¹ Továbbiakban: Btk.

² Továbbiakban: NAÜ.

tevékenység békés jellegének ellenőrzése az ún. biztosítéki rendszer keretében.³ Már tevékenységi köréből is tükröződő nukleáris biztonsági elköteleződését megerősíti az Ügynökség jelmondata is: 'Atommal a békéért!'. Illetve az Ügynökség Alapokmányában rögzített célkitűzések is a nukleáris biztonság fenntartására, erősítésére irányulnak: „Az Ügynökség arra törekszik, hogy gyorsítsa és növelje az atomenergia hozzájárulását a békéhez, egészséghez és boldogulásához az egész világon. Képességéhez mérten biztosítja, hogy támogatásával, vagy kérésére, vagy felügyelete alatt nyújtott segélyeket ne használják fel oly módon, hogy előmozdítsák katonai célok elérését.”⁴

A nukleáris biztonságról szóló egyezmény

A nukleáris biztonság területén az egyik legfontosabb dokumentum a NAÜ égisze alatt született Nukleáris biztonságról szóló egyezmény⁵. Ezt a dokumentumot 1994. június 17.-én 84 állam és 4 nemzetközi szervezet írta alá⁶ egy NAÜ által szervezett konferencián, és hatálybalépésére már 1996. október 20.-án sor került.⁷ 2016. decemberi adatok szerint az egyezményt eddig nyolcvan állam írta alá, de még csak hatvanöt ratifikálta.⁸ Az egyezmény megalkotásának szükségességét a nemzetközi közösség a csernobili baleset nyomán ismerte fel, így szabályozás középpontjába a megelőzés került.

A biztonsági egyezmény célkitűzése hármas – megalkotásának legfőbb okai, hogy : „(a) világszerte magas színvonalú nukleáris biztonságot hozzon létre és tartson fenn állami intézkedések és nemzetközi együttműködés elősegítésével, beleértve, ahol lehetséges, a biztonsággal összefüggő műszaki együttműködést is; (b) hatékony védelmet hozzon létre és tartson fenn a nukleáris létesítményekben⁹ a potenciális sugárveszéllyel szemben annak érdekében, hogy az ilyen létesítményekből eredő ionizáló sugárzás káros hatásaitól megvédje az egyént, a társadalmat és a környezetet; (c) megelőzze a sugárzás következményeivel járó baleseteket, és előfordulásuk esetén enyhítse a következményeket.”¹⁰

A felekre vonatkozó kötelezettségeket taglaló fejezet elején találunk néhány általános rendelkezést. Rögtön itt találhatjuk például azt az előírást, miszerint minden részes állam köteles megtenni mindazon belső jogi rendelkezéseket, amelyek szükségesek annak érdekében, hogy az egyezmény céljai minél szélesebb körben teljesüljenek.¹¹ (Ez az implementációs rendelkezés lényegében a biztonsági egyezmény 'non self-executing' jellegére utal, ugyanis az okmány

---

³ Nemzetközi Atomenergia Ügynökség – International Atomic Energy Agency, *Magyarország bécsi Allandó Képviseletének honlapja*, In: <http://vienna.io.gov.hu/nau-bemutato> (2016.11.30.).

⁴ NAÜ Alapokmány II. cikk.

⁵ Továbbiakban: biztonsági egyezmény.

⁶ Magyarország is csatlakozott az egyezményhez, és azt az 1997. évi I. törvényben ki is hirdette.

⁷ KECSKÉS Gábor – SILYE Judit: A nukleáris biztonságról szóló egyezmény, In: Lamm Vanda (szerk.): *Nukleáris jog a 21. század első évtizedeiben*, Complex Kiadó, Budapest, 2013, 66. o.

⁸ Latest Status of Convention on Nuclear Safety, *NAÜ honlapja*, In: https://www.iaea.org/Publications/Documents/Conventions/nuclearsafety_status.pdf (2016.12.10.).

⁹ Az egyezmény 2. cikkének (i) pontja konkrétan meghatározza a nukleáris létesítmény fogalmát, így e dokumentum hatálya csak az e fogalom alá eső létesítményekre terjed ki. Eszerint a 'nukleáris létesítmény' megjelölés minden Szerződő Fél számára, a joghatósága alá tartozó valamennyi szárazföldi, polgári célú atomerőművet jelent, beleértve a radioaktív anyagok tárolására, kezelésére és feldolgozására szolgáló azon létesítményeket is, amelyek ugyanazon telephelyen vannak és közvetlenül kapcsolódnak atomerőművek működéséhez. Az erőmű megszűnik nukleáris létesítmény lenni, amikor az összes nukleáris fűtőelemet véglegesen eltávolították a reaktor zónájából és ha jóváhagyott eljárásoknak megfelelően biztonságosan tárolják azokat, a hatóság pedig megadta hozzájárulását a leszerelési programhoz. Így tehát kívül esik például az egyezmény hatályán a radioaktív hulladékok kezelésének eszköze – az erre vonatkozó biztonsági előírásokat egy későbbi, 1997-es egyezmény taglalja.

¹⁰ Biztonsági egyezmény 1. cikk.

¹¹ Biztonsági egyezmény 4. cikk.

önmagában nem alkalmas közvetlenül joghatás kiváltására, ahhoz minden esetben szükséges a részes államok jogalkotása is.¹²⁾

Itt hívnám fel a figyelmet arra, hogy véleményem szerint a terület legnagyobb problémáját az az ellentét okozza, hogy miközben a nukleáris biztonság garantálásához (nemzetközi szinten vett értelemben is) egységes szabályozásra lenne szükség, addig az energia politika érzékeny jellegére tekintettel a 'nagy hatalmak' (pl. EU, NAÜ, stb.) igyekeznek e terület rendezését minél inkább tagállami hatáskörben hagyni. Ez egyfelől érthető, hiszen az állami szuverenitás garantálása szempontjából fontos, hogy az államok mozgástere megmaradjon ezen a területen. Ugyanakkor olyan szempontból mégis csak problematikus, hogy például egy nukleáris katasztrófa (esetleg terrorcselekmény) bármennyire is csak egy adott ország területén következik be, annak hatásai más országokban, több száz, illetve ezer kilométerrel arrébb is érezhetőek, hiszen az efféle következmények nincsenek tekintettel országhatárookra, jogi szabályozásra. Úgy gondolom tehát, hogy a nukleáris biztonság tényleges garantálása érdekében elfogadható lett volna, ha az egyezmény bizonyos rendelkezései, minimum szabályai már önmagukban, közvetlenül is kötelezettséget jelentenének a részes felek számára (például, ahogy az a NAÜ eredeti elképzeléseiben¹³ is szerepelt, keretegyezményként való megalkotás révén, vagyis ha egy általános egyezményt írtak volna alá, kiegészítő mellékletekkel, jegyzőkönyvekkel). Előfordul ugyanis bizonyos esetekben, hogy a saját gazdasági érdekek felül írják a köz érdekében álló biztonságot. Erre jó példa lehet a nukleáris károk kiegészítő kompenzációjáról¹⁴ szóló 1997-es egyezmény hatályba lépésének máig tartó bizonytalansága¹⁵.

A dokumentum által rögzített további kötelezettségek három nagyobb téma köré csoportosítva kerültek rögzítésre, amelyek lényegében az egyezmény alappilléreit is jelentik. Eszerint a nukleáris biztonság garantálása három módon¹⁶ érhető el: (a) jogalkotás és szabályozás útján, (b) az általános biztonsági kérdések révén, valamint (c) a létesítménybiztonság oldaláról. A prevencióra természetesen mindvégig kiemelten figyelemmel kell lenni.

A téma szempontjából az első pillér érdemel kiemelés, melynek keretében tehát a részes államok legfőbb feladata a megfelelő normatív háttér kialakítása. Ez egyrészt konkrét jogalkotási tevékenységet jelent (pl. nemzeti biztonsági szabályzatok elkészítése, nukleáris létesítmények engedélyezési rendszerének kialakítása, ellenőrzés, értékelés biztosítása, stb.). Másfelől pedig hatósági szervezet kialakítására, szabályozására is kötelezi az egyezmény e részében a feleket. Végül e pillér rendelkezik még arról is, hogy a nukleáris létesítmények biztonságáért elsődlegesen az engedély tulajdonosa a felelős, és a részes államoknak gondoskodniuk kell arról, hogy minden engedélyes teljesítse ez irányú kötelezettségeit.¹⁷

---

¹² KECSKÉS-SILYE: i.m., 70. o.

¹³ KECSKÉS-SILYE: i.m., 69. o.

¹⁴ Az atomkárokért való felelősségről lásd bővebben: CSÁK Csilla: *A környezetjogi felelősség magánjogi dogmatikája*, Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2012, 37-40. o.; CSÁK Csilla – HORNYÁK Zsófia: *A környezetjogi kárfelelősség elmélete és gyakorlati megoldásai* c. előadás, Új kihívások a XXI. század magánjogi felelősségében konferencia, Miskolci Egyetem, 2016. 11. 11.

¹⁵ Erről lásd bővebben: LAMM Vanda: A nukleáris kárfelelősségi rendszerek harmonizálása – Kísérletek egységes nukleáris kárfelelősségi szabályok létrehozására, In: Lamm Vanda (szerk.): *Nukleáris jog a 21. század első évtizedeiben*, Complex Kiadó, Budapest, 2013.; KOCSIS Bianka Enikő – SZILÁGYI János Ede: *Az atomenergia jogi szabályozása a felelősségi kérdések tükrében* c. előadás, Új kihívások a XXI. század magánjogi felelősségében konferencia, Miskolci Egyetem, 2016. 11. 11.

¹⁶ KECSKÉS-SILYE: i.m., 70. o.

¹⁷ Biztonsági egyezmény 7-9. cikk.

Az egyezmény érdekessége, annak ún. megegyezésre ösztönző jellege. Vagyis, hogy maga a dokumentum nem tartalmaz szankciókat, illetve speciális vitarendezési módot a benne foglaltak megsértése esetére. Ehelyett az érvényesülés ellenőrzésére azt a módszert választották, hogy háromévente felülvizsgálati értekezleteket tartanak, amelyekre minden részes állam nemzeti jelentést készít. Ezeket a jelentéseket pedig kölcsönös felülvizsgálat formájában más államok szakértői is megvizsgálják.¹⁸

Ezek az értekezletek már csak azért is fontosak, mivel a nukleáris biztonság megőrzése érdekében szükség van a szabályzatok, illetve a gyakorlat folyamatos felülvizsgálatára, nyomon követésére, annak érdekében, hogy a változó körülményekre tekintettel rugalmas szabályozást lehessen kialakítani, és hogy az esetleges hibákból tanulni lehessen. Jó példa erre az öt évvel ezelőtti fukushimai baleset. Ez a Csernobil óta bekövetkezett legsúlyosabb atomerőművi esemény, amely egyébként ahhoz hasonlóan 7-es szintű besorolást kapott a hétfokozatú Nemzetközi Nukleáris Eseményskálán.¹⁹ Az EU Tanácsa a történet hatására elrendelte, hogy az Európai Unióban található atomerőműveket átfogó biztonsági felülvizsgálatnak vessék alá, értékelve az üzemeltetés kockázatát és nyilvánossá téve a teljes folyamatot. Ezen felülvizsgálat közismert neve a 'stresszteszt'. A baleset hatására természetesen a NAÜ is reagált, átvizsgálta saját biztonsági követelményeit. Többek között a nukleáris biztonsági egyezmény kapcsán is sor került egy rendkívüli felülvizsgálati értekezletre²⁰ 2012-ben. Az értekezlet célja az volt, hogy a fukushimai tapasztalatok, illetve az európai stressztesztek eredményei beépítésre kerüljenek a szabályozásba, és ha szükséges, akkor az egyezmény esetleges módosításáról is tárgyaljanak. A felülvizsgálat ennek érdekében az alábbi témakörökre fókuszált: (a) külső események, (b) tervezési kérdések, (c) telephelyi súlyos balesetek kezelése, (d) nemzeti szervezetek, (e) telephelyen kívüli baleset-elhárítás, (f) nemzetközi együttműködés.

A nukleáris anyagok fizikai védelméről szóló 1980-as egyezmény

A nukleáris anyagok fizikai védelméről szóló 1980-as egyezményt (amely szintén a NAÜ égisze alatt született) hazánkban az 1987. évi 8. tvr. hirdette ki, amely jelenleg is hatályban van. Ez az egyezmény alapvetően a békés célra felhasznált nukleáris anyagok nemzetközi nukleáris szállítására vonatkozik²¹, azonban természetesen tartalmaz a nukleáris terrorcselekmények megelőzésére, elhárítására alkalmas előírásokat is.

Az egyezmény definiálja a nukleáris anyag fogalmát. Eszerint a „*nukleáris anyag jelenti a plutóniumot, kivéve, ha a plutónium-238 izotóp koncentrációja meghaladja a 80%-ot; az urán-233-at; a 235-ös vagy 233-as izotópban dúsított uránt; a természetben előforduló izotópkeveréket tartalmazó uránt, kivéve az ércet és ércmaradványokat; továbbá bármilyen anyagot, amely az előbbiekből egy- vagy többfelét tartalmaz.*”²²

Az egyezmény egy másik fontos elméleti jelentősége, hogy rögzíti azon cselekményeket is, melyeket a részes államok kötelesek büntetendővé nyilvánítani. Ugyanis a 7. cikk 1. pontjában kimondja, hogy „*az alábbi cselekmények szándékos elkövetése minden szerződő állam saját belső jogrendszerében büntetendő: (a) nukleáris anyagok jogtalan átvétele, birtoklása, használata, továbbítása,*

¹⁸ KECSKÉS-SILYE: i.m., 75-77. o.

¹⁹ ASZÓDI Attila: Fukushima 5 – következmények a nukleáris biztonságra, *Láncreakció – Aszódi Attila információs blogja a Paksról tervezett új blokkokkal kapcsolatban*, In: http://aszodiattila.blog.hu/2016/03/11/fukushima_5_kovetkezmenyek_a_nuklearis_biztonsagra (2016. 11. 15.).

²⁰ KECSKÉS-SILYE: i.m., 77-78. o.

²¹ 1987. 8. tvr. 2. cikk 1. pont.

²² 1987. 8. tvr. 1. cikk a) pont.

átalakítása, a tőle való megszabadulás vagy az ilyen anyagok szétszórása, ha a cselekmény halált, súlyos testi sérülést vagy jelentős anyagi kárt okoz, vagy ezek okozására alkalmas; (b) nukleáris anyagok lopása vagy rablása; (c) nukleáris anyagok elsikkasztása vagy csalás útján történő megszerzése; (d) nukleáris anyagok követelése fenyegetéssel, erőszakkal vagy bármely más módon történő megfélemlítéssel; (e) fenyegetés a következő cselekményekkel: (e/1) nukleáris anyag felhasználása halált, súlyos testi sérülés vagy jelentős anyagi kár okozására; (e/2) a b) alpontban megjelölt büntetendő cselekmények bármelyikének elkövetése abból a célból, hogy ezzel természetes vagy jogi személyt, nemzetközi szervezetet vagy államot valaminek a megtételére vagy attól való tartózkodásra kényszerítsenek; (f) kísérlet az a), b) vagy c) alpontokban megjelölt bármelyik büntetendő cselekmény elkövetésére; (g) részesség az a)-f) alpontokban megjelölt bármelyik büntetendő cselekményben.” Amint az az idézett szakaszból is látható, az egyezmény meghatároz jó néhány olyan cselekményt is, amelyek terrorcselekménynek minősülhetnek, vagy egyéb módon veszélyeztethetik a nukleáris anyagokat, így ez az egyezmény rendkívül fontos alapot szolgáltat a nukleáris anyagok külső támadásokkal szembeni védelmében. Hazánk az egyezmény e cikkében rögzített kötelezettségének eleget tett, hiszen hatályos Büntető Törvénykönyvünk 314-419.§ szankcionálja e tevékenységeket a következő bűncselekmények formájában: Terrorcselekmény, Terrorcselekmény feljelentésének elmulasztása, Terrorizmus finanszírozása, illetve a 250-252. § a következő cselekményeket²³ pönalizálja: Radioaktív anyaggal visszaélés, Nukleáris létesítmény üzemeltetésével visszaélés, Atomenergia alkalmazásával visszaélés.

118/2011. (VII. 11.) Korm. rendelet a nukleáris létesítmények nukleáris biztonsági követelményeiről és az ezzel összefüggő hatósági tevékenységről

Ez a jogszabály szorosan kapcsolódik a Paksi Atomerőmű bővítéséhez, hiszen a kormányrendelet mellékletét alkotó Nukleáris Biztonsági Szabályzat²⁴ olyan előírásokat is tartalmaz, melyek szükségessé teszik, hogy a még épülő atomerőművek esetében is figyelemmel legyenek a létesítmény fegyveres támadásoktól, illetve terrorcselekményektől való védelmére. Ugyanis a nemrég lefolytatott telephely engedélyezés során a NBSZ szerint vizsgálni kell többek között azt is, hogy nem állnak fenn sem emberi sem természeti eredetű külső veszélyeztető tényezők. Az emberi eredetű tényezőket felsoroló részben pedig találhatunk terrorcselekmény megelőzésére, kivédésére szolgáló rendelkezéseket is. E külső emberi veszélyeztető tényezőknek három csoportja²⁵ van: (a) repülőgép-rázuhanás: egy potenciális terrorcselekmény szempontjából ez egy rendkívül fontos veszélyeztető tényező lehet. Éppen ezért vizsgálni kell például, hogy milyen méretű gép, milyen valószínűséggel eshet az erőműre, illetve valószínűségétől függetlenül vizsgálni kell azt is, hogy milyen hatással járhat, ha nagyméretű utasszállító gép zuhan az erőműre. (b) Veszélyes kémiai anyagok robbanása, toxikus gázfelhők, füst és hőhatások. (c) Egyéb fontos, emberi eredetű veszélyeztető tényezők (pl. a tervezett új nukleáris létesítménytől függetlenül ott lévő nukleáris létesítmény vagy veszélyes ipari, mezőgazdasági, kereskedelmi és katonai objektumok milyen hatással lehetnek a nukleáris biztonságra).

A kormányrendelet kapcsán fontos megjegyezni, hogy az engedélyezési eljárások megfelelő lefolytatása a nukleáris energia alkalmazásának területén rendkívül fontos. Mellőzésük, helytelen lefolytatásuk ugyanis nemcsak közigazgatási szankciókat, hanem akár még büntetőjogi felelősségre vonást is eredményezhet (ahogyan azt majd a későbbi fejezetekben látni fogjuk).

²³ E tényállások részletes elemzését lásd a tanulmány 4. fejezetében.

²⁴ Továbbiakban NBSZ.

²⁵ NBSZ 7.3.5. pont.

Bándi Gyula szerint²⁶ az egyes államokban a környezeti büntetőjog alakulását alapvetően meghatározza, hogy az mennyiben kötődik a közigazgatási követelményekhez. Szerinte a magyar nemzeti szabályozást erőteljes kötődés jellemzi, hiszen a büntetőjogi tényállási elemeket nagyon gyakran tényleges tartalommal csak a környezetvédelmi jogszabályok, valamint az azokat végrehajtó közigazgatási határozatok töltik meg.

A NAÜ tevékenysége 2016-ban a nukleáris biztonság területén

Az Ügynökség tevékenysége rendkívül szerteágazó. Külső és belső biztonsági kérdésekkel egyaránt foglalkozik. 2016-ban az alábbi tárgykörök álltak tevékenysége középpontjában: (a) számítógépes és információs biztonság, (b) Integrált Nukleáris Biztonság Támogatási Terv²⁷, (c) nukleáris anyagok fizikai védelméről szóló egyezmény²⁸ módosítása, (d) Nukleáris Információs Portál²⁹, (e) nukleáris kriminalisztika, (f) fizikai védelmi rendszer megerősítésének elősegítése, (g) használaton kívüli zárt sugárforrások biztonsága, (h) Nemzetközi Fizikai Védelmi Tanácsadó Szolgálat, (i) illegális tevékenységekről és kereskedelemről szóló adatbázis, (j) sugárzás a hétköznapokban, (k) radioaktív hulladékok kezelése. A következőkben e témakörök közül szeretnék kiemelni néhányat a tanulmány témájához kapcsolódóan, annak érdekében, hogy bemutassam, hogyan is reagál az Ügynökség a változó világ aktuális kihívásaira.

A NAÜ 2016-os tevékenységének középpontjában álló egyik témakör tehát a számítógépes és információs biztonság. Ez azért is fontos, mert korunkban a virtuális világban mindennaposak a kiber támadások³⁰, és e téren sajnos az atomenergia ipar sem élvez mentességet, a potenciális alanyok között szerepel. A számítógépek rendkívül fontos szerepet játszanak a nukleáris létesítmények biztonságos működtetése, kezelése szempontjából. Például a kompetens hatóságok is számítógép-alapú információs rendszereket alkalmaznak a nukleáris létesítmények ellenőrzéséhez, illetve a rájuk vonatkozó szabályozás kialakításához. Az ilyen rendszerek elleni támadások rendkívül sokrétűek lehetnek. A NAÜ ennek megfelelően a számítógépes rendszerek biztonságát egyrészt a digitális adatok védelmével, másrészt pedig a digitális hálózatoknak, magának a rendszernek védelmével igyekszik elősegíteni. Ennek érdekében az Ügynökség útmutatókat bocsát ki a tagállamoknak, illetve képzési lehetőségeket is biztosít, hogy egy átfogó, egységes számítógépes és információs védelmi programot fejleszthessenek ki.³¹

Az Ügynökség 2016. évi tevékenységének köréből mindenképpen kiemelésre érdemes, hogy a szervezet égisze alatt 2016. május 6.-án hatályba lépett az nukleáris anyagok fizikai védelméről szóló egyezmény módosítása. Az 1987-es CPPNM az egyetlen nemzetközi jogi kötőerővel bíró dokumentum a nukleáris anyagok fizikai védelmének területén. Középpontjában a békés célra használt nukleáris anyagok nemzetközi szállítása során történő fizikai védelme áll. A módosítás jelentősége, hogy kiterjesztette az egyezmény hatályát a nukleáris létesítményekre, valamint a nukleáris anyagok belső nemzeti használatára, tárolására, illetve szállítására. Emellett tovább bővítette az egyezménybe foglalt, nukleáris anyagokhoz kapcsolódó büntetendő cselekmények

²⁶ BÁNDI Gyula: *Környezetjog*, Szent István Társulat, Budapest, 2014, 369-370. o.

²⁷ Integrated Nuclear Security Support Plan – továbbiakban: INSSP.

²⁸ Convention on the Physical Protection of Nuclear Material – továbbiakban: CPPNM.

²⁹ Nuclear Security Information Portal – továbbiakban: NUSEC.

³⁰ Lásd bővebben: DORNFELD László: A kibertér főbb nemzetközi és nemzeti szabályozásai, *A virtuális tér geopolitikája. Geopolitikai Tanács Műhelytanulmányok*, 2016/1.

³¹ IAEA factsheet: Computer and Information Security, *NAÜ honlapja*, In: <https://www.iaea.org/sites/default/files/16/12/computer-information-security.pdf> (2016.12.05.).

körét is, valamint a tagállamok kötelességévé teszi az ilyen jellegű cselekmények előfordulása esélyének csökkentését, megelőzését. Rendelkezik továbbá az államok közötti információ cseréről is, a lopott vagy csempész nukleáris anyagok visszahelyezése érdekében. Az államok kötelességévé teszi, hogy ilyen illegális cselekmények esetén egymás felé, illetve a hatáskörrel rendelkező nemzetközi szervezetek felé információkat szolgáltatassanak a nukleáris anyagok védelme, illetve visszaszerzése érdekében.³² A módosítás további feladatokat ró a NAÜ-re. Ugyanis habár az implementálás a tagállamok feladata, abban kérelemre a NAÜ is közreműködik (pl. a belső jogba való átültetéshez szükséges jogszabály tervezetének megalkotásában, a nemzeti fizikai védelmi rendszer fenntartásában). Az információcsere elősegítése tárgyában is jelentős feladatai vannak az Ügynökségnek – a NAÜ továbbra is támogatja a kölcsönös felülvizsgálatok megszervezését, annak érdekében, hogy a tagállamok nukleáris biztonság terén fennálló követelményeit, kötelezettségeit egymáshoz közelíthessék. Valamint a NAÜ feladata az is, hogy segítséget nyújtson mindazon államok számára, akik még nem részesei az egyezménynek, illetve a módosításnak.³³

A nukleáris terrorcselekmények visszaszorításáról szóló Nemzetközi Egyezmény

Ez a 2005-ös ENSZ egyezmény hazánkban a 2007. évi XX. törvénnyel lett kihirdetve. Ez az egyezmény, ahogyan azt a címe is sugallja, kifejezetten a nukleáris terrorcselekmények elleni küzdelem szempontjából stratégiai jelentőségű. A dokumentum 2. cikk 1. pontja konkrétan rögzíti a nukleáris terrorcselekmény fogalmát. E cikk értelmében nukleáris terrorcselekményt valósít meg az, aki „*jogellenes módon és szándékosan (a) radioaktív anyagot tart, illetőleg ilyen eszközt állít elő vagy tart (a/1) azzal a szándékkal, hogy halált, vagy súlyos testi sértést okozzon; vagy (a/2) azzal a szándékkal, hogy súlyos vagyoni vagy környezeti kárt okozzon; (b) bármilyen módszer segítségével radioaktív anyag vagy eszköz felhasználásával, illetőleg nukleáris létesítmény felhasználásával vagy megkárosításával radioaktív anyag kibocsátását, vagy annak veszélyét idézi elő (b/1) azzal a szándékkal, hogy halált, vagy súlyos testi sértést okozzon; vagy (b/2) azzal a szándékkal, hogy súlyos vagyoni vagy környezeti kárt okozzon; vagy (b/3) azzal a szándékkal, hogy egy természetes vagy jogi személyt, valamely nemzetközi szervezetet vagy államot arra kényszerítsen, hogy valamely cselekményt megtegyen, vagy attól tartózkodjon.*” A minél teljesebb körű fellépés érdekében az egyezmény a büntetőjogi védelem egyéb formáival is él, így például azt is bünteteni rendeli, ha valaki hitelt érdemlő módon azzal fenyeget, hogy bármilyen módszer segítségével radioaktív anyag vagy eszköz felhasználásával, illetőleg nukleáris létesítmény felhasználásával vagy megkárosításával radioaktív anyag kibocsátását, vagy annak veszélyét idézi elő, illetve azt is, ha valaki jogellenes módon és szándékosan radioaktív anyagot, eszközt vagy nukleáris létesítményt követel hitelt érdemlő fenyegetéssel, vagy erőszak felhasználásával.³⁴ Az egyezmény szerint továbbá büntetendő a nukleáris terrorcselekmény kísérlete, illetve az abban bűnszervezként való közreműködés, valamint annak bűnszervezetben történő elkövetése is.³⁵

---

³² Vincent Fournier: New Nuclear Security Agreement will Reduce Risk of Nuclear Terrorism, *NAÜ honlapja*, In: <https://www.iaea.org/newscenter/news/new-nuclear-security-agreement-will-reduce-risk-of-nuclear-terrorism> (2016.12.08.).

³³ UPDATE: Eight Questions and Answers on the Amendment to the Convention on the Physical Protection of Nuclear Material, *NAÜ honlapja*, In: <https://www.iaea.org/newscenter/news/update-eight-questions-and-answers-on-the-amendment-to-the-convention-on-the-physical-protection-of-nuclear-material> (2016.12.08.).

³⁴ 2007. XX. tv. 2. cikk 2. pont.

³⁵ 2007. XX. tv. 2. cikk 3-4. pont.

Míndezek mellett az egyezmény rögzíti azt is, hogy a nukleáris terrorcselekmények visszaszorításának hatékonysága érdekében mely területeken kell a részes államoknak együttműködniük: (a) nemzeti jogszabályok módosítása az egyezmény céljainak elérése érdekében; (b) információcsere biztosítása, tájékoztatási kötelezettség; (c) bizalmas információk védelme; (d) hatóságok együttműködése.³⁶

2008/99/EK irányelv a környezet büntetőjog általi védelméről

A téma kapcsán uniós szinten talán ez az egyik legfontosabb jogszabály, amit meg kell említenünk. Némiképp az irányelv előzményének tekinthető a 2003/80/JHA tanácsi kerethatározat, amelynek egyik fő célja az volt, hogy egységesítse az EU területén a környezetvédelmi büntetőjogi szabályokat. Az Európai Bíróság azonban C-176/03. sz. ítéletével megsemmisítette ezt a kerethatározatot³⁷, amit formai okra (konkrétan a nem megfelelő jogalapra történő megalkotásra) való hivatkozással tett.³⁸

Így született meg tehát 2008-ban a fejezet a 2008/99/EK irányelv, amelynek jogharmonizációs törekvéseit már annak preambuluma is kiemeli: „*A Közösséget aggasztja a környezettel kapcsolatos bűncselekmények számának növekedése és azok hatásai, amelyek növekvő mértékben terjednek át azoknak az államoknak a határain, amelyekben a bűncselekményeket elkövetik. Az ilyen bűncselekmények fenyegetik a környezetet, és ennek megfelelő válaszüntézkedést tesznek szükségessé. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a jelenlegi szankciórendszer nem elég a környezetvédelemre vonatkozó jogszabályok teljes betartatásához. A jogszabályok betartását a büntetőjogi szankciók kiszabhatóságával lehet és kell fokozni, amelyek a társadalomnak a közigazgatási szankciókhoz vagy a polgárjogi kártérítéshez képest eltérő minőségű rosszallását fejezik ki. A bűncselekményekre vonatkozó közös szabályok lehetővé teszik, hogy a nyomozásra és a tagállamok közötti segítségnyújtásra eredményes módszereket alkalmazzanak. A környezet eredményes védelmének elérése céljából különösen szükség van fokozottan visszatartó erejű szankciókra...*”³⁹

Jogtudósok között egyelőre még vitatott, azonban egyre erősödő nézet, hogy létezik európai büntetőjog⁴⁰ is. Véleményem szerint e nézet igazolásának egyik ékes példája a környezeti büntetőjog területe, illetve ez az irányelv is. Ezt egy kifejezetten pozitív fejlődési tendenciának tartom, hiszen ahogyan arra az irányelv fentebb idézet szakasza is utal, számtalan esetben szükség lehet a tagállamok együttműködésére (a nukleáris biztonság pedig kiemelten e területek közé tartozik)⁴¹, amit pedig jelentősen megkönnyítene az e területen történő jogharmonizáció. Ami ugyanakkor fontos, hogy kellő rugalmassággal történjen, és inkább csak a tagállamok nemzeti szabályozásának közelítését eredményezze, ne pedig tényleges egységesítést, ez ugyanis véleményem szerint túlzottan sértené a tagállamok szuverenitását.

³⁶ 2007. XX. tv. 7. cikk.

³⁷ Lásd bővebben: SZILÁGYI János Ede: Környezetvédelem az európai uniós jogban, In: Szilágyi János Ede (szerk.): *Környezetjog II. kötet. Tanulmányok a környezetjogi gondolkodás köréből*, Novotni Alapítvány, Miskolc, 2010, 57. o.

³⁸ BÁNDI: i.m., 368. o.

³⁹ 2008/99/EK ie. preambuluma (2)-(5) bekezdés.

⁴⁰ Lásd bővebben Farkas Ákos több munkáját – pl.: FARKAS Ákos: A büntető igazságszolgáltatás hatékonysága, In: Borbíró Andrea, Gönczöl Katalin, Kerecsi Klára, Lévy Miklós (szerk.): *Kriminológia*, Wolters Kluwer, Budapest, 2016, 999-1014. o.; FARKAS Ákos: A kölcsönös elismerés elve az európai büntetőjogban, *Ügyészségi Szemle*, 2016/1, 88-96. o.; FARKAS Ákos: Az európai büntetőjog fejlődésének irányai Lisszabon után, In: Juhász Zsuzsanna, Nagy Ferenc, Fantoly Zsanett (szerk.): *Sapientia sat: ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára*, *Acta Universitatis Szegediensis. Acta juridica et politica*; 2012/74, 139-158. o.

⁴¹ Lásd ennek kapcsán az 1.1. alfejezetben leírtakat.

Az irányelv 3. cikke meghatározza, hogy a tagállamoknak milyen jellegű magatartásokat kell e körben bűncselekményként saját nemzeti szabályozásukban is kriminalizálniuk. Elkövetési módként ugyan csak a szándékos, illetve a súlyos gondatlanságból történő elkövetést rögzíti a dokumentum, azonban véleményem szerint bizonyos esetekben (pl. az atomenergia alkalmazása kapcsán) a jogalkotónak meg kellene fontolnia a neglentiával való elkövetés szankcionálását is, tekintettel az adott tevékenység társadalmi veszélyességének fokára. Kiemelten azokon a területeken, ahol például az adott tevékenységi formához a polgári jog is szigorúbb felelősségi formát (pl. veszélyes üzemi felelősség) kapcsol.

A magyar Büntető Törvénykönyv vonatkozó tényállásai

Ahogy arra már korábban utaltam, a magyar Btk. az atomenergia biztonságos alkalmazásának érdekében több tényállást is tartalmaz: Radioaktív anyaggal visszaélés, Nukleáris létesítmény üzemeltetésével visszaélés, Atomenergia alkalmazásával visszaélés. Mivel ezen magatartások kriminalizálásának legfőbb indoka tehát a fentebb elemzett nemzetközi, illetve uniós dokumentumokból származó jogalkotási kötelezettség, ezért e tényállások nem a jelenleg hatályos Btk. újításai, már korábban is léteztek. Az azonban mindenképpen e törvény érdeme, hogy a környezetvédelem erősítése érdekében önálló cím alatt (XXIII. fejezet: A környezet és a természet elleni bűncselekmények) helyezte el a kapcsolódó tényállásokat – és ezek közé tartoznak tehát az előbb felsorolt bűncselekmények is. E három tényállás elhelyezésének indoka a már ismertetett 2008/99/EK irányelv, amely ugyanis környezetvédelmi bűncselekményeknek minősíti az atomenergiával való visszaélést.⁴² Bándi Gyula korábban említett nézetét e tényállások igazolni látszanak, miszerint tehát szoros kapcsolat van a hazai büntetőjogi és közigazgatási jogi szabályozás között, ugyanis e tényállások kapcsán is számos esetben megfigyelhetjük, hogy bizonyos fogalmak, rendelkezések esetén az Atomenergiáról szóló 1996. évi CXVI törvény⁴³, vagy más, jellemzően közigazgatási területre vonatkozó norma szolgál háttér jogszabályként.

Radioaktív anyaggal visszaélés

Ezt a bűncselekményt az 1996. évi LXII. törvény 1.§-a vezette be a már említett 2008/99/EK irányelv hatására, felváltva 'Visszaélés sugárzó anyaggal' elnevezésű tényállást. Konkrétan az irányelv 3. cikkének e) pontja indukálta a módosítást, mely szerint „a tagállamok biztosítják, hogy a következő magatartás bűncselekménynek minősüljön, amennyiben az jogellenes, és szándékosan vagy legalább súlyos gondatlanságból követik el ... nukleáris anyagok vagy más veszélyes radioaktív anyagok gyártását, feldolgozását, kezelését, használatát, tartását, tárolását, szállítását, behozatalát, kivitelét vagy ártalmatlanítását, amely bármely személy halálát vagy súlyos sérülését, vagy a levegő, a talaj, vagy a víz minőségének, vagy az állatoknak vagy növényeknek a jelentős károsodását okozza vagy okozhatja.” A tényállás megalkotását indokolta továbbá a nukleáris terrorcselekmények visszaszorításáról szóló nemzetközi egyezményben rögzített (korábban már említett) magatartások büntetendővé nyilvánítására irányuló kötelezettség, valamint a nukleáris anyagok fizikai védelméről szóló NAÜ egyezménynek való megfelelés szükségessége.⁴⁴

⁴² 2012. évi C. törvény indoklása, 103. (Továbbiakban: Indoklás.)

⁴³ Továbbiakban Atv.

⁴⁴ Indoklás, 108.

Míndezek fényében a Btk. 250. § (1) bekezdése tehát a következőképpen határozza meg e bűncselekményt: „Aki veszélyes radioaktív anyagot engedély vagy bejelentés nélkül, illetve az engedély kereteit túllépve (a) előállít, tárol, elhelyez, szállít, (b) megszerz, birtokol, kezel, forgalomba hoz, feldolgoz vagy más módon felhasznál, tartásra nem jogosult személynek átad, ártalmatlanít, az ország területére behoz, onnan kivisz, vagy azon átszállít, büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

A jogi tárgy e bűncselekmény esetében az egészségre, illetve környezetre veszélyes radioaktív anyagokkal vagy készítményekkel való jogosulatlan tevékenység. Ami jelenthet például engedély vagy bejelentés nélküli, illetve akár a korábban már megadott engedély kereteit túllépő tevékenységet is. Az elkövetési tárgy pedig a veszélyes radioaktív anyag, Ennek definícióját az (5) bekezdésben megadja a törvény, méghozzá az Atv. meghatározását⁴⁵ alapul véve, azt azonban szűkítve, mivel az emberi életre és egészségre, vagy az élő és élettelen környezetre veszélyes radioaktív anyagokra korlátozza az alkalmazási kört.⁴⁶

A tényállás a következő elkövetési magatartások tanúsítása esetén valósítható meg: (a) előállítás, és az ehhez kapcsolódó tárolás, elhelyezés, szállítás, (b) megszerzés, és az ehhez kapcsolódó tárolás, elhelyezés, szállítás, (c) exportálás, importálás, tranzitálás, (d) feldolgozás és egyéb felhasználás, (e) forgalomba hozatal, (f) tartásra nem jogosult személynek átadás, (g) ártalmatlanítás. E cselekmények már káros eredmény bekövetkezte nélkül is megvalósítják a bűncselekményt.⁴⁷ Ez a tény is alátámasztja a tevékenység társadalomra való fokozottan veszélyes jellegét, ugyanis az e fejezetbe tartozó bűncselekmények nagy része jellemzően eredmény bűncselekmény. A törvény minősítő körülményként értékeli a bünszövetségben történő elkövetést, illetve a tevékenység társadalomra való magas veszélyességi fokára tekintettel az előkészületi magatartást is büntetni rendeli. A bűncselekmény alap- és minősített esete csak szándékosan követhető el, azonban a 250. § (4) bekezdése a gondatlan elkövetést is büntetni rendeli, ám ez már csak vétségnek minősül.⁴⁸

Ha a bűncselekmény elkövetése során halál, testi sérülés, vagy betegség következik be, akkor bűnhalmazatban megállapítható emberölés, testi sértés, illetve ezek gondatlan alakzata is. A bűncselekmény elkövetési magatartásai között viszont nem jön létre bűnhalmazat, ha az elkövető személye azonos (ez esetben ugyanis természetes egységet képeznek). A 322. §-ban található közveszély okozása bűncselekmény egyik fordulata az anyag vagy energia pusztító hatásának kiváltásával történő közveszély okozás, ezért e bűncselekménnyel a radioaktív anyaggal visszaélés nem állhat halmazatban. Bűnhalmazat valósulhat meg továbbá a haditechnikai termékkel vagy szolgáltatással visszaélés, valamint a kettős felhasználású termékkel visszaélés bűncselekményekkel. Továbbá ha a radioaktív anyaggal foglalkozó személy a biztonsági szabályok megszegésével más életét, testi épségét, vagy egészségét közvetlen veszélynek teszi ki, a foglalkoztatás körében elkövetett veszélyeztetés vétségét valósítja meg.⁴⁹

⁴⁵ Atv. 2. § 3. pont: „radioaktív anyag: a természetben előforduló vagy mesterségesen előállított olyan ionizáló sugárzást kibocsátó anyag, amely egy vagy több olyan radionuklidot tartalmaz, amelyek aktivitása vagy aktivitáskoncentrációja sugárvédelmi szempontból nem elhanyagolható”.

⁴⁶ BELEGI József: A környezet és a természet elleni bűncselekmények, In: Kónya István (szerk.): *Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára. II. kötet. Harmadik kiadás*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2015, 1014. o.

⁴⁷ BELEGI: i.m., 1015. o.

⁴⁸ BELEGI: i.m., 1015-1016.o.

⁴⁹ BELEGI: i.m., 1016. o.

Nukleáris létesítmény üzemeltetésével visszaélés

Az 1996. évi LIII. törvény új tényállásként vezette be ezt a bűncselekményt, amely azóta is része a hatályos Btk-nak is. A bevezetés oka, hogy egy nukleáris létesítmény üzemeltetése olyan rendkívüli mértékben veszélyes a társadalomra, hogy annak végzése csak számos engedély birtokában lehetséges – ennek védelmét, elősegítését szolgálja e tényállás.⁵⁰ A nukleáris létesítmény fogalmát ehelyütt nem rögzíti a törvény, így az Atv. 2. § 7. pontjának meghatározását⁵¹ kell alkalmaznunk.

A bűncselekmény elkövetési magatartása a nukleáris létesítmény engedély nélküli, vagy annak kereteit túllépve történő üzemeltetése. Az atomenergia biztonságos alkalmazásának irányítása és felügyelete a Kormány feladata, az ehhez kapcsolódó feladatait pedig a Kormány minisztereken, illetve az OAH-on keresztül hajtja végre.⁵² Az OAH hatósági felügyeleti jogkörének ellátásához alapvetően négy főbb eszközt vehet igénybe: (a) engedélyezés, (b) ellenőrzés, (c) értékelés, és (d) érvényesítés. Az engedélyezés eszközével a Hivatal értelemszerűen az adott nukleáris tevékenységet megelőzően élhet, hiszen a szerv ilyenkor a tevékenység végrehajtása előtt bírálja el a tevékenység végrehajthatóságát és határozza meg a végrehajtás feltételeit, a kapcsolódó feladatokat. Az engedély kiadását minden esetben biztonsági elemzésre kell alapozni, melyben igazolni kell, hogy az engedélyezett tevékenység során és eredményeképpen garantált a nukleáris biztonság, érvényesülnek a vonatkozó jogszabályi előírások és speciális követelmények. Az OAH évente több mint 150 engedélyt bocsát ki, eljárásaiba időnként különböző szakhatóságokat is bevon. A hatósági engedélyezési eljárás során néhány létesítmény esetében az Atv. magasabb szintű hozzájárulást is előír. Így többek között (a/1) meglévő nukleáris létesítmény tulajdonjogának megszerzéséhez és a használat bármilyen jogcímen való átengedéséhez a Kormány előzetes, elvi hozzájárulása szükséges. (a/2) Új nukleáris létesítmény létesítését előkészítő tevékenység megkezdéséhez, illetőleg meglévő atomerőmű további reaktorblokkal való bővítéséhez az Országgyűlés előzetes, elvi hozzájárulása szükséges. (a/3) Egy atomerőmű létesítése, jogszerű működése pedig még a Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal további engedélyeit is feltételezik.⁵³

A bűncselekmény csak egyenes szándékkal valósítható meg. A törvény a bünszövetségben történő elkövetést szigorúbban rendeli büntetni, illetve az előkészületet is büntetendővé nyilvánítja.

---

⁵⁰ BELEGI: i.m., 1016/1. o.

⁵¹ „Nukleáris létesítmény: (a) a dúsítóüzem, nukleáris üzemanyagot gyártó üzem, atomerőmű, újrafeldolgozó üzem, nukleáris üzemanyagot vizsgáló laboratórium, kutatóreaktor, oktatóreaktor, nukleáris kritikus és más neutronsokszorozás célját szolgáló rendszer, friss nukleáris üzemanyag tárolására és kiégett üzemanyag átmeneti tárolására szolgáló létesítmény, (b) az a) alpontban felsorolt nukleáris létesítményekhez közvetlenül kapcsolódó, ugyanazon a telephelyen található, radioaktív hulladék tárolására szolgáló létesítmények, amennyiben külön létesítménynek minősülnek.”

⁵² Atv. 6.§ (1)-(2) bek.

⁵³ Nukleáris létesítmények biztonsági felügyelete, OAH *weboldal*, In: www.haea.gov.hu/web/v3/OAHPortal.nsf/web?openagent&menu=02&submenu=2_1 (2016.11.15.)

Atomenergia alkalmazásával visszaélés

E tényállást szintén az 1996. évi LII. törvény vezette be a Btk-ba. A bevezetés indoka, szintén a tevékenység fokozott társadalomra való veszélyessége. Ennél fogva az atomenergia alkalmazása csak fokozott és állandó ellenőrzés mellett valósulhat meg, ami szintén kormányzati feladat.⁵⁴

Azt, hogy mi minősül az atomenergia alkalmazásának, szintén az Atv. 2. § 1. pontja⁵⁵ adja meg háttér jogszabályként.

Az ellenőrzés, felügyelet megfelelő ellátásának egyik fontos feltétele, hogy a hatóságok hozzájussanak a számukra szükséges információkhoz, éppen ezért a törvény e tényállás révén büntetni rendeli azon személyek magatartását is, akik az atomenergia alkalmazásával kapcsolatos, jogszabályban rögzített bejelentési kötelezettségét mulasztja el. A bűncselekmény elkövetési magatartása emellett még az engedély megszerzése érdekében a döntésre jogosult megtévesztése is.⁵⁶

Véleményem szerint a jogalkotónak e tényállás kapcsán érdemes lenne megfontolnia, hogy büntetendővé nyilvánítsa annak a hivatalos személynek a magatartását is, aki e bűncselekmény elkövetésében olyan formán közreműködik, hogy esetleg nem, vagy nem megfelelően gyakorolja ellenőrzési jogkörét. (Annak mintájára, ahogyan a 349. §-ban szereplő mező- és erdőgazdasági hasznosítású föld jogellenes megszerzése bűncselekmény kapcsán is büntetni rendeli a Btk. azt az ügyvédet, jogtanácsost, vagy közjegyzőt, aki a bűncselekmény megvalósításához szükséges szerződések megkötésében közreműködik.)

Összefoglalás

A Btk. az atomenergia biztonságos alkalmazásának érdekében több tényállást is tartalmaz: Radioaktív anyaggal visszaélés, Nukleáris létesítmény üzemeltetésével visszaélés, Atomenergia alkalmazásával visszaélés. E magatartások kriminalizálásának legfőbb indoka a tanulmányban elemzett nemzetközi, illetve uniós dokumentumokból származó jogalkotási kötelezettség. E jogi dokumentumok szövegének összevetése a magyar Btk. vonatkozó tényállásainak szövegével, illetve a szabályozás környezetének, valamint a szabályozást megalkotó szervezetek tevékenységek vizsgálatával arra a következtetésre juthatunk, hogy a magyar szabályozás összhangban van az uniós, illetve e nemzetközi szabályozással, eleget tesz az e dokumentumokból eredő kötelezettségeinek, például a NBSZ jogszabályi szintű rögzítésével, terrorcselekmények büntetőjog általi szigorú szankcionálásával, az aláírt egyezmények belső jogforrásokba való átültetésével, nemzeti joganyag harmonizációjával. Megállapíthatom tehát, hogy a tanulmány elején tett hipotézisem beigazolódott.

Kutatásom során arra a megállapításra jutottam, hogy e területen szükséges lenne a nemzeti szabályozások bizonyos szintű közelítése, ugyanakkor fontos, hogy kellő rugalmassággal történjen ez a jogharmonizáció, és tényleg inkább csak a tagállamok nemzeti szabályozásának közelítését eredményezze, ne pedig tényleges egységesítést, ez ugyanis véleményem szerint túlzottan sértené a tagállamok szuverenitását. Ez az igény egy közös európai büntetőjog kialakulása felé mutat.

---

⁵⁴ BELEGI: i.m., 1016/2. o.

⁵⁵ „Atomenergia alkalmazása: (a) a nukleáris vagy más radioaktív anyaggal kapcsolatos tevékenység, (b) az ionizáló sugárzást létrehozó, valamint az a) pont szerinti alkalmazást szolgáló létesítményekkel, berendezésekkel összefüggő tevékenység”.

⁵⁶ BELEGI: i.m., 1016/2-1017. o.

Bizonyos területeken pedig szigorításra lenne szükség. Például az atomenergia alkalmazásával visszaélés bűncselekmény kapcsán a jogalkotónak érdemes lenne megfontolnia, hogy büntetendővé nyilvánítsa annak a hivatalos személynek a magatartását is, aki e bűncselekmény elkövetésében olyan formán közreműködik, hogy esetleg nem, vagy nem megfelelően gyakorolja ellenőrzési jogkörét.

**AZ EMBERKERESKEDELEM SZABÁLYOZÁSI KÉRDÉSEI ÉS MINŐSÍTÉSE A
GYAKORLATBAN**

Tanulmányomban a nyomozással kapcsolatos megfigyeléseimet és következtetéseimet a Belügyi Tudományos Tanács által meghirdetett és elnyert tudományos kutatói pályázatban¹ kijelölt Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda Felderítő Főosztály Bűnszervezetek Elleni Osztály Emberkereskedelem Elleni Alosztálynál folyamatban lévő kutatói munkám során gyűjtött adatok² alapján írtam.

Az emberkereskedelem magas tárgyi súlyát a társadalom általában nem érzékeli, mert ez a bűncselekmény a lakosság szubjektív biztonságérzetét közvetlenül nem érinti.³ Az emberkereskedelem kérdéskörét főként nemzetközi instrumentumokban megfogalmazott kötelezésekől, jelentésekből (továbbiakban Jelentés),⁴ illetve civilszervezetek, egyházak által közvetített formában ismeri a közvélemény. A jelentés kiemeli, hogy „*az emberkereskedők kihasználják az emberek sérülékenységet.*”⁵ Ennek különös jelentősége van az egyes etnikai konfliktusok, illetve a társadalmi és természeti katasztrófák elől országunkba menekülni kényszerülő személyek csoportja esetében. Az ilyen csoportok társadalmi státuszukat tekintve általában az alsó régiókba kerülnek, így életük nincs veszélyben, de nagymértékű kiszolgáltatottságuk megmarad. Ez a megállapítás igaz – különösen roma származású etnikai kisebbségre is azzal az eltéréssel, hogy az évszázadok óta az ország területén élő etnikai kisebbség az elszánt kormányzati szándék ellenére máig nem tudott maradéktalanul integrálódni. Magyarországon bizonyos megyék⁶ lakossági összetétele „*a népszámlálási adatok fényében egyre sokszínűbbé vált. Míg a megye lakónépessége csökkent, a hazai nemzetiségek (bolgár, cigány, romani és beás, görög, horvát, lengyel, német, örmény, román, ruszin, szerb, szlovák szlovén, ukrán) száma és aránya egyaránt növekedett.*”⁷

---

* dr. Kubisch Károly, harmadéves doktorandusz, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, témavezető: Prof. Dr. Domokos Andrea, intézetvezető egyetemi tanár, karoly.kubisch@gmail.com

¹ A belügyi tudományos kutatói és tudományos szervezői munkáról szóló 6/2006 (Bk.4.) BM utasítás 7. pont b) alpontja alapján.

² Dolgozatomban a Tudományos Kutatási Megállapodásban megjelölt titoktartási nyilatkozat teljes betartásával csupán irányvonalakat, tendenciákat vázoltam fel, már több éve befejezett és jogerősen letárt nyomozások felderítési adatai alapján.

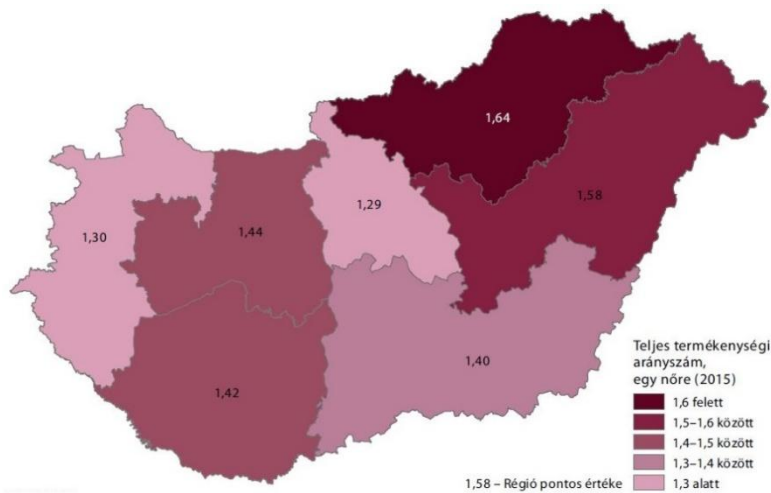
³ KUBISCH Károly: *Az emberkereskedelem tárgyi súlyának társadalmi megítélése*. Magyar rendészet: a Nemzeti Közszerkeleti Egyetem Rendészet-tudományi Karának szakmai, tudományos folyóirata, ISSN 1586-2895, 2016. (16. évf.), 1. sz., 77-95. o.

⁴ COM(2016) 267 final - a Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak az emberkereskedelem megelőzéséről és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről szóló 2011/36/EU irányelv 20. cikkében előírtak szerinti jelentés az emberkereskedelem elleni küzdelem terén elért eredményekről 2016.

⁵ COM(2016) 267 final i.m. 2. o.

⁶ Ld. TAR Ferenc – HAJNAL Béla: *Nemzetiségek Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, különös tekintettel a romákra*. Területi Statisztika, 2014, 54(5): 491–505. o. http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/terstat/2014/05/tar_hajnal.pdf (letöltve: 2017. 07. 22.)

⁷ Vö. KSH adatok 2010 és 2013.

1. ábra a teljes termékenységi arányszám egy nőre vetítve. Forrás: Jó Állam Jelentés 2017.

A magas termékenységi arányszám, azokban a régiókban figyelhető meg, ahol az egy főre jutó kereset az országban a legalacsonyabb.

Az emberkereskedelem áldozatainak azon társadalmi csoportokból kerülnek ki, akiknek aluliskolázottsága, képzettségének hiánya okán gazdasági kiszolgáltatottsága a legmagasabb. Ebből következően ezek a társadalmi csoportok nem képesek egyre növekvő számarányuk ellenére a közéletben részt venni, így csökkent érdekérvényesítő képességük miatt komoly társadalmi feszültségek alakulnak ki.

Ebből a leszakadottságból következően, létrejöhetnek olyan élethelyzetek, cselekmények, melyek – egy adott kisebbség szubkulturális hagyományából fakadóan – nem ritkán fennmaradásuk érdekében megtörténnek, azonban ezek a magatartások az eltérő életviszonyokhoz szokott irányító többségi közösség által devianciának minősülnek.

Robert K. Merton idézi Albert Cohen gondolatait, miszerint „[...] ha a bűnöző szubkultúrában részes egyén pusztán azért nyúlna törvénytelen eszközökhöz, hogy gazdasági javakra tegyen szert, akkor nagyobb becsben tartaná azokat a javakat, melyeket már megszerzett. Ez az elmélet nem képes figyelembe venni a bűnöző szubkultúrára jellemző romboló hajlamot, változékonyságot, lelkesedést és teljes negatívizmust sem.”⁸ Merton által felvetett gondolat alapján egy társadalomban létező kisebbség anómiás létállapotának vizsgálata nem adhat választ arra a kérdésre, hogy milyen jellegűek az adott csoport bűnöző magatartásformái. Erre vonatkozóan tehát a vagyon elleni és az erőszakos vagyon elleni cselekmények, vagyis a haszonszempontról magatartásformák kerülnek ki a vizsgálódásból, mivel a középpontban azok „a heveny feszültségek állnak, melyeknek forrása a kulturálisan ösztönzött célok és társadalmilag strukturált lehetőségek közötti eltérés.”⁹ Tehát a társadalmilag elismert siker megszerzésének – legyen az anyagi vagy kulturális – lehetőségét minden társadalmi réteg számára valóságosan is biztosítani kellene. Az anómia és az emberkereskedelem összefüggéseit vizsgálva kiderül, hogy a kérdés aktuálisabb, mint valaha. A veszély azonban nem csupán nemzeti kisebbségeinket érinti, hiszen a 2014-ben megindult migránsválság is megmutatta, hogy nagyobb figyelmet kell fordítanunk eltérő kulturális hagyományokkal rendelkező csoportokkal való együttműködés és párbeszéd kialakítására is. Itt nem csupán az elsőgenerációs, még a választott ország nyelvét sem beszélő személyekre gondolok elsősorban, hanem azokra a másod-, harmadik

⁸ COHEN Albert K.: *Delinquent Boys*. Glencoe, 1955. p. 36. - In: MERTON Robert K.: *Társadalomelmélet és társadalmi struktúra*. Gondolat Kiadó Budapest, 1980. p. 422.

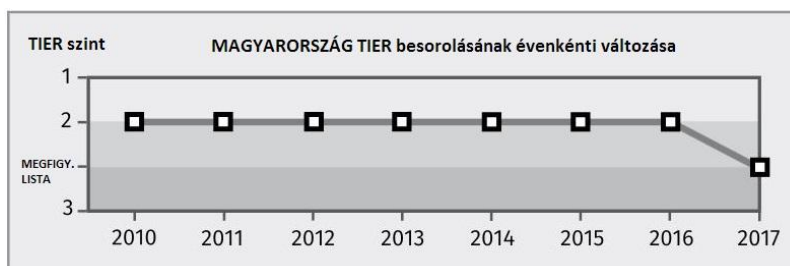
⁹ MERTON Robert K.: *Társadalomelmélet és társadalmi struktúra*. Gondolat Kiadó Budapest, 1980. p. 423.

generációs családokra, akik a *ius soli* elv vagy a *ius sanguinis* elv¹⁰ alapján állampolgársággal rendelkeznek, ám kulturálisan még elsőgenerációsnek számítanak.

Az Európai Tanács 2017. február 6-án megállapította, hogy a migráncscempészség és az emberkereskedelem hozzájárul a líbiai politikai és biztonsági helyzet destabilizációjához.¹¹

Az, hogy az embercempészség a Bizottság rendeletében együtt kerül említésre az emberkereskedelemmel, nem véletlen, hiszen Európában sajnálatos módon a rendezetlen migrációs helyzet kedvez az emberkereskedelemnek. E vonatkozásban kimondhatjuk, hogy az emberpiac kibővült. Mára már - az igényt támasztó kereslet okán - nem csupán a gazdaságilag másodvonalbelinek számító Európai országokból kerülnek ki nagyszámban a kiszolgáltatott személyek, hanem a kilátástalan helyzetben lévő harmadik országból érkezők is. Van tehát miből válogatni az emberi méltóságot és az egyén szabadságát semmibe vevő bűnszervezeteknek. Magyarország kifejezetten jól és időben gátat vetett a migráció elszabadulásának, ám a prostitúciós kizsákmányolási célzattal elkövetett emberkereskedelem vonatkozásában lenne mit pótolnunk.

Az Egyesült Államok Külügyminisztériuma által 2016. június 30-án kiadott jelentés (továbbiakban TIP riport) az emberkereskedelemről¹² megerősíti, hogy a legveszélyeztetettebb csoportok a „*mélyszegénységben élő magyarok, a romák, a kísérő nélküli menedékkérők és a hajléktalan férfiak tartoznak.*”¹³ Ebből következően a megelőzés szempontjából lényeges körülmény a legnagyobb etnikai kisebbség belső működési mechanizmusainak ismerete. A társadalmi és anyagi felzárkóztatás szempontjainak pontosabb kitűzése és végrehajtása. A fejlődési tendenciák ezen a téren azonban komoly visszaesést mutatnak. Leginkább az adott területen tapasztalható forráscsökkenés, illetve későbbiekben bemutatásra kerülő nyomozási és jogalkalmazási nehézségeknek is köszönhető. Az emberkereskedelem elleni fellépésben tapasztalható negatív tendenciát az USA 2017 évben kiadott TIP riportja¹⁴ is észrevételezi, hiszen Magyarország megfigyelési listára került.

2. ábra Magyarország TIER besorolása 2017-ben Forrás: US TIP Report 2017.

¹⁰ A *ius sanguinis* elv alapján az állam területén született gyermek vér szerinti állampolgársághoz jut, ha legalább egyik szülője állampolgára az adott államnak. A *ius soli* elv értelmében az állam területén született gyermek állampolgárságot nyer akkor is, ha a szülei nem állampolgárai az adott államnak.

¹¹ A Tanács 2017. július 17-i (EU) 2017/1325 Rendelete a líbiai helyzetre tekintettel korlátozó intézkedések meghozataláról szóló (EU) 2016/44 rendelet módosításáról.

¹² Jelentés az emberkereskedelemről – 2016. június 30-án kiadta az Egyesült Államok Külügyminisztériuma (Office to Monitor and Combat Trafficking in Persons) 1. o. http://photos.state.gov/libraries/hungary/231771/PDFs/tip2016_hu.pdf (letöltve: 2017. 07. 24.)

¹³ Jelentés az emberkereskedelemről – 2016. június 30-án kiadta az Egyesült Államok Külügyminisztériuma (Office to Monitor and Combat Trafficking in Persons) 1. o.

¹⁴ Trafficking in Persons Report June 2017. – Hungary: TIER 2 Watch List. 200. o. <https://www.state.gov/documents/organization/271339.pdf> (letöltve: 2017. 11. 4.)

A TIER besorolás ebben a tárgykörben azt jelzi, hogy Magyarország emberkereskedelem elleni fellépése megfelel-e saját vállalásainak, illetve a nemzetközi és regionális Európai előírásoknak. A TIER 1 szintű államok minden tekintetben előírászerűen teljesítenek, úgy a törvényi kötelezettségek, mint az áldozat felismerés, áldozatsegítés, illetve az áldozatirányítás tekintetében. A TIER 2 szintre soroljuk azokat az államokat, akik maradéktalanul nem képesek megfelelni a nemzetközi előírásoknak. A TIER 2 megfigyelési listára azok az államok kerülnek, akik esetében az emberkereskedelem elleni fellépés folyamatosan gyengül, például forráskivonás, jogszabályváltozás miatt. Végül a TIER 3 államok azok az államok, akik semmilyen tekintetben nem felelnek meg azoknak a nemzetközi jogi kereteknek, amelyet az ENSZ, az USA államai és az Európai Unió tagállamai hasonlóan szabályoznak.

Magyarországot érintő negatív tendencia a 2008-ban kitört pénzügyi válsághoz kapcsolható eseményekkel kezdődött. Ekkor az ország emberkereskedelem elleni fellépésének hatékonysága TIER 1 szintről TIER 2 szintre csökkent. Sajnálatos módon ez a besorolás azóta sem javult, s végül 2017-ben hazánk, az úgynevezett TIER 2 szintű megfigyelői listára került Szerbia, Montenegró, Bulgária és Moldávia mellé.¹⁵

A szervezett bűnözés és az emberkereskedelem kapcsolata

Az emberkereskedelem általában közvetett módon kapcsolódik a szervezett bűnözéshez, annak egyik komoly bevételi forrását képezi az „emberpiac”. Természetesen, hatalmas hálózatról van szó, amely az egész világra kiterjedt bűnözői kapcsolatokat jelent. A szervezett bűnözésre jellemző sejtyszerű felépítés teszi lehetővé, hogy a lokális, a regionális és végül a nemzetközi térben mozgó szervezett bűnözői hálózatokat rendkívül nehéz felfedezni, ellenük törvényes módon bizonyítási eszközöket szerezni és végül felszámolni őket. Ezekre a laza, gyorsan alkalmazkodó lokális bűnszervezeti halmazokra leginkább az jellemző, hogy felfelé senkit nem ismernek.¹⁶ Egymással együtt dolgozó személyekre – akik nem ritkán rokonok – lehet a törvény bűnszervezetre vonatkozó ismérveit vonatkoztatni, de a felettük vagy velük horizontális szinten lévő halmazokban tevékenykedők már nem ismerik egymást, így a büntetőeljárás megindulása előtt alkalmazott titkos információgyűjtésnek rendkívül komoly jelentősége lehet. Azonban sajnálatosan sokszor fordul elő, hogy a megszerzett bizonyítékok már a büntetőeljárásban indított titkos adatszerzésben megváltozhatnak, illetve a perbírószágon már nem használhatók fel.

Minderre a problémára reagálva a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényben összevonásra kerül a titkos információ gyűjtés és a titkos adatszerzés rendszere – egységesen leplezett eszközök –, amit az új jogszabály 214. §-a pontosan definiál.¹⁷ A törvény miniszteri indokolása deklarálja, hogy *„a törvény szakít azzal a szemlélettel, amely a titkos információgyűjtést és a titkos adatszerzést quasi elkülönült eljárási folyamatként tekintette. A titkos információgyűjtés és titkos adatszerzés különleges eszközei és módszerei a bizonyítási eszközök és cselekmények katalógusát gazdagítják, egységesen szabályozva és törvényi szinten biztosítva a szükségesség-arányosság követelményéhez igazodó kivételes*

¹⁵ Trafficking in Persons Report, June 2017. i.m. 49. o.

¹⁶ Ld. EUROPOL 2016. februári helyzetjelentése az emberkereskedelemtől az EU-ban.

¹⁷ 2017. évi XC törvény 214. § (1) bekezdése „A leplezett eszközök alkalmazása olyan, a magánlakás sérthetlenségéhez, valamint a magántitok, a levéltitok és a személyes adatok védelméhez fűződő alapvető jogok korlátozásával jár, a büntetőeljárásban végzett különleges tevékenység, amelyet az erre feljogosított szervek az érintett tudta nélkül végeznek.”

alkalmazás feltételrendszerét is. A törvényben a leplezett eszközök három csoportot képeznek attól függően, hogy alkalmazásuk bírói vagy ügyészi engedélyhez kötött vagy alkalmazásukhoz ilyen engedélyre nincs szükség.”¹⁸

Ennek változásnak azért is lesz különös jelentősége, mert a vádelőkészítést végző ügyészség nagyobb kontrollt fog gyakorolni a büntetőeljárást megelőző tárgyalás előkészítő szakaszban végzett leplezett eszközök alkalmazását végző felderítő szervekre. Ezzel a rendelkezéssel remélhetőleg a titkosszolgálatok, a nyomozóhatóságok és az ügyészségek átfogóbb előismeretekkel fognak rendelkezni a vizsgált bűnszervezetek működéséről, amely a felszámolásukhoz szükséges bizonyítást is hatékonyabbá teszi.

Az emberkereskedelem kérdésköre is szorosan összefügg a bűnszervezetek működésével, hiszen az igények felmérése, a szállítás, illetve a lokális emberpiac működtetése más és más „szakmaiságot” és működési mechanizmust igényel.

Az emberkereskedelemmel kapcsolatos bűncselekmények esetében a bűnszervezeti minősítést szinte minden esetben feltételezni lehet. Működési mechanizmusuk általában egy modellre ráhúzható. Az elkövetők egy csoportja toborzási tevékenységet folytat. Könnyű álomunka ígéretével megszerzi a sértettek bejegyzését. Ez nem ritkán összekapcsolódik szerelmi, családalapítási vagy házassági ajánlattal is. A toborzókat legtöbbször egy központi személy irányítja, akik ettől a központi személytől kapnak instrukciókat, valamint a külföldön végezhető könnyű munkához kapcsolódó információkat. A jelentkezők testi adottságait, minőségét rangsorolják, és ennek megfelelően szervezik a következő munkafázist a szállítást. A szállítás egy másik, laza sejtyszerűen szerveződő csoport feladata, akik között olyan személyek is vannak, akik a még kiskorú sértettek részére hamis okiratokat szereznek. Végül a harmadik csoport – ők általában külföldi állampolgárok –, szervezi a szállást és a kizsákmányolási céllal elkövetett szexuális vagy házimunkára kényszerítés realizálását. Megszervezik a hirdetések, a titkos légyottokat és figyelik a helyi hatóságok mozgását. Általában szoros kapcsolatot igyekeznek ápolni az igazoltató rendőrökkel, nem ritkán próbálnak korrupciós nyomást gyakorolni az eljáró hatóságra. A rendszer struktúrája néha annyira laza és szerteágazó, hogy a nyomozati adatok alapján nem lehet pontosan megalkotni a bűnszervezet hálózati rajzát. Tehát a több általában más tagállamok állampolgáraiból is szerveződő sejtek által alkotott rendszer felszámolása helyett inkább a Magyarországon működő személyek megfigyelését és felgöngyölítését választja a hatóság, amiből az következik, hogy a fennmaradó csoporttagok rendkívül gyorsan újraszervezik magukat. A titkos információgyűjtés során a hirtelen idegen nyelvre áttérő beszélgetést „idegen nyelvű közlésként” jegyezte fel a hatóság, és így készült a leirat is. Ebből nem tudhatta a vádelőkészítést végző hatóság, hogy a megfigyelt terhelte akkor és ott mit közölt.

A kizsákmányolás bizonyításának kérdései

A nemzetközi instrumentumok nem adják meg a kizsákmányolás pontos definícióját. A kérdésnek azért van a büntetőjogon kívüli tágabb értelmezése is, jóllehet a büntetőjog a jogi felelősségi rendszerben az ultima ratio, rendeltetése pedig – ahogy Deák Ferenc mondta –¹⁹ az, hogy a teljes jogrendszer szankciós zárköve legyen. A kizsákmányolásnak azon mértékét és módjait kell szem előtt tartani, melyek a passzív alanyt olyan mértékben kihasználják, ami emberi

¹⁸ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény Miniszteri Indokolása.

¹⁹ FERENCZI Zoltán (szerk.): *Deák Ferenc válogatott munkái*. Lampel Róbert és fiai Kiadó. Budapest, 1905. 54. o.

méltóságát, önrendelkezését, személyi biztonságát, integritását, testi épségét, életét sérti, veszélyezteti.

Jóllehet nem jogforrás, mindenképpen igazodási pont az új büntető törvény miniszteri indokolása, amely kimondja, hogy a törvény megalkotásakor milyen megfontolások vezették a jogalkotót. „[A]z emberkereskedelem megelőzésére és leküzdésére vonatkozó nemzetközi dokumentumok nem adják meg, csupán annak tipikus, minimálisan büntetendő előfordulási eseteit sorolják fel. Ezek: a más prostitúciójának kihasználása, és egyéb szexuális jellegű kizsákmányolás, a kényszermunka, a kényszerszolgáltatások, ideértve a koldulást, a rabszolgaságot, a rabszolgához hasonló gyakorlatot, a bűncselekményhez kapcsolódó kizsákmányolást és a szexuális eltávolítását is. A kizsákmányolói magatartásokat teljes körűen felsorolni nem lehet. Erre tekintettel a törvény megfelelő absztrakcióval határozza meg értelmező rendelkezésben a kizsákmányolás fogalmát, miszerint a kizsákmányolás a kiszolgáltatott helyzetbe hozott vagy abban tartott sértett e helyzetének kihasználásával előny szerzésére törekvés. Ezzel a törvény lehetővé teszi a fentiekben felsorolt legtipikusabb kizsákmányolási formák, elkövetési módok büntetése mellett bármely olyan magatartás büntetését, amely a gyakorlatban kizsákmányolásnak feleltethető meg.”²⁰ Az indokolásból kitűnik, hogy a kizsákmányolás alapvetően gazdasági-, erő- vagy megfélemlítésen alapuló hatalommal való visszaélés, amelynek következményeként létrejön a szükséges kiszolgáltatottság. Ezeket a tényezőket leginkább egy adott közösségen belüli hatalmi és szokásjogi viszonyok alapozzák meg, így nem ritkán az elkövető csak meglovagolja a már meglévő kiszolgáltatott helyzetet, és saját ténykedésével csupán elenyésző cselekményt fejt ki a sértett felé. Úgy tűnhet, ebből, hogy a sértett önként saját elhatározásából keresi fel a terheltet, azért, hogy őt kizsákmányolja. Álláspontom szerint korántsem erről van szó, kétségtelen, hogy ha szűken csak a terhelt magatartását igyekezünk vizsgálni, akkor azt mondhatjuk: a ragadozó ártatlanul csak eltátotta a száját, és a kitért szájába rohant a zsákmány, aki rohanhatott volna másfelé is. A miniszteri indokolással egyetértve tehát „a kiszolgáltatott helyzetet előidéző maga az elkövető is, de az fennállhat tőle függetlenül. Ebben az esetben az elkövetői visszaélés a már meglévő kiszolgáltatott helyzet - például hajléktalanság, kilátástalan anyagi helyzet - fenntartásával, vagy az abból való kilábalás megakadályozásával valósulhat meg.” Ebben a kérdésben számtalanszor elbizonytalanodik a nyomozóhatóság. Hogyan kellene értelmezni a kizsákmányolási célzattal elkövetett emberkereskedelem kérdéskörét, illetve elhatárolni kényszermunkától,²¹ a kerítéstől,²² a prostitúció elősegítését,²³ vagy a kitarthatóságot²⁴ tényállásától. Erre vonatkozóan az Országos Rendőr Főkapitányság Bűnügyi Főosztálya kérdéssel élt a Legfőbb Ügyészség Nyomozás Felügyeleti és Védőbiztonsági Főosztálya felé, melynek eredményeként a Legfőbb Ügyészség NF.3889/2014/7-I számon adott egy magas szintű szakmai eligazítást a kényszermunka és az emberkereskedelem kizsákmányolási célzattal elkövetett munkára kényszerítése, illetve mások prostitúciójának kizsákmányolása és a kerítés, illetve kitarthatóság elhatárolására és jogi megítélésére. Az Ügyészség álláspontja szerint az emberkereskedelem büntetendő kizsákmányolási célzattal elkövetett munkára kényszerítési alakzata és a kényszermunka elhatárolása azért nehéz, mert a kizsákmányolásban bennfoglaltatik a kényszermunka is. A Btk. 193. § azonban az elkövetési magatartásként definiálja a kényszerített munka végeztetésére irányuló kényszerítést, így a kényszermunka jelentős többletmagatartást jelent az emberkereskedelem második alaptényállásában foglaltakhoz képest, aminek legfeljebb

²⁰ 2012. évi C. törvény 192. §-hoz fűzött miniszteri indokolás.

²¹ 2012. évi C. törvény 193. §

²² 2012. évi C. törvény 200. §

²³ 2012. évi C. törvény 201. §

²⁴ 2012. évi C. törvény 202. §

„releváns utócsелеkménye lehet a munkára kényszerítés.”²⁵ Nehezedik a kérdés, ha a munkavégzésre irányuló emberkereskedelmet 192. § (2) bekezdésének b) pontjában elkövetett erőszakkal vagy fenyegetéssel követik el. Ekkor az ügyészségi útmutató szerint – az elhatárolás alapja az, hogy az erőszakkal fenyegetéssel történő elkövetés a munkavégzésre kényszerítéshez vagy az emberkereskedelem tényállásában megjelölt elkövetési magatartásokhoz kapcsolódik, vagy sem. Az emberkereskedelem prostitúció révén történő kizsákmányolási kérdésköre csak akkor tekinthető tényállásszerűnek, ha a prostituált személy – választás hiányában –, kénytelen alávetni magát a hatalmai helyzetével visszaélő személynek. Abban az esetben azonban, ha a prostituált személy önként, - vagyis saját akaratelhatározásából végzi a prostitúciós tevékenységet, akkor szállítása, elszállásolása kizsákmányolási célzat hiányában nem minősül emberkereskedelemnek.

A jogerősen lezárt nyomozati ügyek tanulmányozása során azt tapasztaltam, hogy a sértettek mindegyike önként jelentkezett munkavégzésre. Az elkövetők által tett felhívásból elsőre soha nem lehetett következtetni, milyen munkalehetőségekre keresnek személyeket. Ebből a nézőpontból tehát, az ügyészség szerint felállított elhatárolási szempontot árnyalja az a tény, hogy sértetti közrehatás nem, sokkal inkább a terheltek által megvalósított megtévesztés tapasztalható. Ez a kérdés még súlyosabb a kiskorú sértettek vonatkozásában. Az emberkereskedelem elkövetési magatartása történhet kényszerrel fenyegetéssel, ám a valóságban ez soha nem az elején történik, hanem akkor, amikor a sértett lényegében rájön hová is került. Az alacsony iskolázottságú nehéz helyzetben lévő személyek esetében a felismerést több tényező is késleltetheti. Egyik az új és ismeretlen környezet, a másik a nyelvi nehézségek, valamint a pánik és egyfajta cselekvési blokk. A hatóság által kihallgatott sértettek tanúvallomásaikban beszámoltak arról, hogy a felismerést követően mély depresszióba estek és ez az állapot sokszor drog vagy más élvezeti szer használatához vezetett. A gyakorlott elkövetők is tudják ezt és általában a drog minden formában biztosított a sértettek számára. Ezzel pedig a sértettek számára a kör bezárul, hiszen azon túl, hogy maga is bűnelkövetővé válik bódult állapotban a helyzetből való kilépés szinte lehetetlenné válik. Az így csapdába esett személyről szinte lehetetlen eldönteni, hogy önként vagy megtévesztés netán kényszer hatására került sértetti majd elkövetői pozícióba. Ez megint leginkább a szerencsés véletlenül és csekély mértékben a nyomozóhatóság ügyességén és a szállított nyomozati információkon múlik. Ebből tud az ügyész és a bíróság a szükséges törvényi tényállási elemekre következtetést levonni. Az ügyészségi állásfoglalásban foglalt kifejezést boncolgatva nehéz elfogadni, hogy az emberkereskedelem sértettjének választás hányában kell belemennie a kizsákmányolást eredményező helyzetbe.

Az a felvetés, miszerint egy személy kiszolgáltatott élethelyzetéből adódó dolgoztatása aránytalanul alacsony fizetésért minősülhet-e kizsákmányolási céllal elkövetett emberkereskedelemnek az ügyészség válasza egyértelműen nem, mivel az Irányelv²⁶ preambuluma (11) bekezdése kimondja, hogy „a vonatkozó ítélkezési gyakorlat alapján eseti alapon kell értékelni, hogy az érintett érvényes beleegyezését adta-e az ilyen munka vagy szolgáltatás végzésébe.” Ugyanakkor az irányelv arról is rendelkezik, hogy a gyermekek – értsd tizennyolc év alatti természetes személy –, az esetleges beleegyezést sohasem lehet érvényesnek tekinteni. Ugyanez az

---

²⁵ HEGEDŰS István - JUHÁSZ Zsuzsanna - KARSAI Krisztina - KATONA Tibor - MEZŐLAKI Erik - SZOMORA Zsolt - TÖRŐ Sándor: *Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez*. Wolters Kluwer Elektronikus Jogtár, 2017.

²⁶ Az európai Parlament és a Tanács 2011/36/EU Irányelve (2011. április 5.) az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről, valamint a 2002/629/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról, Preambulum (11) bekezdés.

elv érvényesül abban az esetben is, ha a sértett beszámítási képessége erősen korlátozott, vagyis a sértett akarata nem lehet releváns.

A Kúria 2017 augusztusában felülvizsgálati eljárásban hozott határozatában²⁷ kimondja, hogy a terhelt által 40 000 forintért megvásárolt gyengeelméjűségben szenvedő sértettet iratainak elvétele mellett, kvalifikált fenyegetéssel arra vették rá, hogy hiányos öltözékben a férfitendőgek szórakoztatására táncoljon, illetve szexuális cselekményeket végezzen. Tehát „*az irányadó tényállás szerint a sértett megvásárlására külföldön végzendő prostitúciós tevékenység folytatása érdekében került sor.*”²⁸ A Kúria álláspontja szerint a szóban forgó cselekmény – a hatályos Btk. 192. § (4) bekezdésének b) pontja szerint minősül, amelyet a törvény öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel fenyeget.

A felhozott események nyomozati példák alapján érthető az ügyészség elhatárolási szempontja, ugyanakkor leszögezhető, hogy ez a szűkítő álláspont nem teljesen egyezik a nemzetközi trendekkel. Az Emberi Jogok Európai Bírósága emberkereskedelem tárgyában hozott ítéletében²⁹ kimondja, hogy a sértett sérelmét okozó elkövetési magatartást – a Rantsev kontra Ciprus és Oroszország elleni ügyben is kifejtettek alapján – kiterjesztő módon kell értelmezni. Ez tehát azt jelentené, hogy nem sértettek prostitúcióra történő önként jelentkezése vagy bejegyzése lenne az elhatárolási szempont az üzletszerűen elkövetett kerítéstől, hanem az elkövetők kizsákmányolásra irányuló célzatos magatartása, amelyhez bizonyíthatóan kiszolgáltatott embereket használnak fel.

A titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés

A tudomásra jutásnak és a feltételezett bűncselekmény gyanújának az ellenőrzéséhez titkos információgyűjtésre van szükség. Ez még inkább jellemző, ha bünszervezeti minőségben elkövetett cselekményekről van szó, hiszen ezekben az esetekben a tudomásra jutás módja csak a nyomozás megindítását megelőző titkos információgyűjtés,³⁰ amely a rendőrség bűncselekmény elkövetésének megelőzése, megakadályozása, felderítése okán végzett jogszerű cselekménye. A titkos információgyűjtés tehát olyan felderítő jellegű tevékenysége a hatóságnak, amely nem tartozik a büntetőeljárás törvény alapján végzett titkos adatszerzéshez.³¹

A begyűjtött adatok, tényre vonatkozó ismeretek, illetve az információk – értelmezett adatok – megszerzése és később a bírósági eljárásban való felhasználása sokszor kényes kérdés. Az emberkereskedelem kapcsán a legnagyobb nehézséget a kizsákmányolás létének bizonyítása okozza. Nem ritkán a nyomozási bíró által engedélyezett titkos információgyűjtés egy teljesen más ügyben zajlik, és a bejövő információmorzsák egy másik bűncselekmény gyanúját keltik életre. Elmondható, hogy az emberkereskedelem elkövetésének gyanúja általában ilyen hatósági tevékenység közben keletkezik. Ezekben az esetekben csak nagyon ritka a hozzátartozói bejelentés vagy feljelentés. Ezen felül az információszerző tevékenységet külön nehezíti például, a zárt csoportokban élő roma telepekre való bejutás, ahol felderítő munkát végezni szinte lehetetlen feladat, mivel mindenki ismeri a másikat. Ennek is betudható a rendkívül magas látencia és az a jelenség, hogy a rendőrség nem tud lépést tartani az elkövetőkkel. Nem célom, hogy a titkos

²⁷ BH2017.286. számú határozat.

²⁸ BH2017. 286. Számú határozat 18. 19. pontja.

²⁹ 2017. március 30-án született EJEB által Chowdhury és mások vs. Görögország ügyében hozott határozat. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\("001-172365"\)}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (letöltve: 2017. 11. 1.)

³⁰ 1994. évi XXXIV. törvény - a Rendőrségről 63. § (1) bekezdés.

³¹ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról.

információgyűjtésről és a büntetőeljárásban végzett titkos adatszerzésről részletesen írok, csupán felvillantani szeretném azokat az problémákat, melyeket kutatási munkám során a Nemzeti Nyomozóiroda munkatársaival történt informális beszélgetések során velem megosztottak.

Ahogy előzőekben már utaltam rá, a bírói engedélyhez kötött, vagy nem kötött titkos információ gyűjtést,³² önmagában azért, hogy emberkereskedelem elleni fellépést realizáljon nem, vagy csak nagyon ritkán indít a nyomozóhatóság. Gyakori, hogy más, kapcsolódó bűncselekmények³³ vagy jelentős, vagy különösen jelentős értékre elkövetett gazdálkodás rendjét sértő, vagy költségvetést károsító bűncselekmények kapcsán indít titkos megfigyelést. Ezért a megszerzett információ, adat nem kifejezetten erre a bűncselekménytípusra vonatkozik. Az is okszerű következtetés, hogy ha a megszerzett információ elegendő az emberkereskedelem büntetésének bizonyítására, további bűncselekményekre vonatkozó adatok, bizonyítékok bevárása érdekében nem tud megfelelni az 1998. évi XIX büntetőeljárás törvény 206/A. §-ban foglalt feltételnek, miszerint „a nyomozást - a büntetőeljárás megindításának valamennyi, e törvényben meghatározott feltétele megállapításakor - nyomban elrendelte vagy a feljelentési kötelezettségének nyomban eleget tett.”³⁴ A „nyomban eleget tett” kifejezés Tóth Mihály szerint³⁵ szerencsésebb, mint a korábbi sok vitára okot adó „haladéktalan” meghatározás. Már a 74/2009. BK vélemény kimondja, hogy „a <<haladéktalanság>> az adott kérdésben nem azonosítható az „azonnal” fogalommal, tehát az az időponttal, amikor a titkos információgyűjtést végrehajtó Nemzetbiztonsági Szakszolgálat az információkat tartalmazó adatokat az információgyűjtést végző szerv rendelkezésére bocsátotta. A feljelentés megtétele azonban nem nyúlhat túl azon az időtartamon sem, ami - az adatmennyiség terjedelmét, az ügy jellegét, bonyolultságát, és személyi összefüggéseit is figyelembe véve - szükséges annak a bűnüldözői megfontolásnak a kialakításához, hogy a beszerzett információk az engedélyben megjelölt személy által elkövetett és az 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) 201. §-ban meghatározott bűncselekmények valamelyikének az elkövetésére utalnak, és azok bíróság elé tárása a bűncselekmény bizonyíthatósága érdekében kívánatos.”³⁶

Az új büntetőeljárás törvény rendelkezései a leplezett eszközök alkalmazására

A 2018. július elsején hatályba lépő büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény megváltoztatja a titkos információgyűjtés, és a titkos adatszerzés rendszerét. 214. § (4) bekezdése kimondja, hogy „a büntetőeljárásban bírói vagy ügyészi engedélyhez nem kötött, ügyészi engedélyhez kötött, valamint bírói engedélyhez kötött leplezett eszközök alkalmazhatók.”³⁷ A törvény kimondja, hogy „a bírói vagy külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtés eredménye bizonyítékként a büntetőeljárásban akkor használható fel, ha a büntetőeljárás megindítására jogosult szerv a hozzá való érkezéstől számított három munkanapon belül dönt a titkos információgyűjtés alapján a büntetőeljárás megindításáról vagy annak a már folyamatban lévő büntetőeljárásban való felhasználásáról.”³⁸ A dolgozat írásának idején már érvényes, de még nem hatályos törvény rendelkezéseit idéztem.

³² 1994. évi XXXIV. törvény 64. § alapján végzi.

³³ Kerítés, kitarottság, prostitúció elősegítése stb.

³⁴ 1998. évi XIX büntetőeljárás törvény 206/A. § (1) a) és b) pontja.

³⁵ TÓTH Mihály: Néhány időszerű garanciális kérdés a titkos nyomozati (felderítési) eszközök eredményének felhasználása köréből, *Büntetőjogi Szemle* 2016/1–2. Szám.

³⁶ Lásd. 74/2009. számú Büntető Kollégiumi vélemény.

³⁷ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 214. § (4) bekezdése.

³⁸ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 258. §.

Az emberkereskedelem nyomozásának tervezésének és szervezésének kérdései

Az emberkereskedelem felderítésének és nyomozásának kérdése a kizsákmányolás jellegéből adódóan változhat. Az elsődleges nyomozati cselekmények a szexuális jellegű kizsákmányolás esetén hasonlóak a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekményekhez, azzal a lényeges különbséggel, hogy itt számolni kell a hatóságnak egy komoly szakértelemmel rendelkező bűnöző csoport akár fegyveres ellenállásával is. Ebben az esetben – különösen a sértett vagy sértettek kimenekítéséhez –, összehangoltságot biztosító nyomozási tervre van szükség. Az emberkereskedelem felszámolásának érdekében történő nyomozás tervezésekor szükséges átgondolni azokat a kérdéseket is, hogy minden szükséges információ a rendelkezésre áll-e, a realizálás megindításához. A kriminalisztika szabályai szerint a verziók ellenőrzése során azzal a változattal kell elsősorban foglalkozni, amelyeknek adatai gyorsan elenyészhetnek, megsemmisülhetnek. Célszerű továbbá azokra az adatokra koncentrálni, melyek más verziók alátámasztásához is felhasználhatók, illetve megbízható információknak bizonyulnak.³⁹ Ennek a feladatnak elvégzése egy emberkereskedelemmel kapcsolatos bűncselekmény feltárása során nehézkes lehet, mivel előfordulhat, hogy a sértettek hozzátartozói is valamilyen módon érintettek a bűncselekményben. Ez a tanúzási akadályon túl, a tanú befolyásolását, a szökés elrejtőzés, illetve további bűncselekmények elkövetésnek megalapozott gyanúját is eredményezheti. Dobos János szerint a bűnözés szervezettsége fokozódik, amikor családok által alakított bűnszervezetekkel van dolgunk.⁴⁰ A törzsi szabályok egyfajta betyárbecsületet alakítanak ki a szervezet tagjai között, amit tovább erősít a vérségi kapcsolat és a deviáns életformához kötődő anyagi biztonság. Dobos János megjegyzi, hogy egy komolyabb bűnszervezet általában a börtönökben szerveződik. Egy bűnszervezet felderítésének, bomlasztásának és felszámolásának megszervezése szempontjából fontos a szervezettség mértékének ismerete. Ehhez fontos adat lehet, a bűnszervezetben résztvevők visszaesői minősége, amit az ENyüBS⁴¹ és más statisztikai rendszerek nem feltétlenül tartalmaznak.

Egy bűnszervezet megfigyelése sokszor hónapokig tartó megfeszített munkát igényel. A fedett nyomozóval történő beépülés sem egyszerű, hiszen az „emberárut” meghatározott időközönként bántalmazásokkal testi sérelem okozásával tartják sakkban – természetesen csak olyan mértékben, hogy kívánatos és szolgáltatásképes maradjon. Előfordulhat, hogy a sérült, megkínzott sértettek érdekében azonnali cselekmények végrehajtására kell sort keríteni, ekkor az eredményesség szinte csak a nyomozást végző személy intelligenciáján, helyzetfelismerésén múlhat. Nem ritka az olyan nyomozási dilemma, amikor a bűncselekmények bizonyításához egy többszörösen viktimizált sérült, megkínzott és halálfélelemben élő sértett tanúvallomására akkor is sort kell keríteni, ha ez a korábbiakban módszeresen felépített nyomozást romba döntheti. Mit tegyen a nyomozásvezetője? Várjon a nyomozási siker reményében vagy lépjen az élet testi épség védelmének érdekében. A hivatalos válasz nem kétséges: az élethez és testi épséghez való jog, mint korlátozhatatlan anyajog védelme ma hatóság elsődleges feladata. Megjegyzendő azonban, hogy mindez csak jóval a nyomozás lezárása és értékelését követően látható ilyen élesen és

---

³⁹ Lásd részletesen FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – TREMMEL Flórián: *Kriminalisztika*. Dialóg Campus Kiadó. Pécs, 2009. 412. o.

⁴⁰ KOVÁCS Gyula: *Dobos könyve* – Dr. DOBOS János születésének 80. évfordulója tiszteletére. Patrocinium Kiadó. Budapest, 2015. 46-47. o.

⁴¹ Egységes nyomozóhatósági és ügyészégi statisztikai rendszer, amelynek adatai részben a Bűnügyi Statisztikai Rendszerben is megtalálhatók 2014 óta.

pontosan. Ebben az esetben is csak a nyomozó felkészültsége és meggyőzőereje, valamint a szerencse lehet a legjobb társ.

Összefoglalás

Összegzésként elmondható, hogy az emberkereskedelem tényállásának korrekt és a nemzetközi szabályozáshoz méltó rendszere Magyarországon a jogalkalmazók rendelkezésére áll. Egészen érdekessé teszi azonban a képet, ha úgy vizsgáljuk a szabályozást, hogy az emberkereskedelemhez szorosan kapcsolódó tényállások – például az üzletszerűen elkövetett kerítés, vagy kitarottság – gyakorlati szintű elhatárolása szinte lehetetlen. Egy nyomozás megindításához azonban nagyjából érdemes tudni, hogy milyen bűncselekményekben kell nyomozni, illetve a tervezés, szervezés során már minősíteni kell a rendelkezésre álló tényeket. Ekkor - gyakorló nyomozók által adott vélemények alapján – inkább az inkább ismert cselekmények bizonyítása mellett döntenek, mivel az egyszerűbb és biztosabb, semmint a szexuális kizsákmányolási cézzal elkövetett emberkereskedelem költséges és nehezen bizonyítható fogalmának bizonyításába kezdenek. Ez a jelenség, eszköz-cél viszonyban van a váderedményességgel.

Ezzel kapcsolatban született a Kúria Büntető Kollégiumának Joggyakorlat-elemző csoportja által készített tanulmány⁴² a vád törvényességének vizsgálata tárgykerében, amely a kérdéssel kapcsolatban sok pejoratív kérdést tisztáz, ugyanakkor más országok mellett bemutatja, hogy a magyar ügyészség 97%-os váderedményességgel, magasan megelőzi a német ügyészség 80%-os eredményességi mutatóit.⁴³ A kúria joggyakorlat-elemző csoportja ugyan védelmébe veszi a váderedményességet, ám azt elismeri, hogy „a váderedményesség aránya összefüggésben állhat a perbeli bizonyítás bíróság és ügyészség közötti kompetencia megosztásával, illetve a kompetencia mikénti gyakorlásával.”⁴⁴ Meglátásom szerint, az emberkereskedelemért jogerősen elítéltek elenyésző száma és a nemzetközi statisztikák Magyarországra vonatkozó „kibocsátási” és „fertőzöttségi” statisztikái közötti lényeges számbeli eltérése olyan ellentmondás, amit még fel kellene oldanunk.

Summary

In summary, we may establish that a fair system of laws, peer with the respective international regulation, is available for the law enforcement bodies in Hungary with respect to the crime of human trafficking. However, the fact that it is almost impossible to make a clear distinction between human trafficking and other actions closely related to it (like pandering committed on a commercial scale or living on earnings of prostitution) in practice, gives another interesting aspect to the evaluation of regulation. To start an investigation, we should first clarify (in general terms at least) the crime we intend to apprehend; this requires the qualification of the facts already in the course of the planning and preparation of investigation. Hence, according to the opinions of actual police officers, in such cases the authorities tend to limit their activities in the course of investigation to find evidences for crimes already known for them, as this approach is more safe

---

⁴² 2013.El.II.E.1/4

⁴³ KÚRIA: A vád törvényességének vizsgálata - összefoglaló vélemény. 2013. Melléklet: Nemzetközi összehasonlítás a váderedményességgel kapcsolatban. 40. o.

⁴⁴ KÚRIA: A vád törvényességének vizsgálata. 2013. i.m. 13. o.

and simple than investing considerable efforts in the difficult and expensive proving of committal of human trafficking for the purposes of sexual exploitation. The relation between this phenomenon and prosecution efficiency is that of the tool and the object.

In this regard, a study⁴⁵ of Jurisprudence-Analysing Working Group established by the Criminal Department of the Curia, which surveyed the legality of prosecution and also managed to explain many pejorative questions in this respect, presented that the efficiency rate of Hungarian prosecutors exceeds significantly that of, among others, German prosecutors (97% compared 80%)⁴⁶. Although the jurisprudence-analysing group of the Curia defends this impressive efficiency ratio, it also concedes in the same time, *“prosecution efficiency ratio may correlate to the distribution between and the method of exercise of competences by the court and prosecutor’s office with respect to justification in the court procedure.”*⁴⁷ In my opinion, the considerable difference between the minimal number of those convicted by a final court judgement for human trafficking and the figures of Hungary-related international “release” and “infiltration” statistics is still a contradiction to be eliminated.

---

⁴⁵ 2013.El.II.E.1/4

⁴⁶ CURIA: A summary on legality of prosecution. 2013. Annex: International comparison of prosecution’s efficiency ratio. p. 40.

⁴⁷ CURIA: Examination of legality of prosecution. 2013. i.m. p. 13.

Lövei Bernadett*

**MUNKÁLTATÓI INTÉZKEDÉSEK ELEKTRONIKUS ALÁÍRÁSA ÉS KÉZBESÍTÉSE A
KÖZSZOLGÁLATI TISZTVISELŐKRŐL SZÓLÓ 2011. ÉVI CXCIX. TÖRVÉNY
TÜKRÉBEN**

Az elektronikus ügyintézés mielőbbi megvalósítása a Kormány kiemelt célja, melyet a XXI. század technikai fejlődése is elősegít.

A változás indokaként megfogalmazható, hogy a papír alapú ügyintézés túl bürokratikus, bonyolult és jelentős adminisztratív terhet jelent. E mellett minden esetben személyes jelenléttel igényel, mely meglehetősen időigényes. Ennek kiküszöbölése érdekében a változtatás elsődleges célja, egy gyors, egyszerű és akár otthonról is megvalósítható ügyintézés kialakítása. Az elektronikus ügyintézés kiterjesztése számos területet érint, azonban ehhez a technikai feltételek megteremtésén túl a jogi feltételek és a technikai fejlesztések jogalapjának megteremtése is szükséges.

A közszoigálatban a munkáltatói intézkedések elektronikus kiadmányozása és kézbesítése egy az elektronikus ügyintézés széles körű megvalósításának skáláján. Annak érdekében, hogy az elektronikus kiadmányozás és kézbesítés a közigazgatásban megvalósítható legyen először annak technikai háttérét és informatikai feltételeit kellett megteremteni. Ennek részeként szükség volt a megfelelő iktatórendszer kialakításához, az elektronikus kézbesítéséhez szükséges szolgáltatások pl.: AVDH, eHR-FORM fejlesztésére, valamint az ezekhez szükséges tárgyi feltételek biztosítására. A technikai feltételek megteremtését követően a jogszabályi környezet kialakítása következett.

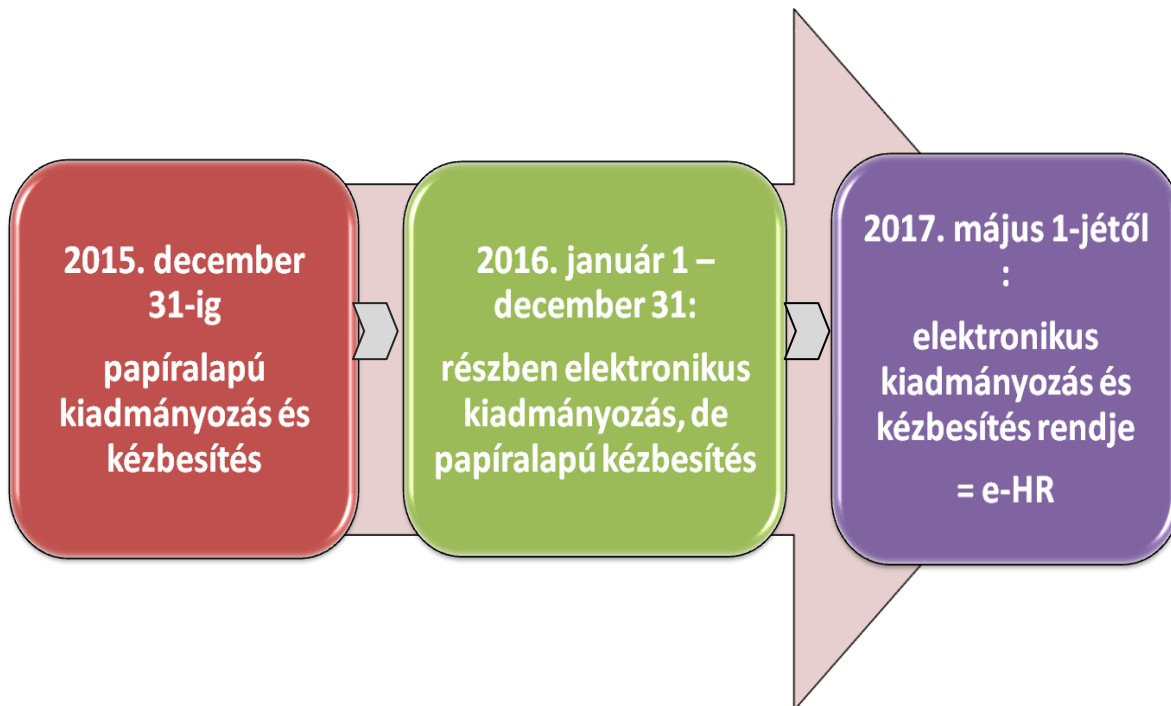
Az elektronikus kiadmányozás és kézbesítés jogszabályba történő bevezetésének folyamata

Az egységes elektronikus ügyintézési rendszer kialakításához szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2016. évi CXXI. törvénymódosította a közszoigálati tisztviselőkről szóló 2011. évi CXCIX. törvényt (a továbbiakban: Kttv.) a 19. §, 20. § és a 21. § tekintetében, melynek következtében megkezdődött a közigazgatásban a munkáltatói intézkedések elektronikus úton történő aláírásának és kézbesítésének bevezetése.

A 2016. január 1. napi jogszabályváltozást megelőzően a munkáltatói intézkedések papír alapú kiadmányozása és kézbesítése volt általánosnak tekinthető. Az ezt követő átmeneti időszakban – 2016. január 1. és 2017. április 30. között – a kiadmányozás részben elektronikussá vált, de a kézbesítés papír alapon történt. Végezetül 2017. május 1. napjától már elektronikus kiadmányozásról és kézbesítésről beszélhetünk, melynek rendjét átfogóan e-HR-nek nevezzük. Az e-HR tehát nem más, mint az elektronikusan létrehozott jognyilatkozat elektronikus közlése. Az e-HR-hez vezető utat szemlélteti az alábbi ábra.

---

* dr. Lövei Bernadett, PhD hallgató, Miskolci Egyetem, Deák Ferenc Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola, témavezető: Dr. Turkovics István, adjunktus, lovei.bernadett@gmail.com

1. ábra: saját szerkesztés

Az e-HR rendszer bevezetésének célja az, hogy a munkáltatói intézkedéseket teljes körűen elektronikus útra terelje, és fő szabályként megszüntesse a papír alapú kiadmány alkalmazását. A cél a teljes körű elektronikus ügyintézés megvalósítása.

A folyamat gyakorlatba történő átültetése érdekében a megfelelő jogszabályi környezet megteremtésének egyik lépése a Kttv. alaki kötöttségre és a jognyilatkozatok közlésére vonatkozó szabályok újrhangolása.¹ A Kttv. minden, a közszolgálati jogviszonyt érintő lényeges megállapodás és jognyilatkozat érvényességi feltételévé teszi az írásbeliséget. Emellett a tisztviselő kérésére az egyébként írásbeliséghez nem kötött jognyilatkozatot is köteles a munkáltató írásba foglalni. Az írásba foglalt megállapodás, jognyilatkozat módosítása, megszüntetése is csak írásban történhet.²

Írásbelinek kell tekinteni a jognyilatkozatot, ha annak közlése

- a jognyilatkozatban foglalt információ változatlan visszaidézésére,
- a nyilatkozattevő személyének azonosítására,
- a jognyilatkozat megtétele időpontjának azonosítására alkalmas elektronikus dokumentumban (a továbbiakban: elektronikus dokumentum) kerül sor.

A jogszabály ez alól kivételeket határozott meg. Így a kinevezés és annak elfogadása, a kinevezés módosítás, a közszolgálat megszüntetésével kapcsolatos jognyilatkozat, a fegyelmi valamint kártérítési ügyben hozott határozat, a sérelemdíj megfizetése ügyében hozott határozat, az összeférhetlenség megszüntetésére irányuló felszólítás és a fizetési felszólítás esetében

¹ Közhatalmi tisztviselőkről szóló 2011. évi CXCV. törvény (a továbbiakban: Kttv.) 19. § és 20. §

² Kttv. 19. §.

elektronikus dokumentum készítésére érvényesen nem kerülhetett sor. Hiszen e munkáltatói intézkedések a közszolgálatot érintő lényeges megállapodásnak és jognyilatkozatnak minősülnek, tehát írásba kell foglalni őket, viszont esetükben az elektronikus dokumentumok írásbelinek nem voltak tekinthetők.

A 2016. január 1. napján hatályba lépő rendelkezések e tekintetben hoztak változást. A fent felsorolt munkáltatói intézkedések a munkáltatói jogkör gyakorlója részéről elektronikusan legalább fokozott biztonságú elektronikus aláírással kiadmányozhatóvá váltak. Ezekről azonban záradékolással hiteles papír alapú kiadmányt kell készíteni és a tisztviselővel a papír alapú kiadmányt kell közölni. A záradékolás során az elektronikus dokumentumról a munkáltatói jogkör gyakorlója által írásban kijelölt vagy a szervezeti és működési szabályzatban erre feljogosított személy öt napon belül záradékolással hiteles papír alapú kiadmányt készít. A záradéknak tartalmaznia kell a záradékolásra jogosult személy aláírását, a záradékolás keltét és szöveges utalást arra, hogy a papír alapú kiadmány az alapul szolgáló elektronikusan hitelesített irattal megegyezik. A jogszabály külön rendelkezést tartalmazott azon többoldalú jognyilatkozatokra, amelyeknél az iratot az alaki kötöttség e különös szabályai szerint a munkáltatói jogkör gyakorlója legalább fokozott biztonságú elektronikus aláírással írta alá és erről a tisztviselővel való közlés érdekében záradékolással hiteles papír alapú kiadmányt készített. E jognyilatkozatok esetében az akarategységet hitelesen tükröző kiadmány az a záradékkal állított, papír alapú kiadmány volt, amely a munkáltatói jogkör gyakorlójának legalább fokozott biztonságú elektronikus aláírását tartalmazó elektronikus iratról készült, és egyidejűleg tartalmazta a tisztviselő nem elektronikus aláírását is.

Az egységes elektronikus ügyintézési rendszer kialakításához szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2016. évi CXXI. törvény 2017. május 1-jével még jelentősebb módosításokat vezetett be annak érdekében, hogy az elektronikus ügyintézés teljes körűvé váljon.

Továbbra is ugyanazok a feltételek szükségesek ahhoz, hogy az elektronikus dokumentum írásbelinek minősülhessen és ugyanazon munkáltatói intézkedések tartoznak abba a körbe, ahol a munkáltatói jogkör gyakorlója oldaláról legalább fokozott biztonságú elektronikus aláírás szükséges az elektronikus kiadmányozáshoz. Azonban a hiteles papír alapú kiadmány készítésének szabályai leszűkültek a jogviszony létesítéséről rendelkező elektronikus dokumentumokra, illetve arra az esetre, amikor az elektronikus dokumentum elektronikus kézbesítése vagy a kézbesítési vélelem szabályainak alkalmazása bármely okból nem lehetséges. A többi esetben tehát az elektronikusan kiadmányozott dokumentum elektronikusan kézbesítendő.

Kézbesítési vélelem: ha a szolgáltató azt igazolja vissza, hogy a küldeményt a címzett kétszeri értesítése ellenére nem vette át, az elektronikus dokumentumot kézbesítettnek kell tekinteni a második értesítés igazolásban feltüntetett időpontját követő ötödik munkanapon.³

Míg a korábbi rendelkezések értelmében az elektronikus dokumentum nyilatkozattevő személyének azonosítására való alkalmasságához nem volt szükséges a nyilatkozattevő elektronikus aláírása vagy minősített elektronikus aláírása, most már a jogszabály úgy fogalmaz, hogy a fokozott biztonságú vagy minősített elektronikus aláírása nem szükséges. Ennek következtében olyan rendszer kialakítására volt szükség, amelynek keretében a foglalkoztatottak olyan elektronikus aláírással tudják ellátni jognyilatkozataikat, amelyek eleget tesznek az elektronikus dokumentummal szemben támasztott követelményeknek.

---

³ Kttv. 21. § (3) bek.

A jognyilatkozat közlésének szabályai szintén két lépcsőben módosultak.⁴ 2016. január 1-jével csak egy kiegészítő bekezdés került be a törvényszövegbe, a közlés szabályai ekkor még nem alakultak át jelentősen.

A szabályozás szerint az írásbeli jognyilatkozatot akkor lehet közzétek tekinteni, ha azt a címzettnek vagy az átvételre jogosult más személynek átadták, illetve az elektronikus dokumentum részükre hozzáférhetővé vált, valamint ha a címzett vagy az átvételre jogosult más személy az átvételt megtagadta vagy szándékosan megakadályozta.

Az elektronikus dokumentum akkor válik hozzáférhetővé, amikor a címzettnek vagy az átvételre jogosult más személynek lehetősége nyílik arra, hogy annak tartalmát megismerje.

A 2016. január 1-jével beiktatásra került a Kttv. 21. §-ába egy új bekezdés, mely a foglalkoztatott számára méltányos, a munkáltató oldaláról pedig többletkötelezettségként megjelenő szabályt tartalmazott. Ha a munkáltató a jognyilatkozatot az elektronikus dokumentum hozzáférhetővé tétele útján közölte és a címzett vagy az átvételre jogosult más személy az elektronikus dokumentum átvételét öt napon belül nem igazolta vissza, a munkáltatónak másik írásbeli formában – gyakorlatilag papír alapon – kellett közölnie vele a jognyilatkozatot. Ebben az esetben a közlés napjának a második közlés napját kellett tekinteni.

A jelenleg hatályos – 2017. május 1-jei jogszabály-módosítás folytán bevezetett – szabályok igazi változást hoztak. Visszaülnek az elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól szóló 2015. évi CCXXII. törvényre (a továbbiakban: E-ügyintézési tv.) az elektronikus dokumentum kézbesítésével összefüggésben. A szabályozás változásai kötelezettséget keletkeztetnek⁵ a foglalkoztatott oldalán. A tisztviselőnek az írásbeli jognyilatkozatok elektronikus aláírása és az elektronikus dokumentumok kézhezvételének visszaigazolása érdekében meghatározott azonosítási szolgáltatással és a kézbesítési szolgáltatásra alkalmas tárhellyel kell rendelkeznie, valamint az utóbbihoz kapcsolódó elektronikus elérhetőségét a foglalkoztatójával közölnie kell.

Az elektronikus kiadmányozásra és kézbesítésre vonatkozó hatályos jogszabályi rendelkezések, a kapcsolódó fogalmak és szolgáltatások ismertetése

A Kttv. alapvető rendezőelvévé vált, hogy az elektronikus ügyintézés közszolgálatban történő megvalósítása a fő cél.

Az elektronikus ügyintézés szabályozása során két alapvető célt kellett szem előtt tartani: a szabályozás a lehető legnagyobb mértékben könnyítse az elektronikus út lehetővé tételével az ügyfelek és az ügyintézők munkáját, ugyanakkor kellő biztonságot nyújtson a tévedésekkel, szándékos hamisításokkal szemben.

A költséghatékonyság, az erőforrásokkal való eredményes gazdálkodás támogatása céljából a jogszabály az ügyfelek hatékonyabb és egységes alapokon nyugvó kiszolgálása érdekében az igénybe vehető szolgáltatásokat (és az azokra vonatkozó tájékoztató jellegű információt), a regisztrációt, illetve az elektronikus aláírással nem rendelkező ügyfelek kellő biztonságú kapcsolattartását a Kormányzati Portálon összpontosítja.⁶

---

⁴ Kttv. 21. §

⁵ Kttv. 21. § (2) bek.

⁶ www.magyarorszag.hu

A központi elektronikus szolgáltató rendszer látja el a regisztrációt, mint szolgáltatást mindazok számára, akik elektronikusan kívánják ügyeiket intézni és így számukra szükségtelenné válik minden egyes elektronikus szolgáltatáshoz külön azonosító igénybevétele.

Az elektronikus ügyintézését megvalósító szabályozás hatálya a közszolgáltatásban megjelenő munkáltatói intézkedések területén kiterjed a kormánytisztviselőkre⁷ és a kormányzati ügykezelőkre,⁸ illetve az állami tisztviselőkről szóló 2016. évi LII. törvény (a továbbiakban: Áttv.) értelmében alkalmazandó az állami tisztviselőkre⁹ és az állami ügykezelőkre is. A közigazgatási szervnél foglalkoztatott munkavállalók tekintetében a Kttv. 258. § (8) bekezdése különbséget tesz a Kttv. szerint államigazgatási szervnek minősülő és a Kttv. hatálya alá tartozó egyéb munkáltatók között. Előbbi esetben az elektronikus kiadmányozás és kézbesítés szabályait kötelező alkalmazni, utóbbi esetben pedig a munkáltató döntésétől függ annak alkalmazása. A fővárosi és megyei kormányhivatalok¹⁰ is abba a körbe tartoznak, hogy a munkavállalókra is alkalmazni kell az elektronikus kiadmányozás és kézbesítés szabályait. Nem tartoznak e rendelkezések hatálya alá azonban a közfoglalkoztatottak,¹¹ míg a Kttv. 226. § (3a) bekezdése, illetve 240. § (1)-(3) bekezdései alapján a köztisztviselők és közszolgálati ügykezelők esetében szintén munkáltatói döntés függvénye az elektronikus közlés és aláírása alkalmazása.

A Kttv. alaki kötöttségre vonatkozó szabályai szerint az írásbeli jognyilatkozatok két csoportját különíthetjük el. A Kttv. 20. § (3) és (4) bekezdése tartalmazza az általános szabályok alá tartozó elektronikus dokumentumokra vonatkozó minimum feltételeket, melyekhez kapcsolódóan a munkáltató feladata hogyan alakítja ki a saját elektronikus kézbesítési rendszerét, nincs szabályozás, az a munkáltatóra van bízva. A Kttv. 20. § (5) bekezdése pedig meghatározza a speciális szabályok alá tartozó, a munkáltatói jogkör gyakorlója oldaláról szigorúbb feltételekkel kiadmányozható jognyilatkozatok körét, melyek legalább fokozott biztonságú elektronikus aláírással kiadmányozhatóak.

Elektronikus dokumentum

Az elektronikus dokumentum fogalmát hazánkban az Európai Parlament és a Tanács 910/2014/EU rendelete (2014. július 23.) a belső piacon történő elektronikus tranzakciókhoz kapcsolódó elektronikus azonosításról és bizalmi szolgáltatásokról, valamint az 1999/93/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (a továbbiakban: Rendelet) 3. cikk 35. pontja határozza meg.

Az elektronikus dokumentum a jogszabály megfogalmazása szerint olyan elektronikus eszköz útján értelmezhető adat együttes. Elektronikus dokumentum nem más, mint az elektronikus formában, különösen szöveg, hang-, képi vagy audiovizuális felvétel formájában tárolt bármilyen tartalom.

Az elektronikus dokumentum fogalma magában foglalja az elektronikus iratot és okiratot, az elektronikus irat pedig az elektronikus okiratot.

A dokumentum fogalmába beleértünk bármely fajta elektronikus eszköz útján érzékelhető adatot, feltéve, hogy azt hitelesített elektronikus aláírással látták el. A lényeg minden esetben az, hogy sokféle fájltypustól és tartalomtól függetlenül megállapítható legyen: ki írta alá, ki hozta létre

---

⁷ Kttv. 20. § (10) bek.

⁸ Kttv. 206. § (1)-(3) bek.

⁹ Áttv. 3. § (1) és (6) bek.

¹⁰ Áttv. 3. § (3) bek. a) pont

¹¹ Kttv. 4. § c) pont

és hitelesítette a dokumentumot. Az időbélyeg használatával pedig egyúttal a teljesítés ideje is ellenőrizhetővé válik.

A digitális dokumentum és az elektronikus dokumentum között az a különbség, hogy előbbivel a technológiát jelöljük, míg utóbbi alatt a jogszabályban meghatározott módon készült dokumentumot értjük. Azaz az elektronikus dokumentum egy jogi fogalom, míg a digitális dokumentum egy technikai.

Elektronikus irat

Az elektronikus iratok az elektronikus dokumentumoknak egy olyan csoportját alkotják, amelynek alapvető funkciója, hogy betűkkel szöveget közöljenek. A szövegen kívül kizárólag olyan egyéb adatokat foglal magába, amelyek a szöveggel szorosan összefüggenek, annak azonosítását, könnyebb megértését, illusztrálását szolgálják: pl. fejléc, logó, ábrák.

Elektronikus iratot használnak a gazdasági szereplők egymás között: pl. elektronikus számla, illetve az állampolgár és a közigazgatás viszonylatában találkozhatunk elektronikus irat alkalmazásával (pl.: elektronikus bevallás, E-BEV). A bíróságokon egyre elterjedtebb az e-ügyintézés pl.: elektronikus fizetési meghagyás, e-cégkivonat. Az államigazgatásban fontos szerepe van és a költségcsökkentés egyik formájaként jelenik meg a minél szélesebb körben terjedő belső elektronikus ügyiratkezelés.¹²

Biztonságos, hiszen az elektronikus aláírás révén utólag megmásíthatatlan, letagadhatatlan és az időbélyegző miatt pedig vitathatatlan, hogy a dokumentumot az időbélyegben szereplő időpontban írták alá.

Elektronikus okirat

Az elektronikus okirat olyan elektronikus irat, amely nyilatkozattételt, annak elfogadását vagy nyilatkozat kötelezőnek elismerését foglalja magában.

Az elektronikus okirat az okirati bizonyítási eszközök virtuális megfelelője, azaz mind tanúsító, rendelkező vagy beismerő okirat hitelesíthető elektronikus aláírással.

- Tanúsító okirat: múltban megtörtént eseményt tanúsít, tényt közöl: pl. képesítést tanúsító okirat.
- Rendelkező okirat: jogviszonyt keletkeztet, módosíthat, megszüntethet: pl. ingatlan adásvételi szerződés, de idetartozik a kinevezés és annak módosítása, illetve a jogviszony megszüntetés is. Nem lehet elektronikus okiratot használni családi jogviszonyokkal kapcsolatban keletkező okiratok esetében: pl. házassági anyakönyvi kivonat; végrendelet.
- Beismerő okirat: kiállítóval szemben fennálló követelést bizonyítja: pl. tartozáselismerő nyilatkozat.

-

Az elektronikus dokumentumok használata és használatának terjedése elősegíti az ügyfél-barát közigazgatás megteremtését.

---

¹² <https://www.billzone.eu/blog/2011/11/03/az-elektronikus-dokumentum-fajtai/> (2017. 10.05.)

Elektronikus dokumentumok a Kttv.-ben

Elektronikus dokumentumra akkor van szükség a közszolgálatban, ha a jognyilatkozat érvényességi feltétele az írásbeliség (illetve ha a tisztviselő kéri az egyébként írásbeliséghez nem kötött jognyilatkozat írásba foglalását).

A Kttv. szerint az alábbi jognyilatkozatoknál kötelező az írásbeliség:

- a munkáltató egyoldalú jognyilatkozatának indokolása,¹³
- a megállapodás megtámadása,¹⁴
- a munkáltatói jogkör gyakorlójának hat hónapon belüli utólagos jóváhagyása a nem az arra jogosított személy által tett jognyilatkozatra vonatkozóan,¹⁵
- a foglalkoztatott munkaideje egyenlőtlen beosztására irányuló kérelme megtagadásának indokolása,¹⁶
- tájékoztatás a kinevezéstől eltérő ideiglenes foglalkoztatásról,¹⁷
- tájékoztatás a munkáltató személyében bekövetkezett változásról,¹⁸
- a foglalkoztatott kérése esetén a szerinte jogszabályba vagy a munkáltató által kiadott normatív utasításba ütköző, kárt előidéző vagy az érintettek jogos érdekét sértő utasítás,¹⁹
- tanulmányi szerződés,²⁰
- munkaidőkeret kezdő és befejező időpontja,²¹
- a foglalkoztatott kérésére a rendkívüli munkaidő elrendelése,²²
- a célfeladat eredményes végrehajtásáért céljuttatás meghatározása.²³

A fenti, általános szabályozás alá eső munkáltatói intézkedések esetén a munkáltatónak széleskörű választási lehetősége van arra vonatkozóan, hogy milyen megoldást alkalmaz a dokumentum elektronikus aláírására, hogyan alakítja ki az elektronikus kézbesítés rendszerét. Három feltételnek kell csupán érvényesülnie ahhoz, hogy elektronikus dokumentumról beszélhessünk: 1. az elektronikus dokumentum a jognyilatkozatban foglalt információ változatlan visszaidézésére, 2. a nyilatkozattevő személyének azonosítására, és 3. a jognyilatkozat megtétele időpontjának azonosítására alkalmas legyen. Ezen túl a joghatás kiváltása érdekében az elektronikus dokumentumnak a címzett vagy az átvételre jogosult más személy részére hozzáférhetővé kell válnia, hiszen csak ekkor minősül közöltnek a dokumentum.

A fent felsorolt feltételeknek leegyszerűsítve akkor felel meg az elektronikus dokumentum, ha kétséget kizáró módon információt ad arról, hogy a jognyilatkozatot ki, mikor és milyen tartalommal tette meg.

---

¹³ Kttv. 19. § (4) bek.

¹⁴ Kttv. 24. § (8) bek.

¹⁵ Kttv. 37. § (4) bek.

¹⁶ Kttv. 50. § (2) bek.

¹⁷ Kttv. 51. § (3) bek.

¹⁸ Kttv. 58. § (4) bek.

¹⁹ Kttv. 78. § (4) bek.

²⁰ Kttv. 82. § (1) bek.

²¹ Kttv. 90. § (4) bek.

²² Kttv. 96. § (4) bek.

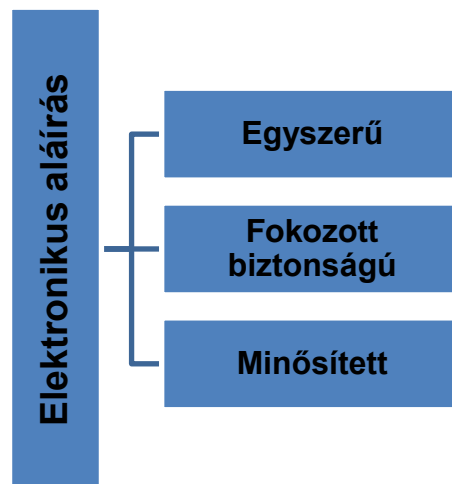
²³ Kttv. 154. § (2) bek.

Elektronikus aláírás

Az elektronikus aláírás alkalmazása lehetőséget nyújt arra, hogy akár egymást nem ismerő felek távközlő és informatikai hálózatokon keresztül ügyeiket biztonságosan intézhessék. Különös fontosságú az elektronikus aláírások szerepe az elektronikus közbeszerzés, az elektronikus banki műveletek és a közigazgatással kapcsolatos hivatalos ügyek intézésében. Elektronikusan aláírható minden elektronikus dokumentum, legyen az szöveg, hang, vagy akár kép.

Hiteles dokumentumokat nemcsak papír alapon, hanem elektronikusan is létrehozhatunk. Míg a papír alapú dokumentumok esetén a dokumentum hitelességét a rajta szereplő kézzel írott aláírás biztosítja, az elektronikus dokumentumokat elektronikus aláírással hitelesíthetjük. Az elektronikus aláírás nem a bescannelt kézzel írott aláírást jelenti, hanem a kódolás egy speciális változata. Ha egy dokumentumot elektronikusan írunk alá, akkor olyan módon kódoljuk, hogy a létrejött kódolt dokumentum hitelességét annak szerkezete biztosítja.

A jogszabályi rendelkezések háromféle elektronikus aláírást különböztetnek meg. Ezek mindegyike arra szolgál, hogy az "aláíró" személyét azonosítsa, azonban különböző biztonsággal, hitelességi szinttel rendelkeznek. A legtágabb fogalom az ún. egyszerű elektronikus aláírás, amelybe minden olyan aláírás beletartozik, amikor valaki egy elektronikus dokumentum alatt elhelyezi, "odaírja" a nevét, vagy valami más jelet, ami őt azonosítja. A következő két kategória a fokozott biztonságú és a minősített elektronikus aláírás, amelyek biztosítják az aláíró azonosíthatóságát és a dokumentum sértetlenségét.

Az E-ügyintézési tv. értelmező rendelkezései a Rendelet megfelelő pontjaira történő utalással határozzák meg az egyes aláírás-típusok fogalmát. A Rendelet 3. cikk 10. pontja az (egyszerű) elektronikus aláírás, 11. pontja a fokozott biztonságú elektronikus aláírás fogalmát definiálja. A legszigorúbb feltételek a minősített elektronikus aláíráshoz társulnak, ennek alkalmazása azonban nem kötelező, csak lehetőség a munkáltató számára. Ennek fogalmát a Rendelet 3. cikk 12. pontja tartalmazza.

Elektronikus aláírás: olyan elektronikus adat, amelyet más elektronikus adatokhoz csatolnak, illetve logikailag hozzárendelnek, és amelyet az aláíró aláírásra használ²⁴

²⁴ A belső piacon történő elektronikus tranzakciókhoz kapcsolódó elektronikus azonosításról és bizalmi szolgáltatásokról, valamint az 1999/93/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről szóló AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 2014. július 23-i 910/2014/EU RENDELET 3. cikk 10. pont

Fokozott biztonságú elektronikus aláírás: olyan elektronikus aláírás, amely megfelel az a 26. cikkben meghatározott követelményeknek²⁵ azaz a) kizárólag az aláíróhoz köthető, b) alkalmas az aláíró azonosítására, c) olyan, elektronikus aláírás létrehozásához használt adatok felhasználásával hozzák létre, amelyeket az aláíró nagy megbízhatósággal kizárólag saját maga használhat és d) olyan módon kapcsolódik azokhoz az adatokhoz, amelyeket aláírtak vele, hogy az adatok minden későbbi változása nyomon követhető

A technika jelenlegi állása mellett ez már a nyilvános kulcsú aláírási technológián alapuló elektronikus aláírást jelenti. Az elektronikus aláírás ezen fajtáját is hitelesítés-szolgáltató tanúsítja, de az aláírás technológiája, biztonsági foka vagy a hitelesítés-szolgáltatóval szembeni elvárások eltérnek (pl.: kevésbé szigorúak) a minősített aláírással szembeni követelményektől.

Minősített elektronikus aláírás: olyan, fokozott biztonságú elektronikus aláírás, amelyet minősített elektronikus aláírást létrehozó eszközzel állítottak elő, és amely elektronikus aláírás minősített tanúsítványán alapul.²⁶

A speciális szabályozás alá eső körbe az alapvető munkáltatói döntési jogkörbe tartozó jognyilatkozatok tartoznak:

- a kinevezés és annak elfogadása,
- a kinevezés módosítása,
- a közszolgálat megszüntetésével kapcsolatos jognyilatkozat,
- a fegyelmi ügyben hozott határozat,
- a kártérítési ügyben hozott határozat,
- az összeférhetlenség megszüntetésére irányuló felszólítás és
- a fizetési felszólítás.

Ezek esetében a munkáltatói jogkör gyakorlója részéről az elektronikus kiadmányozáshoz legalább fokozott biztonságú elektronikus aláírásra van szükség.

A kivételes szabályozási körbe tartozó munkáltatói intézkedések között további kivételként fogalmazható meg a közlés specialitása alapján: ide a jogviszony létesítéséről rendelkező dokumentumok (kinevezés, munkaszerződés) tartoznak.

A szabályozott elektronikus ügyintézési szolgáltatások

Az iratok elektronikus cseréje esetén nincs szükség, sok esetben pedig nincs lehetőség a küldő és a címzett személyes találkozására, ezért az ügylet biztonságos lebonyolításához egy harmadik személynek, a szabályozott elektronikus ügyintézési szolgáltatás nyújtójának a közreműködésére van szükség.

*Az E-ügyintézési tv. szerint a szabályozott elektronikus ügyintézési szolgáltatások körébe tartozik:*²⁷

- az elektronikus azonosítási szolgáltatás,
- a biztonságos kézbesítési szolgáltatás,

---

²⁵ u.o. 3. cikk 11. pont

²⁶ u.o. 3. cikk 12. pont

²⁷ Az elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól szóló 2015. évi CCXXII. törvény (a továbbiakban: E-ügyintézési törvény)

- az elektronikus ügyintézési szolgáltatások nyújtására felhasználható, jogszabályban meghatározott követelményeknek megfelelő elektronikus aláírással kapcsolatos szolgáltatás, valamint
- egyéb, a törvény felhatalmazása alapján kiadott kormányrendeletben nevesített szolgáltatás.

Ezek a szolgáltatások – a jogszabály szerint - együttesen, vagy külön-külön is nyújthatók, melyekért a szolgáltatás nyújtója felelősséggel tartozik.

Az elektronikus azonosítási szolgáltatás²⁸ keretében a szolgáltató vagy az általa igénybe vett ügyfél-regisztrációs szerv azonosítja a szolgáltatás igénybevétele érdekében regisztrálni kívánó ügyfél személyét (ez a regisztráció), és a nyilvántartásba vett adatokról, valamint az általa képzett azonosítóról igazolást bocsát ki.

A Kormány köteles biztosítani – a kijelölt elektronikus ügyintézési szolgáltató útján – az elektronikus azonosítási szolgáltatást természetes személy ügyfelek részére, a biztonságos kézbesítési szolgáltatást, illetve a kormányzati hitelesítés-szolgáltatást. Ez utóbbiba beleértjük az elektronikus ügyintézési szolgáltatások nyújtására felhasználható, jogszabályban meghatározott követelményeknek megfelelő elektronikus aláírással, elektronikus bélyegzővel kapcsolatos szolgáltatásokat, az elektronikus időbélyegzővel kapcsolatos szolgáltatásokat, valamint az ilyen szolgáltatásokhoz kapcsolódó tanúsítványok létrehozását, érvényességének igazolását.

A kormányzati elektronikus aláírás-ellenőrzési szolgáltatás keretében a szolgáltató biztosítja az elektronikus dokumentumon elhelyezett elektronikus aláírás, elektronikus bélyegző érvényességének ellenőrzését.

Az ellenőrzés részeként a szolgáltató

- ellenőrzi az elektronikus aláírás, elektronikus bélyegző érvényességét, valamint
- a dokumentum ellenőrizhetősége esetén ellenőrzi a dokumentum sértetlenségét,
- az ellenőrzés eredményéről igazolást állít ki.

Az elektronikus aláírások, elektronikus bélyegzők vagy elektronikus időbélyegzők, ajánlott elektronikus kézbesítési szolgáltatások, valamint az ilyen szolgáltatásokhoz kapcsolódó tanúsítványok létrehozása, ellenőrzése és érvényesítése a Rendelet értelmében bizalmi szolgáltatásnak minősül, melyre az E-ügyintézési törvényben különös rendelkezések vonatkoznak. Ha az elektronikus dokumentum minősített elektronikus aláírással/ bélyegzővel, vagy időbélyegzővel lett ellátva, és azok ellenőrzésének eredményéből más nem következik, vélelmezni kell, hogy a dokumentum tartalma az aláírás/ bélyegző, vagy időbélyegző elhelyezése óta nem változott.

*Az aláíró jogai és kötelezettségei*²⁹

Az elektronikus aláírással, mint bizalmi szolgáltatással kapcsolatosan nemcsak a szolgáltatónak, hanem az aláírónak is vannak kötelezettségei.

Az aláíró, mint bizalmi szolgáltatási ügyfél köteles haladéktalanul tájékoztatni a bizalmi szolgáltatót

²⁸ Az elektronikus ügyintézés részletszabályairól 451/2016. (XII. 19.) Korm. rendelet 69-70. § (a továbbiakban: Rendelet)

²⁹ E-ügyintézői törvény 89. § (4) bek.

- az azonosításához szükséges, tanúsítványban feltüntetett adatokról, továbbá ezek változásáról,
- a bizalmi szolgáltatással vagy a tanúsítvánnyal kapcsolatban észlelt jogszabályban meghatározott rendellenességről vagy más, a bizalmi szolgáltatást érintő eseményről, így különösen arról, ha a bizalmi szolgáltatás használatához szükséges biztonsági eszközt jogosulatlan személy használhatta,
- ha az elektronikus aláírás vagy bélyegző létrehozásához használt adat illetéktelen személy tudomására jutott vagy azt elvesztette, illetve
- a bizalmi szolgáltatással kapcsolatos jogvita megindulásáról.

A tanúsítvány alanya az elektronikus aláírás vagy bélyegző létrehozásához használt adatot kizárólag elektronikus aláírás, illetve bélyegző létrehozására használhatja. Mind az aláíró, mind a képviselt személy, vagy szervezet kérheti a tanúsítvány felfüggesztését, visszavonását.

Elektronikus aláírás költségei

Az elektronikus aláírás költsége jellemzően két részből tevődik össze:

- Az elektronikus aláíró eszköz és az illesztő egység beszerzése egyszeri befektetést igényel,
- Az elektronikus aláírás tanúsítása, illetve annak fenntartása a tanúsítvány típusától, biztonsági fokozatától függően évi fix költséget jelent.

Az egyes tranzakciók aláírásáért többnyire külön már nem kell fizetni.

Elektronikus aláírás folyamata:

Egy dokumentum elektronikus aláírása során egy lenyomat készül a dokumentumról, illetve az aláíró titkos kulcsának felhasználásával egy matematikai algoritmus segítségével egy kódsorozat fűződik a dokumentumhoz. Az elektronikusan aláírt dokumentum eredetisége, illetve sértetlensége, továbbá az aláíró személye a nyilvános kulccsal ellenőrizhető. Abban az esetben, ha az aláírt dokumentumban bármilyen változás történt, úgy a digitális aláírás nem fejtethető vissza.

Egy dokumentum elektronikus aláírása a gyakorlatban nem olyan összetett feladat, azt egy kifejezetten erre a célra készített aláíró szoftverrel elvégezhetjük.

Az elektronikus dokumentumok kézbesítése³⁰

Ahogy a jogszabály-módosítási folyamat bemutatásának zárásaként már említésre került, a Kttv. 21. § (1) bekezdése az E-ügyintézési tv. meghatározott jogszabályhelyeire utalással szabályozza a közszolgálatban megjelenő elektronikus dokumentumok kézbesítését. Az E-ügyintézési tv. 14. §-át, 15. § (2) és (3) bekezdését kell alkalmazni a Kttv. 21. §-ában foglalt eltérésekkel, illetve azzal, hogy ügyfél alatt a közszolgálati tisztviselőt, elektronikus ügyintézészt biztosító szerv alatt pedig az államigazgatási szervet kell érteni. A már ismertetett szabályok szerint a közszolgálati tisztviselőn túl az állami szolgálati jogviszonyban állókra és a fővárosi és megyei kormányhivatal munkavállalóira is alkalmazni kell a szabályokat.

A közszolgálati tisztviselő köteles az E-ügyintézési tv. szerinti, a Kormány által kötelezően biztosított elektronikus azonosítási szolgáltatással és az ehhez tartozó biztonságos kézbesítési

---

³⁰ Rendelet 6. §

szolgáltatásra alkalmas tárhellyel rendelkezni, valamint a biztonságos kézbesítési szolgáltatásra alkalmas elektronikus elérhetőségét a foglalkoztatójával közölni – ez a gyakorlatban az Ügyfélkapu.

*Biztonságos kézbesítési szolgáltatás:*³¹ olyan kézbesítési szolgáltatás, amely az elektronikus küldemény kézbesítésével kapcsolatosan az alábbi feltételek mindegyikének teljesülését biztosítja: a) ha a küldőtől átvett üzenetet változatlan formában a címzett rendelkezésére bocsátották, akkor erről a küldő számára legalább fokozott biztonságú elektronikus aláírással ellátott elektronikus dokumentumba foglalt igazolás álljon rendelkezésre, b) az üzenet és a kézbesítést igazoló okirat észrevétlenül nem megváltoztatható sem a kézbesítés során, sem a kézbesítést követően, c) az üzenet átvevője csak a címzett vagy a feljogosított helyettes átvevő lehet, és a tényleges átvevő személyét az átvétellel kapcsolatos okirat igazolja, és d) a feladónak okirati bizonyíték áll rendelkezésére (tértivevény) arról az esetről is, ha a kézbesítés a megadott időn belül sikertelen; az igazolás a megküldés időpontját és - ha azonosítható - okát tartalmazza.

Azért van szükség erre, mert a tisztviselőnek ezen tárhelyére érkezik a munkáltatói intézkedést tartalmazó elektronikus dokumentum, melynek megnyitása, megtekintése és a kézhezvétel igazolása e tárhelyen biztosított, valamint amennyiben a dokumentumon az ő aláírására is szükség van, az elektronikus azonosítási szolgáltatással tudja ezt megtenni.

Az elektronikus kézbesítés lehetséges módjai a személyes átvétel és emellett az elektronikus példány biztosítása (amelyet e-szig elektronikus aláírásával vagy azonosításra visszavezetett dokumentum-hitelesítési szolgáltatással erősít meg), illetőleg az elektronikus azonosítási szolgáltatáshoz tartozó tárhelyre történő küldés.

Összegzés

A rohanó világ által biztosított technikai fejlődés és az emberi igény a közigazgatás alkalmazkodását követelte, így az elektronikus ügyintézés mielőbbi megvalósítása a Kormány kiemelt célja, melyet a XXI. század technikai fejlődése is elősegít. További indokként vehető fel, hogy a papír alapú ügyintézés túl bürokratikus, bonyolult és túl adminisztratív. E mellett minden esetben személyes jelenlétet igényel így meglehetősen időigényes. Ennek javítása érdekében a változtatás elsődleges célja, egy gyors, egyszerű és akár otthonról is megvalósítható ügyintézés kialakítása.

A meglévő technikai és informatikai háttér megteremtése mellett a jogi háttér megvalósítására volt szükség, mely a közszolgálati tisztviselőkről szóló 2011. évi CXCV. törvény (a továbbiakban: Kttv.) néhány szakaszának módosításával biztosította azt a jogszabályi környezetet, mely az elektronikus ügyintézés bevezetéséhez szükséges volt. Mindezzel lehetővé vált a könnyű, gyors, környezetkímélő, kevesebb papír felhasználását igénylő elektronikus ügyintézés.

A változás nem egyik pillanatról a másikra valósult meg, az informatika területén több új szolgáltatás kialakítására volt szükség pl.: AVDH, e-HR-FORM szolgáltatások. Ezen túl a szabályozás változtatására is szükség volt, ami két lépcsőben került bevezetésre és végső formáját 2017. május 1. napjára érte el. A közigazgatásban az elektronikus ügyintézés két módon jelenik meg. Egyrészt az általános szabály szerint minden munkáltatói intézkedés, amit írásba kell foglalni

---

³¹ E-ügyintézési törvény 1. § 11. pont

alírást követően csak elektronikusan közölhető. Ennek a formája nincs meghatározva, lehet akár e-mailon is kiküldeni. Másrészt a speciális szabály szerint a jogszabályban meghatározott munkáltatói intézkedéseket legalább fokozott biztonságú elektronikus aláírással kell ellátni és ezt követően elektronikusan kell közölni. Ilyen a munkaszerződés, a kinevezés, az elektronikusan közölt dokumentumokat a foglalkoztatottnak nem kell elektronikusan aláírni. Elegendő az AVDH és az e-HR-FORM alkalmazás segítségével hitelesíteni és visszaküldeni a munkáltató részére.

Az e-HR-FORM alkalmazás segítségével a munkavállaló saját beadványát is megküldheti elektronikusan a munkáltató részére.

Summary

The Government's priority objective is the early realization of electronic administration, which is the XXI. century technical advances.

The reason for the change is that paper-based administration is too bureaucratic, complicated and too administrative. In addition, it always requires personal presence, so it is rather time-consuming. To improve this, the primary purpose of the change is to create a fast, easy and even feasible home administration. For the implementation it had to be given the technical and legal conditions.

In the territory of information technology, several new services were needed for example AVDH, e-HR-FORM services. In addition, it was necessary to change the regulation, which has been introduced in two steps and reached its final form on 1st of May 2017.

The electronic administration is presented in two ways in the public administration. On the one hand, as a rule, all employer measures, which must be signed in writing, can only be communicated electronically after signing. This form is not specified, it can even be sent by e-mail too.

On the other hand, according to the special rule, the statutory employers' measures must be accompanied by at least an enhanced security electronic signature and then communicated in electronically version. Such is the employment contract, the appointment.

The electronically communicated documents not need to be electronically signed by the employee. It is enough to authenticate it by AVDH and the e-HR-FORM application, and send back to the employer.

With the e-HR-FORM application, the employee can send his own submission electronically to the employer.

Maksó Bianka*

AZ ADATVÉDELMI JOG REFORMJA ÉS A BCR SZEREPE**

Bevezető gondolatok

A személyes adatok védelmére vonatkozó jogi környezet jogalkotási reformja Európai Unió szinten 2012. évben vette kezdetét, eredményeként 2018 májusában hatályba lép az Általános Adatvédelmi Rendelet (a továbbiakban: GDPR). Napjainkban különösen fontos a széles körben alkalmazható és gyakorlatias szemléletű szabályalkotás, hiszen az ember digitális jelek és adatok halmaza a digitális térben, az adatok áramlását pedig az országhatárok nem állítják meg.

A reformfolyamatot számos tényező indukálta és többirányú a szemléletváltás, amely eredményeként létre jött a GDPR. Az eddig lezajlott európai reformfolyamat korszakait kívánom bemutatni, különös figyelmet szentelve a külföldi adattovábbítás és a BCR szerepére.

Generáció- és paradigmaváltás

Meggyőződésem, hogy az adatvédelmi szabályozás következő, szándékosan nem számozom hányadik, generációja bevezetésének küszöbén állunk. Az alábbiakban röviden vázolom az eddigi korszakokat és arra helyezem a hangsúlyt, hogy bizonyítsam, valóban új generáció van megszületőben, amelybe beleillik a BCR mint adatvédelmi (ön)szabályozó jogi elismerése.

A szabályozási generációk története

Az adatvédelmi pozitív jogi szabályozás története noha csak az 1970-es évekre nyúlik vissza, *elvi megalapozását* a szakirodalom elvitathatatlanul dedikálja Warren és Brandeis „The Right to Privacy”¹ című 1890-ben megjelent tanulmányának.

A szerzők a bulvár sajtót és az abban közzétett pletykát valamint a korszakalkotó fotótechnikát² azonosították a magánszférát fenyegető legégetőbb veszélyként. Megfogalmazták a magánszféravédelem filozofikus alapelvét, amely szerint jogilag el kell ismerni, hogy az ember fizikai testén és dolgain túl jogi védelem illeti a magánszférát is, elkülönülve a szellemi alkotások és más személyiségi jogok jogi védelmétől, a rágalmozás vagy becsületsértés büntetőjogi szankcionálásától, azaz jogunk van arra, hogy egyedül legyünk (right to be let alone). Ma ezt

---

* dr. Maksó Bianka, doktorjelölt, Miskolci Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, témavezető: Prof. Dr. Majtényi László egyetemi tanár, jogmakso@uni-miskolc.hu

** AZ EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA ÚNKP-17.3. KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.

¹ WARREN Samuel D., BRANDEIS Louis D.: The Right to Privacy, *Harvard Law Review*, Vol. 4, No. 5 (Dec. 15, 1890), pp. 193-220

² 1888-ban megszületett a Kodak név és a „Te csak nyomd meg a gombot – mi elvégezzük a többi” szlogen, amely új korszakot nyitott a fényképezés történetében: a pillanatfelvételek készítésének lehetőségét biztosította a cég legújabb kézi fényképezőgépe. Forrás: <https://www.kodak.com/corp/aboutus/heritage/milestones/default.htm> (2017.11.03.)

információs önrendelkezésnek neveznénk, azaz jogunk kell legyen ahhoz, hogy saját adataink felett rendelkezünk, csak azt bocsássuk mások rendelkezésére, amelyről mi magunk döntünk ekként, és megismerhessük és meghatározhatjuk adataink későbbi sorsát.

A tanulmány nyomán és a technológia rohamos fejlődésére tekintettel, mikor a jellemzően papíralapú adatkezelést számítógépes nyilvántartások váltották fel Európában, megszülettek az első, az állami nyilvántartások számítógépes kezelését szabályozó nemzeti jogszabályok³ és nemzetközi soft law jellegű jogforrások.⁴ Ezt valamennyi felosztás⁵ a szabályozás *első generációként* határozza meg.

A szabályozás célja a nagy állami, automatizált adatbázisok kialakításának, összekapcsolásának, elemzésének féken tartása és átlátható működtetésének megteremtése volt, még ha Warren és Brandeis alapvetően a magánjogi viszonyokból indult is ki és alkalmazta elméletét.⁶

*Szöke*⁷ az első generáció öt fő jellemzőjét emeli ki:

A szabályozás

- célja az állami adatbázisok átláthatóságának biztosítása;
- hatálya az automatizált adatkezelésekre terjedt ki;
- az érintettek számára csak néhány részjogosítványt (betekintés és helyesbítés joga) biztosított;
- érvényesüléséhez ombudsman jellegű vagy hatáskörökkel felruházott felügyelő hatóság szükséges;
- az adatkezelések nyilvántartásba való bejelentését írta elő.

*Jóri*⁸ éppen azt emeli ki e vonatkozásban, hogy nem is tekinthetők adatvédelmi törvénynek az első generációs szabályok bizonyos értelemben, mivel „tárgyuk elsősorban a nyilvántartást szolgáló technológia volt.” Közvetlen céljuk pedig nem az adatvédelem volt, hanem a végrehajtó hatalom információs túlsúlyának visszaszorítása.

A szabályozás egészen addig volt megfelelő, míg a '80-90-es évekre a technológiai fejlődése és az internet megjelenése okán meghaladtá nem vált. Innentől válik *differenciálttá* a korszakolás az egyes szerzőknél, én *Majtényi* felosztását⁹ követem.

A *második generációs* szabályozás Majtényi szerint már technológiásemleges, nemcsak az automatizált adatkezelésekre terjed ki.

Majtényi korszakolásában a *harmadik*, mikor 1995-ben az Európai Unió jogalkotó, már látva a korábbi hiányosságokat, a 95/46/EK irányelvben rögzíti az adatvédelmi szabályozás főbb

---

³ Például 1973-ban Svédországban, 1978-ban Dániában. Az Európa Tanács az egyének védelméről a személyes adatok gépi feldolgozása során, Strasbourgban, 1981. január 28. napján kelt Egyezmény, amelyet hazánk a 1998. évi VI. törvénnyel hirdetett ki.

⁴ Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet: Áttekintés OECD Irányelvek a magánélet védelméről és a személyes adatok határokon átvitelő áramlásáról, 2003 <http://www.oecd.org/sti/ieconomy/15590228.pdf> (2017.11.02.)

⁵ A generációk felosztásában, számozásában több elmélet ismert, például a magyar jogirodalomban első Majtényi, öt követi Jóri, és ismert a Mayer-Schönberger-féle, valamint Bodenschatz és Hegedűs Bulcsú korszakolása is. Én Majtényi felosztását követem a korszakok számozásában.

⁶ SZÖKE Gergely László: *Az európai adatvédelmi jog megújítása – Tendenciák és lehetőségek az önszabályozás területén*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2015, 28. pp.

⁷ SZÖKE i.m. 35. pp.

⁸ JÓRI András: *Az adatvédelmi jog generációi és egy második generációs szabályozás részletes elemzése*, PhD értekezés, Pécs, 2009

⁹ MAJTÉNYI László: Információs jogok. In: Halmi Gábor – Tóth Gábor Attila (szerk.) 2003. *Emberi jogok*. Budapest, Osiris. 579.

irányait és az átültetendő szabályokat, amely hatálya kiterjedt a személyes adatok részben vagy egészben automatizált módon történő feldolgozásra, valamint azoknak a személyes adatoknak a nem automatizált módon való feldolgozására, amelyek valamely nyilvántartási rendszer részét képezik, vagy amelyeket egy nyilvántartási rendszer részévé kívánnak tenni. Azt azonban nem lehetett figyelmen kívül hagyni, hogy két alapvető érdek került szembe egymással: a személyes adatok gyűjtése és hatékony felhasználása mint a gazdasági integráció, a globális gazdaság és a kialakuló információs társadalom záloga és motorja, szemben azzal, hogy az érintettek magánszférája egyre inkább védtelen marad, az információs önrendelkezési jog gyakorolhatósága egyre nehezebb, olykor esélytelen.

Történik mindez egy olyan időszakban, amikor megszületett a Német Szövetségi Alkotmánybíróság ún. népszámlálás-ítélete 1983-ban, amely jól illett az érintetti jogok erősítésére törekvő az európai tendenciába.¹⁰

Mindezzel párhuzamosan Európában a nemzeti jogalkotások is adatvédelmi törvények sorát fogadják el, nemcsak a jogharmonizációra köteles (tag)államok: hazánk és Csehország 1992-ben, Lengyelország 1997-ben. A szabályozás már nemcsak az állami, hanem a piaci szereplők adatkezelési tevékenységére is kiterjeszti hatályát.

*Szóke*¹¹ a második és a harmadik generáció tíz fő jellemzőjét emeli ki:

A szabályozás:

- kiterjed a piaci szereplők adatkezelésére is;
- technológiasegleges;
- alapjogi minőséget nyert, különösen az Alapjogi Charta 2000. évi aláírásával, amelyben a 7. cikk a magán- és a családi élet tiszteletben tartását, a 8. cikk a személyes adatok védelmét deklarálja;
- az érintett szerepét és rendelkezési jogosítványait helyezi előtérbe, bízva abban, hogy a jogosítványokkal élni fog és így aktív közreműködője lesz az adatkezelési eljárásoknak;
- paternalista szemléletű korlátozásokat tartalmaz az adatkezelőkre nézve;
- jellemzője, hogy megjelennek a szektorális szabályok;
- jellemzője, hogy hangsúlyos az érintett hozzájárulása, mint az adatkezelés jogalapja, és megjelennek más jogalapok is;
- erősíti a felügyelő hatóságok szerepét;
- egyszerűsíti a nyilvántartásba vételi kötelezettséggel járó terheket;
- megteremti a megfelelő védelmi szint fogalmi körét és harmonizálja a harmadik országba irányuló adattovábbítások szabályrendszerét.

Hamar rá kellett jönni azonban, hogy a személyes adatok védelme kevésbé biztosítható az érintetti kontroll gyakorlásával. Az online világban az adatkezelések átláthatatlanná váltak, és az érintettek csak akkor gyakoroltak tényleges kontrollt - utólag, gyakran hatástalanul és a reparáció esélye nélkül -, ha pénzben mérhető kár érte őket.

Elterjedt az „internet nem felejt” jelmondat, ami az esetek többségében igaznak bizonyult. Az érintett hozzájárulásának megszerzése az adatkezelő erőfölényéből adódóan aligha minősíthető önkéntesnek, pedig az adatkezelések jogalapját szinte mindig erre az aktusra alapítják. A WEB2.0 elterjedésével az érintett egyszemélyben adatalany és adatkezelő, a tartalom

---

¹⁰ SZÓKE 2015 i.m., 43. pp.

¹¹ SZÓKE 2015 i.m., 49. pp.

szolgáltatója is. A felhőszolgáltatás igénybe vétele, az okos eszközök és a dolgok internete, a drónok reptetése, a profilozás és a viselkedés alapú marketing mindennapossá vált.

Az új generáció megszületésének igazolása

A generációk korszakolásában alapvető szempont volt a *jogforrási struktúra* változása. Az EU általános eszközévé az irányelvi jogalkotás vált, amely a deklarált célok elérését a címzett tagállam kötelezettségeként állapítják meg, a cél elérésének eszközét és formáját a tagállam maga határozhatja meg. A *rendelet* általános hatállyal bíró jogi aktus, amely kötelező és közvetlenül alkalmazandó valamennyi tagállamban. Külön nemzeti jogalkotás nélkül, közvetlenül érvényesül jogforrási természeténél fogva. Tilos a nemzeti jogba való átültetése, és érvényesül a záróhatás, szükségessé válik a dereguláció, e körben a hatályos törvény, az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény (a továbbiakban: Infotv.) gyökeres felülvizsgálata.

Különös tekintettel arra is, hogy a GDPR-ral egyidejűleg elfogadták „a személyes adatoknak az illetékes hatóságok által a bűncselekmények megelőzése, nyomozása, felderítése, a vádeljárás lefolytatása vagy büntetőjogi szankciók végrehajtása céljából végzett kezelése tekintetében a természetes személyek védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 2008/977/IB tanácsi kerethatározat hatályon kívül helyezéséről szóló (EU) 2016/680 európai parlamenti és tanácsi irányelvet”, amely vonatkozásában hazánkat implementálási kötelezettség terheli, erre tekintettel is módosítani szükséges az Infotv. szabályait. *A jogalkotási feladat tehát kettős irányú: főként de nem kizárólag dereguláció, azaz kivezetni illetve átalakítani a GDPR szabályaival ellentétes rendelkezéseket, illetve átültetni az új irányelv rendelkezéseit, jelenlegi ismeretek szerint¹² az Infotv. módosításával.*

A fentiek szerint kialakuló hazai jogi környezet azonban azt a nehézséget is magában hordozza a jövőre nézve, hogy az alkalmazandó szabályokat az egyes helyzetekben akként kell megválasztani, hogy az Infotv. csak a 2016/680 irányelv hatálya alá tartozó esetekben alkalmazható, valamint azon részletszabályok körében, amelyek megalkotására a GDPR külön tagállami felhatalmazást adott, minden más esetben közvetlenül a GDPR szabályai alkalmazandók.

Szőke számos társadalmi, technológiai és gazdasági hatás nyomán rögzíti, hogy a szabályozás alapjainak újragondolására, újgenerációs adatvédelmi szabályozásra van szükség.¹³ A fejlesztési irányok között kiemeli az *elszámoltathatóság* elvének rögzítését. A GDPR 5. cikk (2) bekezdésében elismerést nyert alapelv értelmében az adatkezelő felelős a megfelelésért, továbbá képesnek kell lennie e megfelelés igazolására. Szőke szerint az elv lényege, hogy a „szervezet felelősségét komolyan véve” kell kialakítani a belső irányítási struktúrát, eljárásrendeket és szervezeti kultúrát, amellyel elérhető a megfelelés. Az elvnek azonban vagy egy további vetülete, a megfelelés igazolása. Vagyis az adatkezelőnek képesnek kell lennie utóbb meg is mutatni, bizonyítani, azaz igazolni, hogy a tevékenysége valóban jogszerű volt. A GDPR hatályos szövegében ez több konkrét szabályban is megjelenik.

---

¹² 2017. őszi ülészak törvényalkotási programja:

http://www.parlament.hu/documents/10181/56621/tvalkpr_2017osz.pdf/3b362b76-01b0-426b-81b8-e5d8eb2cc3b6 (2017.10.20.)

¹³ SZŐKE 2015 i.m., 81. pp.

Először a (76) preambulumbekzdés rögzíti, hogy „ahhoz, hogy az adatkezelő igazolni tudja az e rendeletnek való megfelelést, olyan belső szabályokat kell alkalmaznia, valamint olyan intézkedéseket kell végrehajtania, amelyek teljesítik [...] adatvédelem elveit. Igazolási kötelezettség jelenik meg explicite továbbá az érintett hozzájárulásának megadása körében a 7. cikk szerint, az adatkezelő és adatfeldolgozó közötti jogviszonyban a rendelkezésre bocsátandó információk körében, amelyek a kötelezettségek teljesítésének igazolásához szükségesek a 28. cikk szerint. Az adatvédelmi hatásvizsgálat is kiterjed a kockázatok kezelését célzó intézkedések bemutatására, amelyek a GDPR-ral való összhang igazolását szolgálják.

A BCR akként illeszkedik elméletben az elv megvalósításához, hogy abban illetve annak alkalmazásával valóban kialakul egy belső intézményi szervezeti rend, szabályozási koncepció és konkrét végrehajtható előírások, panaszkezelési mechanizmus illetve felelősség telepítés, amely az elszámoltathatóság alapvető kellékei. Ezen túl az utólagos igazolás sem kérdéses a BCR hatósági jóváhagyása és nyilvánossága okán.

Jóri¹⁴ is kiemeli, hogy a szabályozás hiányosságait, azaz állami szabályozást kiegészítheti az ön- illetve társszabályozás, amely valójában az állami szabályozás kivédésére, elhárítására szolgál, amerikai mintára.¹⁵

Szóke¹⁶ a paradigmaváltást az önszabályozás, az audit és a tanúsítás körében azonosítja. Az önszabályozás egyik kiemelt eszköze a BCR mint belső adatvédelmi szabályzat és a GDPR 46. cikk. (2) bekezdés b) pontja nevesíti a megfelelő garanciák körében harmadik országokba irányuló adattovábbítások esetére.

Kiemelést érdemel, hogy a BCR 2015. októberi bevezetésével hazánk ismét – mint az 1992. évi LXIII. törvény példájával – megelőzte számos tagállam jogalkotását és jogharmonizációs kötelezettségét is, mivel – amint arra a törvénymódosítás indokolása és a közzétett hatásvizsgálat is utalt –, a jogintézmény bevezetését a hatályos uniós szabályozás¹⁷ mellett a tagállami adatkezelők gyakorlata indokolta, továbbá a piaci szféra régóta jelzett igénye volt.¹⁸ Azt azonban meg kell említeni, hogy Jóri¹⁹ már 2003-ban felismerte azt, hogy a külföldi adattovábbítás és a törvényen alapuló harmadik országban végzett adatfeldolgozás az akkori szabályok szerinti jogi megítélésének bizonytalansága a multinacionális vállalatok szervezetén belüli adattovábbítások megítélését is vitathatóvá teszik, amelynek óriási jelentősége volt már akkor is.

A reform és az új generációs szabályozás

Az európai adatvédelmi jogban kialakult egy irányelven alapuló standard, amelyet a tagállamok számával azonosan növekvő számú, erősen tagolt nemzeti joganyag szabályozott „újra”.

---

¹⁴ JÓRI 2009 i.m., 285.

¹⁵ WRIGHT D., DE HERT P. (eds.) (2016), *Enforcing Privacy: Regulatory, Legal and Technological Approaches Law, Governance and Technology Series, Volume 25*, Springer International Publishing, Switzerland

¹⁶ SZÓKE 2015 i.m., 118-145.

¹⁷ A 95/46/EK irányelv a BCR-t nem nevesítette, a GDPR tervezete pedig további felhatalmazó rendelkezéseket biztosít a tagállami adminisztrációk részére a 38. cikk f) pontjában és a 43. cikkben arra vonatkozóan, hogy a rendelet helyes végrehajtása érdekében, amelyet a szubszidiaritás elvére figyelemmel tagállami szinten kell megvalósítani, eljárási szabályok megalkotására ösztönöz, különösen a harmadik országokba történő adattovábbítások esetére.

¹⁸ A módosítás további indoka volt a 4/2015. AB határozatban előírt kötelezettség, amely az adatminősítés tartalmi felülvizsgálatának bírói úton igénybe vehető eljárásának megteremtését írja elő.

¹⁹ JÓRI András: *Az új magyar adatvédelmi törvény elé*, Jogtudományi Közlöny, 2003/12. 393-408.

A 95/46/EK²⁰ irányelvben megfogalmazott célok, irányok a nemzeti jogokban nyertek tényleges jogintézményekként elismerést, azonban tagállamonként eltérően, tehát a szabályozási koncepció végső célját – t.i. egy egységes jogi környezet létrehozása – nem (teljesen) érte el. Ezt felismerve vált szükségesség egy átfogó reform megvalósítása Európai Unió szinten, globális hatásokkal, erős magánéletvédelmi szemlélettel.

Az Európai Unió 2012. évben az adatvédelmi szabályozás átfogó reformját kezdte meg a globális gazdasági kapcsolatok, a digitálisan összekapcsolt világ, az egyre nagyobb méreteket öltő online adatgyűjtés és adatmegosztás adatvédelmi kihívásainak kezelése érdekében az 1995. évi adatvédelmi irányelv és a büntetőügyekben folytatott rendőrségi és igazságügyi együttműködés keretében továbbított személyes adatok védelméről szóló 2008. évi kerethatározat felülvizsgálatával.²¹

Jelen fejezetben azon túl, hogy a reform átfogó jellegét demonstrálva igyekszem széles körű betekintést nyújtani, kiemelten a nemzetközi adattovábbítás és a BCR²² tárgykörét vizsgálom, mert a teljes reform részletes bemutatása és elemzése meghaladja e dolgozat tárgyi és formai kereteit.

A társadalmi igényről

Széles körű társadalmi egyeztetés²³ eredményeként már 2009. évben megfogalmazódtak azok a tématerületek, ahol a szabályozás jelentős átalakításra várt.

A harmadik országba irányuló adattovábbítások körében az önszabályozás lehetőségét és külön nevesítve a BCR elismerését valamennyi tagállamban, ehhez kapcsolódva az együttműködési eljárások elfogadását szorgalmazták, kiiktatva a túlzott adminisztratív bejelentési, jóváhagyási és engedélyezési kötelezettségeket és az ehhez társuló magas költségeket. Szükségessé vált fogalmazták meg a cégek a vállalkozáscsoport egységes jogi személyként történő explicit deklarálását, amely a BCR hatálya és alkalmazási területére vonatkozó kulcsfogalom, amely még a gyakorlatban sem volt kiforrott.

A jogalkotással való szorosabb szakmai párbeszédet és szektor-specifikus alkalmazási kérdések tisztázását várták a reform eredményeként. A régóta alkalmazott szerződéses klauzulák már nem képesek ellátni céljukat, alkalmazhatatlanok a tömeges adattovábbítások esetére, a Bizottság megfelelőségi határozatai pedig csak kevés állam vonatkozásában állapítják meg a megfelelő védelmi szint fennállását.

Az USA területén működő adatkezelők részére történő továbbítások esetére a Safe Harbour rezsím kiterjesztését támogatták,²⁴ illetve azt, hogy ezek az adattovábbítások kerüljenek kivételi körbe. Az adatkezelők a megfelelés és elszámoltathatóság kérdésében arra tettek

---

²⁰ HL L 281., 1995.11.23., 31—50. o.

²¹ <http://www.consilium.europa.eu/hu/policies/data-protection-reform/> (2017.10.15.)

²² Infotv. 3. § 25. pont: kötelező szervezeti szabályozás: több országban, de köztük legalább egy EGT-államban is tevékenységet folytató adatkezelő vagy adatkezelők csoportja által elfogadott és a Nemzeti Adatvédelmi és Információs szabadság Hatóság (a továbbiakban: Hatóság) által jóváhagyott, az adatkezelőre vagy adatkezelők csoportjára nézve kötelező belső adatvédelmi szabályzat, amely a harmadik országba történő adattovábbítás esetén a személyes adatok védelmét az adatkezelő vagy adatkezelők csoportjának egyoldalú kötelezettségvállalása útján biztosítja;

²³ European Commission: Summary of replies to the public consultation about the future legal framework for protecting personal data, Brussels, 2010
http://ec.europa.eu/justice/news/consulting_public/0003/summary_replies_en.pdf (2017.10.15.)

²⁴ Ekkor még hatályos volt a Safe Harbour határozat.

javaslatot, hogy a jogi megközelítés inkább arra irányuljon, hogy az adott adatkezelő képes-e megtenni és valóban megtette a szükséges intézkedéseket, és saját felelősségi láncolatot alakíthasson ki ahelyett, hogy a jog deklarálja a jogsértésért felelősséget vállaló személyét.

A Bizottság a fentieket figyelembe véve megszületett átfogó megközelítése²⁵ szerint elismeri, összhangban a piaci igényekkel, az önszabályozási mechanizmusok és az alkalmazandó jog kérdéskörében felvetett igényeket és aggályokat, valamint az adminisztrációs terhek csökkentésére vonatkozó javaslatokat.

A Bizottság kritikusan megállapítja ugyanakkor azt is, hogy „eltérések keletkeztek az irányelvet átültető nemzeti jogszabályok között, ami ellentétes a jogi aktus egyik legfontosabb célkitűzésével, vagyis a személyes adatok belső piacon való szabad áramlásának biztosításával.” Ugyanígy az alkalmazandó jogra vonatkozó aggályok már 2003. évben felmerültek.²⁶ A globális megközelítés tükrében a harmadik országba irányuló adattovábbítások vonatkozásában a Bizottság elfogadta az egységesebb megközelítés szükségességét a megfelelőségi döntések kérdésében. Az akkori szabályozási környezetben ugyanis a Bizottság és a tagállamok is megállapíthatták egy harmadik ország megfelelőségét, eltérően is akár, arra is tekintettel, hogy a közhatalmi szervek általi és a hatósági adattovábbítások esetére nem rendelkezik az irányelv.

Összességében a Bizottság deklarálja, hogy az európai adatvédelmi szabályozásnak példaértékűnek kell lennie, a magas szintű adatvédelem standardját kell mintául mutatnia valamennyi harmadik ország számára, ezért 2011. évben javaslatot tett az adatvédelem jogi keretének felülvizsgálatára irányuló jogszabályra.

Hatásvizsgálat

2012. évben a Bizottság közzétette a jogszabály tervezetet kísérő hatásvizsgálati munkadokumentumot.²⁷

A hatásvizsgálat három nagy csoportban definiálja az adatvédelmi szabályozás problémaköreit:

- a széttagoltságból, jogbizonytalanságból és a következtelen jogalkalmazásból eredő nehézségek a gazdasági szereplők és a közfeladatot ellátó szervek oldalán;
- az érintettek személyes adataik feletti ellenőrzési nehézségei;
- a rendőrségi és büntető igazságszolgáltatási együttműködés során tapasztalt joghézagok és következetlenségek.

A harmadik országokba irányuló adattovábbítások kérdése több aspektusban is valamennyi problémakörben megjelenik. Legjelentősebben akként, hogy az irányelv különféle átültetése okán a *harmadik országba irányuló adattovábbítás szabályai is különbözőnek*, elsősorban a megfelelő védelmi szint kérdésében: az Egyesült Királyságban például az adatkezelő lefolytathatja a megfelelőségi tesztet, Franciaországban az adatvédelmi hatóság jogosult dönteni róla, illetve a Bizottság is

---

²⁵ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, a Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: A személyes adatok Európai Unión belüli védelmének átfogó megközelítése, COM(2010) 609 végleges, Brüsszel, 2010.

http://ec.europa.eu/justice/news/consulting_public/0006/com_2010_609_hu.pdf
(2017.10.12.)

²⁶ A Bizottság jelentése – Első jelentés az adatvédelmi irányelv (95/46/EK) végrehajtásáról (COM (2003)) 265.

²⁷ European Commission: Commission Staff Working Paper - Impact Assessment, Brussels, 25.1.2012 SEC(2012) 72 final http://ec.europa.eu/justice/data-protection/document/review2012/sec_2012_72_en.pdf (2017.10.18.)

jogosult az adott harmadik országot ilyennek nyilvánítani határozatában. Mivel a megfelelő védelmi szint kérdése sok esetben diszkrecionális döntésen múlik, vagy a Bizottság határozata nem hatályosul közvetlenül, a jogbizonytalanság a tagállamok közötti bűnügyi együttműködést is megghiúsíthatja.

A modell klauzulák körében kiemeli, hogy vannak tagállamok, amelyek a klauzulák alkalmazására tekintet nélkül megkövetelik az adatvédelmi hatóság előzetes jóváhagyását az adattovábbításokat megelőzően.

A hatásvizsgálati dokumentum is külön értelmező rendelkezésben határozza meg a BCR fogalmát amellet, hogy számos negatívumát is kiemeli: nem minden tagállamban elismert jogalap a megfelelő védelmi szint igazolására, hosszú engedélyezési eljárás előzi meg alkalmazását, nem alkalmazható az adatfeldolgozókra, a cégcsoport mint fogalom hiányára tekintettel nem tisztázott az alkalmazás személyi köre. Ezek a gazdasági szereplőket leginkább akadályozó tényezők. Vítás helyzeteket szül a 2003 óta húzódó helyzet, amely a jogalkalmazás következetlenségét mutatja, ami a nemzeti hatóságok anyagi forrásai, eltérő hatáskörei és az összehangolt együttműködés hiánya következtében alakult ki. Megoldási javaslatként a hatásvizsgálat a harmadik országban működő adatkezelő és adatfeldolgozó tanúsítását adja, amely megfelelő szabványosítással, monitoringozással, a megfelelés ellenőrzésével és panaszkezelési eljárások alkalmazásával kiküszöbölheti a fenti aggályokat, akár szektorális, például munkahelyi, illetve egészségügyi speciális szabályokkal.

A hatásvizsgálat rögzíti, hogy a szabályozás technológia-semleges, így nem volna indokolt e körben a módosítás - megjegyzem a nemzetközi adattovábbítások esetében nem távolság vagy az alkalmazott módszer a kulcselem -, és a jól ismert C-101/01 Lindqvist²⁸ esetet idézi, amely már több mint egy évtizede kimondta azt, hogy az internetes oldalra történő feltöltés nem minősül nemzetközi adattovábbításnak, vagyis a harmadik országban lévő számítógépen megjelenő személyes adat nem feltétlenül jelenti azok nemzetközi továbbítását.

Tagállami javaslatok a BCR vonatkozásában

A hatásvizsgálat a BCR alkalmazása körében kiemeli, hogy az anélkül került kifejlesztésre, hogy a hatályos jogi környezet explicite tartalmazta volna. Saját interpretációm szerint tehát olyan jogi eszköz, amelyet a jogkövetők és a jogalkalmazók saját elhatározásból és érdekéből hívtak életre, amely a jogintézmény alkalmazhatóságát és elfogadottságát igazolja és támogatja. Felmerült a javaslatok feldolgozása során a globális BCR-ek alkalmazásának gondolata is.

A Rendelet V. fejezetére, amely a nemzetközi adattovábbítást szabályozza több tagállam számos további észrevételt²⁹ tett még a jogalkotási folyamat során több alkalommal is a tervezet különböző időállapotaiban,³⁰ amelyek közül számos³¹ irányult közvetlenül a BCR szabályozásának átalakítására, pontosítására.

---

²⁸ ECLI:EU:C:2003:596

²⁹ Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data (General Data Protection Regulation) Comments on Chapter V, Brussels, 12 December 2011, 6723/ 13 REV 5, 2012/0011 (COD) <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%206723%202013%20REV%205> (2017.10.19.)

³⁰ Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data (General Data Protection Regulation) Comments on Chapter V, Brussels, 23 April 2014, 6723/ 13 REV 6, 2012/0011 (COD) <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%206723%202013%20REV%206> (2017.10.19.)

Az *időbeli hatály és az alkalmazhatóság* körében az az igény merült fel, hogy a már engedélyezett BCR alkalmazható maradjon a rendeleti rezsim alatt is.

A BCR *területi hatálya* vonatkozásában javaslat érkezett arra vonatkozóan, hogy a BCR hatályát a tagállamok közötti adattovábbításokra is ki kellene terjeszteni. A harmonizált jogi környezetre tekintettel ennek csak csekély eredménye volna, megjegyzem, a javaslatot az uniós jogalkotó sem építette be a rendelet szövegébe.

A BCR *személyi hatálya* vonatkozásában alapvető hiányosság pótlására vonatkozó észrevételek érkeztek. A vállalatcsoport adatvédelmi jogi fogalmának szükségessége elvitathatatlanul látszik a BCR-t alkalmazni jogosultak körében. Felmerült a BCR alkalmazásának lehetősége a közfeladatot ellátó szervek esetén, azonban a Tanács azt rögzíti, hogy nem lát olyan esetet, amikor ez megvalósulhatna. Az al-adatfeldolgozó és a munkavállalók automatikus a BCR hatálya alá rendelése is előtérbe került. A magyar javaslat³² felveti, hogy BCR-t nemcsak profit orientált gazdasági társaságok, hanem nemzetközi szervezetek és NGO-k is alkalmazhatnának. Ettől szektor-specifikusabb érvek is érkeztek, például a BCR szektorális kiterjesztése, különösen a légi fuvarozókra.

A BCR *tárgyi hatályára és tartalmi elemeire* vonatkozó szabályok tervezetei sem maradtak tagállami kritika nélkül. A BCR tartalmi elemeinek listája nem kerülhetett kimerítő felsorolásként a rendelet szövegébe és több minimum tartalmi elemet helyesen „tartalmaz” (include) a BCR, de azok részletes leírása (description) nem a BCR tényleges tartalmi eleme.

Az *engedélyezési eljárás* vonatkozásában javaslatok érkeztek olyan tartalommal, hogy az eljárási szabályok megalkotását nem a tagállamokra kellene delegálni, hanem az Európai Adatvédelmi Testület feladatául kellene tűzni az ott rendelkezésre álló szakmai tapasztalat és jó gyakorlat okán. Ugyanakkor mind az adatkezelői oldal mind a hatósági oldal az adminisztrációs terhek csökkentésének fontosságát helyezte előtérbe. Elvárásként fogalmazódott meg, hogy a vezető hatóság egyedüli hatásköre volna a BCR tárgyalások lebonyolítása és a társhatóságok jóváhagyásának megszerzése. Az egyesült királysági hatóság – tudva, hogy már több tucat eljárás lefolytattak³³ - azon előzetes félelmét jelezte, hogy a hatóságokat eláraszthatják a BCR engedélyezések iránti kérelmek, amelyek a napi szintű munkamenetek akadályozásához vezethetnek. Emiatt pedig az ellenkező hatás várható, vagyis az adatkezelők a kivételekre alapítottan fognak eljárni az esetek többségében, a fennakadást elkerülendő. Az engedélyezési eljárás egyébként is költségességes és hosszadalmas, ami további gátló tényezők az adatkezelők szempontjából.

A GDPR megalkotása során különös jelentőséget kapott a Nemzetközi Vöröskereszt jogállása és adatkezelői minősége. E körben külön is nevesíteni kérte magát mint nemzetközi humanitárius szervezetet, amely harmadik országba irányuló adattovábbításait az érintett hozzájárulása nélkül, a létfontosságú érdekre hivatkozással végzi.³⁴

---

³¹ Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data (General Data Protection Regulation) Chapter V, Brussels, 28 April 2014, 8087/1/14 REV 1, 2012/0011 (COD)

<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%208087%202014%20REV%201> (2017.11.02.)

³² Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data (General Data Protection Regulation) – Partial General Approach on Chapter V, Brussels, 28 May 2014, 10349/14, 2012/0011 (COD)

<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2010349%202014%20INIT> (2017.11.02.)

³³ <https://ico.org.uk/for-organisations/guide-to-data-protection/binding-corporate-rules/> (2017.11.14.)

³⁴<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8837-2015-INIT/en/pdf> (2017.11.2.)

A GDPR reagál a megfogalmazott igényekre

Összességében a hatályos jogszabály szöveget vizsgálva – de még az első jogalkalmazási kérdések felvetődése és megoldása előtt – az rögzíthető, hogy a GDPR az előzetesen megfogalmazott társadalmi és állami igényekre, majd a tervezet egyes stádiumaiban tett *javaslatokra reagál*, többségében elfogadja azokat, erre - és a differenciált és szigorú szaknői rendszerre is - tekintettel nagyfokú önkéntes jogkövetés várható, elméletileg.

A jogi környezet tagállami eltéréseire és a széttagoltságra a jogforrási szint megválasztásával adott egyértelmű választ az uniós jogalkotó.

A GDPR egészét áthatja egy új alapvető megalapozottságú szemlélet, azaz az elszámoltathatóság elve értelmében az adatkezelő felelős a megfelelésért, továbbá képesnek kell lennie e megfelelés igazolására is. Ez az adatkezelőt is érdekeltté teszi a transzparens és pontos eljárásra. Az adatkezelők felvetésére reagálva a felelősség kérdésében is az eddigiektől merőben más szemléletet vezet be, az uralkodó elv, amely szerint az adatkezelő a felelős és viseli a bizonyítás terhet, megtörik, az adatkezelők és adatfeldolgozók számára is közel azonos felelősséget rögzít, így például a nyilvántartás vezetés, a felügyelő hatósággal a kötelező együttműködés, az adatbiztonság biztosítása, az incidens jelentés körében, ugyanakkor rögzíti, hogy a hatáskörök egyértelmű felosztása alapvető fontosságú e körben.

A 28. cikk (2) bekezdése az al-adatfeldolgozó főszabály szerinti tilalmát rögzíti, azzal a kivétellel, hogy az adatfeldolgozó az adatkezelő előzetesen írásban tett eseti vagy általános felhatalmazásával vehet igénybe további adatfeldolgozót.

A Nemzetközi Vöröskereszt az elfogadott szövegben ugyan nevesítve nem jelenik meg, de az adatkezelés jogalapja a (46) preambulumbekézés szerint a humanitárius okok fennállása esetén természetes személy létfontosságú érdekeire hivatkozással személyes adatkezelésre elvben sor kerülhet, ha más jogalap nincs.

A konkrét tagállami javaslatokra tekintettel a BCR és a vállalkozáscsoport fogalmi szinten is megjelenik a 4. cikk Fogalommeghatározások körében, amely többek által megfogalmazott elvárás volt a bizonytalan alkalmazhatósági kérdések körében. Az al-adatfeldolgozó a BCR hatálya alá nem került be ex lege.

Noha a szektorális BCR-ek nem is nyertek jogi elismerést, a 46. cikk a Megfelelő garanciák alapján történő adattovábbítások körében a (2) bekezdés b) pontjaként – tehát az elsők között – deklarálja a BCR jogi elismerését és alkalmazhatóságát valamennyi tagállamban a harmadik országba irányuló adattovábbítások esetére. Ezzel megoldja az adattovábbításokat megelőző tagállami hatóság felé történő bejelentéssel illetve jóváhagyással - már amelyik tagállamban ilyenre szükség volt - járó adminisztrációs nehézségeket, és a szerződéses klauzulák a tömeges adattovábbítások esetére való alkalmazhatatlanságának problémáját is.

Arról még nincs egyértelmű álláspont, hogy a már jóváhagyott BCR-ek alkalmazhatók maradnak-e 2018. május 25. napját követően, a tartalmi előírások körében elfogadta a Bizottság a tagállami jelzéseket és csak a kötelező minimum tartalmi elemeket deklarálja a 47. cikk (2) bekezdése. Az engedélyezési eljárások tagállami hatáskörben maradtak, mind az anyagi jogi vizsgálat, mind az eljárásjogi kérdések körében, az adatkezelők, az adatfeldolgozók és a felügyeleti hatóságok között folytatott információcsere formátumát és eljárásait a (3) bekezdés szerint mégis a Bizottság határozhatja meg. Ezidáig ilyen végrehajtási jogi aktus nem készült.

A 2014-es magyar javaslatra, amely az alkalmazás személyi körét érintette nem született egyértelmű megoldás, amelyet a magyar jogalkotó kívánt orvosolni, álláspontom szerint úgy, hogy maga is bizonytalan jogfogalmat alkotott a „kötelező szervezeti szabályozás” bevezetésével.

Értékelés, záró gondolatok

Álláspontom szerint ez a mostani *uniós reform elkésett*, tekintettel arra, hogy számos precedens jellegű ítélet,³⁵ a 29. cikk szerinti Adatvédelmi Munkacsoport soft law jellegű jogforrásai,³⁶ valamint a tagállami adatvédelmi hatóságok joggyakorlata igyekeztek jellemzően fikcióval orvosolni a technológia fejlődése okán létre jött joghézagokat. *Szőke*³⁷ is akként foglal állást, hogy bizonyos technológiai és társadalmi kérdéseket, például a Big Data vagy a szűrőtartalmak vonatkozásában, nem kellő súllyal kezel a GDPR, sőt az egy „korábbi” technológiai-társadalmi helyzetre reagál. Megjegyzem, amin a gyakorlat már túllépett, különösen a sok esetben kiüresedett jogalap, a hozzájárulás megadásának automatizmusa miatt. Számos, az irányelv 1995. évi elfogadása óta felmerült kérdésre újabb és újabb, jellemzően irányelvi³⁸ formában adtak részben jó választ, ami a jogterület felaprózódásához vezetett, miközben a szektorális szabályok helyett az általános joganyag fejlesztése lett volna célravezetőbb.

A GDPR, filozófiája alapján, *több technológiai kihívásra is reagál*, például fogalomként deklarálja az álnevesítést vagy a profilakotást, illetve külön cikkben szabályozza az elfeledtetéshez való jogot, amely így megerősíti azt is, hogy az adatvédelmi szabályozás új generációját alakítja ki: az érintetti, egyébként kevésbé érvényesített és érvényesíthető jogok gyarapítása helyett az adatkezelők és immár az adatfeldolgozók elszámoltathatóságát, valamint ön- illetve társszabályozását és tanúsítását támogatja. Ezzel a cselekvés lehetőségét és egyben/vagy kötelezettségét a jogviszonyok hatalmi helyzetben, információs fölényben lévő résztvevőjére helyezi át. Érdeklétté teszi az adatkezelőt és az adatfeldolgozót is saját adatvédelmi szabályok létrehozásában, például BCR alkalmazásában, és az elszámoltathatóság elvére alapítva a cég bevételéhez arányosítva és a jogsértés súlya szerint differenciálva emeli meg a kiszabható bírság összegét, ezzel biztosítva az érintett jogainak érvényesíthetőségét és a személyes adatok hatékony védelmét. Emellett *az információs önrendelkezési jogi konstrukcióját fenntartja* a GDPR, amely a jogalkotási folyamat során még nem volt biztos, amely szintén erősíti azt a felfogást, amely a személyes adatok védelméhez való jog alapjogi elismertségét és minőségét támogatja.

De a GDPR-t alkotók mintha nem gondoltak volna arra, hogy a rohamosan fejlődő technológiai környezetre reagáló rendeleti szintű jogforrás változtatását nem lehet majd olyan ütemben meglépni,³⁹ amelyre adott esetben szükség lenne és a fenti kiegészítő folyamatokra – esetjog, soft law iránymutatás, hatósági gyakorlat, szektorális túlszabályozás – lesz szükség a megfelelő jogalkalmazáshoz. Az irányelvi szabályozással szemben az volt a legfőbb ellenérv, hogy a tagállami átültetés okán széttagolt adatvédelmi jogrendszerek alkalmazandók párhuzamosan. Ez

³⁵ Például a C-131/12 számú Google Spain és Google vagy a C-362/14. számú Maximilian Schrems kontra Data Protection Commissioner ügyben hozott ítélet.

³⁶ Például a cloud computing, a cookiek, az álnevesítés, az incidens jelentések vagy a model klauzulák vonatkozásában, és még hosszasan sorolhatnám.

³⁷ SZÓKE 2015 i.m., 116-117.

³⁸ Például a 2002/58/EK Elektronikus hírközlési adatvédelmi irányelv vagy a C-293/12 és C-594/12 egyesített ügyekben hozott ítélet által hatályon kívül helyezett 2006/24/EK irányelv (2006. 03. 15.) a nyilvánosan elérhető elektronikus hírközlési szolgáltatások nyújtása, illetve a nyilvános hírközlő hálózatok szolgáltatása keretében előállított vagy feldolgozott adatok megőrzéséről és a 2002/58/EK irányelv módosításáról

³⁹ A GDPR jogalkotási folyamata 2012. január 25. napjától 2016. április 27. napjáig, több mint 4 évig tartott.

a tény azonban kizárólag a határon átnyúló harmadik országokba irányuló adattovábbítások esetén eredményez(het)ett lényeges kérdéses helyzeteket, mivel az Uniós tagállamok a főbb elveket és szabályokat már átültették. Tehát elegendő lehetett volna az irányelv módosítása a technológiai viszonyokra tekintettel és egy új irányelv megalkotása a harmadik országokba irányuló adattovábbítások esetére. Igaz, ez a megoldás is csak a jogi környezet további széttöredezettségéhez vezetett volna, viszont alkalmas lehetett volna annak elősegítésére, hogy az adattovábbításokat nem a célországok, hanem az egyes adatkezelők vagy adatfeldolgozók vonatkozásában lehessen megítélni, amelyre egyébként a GDPR is törekszik. Az pedig aligha vitatható, hogy az egységes rendeleti szabályozás jobb, mint a fragmentált jogi környezet. Megjegyzem, noha a GDPR hatása ugyan túlmutat személyi és területi hatályán és ezzel az európai polgár jogérvényesítését és jogvédelmét támogatja, a harmadik országokban az adatkezelőknél vagy adatfeldolgozóknál fellépő állami intézkedések ellen hatástalan, hacsak nem magát az adattovábbítás lehetőségét tiltja meg azáltal, hogy a címzett nem képes a megfelelő védelmi szintet biztosítani.

Mirczik Ádám*

A KATONAI BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI JOG HATÁLYOS SZABÁLYOZÁSA A MAGYAR JOGRENDBEN

A katonai büntetés-végrehajtási jog fogalma, célja és funkciói

A fegyveres hon- és rendvédelmi szervezetek fegyelmét végső soron fenntartani a büntetőjog hivatott. A katonai¹ büntetőjog legfontosabb célja a katonai rend védelme, melynek végső eszközeül a cél elérése érdekében a büntető anyagi jogi rendelkezések érvényesülése, a büntető eljárás keretében kiszabott büntetések végrehajtásával teljeseedik be. A büntető anyagi jogi szabályoktól eltérően a büntetés-végrehajtás, mint végső eszköz, nem alapvető feltétele a büntetőjogi felelősségre vonásnak, hanem csupán következménye. Véleményem szerint hatványozottan érződik és a leginkább a katonai büntetés-végrehajtás területén teljeseedik ki az, ahogyan egy Alkotmánybírósági határozat² fogalmazza meg a büntetőjog ultima ratio jellegét. Hiszen e diszciplína nem potenciális bűnelkövetők joga, hanem a katonai jogállás alapján egy speciális jogalanyiség különböző hon és rendvédelmi feladatokat ellátó, legtöbbször életüket és testi épségüket a köz érdekében kockáztató, ám mégis kétségtelenül *megettévedt*, mondhatni figyelmen kívül nem hagyható *hibát* elkövetők joga, mely *hiba*, mint látni fogjuk kihatással lesz egész további feladatellátásukra.

A katonai büntetőjoghoz kapcsolódik a specialitás elve, mely indokolja, hogy a katonai életviszonyok sajátosságait figyelembe vevő katonai büntető anyagi jog, a katonai eljárásjog keretei között kiszabott büntetések végrehajtására is az általánostól eltérő, sajátos szabályok legyenek alkalmazandók.

A katonák sajátos helyzete miatt a katonai büntetés-végrehajtási jog nem tartalmazza mindazokat a területeket, amelyekre az általános büntetés-végrehajtási jog rendelkezéseket fogalmaz meg, ugyanis a katonai büntetés-végrehajtási jog alapvetően a büntető szankciók (elsősorban szabadságvesztés büntetés), valamint a katonai büntető eljárásban esetlegesen alkalmazott személyi szabadságot elvonó kényszerintézkedések végrehajtásával kapcsolatban fogalmaz meg rendelkezéseket. A katonai büntetés-végrehajtás így nem terjed ki egyrészt a szabadságvesztésből szabadultak utógondozására, hiszen a követelményként kerül megfogalmazásra a katonai szolgálat folytatása a büntetés végrehajtását követően. Másrészt szintén nem része a katonai büntetés-végrehajtásnak azon személyi szabadságot korlátozó büntetések, melyek kisebb fokú normasértések következményei, mint a szabálysértési őrizet vagy

---

* dr. Mirczik Ádám, másodéves PhD hallgató, Miskolci Egyetem, Deák Ferenc Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola, témavezetők: Dr. Csemáné Váradai Erika egyetemi docens, Dr. Sántha Ferenc egyetemi docens, adam.mirczik@gmail.com

¹ A tanulmányban katona fogalmát tágabb értelemben használom, értem alatta a büntetőjog alapján a tényleges katonai feladatokat ellátó, Hjt. személyi hatálya alá tartozó katonát és Btk. 127. § (1) bekezdése alapján felsorolt rendvédelmi feladatokat ellátó szervezetek hivatásos állományú tagját

² A 30/1992. (V. 26.) AB határozat alapján: "A büntetőjog a jogi felelősségi rendszerben az ultima ratio. Társadalmi rendeltetése, hogy a jogrendszer egészének szankciós zárköve legyen. A büntetőjogi szankció, a büntetés szerepe és rendeltetése a jogi és erkölcsi normák épségének fenntartása akkor, amikor már más jogágak szankciói nem segítenek."

a elzárással is szankcionálható szabálysértések végrehajtása, hiszen ezek végrehajtása kizárt a katonai fegyelmi jog alapján.

A katonai büntetés-végrehajtási jog céljai különbözőek lehetnek, révén, hogy nem egy homogén területként értelmezhető, hiszen más a katonai büntetés rendeltetése abban az esetben eltérő célok fogalmazhatók meg azoknál, akiket katonai bűncselekmény miatt ítélnék el, mint akiket bárki által elkövethető, de a katonai szolgálatával összefüggő bűncselekmény miatt. Más, ha a katona szolgálatában megtartható, és más olyankor, amikor nem. Elhatárolási alapot jelenthet az is, ha a büntető eljárás lefolytatását követően a kiszabott büntetést belföldön, illetve misszióban külföldön, tábori körülmények között hajtják végre.

A katonai büntetés-végrehajtási jog funkciója elsősorban a katonai büntetőjog legfőbb céljához, a katonai rend védelméhez kapcsolódik. Elsősorban az üzenetet kell továbbítani a külvilág számára, hogy a katonai renddel ellentétes magatartások tanúsítása helytelen. A katonaterhelt katonai büntetőjogi felelősségre vonás útján az általános szabályokhoz képest szigorúbb katonai eljárás során kiszabott szankciók katonai rendben történő végrehajtása megfelelő visszatartó erőt kell, hogy jelképezzen, ennél fogva a katonai büntetések és végrehajtásuk egységes célja a civil társadalomban meglévő generál-prevencióhoz hasonlóan, az általános katonai fegyelem fenntartása és a katonai egység céljainak a biztosítása.

A katonai büntetés-végrehajtás célja tehát szorosan kapcsolódik a katonai büntetés céljához azzal a kitéttel³, hogy annak a büntetőjogilag felelősségre vont személy katonai vagy polgári társadalomba visszavezetésével, reszocializálásával vagy integrálásával kell érvényesülnie. A katonai rend védelme mint általános katonai büntetőjogi elv indokolja a katonai büntetések sajátos, a polgári elítéltektől elkülönített⁴ végrehajtási módját. *Lőrincz József és Kabódi Csaba*, akik az elítéltek klasszifikációját határozták meg, szerintük a szeparáció elve a büntetés-végrehajtás területén számos esetben értelmezhető, mely alapján el kell különíteni a különböző végrehajtási fokozatba tartozókat, továbbá a nőket a férfiaktól, a fiatalokúakat a felnőtt korúaktól, a betegeket az egészségesektől⁵.

Az általános szabályokkal megegyezően a katonai büntetőjogi felelősségre vonás alapja is a bűncselekmények stádiumától függ, azonban a katonai büntetés-végrehajtás célja már máshol keresendő. Aszerint változik, hogy a terhelt szolgálatában megtartható-e. Abban az esetben, ha a megvalósított deliktum egyben katonai bűncselekmény, akkor a terhelt rendszerint szolgálatában megtartható. Letöltendő szabadságvesztés büntetés kiszabása az esetében kizárólag csak ultima ratio jöhet szóba. Ezen esetekben főként a büntetés célja a katonai életviszonyokon belül nyer értelmet, hiszen más, civil jogviszonyokon belül értelmezhetetlenek a rendfokozathoz kötődő joghátrányok, de a büntetés célja akár megrovás intézkedés kiszabásával is elérhető, vagy egyéb munkajogi intézkedések alkalmazásával is elérhető, mint a fegyelmi büntetések alkalmazása, bár utóbbi hatékonyságát személy szerint vitatom. Legvégső esetben, ha szabadságvesztés kiszabása indokolt, tekintettel az elkövetett cselekményre és a katona személyére, úgy kerül sor, hogy a katonai szolgálatból menesztésére nem indokolt, akkor a büntetés letöltését a katonai alaki szabályok és a katonai viselkedési normák fenntartásával kell foganatosítani. Lehetőség szerint a kiszabott időt hasznosan, a katonai feladatokra való folyamatos felkészülés jegyében kell letölteni.

³ VOKÓ György: *Magyar büntetés-végrehajtási jog*. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2004. 144. o.

⁴ Az elkülönítés szabályai a végrehajtás rendjét nagy mértékben befolyásolja, a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény is számos helyen alkalmazza

⁵ LŐRINCZ József – KABÓDI Csaba: A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának hatásrendszere. In: Gönczöl Katalin – Korinek László – Lévai Miklós (szerk.) *Kriminológiai ismeretek. Bűnözés. Bűnözéskontroll*. Corvina. 1998. 358. o.

Abban az esetben, ha a katonai szolgálatban a terhelt nem tartható meg, akkor a büntetés funkciója már nem irányulhat az imént említett katonai szolgálatra és annak folytatásához szükséges felkészítésre. Ebben az esetben megkerülhetetlen egy felmerülő kérdés megválaszolása, mely egyaránt érinti a katonai büntetés-végrehajtás elméletét és gyakorlatát is. Nevezetesen az, hogy ilyenkor hogyan érvényesül az elkülönítés, hiszen az elítélt már nem katona. Egyáltalán szükséges-e ebben az esetben a katonákra vonatkozó teljes szeparációt alkalmazni? Álláspontom szerint a szolgálati titok megőrzése és megóvás érdekében indokolt lenne az, azonban, mint látni fogjuk a gyakorlat az ellentétes álláspont mellett tette le voksát, mivel az elítélt katonaként való kezeléséhez már nem fűződik állami érdek.

Ettig Antal szerint, a fegyveres szervek állományából bűncselekménye miatt kiszabott szabadságvesztés büntetése mértéke, illetve egyéb körülményre figyelemmel elbocsátott terhelt további, különösen a köztörvényes bűnözőktől való személyi védelme és a fegyveres szervek presztízse miatt indokolt az elkülönített végrehajtás⁶. Mindamellet nemzetbiztonsági szempontból is indokolt lenne a klasszifikáció, különösen a terrorizmus elleni harca tekintettel a szabadságvesztés büntetésre ítélt katonák esetében, ráadásul ahogyan *Győrpál Csilla* fogalmaz, a katonai elítéltek civil büntetés-végrehajtási intézetben való elhelyezése fenntartja annak veszélyét, hogy a fegyveres szervek állományába tartozó, és ott védett, akár titkos információkhoz jutott börtön fokozatú szabadságvesztésre ítélt fogvatartott, annak ellenére, hogy őt a titoktartási kötelezettsége a büntetése letöltése során is köti, a börtönben töltött évek során kiadhat minősített adatokat⁷.

A szabadságelvonással járó kényszerintézkedések és büntetőjogi intézkedések végrehajtása

Kétségtelen, hogy katonával szemben a katonai szabadságvesztés végrehajtása jelenti a katonai büntetés-végrehajtási jognak a jelentősebb részét, azonban a büntetőeljárás során, sőt még annak megindítása előtt vagy közlése előtt, esetleg azzal egyidejűleg szükség lehet bizonyos kényszerintézkedések alkalmazásának. azaz a katonai börtönügy csak egy része a katonai büntetés-végrehajtási jognak.

A büntető-eljárás alá vont személyi szabadságot elvonó vagy korlátozó kényszerintézkedések alkalmazása körében a katonákra vonatkozó speciális foganatosítási szabály, hogy az előzetes letartóztatást és az annak feltételei alapján elrendelhető őrizetbe vételt katonával szemben abban az esetben is lehet foganatosítani, ha az általános letartóztatási feltételek megvalósulása mellett a katona szolgálati vagy fegyelmi okból nem hagyható szabadlábon. Ezt a körülményt az eljáró bíróságnak kell a konkrét ügyre vonatkozó tények gondos mérlegelése alapján eldöntenie.

Olyan körülmények esetén, ha a terhelt cselekménye kedvezőtlenül befolyásolná alakulata, vagy szolgálati helyéül szolgáló szervezeti egység fegyelmi helyzetét, esetleg a terhelt katonával szemben már a bűncselekmény elkövetése előtt vagy akár azt követően fegyelmi problémák merülnek fel, vagy a terhelt magatartás közvetlenül és súlyosan sérti a katonai rendet⁸.

---

⁶ ETTIG Antal: Gondolatok a büntetőjogi értelemben vett katonák szabadság-elvonását érintő szabályok reformjához, *Ügyészek Lapja*. 2004/3. szám 7. o.

⁷ GYŐRPÁL Csilla: *A magyar katonai büntetés-végrehajtás helyzete a haderő átalakítás és a büntetés-végrehajtási reform tükrében*. MH Budapesti Helyőrség parancsnokság. Budapest, 2006. 17. o.

⁸ HERKE Csongor: *A letartóztatás*. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2002. 114. o.

Az országban önálló katonai fogdák nem működnek, a szabadságvesztés büntetés végrehajtására szolgáló katonai körleten kívül⁹, a katonákkal szembeni kényszerintézkedések foganatosítására kizárólag civil, intézetek: rendőrségi fogdák, illetve büntetés-végrehajtási intézetek állnak rendelkezésre, ahol az elkülönítés előre nem teljes körűen megoldott, hiszen ezen elsősorban a bárki elkövethető bűncselekmények terheltjei számára fenntartott körletek, zárkák. Azonban a más fogva tartottaktól való elkülönítés követelményének mind az őrizetbe vétel mind az előzetes letartóztatás esetében is érvényesülnie kell. Itt jegyezném meg, hogy a jogalkotó ezen akarata álláspontom szerint felvet egy súlyos problémát, nevezetesen, hogy amennyiben teljes elkülönítésről beszélünk az fogalmilag megegyezik a legszigorúbb fenytéssel,¹⁰ sőt bizonyos tekintetben még annál is szigorúbb, hiszen legszigorúbb végrehajtási fokozat, a fegyház esetén is mindössze huszonöt napban maximálja a jogalkotó ezzel szemben egy katonával szemben foganatosított előzetes letartóztatás akár több hónapig vagy évig is elhízódhat, vagyis a jogalkotó szerint teljesen természetes, hogy pusztán a fegyveres hon és rendvédelmi szolgálatot teljesítők esetében pusztán a jogviszony ténye alapján az áratlanság vélelmének megdőlése előtt beláthatatlan ideig a jogerős szabadságvesztésüket töltők és kirívóan nagyfokban a büntetés-végrehajtás rendjét vétkeesen megsértő elítéltekkel szemben alkalmazandó legszigorúbb fenytéssel azonos kategóriában kezelendő.

Szabadságvesztés végrehajtása katonával szemben

Ahogy arra a fentiekben már utaltam, a szabadságvesztés végrehajtásának katonai szabályai jelentősebb szerepet kapnak a katonai büntetés-végrehajtási jogtudományon belül, vagyis a katonai börtönügy kizárólag csak egy része e diszciplinának.

A büntetés-végrehajtási intézetekben jogerős szabadságvesztést töltők bizonyos hányada valóban úgy követte el bűncselekményét, hogy fegyveres, rendvédelmi szerv tagja volt, azonban döntő többségük szolgálati viszonyukban nem volt megtartható, az megszűnt, a kiszabott szabadságvesztést így nem katonai fogdában, hanem hagyományos büntetés-végrehajtási intézetekben rendelte végrehajtani az eljáró bíróság. A Büntetés-végrehajtási Szervezet olyan statisztikai adatbázissal nem rendelkezik, nem feladata olyan adatbázisrész létrehozása, amely specifikusan a katonai bűncselekményt elkövetőkre vonatkozóan releváns információt (bűncselekmények típusa, mely rendvédelmi szerv tagja, ítélet mértéke, stb.) szolgáltatna¹¹. Katonai fogdában végrehajtandó szabadságvesztést kizárólag a Tököli Országos Bv. Intézet elkülönített részlegén lehet végrehajtani, azonban ez nagyon csekély számban fordult elő az elmúlt években, mivel statisztikai megközelítésben évenként egy, vagy ennél kevesebb fogvatartott kerül befogadásra és elhelyezésre ilyen körülmények között.

A fentiek alapján tehát megállapítható, hogy a legfontosabb elhatárolási szempont az, hogy a katona a szolgálatában megtartható-e, vagy sem. Igaz ugyan, hogy általános vélemények alapján a szabadságvesztés és a katonai szolgálati viszony párhuzamossága megkérdőjelezhető, mégis elméleti síkon, bizonyos körülmények fennforgása esetén¹², be kell látni, hogy mégsem egymásnak

⁹ ld: Szabadságvesztés végrehajtás katonával szemben c. fejezet: katonai fogdában végrehajtandó szabadságvesztést kizárólag a Tököli Országos Bv. Intézet elkülönített részlegén lehet végrehajtani

¹⁰ 2013. évi CCXL. törvény 168. § (1) f) pontja

¹¹ A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságával kötött megállapodás alapján ezen kérdés feltárása képezte volna kutatásom fő irányát

¹² Különösen ilyen lehet a gondatlanságból elkövetett bűncselekmények

kizáró körülményekről van szó. Ahogyan az általános büntetőjogi rendelkezések szerint is így a katonai büntetés-végrehajtásban is a legutolsó és egyben legszigorúbb stádiumának esetét jelenti a szabadságvesztés büntetés végrehajtása. A katonai szolgálatot a jövőben is ellátó terhelt esetében azonban célszerű egyéb, a katona szabadságának elvonásával nem járó büntetés alkalmazásának és végrehajtásának. Az továbbiakban a szabadságvesztés büntetés végrehajtás az alapján mutatom be, hogy arra a katonai szolgálatában megtartható terhelttel szemben, avagy az általa elkövetett bűncselekményre és a terhelt személyére tekintettel a katonai szolgálatból való elbocsátás mellett kerül sor.

A hatályos jogszabályok tekintetében a katonai-büntetésvégrehajtási jogra vonatkozó eltérő normákhoz képest, mint, ahogyan katonai büntetőjog egészére elmondható, az általános rendelkezések prioritással rendelkeznek.

Ennek tükrében a szabadságvesztés büntetésre ítélt katonák büntetésük foganatosításának végrehajtási rendjére is a büntetés-végrehajtási kódex¹³ és a hozzá kapcsolódó szabadságvesztésre és az előzetes letartóztatásra vonatkozó végrehajtási rendelet¹⁴ kell alapul venni. A jogalkotó mindkét jogforrásban az általános szabályoktól elkülönülten rendelkezik a katonák esetében a szabadságvesztés büntetés végrehajtásáról, tehát a jogalkalmazás során figyelemmel kell lenni a az általános szabályokra, de azokat a külön fejezetbe foglalt speciális normák figyelembe vételével kell alkalmazni.

A speciális szabályok alapján megállapítható a jogalkotó azon akarata, mely szerint kiemelten kezeli a már említett elkülönítés, szeparáció, vagy akár klasszifikációnak is nevezhető komplex jogintézmény rendjét és módját. A taxatív felsorolt követelmények alapján egyértelműen a legfontosabb, hogy a katonák más elítéltekhez képest külön, kizárólag számokra fenntartott intézményben töltsék ki büntetésüket, abban az esetben, ha katonai szolgálatban megtarthatóak, mert ha nem, és többé már nem katonák, úgy az általános szabályok alapján jelölik ki számukra azt az intézményt, ahol szabadságvesztés büntetésüket végrehajtják. *Horváth Tibor* árnyaltabban, mélyre látóbban közelíti meg¹⁵ ezen jelentős jogintézményben rejlő további lehetőségeket: a katonák tekintetében a kiszabott büntetésnek katonai fogdában történő elrendelése – általunk korábban már opponált módon – csak akkor következhet be, ha a szolgálatában megtarthatóságra figyelemmel a bíróság a terheltet a büntetett előlethez fűződő hátrányok alól való előzetes mentesítésben részesítésre érdemesnek találta, valamint szolgálati viszonya a büntetés teljes letöltéséig folyamatos maradt. A további, belső elhelyezési szabályok - az általános szabályok alapján is - szerint még figyelemmel kell lenni a nemek közti különbségre, a dohányzásra, betegségre, a jogerősen elítélt és az előzetes letartóztatásban lévők vagy az azonos ügy miatti több fogvatartott elkülönítésére. A szolgálati jogviszonyból, rendfokozat viseléséből és beosztásból adódó elkülönítési szempontot jelenthet a hivatásos és a szerződéses vagy egyéb módon szolgálatot teljesítő, a tiszt és a tiszthelyettes, a beosztott és előjáró közötti különbségek alapján történő elkülönítés még akkor is, ha a fogva tartásuk ideje alatt az egyenruhájukat fegyvernemi és rendfokozati jelzés nélkül viselik, így a vezető beosztásúak fogva tartásuk ideje alatt előjárói jogait nem gyakorolhatják, vagyis a fogvatartottak egymás közötti és kifelé irányuló alá-fölé rendeltségen alapuló viszonya szünetel. Különösen jelentősége van ennek az egyenlőségen alapuló

---

¹³ 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról (Bv.tv.)

¹⁴ A szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet

¹⁵ Horváth Tibor (szerk.): *Büntetés-végrehajtási jog*. Rejtjel. Budapest, 2007. 192. o.

rendelkezésnek a foglalkoztatás során, mert A katonai képzés és a kiképzés a büntetés-végrehajtás történetében mindig kiemelt jelentőséggel bírt. Egy XIX. századi börtönügyi utasítás elvi igénnyel fogalmazta meg, hogy a testgyakorlat például a fiataloknál „a katonai mozdulatokra való tekintettel eszközözlendő, miáltal a hadköteles korban levő fegyenczek az intézetben mindazon katonai mozdulatokat elsajátítják, melyek fegyver nélkül megtehetőek, s amidőn büntetési idejüket kitöltve sorozás elé állnak, és védkötelezettségük teljesítésére bevonatnak: a tudnivalók részét már ismerik, s katonai kiképzésük úgy saját személyükre, mint előjáróikra nézve meg van könnyítve”¹⁶.

A katonai szolgálatból elbocsátott elítélt szabadságvesztése

Menesztik a katonai szolgálatból a szabadságvesztés kiszabása mellett azt, aki vagy a katonai rendfokozatra¹⁷ vagy a katonai szolgálatra¹⁸ méltatlanná válik. Egy büntető kollégiumi vélemény¹⁹ alapján nem tartható meg a szolgálatban az a katona, aki *az általa elkövetett bűncselekmény jellegénél fogva személyének veszélyessége fokozott és magatartásának tárgyi súlya is jelentős. A szolgálatban tartás eldöntése során továbbá figyelemmel kell lenni arra is, hogy az elkövető életvezetése és a katonai szolgálat általi magatartása – az elkövetett bűncselekményre is figyelemmel – lehetővé teszi-e a szolgálatban meghagyását.*

A szabadságvesztés mellett alkalmazott lefokozás vagy szolgálati viszony megszüntetése nemcsak a katona személyes körülményeit, egzisztenciáját érinti, hanem azt is, hogy az elítélt elveszti katonai státusát is. Ilyenkor joggal tehető fel a kérdés, hogy miért kellene az elítéltet a továbbiakban is katonaként kezelni?

Alapvetően a terhelt védelmére, illetve a katonai és szolgálati titkok megőrzésére végett szükséges, mely privilégiumot mindaddig kell fenntartani, amíg a büntetés mértéke és az elkülönítés egymással arányban áll²⁰. Továbbá a katonai szolgálatból elbocsátott terhelt szabadságvesztés büntetésének katonai szabályok szerint történő végrehajtása mellett szól, hogy legtöbb alkalommal a terhelt a büntetőeljárás ténye miatt veszti el szolgálati viszonyát. A katonai és a rendvédelmi szerveknél ugyanis sajnos, álláspontom szerint jogi szempontokat figyelembe véve kifogásolhatóan, széles körben alkalmazott gyakorlat, hogy a terheltnek még jóval a jogerős büntetés kiszabása előtt, a büntetőeljárás bírósági tárgyalást megelőző szakaszaiban megszűnik hivatásos státusa, általában *közös megegyezéssel*.

Ez széles körben alkalmazott gyakorlat azért is nagyon helytelen a munkáltató szervezet részéről, mert a büntető eljárás alá vont katonának nem kapcsolódhat semmilyen érdeke sem beosztásához kapcsolódó illetmény és egyéb kedvezmény feladásához. Menesztése kizárólag a munkáltató erkölcsi érdekében állhat, jelezve ezzel a munkajogi intézkedésével a társadalomnak, hogy a „lám a bűnös” katona már semmi köze a szervezetnek. Legnagyobb problémát egyértelműen az jelenti, hogy a katona menesztése nem áll összhangban, hiszen azt munkajogi szabályok alkalmazásával megelőzi, a bűncselekménnyel összefüggésben az ártatlanság vélelmét megdőntő, a büntetőbíróság által hozott marasztaló ítélettel²¹. Álláspontom szerint ezért indokolt

¹⁶ Börtönügy a magyar királyi országos fegyintézetekben. Királyi Igazságügyministerium. Budapest, 1885. 29-30. o.

¹⁷ Btk. 137. § alapján minősülő lefokozás mellékbüntetés

¹⁸ Btk. 138. § szerint minősülő szolgálati viszony megszüntetése mellékbüntetés

¹⁹ BKv 47. (BK 136.)

²⁰ Egy kirívóan súlyos bűncselekmény elkövetése esetén azonban megfontolás tárgyát képezheti, hogy az elkülönítés a terhelt személyére tekintettel kedvezményként fenntartható-e, vagy sem.

²¹ Az ellenkező eset elég életszerűtlen lenne, hiszen nehezen tételezhető fel, hogy a katona ellen folyamatban lévő büntetőeljárás okozta nehézségek közepette megfontoltan tudna dönten a munkajogi státusáról

lenne egy olyan kizáró rendelkezés felvétele az egyes szolgálati törvényekbe²², amely kizárja annak lehetőségét, hogy a katonai szolgálati jogviszony megszüntethető legyen közös megegyezéssel a büntetőeljárás jogerős lezárásáig. Katonával szemben a szabadságvesztés büntetést a katonai szabályok szerint elkülönített büntetés-végrehajtási intézetben kell végrehajtani, amely alapján a katonai szolgálatban megtartható, és a katonai szolgálatra méltatlanná vált személyek elkülönítésére is tekintettel kell lenni, ami egyben meghatározza a szabadságvesztés büntetés letöltése során velük szemben érvényesülő szabályok eltérő alkalmazását, alkalmazhatóságát is, mint például az elhelyezés, foglalkoztatás, katonai kiképzés, felkészítés. Egyértelmű, hogy egyes katonai és köztörvényi bűncselekmények elkövetőinél, ha a kiszabott szabadságvesztés a cselekmény tárgyi súlya miatt az egy évet meghaladja, velük szemben fel sem merül a katonai szolgálatban való megtarthatóság kérdése.

A katonai szolgálat fenntarthatósága és a szabadságvesztés végrehajtásának párhuzamossága során arra kell tekintettel lenni, hogy a bűnös katona esetében milyen szolgálati ok merül fel, amely miatt az katonai hivatását a legsúlyosabb büntetés letöltését követően is folytathatja. Kézenfekvő magyarázat, egy államnak nem lehet érdeke, hogy a kiképzett katonától megváljon, így amennyiben az elkövetett bűncselekmény és a büntetés mértéke nem összeegyeztethetetlen a katonai hivatással, törekedni kell arra, hogy a katona szolgálatát folytathassa. E körülmény fontossága miatt a katonai büntetőjogban a civil büntetőjoghoz képest is különös figyelemmel kell lenni mindazokra az alternatív szankciókra, amelyek kellő arányosságot biztosíthatnak az elkövetett cselekmény és a katonai szolgálat továbbfolytatása biztosítása között.²³

Summary

The history of military jurisdiction and the military imprisonment from the standing army till nowadays. The personell and the administration of the military judgement and the imprisonment from the beginning to nowadays. The development of tools and methodes. This paper is about the Hungarian military jurisdiction and military imprisonment in nowadays. The military criminal law as a separate body of law, and the justification for recognising the military criminal procedure as a special procedure which is conducted according to provisions contrary to the general rules of the criminal procedure. In line with the above mentioned, the maintenance of the special military authorities acting in criminal matters, nowadays, are queried by criminal law theoreticians and practitioners with sometimes weaker sometimes stronger arguments. Common reason for this is that the military criminal cases do not signify such a great number of criminal cases so that it would call for the maintenance of independent institutions, also, that the military authorities dealing with military cases regarding to the judges, de facto; regarding to the prosecutors, only by certain issues can be engaged in general criminal cases as well, so it is unnecessary to separate the military criminal procedure from the general procedure. Moreove, perhaps it is not irrelevant that the education of the military criminal law does not exist at all or

---

²² Hjt és Hszt

²³ Tyeshia E. LOWERY: Probation as punishment? *Military Law Review* Vol. 198. 2008. 191. o. A katonai büntető eljárásban a próbára bocsátás hatékony szankcióként alkalmazható.

only exists as a collateral subject in higher education institutions of law, of law enforcement and defence.

The structure of this paper reflects my intentions, and in consideration of the facts stated above, the purpose of this paper is to examine the following questions: following the divisions of the military criminal law, I placed the military criminal procedure in the military criminal justice system. Its provisions are derived from the sources of the general criminal law; do not replace but complement the general rules of criminal law; and its institutions can only be examined within the general disciplines of law, but may be summed up in sui generis principles due to its specific areas of application. The military criminal procedure is part of the ordinary criminal proceedings, in which different provisions must be applied due to the military living conditions, authorities specializing in military matters, but being part of the ordinary institutions of authorities, act, the central person is usually a soldier, whose concept is defined by the criminal law (soldier, policeman, prison officer, fireman...), the timeliness of the process is a key issue which, at the same time, may be affected by the authorities acting in military criminal cases because they are also acting in civil affairs, the procedure may lead to disciplinary action in the case of military misdemeanor. With the above observations, my purpose is to be taken them into consideration by jurisprudence, judicature and legislation as it is summed up in this paper.

A MIGRÁCIÓ ÉS A TERRORIZMUS KAPCSOLATRENDSZERE

A 2015-ös évben megjelenő migráns áradat nehéz helyzet elé állította az öreg kontinens biztonságpolitikáját. Nem lehetett tudni, hogy ki az, aki valóban áldozata körülményeinek és egy háborús övezet menekültjeként szeretne menedékjogot Európa határain belül vagy csak a kedvező helyzetet kihasználó radikalizálódott, merénylő.

Megjelent a nők kiemelt szerepe a terrorizmus területén is, az aszimmetrikus hadviselés előtérbe kerülésével tömegesen valósítottak meg sikeres öngyilkos merényleteket. Ennek háttérében összetett rendszer áll, melyet a terrorszervezetek vezetői felismertek és utat engedtek a „gyengébbik nem” szerepvállalásának is.

A jelen tanulmányban a kutatásom továbbá arra terjed ki, hogy ha valójában veszélyt jelentenek a bevándorlók Európa országaira, akkor, melyek azok a biztonságtechnikai lehetőségek, melyek segítik a rizikófaktorok csökkentését, mivel a jelenlegi jogi szabályozások nem nyújtanak olyan megoldásokat, amelyek egy öngyilkos merénylővel szemben megfelelően alkalmazhatóak lennének.

Fogalmi meghatározások

A jelenlegi társadalmunk tagjai rendkívül gyorsan naprakész információk birtokosai lehetnek a média csatornáin keresztül, arról, ami éppen zajlik a világban. Ennek a felgyorsult információ cserének az eredménye, hogy a migrációról és a terrorizmusról is szinte rengetegen gondolják úgy, hogy tisztában vannak a fenti jelenségek probléma körével. Ennek ellenére le kell szögeznünk, hogy az egész Európai Unióban nincsen egységes fogalmi meghatározás a terrorizmus fogalmára vonatkozóan. Ennek a problémának a megoldására számos definíció született, de egy egységes álláspont kialakítása, még nem jött létre.

A terrorizmus

A terrorizmus, mint nemzetközi jelenség nem a napjainkban megjelenő újdonságok egyike. Egy ősi kínai meghatározás, már jól tükrözte a mai terrorizmus alapjait: „*Ölj meg egyet, hogy megfélemlíts tizedezret!*”² Már az antik görög illetve római civilizációkban is találkozhatunk vele. Azonban ettől függetlenül megállapítható, hogy a terrorizmus jellegzetesen XX. századi jelenség, ami komolyabb problémaként csak a második világháborút követő időszakban jelentett.³ A terrorizmus reneszánszát azonban egyértelműen a 2001-es év jelentette, amikor maga is nagy változásokon ment keresztül, és globális kockázati tényezőként kezdett el szerepelni.⁴

---

* dr. Nagy Melánia, másodéves PhD hallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, témavezető: Prof. Dr. Gál István László, melani.nagy@gmail.com

² http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2008/beres_janos.pdf (2017.01.31.)

³ GÁL István László: *A terrorizmus finanszírozása*, (PTE Állam- és Jogtudományi kar Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet, Pécs, 2010) 6. o.

⁴ DÁVID Ferenc: A terrorizmus és nemzetbiztonság az ezredforduló jogalkotásában, *Szakmai Szemle*, 2013/1 44.o.

A terrorizmus fogalmának definiálására számos kísérlet található a szakirodalmakban. Egységes fogalom létrejötte azonban nem valósult meg, hiszen egy „címkézésről” beszélünk, mivel senki sem vallja magát önként terroristának, hanem ezt csak a megtámadott államok ragasztják a merénylőkre.⁵ A fogalomalkotás további nehézségét az jelenti, hogy míg az egyik oldalon jogi illetve erkölcsi szempontból elítélendő terrorcselekménynek értékelik, addig a másik oldal szabadságharcként aposztrofálják.⁶

A nemzetközi szervezetek, mint a NATO (North Atlantic Treaty Organization), UN (United Nations) a hazai jogalkotás, a pénzügyi szféra, mind különböző meghatározásokat alkalmaz a terrorizmus definiálására, mely a hatékony együttműködés nehézségét jelentik.

Számos megközelítés közül kiemelendő négy terület a fogalmi meghatározás kapcsán.

Az egyik a katonai megközelítése a terrorizmusnak, melyet a NATO fogalmazott meg: „*a terrorizmus erő vagy erőszak személyek vagy vagyontárgyak elleni törvénytelen alkalmazása, illetve azzal való fenyegetés abból a célból, hogy kormányokat vagy társadalmakat befolyásoljanak, vagy félemlítsenek meg valamilyen politikai, vallási vagy ideológiai cél elérése érdekében.*”

Emellett megtalálható az ENSZ definiálása is, amely egy nemzetközi politikai megközelítési koncepciónak mondható. Ez egy kétlépcsős megfogalmazás: „*az Egyesült Nemzetek Szervezete mélyen elítéli a terrorizmus minden megnyilvánulási formáját, melyek indokolhatatlan bűncselekményeknek minősülnek. Indokolhatatlan bűncselekmény, az a bűncselekmény, melynek célja, vagy hatása a társadalom-, annak egy csoportja-, vagy meghatározott személyek ellen irányul, politikai, filozófiai, ideológiai, faji, etnikai, vallási, vagy egyéb természetű, a csoport azonosítására alkalmas okok alapján.*”

Az országok igazságügyi rendszerének jogalkotó reflexiója egy-egy társadalmat veszélyeztető cselekményre általánosnak mondható. Így a magyar büntetőjogi meghatározás a Büntető Törvénykönyv 261.§-a alatt került szabályozásra. Így az igazságügyi meghatározás alapján: „*terrorcselekményt követ el, aki abból a célból, hogy*

- *állami szervet, más államot, nemzetközi szervezetet arra kényszerítsen, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön;*
- *a lakosságot megfélemlítse;*
- *más állam alkotmányos, társadalmi vagy gazdasági rendjét megváltoztassa vagy megzavarja, illetőleg nemzetközi szervezet működését megzavarja.*”

A jogszabályt-értelmező megfogalmazás alapján: „*a terror kíméletlenül erőszakos cselekvési módszer valamilyen igény érvényesítésére, amely a megfélemlítésben és a gátlástalanságban rejlő lehetőségeket használja ki. A terrorcselekmény célja lehet politikai, személyi vagy vagyon elleni is, ezért az ilyen cselekmény a személyi szabadság megsértésére, a kényszerítésére, a rablásra, zsarolásra jellemző ismérveket foglalja magába, de a közbiztonságot, ezen belül az állami szervek és társadalmi szervezetek működését súlyosan veszélyeztető jellege miatt önálló tényállásként való szabályozása indokolt.*”⁷

A tudomány oldaláról történő megközelítés alapján Boaz Ganor definícióját emelném ki, arra való hivatkozással, hogy nemzetközileg egységesen elfogadható fogalmat alkotott. Terrorizmus: „*civil célpontokkal szembeni erőszak szándékos alkalmazása, illetve azzal történő fenyegetés, meghatározott politikai célok elérése végett.*”

⁵http://ujbtk.hu/dr-kancsal-kitti-terrorizmus-egykor-es-ma-avagy-a-buntetojog-eszkozei-a-terrorizmus-elleni-harcban/#_ftn2 (2017.01.27.) Tólas Péter: *Válaszok a terrorizmusra, avagy van-e út az afganisztáni „vadászattól” a fenntartható globalizációig.* (Budapest, SVKH: CHARTAPRESS Kiadó, 2002) 13. o.

⁶ TARJÁN G. Gábor: A terrorizmus történelmi dimenziói, *Belügyi Szemle*, 2002/6-7, 5. o.

⁷ VASS György: Egységes meghatározás a terrorizmusra, *Hadtudományi Szemle*, 2009/4 11. o.

A tudomány oldaláról sincs egységes álláspont, ezt jól tükrözi egy hazai szaktekintélynek Korinek László professzor Úrnak a meghatározása:

„A terrorizmus eltérő eszmerendszerekből merítő, sajátos logikának engedelmesskedő, változatos formákat öltő módszeres erőszak-alkalmazás, vagy ezzel való fenyegetés, melynek célja politikai törekvések elérése azáltal, hogy az áldozatban, a nézőközönségben, az államban, a társadalomban megalkuvó magatartás alakuljon ki. A meghirdetett cél általában politikai, ideológiai, vallási, etnikai stb. tartalmú radikális változás kikényszerítése, a cél elérésére alkalmazott cselekménysor. Az eszköz viszont jogi lényegét tekintve köztörvényes, erőszakos bűncselekmény.”⁸

A sokféle fogalmi próbálkozásnak azonban, megállapítható 4 fő eleme, amelyet minden definíció alapul vesz:

- „- nem állami szintű szereplők hajtják végre;
- fegyvertelen polgárok képezik a célpontot;
- politikai célok érdekében alkalmazott;
- erőszakos cselekmény”⁹

A kaotikus állapot a felsorakoztatott terminusok sokaságából egyértelműen megállapítható. A pontos és egységes fogalom hiánya ellentmondásokat eredményez mind a gyakorlatban, mind az elméletben egyaránt. Chrudinák Alajos szavaival élve: *„a nemzetközi politikai és gazdasági szféra visszaél érdekei érvényesítése céljából saját befolyásával, erejével és legtöbbször az „aki nincs velünk, az ellenünk” definíciós elv alapján határozza meg a terrorizmust; így született a terrorizmus, mint a gonosz, a fő ellenség szinonimájának, teljes mértékben egyenértékű képe.”¹⁰*

A migráció fogalmi meghatározása

Le kell szögeznünk, hogy a migráció, hasonlóan, mint a terrorizmus, nem a napjainkban megjelenő újdonságok egyike, gyakorlatilag egyidős az emberiséggel. Ennek köszönhetően a történelem során mindig különböző célok vezérelték egy-egy embertömeg mozgását. Többek között a jobb életkörülmények reménye, természeti katasztrófák, háborúk kényszerítő hatása. Latin eredetű szó, amely pontos jelentése helyváltoztatást, vándorlást takar.

A jelenség definiálására számos kísérlet mutatkozott, ez is megegyező a terrorizmus fogalmával. A migráció elsősorban biztonsági, illetve más szükségletek kielégítése érdekében végzett tartós helyváltoztatás, amely más érintett embercsoportok biztonsági és más szükségleteinek kielégítését akadályozhatja, veszélyeztetheti.¹¹

„A tartózkodási hely ideiglenes vagy végleges megváltoztatása emberi szükséglet, az ezt motiváló körülmények századok óta változatlanok, legegyszerűbben megfogalmazva a migráció mögött az egyéni életminőség javítása húzódik.”¹²

---

⁸KORINEK László: *A terrorizmus* (Kriminológia-Szakkriminológia Szerk: Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Korinek László – Lévay Miklós (CompLex kiadó, Budapest, 2006.) 447. Oldal idézi: GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ: Új biztonságpolitikai kihívás a XXI. században: a terrorizmus finanszírozása, *Szakmai Szemle* 2012./1. 5. o.

⁹ BÉRES János: A nők és az öngyilkos-terrorizmus, *Felderítő Szemle*, Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal, Budapest, 2007/3. 15.o.

¹⁰ VASS György: Egységes meghatározás a terrorizmusra, *Hadtudományi Szemle*, 2009/4 15.o

¹¹ RITECZ György –SALLAI János: *A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetősége*, Hanns Seidel Alapítvány 2015. 11. O.

¹² HATTON, TIMOTHY J. – WILLIAMSON, JEFFREY G.: *Global migration and the world economy. Twocenturies of policy and performances*. The MIT Press. Cambridge, Massachusetts. London, England. 1. In: HAUZINGER Zoltán –HEGEDŰS Judit –KLENNER Zoltán: *A migráció elmélete*, Nemzeti Közszerzői Egyetem, Rendészettudományi Kar, Budapest 2014. 5. o

Gulyás Éva megfogalmazása szerint: *”jelentős népességnek a kialakult politikai formákat átlépő, új letelepedési helyet kereső mozgása.”*¹³

A felsorakoztatott kutatók álláspontja a migráció megvalósuló hatásairól nem azonos, de egy elem mindegyik fogalom alapja ez pedig a szabad mozgás. Azonban ez a szabad mozgáshoz való jog korlátozódni látszik, és egyre inkább háttérbe szorul, és ahogy Rédei Mária fogalmaz egyik tanulmányában: *„a kivándorlás emberi jog, de a bevándorlás nem”*.¹⁴

Érdekes kérdést vehet fel az a gondolat ív is, hogy vajon minden emberi mozgás bevonható-e migráció fogalma alá? Valójában, egyes kutatók álláspontja, hogy a Honfoglaló magyarok, is tágabb értelemben vett migrációt valósítottak meg, a Kárpát-medencébe való érkezésük során.¹⁵

Radikalizáció

A fenti hosszasan részletezett fogalmakat, most abból az aspektusból vizsgálom, ami a kettő közötti kapcsolatrendszer kialakítja. Ennek összekötőeleme nem lesz más, mint a radikalizáció.

Kiemelést érdemel Bács Zoltán György radikalizációról alkotott elképzelése, miszerint két csoportra bontja a radikalizálódásnak nagyobb mértékben kitett személyeket és az egyik csoport egyértelműen a társadalmi nehézségek következtében kialakuló összetett probléma rendszerből való kijutás eszközeként válik terroristává. Megállapítása a következő: *„társadalom „gyárába” bekerülnek a társadalmi igazságtalanságok, egyenlőtlenségek, a vallási intolerancia, a kulturális összeférhetlenség dogmája és az iskolázatlanság, mint nyersanyag, a „gyártósoron” hozzáadják a kirekesztettséget, a frusztrációt és a marginalizációt, mint katalizátort, majd ebből megszületik a társadalmi végtermék, maga a radikalizáció. Ennek végfelhasználói pedig a terrorszervezetek.”*¹⁶

A fenti fogalom rendkívül jó módon összefoglalja a jelenség lényegét, ebből is látható, hogy komplex társadalmi problémával állunk szemben. 1889-ben Alexander Lacassagne, lyoni orvos, tükröt állított a társadalommal szemben és kimondta, hogy *”a társadalmaknak, olyanok a bűnözői, amilyeneket megérdemelnek. Az embert a környezet termékének tekintette. A bűnözés táptalaja a környezet, s a bűnöző, mint a mikróba, csak akkor lesz jelentős, ha megfelelő környezetbe kerül.”* A radikalizáció a terrorizmus előszobája, öncélú radikalizáció nem létezik, mindenképp tenni akarnak az általuk hibásnak vélt rendszer megváltoztatásért, melynek eszköze az erőszak.¹⁷ Másik oldalról: az „érkező idegenektől” való félelem kialakulása több összetevős rendszer eredménye. „Befogadó terrorizmus”- így fogalmaz Hautzinger Zoltán a téma kiemelkedő szakértője, a társadalmi különbségeket elfogadni nem tudó rendszerekkel kapcsolatban.¹⁸ Mely megfogalmazás, ismételten tükrözi, a társadalmi homogenitás hiányából keletkező nehézségeket. Ahhoz hogy a különböző módon szocializálódott egyénekből egységes társadalmi struktúra jöjjön létre, mind a befogadó és mind a bevándorló nemzetek között nagymértékű toleranciára és elfogadásra lenne szükség.

¹³ GULYÁS Éva: A migráció és az idegenellenesség fokozatai – egy xenofóbia-skála jelentősége, *Acta Humana* 2016. 33-47.o.

¹⁴ RÉDEI Mária: A Nemzetközi vándorlás folyamatának irányítása, *Statisztikai Szemle*, 83. évfolyam, 2005. 7. szám 2005. 663.o

¹⁵ HAUTZINGER Zoltán –HEGEDŰS Judit –KLENNER Zoltán: *A migráció elmélete*, Nemzeti Közszerzői Egyetem, Rendészettudományi Kar, Budapest 2014. 5. o.

¹⁶ BÁCS Zoltán György: A radikalizáció és a terrorizmus kapcsolata, egyes formái, gondolatok a megelőzés lehetséges perspektíváiról, *Nemzetbiztonsági Szemle* 2017/1. Szám V. évf. 7.o.

¹⁷ BÁCS Zoltán György: *Nemzetbiztonsági Szemle* 2017/1. Szám V. évf. 7.o.

¹⁸ HAUTZINGER Zoltán: *Migráció és Rendészet*, Magyar Rendészettudományi Társaság, Migrációs Tagozat, Budapest, 2015. 9.

Nyilvánvalóan ez elméletben mindig sokkal könnyebb, mint a gyakorlatban.

A bevándorlókval kapcsolatos konfliktusok leggyakoribb okai:

- kommunikáció félreértése, eltérő nyelvi sajátosságok,
- a különböző kultúrák írott vagy íratlan szabályainak a nem tudása vagy figyelmen kívül hagyása
- nem azonos kulturális értékek, szabályok
- vallási különbségek
- előítélet
- a média torzító hatása

„Az idegengyűlölet maga olyan érzés, látásmód, amelynek alapjául nem racionális vagy objektív tények, hanem társadalmilag felépített képek (migránskép, pl.: „tutajos menekültek”), elképzelések szolgálnak.”¹⁹

Más megközelítésben a xenofóbiát úgy definiálják, mint a többség és kisebbség közötti „társadalmi távolság” legszélsőbb pontját. E legszélső pontot általában azok a társadalmi rétegek generálják, melyek szociológiai értelemben a „vesztes” kategóriába tartoznak. Jellemzően a munkaerőpiacról kiszorultak, alacsony iskolai végzettségű személyek.²⁰

Jól látszik, hogy egy ördögi kör eredménye mind az idegengyűlölet, mind a radikalizáció, mindegyik egymásnak előfeltétele, vagy táptalaja, egyik generálja a másik kialakulását.

Az öngyilkos merénylet, mint a terrorizmusban alkalmazott eszköz és jellemzői

Média által megteremtett ábrázolásmódok, szoros összefüggést teremtenek az iszlám vallás és a terrorizmus között. Ennek eredményeképpen az iszlám fundamentalizmus termékének tekintik az öngyilkos merényleteket. Valóban az iszlám szélsőséges követői követték el döntően ilyen merényleteket, de a terrorizmus hosszú evolúciója egyértelműen bizonyítja, hogy nem csak az iszlám vallású országokban van jelen, hanem a világ összes térségét érinti. Ebben az esetben ki kell emelni a Srí Lankán működő Tamil Tigrisek (LTTE) nevű terrorcsoportot, melyben a hívők, döntő többsége, hindu valláshoz tartozik. Az öngyilkos merényletek magas száma kapcsolható a terrorszervezethez, fanatikusan megközelítőleg 240 robbantást követtek el. Ráadásul, a derékra szerelhető öngyilkos öv is a terrorista szervezet fejlesztése.²¹ A sztereotípiák torzító hatására kialakult a „terrorista ideáltípusa” is a fanatikus muzulmán férfi, aki szakállas, sötétbőrű és fiatal.²² *„Ez nem más, mint az egyoldalú percepció szimplifikáló eredménye.”²³*

A terrorszervezetek által alkalmazott technikák és eszközök nagyon, változatosak többek között ide tartozik az öngyilkos merénylet, a különféle robbantások, élő célpontok elleni fegyveres támadások, mészárlások, emberrablás, túszejtés, modern technikai berendezések elleni ún. cyber-terrorizmus valamint a biológia, vegyi és nukleáris anyagokkal elkövetett terrorakciók.²⁴

¹⁹ GÖRBE Attiláné Zán Krisztina: *Migráció – előítélet – idegenellenesség Előítélet-kutatás a belügyi ágazatban*, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest, 2014. 8.o.

²⁰ SIK Endre – SIMONOVITS Bori – SZEITL Blanka: Az idegenellenesség alakulása és a bevándorlással kapcsolatos félelmek Magyarországon és a visegrádi országokban, *Regio* 24. évf. (2016) 2. szám. 82.o.

²¹ KECSKÉS Tímea: A nők, mint öngyilkos merénylők. *Nemzet és biztonság*, 2009/4 26.o.

²² TAMÁSI Erzsébet: *A terrorista nők* (Rejtjel Kiadó, Budapest 2013) 21.o.

²³ TÜTTŐ Szabolcs: Az öngyilkos terrorizmus stratégiai jelentősége, személyiség-lélektani háttere és szociológiai vonatkozásai, *Hadtudományi Szemle*, 2008/3.75.o

²⁴ TÜTTŐ 2008/3 74.

„A terrorcselekmények veszélyessége a váratlanságban, a kiszámíthatatlanságban és a gyors, mobil csapásmérő képességben rejlik.”²⁵

Az izraeli Nemzetközi Terrorizmus-ellenes Politikai Intézet (International Policy Institute for Counter-Terrorism – ICT) szerint az öngyilkos terrorizmus: „olyan műveleti módszer, amelynél a támadás lényege magában a végrehajtó halálában rejlik. A terrorista tisztában van azzal, hogy ha nem öli meg magát, akkor a támadás nem következik be”.²⁶

Az öngyilkosság módszerét már a 11. században alkalmazták az asszaszin muszlim harcosai politikai célok elérése érdekében. A mai merénylők annyiban különböznek az elődeiktől, hogy míg az asszaszinok uralkodókat, minisztereket céloztak meg, addig mára az áldozatok célköre módosult, ún. puha célpontokra, mégpedig a véletlenszerű polgári csoportokra.²⁷

Az iszlám vallás alapvetően nem engedi az öngyilkosságot, a Koránban erre konkrét utalás is található. „Ti hívők! Ne habzsoljátok föl egymás között javaitokat biávalóan,... És ne öljétek meg magatokat!” Mohamed próféta az egyik hadiszban hozzáteszi: „Az aki öngyilkosságot követ el úgy, hogy megfojtja magát, az tovább fogja fojtogatni magát a pokol tüzében örökké, és az aki úgy követ el öngyilkosságot, hogy leszúrja magát az a Pokol tüzében is ezt fogja tovább folytatni.”

A fent kifejtettek, azonban nem vonatkoznak az öngyilkos merénylőkre, mert meglátásuk szerint ők nem magukat ölik meg, hanem Allah ellenségével végeznek.

Póczik Szilveszter, az Országos Kriminológiai Intézet tudományos munkatársának álláspontja szerint, az európai társadalom számára ellentmondás e kettő. Azonban a keleti kultúrában élők teljesen más mentalitású személyek. Őket a közösség irányítja kívülről. Számukra az individualizmus teljesen érthetetlen. Így ha valaki dicsőséget hoz a családra, az nagy megbecsülésnek örvend. A másik oldal is ismeretes azonban, aki szégyent hoz, azt kiközösítik vagy megbüntetik.²⁸

Goldziber Ignác véleménye alapján: „nem annyira az a döntő az iszlám vallási jelenségeinek helyes megítélése során, hogy mit mond a Korán és a hagyomány, hanem hogy ezek kijelentéseit és értelmét a közösség, hogyan értelmezi”.²⁹ A szélsőségesek, azok az iszlám vallásban, akik a vallási forrásokat nem teljes egészében elemzik, hanem kiragadnak egyet-egyét közülük tetszésük szerint és azt a saját szájízük szerint értelmezik.³⁰

Egy öngyilkos merénylő édesanyjának nyilatkozatában, érezhető ez a fajta torzított értelmezés, ugyanis hatalmas győzelemként éli meg fia mártíromságát. „A dzsihad egy (vallási) parancsolat a számunkra,” magyarázza. „Bele kell nevelnünk ezt az elképzelést a gyermekeink lelkébe, mindig... Amit minden nap látunk –mészárlások, rombolás, házak felrobbantása – megerősítette, a fiaim lelkében, különösen Mubammadéban, a dzsihad és a mártíromság szeretetét... Dicsőség Allahnak, muszlim vagyok és hiszek a dzsihadban. A dzsihad a vallás része és ez bátorított engem arra, hogy dzsihadban feláldozzam Mubammadot Allahért. A fiam nem pusztult el, nem halott, boldogabb életet él, mint én. Mivel szeretem a fiam, bátorítottam őt, hogy mártírhalállal meghaljon Allahért....A dzsihad egy vallási kötelezettség ránk nézve, melyet végre kell hajtánunk.”³¹

²⁵ GÁL István László: Új biztonságpolitikai kihívás a XXI. században: a terrorizmus finanszírozása, *Szakmai Szemle* 2012./1.5.o.

²⁶ BÉRES 2007/316.

²⁷ BÉRES János – SPINDLER Zsolt: Öngyilkos merénylők Afganisztánban, *Szakmai Szemle* 2008/1.166.o.

²⁸ <http://mno.hu/kulfold/egy-ongyilkos-merenylo-lelkenek-bugyrai-1327635> (2017.01.30.)

²⁹ ROSTOVÁNYI Zsolt: A terrorizmus civilizációs-kulturális háttere – avagy levezethető-e iszlám terrorizmus az iszlámból? *Belügyi Szemle*, 2002/6-7 27.o.

³⁰ PROF. DR. MARÓTH Miklós: Mit kell tudni az iszlámról? (*Terror és Elbáritás* 2015/II. 8.o.)

³¹ <http://www.dzsihadfigyelo.com/wp-content/uploads/2010/03/8-fejezet.pdf> (2017.01.30.)

A tanulmány szempontjából releváns öngyilkos merénylet további jellemzői:

- a legagresszívabb eszköz
- alkalmazására akkor kerül sor, ha a többi akció nem érné el a kívánt eredményt (ultima ratio elv)
- nem csak pánikot kelt, hanem hosszútávon tartja rettegésben a lakosságot
- a tett mögött stratégiai szervezethez áll
- az elkövetők pszichológiailag azonosulnak a cselekményükkel, így az elhatározásuk szilárd,
- nem félnek az elfogástól, bebörtönzéstől a halálos végkimenetel miatt
- a kevés anyagi ráfordítás nagymértékű fizikai és lélektani kárral párosul
- előkészítése más terrorakciókhoz képest egyszerűbb
- a pusztítás mértéke és az áldozatok aránya rendkívül magas
- nagy szerepet kap a médiában, nemzetközi szinten is
- iszlám kultúrában elterjedt mártírhalál dicsőségnek számít
- az ellene való védekezés bonyolult és költséges³²

Miért nők?

Az iszlám kultúrában a nők elnyomásának és a férfiak nárcizmusának történelmi tradíciója van.³³ Így a nők szerepvállalásának elfogadtatása a radikalista iszlám mozgalmakban is hosszú folyamat eredménye. Kezdetben a nők szerepe nem terjeszkedhetett túl azon, mint hogy a mártíromságra szánt fiúkat neveljék. A dzsihádhhoz csatlakozni kívánó nők követelni kezdték, a mozgalomhoz való csatlakozásuk jogát. A radikális iszlám vezetők azonban, sokáig azzal érveltek, hogy az ellenségnek, olyan hatást keltene a nők alkalmazása, mint ha nem tudnának elég elkötelezett férfiakat toborozni. Egyfajta gyengeséget sugárzott volna, amit nem akart megengedni az akkori férfi közösség.

Az élés váltás 2005-ben következett be, mikor egy radikális iszlám vallási vezető rádióbeszédében buzdította a nőket, hogy csatlakozzanak a szent háborúhoz. A beszéd nagy hatást gyakorolt a „gyengébbik nemre” 2008-ban 30 nő robbantotta fel magát Irakban.³⁴ A nők nagyobb hatékonyságot mutatnak az akcióik elkövetésük során. Ennek számos összetevője van.

Elsők között szerepel Iszlám vallásra jellemző női öltözet, mely nem csak a női test takarását szolgálhatja, hanem fegyver, robbanóanyag hatékony elrejtését is.³⁵ A nők motozását, férfiak nem végezhetik így a biztonsági ellenőrzéseken is könnyebben átjuthatnak, könnyebben félrevezethetik a biztonsági erőket. Taktikai előnyöket biztosítanak.³⁶

A nők ösztönzést jelenthetnek továbbá a férfiak számára, így növelhetik a harcosok létszámát.

---

³² TÚTTÓ 2008/374. o.

³³ TÚTTÓ 2008/379. o.

³⁴ <http://www.migraciokutato.hu/hu/2015/12/07/szuletett-dzsihadista-felesegek-nok-a-dzsihadista-mozgalmakban/> (2017.01.26.)

³⁵ HAUTZINGER Zoltán: *A migráció bűnügyi hatásai*, (Magyar Rendészettudományi Társaság Migrációs Tagozata, Budapest, 2016.) 172. o.

³⁶ KECSKÉS 2009/426. o.

Sztereotípiák mögé bújva, kihasználva a közvélekedés naivitását sikeresebb akciókat tudnak megvalósítani. Épp ezen társadalmi felfogás, amely a nagy média felhőt is megvalósítja, a női merényletek köré.³⁷

Az öngyilkos merénylet sikeressége két összetevőből áll az egyik, a meglepetésszerű jellege illetve a rendkívüli közelsége a célponthoz. Ez a két feltétel vezetett ahhoz, hogy nőket használjanak fel.³⁸

Mi motiválja?

Számos összetevője van azon emberi transzformációnak, mely a nőket öngyilkos merényletűvé változtatja. Az iszlám vallásban is a nő elsődleges szerepe, a szülés, a gyermekevelés és a család összetartása. Azonban egy iszlám vallású nőnek minden lépése korlátozott. Meghatározzák, hogy kivel, mikor, hol, mit és meddig csinálhat. Nincs különbség sem fiatal korban sem később egy „üvegkalkában élnek”, melyben egy lepel alól kémlelik a világot. Vannak, olyan nők, akik ebből a helyzetből való menekülés folytán állnak a radikális eszme követői közé. Ugyanis, így szabadságot kapnak, nem kell parancsra házasodniuk és eljutnak a Paradicsomba is.

Vannak, akiket a bosszú vezérel, megözvegyült vagy árván maradt lányok, akik szerelmüket vagy az édesapjukat, fivéreiket vesztették el. Tettüket a kétségbeesés, a kilátástalanság, a társadalom széthullása és a nő tradicionális társadalmi szerepeinek a változása motiválja. Erre példa különösen Csecsenföldön tapasztalható, ahol a nők különféle öngyilkos merényleteket valósítottak meg. Ők a „fekete özvegy” elnevezést kapták a médiától. Az a női csoport is megtalálható a fekete özvegyek mellett, akiket a csecsen férfiak erőszakkal, fenyegetéssel kényszerítettek öngyilkos akció megvalósítására valamint a kábítószer fogyasztó és az alacsony szellemi képességgel rendelkező befolyásolható nők is. Kétségtelen, hogy azok a nők akiket, megerősszakoltak, szexuálisan molesztáltak a „becsületükön esett csorba” helyreállítására választják az öngyilkos merényletet.

Azonban, épp ezt a tényt kihasználva a „hívők anyja” Samira Ahmed Jassim, női öngyilkos merényletűket toborzott. A módszere azon alapult, hogy előre kiválasztotta azokat a nőket, akiket később a milicisták elfogtak és megerősszakoltak. Ezeket a nőket pedig később meggyőzte, hogy hozzák helyre szerencsétlen sorsukat öngyilkos akcióval.³⁹

Az anyagi jóllét, a biztos jövedelem reménye, eredményezheti, hogy nem a merényletű nőnél van motiváció a cselekmény megvalósítására, hanem a családjánál, édesapjánál. E helyzetben rábeszélnek a lányt, hogy áldozza fel magát az igaz ügyért, de előfordul, hogy elfogadja a neki szánt szerepet a társadalomban elfoglalt alá-rendelt szerepe miatt.⁴⁰

Motivációk szerinti csoportosítás alapján el kell határolni azokat a női elkövetőket, akiknek a tette mögött elsősorban, nem a vallási ideológia, hanem a nacionalizmus található, mely kiegészül a megszálló hatalom elleni gyűlölettel. Tovább fokozza a merényletű szándékát a társadalom megbecsülésének kiváltása, a család egzisztenciális helyzetének növelése. Tipikusan Palesztinában figyelhető meg, ez az ok-okozati összefüggés a női merényletek mögött. Alkalmazásuk műveleti, taktikai célt szolgál, azonban a nők emelkedő státuszának is a jele a

---

³⁷ BÉRES 2007/325. o.

³⁸ <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/PUB408.pdf> (2017.01.25.)

³⁹ KATONA Magda - RÉPÁSI Krisztián A gyengék bosszúja? - A nők és a gyermekek által elkövetett öngyilkos merényletek mozgatói, *Eszmélet*, 2011. 47. o.

⁴⁰ KATONA - RÉPÁSI 2011) 44. o.

palesztin társadalmon belül. Itt egy éles ellentét figyelhető meg az iszlám vallással kapcsolatban ugyanis ott a nők emancipációjának halvány jele sem észlelhető, az öngyilkos akciók kapcsán, ott kizárólag a női mivoltunkban rejlő taktikai eszközök kiaknázását jelenti.⁴¹

Nők a terrorizmusban

E fejezetben, azokat a nőket sorakoztatom fel, akiknek a cselekménye több ezer ártatlan életének a kioltásához vezetett.

Az első ismert, nő által elkövetett merényletet 1985-ben követte el Khyaladi Sana, a szírai nacionalista párt (SSNP) tagja. Robbanószerekkel megpakolt autójával behajtott egy izraeli katonai konvojba és két izraeli katona életét követelte. Példája motiváló hatású volt, ezt követően több hasonló cselekményt követtek el ugyan ebben az év Libanonban.⁴²

Baszk terrorista nő, Amaia 18 évesen csatlakozott az ETA (Euskadi ta Askatasu, Baszkföld és Szabadság) egyik csoportjához. Egy vele készített interjú alapján számos merényletben vett részt, melyben bombákat helyezett el, és amely emberi életeket oltott ki. *„Embert soha, nem lőttem le, ugyanis lelőni nehezebb, mint bombát elhelyezni.”*

Radzsiv Gandhi indiai miniszterelnök elleni merénylet is egy női terrorista, Dhanu valósította meg, mellette tizennégy további halálos áldozattal 1991-ben. A nő a Tamil Tigrisek nevű terrorista szervezet tagja volt, akit indiai katonák erőszakoltak meg és emiatt kívánt bosszút állni a miniszterelnökön. Azonban utólag kiderült, hogy két másik nő is felkészült a merénylet megvalósítására biztonsági okokból, akik viszont nem voltak szexuális erőszak áldozatai. Hava Barajeva és Luiza Mogomadova, csecsen terrorista nők, 2000-ben felrobbantottak egy orosz ideiglenes parancsnokságot. 2002-ben a moszkvai Dubrovka színház következett, ahol negyvenegy terrorista közül tizenkilenc nő fekete csadorba elrejtett detonátorokkal túsul ejtettek hétszáz nézőt, kimenekítésük százhetven ember halálával járt.

2002. január Vafa Idrisz az első palesztin nő, aki öngyilkos merényletével, megöl, egy idős férfit valamint száz embert megsebesít. Cselekedetéért mártírrá emelik és az „Ég Mennyasszonyaként” hirdetik. 2003 október, Hanadi Jarat, 29 éves ügyvédnő, felrobbantott egy izraeli éttermet, huszonegy halott negyvennyolc sérült. Reem al Rijasi a merénylete előtt készített egy videofelvételt, melyben a következőket mondta: *„Az Isten megadta nekem, hogy két gyermek anyja lehessek, akiket nagyon szeretek. Mégis, az a vágyam, hogy találkozhassam Istennel a Paradicsomba, ennél is erősebb érzés. Így elhatároztam, hogy mártír leszek, a népem javára. Hiszem, hogy Isten megsegít és vigyáz majd a gyerekeimre.”*

2003. április, két nő, Irakban feláldozta magát Szaddám Huszeinnek, az al-Kaida „áldott nővéreknek” nevezte el őket. *Cindy C. Combs* és *Martin Slann* megfogalmazása alapján a terrorizmus „a háború és színház szintézise”. Fokozottan igaz ez a női öngyilkos merénylők esetében.⁴³ Hiszen sokszor, drámai előadással párosul a terrorakció. Különösen igaz ez az „áldott nővérekre”. Az egyikük terhesnek látszott, segítségért kiáltott, mikor odaértek a kommandósok a nők kibiztosították a bombákat és magukkal együtt három másik katonával végeztek.

Horák Irén, magyar származású terrorista nő, aki a római katolikus vallást, iszlám hitre váltotta. Feleségül ment Anwar al Awkihoz, a szélsőséges terroristához, akit azonban a CIA 2011-ben

---

⁴¹ BÉRES 2007/318. o.

⁴² KECSKÉS 2009/431. o.

⁴³ KECSKÉS 2009/426.o.

megölt. Az Amirára átkeresztelt megözvegyült Horák Irén, megesküszik, hogy folytatja férje harcát, az al-Kaida toborzó csapatában.⁴⁴

Áldozat vagy elkövető?

A bevándorlókkal kapcsolatos bűncselekményeknek két oldala van, az egyik hogy megvalósíthatják ők maguk is a bűncselekmények törvényi tényállásának fogalmi elemeit és akkor a bűncselekmény elkövetőjeként lesznek felelősségre vonhatóak. Másik oldalról, mivel egy új kultúrából érkező beilleszkedni nehezen tudó egyénekről beszélünk így ők maguk fokozottabban vannak kitéve, az áldozati oldalnak is.

„Előítélet bűncselekmény” gyakran használatos kifejezés a szakirodalomban és a nemzetközi dokumentumokban is. Az előítélet által motivált bűncselekmény állam általi elítélése jelzést küld az elkövetőnek, az áldozatnak illetve a társadalom tagjainak, hogy demokratikus keretek között ez nem elfogadható.⁴⁵ A gyűlölet bűncselekmények áldozatai mindig valamilyen ismérv alapján jól körül határolható csoport tagjai. Az idegengyűlölet azonban, nem törvényellenes, csak a gyakorlatban megjelenő formái képezhetnek jogellenes cselekményeket.⁴⁶ Ebben a körben értelmezhető a külföldiek (menekült, bevándorló) sérelmére elkövetett bűncselekmények, melyeket többnyire valamilyen nemzeti, etnikai, faji, vallási indítatás vezérel. Ilyen tényállások a 2012. Évi C. törvény alapján a népirtás, az emberiség elleni bűncselekmény, a közösség tagja elleni uszítás valamint a közösség tagja elleni erőszak.⁴⁷

A társadalmi kirekesztettség valamint az ő saját kultúrájától elszakadni nem akarás képez egy szociális elidegenedést, amely előszobája a bűncselekmények elkövetésének. Kábítószer kereskedelem, prostitúció, valamint olyan embercsempész hálózatok kialakulásához vezethet, ami segíti az országba illegálisan bejutni kívánó személyeknek. Az embercsempészt már az 1961. évi Büntetőtörvénykönyv is büntetni rendelte, azonban a szankcionálás mögött nem a tömeges bevándorlás megakadályozása állt, hanem a tömeges kivándorlás megfékezése.⁴⁸

A bűnelkövetők számának alakulása Magyarországon csökkenést mutat az elmúlt évek adatai alapján és ezen elkövetői körből a külföldi személyek mindössze 4-5%-os elkövetési arányszámban vannak jelen.

A statisztikai adatokat megvizsgálva, egyértelműen megállapítható, hogy a migránsok által megvalósított tiltott határátlépés tényállási elemeit kiugróan magas számban 2015-ben valósították meg. Ezek a számok, érezhetően csökkentek a határzár felépítése után. Hasonlóan alakultak az adatok határzár megrongálása, valamint a határzárral kapcsolatos építési munka akadályozása tényállások esetében is.⁴⁹

2011 illetve 2012 között mindössze 5000 nem magyar állampolgár követett el bűncselekményeket Magyarországon azonban sértetti multi pozíciót majdnem a kétszerese töltött be. Többnyire közrend elleni (3064) vagyon elleni (1550) valamint az igazságszolgáltatás elleni

---

⁴⁴ TAMÁSI 2013 79.o.

⁴⁵ DINÓK Henrietta Éva: A gyűlölet-bűncselekmények szabályozásának általános kérdései – a kiemelt büntetőjogi figyelem mellett és ellen szóló érvek, *Állam - és Jogtudomány*, LV. évfolyam 2014, 4. szám 26 – 50 2014. 27.o.

⁴⁶GÖRBE Attiláné Zán Krisztina Migráció – előítélet – idegenellenesség, Előítélet-kutatás a belügyi ágazatban, *Nemzeti Közszolgálati Egyetem*, Budapest, 2014. 8. o

⁴⁷ HAUZINGER Zoltán: *Migráció és Rendészet*, Magyar Rendészettudományi Társaság, Migrációs Tagozat, Budapest, 2015. 51.o.

⁴⁸ HAUZINGER: 2015. i.m.57.o.

⁴⁹ HAUZINGER 2016.i.m. 57.o.

bűncselekményeket (847) követtek el döntő többségben. Mindemellett viszonylag csekély számban fordultak elő személy elleni bűncselekmények (337).

2013 valamint 2016 között a külföldi bűnelkövetők száma egy-egy meghatározott bűncselekmény csoport vonatkozásában mutat növekedést ilyen például néhány garázda cselekmény, vagyon elleni bűncselekmények és az embercsempészet, de az összes elkövetett bűncselekményekhez képest ez a növekedés is csekélynek mondható.⁵⁰ Kiemelendő a kábítószer birtoklással illetve egyéb ehhez kapcsolódó bűncselekményeknek is a magas száma, nem meglepő, hiszen rendkívül népszerűvé vált a Captagon nevű drog a Közel- Keleten, melyet az Iszlám Állam harcosainak drogjaként emlegetnek. Olyan szerről van szó, ami csökkenti a zavarodottságot, a fájdalmat, a félelmet illetve az éhség és fáradtság érzetet is. Kérdésként merülhet fel, hogy hogyan fogyaszthatnak az iszlám vallás hívői tudatmódosító szereket, ha a saria törvények szigorúan tiltják őket?⁵¹

Bizonyos mértékű növekedés látszik a külföldi bűnelkövetővé válás rendszerében is. 2010-ben 3,4% volt az arányuk az összes bűnelkövetőhöz képest és ez a legutóbbi évben mért adat szerint már 5,2%-ra emelkedett. Legfőbb okaként az említhető, hogy számos új bűncselekmény lett 2015-ben bevezetve a jelenleg is hatályos 2012. évi C. törvénybe, amelyek a tiltott határátlépését szankcionálják.

A felvázolt problémakörre az országok biztonságpolitikájának válaszolni kell, kérdés csak az, hogy a jogi keretek adottak-e kihívás leküzdéséhez?

Összegzés

A tanulmányban felsorakoztattam a témához kapcsolódó fogalmak szakirodalmi meghatározásait, ennek megvilágítását elengedhetetlennek éreztem, mivel átfogó kép kialakítása a definíciók tisztázása nélkül nem lehetséges. Nagyon nehéz, úgy meghatározni a migráció és a terrorizmus kapcsolatrendszerét, hogy közben a saját definíciójuk is hiányzik a tudományos értekezésekből. E fogalompárok hiánya rávilágított arra, hogy egy egységes megoldás megszületése, ilyen globális probléma leküzdése kapcsán óriási nehézséget jelent. A társadalmi ellentmondások, az elfogadni, befogadni nem akaró nemzeti csoportosulások, bizonyíthatóan nagy szerepet képeznek a szélsőséges csoportok kialakulásában. E csoportok elkezdik gyűjteni a szimpatizánsokat és megindul, (amit a társadalom már jól ismerem) a terror. Több száz ártatlan ember esik áldozatul, kiszámíthatatlan eszközökkel és módon. Ennek következményeként, ahogy az már a történelem során többször előfordult, elkezdjük hibáztatni a rendszert, a nyomozhatóságok különféle hírszerző, felderítő munkáját, megkérdőjeleződik a biztonságpolitika hatékonysága. A kutatás végére épp ennek a tisztázására összegezném, hogy a kiváltó ok, az a kicsi többlet, ami megindítja a terrorista csoportok szerveződését, a társadalom különböző rétegeimben keresendő. A radikalizálódás gyakorlatilag egy terrorista válaszreakció az elutasító társadalommal szemben, melynek legegyszerűbb megvalósítási metódusa az öngyilkos merénylet, melyet mindkét nem hatékonyan hajt végre.

A nők alkalmazásának térnyerésére az is okként szolgálhat, hogy a férfiak ösztönös viselkedés mintáikhoz képest a nők a tanultakat hatékonyabban érvényesítik. Sok esetben ez fordítva is igaz. A motivációk vizsgálása során, kétségtelen tényként igazolódott be, hogy egységes

---

⁵⁰ HAUTZINGER 2015. i.m.65.o.

⁵¹ PRANTNER Zoltán: *Iszlám Állam- A világ legvéresebb terroriszervezete*, Pannon-Literatúra Kft., Kisújszállás 2016. 127.o.

okokat nem lehet megállapítani a női merényletek viselkedése mögött. Minden nőből a környezete, a társadalmi helyzete, a családjában bekövetkezett tragikus események mind-mind különböző mértékben és módon hatnak, illetve ezek az okok sem igazolják, kétséget kizáróan, hogy akinek édesapját megölték egy háborúban az egyenesen arányosan öngyilkos merénylet lesz. Csupán, az állapítható meg, hogy ezek a körülmények elősegítik, e gyökeres változás első lépcsőjének kialakulását.

Oláh Emese*

**COMPARATIVE STUDY OF HUNGARIAN AND EU OPPOSITION PROCEDURE
REGARDING TRADE MARK**

Introduction

Opposition procedure can be defined as: a procedure that takes place before the competent trade mark office when a third party, on the basis of the earlier rights it holds, requests the Office to reject a trade mark application or an international registration designating the EU or member states. According to European Union trade mark Regulation (EUTMR)¹ an opposition must be based on rights held by the opponent in an earlier trade mark or other form of trade sign. As it is understandable Hungarian legal provisions in this matter follow EU Regulation provisions.

In this paper I will focus on the study of Hungarian opposition procedure in comparison with EU law and practices.

Legal Grounds for Opposition Procedure

Sedes materiae for opposition procedure is Article 8 EUTMR and in Hungarian legislation Article 61/B (read with Article 4 and 5) Law no XI from 1997 Regarding Trade Marks and Geographical Indications². The grounds on which an opposition may be based are generally called ‘relative grounds for refusal. Unlike absolute grounds for refusal, which are examined ex officio by the Office (and which may take into account third parties’ observations although third parties do not become parties to the proceedings), relative grounds for refusal are inter partes proceedings based on likely conflict with earlier rights. Such relative grounds objections are not raised ex officio by the Office. The onus is therefore on the earlier right owner to be vigilant concerning the filing of EUTM applications by others that could clash with such earlier rights, and to oppose conflicting marks when necessary.

It is notable that before joining the EU Hungary did not have any provisions regarding opposition procedure. According to general trade mark provisions the Trade Mark Office was obliged to examine all ground of refusal before registering a trade mark, including relative grounds of refusal. Application of the holder of earlier rights was not necessary. The former version of Law XI from 1997 established the possibility for anyone to submit its observations regarding trade mark application for all grounds of refusal. After law harmonisation in 2004, even if it was not mandatory, Hungary introduced in its legislation the institute of opposition.

---

* dr. Oláh Emese, másodéves PhD hallgató, Debreceni Egyetem, Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, témavezető: Prof. Dr. Csécsy György, tanszékvezető egyetemi tanár, olah.emese@gmail.com

¹ Regulation (EU) 2015/2424 of the European Parliament and of the Council of 16 December 2015 amending Council Regulation (EC) No 207/2009 on the Community trade mark and Commission Regulation (EC) No 2868/95 implementing Council Regulation (EC) No 40/94 on the Community trade mark, and repealing Commission Regulation (EC) No 2869/95 on the fees payable to the Office for Harmonization in the Internal Market (Trade Marks and Designs) published in European Union’s OJ No. L 341 of 24 December 2015, p. 21.

² The Law was promulgated on 26th of March 1997.

Accordingly, issuing observations regarding a trade mark application was now limited to absolute grounds of refusal.

Grounds of Opposition. Some Procedural Aspects

Grounds of opposition in both EU and Hungarian legislation are basically the followings:

- double identity both between goods and/or services and between marks;
- where likelihood of confusion is presumed, and need not be proved to that of identity only in one factor and similarity in the other, or similarity in both³;
- in order to prevent the unauthorized filing of its mark by its agent or representative;
- in order to prevent registration of a later trade mark application if the proprietor has the right to prohibit the use of the trade mark application by the proprietor of earlier non-registered trade marks or other signs used in the course of trade of more than mere local significance;
- in order to prevent registration of a later similar or identical trade mark application that, without due cause, would encroach on the earlier reputed⁴ mark;
- beneficiaries of the protection of designations of origin and geographical indications under the Union legislation or Member State laws to oppose the registration of a later trade mark application even beyond the limited scope of ex officio protection of such rights on absolute grounds.

The Hungarian law contains some additional provisions regarding grounds of opposition in case of trade mark application, namely if the application offends another person rights – such of the right to name or image.

Basically an opposition must be based on at least one earlier right owned by the opponent. The meaning of ‘earlier’ rights refers to the fact that such rights having an earlier date (not hour or minute, as confirmed by the Court in its judgment of 22/03/2012, C-190/10, Rizo, EU:C:2012:157) of application for registration than the trade mark application, including applicable claimed priority dates, or have become well known or, if appropriate, its claimed priority date⁵.

Regarding procedural aspect it must be underlined that opposition has to be received by the Office in written form within the opposition period, namely within three months from the publication of the contested trade mark application. In both EUTM and Hungarian procedures electronic filing of claim and electronic communication between parties is assured. This procedural term is mandatory, no opposition filed after this period shall be taken in consideration. Payment of legally established fees must be done in the opposition period in case

---

³ For more detailed information: Dr. SZIGETI Éva: Az Európai Bíróság és az OHIM egyes döntéseinek elemzése és azok hatása a hazai védjegyjogi gyakorlatra, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 112 évfolyam, 1 Szám, 2007 május, különszám

⁴ For more detailed information: Dr. Gödölle István – A jó Hírű védjegy mint kizáró ok a védjegyjogban - Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 118 évfolyam, 6 Szám, 2013 december and Dr. MILLISITS Endre: A közismert védjegyekkel kapcsolatos elméleti és gyakorlati problémák, nemzetközi kitekintéssel. *Védjegyvilág*, Különszám, 1996. szeptember

⁵ See Guidelines for Examination of European Union Trade Marks - European Union Intellectual Property Office (EUIPO) Part. C Opposition SECTION 0 Introduction (<https://euipo.europa.eu>), 30th of September, 2017

of EUTM opposition procedure and in a month after receiving the opposition in Hungarian procedure.

In both EU and Hungarian legislation if the payment was received by the Office within the established period but the notice of opposition was received late, the opposition is inadmissible. In this case the Office will keep the opposition fee. According to Hungarian law the opponent must be notified regarding the payment to be done in the established legal period and only after that the opposition can be considered withdrawn. The procedural law allows the opponent to comment on the finding of inadmissibility within the time limit set by the Office. The Office can reconsider its position only based on convincing evidence, such as confirmation of receipt within the established time period.

The procedure before the Office is mainly a written position. But first of all the Office after receiving the opposition proceeds to an admissibility check of the opposition request. The EUTMR establishes that admissibility check refers to both absolute and relative requirements. The difference between the two types of requirements sets is:

- absolute admissibility deficiencies can only be remedied on the opponent's initiative during the three-month opposition period, otherwise the opposition is inadmissible. An invitation to comment on the inadmissibility has to be sent. If the inadmissibility is confirmed, a decision rejecting the opposition as inadmissible is sent to the opponent and copied to the applicant. These requirements refer to the identification of contested application, identification of the earlier marks and rights, well known mark or trade mark with reputation, the territory where or to which the mark is registered, a representation of the mark, an indication of the nature of the right, namely protected designation of origin or geographical indication, identification of grounds;
- relative deficiencies are those that can be remedied after the expiry of the opposition period. The Office invites the opponent to remedy the deficiency within two months from notification of the deficiencies. If the opponent remedies the deficiencies, the opposition is considered admissible; if not, it will be rejected on the grounds of inadmissibility. Relative requirements are: filing date or registration date of the earlier mark, in case of earlier national or international marks, marks with reputation or marks filed by an agent without the consent of the real owner the representation of the earlier mark (in other cases it would be an absolute deficiency), an indication of the goods and services on which the opposition is based, territorial scope of reputation, identification of the opponent, entitlement of the opponent (if it is necessary), representation and signature.

The specific Hungarian legislation doesn't have a detailed description of the requirements of opposition. The law resumes noting that ground of opposition shall be described in opposition and all proving documents must be attached.

Once the opposition has been found admissible, the Office will send a notification to the parties informing them that the adversarial part of the proceedings are deemed to commence two months after receipt of the communication. The notification will also set the time limit for the opponent to present the facts, evidence and arguments in support of its opposition, as well as the time limit for the applicant to submit its observations in reply⁶

---

⁶ See Guidelines for Examination of European Union Trade Marks - European Union Intellectual Property Office (EUIPO) Part. C Opposition SECTION 0 Introduction (<https://euipo.europa.eu>), 30th of September, 2017

Any notice of opposition and any document submitted by the opposing party, as well as any communication addressed to one of the parties by the Office prior to the commencement of the cooling-off period, will be sent by the Office to the other party for information purposes. A two-month 'cooling-off' period is granted before the proceedings officially start, with legal consequences as regards the opposition fees in particular (in this period of time if the parties reach to an agreement have the possibility to ask for a refund). The cooling-off period will be set to expire two months from the notification. This period may be extended up to 24 month if both parties submits request in this sense.

The Hungarian law does not have special provisions regarding any cooling off procedure, but parties have the possibility to reach an agreement during the whole process.

Within two months after expiry of the cooling-off period, the opponent may submit additional facts, evidence and arguments in support of its opposition. Within the same time limit, the opponent must prove the existence, validity and scope of protection of its invoked earlier rights, as well as submit evidence proving its entitlement to file the opposition.

The Office invites the applicant to file observations within the time limit set by it. The applicant can request proof of use of the earlier right with or without submitting observations at the same time on the grounds on which the opposition is based. In that case, the observations may be submitted together with the observations in reply to the proof of use.

Once the applicant has submitted its observations in reply, the opponent is granted a final time limit to submit its counter-reply if the Office considers it necessary. After this, the adversarial part of the proceedings is usually closed and the opposition is ready for decision. When dealing with complex issues the Office may, however, grant the possibility of another exchange of observations. In this case the applicant must be given a possibility of replying. It is at the discretion of the Office to decide if another round of observations should be granted to the opponent. The Office may take into account additional evidence for proof of use that is submitted after the expiry of the corresponding time limit under certain circumstances. Additional evidence will be examined on a case-by case basis.

The parties are free to decide on the measure that brings the opposition proceedings to conclusion. While they can decide on the withdrawal of the opposition, they can also simply ask the Office to close the case without giving specific reasons. It suffices to communicate the written signed agreement of the parties, which does not have to include a statement of grounds. The Office, as well as the parties, may therefore initiate a settlement procedure.

The decision on substance is taken once all the required submissions of the parties have been filed. It should deal only with those issues or earlier rights that are relevant for the outcome.

According to Hungarian legal provisions after receiving the opposition the Office will invite the parties to present their written statements. After the written procedure, unless otherwise decided, the Office will decide regarding opposition. If regarding all aspect of the case the office finds it necessary, or parties submit a written request, a hearing can be taken place. The applicant is not legally obliged to make a statement within the given procedural time, in case of lake of written statement of the applicant the Office will decide upon opposition based on all data and proofs presented. On the other hand opposition is considered withdrawn if the opponent doesn't present its written statement in the given time or is absent on the date of the hearing and he didn't ask for hearing without his presence.

Conclusions

The sole purpose of opposition proceedings is to decide whether the application may proceed to registration and not to pre-emptively settle potential conflicts. The European Union Court of Justice has stated that the Office is under no obligation to examine all the earlier oppositions, rights and legal grounds invoked against the same trade mark application, if one of them suffices to reject the application. Nor is it obliged to choose the earlier right with the widest territorial scope so as to prevent the eventual conversion of the application in as many territories as possible⁷. This principle allows for a more expedient treatment of oppositions.

As I have presented in this paper there are some minimal differences regarding EUTM and Hungarian opposition procedures. It is very well understandable if we take into consideration the harmonisation process that Hungary has faced. A case study regarding this matter would – in my opinion – reveal the most relevant differences regarding substantive law of opposition, but it will form the object of a different study.

---

⁷ Judgments of 16/09/2004, T-342/02, Moser Grupo Media, S.L., EU:T:2004:268; 11/05/2006, T-194/05, Teletech International, EU:T:2006:124

A SOROZAT BŰNCSELEKMÉNYEK BAYESI MODELLEZÉSE

A nagy vagyoni hátrányt okozó, vagy az életellenes cselekmények sorozat bűnügyei a társadalomra nagyon jelentős és szélsőséges hatást gyakorolhatnak. A közvetlen károkon túl a félelem, a rendvédelmi szervekbe vetett bizalom elvesztése további hátrányt eredményezhet. A bűnügyi tudományok már gyakorlatban kipróbált módszerei mellett az új technikai vívmányok is eredménnyel kecsegtethetnek. A sorozatelkövetők és a bűnüldözők közötti versenyfutásban a további cselekmények megakadályozásához nyújt alternatív megoldást a bűncselekmények bayesi modellezése. A természettudományokban a modellalkotás olyan folyamat, amely a valós jelenségeket ellenőrzött körülmények felépítve lehetőséget biztosít azok megértéséhez. A *Fenyvesi-féle váza modell*¹ attól a pillanattól használható, amikor a helyszíni szemlénél a bűncselekményhez kapcsolható információ töredékek halmaza keveredik a nem releváns, és tulajdonképp szennyezésnek tekinthető adatokkal. A kriminalista kihívása egy olyan összetett „kirakójáték” ahol nem csak a bűncselekmény összekevert adattöredékeiből kell a vázát újraépíteni, hanem a régész munkájához hasonlóan a cserépdarabkákat kellő mértékben meg is kell tisztogatni. Vélelmezni kell az összetartozást, továbbá a hiányzó csatlakozási pontokat is.

A sorozat bűncselekmények olyan egymást követően összetört Fenyvesi-féle vázáknak tekinthetők, ahol az egyes cseréphalmazokat a hasonló elemek láncolatba fűzik. A *bayesi modellezés* a szubjektív valószínűség és a gráfelmélet olyan kriminalista alkalmazása, amely segít megismerni a múltbeli cselekményeket, s a cselekmények nyomvonalából következtetéseket von le a jövőbeli cselekményekre is. A történeti előzményeken és az idevágó természettudományi ismeretek tárgyalását követően tanulmányunk egy megtörtént eseményen keresztül mutatja be a modellalkotás folyamatának egyes részleteit, a következtetések Bayes-hálós értékelését.

„*A kételkedés nem ellensége az igazságnak, a túlzott magabiztosság azonban igen.*” írta Elliot Aronson és Carol Tavris. Gondolatukat akár kutatásunk mottójaként is választhattuk volna.² A valószínűségben rejülő kételyt nehéz elfogadtatni az igazság kiderítéséért serénykedő hangyaszorgalmú kriminalistáktól a tényállást a pulpitus magaslatából tekintő bírakkal egyaránt. Olyan megtörtént ügyet veszünk modellként górcső alá, melynek elemzésén keresztül talán sikerül egy új módszer elfogadásának útján egy kisebb lépést megtenni.

A rész és az egész kapcsolatának szemléltetésére az összetartozó valószínűségi elemcsoportokat kiemelve értelmezzük. A könnyebb meghatározás, a jobb áttekinthetőség és egyszerűsítés kedvéért, ahol lehet, a teljes Bayes-háló kialakításakor összeolvasztunk részelemeket. A kutatás interdiszciplináris volta miatt nem fókuszálunk a matematikai magyarázatokra megelégedve azzal, hogy a háló mögötti számítások a *Bayes-tétel* feltételes valószínűségére és a

---

* dr. Orbán József, doktorjelölt, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Doktori Iskola, témavezető: Dr. habil. Fenyvesi Csaba egyetemi docens, jozsef.orban.mba@gmail.com

¹ FENYVESI Csaba: *A kriminalisztika tendenciái. A bűnügyi nyomozás múltja, jelene, jövője*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2014. 140. o.

² ARONSON, Elliot – TAVRIS, Carol: *Történekek hibák (de nem én tebetek rólok)*. *Az önigazolás lélektana*. Ab Ovo kiadó, Megjelenési hely nélkül, 2009. 137.o.

valószínűségek együttesének szorzatszabályára épülnek. Úgy véljük, ezek részletes kifejtése sokkal inkább a matematika, mint a kriminalisztika tudományába illő kihívás.

A kutatási keretek között megszereshető információkból kiindulva a jelen tanulmány adta területi határokon belül építjük fel a hipotéziseinken alapuló valószínűségi megoldás-javaslatot. Előre bocsátva, hogy a nem publikus információk hiánya és a területi korlátok miatt nem adható minden kérdésre teljes, és így logikájában zárt válasz.

A valószínűség a bűnügyi tudományokban

A kétely okozta dilemma és az ókor jogászainak bölcsessége szülte az „*in dubio pro reo*” jogelvet. Emiatt nem meglepő, hogy a téma vizsgálatához többször és csak óvatosan kezdtek a kutatók. Az ítélettől elvárt objektivitás és a szubjektív valószínűség fogalmában jelenlevő bizonytalanság antagonisztikus ellentmondásnak tűnik. Az ellentmondás feloldása elengedhetetlen a valószínűség jogtudományi alkalmazásához.

A Bayes-módszerekben a szubjektivitást nem a személy tudata, hanem az előzmények ismerete rejti. Így belátható, miért kap kiemelt szerepet a vizsgált terület módszertanában az a priori ismeret. Az a priori ismeret forrása lehet objektív valószínűségi információ. A kétféle megközelítés nem egymást kizáró, vagy konkuráló módszer, hanem eltérő feladatokra használandó más számítási eljárás. Ezért kockáztatható meg az a kijelentés, hogy az ember saját hibából eredő tanulási cselekvéseit jellemzi a szubjektív valószínűség folyamatos alkalmazása.

A valószínűségi gondolkodás viszonylag korán felkeltette a hazai jogász társadalom figyelmét. *Katona Géza* (1964),³ *Erdei Árpád* (1972),⁴ *Kertész Imre* (1972),⁵ *Király Tibor* (1972)⁶ és az 1979-ben Pécsen megrendezett konferencia résztvevői, a szerkesztő *Vargha László*, továbbá *Erdős Emil*, *Irk Ferenc*, *Nagy Lajos*, *Pusztai László*, *Steffler Sándor*,⁷ majd a következő generáció tagjaként *Tremmel Flórián* és *Fenyvesi Csaba* nevét említhetjük.⁸ Ezt követően elszórta publikáltak egy-egy témába vágó tanulmányt. A hazai jogi szakirodalomban a valószínűség kriminalisztikai szempontú vizsgálatáról monográfia nem jelent meg, de még a bűnügyi tudományok nagyobb területét tekintve sem található idevágó összefoglaló kutatás.

A bűncselekményeknél a gyanú összefügg a valószínűséggel, s a gyanú fokozatai a valószínűség fokozatait jelentik, ahogy ezt *Bócz Endre* 1962-ben megfogalmazta.⁹ *Katona Géza* 1964-ben megjelenteti a valószínűségi szakértői véleményekkel kapcsolatos vitaindító tanulmányát, javasolva a valószínűségi megközelítés széleskörű alkalmazását, beleértve a szakértői véleményeket, és a valószínűségen alapuló bizonyítást is.¹⁰ A matematikus *Arató Mátyás* és *Kertész Imre* szerzőpáros tollából megjelenik a kézírás kibernetikai módszerekkel¹¹ való vizsgálatáról szóló

³ KATONA Géza: *Az ún. valószínűségi szakértői vélemények értékeléséről*. Kriminalisztikai Tanulmányok III. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1964. 75-83. o.

⁴ ERDEI Árpád: *A kibernetikai, matematikai és logikai módszerek jogi alkalmazásával kapcsolatos néhány problémáról*. Kriminalisztikai tanulmányok IX. Közgazdasági és Jogi Kiadó. Budapest, 1972. 50-55. o.

⁵ KERTÉSZ Imre: *A kihallgatási taktika lélektani alapjai*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1965

⁶ KIRÁLY Tibor: *Büntetőjogi a jog határán*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972

⁷ VARGHA László: *A valószínűség szerepe az igazságszolgáltatásban*. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Bűnügyi tudományok Tanszéke, Pécs, 1981

⁸ TREMMEL Flórián – FENYVESI Csaba – HERKE Csongor: *Kriminalisztika*. Tankönyv és Atlasz. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005

⁹ BÓCZ Endre: *Az alapos gyanú a büntetőeljáráshoz*, Jogtudományi Közlöny, 1962. 11. szám 578. o.

¹⁰ KATONA, 1964. 75-93. o.

¹¹ Mai szóhasználattal élve inkább számítógéppel támogatott, vagy számítógépes módszerek.

tanulmány. A munkában egy 1964-ben méreggel elkövetett emberölés tárgyi bizonyítékát képező írásmintát matematikai összehasonlító elemzéssel vizsgálják és valószínűsítik a gyanúsítható személyt.¹² Kertész Imre 1972-ben felvázolt többes valószínűségi problémája egy soros naiv Bayes-háló segítségével ma egyszerűen megoldható.¹³

A valószínűségi szakértői munka vizsgálatára vonatkozóan Székely János fél évszázaddal ezelőtt megfogalmazott előremutató gondolata szerint – amivel teljes mértékben egyetérthetünk – „... *sobasem érünk el feltétlen bizonyosságot, csak valószínűséget. Az induktív úton megállapított tételeknek már a megfogalmazása is ki szokta e valószínűségi jelleget fejezni: 'rendszerint', 'általában', 'többnyire' vagy hasonló kifejezéssel kezdődnek. Ezért szükségszerűek és mellőzhetetlenek a szakértői vélemények...*”¹⁴

Király Tibor rámutat a valószínűség természettudományos és büntetőjogi használatának ellentmondására. Egyik megállapítása rávilágít a maradi jogi szemléletre: „*A valószínűség elutasítása és kitiltása a büntetőítélet területéről ráirányítja a figyelmet a fogalomra, megkérvánja szabatos interpretálását és annak a megvizsgálását, van-e olyan területe a büntetőeljárásnak, ahol még érvényesül*”. A másik pedig szembeállítja a természettudomány valóságával: „*A valószínűségnek a tudományban ma elismert rangja van. Nélküle a modern világkép nem lenne leírható, amit talán legjobban a fizika elmélete igazol.*”¹⁵

A Bayes-hálók előzményei és forrásai

A szubjektív valószínűség elméleti alapvetése a XVIII. századi Thomas Bayes nevéhez köthető, akinek ez az egyetlen természettudományos dolgozata vált ismertté.¹⁶ Több valószínűségi elem együttes értékelése a büntetőeljárás visszatérő kihívása. Ezen a területen a XX. század elején John Henry Wigmore¹⁷ tette meg az első lépéseket a Sacco és Vanzetti ügy elemzésén keresztül.

A Bayes-hálók elmélete 1980 körül érik egységes gondolattá a tengerentúlon, amikor már megemlítik, mint lehetséges alkalmazást a több szálon futó valószínűségi kriminalisztikai események és adatok hálós feldolgozásában. A második ezredfordulót követően egyre több kriminalisztikai Bayes-hálós tanulmánykötet és PhD disszertáció jelenik meg a nyugati kriminalisták tollából. Példaként említhetjük első csoportban Franco Taroni és munkatársai, míg a másodikban Rudolf Haraksim¹⁸ és Charlotte Vlek¹⁹ munkáit.

Az esemény bekövetkezése és az összes lehetséges esemény hányadosa a valószínűség.²⁰ A valószínűség általános szimbolikus jele a P, ami a probability kifejezésből származik. A feltételezés, a hipotézis H, az esemény az evidence alapján E jelölést kap. A feltételezést

¹² ARATÓ Máttyás – KERTÉSZ Imre: Kibernetikai módszerek alkalmazásának lehetőségei a kézírás vizsgálatában *Belügyi Szemle*, 1966. január. 27 - 40. o.

¹³ KERTÉSZ Imre: *A tárgyi bizonyítékok elmélete a büntetőeljárás jog és a kriminalisztika tudományában*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972. 241. o.

¹⁴ SZÉKELY János: *Szakértők az igazságszolgáltatásban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1967. 31. o.

¹⁵ KIRÁLY, 1972. 225. o.

¹⁶ BAYES, Thomas: *An Essay towards solving a Problem in the Doctrine of Chances*. In.: *Philosophical Transactions of the Royal Society of London*, London, 1763. Vol. LIII. 370-418.

¹⁷ WIGMORE, John: Review: *Psychology Applied to Legal Evidence and Other Constructions of the Law*. by G.F. Arnold. *Journal of Philosophy and Scientific Methods*, Vol. 3. No. 26. 1906. 718-719.

¹⁸ HARAKSIM, Rudolf: *Multimodal LR Method for Fingerprint Evidence Evaluation: Validation Report*. In: HARAKSIM, Rudolf: *Validation of Likelihood Ratio Methods Used for Forensic Evidence Evaluation: Application in Forensic Fingerprints*. PhD Dissertation Series No. 13-302. Enschede, The Netherlands, 2014. 147-165. o.

¹⁹ VLEK, Charlotte Stephanie: *When stories and Numbers Meet in Court. Constructing and Explaining Bayesian Networks for Criminal Cases with Scenarios*. Rijksuniversiteit, Groningen, PhD Dissertation, 2016.

²⁰ Példával megvilágítva: egy robogó vonatszerelvényen előre vetíthető lopásnál az elkövetésre vonatkozó valószínűség a gyanúsítható személyek és az összes utas számának hányadosa.

reprezentáló függőleges vonal (|) mögött adják meg azt a feltételt, aminek a bekövetkezése előfeltétel, vagy előfeltételként szabják az esemény bekövetkezéséhez. A $P(H|E)$ összefüggés képlete szavakkal kiírva: a H hipotézis valószínűsége akkor, ha az E bizonyíték rendelkezésre áll. A feltételes valószínűség valamilyen cselekmény bekövetkezésétől függ, ami a valószínűségi becslés kimenetelét befolyásolja.²¹ Az események függetlenségekor azok együttes bekövetkezése nincs egymásra hatással.²² A valószínűségi változó valamely kísérlet, megfigyelés vagy mérés eredményeként állhat elő. Ilyen ismeret alapján következtetést lehet levonni például a körözött személy nemére.²³ Az események $[E, \text{Event}]$ valószínűségének $[P, \text{Probability}]$ bayesi megközelítése a feltételezések, vélelmek, előítéletek,²⁴ avagy hipotézisek $[H, \text{Hypothesis}]$ figyelembevételére épül. Az esemény bekövetkezésének valószínűsége értelmezhető önmagában, ami bizonyított statisztikai adatokon alapul $[P(E)]$, s ennek értéke érmedobás esetén 0,5. Amennyiben egy korábbi játék kapcsán olyan információ $[I, \text{Information}]$ jut a tudomásunkra, hogy a másik játékos csalni szokott, azzal a hipotézissel élünk, hogy jelen esetben is így tesz $[P(E|H)]$. Feltételezésünk szerint az eredmény számunkra kedvezőtlenebb lesz, de bizonyosan nulla és egy közé esik $[1 \geq P(E|H) \geq 0]$. A feltétel $[|]$ előtt szerepel az esemény $[E]$, melyre a hipotézisünket $[H]$ vonatkoztatjuk. Amennyiben az információ igaznak $[I=1]$ bizonyul, akkor hipotézisünk helytálló $[P(H|E)=1]$. Más módon összegezve, az esemény $[E]$ bekövetkezésébe vetett hit mértéke attól függ, hogy tudom, hipotézisem $[H]$ igaz. Ha az elméleti megközelítést egy kicsit az élet adta helyzetek felé fordítjuk, s azt kijelentjük, hogy csak akkor szokott csalni a játékos, ha nincs videokamerás megfigyelő rendszer $[F]$ telepítve a játékteremben, akkor a kifejezési forma eltérő $[P(E|F|H)]$. Az eddigi logikai levezetés – ha nem is ilyen matematikai formában – ismerős lehet egy kriminalista számára és a végkövetkeztetés ugyanaz: a gyanúsított korábbi cselekményei növelik a vádemelés megalapozottságának valószínűségét, de teljes bizonyosságot nem szolgáltatnak. A tétel egyszerűsített formája események közötti valószínűségi kapcsolatot $[P]$ vizsgál. Az elsőnek tekintett esemény $[A]$ valószínűsége $[P(A)]$, míg a második esemény $[B]$ valószínűsége $[P(B)]$. Feltételezzük, hogy a két esemény között oksági kapcsolat áll fenn, és a jelzett valószínűségek ismertek. A $P(A)$ értékét az „A” esemény a priori valószínűségének is nevezik, amely – különös tekintettel a kriminalisztikai alkalmazásra – valamilyen múltbeli tény létezésére vonatkozó hipotézis. A „B” esemény valamilyen később megfigyelt, a posteriori esemény. Az egyszerűsített vizsgálat első tárgya, hogy „B” esemény akkor következett be, ha megelőzően „A” hipotézisen alapuló tény valószínűsíthetően létezett. A „B” esemény „A” eseménytől függő bekövetkezésének valószínűsége a $P(B|A)$, ez jelöli a feltételes valószínűséget. A kriminalisztikában fordított az elvárás: a hipotézis helyességének valószínűségét kell megadni, egész pontosan azt, hogy mekkora a valószínűsége „A” hipotézis helyességének, ha „B” esemény bekövetkezett, amit $P(A|B)$ forma jelöl. A $P(A|B)$ hipotézis valószínűségét a

²¹ Az előző példát folytatva, más valószínűséget tulajdonítunk akkor a lopásnak, ha ismert, hogy XY büntetett előéletű a vonaton van, vagy ha lekéste a vonatot. Amennyiben csak neki tulajdonítható egy lehetséges lopás, más esetben pedig kizárt, akkor a lopás bekövetkezésének előfeltétele, hogy az utasok között legyen. De mivel, XY magatartásában bekövetkezhetett változás, vagy az utasok jobban vigyáznak az értékeikre stb., ezért csak valószínűsíthető a bűncselekmény és nem biztos esemény.

²² Ilyen független esemény lehet annak valószínűsége, hogy az utas egyszerre válik egy jármű közlekedési balesetének és egy sérelmére elkövetett lopás áldozatává.

²³ A nem meghatározása nélkül felnőtt személyre kiadott körözésnél a 180 cm testmagasság férfi elkövető, a 160 cm magasság pedig női elkövető vélemezésére ad statisztikai alapot.

²⁴ Az előítélet a vélelem szélsőértékének tekinthető, amit a feltételezések sorából ki kell zárni, mert a téves következtetések kialakulását jelentősen megnöveli.

$P(B|A)$ feltételes valószínűség és a $P(A)/P(B)$ szorzatával kapjuk, s így a fentiek szerint a Bayes-tétel egyszerűsített képlete az alábbi:

$$P(A|B) = \frac{P(B|A) P(A)}{P(B)}$$

Amennyiben csak egymásra egyesével felfűződő események kapcsolata merül fel a szorzatvalószínűség egyszerűen szolgáltat eredményt. Amennyiben több akár párhuzamosan is fellépő esemény valószínűségi viszonyban van egymással, úgy a képi, tehát a grafikus ábrázolás segíthet az összefüggések átlátásában. Az ilyen grafikus megjelenítési formák elnevezése a gráf. A gráf csomópontjaiban jellemzően valamilyen változó található. A csomópontok közötti viszony lehet egy és kétirányú is. Idősoros, oksági, hihetőségi, hatás és valószínűségi gráfoknál azonban csak egyirányú és teljesen körmentes lehet a gráf (Directed Acyclic Graph, DAG). A ciklikusság idő, vagy valószínűségi paradoxon megjelenésével járna. Nagyon fontos, hogy a gráf fajtáknál a kapcsolatok szigorúan egyirányúak. Belátható, hogy az esemény lefolyása csak egyirányú lehet, ahogy az esemény bekövetkezésének valószínűsége, vagy az előzmény feltétel sem függhet a következmény feltételétől.²⁵

A Bayes-hálók olyan numerikus és grafikus eszközök, melyek a csomóponti esélyeken alapulva a háló kimeneti pontjain elhelyezkedő következmény bizonyítékok és tények bekövetkezési valószínűségét adják. Egy Bayes-háló jelölheti a feltételes függések és függetlenségek kapcsolatát. A teljes gráfot egy olyan térképnek is tekinthetjük, amely a függőségeket reprezentálja valószínűségi alapon. Ugyanígy megmutatja az oksági (causal) viszonyokat is. Megítélésünk szerint a verziók felállításánál lehet a legmegfelelőbb Bayes-hálók alkalmazása, ezért ott kifejezetten fontosnak tartjuk javaslatunk megfontolását. A forrás-tény a szülő, az eredmény-következmény pedig a gyermek. Több szülőnek is lehet egy gyermeke, valamint egy szülőnek számos gyermeke jelenhet meg leszármazottként. A Bayes hálónál használt szülő-gyermek elnevezés, az öröklés szemléletesen mutatja az ok-okozati kapcsolatokat, és a visszafordíthatatlanságot, továbbá ha a Markov-feltétel teljesül, azaz minden lokális változó független minden mástól, kivéve szüleit. Zavaró változó lehet a közös ő, amely minden leszármazót a köztes szülőktől befolyásoltan módosít. A Bayes háló alapelemei, a csomópont és az egymással hatásviszonyban levő két csomópontot összekötő irányt is mutató él. A két csomópontot tartalmazó Bayes háló modell a $P(H,E) = P(H)P(E|H)$ valószínűségi modellnek felel meg, amikor az E bizonyíték bekövetkezése a H hipotézisen alapul.

A gráfoktól a Bayes-hálókig

A hálók viszonyrendszert jelenítenek meg adatok, bizonyítékok vagy személyek között. Az egymással kapcsolatban lévő hálók rendszere hálózatot alkothat. Kiterjedésük szemszögéből tekintve lehetnek síkbeli, térbeli és az időbeli változást is bemutató, négy-dimenziós rendszerek. A hálók és a hálózatok a gráfelméletre épülnek. A hálózatban lehet előre meghatározott alá és fölérendeltségi viszonyokat mutató felépítés. Az ok-okozati viszonyokat bemutató hálók az oksági viszonyok miatt mutatnak függőségi viszonytal azonos jelleget. Az olyan oksági hálók,

---

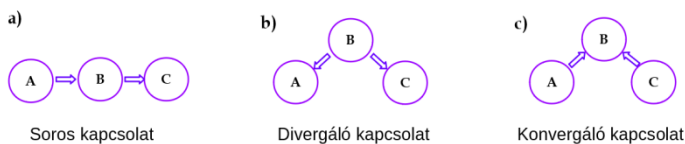
²⁵ Példával bemutatva, a közlekedési szabályok megsértése a balesetet megelőzően történik. Hasonlóképp a közlekedési szabályok megsértése mint feltétel, megelőzi a káreseményt.

amelyek a bizonytalanságot is képviselik, úgymint a Bayes-hálók, természetesen meghatározott hierarchia mentén épülnek fel.

Klasszifikációját tekintve a grafikai modelleket elsődlegesen kapcsolati viszonyokból kiindulva nem irányított és irányított osztályokba sorolhatjuk. Az irányított osztály – ahol a kapcsolat meghatározott, kizárólagosan egyirányú – tipikus képviselője a Bayes-háló. Az ebből származó két újabb alosztályt a hatás-diagramok és a dinamikus Bayes hálók képviselik.

A hálók és a hálózatok kapcsolati rendszerének felderítése elengedhetetlen számos tényállás, vagy legalább a tényállás minősített esetének megállapításához. Bűnszervezettel kapcsolatos tényállás megállapítás lehetetlen lenne a bűnszervezet belső és külső kapcsolati hálójának összeállítása nélkül.²⁶

A Bayes-hálók és az időbeli folyamatokat is bemutató gráfok csak aciklikus szerkezeti felépítésűek lehetnek.²⁷ A bayesi szubjektív valószínűség gyakorlati alkalmazásának egy speciális területe a *Wright* 1920-ban írt hörccsögszaporodási tanulmányától²⁸ eredeztethető Bayes-háló, aminek kiteljesülése az 1970-es évek végen a Mesterséges Intelligencia kutatásával indult fejlődésnek, s szervezési megoldáskeresésben is jól használható eszköz. A kezdeti időben kutatása és népszerűsítése leginkább *Judea Pearl*²⁹ nevéhez köthető. Az alapkapcsolatok az alábbiak lehetnek:

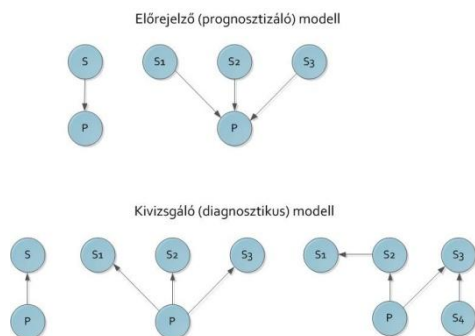
A Bayes-háló felhasználási célja alapján lehet jövőbe mutató prognosztizáló, vagy a múltbeli eseményeket vizsgáló diagnosztikus modell. Sorozat bűncselekmények esetében mindkét formációnak egyformán kiemelt jelentősége lehet. Ez azonban nem kizárólagos felhasználási lehetőség, mert nyomozati cselekmények erőforrás elosztásánál is hangsúlyt kaphat alkalmazása. A logisztikát támogató operációkutatással szembeni különbséget a bizonyosság és a valószínűsítés jelenti.

²⁶ Karinthy Frigyes (1929.) Láncszemek című elbeszélésében állapítja meg először, hogy a föld bármely lakója hat egymással kapcsolatban lévő személyen keresztül elérhető. Ez alapján a kapcsolatok valószínűsítésével, erősségük felmérésével vélelmezhető a bűnszervezet felépítése és megtalálható a felgöngyölítési lehetőségének legkedvezőbb formája. Magunk részéről a valószínűségi hálók és a hálózatok együttes használatának rendkívüli jelentőséget tulajdonítunk.

²⁷ Az ok nem megállapodáson, hanem törvényszerűségeen alapul. Az időbeli folyamatoknál könnyen belátható, hogy jelenlegi tapasztalati ismereteink szerint az idő csak egy irányban mozdul el: mindig pozitív irányban előre.

²⁸ WRIGHT, S.: Systems of Mating The Biometric Relations between Parent and Offspring. *Genetics* 6., 1921. 11-123.

²⁹ PEARL, Judea: Reverend Bayes on Inference Engines: A Distributed Hierarchical Approach. In: AAAI-82 Proceedings of the Second AAAI Conference on Artificial Intelligence, AAAI Press, Pittsburgh, 1982. 133-136.

A Bayes-háló a valószínűségi eloszlások tömör megjelenítési formája. A matematikai számításnál a forrás és a végkövetkeztetés közötti kapcsolatban szereplő csomópontok valószínűségeinek egymás utáni szorzata, azaz produktuma (Π) adja az eredményt.³⁰ Ez a láncszabály,³¹ ami bármely csomópontra megadja a szülőktől örökölt értékek és a saját valószínűség alapján a vonatkozó esély értékét. Hangsúlyozandó, hogy a csomópont csak a saját szüleivel áll feltételes függőségi viszonyban. A Pearl-féle hálózatépítési módszertant követve először kiválasztjuk a vizsgálandó, vagy nyomozásból a vizsgálatba bevonandó részterület változóit, amelyek kellően leírják a rendszert. Az egyszerűsítés a rendszer átláthatóságát szolgálja, de növeli a kockázatot az adott esetben elhanyagolhatónak tűnő, de mégis fontos tényezők elhagyásával. Meghatározandó a változók sorrendje, melyeket ilyen egymást követő módon egyenként hozzá kell adni a hálózathoz. Néhány elem megléte után, a függőségi kapcsolatokat jelölni kell nyilakkal a hálózatban úgy, hogy a feltételes függetlenség elvárása teljesüljön a csomópontokhoz tartozó összes felmenő szülő esetére. Ezt követően kell meghatározni a csomópontokhoz rendelt feltételes valószínűségi táblákat (FVT).

Egy Bayes-hálóból kiemelt, adatokkal feltöltött feltételes valószínűségi demonstrációs csomópontpár három különböző állapota látható az alábbi ábrán.³² A minta csomópontok az elkövető nemének és a statisztikai adatok ismerete alapján valószínűsíti a hajhosszúságot.

Az áttekinthetőséget szem előtt tartva, már egy átlagosan bonyolult esetben is a képi ábrázolást úgy egyszerűsítik, hogy a csomópontban csak a kategórianév jelenik meg. Az egyes csomópontokhoz tartozó valószínűségi értékeket egy mögöttes adatbázis tartalmazza.

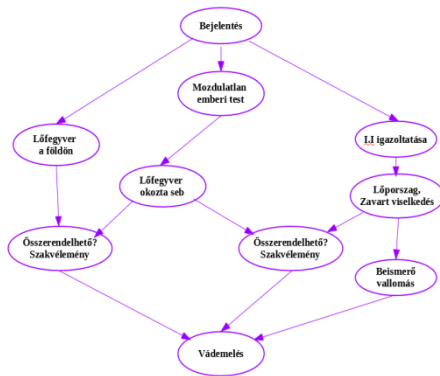
A görcső alá vett bűncselekménnyel kapcsolatosan felállított Bayes-háló ily módon a megszerzett ténybeli ismereteket és a valószínűségi adatokat tartalmazza. Az alábbiakban egy

³⁰ Meggyőződésünk, hogy nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy ez csak a tények függetlensége esetén alkalmazható!

³¹ KJAERULFF, Uffe B. – MADSEN, Anders L.: *Bayesian Networks and Influence Diagrams. A Guide to Construction and Analysis*. Springer Science + Business Media LLC, New York, 2008. 58-59.

³² Saját forrás, a szerző rajza.

összefüggéseket is tartalmazó ábrán³³ mutatjuk be a kriminalista munkafolyamatot a bejelentéstől a vádemelésig.

A folyamatábra és a valószínűségi háló elhatárolása a folyamatábra bináris igen-nem elágazása és a valószínűségi háló elágazási irányhoz rendelt súlya alapján történik. Ez olyan aspektust is jelent, hogy a Bayes-háló bizonyos és bizonytalan esetekben egyaránt alkalmazható, amíg a folyamatábra csak kategorikus döntést enged meg.

A csomópontig terjedő lánc összhatását a megelőző pontokban szereplő valószínűségi értékek szorzata adja, mely szinte mindig kisebb, mint egy. Amennyiben a csomópontához tartozó információ megdönthetetlen vélelmet jelent, akkor értéke egy, azaz 100%. Ez azt is jelenti, hogy az összes megelőző csomópont hatását felülírja. Amennyiben mégis alappal merül fel kétely, az a háló szerkesztési hibájára, tévedésre, mérési hibára, hamis tanúzásra vagy más hasonló eseményre utal. Ilyen esetekben nem kerülhető meg az ellentmondó információ valószerűségének és valószerűtlenségének likelihood módszerrel való vizsgálata. Példával megvilágítva elmondható, hogy ha valamely tényt sok tanúvallomás egyezően nagy bizonyossággal állít, ugyanakkor egy DNS vizsgálat cáfol, akkor a két szembenálló tény egyike, vagy akár mindkettő hibás. Az ilyen ellentmondások felületes, vagy „nagyvonalú” kezelése a justizmordhoz kikövezett út lehet.

A sorozat bűncselekmények bayesi szemlélete a Viszkis-rabló példáján keresztül

A bűncselekmények helyszínén, vagy a bűncselekménnyel közvetlen kapcsolatban álló adatforrásoknál fellelt információ egyaránt szolgál az elkövetői kör azonosítására, az önálló cselekmények kapcsolatainak feltárására, valamint a cselekmények láncolatából megformálható az események nyomvonala, vagy más néven trajektóriája. A pályáiv képzésének kriminalisztikai értékét az adja, hogy segítségével becsülhetővé válik az elkövetők mozgása, viselkedésük, stratégiaalkotási gondolatmenetük, s legfőképp valószínűsíthető a következő áldozatuk, vagy a bűncselekmény helyszíne.

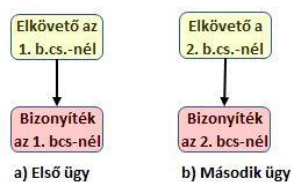
Az egymástól elkülönülten kezelt bűncselekmények összekapcsolása a valószínűsíthető közös adatelemek meghatározásán keresztül történhet. Az esettanulmányunkban szereplő Viszkis-rabló bűncselekmény-sorozata esetében az eltérő helyszíneken felvett tanúvallomásokban közös elemként jelent meg az elkövető whisky szaga és átlagon felüli fizikai erőnléte.

Az elkövető különös és egyedi szokása – esetünkben a bűncselekmények előtt a helyszín közelében fogyasztott whisky –is kapocsként működhet az egyes tényállások összefűzésénél.

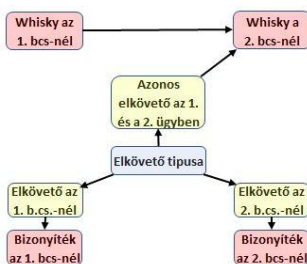
³³ Saját forrás, a szerző rajza.

Számos egyszerűsítés mellett a demonstrációs példában ezt figyelembe vettük. A fő hipotézis, hogy A. Attila a sorozatcselekmények terheltje áll a középpontban, amit csoportokba rendszerezve az indíték, az alkalom, a sorozatcselekmény bizonyítékai és egy konkrét bizonyíték Bayes-háló jogi idiómái ölelnek körül. Jelen feldolgozásban nem szerepel a terhelt gyermekkor, előélete és bűnözői karrierje, amely egy valós bizonyítási modell részét képezné. A tettestársak, és a demonstrációt szükségtelenül bonyolító tényezők sem szerepelnek a modellben. Az indíték – mint lényeges hipotézist támogató kérdés – részmomentumai a hedonista életmód és a sportolói javadalmazás ellentmondásából áll össze. Az alkalom bizonyítékánál lényeges volt az önrablás kizárása, és az a tény, hogy a rablások végrehajthatóságának feltételei rendelkezésre álltak.

A „Viszki-rabló” sorozatcselekménye Bayes-hálóval szemléletesen dolgozható fel. Jacob de ZOETE és munkatársainak sorozatbetörést felgöngyölítő modell-példáját³⁴ adaptálva mutatjuk be ezt a következőkben. Az alábbi ábra³⁵ azt az állapotot jeleníti meg, amikor a két bűncselekmény között még nem ismerték fel a kapcsolatot.

A példa a második bűncselekménnyel kezdődik. Az első feltűnő hasonlóság a szemtanúk vallomásaiban, az elkövetőről alkotott benyomás volt. Amennyiben az elkövető azonosságára épülő hipotézis helyes, minden érv a bizonyítékok együttes kezelését támogatja. Ez a módszer a nyomozás során már használható, de abban az esetben is, ha az ügyész nem rendelkezik beismerő vallomással, továbbá egyetlen cselekmény sem tartalmaz teljeskörű bizonyítéki háttérrel. A két, eddig függetlennek tekintett bűncselekményt összekapcsoló hálózati szem az elkövető atipikus whisky szagára alapozó tanúvallomás, ami az alábbi Bayes-hálón³⁶ jelenik meg.

Az elkövetői profilok azonossága támogatja a vádemelést, továbbá a bizonyítási eljárás érvrendszerében is vázat alkot. Az elkövető profilalkotásánál a tettes hasonló magassága a két háló összevonását megerősíti. A háló hasonló, vélelmezhetően egy személy tulajdonságait leíró bizonyítékainak kapcsolódása is megjelenik a bizonyítást szolgáló képben. Itt feltehető a kérdés, hogy miért valószínűségi gráfban szerepelnek a bizonyítékok. Az elkövető alkoholos

³⁴ DE ZOETE, Jacob – SJERPS, Marjan – LAGNADO, David – NORMAN, Fenton: Modelling crime linkage with Bayesian networks. *Science and Justice. Volume 55, Issue 3, 2015. 209-217.*

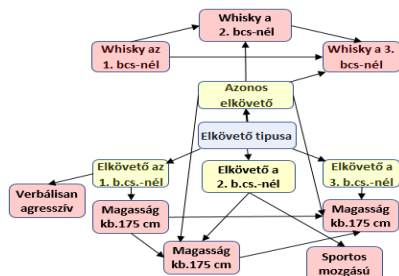
³⁵ Saját forrás, a szerző rajza.

³⁶ Saját forrás, a szerző rajza.

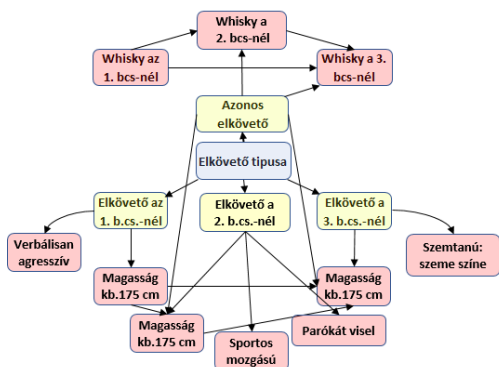
befolyásoltására, whisky szagára vonatkozó tanúvallomások vélelmek. A testmagasság meghatározása is bizonytalanságot hordoz magában.

Az elkövető magassága szerinti Bayes-hálós három bűncselekmény összekapcsolását mutatjuk be következő ábrán.³⁷

Pszichológusok kísérletekkel bizonyították, hogy a tanúk kognitív képességei egyéntől függő mértékben jelentős mértékben eltérhetnek, így ezeket a bizonyítékokat valószínűségi mértékükkel súlyozni szükséges. A második bűncselekménynél az elkövető egy igen magas palánk jellegű mellvédet ugrott át, mely jelezte, hogy az átlagosnál szembetűnően jobb fizikummal bíró személyről van szó, ami a vádlott sportolói múltjával harmonizált.

A harmadik helyszín szemtanúinak a whisky-szagra és a testmagasságra vonatkozó vallomásai megerősítették a korábbi jegyzőkönyvi adatokat. A hálót az új bizonyítékokkal egyszerűen bővíthetjük a parókára és a szemszínre.³⁸

A példa a használhatóságot és az alkalmazást demonstrálja, nem célja hogy, mind a harminc rablás, továbbá rablási kísérlet alapján a bírósági tárgyalást rekonstruálja. *Jacob de Zoete* és munkatársainak erre az egy témára fókuszáló tanulmányának mellékletében a sorozat cselekmény öt részlemét fűzi láncra. Jelen tanulmányunkban mellőztük a feltételes valószínűségi táblák becsatolását, amit munkájukban a szerzők a matematikai számítási módokkal és eredményekkel is kiegészítettek.³⁹

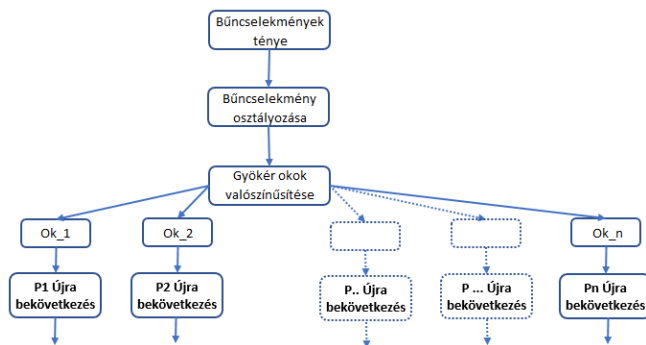
A nyomozóhatóságok tudomására jutott bűncselekményekből kiszűrhetőek a közös jellemzők, és ezek alapján bűncselekmények osztályozása is megtörténhet. Az összefüggés valószínűsítésének kapcsolati vonalait alábbi ábrán mutatjuk be.⁴⁰

³⁷ Saját forrás, a szerző rajza.

³⁸ Saját forrás, a szerző rajza.

³⁹ DE ZOETE és munkatársai, 2015. 209-217.

⁴⁰ Saját forrás, a szerző rajza.

A klasszifikáció egyfajta választóvíznek is tekinthető. Az osztályozás egyértelmű jegyek esetében, és kellően kiforrott szakértői rendszer használatát beleértve, nagyrészt automatizálható. Olyan alap megállapítások is tehetők, melyek utalnak ismert és gyakori bűncselekményekre, új elkövetési mód jegyeit viselő cselekmények vagy egyedisége miatt jelentősebb számú ismétlődés kockázatát nem hordozó eseményekre. A gyökérokok valószínűsítése kibontja a rész okok halmazát. A rész okok egyedi valószínűségének becslése rávilágíthat a legköltséghatékonyabb, vagy a leggyorsabb megoldási irányra. Az újra bekövetkezés esélye (P1-től Pn-ig terjedő egyedi valószínűségek) súlyozó tényezőként érdemben is módosíthatja az okok becslésénél vélelmezett megoldási módot. Az újbóli bekövetkezési esélyek rámutathatnak a megoldási lehetőségek összetettségére. A rendészeti megoldások mellett település szervezési, település rendezési, áldozattá válási és még számos egyéb megoldási összetevőre mutató bűnmegelőzési irány jelölhető ki.

A fenti gondolatok nemcsak kriminológiai szempontból bírnak jelentőséggel, hanem a sorozatelkövetők klasszifikációjánál is.

A térképészeti profilkészítés célja olyan logikai rendszer felállítása, amely módot ad a bűncselekmények lehetséges helyeinek meghatározására. Az alapgondolat nem új, gyakorlati alkalmazása mégis elmarad attól, amilyen lehetőségek rejlenek benne. Megfigyelhető, hogy a sorozatos vagy a nagy tömegű bűncselekmény valamilyen módon helyhez köthető. *Rossmo* térképészeti profilalkotása egyaránt hatást gyakorolt a kriminalisztikára és a kriminológiára. Nyomozói tapasztalataiból, a bűncselekmények statisztikájából és kriminológiai megfigyeléseinek következtetése alapján a nyomozást segítő valószínűségi becslések is készíthetők. Az így képzett valószínűségi függvény megadja azt a sávot, ahol az elkövető vélelmezett főhadiszállása található.⁴¹ Megítélése szerint az elkövetőre és a cselekmények földrajzi helyzetére vonatkozó profil és a kapcsolati viszony egymást kiegészítve visznek közelebb a sorozat bűncselekmények tettesének megtalálásához.

Huddleston és munkatársai a térképészeti profilozást a sorozat bűncselekmények elkövetőinek körül zárása és keresése mellett a bandaháborúk bűnözői csoportjainak bekerítésénél ítélik hasznosnak.⁴² A nagy kiterjedésű kordon a lakosság ellenszenvének növelése mellett a művelet hatékonyságát csökkenti, ezért is fontos a lehető legkisebb méretű lezárt terület kialakítása. Ennek számításához a Fermat-Weber pont meghatározása szükséges, ami közismertebb néven a legkisebb távolság középpontjaként ismert.

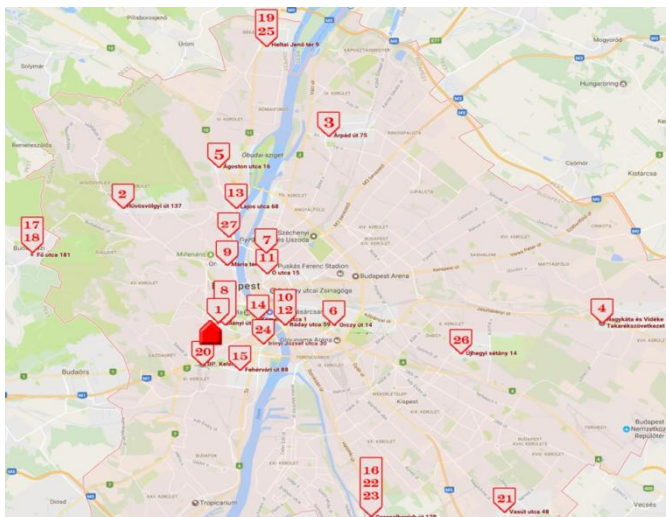
⁴¹ ROSSMO, Darcy Kim: *Geographic Profiling: Target Patterns of Serial Murderers*. PhD Dissertation, Simon Fraser University, Vancouver, 1995. 379-396.

⁴² HUDDLESTON, Samuel H. – GERBER, Matthew S. – BROWN, Donald E.: *Geographic Profiling of Criminal Groups for Military Cordon and Search*. In: GREENBERG, Ariel M. – KENNEDY, William G. – BOS, Nathan D.: *Social Computing, Behavioral-Cultural Modeling and Prediction*. 6th International Conference, SBP 2013, Washington, 2013, 503-512. 503-512.

A terület meghatározásához a csoport viselkedési modellezése (CSS)⁴³ mellett a bayesi modell lehetőségeit is vizsgálja. Ez a megközelítés a cselekmény helyszínének kiválasztását a Bayes-tétel segítségével oldja meg. Amennyiben az információk független forrásból származnak, úgy a megfigyelések valószínűségének szorzata adja a valószínűségi sűrűségi függvényt és a bűncselekmény helyszínét ez alapján becsülni lehet. A szerzők a feladatra adaptált Bayes-módszerrel⁴⁴ térképre vetítették a valószínűségi sűrűségfüggvényt. A kapott 3D kép jól mutatja a tettesek lehetséges tartózkodási helyét. Bayesi módszerek alkalmazhatóságának vizsgálatokor egyfajta egyszerűsített térképalapú intézkedési példa-modellt már bemutattunk. A valós eseményen alapuló – a téma érzékenysége miatt oly mértékben neutralizált, hogy ténylegesen fiktívnek tekinthető – példában összehasonlítottuk a szubjektív és a gyakorisági valószínűségeen alapuló intézkedési helyre vonatkozó hipotetikus vezetői utasítás hatását.⁴⁵

A térképre vetített gyakorisági adatok az elkövető általános szokásait, a szubjektív értékelés pedig a konkrét ügyben vélelmezett magatartásának hatását mutatta. A frekventista megközelítés akkor célravezető, ha általános szempontok alapján kívánunk intézkedést foganatosítani. Egy konkrét bűncselekmény elkövetőjének várható magatartását figyelembe vevő hipotézis alapjaiban eltérő eredményt szolgáltat. Ez is egybeesik a kutatásunk során megismert térképészeti és az elkövetői profil, továbbá kapcsolati viszonyok hármásának ROSSMO munkájából idézett teóriájával, így példánk életszerűségét hitelesen bizonyíthatja.

A bűncselekmények ismétlődése egy szempont, viszont a korábbi, fegyveresen őrzött helyre való visszatérés, az elkövetők felbátorodását jelenti. Mind az áldozat, mind pedig a nyomozóhatóságok felé kifejezi felsőbbrendűségét. Az elkövető gögje pedig az a pont, amit a következő cselekmény helyének vélelmezésénél is figyelembe kell venni. A mintapélda is mutatja, hogy A. Attila több korábbi cselekményének helyszínére is visszatért, ami térképes illusztrációnkon is jól látható.⁴⁶

A térképen látható szám nélküli ötszög az elkövetők főhadiszállását mutatja.

⁴³ Criminal Site Selection (CSS) Modelling of Group Behavior

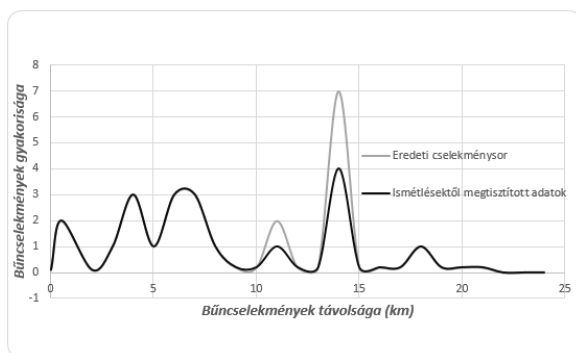
⁴⁴ Az itt alkalmazott módszert a szerzők CSSB-nek, Bayesian (CSSB) Method-nak nevezik.

⁴⁵ ORBÁN, József: Comparison of Applicability of Bayesian and Frequentist Statistics in Forensic Science through a Fictitious investigation. *Internal Security*, Volume 5, Issue 1, 2013. 197-214.

⁴⁶ ORBÁN Edina Eszter rajza GoogleMAP térképre vetítve.

A kriminológiában ismert Pareto függvény alkalmazhatóságát idő és távolság viszonylatában egyaránt megvizsgáltuk. Megállapítottuk, hogy a bűnügyi statisztika kiátlagolja azokat az egyedi jellemzőket, amit egy specifikus elkövetői csoporthoz köthetünk.

A Viszkis-rabló első 27 esetét dolgoztuk fel, mivel a szökését követő cselekmények az elkövető ismertségéből adódóan is már más kiértékelési módszert igényelnek. Az adatokat közlekedés – távolság – idő módszerrel⁴⁷ értékeltük ki. A rabolt értékek nagyságát nem vettük figyelembe, mivel a feldolgozás szempontjából kifejezetten tévútra is vihetne egy ilyenfajta súlyozás. A figyelembe vett kiinduló adatok az elkövetés számosságát vizsgálták csak súlyozó tényező nélkül. Ha a sorozat-bűncselekmények helyszíneinek az elkövetői főhadiszállástól számított távolságait⁴⁸ és a távolsághoz kötött gyakoriságot vizsgáljuk, akkor megfigyelhető egyfajta tovagűrűző hullámzás úgy, mint amikor egy beeső vízcsepp fodrokat kelt a tükörsíma vízfelületen.⁴⁹

Megállapítható a felrajzolt ábrából, hogy az elkövetők (A. Attila és társa) cselekményei egy 19 km hatósugarú körön belül helyezkednek el. Modellünknel megfigyelhető egy atipikus kicsúcsosodás, ami arra utal, hogy az elkövetői csoport figyelmét egy helyszín valamivel magára vonta. A kicsúcsosodás oka, hogy a két eltérő, de azonos távolságban levő helyszínen a rablások után nem történtek érdemi változások. Ezért egy újabb rablás kellően jó eredményekkel kecsegtetett, s így mindkét bankfiókban ismételten további (egy és két) támadást hajtottak végre. Az ismétlésektől megtisztított adatokkal felvett második görbén a „becsappenési hatás” jelenség jól érvényesül. (Amennyiben az első rablások után a bankfiók megerősítették volna védelmüket, ez elriaszthatta volna az elkövetőket a bűnismétléstől. Gyakorisági statisztikai alapon igaza volt a banki vezetőknek, hogy nem tettek semmit, csak a bűnözők nem kockavetéssel, hanem kockázat-haszon tervekkel és közvetetten bayesi stratégiával dolgoztak.)

A sorozat-bűncselekmény során időbeli preferenciaként az elkövetők a 3-10 perc⁵⁰ vagy a 14-18 perces utazást részesítették előnyben. A 9 perces atipikus maximum érték szintén olyan megfigyelés, ami ez elkövetők számára valamilyen szempontból vonzó volt, mivel az összes bűncselekmény negyedét ilyen időbeli távolságban követték el.

⁴⁷ A közlekedésnél a kockázat és az idő tényező miatt vizsgáltuk meg a gyalogos és a járművel történő megközelítést. A szimulációnál nem vettük figyelembe az elkövetéskori csúcsforgalmi helyzetet.

⁴⁸ A távolságok becslésekor figyelembe vettük azt, amikor az elkövető gyalogosan ment a bűncselekmény helyszínére.

⁴⁹ Saját forrás, a szerző rajza.

⁵⁰ Ebbe az időtartományba esett a gyalogszerrel, jármű nélkül elkövetett első bűncselekménye is.

Az is megfigyelhető, hogy a „becseppenési hatás” elméleti határa A. Attilánál 25 percnél húzható meg. Az időbeli tervezésnél a határ elméleti voltát nyomatékosan hangsúlyozni szükséges. Ez ideálisan forgalommentes időszakot vesz figyelembe. Az elkövetők elmondásából ismeretes, hogy számoltak a csúcsforgalom közlekedésslassító hatásával a rendőri erők tervezett kikerkezésénél is.

A távolság és az idő gyakorisági eloszlása jellemző a bűncselekményre és a bűnelkövetőre egyaránt. Egyfelől igaz, hogy ez nem olyan markáns, mint egy ujjnyom, de az elkövetői magatartás becsléséhez számos figyelemre méltó momentummal tud szolgálni. Az is megállapítható, hogy az általunk javasolt „becseppenési modell” sokkal valóságghűbben írja le a sorozat-bűncselekmények elkövetőinek szokásait, mint a szakirodalmi krátermodell.⁵¹ A krátermodell csak távolság alapján végez modellezést és ismereteink szerint a bűnismétlési adattisztítással nem foglalkozik. A krátermodell a különböző elkövetők magatartás-mintáit átlagolva ábrázolja, ami kriminológiai szempontból alkalmazható lehet, de az egyedi esetekre vonatkoztatva kevés következtetés vonható le belőle. Az egyediesítés miatt a „becseppenési-modell” jól illeszkedik a Bayes-hálós alkalmazás esélybecslésénél.

A 15. cselekménytől a rablópáros (egy esetet leszámítva) „szakosodott” egy cégcsoport bankjára.⁵² A fegyveres elkövetés igényelte az előzetes lőgyakorlatokat is. Ez arra a következtetésre is vezethet, hogy a keresett személy akár fegyveres szervezet tagja is lehet. Amennyiben nem, úgy az illegális lőgyakorlatok árulkodó nyomai után is érdemes kutakodni. Ha a bűncselekményeket megelőző korábbi archív felvételeket egybevetik, akkor a hasonló külsejű és viselkedésű személyek képei kigyűjthetők. Vélelmezhető, hogy a terepszemlénél az elkövetők még nem alkalmaznak álcát, legalábbis az arcukat nem takarják el, így a valódi arcról könnyebben készíthető azonosításra alkalmas fénykép vagy videó felvétel. A mai technikai szint mellett így akár a célpontok kamerafelvételeinek online kiértékelésével a korábban kiszűrt személyek más, potenciálisan szóba jöhető bűncselekmény helyszínén felismerhetők,⁵³ a helyszín védelme megerősíthető, és a gyanúra okot adó személyek fokozott megfigyelés alatt tarthatók.

⁵¹ Kísérletünket elvégeztük emberölési cselekményeken is. Az ölési esetekben a sorozat-elkövetők a lakhelyükön, vagy főhadiszállásukon viszonylag nagyszámú bűncselekményt követtek el. Így elmondható, hogy a „becseppenési modell” formája kötődik a bűncselekmény fajtájához is.

⁵² Amennyiben az elkövető szakosodik egy bizonyos sértettre, célszerű viktimológiai módszerekkel is górcső alá venni a tettes számára vonzó célszemélyeket vagy célobjektumokat. Ez is hozzájárulhat az előjelző munka sikeréhez.

⁵³ Az emberi bőrszín felismeréssel már figyelmeztetést lehetne adni, elültetve az egészséges gyanakvást. Igaz, hogy a női arcfestékek és púdereket vakriasztást adhatnak, ugyanakkor viszont megjegyezzük, hogy a bankrablók, és a nyilvános helyen elkövetett erőszakos bűnelkövetők tipikusan férfiak, akikre viszont kevésbé jellemző az arcfestés.

Összegzés

Tanulmányunkban bevezetést adtunk a sorozat bűncselekmények Bayes-hálóval támogatott interdiszciplináris értelmezéséből. A témához igazítottan röviden áttekintettük a valószínűségszámítási és gráfelméleti fogalmakat. A Viszkis-rabló első cselekmény-sorozatának feldolgozási részleteivel illusztráltuk állításainkat, majd az események térképészeti feldolgozásának eredményeiből is hoztunk példákat.

A SZOCIÁLIS FARMOK NYUGAT-EURÓPAI MODELLJEI

Bevezetés- történeti áttekintés

Az emberekről való gondoskodás tekintetében a természet és a mezőgazdaság nyújtotta lehetőségek kiaknázása, felhasználása nem új keletű. A legkorábbi felismerhető „gondoskodási program” (care programme), amit a „zöld gondoskodás elvének” nevezhetünk, Geel-ben, Flandriában jelent meg 1350 körül. A gondoskodásra szorulókat a faluban lakó családoknál, vidéki környezetben dolgoztak napi rutinként, ahol főként különböző agrártevékenységeket végeztek. A Geel-ben folyó program volt az első olyan példák egyike, amelyet ma terápiás lakó és munkaközösségnek hívnánk. Ez a fajta gondoskodás még ma is létezik Geel-ben, Belgiumban.

Benjamin Rush-t, a kora 19. századi amerikai orvost gyakran a modern terápiás kertkultúra atyjának tekintik. Azt vizsgálta, hogyan hat az emberekre a szabad környezetben végzett munka. Megfigyelései szerint a menedék farmon végzett munka jótékony hatással bír. A menedékrendszer, amelyet a zárt ajtókon kívüli farmtevékenységek és munkavégzés jellemezte, egészen a 20. század közepéig fennmaradt. Ezek a tevékenységek a terápiás jótékony hatás mellett hasznos időtöltést is nyújtottak az embereknek. Kezdetben a kertészkedést csak a fizikailag sérült betegek rehabilitációja, felépülése érdekében alkalmazták, majd a mentális egészségügyi problémákkal és tanulási nehézségekkel küzdők esetében is megoldásnak találták. Az 1950-es, '60-as években a foglalkozásterápia meghatározó tevékenységévé vált.

Az első terápiás közösségek az Egyesült Királyságban jöttek létre a II. világháború alatt. Ezek a terápiás közösségek olyan csoport alapú terápiás programok voltak, ahol a vidéki zöld környezetből eredő előnyöknek meghatározó szerepe volt. Számos formája alakult ki, melyek közül az egyik a Champhill Közösség¹ volt, melyet *Dr. Karl König* alapított 1939-ben. König a társadalom peremére szorult emberek életén akart javítani, így megalapította az első Camphill közösséget a sajátos nevelési igényű gyermekek számára Aberdeen-ben, Skóciában. A mozgalom később szerte a világban elterjedt.

Az 1950-es, '60-as években az Egyesült Királyságban számos terápiás kertet létesítettek már kifejezetten hátrányos helyzetű személyek érdekében. Ez időben alakult ki a terápiás kertek mellett a zöld gondoskodás számos más fajtája. Ezek a korábbi kezdeményezések továbbvivőinek tekinthetőek, hiszen ugyanazon célcsoportú kör számára nyújt terápiás lehetőséget (mentális

---

* dr. Orosz Flóra, elsőéves PhD hallgató, Miskolci Egyetem, Deák Ferenc Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola, témavezető: Prof. Dr. Csák Csilla intézetigazgató, egyetemi tanár, oroszflora93@gmail.com

¹ A *Camphill Közösségek* biztosítják a tanulási nehézségekkel, mentális egészségügyi problémával és más speciális szükségletet igénylő gyermekek, fiatalok és felnőttek számára, hogy kölcsönös tiszteleten és egyenlőségen alapuló környezetben éljenek, tanuljanak és dolgozzanak másokkal együtt. Ma több mint 100 Camphill közösség működik több mint 20 európai országban, Észak-Amerikában, Dél-Afrikában és Indiában. Forrás: <http://camphill.net/> (2017.11.10.)

problémákkal és tanulási nehézségekkel küzdők), ugyanakkor ki is bővült valamennyi kiszolgáltatott és kirekesztett csoportra.²

Elmondható tehát, hogy a zöld környezet és az egészség kapcsolatának jelentősége már a 14. században megjelent. Máig pedig különböző formája alakult ki. A zöld gondoskodás diverzitása, illetve a zöld gondoskodási tevékenységek sokszínűsége folytán azonban nem alakult ki egy általánosan elfogadott definíció, hanem gyűjtőfogalomról van szó. Magába foglalja a szociális/gondoskodó farmokat („social/care farm” vagy más néven „farming for health”), a terápiás kertkultúrát és a gyógyító kerteket, az állat-asszisztált terápiákat. Egyszerűen megfogalmazva azt mondhatjuk, hogy a zöld gondoskodás mentális és fizikális jóllétet, illetve szociális és ismeretátadást elősegítő szolgáltatásokat, előnyöket nyújt a mezőgazdasági munkába történő bevonással. A társadalom kiszolgáltatott és kirekesztett tagjai (hátrányos helyzetű személyek) - mentális betegséggel, testi fogyatékkal, hátrányos helyzettel és más problémákkal küzdők – számára a gyógyulás, illetve a rehabilitálás lehetőségét biztosítja, vagy stabilizálja, illetve pozitív irányba fejleszti állapotukat a zöld környezetben végzett tevékenységek által. Az egészséges emberek számára pedig az ismeretszerzés, a képzés helye, a mezőgazdasági munka pedig a vidéki élet újraéledését segítheti.³

A szociális farm fogalma

Az előzőekben meghatározott zöld gondoskodási formák közül az egyik a szociális farm (gondoskodó farm) modellje, mely egyre inkább egy megfelelő alternatív megoldásként szolgál Európa azon vidéki területei számára, ahol az állami szociális szolgáltatás gyakran nem létezik, nem megfelelő, nem elérhető vagy gyenge minőségű. Olyan fejlődő modell, amely a hagyományos egészségügyi szolgáltatás és az emberi társadalom más ágazatai (pl. mezőgazdaság, kertészet, táj- és természetvédelem, állattartás és állattenyésztés) közötti kapcsolatot jelenti. A farmon növényekkel, állatokkal, a környezettel, a természet és a táj elemeivel kapcsolatos mezőgazdasági tevékenységek folynak. Az alapkövet maga a farm jelenti, amely biztosítja a farm szolgáltatásait igénybe vevőknek a biztonságos, helyreállító környezetben való készségfejlesztést, rehabilitációt, integrációt.⁴ Az integráció (szociális inklúzió) a hátrányos helyzetű személyek befogadása és elfogadása nyomán valósul meg- ami a szociális farm lényegét adja. Esélyegyenlőségen alapuló modell, amely elsősorban az érintettek számára nyújt előnyös tevékenységeket, és csak másodsorban szolgálja a piaci szereplőket (pl. a támogatott foglalkoztatás révén) és a piaci értékesítést (a farmon megtermelt termékek értékesítése folytán). Továbbá a társadalmi és

---

² Marjolein ELINGS: *Effect of care farms, Scientific research of on the benefit of care farms for clients*, Plant Research International, Wageningen UR, The Netherlands, 2012 April, 7-8.o.; Joe SEMPIK et al: *Green care, A Conceptual Framework. A report of the Working Group on the Health Benefits of Green Care In: COST Action 866, Green Care in Agriculture*. Loughborough University, 2010 April, 13-17.o.

³ Dorit Karla HAUBENHOFER et al.: *The Development of Green Care in Western European Countries*, *The Journal of Science and Healing*, 2010 March/April, 106-107.o. ; Bente BERGET et al.: *Green Care in the Nordic countries- a research field in progress. Report from the Nordic research workshop on Green Care in Trondheim, June 2012*, HealthUMB Norwegian University of Life Sciences 2012 December, 1.o.; lásd még: Norwegian Ministry of Agriculture and Food, Norwegian Ministry of Local Government and Regional Development: *Green care, National Strategy*, Oslo, 2012 February, 7.o. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/lmd/vedlegg/brosjyrene_veiledere_rapporter/m-0734_green_care_national_strategy.pdf (2017.11.10.)

⁴ Chris LECK et al.: *Agriculture- who cares? An investigation of 'care farming' in the UK*, *Journal of Rural Studies*, 2014. 313-314. o.; M. LANFRANCHI et al.: *Agriculture and the social farm: Expression of the multifunctional model of agriculture as a solution to the economic crisis in rural areas*, *Bulgarian Journal of Agricultural Science*, Agricultural Academy, 2015. 711.o.

gazdasági kooperáció⁵ különböző szintű formái jelennek meg a szociális farm modellben: közös felelősség és társadalmi felelősségvállalás, személyiségfejlesztés, ismeretátadás, fenntartható mezőgazdaság, környezettudatosság, valamint gazdasági előnyök is.⁶ Ebből adódóan egy multifunkcionális mezőgazdasági formával állunk szemben, mely a mezőgazdaság elsődleges funkcióján, a mezőgazdasági termelési tevékenységen (növénytermesztés, állattartás, alapanyag-feldolgozás...) kívül társadalmi és ökológiai funkciót is ellát.⁷ Így pl. integrálja a hátrányos helyzetűek széles körét; lehetővé teszi a szemléletformálást; új munkalehetőséget teremt és növeli a vidéki területek vonzerejét; elősegíti a környezettudatosságot; magába foglalja a természeti erőforrások, a táj és a biodiverzitás megőrzését. Az Agenda 2000 című bizottsági dokumentum (1997) meghatározása szerint a multifunkcionalitás az „európai mezőgazdasági modell” sajátossága.⁸

A szociális farm, multifunkcionális jellegéből adódóan fontos társadalmi és gazdasági jelentőséggel bír. Társadalmi szükségessége és jelentősége abban áll, hogy a társadalom nagy hányadát érintő problémát, a hátrányos helyzetben lévők mentális körülményeit, foglalkoztatási lehetőségeit javítja azáltal, hogy bevonja, integrálja ezeket az embereket. Célja a társadalmi integráció, a munka világába való vissza- és bekerülés, valamint a mezőgazdaság társadalmi szerepének ösztönzése. Gazdasági jelentősége pedig az, hogy mezőgazdasági tevékenységeket végeznek a farmokon, a farmok pedig erősítik a vidéki közösségek életképességét és ösztönzi a vidék és a város kapcsolatát.⁹

Szociális farmok típusai

2004-ben jött létre az ún. „Community of Practice Farming for Health” (Az egészséget elősegítő mezőgazdaság gyakorlatának közössége), mely célul tűzte ki a különböző európai országok gyakorlatának összegyűjtését. Az adatgyűjtés során világossá vált, hogy a szociális/gondoskodó farmok modellje fokozatosan terjed Európában. Alapvetően a szociális farmok három kategóriája különböztethető meg:

- Zöld gondoskodás (Green care farms)
- Terápiás kertkultúra és gyógyító kertek (Horticultural therapy, Healing gardens)
- Állatasszisztált terápia (Animal-assisted therapy).

---

⁵ A *kooperáció* jelentése partnerség, együttműködés egy közös cél elérése érdekében. A csoportban való lét és kapcsolatrendszer teremti meg az együttműködés alapját, ami a kooperációban ölt testet. Társadalmi és gazdasági területen is megjelenik, amely területek gyakran összekapcsolódnak, mint a szociális farmok esetében is.

⁶ CSÁK Csilla: Szociális inklúzió megvalósulása a szociális farmrendszer keretei között In: Dr. Lipták Katalin (szerk.): „Mérleg és Kihívások” IX. Nemzetközi Tudományos Konferencia, Konferencia Kiadvány, Miskolc-Lillafüred, 2015. október 255-256.o.; Dorit Karla. HAUBENHOFER et al.: i.m. 106.o.

⁷ CSÁK Csilla-KENDERES György: New organizational and employment opportunities of the multifunctional agriculture, In: Kékesi Tamás (szerk.): *The Publications of the MultiScience - XXX. microCAD International Multidisciplinary Scientific Conference*, Miskolc, University of Miskolc, 2016. 1-11.o.

⁸ FODOR László: A multifunkcionális és fenntartható mezőgazdaság európai modellje, *Pro Futuro* 2012. 2. sz. 128-129.o.; HAMZA Eszter: A diverzifikáció főbb összefüggései a mezőgazdasági vállalkozásokban, Doktori (PhD) értekezés, Szent István Egyetem, Gödöllő, 2011. 10-11. o. https://szie.hu/file/tit/archivum/Hamza_Eszter_ertekezes.pdf (2016.09.23.); bővebben lásd: FEHÉR Alajos et al.: Birtokkoncentráció, foglalkoztatás, diverzifikáció és multifunkcionalitás, *Gazdálkodás*, 2010. 3. sz. 290-291.o.;

⁹ Ivana BASSI et al.: Social farming: a proposal to explore the effects of structural and relational variables on social farm results, *Agricultural and Food Economics*, 2016., 1-3.o.

A továbbiakban az egyes kategóriák ismérveit elemeznénk fókuszba állítva, hogy hol terjedt el, milyen célcsoporttal körrel, milyen tevékenységek jellemzőek és hogyan alakul a pénzügyi támogatás kérdése. Egy-egy országon keresztül mutatjuk be ezeket a kérdésköröket illusztrálva ezzel a kategóriák gyakorlati megvalósulást.¹⁰

Zöld gondoskodás

E kategória vezető országai közzé tartozik Norvégia, Hollandia, Olaszország és Belgium. Szlovéniában, Svédországban és Finnországban is megjelenik ez a típus, de még új jelenségnek minősül. Az országok között nagy eltérések mutatkoznak az elnevezés, célcsoporttal kör, tevékenységek és célok, valamint a pénzügyi támogatás terén. Az elnevezésbeli különbségek a gondoskodás és a mezőgazdasági termelés közti kapcsolatból ered, ugyanis különbség tehető a farmok között aszerint, hogy a gondoskodás vagy a mezőgazdasági termelés helyeződik előtérbe. A célcsoporttal kör diverzitása értelmében a tág értelemben vett hátrányos helyzetű embereknek – mentális problémákkal küzdők, autisták, pszichiátriai betegek, munkanélküliek, börtönviseltek, gyerekek, stb.- nyújt segítséget a farm, de az egyes farmok más-más alanyi kört céloznak. Bár közös a zöld gondoskodás esetében a mezőgazdasági tevékenység végzése és az ismeretszerzés, tanulás lehetősége, ezek célja eltérő: irányulhat tényleges hasznos munkavégzésre, a munkavégzéshez szükséges ismeretek elsajátítására, speciális terápiás célokra, társadalmi integrációra, de akár az ott lakás biztosítására is. A farmok működésének finanszírozása történhet az önkormányzatok részéről a farmokkal kötött megállapodás, egészségügyi intézményekkel való együttműködés vagy egy személyi keret alapján.¹¹

Hollandiában a zöld gondoskodás virágzó és rendkívül fejlett ágazat, mely a multifunkcionális mezőgazdaság leggyorsabban fejlődő formája –megjegyezzük, hogy a szociális farm kategóriái közül valamennyi megtalálható Hollandiában, de a legjelentősebb, legelterjedtebb közülük a zöld gondoskodás. Alapvetően egy alulról építkező modellként jelent meg a mezőgazdaság és gondoskodás kombinációjának jótékony hatását valló gazdálkodók kezdeményezésére. Felismerték annak szükségességét, hogy kielégítsék a társadalom változó szükségleteit –így a hátrányos helyzetű személyek helyzetének javítását- és építsék, elmélyítsék a vidéki és városi környezet kapcsolatát. A farmok esetében különbség tehető:

- a hagyományos, független családi gazdaságok és
- az ún. szervezeti/intézményi farmok között.

Az első esetben a vállalkozó saját költségére és kockázatára vezeti a farmot. Több jogi forma létezik Hollandiában, amelyikbe a gazdálkodó besorolhatja farmját, vállalkozását annak céljai és szervezeti formájának megfelelően: egyéni vállalkozás, civil szervezet, közkereseti társaság, betéti társaság vagy alapítvány. A második esetben pedig a farm mind pénzügyileg, mind szervezetenként egy egészségügyi intézmény része, mely felelős a farmért, és amely meghatározza a működési

---

¹⁰ Jan HASSINK-Majken VAN DIJK: Farming for Health Across Europe, In: Jan Hassink-Majken van Dijk (szerk.): *Farming for Health, Green-Care Farming Across Europe and the United States of America*, Springer, Dordrecht, Netherlands, 2006. 347-348.o.

¹¹ Jan HASSINK-Majken VAN DIJK: i. m. 348-350.o.

elveket.¹² Valamennyi farm a mezőgazdasági termelést kombinálja a gondoskodási tevékenységgel. Illetve a farmszolgáltatás kapcsolatát teremtett az egészségügyi szolgáltatással is.

A célcsoporti kör a hátrányos helyzetű emberek széles körét öleli fel: legnagyobb hányadát a tanulási nehézségekkel küzdők – ezen belül is azok a felnőttek, akik nem részesültek oktatásban és azok a gyerekek, akik speciális oktatásra szorulnak – és a mentális problémákkal küzdők alkotják, valamint autisták, pszichiátriai betegek, testi fogyatékosokkal rendelkezők, időskorúak, szenvedélybetegek, börtönviseltek és munkanélküliek számára is segítséget nyújt a modell. A gyakorlatban a farmok gyakran nem csak egy célcsoporti körre fókuszálnak, hanem a résztvevők tág körét fogadják, mely több pozitívummal is jár. Egyrészt, finanszírozási szempontból ezáltal a farmok több forrásból juthatnak támogatáshoz; másrészt, szociális szempontból pedig a különféle problémákkal küzdők egymás segítségére szolgálnak.

A résztvevők különböző mezőgazdasági tevékenységet végeznek, de több farm esetében is megjelennek a kertészeti tevékenységek. A legtöbben a farm biztosította gondoskodás miatt érkeznek, akik számára a farmok elsősorban nappali foglalkozást nyújtanak, illetve fontos szerepe van a foglalkoztatási képzéseknek és a tényleges munkavégzés is. Emellett előfordulnak olyanok is, amelyek helyben lakást is biztosítanak.

Hollandiában a zöld gondoskodás pénzügyi finanszírozása egy kialakult rendszeren alapul. A farmszolgáltatás nagy részének finanszírozásáról az ún. „AWBZ”¹³ (Általános Orvosi Költségekről szóló törvény) rendelkezik, amely minden holland állampolgár számára egy kötelező biztosítási fajtáról rendelkezik.¹⁴ A farmok négyféle módon juthatnak a törvény által biztosított támogatáshoz:

- A PGB-t (személyes büdzsé) kapó hátrányos helyzetűek rendelkezésére álló kerete által. Ezek az egyének saját elhatározásuk alapján vagy törvényes képviselőjük dönthet úgy, hogy igénybe veszik a farm szolgáltatásait a farmmal kötött szerződés keretében, melyet a rendelkezésére álló PGB-ből finanszíroznak. A farmok nagy hányada jut ilyen módon támogatáshoz.
- Szintén jelentős számú gondoskodó farm jut forráshoz a számukra elkülönített támogatásokból, melyet a résztvevők szükségleteinek finanszírozására fordíthatnak.
- Vannak olyan farmok, melyek más egészségügyi intézménnyel működnek együtt, és onnan kapnak forrásokat.
- Egyre több farm szerez AWBZ akkreditációt és válik hivatalosan is gondozási intézménnyé. Ezáltal pedig közvetlenül jutnak pénzügyi támogatáshoz az AWBZ bázisából.
- Előfordul azonban olyan farm is, mely nem kap semmilyen forrást az általuk végzett gondoskodási tevékenységeikért, hanem azt teljesen önkéntes alapon teszi.

Kiemelendő Hollandiában a „*Support Centre for Agriculture and Care*” (a Mezőgazdasági és Gondoskodási Támogatási Központ), amely egy non-profit, a Mezőgazdasági és a Népjóléti és Egészségügyi Minisztérium által támogatott szervezet. A Központ által kialakításra került egy akkreditációs rendszer, mely szerint azok a farmok, amelyek teljesítik az akkreditációs kézikönyvben lefektetett kritériumokat, feltételeket, regisztrált gondoskodási szervezetté válnak.

---

¹² Dutch National Support Centre for Agriculture and Care: *Handbook for Dutch care farmers* 55-57. o. <file:///C:/Users/User/Documents/Szociális%20farm/Anyagok/dutch-handbook-1.p> (2017.11.11.)

¹³ AWBZ a holland *Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten* rövidítése.

¹⁴ A krónikus betegségek kiadásait és azokat a költségeket fedezi, amelyeket a biztosítások nem.

Független szakértők végzik a minősítést, akik értékelése alapján dönt a Támogatási Központ. Több farm a bürokrácia kezelése és az akkreditáció megszerzése végett helyi szövetkezetté alakult át.

A zöld gondoskodást érintő politikák tekintetében jelenleg nincs a farmokra vonatkozó kifejezett nemzeti politika, de több olyan minisztériumi rendelkezés van, amely kiterjed a farmokra - például a Mezőgazdasági, Természetvédelmi és Élelmiszerbiztonsági Minisztériumé. Regionális szinten a tartományok hoznak a farmokat érintő intézkedéseket. Mindezek alapján leszögezhető, hogy Hollandiában egy rendkívül fejlett, jól működő, kiépült zöld gondoskodási rendszer működik.¹⁵

Terápiás kertkultúra

Visszaulva a nyugat-európai modellek történeti áttekintésére már említésre került, hogy az 1950-es és '60-as években jelent meg a foglalkozásterápia speciális tevékenységi formájaként a kertészkedés az Egyesült Királyságban. Ma is elsősorban itt és Svédországban jelentős szociális mezőgazdasági típus. Jellemzően az egészségügyi intézmények vagy helyi közösségek, bejegyzett jótékonyági szervezetek működtetik. E típus esetén is a célcsoporti kör sokszínűsége figyelhető meg, de valójában mindenki számára igénybe vehető formáról van szó. A résztvevők különféle mezőgazdasági tevékenységeket végeznek a farmokon, illetve a zöld környezet megismerését, a másokról való gondoskodást, a felelősségtudat kialakulását, ismeretek szerzését vagy akár hasznos időtöltést nyújtja számukra. A működést különböző forrásokból fedezik: iskolákkal kötött megállapodásokból (az iskolás gyerekek a farmokon oktatásban részesülnek), workshopok szervezéséből, a farmon megtermelt növények és tartott állatok húsának eladásából, vállalkozások társadalmi felelősségvállalásán keresztül, adományokból.¹⁶

Svédországban az utóbbi években egyre több ember kényszerül betegszabadságra a stresszes életmód miatt, melynek hatására szükségszerűvé vált a munkahelyi egészségügyi helyzet, a betegfelvétel és a rehabilitáció javítása. A terápiás kert a nyugalom és a gyógyulás helye. Olyan emberek számára nyújt segítséget, akik hosszú távú betegszabadságra kényszerülnek mentális problémák vagy kifáradás következtében, valamilyen mentális problémával küzdenek, vagy betegség, sérülés, függőség vagy nemi erőszak miatt rehabilitációs folyamatban vesznek részt. Egyre több kórház és idősek otthona is alkalmazza a terápiás kertkultúrát és biztosítja ezáltal a rehabilitációt, terápiát a betegeknek, időskorúaknak. A mezőgazdasági tevékenységek közül a kertészkedés és a növénytermesztés, növények gondozása alkotja az egészséget támogató tevékenységeket, de ezeken kívül pihenés, a természetben való tartózkodás is elősegíti a terápiát. Ez egy kognitív módszer, ami során a résztvevők új ismereteket sajátíthatnak el, vagy az elvesztetteket kaphatják vissza.

A működési struktúrát tekintve nincs Svédországban külön a szociális farmokat (kerteket) és farmtevékenységeket (terápiás kertkultúrát) támogató szervezet. A Svéd Gazdálkodók Szövetsége (Federation of Swedish Farmers) támogatja ezt a modellt, ami a „Természet és

---

¹⁵ Deborah WILCOX: Farming and Care across Europe, 2007. 12-18.o. https://www.carefarminguk.org/sites/carefarminguk.org/files/Nuffield_Report.pdf (2017.11.12.); Marjolein ELINGS-Jan HASSINK: Farming for Health in the Netherlands, In: Jan Hassink-Majken van Dijk (szerk.): *i. m.* 163-179. o.; Paolo PIERONI: „A journey through social farming in Europe”: the case studies – The Netherlands, In: Francesco Di Iacovo, Deirdre O’ Connor (szerk.): *Supporting policies for Social Farming in Europe, Progressing Multifunctionality in Responsive Rural Areas*, Press Service, Arisa, 2009. 120-129.o.

¹⁶ Jan HASSINK-Majken VAN DIJK: *i. m.* 351. o.; Dorit Karla HAUBENHOFER et al.: *i. m.* 108-109.o.

Egészség” nevű nemzeti program elindításával kialakította az első hálózatot az egészségügyi szektor, a zöld gondoskodás, az állami hatóságok és az üzleti világ között.

Támogatási kérdés kapcsán a Társadalombiztosítási Hivatal az a svéd hatóság, mely részben vagy egészben finanszírozza a rehabilitációs, terápiás tevékenységeket a rehabilitációs szervezetekkel kötött szerződés keretében. Azonban más, állami jellegű támogatási forma nincs Svédországban, ami igénybe vehető lenne a szociális farmszolgáltatás svéd modellje által. Lehetőség van arra, hogy az emberek elsajátítsák a terápiás kertkultúra tudományát és terapeutává váljanak, mindezt egyetemi szintű képzéseket keretében tehetik meg.¹⁷

Állatasszisztált terápia

A szociális mezőgazdaság talán legkevésbé elterjedt és alkalmazott típusa. Ezen belül is a legismertebb formája a lovas terápia, melynek Finnországban elismert státusza van. Az állatasszisztált terápia előnyeit felfedezve a másik két kategória is alkalmazza az állatokkal végzett terápiát, így a gyakorlatban általában kombinált kategóriaként jelenik meg. Az állatasszisztált terápia során az állatokról való gondoskodás, a velük való terápia elősegíti a rehabilitációt, a készségek fejlődését, a tanulási folyamatot.¹⁸

Finnországban az állat-asszisztált terápia, azon belül is a lovas terápia terjedt el. Ez egy jól szervezett farmmodell elismert státusszal és támogatási háttérrel. A célcsoportba tartoznak a gyerekek, autisták, figyelemzavarral vagy mentális problémával küzdők, függőségtől szenvedők. Számukra tanulási lehetőséget, rehabilitációt, személyiségbeli fejlődést nyújt a terápia. A lovas terapeuta azonban csak szakképzett ember lehet. A Ypäjä-i Lovas iskola jelenleg az egyetlen olyan intézmény, ahol valaki képzett lovas terapeutává válhat. A képesítéssel rendelkezők a Finn lovas terapeuták szövetségének tagjaivá válnak, amely biztosítja a tagok közti kapcsolatot, a szakismeret fejlesztését,

A támogatás Finnország esetében is több helyről érkezik: a Társadalombiztosítási Intézet, a helyi önkormányzatok szociális szolgáltatás keretében vagy betegegyesületek finanszírozzák a terápiát. A helyi szociális szervezetek fizetség ellenében veszik igénybe a lovas terápiát, valamint származhat a hátrányos helyzetű személyek szervezetétől is. Továbbá a finn kormány is támogatja a szociális jóléti és egészségügyi rendszert, amely fejleszti az emberek jóllétét, egészségét és csökkenti társadalmi kirekesztést.¹⁹

A szociális farm magyarországi modellje

Magyarországon a szociális farm „*A szociális szolidáris elveinek megfelelően, a társadalmi és környezeti szemléletformálás érdekében működő kooperatív gazdálkodási forma, amely mezőgazdasági termelő, feldolgozó, szolgáltató tevékenységet végez hátrányos helyzetű személyek bevonásával; illetőleg mezőgazdasághoz kapcsolódó szemléletformáló kiegészítő tevékenységet végez a társadalom szélesebb köre számára*”.²⁰ Hazánkban a szociális

¹⁷ Bente BERGET et al.: *i. m.* 2-3.o.; Karin ABRAMSSON-Carina TENNGART: Nature and Health in Sweden, In: Jan Hassink-Majken van Dijk (szerk.): *i. m.* 127-133. o.

¹⁸ Jan HASSINK-Majken VAN DIJK: *i. m.* 351. o.; Dorit Karla HAUBENHOFER et al.: *i. m.* 108-109.o.

¹⁹ Ulla PARTANEN et al.: Farming for Health in Finland, In: Jan Hassink-Majken van Dijk (szerk.): *i. m.* 135-144.o.; Dorit Karla HAUBENHOFER et al.: *i. m.* 108-109.o.

²⁰ A Szociális farmok létrehozása Magyarországon projekt keretében felállított munkacsoport fogalmazta meg a szociális farm hazai fogalmát: JAKUBINYI László: A szociális farm fogalma és típusai In: Kajner Péter-Jakubnyi László

farm modellje egy új jelenség, működési struktúráját tekintve még gyerekcipőben jár. Kevesek által ismert mezőgazdasági innováció. Maga a fogalom még ismeretlen, mint jogi kategória, mivel egy alulról építkező modellel. Ennek nyomán, a társadalom peremén élőket támogatni hivatott szervezetek stratégiai és szakismereti hiányosságokkal küzdenek, a hatékony működést a pénzügyi források hiánya mellett a jogi szabályozásban rejlő anomáliák is gátolják. Ez egyrészt a jogi szabályozás hiányosságaira, másrészt a jogi szabályozás ellentmondásaira vezethető vissza, amelyben jelenleg a szociális farm tevékenységet végző szervezetek nem tudnak működni.²¹ Így a jogi szabályozásnak kell választ adnia egy már működő, új jelenségre. Hiányzik még az együttműködés is a hátrányos helyzetű célcsoportokat képviselők között, illetve a jó gyakorlat megosztása, mely tényezők szintén korlátozzák a kezdeményezések létrejöttét, és a meglévők működését. Ezek kialakulása még várat magára.

Az egyik alapvető problémát az okozza, hogy a mezőgazdasági tevékenység végzésének alapvető feltétele a mezőgazdasági földterülettel való rendelkezés, de minimum annak birtoklása, használata, azaz vagy a tulajdonosi pozíció vagy a haszonbérleti pozíció megszerzése. A jelenlegi földforgalmi szabályozás azonban csak korlátozott alanyi kör számára enged tulajdonszerzési jogosultságot²², illetve biztosít földhasználati jogosultságot²³; haszonbérlet jogcímén pedig köznevelési feladatot ellátó intézmény, felsőoktatási intézmény, bevett egyház szerezhethet földhasználatot. Ezek között azonban nem szerepelnek azok a szociális intézmények, amelyek hátrányos helyzetű célcsoport részére biztosítanak terápiás céllal mezőgazdasági termelést. A cél, tehát annak elérése, hogy a szociális farm tevékenységet végző szervezetek ezt a jogosultságot meg tudják szerezni.

A pénzügyi források terén²⁴ pedig elmondható, hogy bár léteznek a szociális farmok számára igénybe vehető támogatási formák, azonban szükséges lenne ezek szociális tevékenységekre való konkretizálása, valamint az alanyi kör kibővítése a szociális farmokkal (de legalábbis a szociális farmszolgáltatást nyújtók körével). Ugyanis a farmok létesítésének, illetve hatékony működésének további elengedhetetlen feltétele a pénzügyi források biztosítása. Bár a távlati cél az önfenntartóvá válás, kezdeti támogatás nélkül mindez lehetetlen.

Összességében a legfontosabb az, hogy a szociális farmtevékenység legalizált, szabályozott tevékenység legyen. Ehhez egy olyan garanciális rendszert kell kialakítani, amely képes biztosítani a szociális farmtevékenység megállapításának anyagi és eljárási rendjét.

Külföldi példák alapul vétele

Az előző pontban kifejtettek alapján – hazai modell működésbeli nehézségei- szükségesnek tartom a nemzetközi példák figyelembe vételét. Arra való tekintettel, hogy Nyugat-Európában a

---

(szerk.): *Szociális farmok létrehozása Magyarországon. Kézikönyv és fejlesztési javaslatok*, Szimbiózis Alapítvány, Miskolc, 2015. szeptember, 28.o.

²¹ Részletesebben lásd: OLAJOS István: *Legislacione estera: Agricultural problems from the post to future in Hungary*, *Rivista di Diritto Agrario*, 2010/4., 716-726.o.; ANDRÉKA Tamás-OLAJOS István: *A földforgalmi jogalkotás és jogalkalmazás végrehajtása kapcsán felmerült jogi problémák elemzése*, *Magyar Jog*, 2017. 7-8. sz. 410-424.o.

²² A 2013. évi CXXII. törvény (Továbbiakban: Földforgalmi törvény) 6-15. § alapján természetes személy, jogi személy és jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet, állam, önkormányzat, egyház

²³ Földforgalmi törvény 40. § alapján földműves, mezőgazdasági őstermelő

²⁴ A földtulajdoni kérdésekhez kapcsolódó pénzügyi jogi kérdések és az agrárpénzügyek elemzését találhatjuk Nagy Zoltán tanulmányaiban: NAGY Zoltán: *A termőfölddel kapcsolatos szabályozás pénzügyi jogi aspektusai*, In: Csák Csilla (szerk.): *Az európai földszabályozás aktuális kihívásai*, Miskolc, Novotni Alapítvány, 2010, 187-197.o.; NAGY Zoltán: *A mezőgazdasági tevékenységet végzők adójogi szabályozása egyes jövedelemadóknál*, *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, Miskolc University Press, Miskolc, Tomus XXIII/2, 2005. 333-349.o.

szociális farm modelljének már sokkal nagyobb hagyománya van, nagyobb tapasztalattal, jól működő gyakorlattal rendelkeznek Európa ezen országai, Magyarország számára követendő mintának bizonyulnak mind a támogatási, mind a szabályozási területen.

A pénzügyi támogatás kérdése kapcsán a Hollandiában kialakításra került AWBZ figyelembe vételét, megfontolását tartjuk hasznosnak, mely szinte teljes mértékben lefedi és biztosítja a zöld gondoskodó farmok pénzügyi forrásait. Hazánkban az agrár- és vidékfejlesztési támogatási rendszert vizsgálva megállapítható, ahhoz, hogy a közvetlen támogatások alanyává válhassanak a szociális farmok, mezőgazdasági termelőszervezetté kellene válniuk, vagy nevesíteni kellene az alanyi körben a szociális intézmények között, különben elesnek a földhasználati jogosultságtól, nem szerezhethet földtulajdonosi jogcímet, így pénzügyi támogatást sem.

A joghézagok megoldását háromféle módon képzelhető el. Az első javaslat a szociális gazdaságot szabályozó kerettörvény megalkotása, amelyben a szociális gazdaság lehetséges formái között a szociális farm szabályozása is helyet kapna. A kerettörvény meghatározná egyrészt az általános, szociális gazdaságra vonatkozó szabályokat, másrészt az egyes formákra, így a szociális farmra vonatkozó speciális szabályokat is. Második javaslat szerint a megalkotásra váró mezőgazdasági üzemtörvény²⁵ keretein belül, a mezőgazdasági üzemek között, mint egyik üzem típust kellene feltüntetni a szociális farmot, a szociális szövetkezetekhez hasonlóan. A mezőgazdasági üzemek tipikusan profitorientáltan működő, gazdasági termelő egységek. Ezek mellett kapnának helyet azok a társadalmi jellegű vállalkozások (szociális intézmények, civil szervezetek), amelyek elsődleges célja nem a profitszerzés. A törvényt továbbá szükséges kiegészíteni a vonatkozó speciális rendelkezésekkel. Végül a harmadik megoldási javaslat egy külön, a szociális farmokat szabályozó, új jogszabály megalkotása. Ennek fejezetei tartalmazzák a szociális farm fogalmát, a farmtípusokat és azok jellemzőit, a szociális farmtevékenység végzésének feltételét, az alanyi és fenntartói kört és az állami elismerés rendjét. Valamint egységes szerkezetbe foglalva határozná meg a szociális farmok támogatási lehetőségeit.

Záró gondolatok

A szociális farm modell a szociális mezőgazdaság olyan formája, mely a hagyományos mezőgazdasági tevékenységeket ötvözi a másokról való gondoskodással. A szociális farmok számos pozitívumot hordoznak magukban. Szociális, egészségügyi és oktatási gondozást biztosítanak, melyek gazdálkodói tevékenységekhez kapcsolódnak: pl. zöldségek-gyümölcsök termesztése, állatok gondozása. Ezek komplex jelentőséggel bírnak. Egyrészt elősegítik a társadalom kiszolgáltatott helyzetben lévő tagjai mentális és fizikális jóllétét, gyógyulását. Továbbá ismeretátadást elősegítő szolgáltatásokat nyújtanak a mezőgazdasági munkába történő bevonással, még hozzá személyre szabottan. Jelentősen javítják az életminőséget a szociális farmon végzett tevékenységek. Valamint a farmon való foglalkoztatás segíti a személyes fejlődést, lehetővé teszi a társadalomba való be- és visszailleszkedést, fejleszti a társas és munka jellegű készségeket. Nem utolsósorban a kiegyensúlyozott, zöld környezet biztosítanak a résztvevők személyes biztonságát eredményezi.

Az egyes szociális farm típusok hatékonyabb működése érdekében célszerű lenne egy egységes európai fogalom megalkotása, valamint egy kritériumrendszer felállítása. Egy

---

²⁵ Az Alaptörvény a termőföldeket érintő jogi szabályozás területén három sarkalatos törvényt szabályoz. Ezek közül egyedül a földforgalmi törvény készült el. A mezőgazdasági üzemek jogállását szabályozó törvény megalkotása még várat magára. 2014-ben bár született egy törvényjavaslat, amely nem került elfogadásra.

együttműködési háló, kapcsolatrendszer kialakítása pedig megkönnyítené az egyes országok, illetve az országokon belüli jó gyakorlat és a felmerülő problémák megosztását, megvitatását és a kölcsönös segítségnyújtást. Ez az igény már az Európai Unió szintjén is felmerült. A szociális mezőgazdaság egyre növekvő jelentősége ugyanis arra készítette az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságot (EGSZB), hogy véleményt dolgozzon ki ebben a témában.²⁶ Ebben megfogalmazta ajánlásait, következtetéseit. A Bizottság szükségesnek találja egy statisztikai kutatás elvégzését a szociális mezőgazdaság különböző formáinak feltérképezésére, valamint egy interdiszciplináris kutatást is az érintett területek elemzése érdekében. Az EGSZB fontosnak tartja egy szociális mezőgazdasági hálózat létrehozását a tapasztalatcsere érdekében, és egy európai szintű csúciszerv felállítását. A véleményben a Bizottság szorgalmazza továbbá mind a nemzeti, mind az EU-s szintű szabályozás kialakítást.

Az EGSZB ezen véleménye rendkívül meghatározó a szociális mezőgazdaság, ezen belül is a szociális farm modellje szempontjából, azonban sajnálatos módon a mai napig még nem történt előrelépés ez ügyben.

Summary

The aim of the paper is to represent the necessity of social farms, their contribution to the way out of disadvantage, their help for people in an awkward position and their importance on the one hand. It is a growing, developing phenomenon. The model of social farm has a bigger tradition in West-European countries. Due to this fact I am introducing the features of Western-European models.

For understanding the emergence of social farm the paper present the history of green care. Using nature to nurture good health is not a new idea. The first care farming programmes goes back to the 14th century, it was founded around 1350 in Gheel, Flanders. Until today several forms of green care programmes appeared. Green care is an umbrella term for a broad spectrum of health-promoting interventions. The concept of green care contains social/care farms, horticultural therapy and animal-assisted therapy. All of them use the material and immaterial elements of nature to maintain and promote a person's social, physical, mental and educational well-being.

Social farm is an agricultural scene, where underprivileged people can be involved. It completes traditional agricultural activities in an innovative way. It makes possible the join in agricultural activities for disadvantaged people, since it provides a wide range of agricultural type of activities, from production to services through processing. So it is a multifunctional agricultural model, which handles traditional agricultural activities along with social and ecology functions. This model contributes to re- and integration of participants into the labour market; it promotes the mental, physical and social well-being of the individuals, contributes to the activity of learning; it raises the self-respect of individuals and satisfies social and cultural needs. It is in a close contact with the nature, which has an important role in the rehabilitation of handicapped people. Furthermore, different forms of social and economic cooperation appear in the model:

---

²⁶ Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye – Szociális mezőgazdaság: „zöld gondozás”, szociális és egészségügyi politikák (2013/C 44/07)

social responsibility, personality development, education, sustainable agriculture, environmental awareness and economic benefits.

After defining the concept of social farm the paper deals with the three categories of social farms: green care, horticultural therapy and animal-assisted therapy. Each of the categories are being explained by the study and the practice of three West-European countries helps understanding the features and functions of them.

The study shortly presents the concept and the features of Hungarian social farm model. It is a new phenomenon, which is a bottom-up model with an unsettled functional background. Anomalies in legal regulation and the lack of financial sources prevent the efficient function of social farms. Because of the missing legal regulation the most important thing is that social farm services shall be legalised, then they may get state preferences, allowances and privileges. The paper defines the legal problems and gives solutions for them considering the good example of Western-European countries.

A VERSENYJOGI ENGEDÉKENYSÉGI POLITIKA BÜNTETŐJOGI MEGJELÉNÉSE

Bevezető gondolatok

A vállalkozások napjainkban összefogásukkal gyakran korlátozzák a piaci versenyt, mellyel igyekeznek gazdasági, pénzügyi, vagy egyéb előnyhöz jutni másokkal szemben. A verseny kényszerítő hatásainak elkerülése érdekében olyan megállapodásokat kötnek, melyek a kívülállók részére hátrányosak, és melyek torzítják a gazdasági versenyt.¹ Mind a hazai, mind az uniós jog igyekszik tilalmazni az olyan együttműködéseket, melyek a piac többi szereplőjét kizárja az abból származó előnyökből, s ennek érdekében meghatározza azokat a szankciókat, melyekkel a tilalmazott versenyt korlátozó megállapodás résztvevőit sújtja, e körben azonban rögtön rögzíti is a jogkövetkezmények alóli mentesülés szabályait is.

A versenyjogi szabályok megsértése esetén a jogsértő tehát különböző jogkövetkezményekkel számolhat, mely egyfelől a Gazdasági Versenyhivatal (GVH) által alkalmazott közigazgatási szankció, de az is előfordulhat, hogy a büntetőbíróság dönt adott esetben. Fontos azonban tisztázni, hogy a büntetőjog a jogi felelősség kérdésében az ultima ratio, társadalmi rendeltetése, hogy a jogrendszer egészének szankciós zárköve legyen, eszközzrendszere csak a szükséges esetben vehető igénybe,² így ezen jogterület tekintetében akkor, amikor a jogszabályok által védett érdekek megóvása egyéb módon nem biztosítható.

A következőkben annak a kérdését kívánom körbejárni, hogy milyen lehetőség áll a versenyt korlátozó megállapodásban részt vevő vállalkozások rendelkezésére a tekintetben, hogy akár a versenyjogi, akár a büntetőjogi jogkövetkezmények alól mentesülhessenek.

Nemzetközi kitekintés

A fejlett országok legtöbbször eredményesen alkalmazza az engedékenységi politikát, illetve annak eszközzrendszerét. Természetesen az Amerikai Egyesült Államok e területen is az élen jár, ahol ez a kartellek elleni harc leghatékonyabb, legeredményesebb eszköze, mely akkor éri el célját, ha a mentesülések a közjogi jogkövetkezményekkel egyidejűleg a büntető és polgári jogi szankciók alóli mentesülés lehetőségét is magukban foglalják. Nyilvánvaló, hogy az engedékenységi politikában való részvétel akkor várható el a vállalkozásoktól, ha biztosak lehetnek abban, hogy a mentesülés nem a jogalkalmazó mérlegelésén múlik. Az amerikai példánál maradva e területen az 1993-as US Corporate Leniency Programme ért el először sikereket, melynek alapja, hogy a jogsértést a hatósághoz elsőként bejelentő vállalkozás automatikusan mentesült a további

---

* dr. Páhi Barbara, elsőéves PhD hallgató, Deák Ferenc Állam- és Jogi Tudományi Doktori Iskola, témavezető: Dr. Jacsó Judit, egyetemi docens, pahibarbara@gmail.com

¹ GÖRGÉNYI Iлона, GULA József, HORVÁTH Tibor, JACSÓ Judit, LÉVAY Miklós, SÁNTHA Ferenc, VÁRADY Erika: *Magyar Büntetőjog Különös Része*, Complex Kiadó, Budapest, 2013, 695. o.

² 30/1992. (V.26.) AB Határozat

szankciók alól, ha az olyan szabályozásban meghatározott feltételeknek megfelel, mint például, hogy a hatóságnak még nincs tudomása a kartellról, a bejelentő azonnal abbahagyja a jogsértő tevékenységet, vagy, hogy a kérelmező a bejelentést követően a hatósággal mindvégig együttműködik. Az amerikai engedékenységi politika nem csak a vállalkozások, de azok vezetői részére is lehetőséget biztosít az ún. „Leniency Policy for Individuals” elnevezésű jogintézménnyel arra, hogy mentesüljenek a büntetőjogi jogkövetkezmények alól. Ha tehát egy vállalat vezetősége késlekedik az engedékenységi kérelem beadásával, vállalja annak a kockázatát, hogy egy megbeszélés bármely résztvevője – akár egy munkatárs is – önmagát mentve, a vállalatot megelőzve, a saját nevében fordul engedékenységet a hatáskörrel rendelkező hatósághoz.³ Az amerikai rendszerben a további bejelentők a bírság és büntetés csökkentésére az ún. „plea agreement” keretében jogosulttá válhatnak. Az amerikai siker minden bizonnyal nagy hatással volt más országok engedékenységi politikájára, valamint arra, hogy a hatóságok igyekezzenek ösztönözni a jogsértőket, hogy másokat megelőzően fedjék fel a kartellbeli közreműködésüket. Amerikában egyébként a jogkövetkezmények súlya is jelentős, így a kartellekben résztvevőkre magas összegű bírság, a kartellért felelős tisztviselőkre pedig akár börtönbüntetés is várhat. Egy 2007-es adat szerint az USA-ban 473 millió USD (kb. 90 milliárd forint) büntetőjogi bírsággal és 5300 börtönnappal sújtották a jogsértő cégeket és képviselőiket. Az amerikai kartellpolitika sikere az engedékenységi politikának, a szigorú szankcióknak, valamint a felderítés és büntetés területén tapasztalható nemzetközi együttműködésnek köszönhető. Látható, hogy a bejelentés tekintetében első helyről lemaradó vállalkozások csupán remélhetik, hogy figyelembe veszik együttműködésüket. Ez tovább erősíti a vállalkozások egymással szemben tanúsított bizalmatlanságát. Abban az esetben pedig, ha kiderül, hogy eltitkoltak egy olyan kartellt, melyről tudomásuk volt, a „Penalty Plus” politikának megfelelően jelentősen növelik a büntetés összegét. A legfontosabb visszatartó erő azonban nyilvánvalóan mégis a börtönbüntetésről való félelem.⁴

Az amerikai engedékenységi politikát követően nézzük meg, hogy Európában hogyan alakul ennek gyakorlata. Az Európai Bizottság először 1996-ban tette közzé a „*Commission Notice on the non-imposition or reduction of fines in cartel cases*” elnevezésű programját.⁵ A programot számos kritika érte, tekintettel arra, hogy nem hozott létre egy előre kiszámítható és átlátható rendszert. Az Európai Bizottság jelenleg irányadó engedékenységi politikáját – mely a „*Bírságok alóli mentesség és bírságok csökkentése: kartellügyekben hozott enyhe ítéletek*” címet viseli – 2006-ban fogadta el. A közlemény összefoglalójában akként fogalmaz, hogy „*az engedékenységi politika megjutalmazza az olyan kartelleket leleplező vállalkozásokat, amelyekben ők maguk is részt vettek.*” Maga a jutalom abban nyilvánul meg, hogy teljes vagy részleges mentességet kapnak a rájuk egyébként kiszabható bírság alól. Ez segítséget nyújt a kartellek megelőzésében, felderítésében. A korábban alkalmazott politikához képest a jelenlegi több lehetőséget biztosít, mely arra kívánja ösztönözni a kartellekben érintetteket, hogy leleplezzék a kérdéses gyakorlatokat a versenyhatóságoknál.⁶

Az Engedékenységi Közlemény a bírságmellőzés tekintetében az engedékenység két esetét ismeri:

³ Volt egyszer egy másik kartellkonferencia is http://www.gvh.hu/data/cms1021677/Vt_2007_1.pdf (2017.10.20.)

⁴ Volt egyszer egy másik kartellkonferencia is http://www.gvh.hu/data/cms1021677/Vt_2007_1.pdf (2017.10.20.)

⁵ DR BÀN Chrysta, Bán S. Szabó & Partners Ügyvédi Iroda: *Az engedékenységi politikai és a magánjogi igények kapcsolata* http://www.banszabo.hu/images/Articles/Egyeb/Az_engedkenysgi_politika_s_a_magnojgi_ignyek_kapcsolata.pdf (2017.10.20.)

⁶ Bizottsági közlemény a kartellügyek esetében a bírságok alóli mentességről és a bírságok csökkentéséről (Hivatalos Lap C 298., 2006.12.8.)

- a bejelentő nem tudja teljes mértékben feltárni a kartellt, azonban elegendő információt szolgáltat ahhoz, hogy a versenyhatóság a szükséges információt, bizonyítási eszközt megszerezze,
- vagy a bejelentő rendelkezik a szükséges bizonyítási eszközökkel és azokat átadja.

Mindkét esetben kizárólag az első bejelentő részesülhet bírságmellőzésben, a későbbi kérelmezőket bírság-csökkentéssel jutalmazhatja a hatóság,⁷ melyre akkor van lehetőség, ha a jogsértő „jelentős hozzáadott értéket képviselő bizonyítékot szolgáltatott”.⁸

Az Unió engedeékenység politikájának hatékonyságát csökkenti, hogy azokban az országokban, ahol a nemzeti jogok nem kellően rendelkeznek a bejelentők büntetethetlenségéről, a büntetőjogi szankciók elrettenthetik a vállalkozást a bejelentéstől.⁹

Jelentős hátrány továbbá az, hogy az engedeékenység és a kártérítési igény között olyan ellentét áll fenn, ami akadályozhatja a közjogi jogérvényesítést. A károsultak kárukért – teljes joggal – szeretnének kompenzációt kapni, amit elősegíthet, hogy az engedeékenység kérelmet előterjesztő vállalkozás elismeri a kartellben való részvételét, ezáltal a károkozásért való felelősségét is. Így a legegyszerűbb a károsultak számára az, ha ezt a vállalkozást perlik.¹⁰

A versenyt korlátozó megállapodás megjelenése a büntetőjogban

A közbeszerzési eljárásban megkötött versenyt korlátozó megállapodás és összehangolt magatartás tilalmát A büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és más törvények módosításáról szóló 2005. évi XCI. törvény 2005. szeptember 1-jei hatállyal vezette be egy új büntetőjogi tényállás formájában.¹¹ Ennek oka a korábbi szankciórendszer hiányosságára vezethető vissza, hiszen a bírságot gyakran nem fizették be a vállalkozások, ráadásul egyes szektorokban a pénzbírság összege beártható volt. Felismerte a jogalkotó, hogy bizonyos esetekben a versenyjogi jogsértések olyan mértékű hátrányt okozhatnak a közvagyonban, mely indokoltá teszi az ilyen típusú cselekmények büntetőjogi szankcionálását,¹² azonban szükséges erősíteni az engedeékenység politikai eredményességét és vigyázni arra, hogy az eltérő jogági szabályozások ne oltsák ki egymás hatását.

A versenyt korlátozó megállapodás tényállását a Büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényünk (a továbbiakban: Btk.) a XLII. fejezetben belül, a 420.§-ban szabályozza. Amikor egy adott jogterületet vizsgálunk, figyelembe kell venni, hogy az adott jogszabály milyen kapcsolatban áll más jogterületekkel, hatással van-e azokra.¹³ Mögöttes jogszabályként A

⁷ Transparency International: *Az engedeékenység politikája keretében való együttműködés fékező és hajtó erői*
http://www.gvh.hu/data/cms1029374/VKK_palyazat_2013_13_Tanulmany.pdf (2017.10.20.)

⁸ HORVÁTH András: *A versenyjog közjogi és magánjogi érvényesítésének kölcsönhatása, különös tekintettel az engedeékenység politikája keretében rendelkezésre bocsátott iratokhoz való hozzáférésre*, Doktori Műhelytanulmányok 2014. 52. o.

⁹ DR BÁN Chrysta, Bán S. Szabó & Partners Ügyvédi Iroda: *Az engedeékenység politikai és a magánjogi igények kapcsolata*
http://www.bansszabo.hu/images/Articles/Egyeb/Az_engedkenysgi_politika_s_a_magnojgi_ignyek_kapcsolata.pdf
 (2017.10.20.)

¹⁰ Lehetünk-e kicsi Amerika? – *A versenyjogi kártérítés lehetőségei a 2014/104/EU irányelv alapján*
<http://arsboni.hu/lehetunk-e-kicsi-amerika-a-versenyjogi-karterites-lehetosegei-a-2014104eu-iranyelv-alapjan/>
 (2017.10.20.)

¹¹ Tájékoztató a kartellek feltárását segítő engedeékenység politikai alkalmazásáról a GVH elnöke és a GVH Versenytanácsának elnöke által kiadott 3/2003. számú közleményhez kapcsolódó egyes kérdésekről

¹² SULYOK Márton Péter: *A versenyt korlátozó megállapodások a magyar büntetőjogban, a Btk. 269/B alapján*, Jog- és Politikatudományi folyóirat 2012/4. 1.

¹³ JUHÁSZ Ágnes: *Közbeszerzés a versenyjog határán*, Miskolci Jogi Szemle, 5. évf. 2010. 2. sz. 135. o.

tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény (a továbbiakban: Tpv.), A közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLI. törvény (a továbbiakban: Kbt.), és „Az Európai Unió működéséről szóló szerződés” (a továbbiakban EUMSZ.) 101. cikkének vizsgálata elengedhetetlenül szükséges. Tekintettel a tényállás keretdiszpozíció jellegére ha „az annak keretét kitöltő jogszabályi rendelkezésekben a bűncselekmény elkövetése után olyan mérvű változás következik be, amely a kötelezettség megszüntetésével vagy a tilalom feloldásával az addigi büntetőjogi védelmet megszünteti, e változás (...) az elbíráláskor hatályban lévő büntetőjogi szabályozás visszaható hatályú alkalmazását alapozza meg.”¹⁴

Rendkívül körültekintően kell tehát a bűncselekmény tekintetében eljárni, hiszen a közbeszerzési jogszabályok például 1995 óta képezik a magyar gazdasági jog részét. A közpénzfelhasználás átláthatóságának, nyilvánossága erősítésének, és ezen keresztül az állami pénzekkel való visszaélésnek, a korrupt magatartások visszaszorításának elősegítése érdekében 2015. november 1-től hatályba lépett az új Kbt.,¹⁵ mellyel napjainkban a jogalkotó biztosítja az Európai Unió közbeszerzési irányelveivel való összhangot is. Látható, hogy a mögöttes jogszabályok tartalma folyamatosan változik, illetve új törvény váltja fel a korábbi törvényt,¹⁶ mely a témakör átláthatóságát tovább nehezíti.

Versenyjogi engedékenységi politika büntetőjogi megjelenése

A versenyt korlátozó megállapodásokra Magyarországon alapvetően kettős jogszabályi tilalom vonatkozik, melyről a Tpv. 11.§¹⁷ és a már említett EUMSZ. 101.¹⁸ cikke rendelkezik. A két szöveg majdnem teljesen azonos, azonban a Tpv. részletesebb megfogalmazásokat alkalmaz, melynek forrásait az uniós esetjog által az EUMSZ. alkalmazása során adott magyarázatok képezik. Ennek eredménye, hogy az uniós és hazai joggyakorlat is azonos irányba indult el, s tekintettel arra, hogy az uniós jog bizonyos kérdésekkel már részletesebben foglalkozott,¹⁹ a magyar jog a későbbiekben, hasonló esetekben már támaszkodhat arra. Az 1/2003/EK tanácsi rendelet alapján a tagállami bíróságok alkalmazhatják az EUMSZ. 101. cikkét anélkül, hogy párhuzamosan alkalmaznák a nemzeti versenyjogot, azonban amikor egy tagállami bíróság a nemzeti versenyszabályokat olyan megállapodásokra alkalmazza, melyek hatással lehetnek az EU tagállamok közötti kereskedelemre, ezekre az EU versenyszabályait is alkalmazni kell.²⁰

¹⁴ 1/1999. számú BJE határozat

¹⁵ DIÓSZEGINÉ ZENTAY Éva: *Közbeszerzés lebonyolítása a hatályos jogszabályok tükrében - Liquidation of public procurement due to operative regulations*, in: *International Journal of Engineering and Management Sciences* Vol. 1. 2016. 1. o.

¹⁶ HEGEDŰS István, JUHÁSZ Zsuzsanna, KARSAI Krisztina, KATONA Tibor, MEZŐLAKI Erik, SZOMORA Zsolt, TÖRŐ Sándor: *Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez*

¹⁷ Tpv. 11. § (1) Tilos a vállalkozások közötti megállapodás és összehangolt magatartás, valamint a vállalkozások egyesülési jog alapján létrejött szervezetének, köztestületének, egyesülésének és más hasonló szervezetének (a továbbiakban együtt: vállalkozások társulása) a döntése (a továbbiakban együtt: megállapodás), amely a gazdasági verseny megakadályozását, korlátozását vagy torzítását célozza, vagy ilyen hatást fejthet, illetve fejt ki. Nem minősül ilyennek a megállapodás, ha egymástól nem független vállalkozások között jön létre.

¹⁸ EUMSZ 101. cikk: A belső piaccal összeegyeztethetetlen és tilos minden olyan vállalkozások közötti megállapodás, vállalkozások társulásai által hozott döntés és összehangolt magatartás, amely hatással lehet a tagállamok közötti kereskedelemre, és amelynek célja vagy hatása a belső piacon belüli verseny megakadályozása, korlátozása vagy torzítása.

¹⁹ BACHER Gusztáv, BOYTHA Györgyné, CSÉPAI Balázs, REMETEI FILEP Zsuzsanna, SZILÁGYI Pál, TÓTH András, ZAVODNYIK József: *Versenyjog*, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, Budapest, 2010, 110. o.

²⁰ BACHER Gusztáv, BARTFAI Judit, BODÓCSI András, BURÁNSZKI Judit, CSÉPAI Balázs, FEJES Gábor, HARGITAI Árpád, HEGYMEGI-BARAKONYI Zoltán, KOCSIS Márton, KOVÁCS Sára Ráhel, MISKOLCZI BODNÁR Péter, NAGY Krisztina, RUSZTHINÉ JUHÁSZ Dóra, SÁRAI József, SZABÓ Zsuzsanna, SZÁMADÓ Tamás, TIBOLD Ágnes, TORJÁKNÉ

A Tpv. rögzíti ugyan a verseny tisztaságának bármilyen módon való megsértésének tilalmát, azonban nem ad eligazítást arra vonatkozóan, hogy az pontosan milyen magatartással valósulhat meg. „A versenyellenes magatartások minden esetben következményekkel járnak, az alkalmazandó jogkövetkezmények elsősorban versenyjogi jellegűek, azonban léteznek magánjogi és büntetőjogi szankciók és (...) természetesen közbeszerzési jogi vonatkozásai is vannak a versenykorlátozó megállapodásoknak.” A kartelltilalom megszegése a versenyjog eszköztárával jelenleg megfelelő védelmet biztosít, így a büntetőjogi védelem kiterjesztése általánosságban a kartellekre nagyobb hátránnyal járna, mint amilyen eredmény várható lenne. Szem előtt kell tartani azt a tényt, hogy „nagyobb társadalmi érdek fűződik a titkos kartellek feltárásához, mint az elkövetők megbüntetéséhez.”²¹

Mind a versenyfelügyeleti eljárás, mind a büntetőeljárás során lehetőségük van a jogsértésben résztvevőknek, hogy mentesüljenek a jogkövetkezmények alól, amennyiben magatartásukat a megfelelő hatóságnak bejelentik.

Engedékenységi politikai a GVH eljárásában

Mielőtt még áttérnénk az engedékenységi politika szabályaira vegyük sorra, hogy pontosan milyen szankciók alól mentesülhetnek a kartellben részt vevő vállalkozások. Jogkövetkezmények természetük szerint három kategóriába sorolhatók:

- közigazgatási jogi következmények
- polgári jogi jogkövetkezmények
- büntetőjogi jogkövetkezmények.

A mentesülés jelentőségét Tpv.-ben rögzített engedékenységi politika indokolja, melyet hazánk versenyjogi gyakorlatában „A kartellek²² feltárását segítő engedékenységi politika alkalmazása” című 3/2003. számú GVH elnöki közlemény vezetett be. Célja a kartellezésre való hajlandóság visszaszorítása valamint, hogy arra ösztönözze a vállalkozásokat, hogy egyrészt ne vegyenek részt kartellben, másrészt, amennyiben részt vesznek benne, azt a többi tagot megelőzően jelentsék be a hatóságnak. Így várhatóan csökken a vállalkozások egymás iránti bizalma, mely eredményeként a kartellezés is visszaszorul.²³ Alapja, hogy a titkos jogsértések felderítéséhez és megszüntetéséhez fűződő közérdek nagyobb, mint ami az abban résztvevő vállalkozások bírságolásához fűződik.²⁴ A Tpv. tehát a 2009. június 1-jét követően benyújtott kérelmek esetén biztosítja annak lehetőségét, hogy jogszabályban meghatározott esetekben a GVH a bírság kiszabását mellőzze, mértékét csökkentse.²⁵

A versenyfelügyeleti eljárás tekintetében a GVH Elnöke és a GVH Versenytanácsa Elnökének a 2/2016. számú közleménye egységes szerkezetben az azt módosító 5/2017. számú

Amberger Teréz, TÓTH András, UDVARDI Anita, ZAVODNYIK József: *Kommentár a tisztességtelen piaci magatartás és versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvényhez*, 646. o.

²¹ Btk. Miniszteri Indoklása

²² Kartell: a versenytársak közötti olyan megállapodás vagy összehangolt magatartást, melynek célja a verseny korlátozása, megakadályozása vagy torzítása, így különösen a vételi vagy eladási árak, valamint az egyéb üzleti feltételek közvetlen vagy közvetett meghatározása, az előállítás vagy a forgalmazás korlátozása, a piac felosztása, ide értve a versenyztetéssel kapcsolatos összejátszást, az import vagy exportkorlátozást is.

²³ SÚLYOK 2012, i. m. 1. o.

²⁴ BACHER, BÁRTFAI, BODÓCSI, BURÁNSZKI, CSÉPAI, FEJES, HARGITAI, HEGYMEGI-BARAKONYI, KOCSIS, KOVÁCS, MISKOLCZI BODNÁR, NAGY, RUSZTHINÉ JUHÁSZ, SÁRAI, SZABÓ, SZÁMADÓ, TIBOLD, TORJÁKNÉ AMBERGER, TÓTH, UDVARDI, ZAVODNYIK: i. m. 755. o.

²⁵ JUHÁSZ: 2010, i. m. 147. o.

közleménnyel meghatározza a Tpv. 78/A.§ szerinti engedékenységre vonatkozó szabályok alkalmazását. A GVH-nak a közlemény megalkotásakor figyelemmel kellett lennie a European Competition Network (Európai Versenyhatóságok Hálózata) által kiadott Engedékenységi Modell Programra.²⁶

Az eljáró versenytanács a bírság kiszabását azzal a vállalkozással szemben mellőzi vagy csökkenti, amely feltárja a GVH-nak a jogsértést.²⁷ Ahhoz azonban, hogy a GVH az említett engedményeket biztosítsa további feltételek fennállására is szükség van.

A GVH a bírság teljes összegét elengedi az elsőként kérelmet benyújtó, s olyan bizonyítékot szolgáltató vállalkozás tekintetében, amely egyrészt a GVH-nak adatot szolgáltat arra, hogy helyszíni kutatás végzésére kapjon előzetes bírói engedélyt, másrészt, amellyel a jogsértés elkövetése bizonyítható. Mindkét esetben további követelményként jelöli meg a közlemény, hogy a GVH nem rendelkezik a kérelem benyújtásának időpontjában elegendő információval, bizonyítékkal.²⁸ Utóbbi esetben is van esély azonban, hiszen a GVH csökkenti a várható bírságot azzal a vállalkozással szemben, mely olyan bizonyítékot szolgáltat, mely a rendelkezésre álló bizonyítékokhoz képest „jelentős többletértéket képvisel”.²⁹ Speciálisnak mondható ezzel szemben az az eset, amikor a bírság csökkentésére azért kerül sor, mert a vállalkozás olyan tényre vonatkozó bizonyítékot szolgáltat, amely a kiszabható bírság összegét jelentősen megnöveli.³⁰ A jogszabály a kérelmet előterjesztő vállalkozással szemben további feltételeket állít, így a kérelem benyújtását követően azonnal meg kell szüntetni a jogsértésben való részvételt, a GVH-val mindvégig együtt kell működni, valamint a bizonyítékok tartalma másnak semmilyen módon nem tehető hozzáférhetővé.³¹

Mindezek alapján tehát alapvetően nem kizáró ok, ha a jogsértő először – a GVH-n kívül – más szervhez fordul s tárja fel a bűncselekmény elkövetését, amennyiben az egyéb feltételek fennállnak. Lényeges azonban, hogy a GVH-nak nem áll módjában tájékoztatni a kérelmet előterjesztő felet arról a körülményről, hogy a bűncselekmény elkövetésének körülményeit más feltárta-e, így adott esetben, bár a bírság megfizetése alóli mentesülés feltételei fennállnak, nem feltétlenül jelenti azt, hogy a vállalkozás nevében cselekvő személyek mentesülnek a büntetőjogi felelősségre vonás alól, hiszen előfordulhat, hogy az elkövetés körülményeit más személy, más hatóság előtt már felfedte.³² Ez némileg érdektelenné teheti az érintett jogsértőket az engedékenységi politika által biztosított lehetőségek igénybevétele tekintetében, hiszen attól, hogy a GVH előtt feltárják az elkövetést, a büntetőjogi jogkövetkezmények alól nem mentesülnek. További nehézséget okoz a Tpv. azon rendelkezése, mely kizárja a bírság kiszabásának mellőzését olyan vállalkozással szemben, mely más vállalkozást a jogsértésben való részvételre kényszerített.³³

A GVH az engedékenységi politika jogintézményének eredményesebb alkalmazásával hatékonyabban kívánja érvényesíteni a kartellek felderítéséhez és megszüntetéséhez fűződő

---

²⁶ <http://ec.europa.eu/competition/ecn/documents.html> (2017.08.30.)

²⁷ Tpv. 78/A.§ (1) bekezdés

²⁸ Tpv. 78/A.§ (2) bekezdés

²⁹ Tpv. 78/A.§ (3) bekezdés

³⁰ A Gazdasági Versenyhivatal Elnökének és a Gazdasági Versenyhivatal Versenytanácsa elnökének 2/2016. közleménye a Tpv. 78/A.§-a szerinti engedékenységre vonatkozó szabályok alkalmazásáról (egységes szerkezetben az azt módosító 5/2017. közleménnyel)

³¹ Tpv. 78/A.§ (7) bekezdés

³² Tájékoztató a kartellek feltárását segítő engedékenységi politika alkalmazásáról a GVH elnöke és a GVH Versenytanácsának elnöke által kiadott 3/2003. számú közleményhez kapcsolódó egyes kérdésekről

³³ Tpv. 78/A.§ (8) bekezdés

közérdeket. A GVH-hoz 2004 – 2015-ig terjedő időszakban 35 engedékenységi kérelmet adtak be, melyből nyolc esetben indult versenyfelügyeleti eljárás engedékenységi kérelem alapján. A kőkemény kartellek különösen káros hatásaira tekintettel azoknak a személyeknek, akik a felderítéséhez nélkülözhetetlen információt szolgáltatnak, a GVH-nak lehetősége van ún. informátori díj fizetésére. Ennek oka, hogy az ilyen személyek anyagi kockázatot is vállalnak a kartellezők esetleges retorziója miatt, melyet ellentételezni kell azért, hogy a motiváció megmaradjon.³⁴

Büntetőjogi jogkövetkezmények

A büntetőjogi szankciók versenyjogi megjelenése az Egyesült Államokból ered, ahol súlyosabb versenyjogi jogsértések esetén kilátásba helyezett büntetőjogi szankciók, azok közül is a szabadságvesztés, valamint a pénzbüntetés, amelyek eredményes elrettentő hatással bírnak a potenciális elkövetők tekintetében. A büntetőjogi szankciókat a különböző országok eltérően alkalmazzák a gyakorlatban, így például Kanadában a hatóságok gyakran és szigorúan, addig Írországból vagy Franciaországból enyhébben, csak elvétve. Néhány országban nem is létezik kifejezett jogszabályi alap a kartellekkel szembeni büntetőjogi szankciók alkalmazására.

A versenyjogi jogsértések közül a legsúlyosabbnak tartott titkos megállapodások súlyos károkat okoznak a gazdaságnak. A bírsággal való fenyegetés önmagában nem elég hatékony eszköz az elrettentéshez, hiszen a szigorú bírságot is többnyire ki tudják gazdálkodni a cégek, ezért a vállalati felsővezetők egyrészt nem igazán tartanak a bírságtól, másrészt nem érzik a saját bőrukön a lebukással járó kockázat fenyegetését.³⁵

Hazánkban egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés büntetés kiszabásával rendeli büntetni a jogalkotó a versenyt korlátozó megállapodás tilalma bűncselekményének elkövetőit, Európában azonban ritkán kerül ténylegesen kiszabásra ez a szankció, melynek oka az ügyek fel nem derítettsége, illetve a jogalkalmazó azon lehetősége, miszerint választhat, hogy pénzbüntetést szab ki, vagy szabadságvesztést. A vagyoni szankciók ezzel szemben nemzetközi szinten is sokkal elterjedtebbek, melynek problémája, hogy a vállalkozás átvállalhatja az elkövetőre kiszabott büntetés megfizetését.³⁶

Itt érdemes néhány szót szólni a jogi személyekkel szemben alkalmazható jogkövetkezményekről, melyekről a jogi személyekkel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló 2001. évi CIV. törvény rendelkezik. A szankciók alkalmazásának előfeltétele a Btk-ban meghatározott szándékos bűncselekmény elkövetése, melyet a törvényben meghatározott személyi kör követett el. Feltétel továbbá, hogy a bűncselekmény elkövetése a jogi személy javára előny szerzését célozta vagy eredményezte, vagy a bűncselekményt a jogi személy felhasználásával követték el.³⁷ Ha a bíróság a bűncselekmény elkövetőjével szemben büntetést

³⁴ *A kartellek feltárása az engedékenységi politika tükrében - interjú dr. Juhász Miklóssal, a Gazdasági Versenyhivatal elnökével* http://arsboni.blog.hu/2015/07/27/a_kartellek_feltarasa_az_engedekenysegi_politika_tukreben (2017.10.20.)

³⁵ BARA Zoltán: *A kartellek szerepe a versenyjog alakulásában* (2006–2007) *Vezetéstudomány* 2009/5. 6. o.

³⁶ GERENCSÉR Ágnes: *Büntetőjogi szankciók a versenyjogban* http://www.gvh.hu/data/cms1024125/print_4449_h.pdf (2017.10.20.)

³⁷ A vállalkozás vezető tisztségviselője vagy a képviselőre feljogosított tagja, alkalmazottja, illetve tisztségviselője, cégvezetője, valamint felügyelőbizottságának tagja, illetve ezek megbízottja a jogi személy tevékenységi körében követte el, vagy a vezető tisztségviselő, és a vezető tisztségviselő, a cégvezető, illetve a felügyelőbizottság irányítási vagy ellenőrzési kötelezettségének teljesítése a bűncselekmény elkövetését megakadályozhatta volna, vagy az elkövetésről tudott.

szab ki, megrovást vagy próbára bocsátást alkalmaz, elkobzást vagy vagyoneklobzást rendel el, a jogi személlyel szemben a következő intézkedéseket alkalmazhatja:

- a jogi személy megszüntetése,
- a jogi személy tevékenységének korlátozása,
- pénzbírság.³⁸

Büntethetőségi akadályok a büntetőjogban

Mint már korábban említettem 2005-ben került be a büntetőjogi szabályok közé a „versenyt korlátozó megállapodások a közbeszerzési és koncessziós eljárásban” deliktuma. „*A rendelkezés kriminálpolitikai indoka a kartelltilalomba ütköző és a közbeszerzési eljárások tisztaságát sértő cselekmény leplezéséhez fűződő érdek prioritása.*”³⁹ A büntetőjogi rendelkezéseknek a hazai versenyjogi szabályok figyelembevételével az uniós jogszabályokkal is összhangban kell lennie, mely vonatkozásában az EUMSZ. 101. cikke tartalmazza a megállapodások tilalmát.

A bűncselekmény elkövetésére – ahogyan az nevéből is adódik – kizárólag közbeszerzési és koncessziós eljárásban van lehetőség. A norma alapvetően három elkövetési magatartást⁴⁰ rögzít, mely tényállászerű elkövetési magatartásokat a Tpv. a megállapodás fogalma alá von:

- egyrésztől megállapodás megkötését, tehát azt, hogy „*a versenytársak önálló gazdasági tevékenységüket ténylegesen, vagy valószínűsíthetően korlátozó közös tervet fogadnak el.*”⁴¹
- másrésztől egyéb összehangolt magatartást tanúsítását, mely alapján szigorúan kizárt a vállalkozások közötti bármilyen közvetlen, vagy közvetett kapcsolat, melynek célja vagy hatása valamely tényleges vagy potenciális versenytárs piaci befolyásolása⁴²
- s végül a versenyt korlátozó magatartásban való részvételt, mely esetben a vállalkozás magatartása a vállalkozásnak minősülő tagjai tevékenységének összehangolását eredményezi.⁴³

Bár a tényállás elemzését ehelyütt mellőzöm, azt fontosnak tartom kiemelni, hogy maga a jogszabály a „*versenyjog által tilalmazott magatartások közbeszerzési vagy koncessziós eljárásban való elkövetéséhez rendel büntetőjogi jogkövetkezményeket*”,⁴⁴ s a versenyjogi szabályokat a büntethetőségi akadályok szabályozása során is mindvégig szem előtt tartja.

A Btk. a büntetőügyekben eljáró hatóságok, illetve a versenyhatóság felé tett jelzések alapján különbséget tesz a büntetés enyhítése és a büntethetőség kizárása tekintetében. „*A Btk. szerinti következmények (büntetlenség, korlátlan enyhítés) a versenyjogi engedékenységi politika következményeinek büntetőjogi értékesítését testesítik meg.*”⁴⁵ A versenyt korlátozó magatartás közbeszerzési és koncessziós eljárásban deliktuma büntetlenséget biztosít annak a természetes személynek, aki a már felsorolt kérelmet a hatóság vizsgálata előtt benyújtja, a büntetés korlátlan enyhítésére, vagy mellőzésére pedig a bírság csökkentésének lehetősége esetén van helye.

³⁸ A jogi személyekkel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló 2001. évi CIV. törvény 2-3.§

³⁹ GÖRGÉNYI, GULA, HORVÁTH, JACSÓ, LÉVAY, SÁNTHA, VÁRADI: 2013, i. m., 696. o.

⁴⁰ Btk. 420.§

⁴¹ BACHER, BOYTHA, CSÉPAL, REMETEI FILEP, SZILÁGYI, TÓTH, ZAVODNYIK: i. m. 113. o.

⁴² 48/69. sz. *Imperial Chemical Industries Ltd. kontra Bizottság ügyben hozott ítélet* (EBHT 1972., 619.) 64. pont

⁴³ BACHER, BOYTHA, CSÉPAL, REMETEI FILEP, SZILÁGYI, TÓTH, ZAVODNYIK 2010, i. m. 116. o.

⁴⁴ JUHÁSZ Ágnes 2012, i. m. 151. o.

⁴⁵ Btk. Miniszteri Indoklása

A törvény tehát rögzíti, hogy nem büntethető az elkövető, aki a cselekményt, mielőtt az a hatóság tudomására jutott volna, bejelenti, és az elkövetés körülményeit feltárja.⁴⁶ A törvény a kedvezményben részesíthető személyek tételes meghatározásával rögzíti, hogy nem büntethető az olyan vállalkozás vezető tisztségviselője, tagja, felügyelőbizottsági tagja, alkalmazottja vagy ezek megbízottja, amely a versenyjogi szabályok szerint bírság mellőzésére alapot adó kérelmet nyújtott be, és feltárja az elkövetés körülményeit,⁴⁷ a bejelentést tehát megelőzi a jogsértő által GVH irányába tett kérelem, melynek bővebb kifejtésére az előző pontban került sor.

A büntetés korlátlan enyhítése, mint korábban említettem, a GVH által kiszabható bírság csökkentésére alapot adó kérelmet benyújtott vállalkozás előzőekben felsorolt személyi körével szemben alkalmazható. A törvény itt ismét megemlíti a bírság mellőzését is, melyből következik, hogy attól függetlenül, hogy a versenyjogi bírság mellőzésének helye lehet,⁴⁸ a büntetőügyben eljáró hatóságnak lehetősége van, hogy a büntetést „csak” korlátlanul enyhítse.

Lényeges különbségek tehetők a versenyjogi és büntetőjogi szabályozás között. A büntetőjog megengedi a bűncselekmény elkövetésének elkövetők által történő együttes feltárást, míg a versenyjog megköveteli, hogy valamely vállalkozás előzetesen jelezze a hatóság felé. A büntetőjog szélesebb körben határozza meg a mentesíthető személyek körét, és mind a tettesek, mind a részesek részesülhetnek ebben a kedvezményben. Feltételként fogalmazza meg a Btk., hogy csak akkor részesülhet az elkövető a törvény által biztosított kedvezményekben, ha az elkövetés körülményeit azelőtt feltárja, mielőtt az a büntetőügyben eljáró hatóság tudomására jutott volna. Mint már említettem a büntetőjogi büntethetőséget megszüntető ok érvényesülése sem mentesít automatikusan a versenyjogi jogsértés alól csakúgy, mint ahogy ez fordított esetben sem feltétlenül igaz.⁴⁹

Befejező gondolatok

A versenyt korlátozó megállapodás és összehangolt magatartás tilalma már 2005-től része hazánk büntetőjogi rendelkezéseinek. A tényállás keretdiszpozíció jellegére tekintettel nem elegendő a büntetőjogi szabályok ismerete, a vállalkozásoknak sokkal szélesebb körben kell figyelembe venniük a hazai és az uniós előírásokat, ha együtt kívánnak egymással működni.

Mind a versenyjog, mind a büntetőjog rendelkezik azokról a jogkövetkezményekről, melyekkel a versenyt korlátozó megállapodásokban részt vevőknek szembesülniük kell, amennyiben az a hatóság tudomására jut. Abból a célból azonban, hogy a kartellezésre való hajlandóság csökkenjen, valamint, hogy a vállalkozások ne vegyenek részt a kartellben, vagy, ha is részt vesznek benne, azt a többi tagot megelőzően jelentsék be a hatóságnak, a 3/2003. számú GVH elnöki közlemény bevezette az engedékenységi politikát, mely a büntetőjog rendelkezései között is megjelent. A magyar engedékenységi politikát általában kevésbé minősítik sikeresnek, melynek oka, hogy az Európai Unió átlaghoz képest az engedékenységi kérelmek száma alacsony.

A versenyjog illetve a büntetőjog általi engedékenységi politika szabályai tekintettel vannak egymásra, mégis számos ponton eltérnek. Az engedékenységi szabályok kiigazítása indokolt az engedékenység alkalmazásának gyakorlati tapasztalatai és az Európai Versenyhálózat (ECN)

---

⁴⁶ Btk. 420.§ (4) bekezdés

⁴⁷ Btk. 420.§ (5) bekezdés

⁴⁸ Btk. 420.§ (6) bekezdés

⁴⁹ HEGEDŰS, JUHÁSZ, KARSAI, KATONA, MEZŐLAKI, SZOMORA, TÖRŐ: i. m.

keretében 2012 novemberében elfogadott felülvizsgált modellprogrammal való lehető legnagyobb összhang biztosítása érdekében, összességében szabályai azonban nem változnak meg gyökeresen.⁵⁰

A probléma alapvetően az, kartellben közreműködő vállalkozások jellemzően nem fedik fel e magatartásukat, melynek több oka is van. Egyrésztől a várható profit megakadályozza őket ebben, hiszen abban bízva, hogy a jogsértés úgyszem derül ki, magas összegű jövedelmet várnak a megállapodásoktól. Az elkövetés körülményeinek felfedésétől visszatartó erőt jelent az a tény is, hogy ha a GVH előtt feltárják a jogsértő magatartásukat a büntetőjogi következmények alól nem feltétlenül mentesülnek, így az nem szolgálja az érdeküket, még akkor sem, ha ez által az esetleges bírság kiszabását a hatóság mellőzi is. A kérelem benyújtásának hátrányos következményei lehetnek a vállalkozás és a közreműködő személy jövőbeli együttműködéseire, így előfordulhat, hogy hosszú távon nagyobb gazdasági hátrányt szenvedne, mint amelyet a kiszabott bírság okozna. Felmerülhet, hogy a vállalkozás vezető tisztségviselőjének a karrierjét befolyásolná, amennyiben az ő nevéhez kapcsolódóan nyújt be a vállalkozása engedékenységi kérelmet, hiszen a potenciális partnerek bizalmatlanok lennének az olyan vállalkozással szemben, amelynek élén ilyen személy áll. A kérelem beadásának technikai akadályai is lehetnek, hiszen a vállalkozások joggal tarthatnak attól, hogy a sikertelen engedékenységi kérelemmel összefüggésben átadott információt a GVH a későbbiekben valóban felhasználja.⁵¹

Véleményem szerint a szabályok között további engedményeket lehetne biztosítani, és megfelelő feltételrendszer kidolgozása mellett lehetőséget teremteni, hogy amennyiben a GVH-val jelentősen együttműködnek az érintett vállalkozások, abban az esetben a büntetőjogi jogkövetkezmények alól is mentesülhetnek. Az engedékenységi politika sikeressége oktatással, a vállalkozások tudatosságának előmozdításával is növelhető, hiszen a vállalkozások sokszor nem rendelkeznek a jogintézménnyel kapcsolatban elegendő információval.

Summary

Prohibition of cartel agreements and synchronised market behavior have been a part of Hungarian criminal law since 2005. Considering that the stipulations are frame-like having knowledge of the rules of criminal law might not be enough and businesses would have to consider Hungarian and EU regulations in a more broader sense should they want to cooperate with each other.

Both competition law and criminal law regulates those sanctions businesses have to face should the authorities learn about any competition confining agreement entered by them. In order to discourage the cartel activities of businesses and to encourage them to report cartelling the Executive Statement no. 3/2003 of the Hungarian Competition Authority has introduced an amnesty policy, which has also been incorporated into criminal law. The Hungarian amnesty policy is often considered less successful, a possible cause of which might be the relative low amount of amnesty claims compared to the EU average.

The rules arising from competition policies and criminal policies are reflecting on each other, but also differ from each other in many of their aspects. The amendment of amnesty rules

---

⁵⁰ Tpv. Miniszteri Indoklása

⁵¹ Transparency International: *Az engedékenységi politika keretében való együttműködés fékező és hajtó erői*
http://www.gvh.hu/data/cms1029374/VKK_palyazat_2013_13_Tanulmany.pdf (2017.10.20.)

is reasonable based on the practical experiences and in order to ensure that the rules are in tune with the revised model program accepted in November 2012 under the aegis of the European Competition Network, but the amendment does not mean a radical change.

The root of the problem basically is that companies running cartels are typically reluctant to bring their activities to light, which has many causes. First of all, the expected profit is an obstacle as companies are awaiting their breach of law to remain undiscovered and that they would reach a high income as a result. A significant hindering factor can also be the fact that even if they report their activities to the Hungarian Competition Authority, a criminal amnesty might not be granted and therefore a report might not be the best option for a company even if they might expect the avoidance of the HCA fine. A filing of a report might have negative consequences regarding the cooperation of the company and its partner in the future and therefore it is also likely that should the company file a report it would be more disadvantageous financially than to continue to breach the law and reach higher profits. It could also negatively affect the career of the chief executive officer of the company should the company file the report under his or her name as future partners might be unwilling to cooperate with a company managed by this CEO. There are also technical obstacles before the filing of a report as businesses may reasonably suspect that their amnesty claim would be rejected but the data handed out to the HCA might be used by the authority in the future against them.

In my opinion, further benefits could be provided under the current legislative framework and with the development of the proper system of requirements, more opportunities should be provided for companies to avoid the negative consequences of criminal law as well should these companies cooperate closely with the competition authority. The success of the amnesty policy could be facilitated with education and the raising of awareness amongst businesses as companies are often not having enough information regarding this opportunity.

Pászka Imre*

A TENGERI KALÓZKODÁS, MINT NEMZETKÖZI BŰNCSELEKMÉNY A XXI. SZÁZADBAN

A kalózkodás szó elhangzásakor már nem is a hagyományos értelemben vett kalózok jutnak eszünkbe, hanem az illegális fájletöltés. Habár sokan, tévesen, főként XVII-XVIII. századi problémának tulajdonítják a tengeri kalózkodást, az mind a mai napig komoly veszélyforrásnak számít, napi szintű beszédtemát okozva világszerte. A veszélyre egyértelműen a szomáliai kalózok tevékenysége irányította rá a figyelmet, akik a legénység elrablásával és olykor hónapokig tartó fogva tartásával gyakran kerültek be a híradásokba. Ugyan modernkori kalózkodás kezdetét az 1990-es évek elejére tehetjük, a nemzetközi közösség mégis nagyjából csak egy évtizede foglalkozik napirendi szinten a problémával. Ezért is mondhatjuk azt – ahogy arra a cikk címe is utal –, hogy a kalózkodás ebben a században lett „valódi” nemzetközi bűncselekmény.

Jelen cikkben bemutatásra kerül a kalózkodás bűncselekményének tengerjogi egyezményekben rögzített fogalma és szabályozása, illetve elkövetésének jelenkori okai és főbb helyei. Foglalkozom továbbá az elkövetési módokkal és a legénység által megtehető óvintézkedésekkel, végezetül pedig az elkövetők felelősségre vonásával kapcsolatos problémákkal, valamint azzal a kérdéssel, hogy indokolt-e a kalózkodás bűncselekményét a Nemzetközi Büntetőbíróság joghatóságába utalni, ezzel együtt pedig a legsúlyosabb nemzetközi bűncselekmények közé sorolni.

Történelmi áttekintés

Ha a kalózkodás eredetére vagyunk kíváncsiak, egészen az ókorig kell visszamennünk az időben, hiszen az Földközi-tengeren már az Egyiptomi Birodalom kialakulásakor jelentős kalóztevékenységről tudunk.¹ A Földközi-tenger egyébként a történelem során folyamatosan a kalózkodás melegágyának számított, amellet, hogy fokozatosan terjedt ki valamennyi fontos kereskedelmi útvonalra, főként a karibi szigetvilágra, az Indiai-óceánra és a dél-ázsiai tengerekre. A kalózkodás 1690-1730 között élte aranykorát, főként a Karib-tenger térségében. Itt a különböző uralkodók által kibocsátott kalózkodási engedélyek is hozzájárultak a probléma elterjedéséhez. Ebben az időszakban használták egyébként először az elkövetők a mindenki által jól ismert fekete, koponyás zászlót.²

E korszaknak a megtorlások vetettek véget. Az ügyeket mindig nagy nyilvánosság előtt tárgyalták, a terheltek bűnösségének megállapítása esetén pedig az ítéleteket lehetőleg tömegesen hajtották végre, így növelve a generális prevenciót. Kirívó példája ennek, amikor 1722-ben, a nyugat-afrikai *Cape Coast Castle*-ben egyszerre 54 kalózt akasztottak fel. Ami pedig az eljáró

---

* dr. Pászka Imre Ágoston, elsőéves PhD hallgató, Szegedi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola, témavezető: Prof. Dr. Blutman László tanszékvezető egyetemi tanár, társ témavezető: Dr. Schiffner Imola adjunktus, e-mail: paszkai@juris.u-szeged.hu és paszkaimi@gmail.com

¹ KONSTAM, Angus: *Kalózkodás*. Gulliver Könyvkiadó, Budapest, 1999, 22-23. o.

² KONSTAM, i. m. 93. o.

bíróságokat illeti: nagyjából 1700-ig az volt a jellemző, hogy az anyaországban ítékeztek az elkövetők felett. Ezt követően már a gyarmatokon működő tengerészeti bíróságok folytatták le az eljárásokat, az anyaországban bevett szokások szerint.³

A XVIII. században terjedt el ismét az a hadviselési forma, hogy az uralkodók kalózkodást alkalmaztak az ellenség hajóinak megtámadására. akiket privatéroknek nevezünk. Ezek tulajdonképpen állami engedéllyel támadtak meg kereskedelmi hajókat, a zsákmányon pedig a befektetők, a legénység és az államkincstár osztozott. Azonban később visszatértek eredeti életmódjukhoz, és válogatás nélkül támadtak a kereskedőkre, ezért összehangolt nagyhatalmi őrjáratok útján sikerült csak megfékezni őket.

A történelem során leghírhedtebbé vált térségből, a Karib-tengerről – mellyel maga a tengeri kalózkodás szinte összefonódott – az 1820-as évektől kezdve szorították vissza, majd üldözték el a kalózkodókat. A világ más tájain azonban ez korántsem sikerült, és a bűnözők még mind a mai napig jelen vannak.

Fogalom-meghatározások

A nemzetközi jogi és nemzeti jogi szempontból vett kalózkodás elhatárolása sokszor okoz nehézséget, hiszen az elkövetési magatartás elemei gyakran különböznek. Már az ókortól kezdve a népek joga (*jus gentium*) szerint a kalózkodók az emberiség ellenségeinek, azaz *hostis humani generis*-nek minősültek, tehát bárki elfoghatta és felelősségre vonhatta őket.⁴

Az első világháborút követően több nemzetközi megállapodásban (vagy azok tervezeteiben) történt kísérlet a kalózkodás fogalmának meghatározására. Az első próbálkozást a Népszövetség által létrehozott Szakértői Bizottság tette 1926-ban. E meghatározás a következőket tartalmazta: a kalózkodó gyakorlatilag tengeri rablónak minősül, cselekménye a nyílt tengerre korlátozódik (mivel minden más esetben nem a nemzetközi jog alá tartozik) és a nyílt tengeren történő kereskedelem biztonsága elleni bűncselekménynek minősül.⁵

Ekkor is még azt a felfogást vallották, hogy a kalózkodás csak magánérdekből követhető el, majd az 1930-as Londoni Egyezmény és az 1937-es Nyon-i Megállapodás terjesztette ki a fogalmat a nem magáncélból, hanem a hadihajók és tengeralattjárók által elkövetett támadásokra is. Ennek ellenére 1956-ban az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottsága azt mondta ki, hogy kizárólag magántulajdonban lévő, magáncélból eljáró hajók követhetik el a kalózkodás bűncselekményét. A nemzetközi jogban a későbbi fogalmi meghatározási kísérletre szintén ez az álláspont volt a jellemző.⁶

Az ENSZ Közgyűlése egy 1957-ben elfogadott határozatával hozta létre a Tengerjogi Konferenciát, melynek keretében több megállapodást is elfogadtak, köztük az 1958-as Nyílt Tengeri Konvenciót, mely a tengeri szokásjogot kodifikálta. Ennek 15. cikke tartalmazza a kalózkodás első, nemzetközi dokumentumban rögzített definícióját, mely öt fogalmi elemet tartalmaz:

- az elkövetett cselekménynek erőszakosnak kell lennie (pl. rablás, emberölés);

³ http://mult-kor.hu/20051029_legendas_kalozok_es_a_hajorablasok_aranykora?pIdx=2 (2017. 11. 13.)

⁴ VARGA Attila Ferenc: Kísérletek és eredmények a kalózkodás definíciójának meghatározásában. *Hadtudományi szemle*, 2011, 1. szám, 30-33. o. http://archiv.uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2011/2011_1/2011_1_br_varga_attila_30_43.pdf (2017. 11. 13.)

⁵ VARGA: Kísérletek és eredmények... i. m. 33. o.

⁶ VARGA: Kísérletek és eredmények... i. m. 33-34. o.

- nyílt tengeren történő elkövetés;
- az elkövetők magántulajdonban lévő hajót vagy légi járművet, vagy pedig eredetileg olyan, állami tulajdonban lévő járművet használnak, mely lázadás vagy más hasonló ok miatt már nem áll az adott állam tulajdonában;
- legalább két járműnek kell érintettnek lennie: amellyel elkövetik, és amelyen végrehajtják;
- magáncélból történő elkövetés.

A tengerjoggal kapcsolatos, legfontosabb nemzetközi jogforrás, az ENSZ Montego Bay-ben, 1982-ben megkötött Tengerjogi Egyezménye (UNCLOS) szintén ezt a fogalmat vette át. Emellett ezen egyezmények közös jellemzője, hogy elkövetési helyként a nyílt tenger jelölik meg. Jellemzőjük továbbá, hogy kiemelik, hogy magáncélból lehet elkövetni a bűncselekményt, de azt nem részletezik, mit is kell ez alatt érteni. A kiemelést azért tartották fontosnak, hogy politikai célokra ne lehessen felhasználni az univerzális joghatóságot, így kívánták csökkenteni az államok közötti konfliktusok kialakulásának lehetőségét.⁷

Ezen változtatott a Nemzetközi Tengerészeti Szervezet (IMO) által, 1988-ban elfogadott, a tengerhajózás biztonsága elleni jogellenes cselekmények visszaszorításáról szóló egyezmény (SUA). Az ebben használt fogalmak kiterjeszthetők a kalózkodás bűncselekményére, az elkövetési hely pedig a parti tengerre.⁸ Továbbá, az IMO Közgyűlése által elfogadott 1025(26) számú határozat különbséget tesz kalózkodás és hajók elleni fegyveres rablás között. Előbbi fogalma megegyezik az UNCLOS-ban meghatározott kalózkodás-definícióval, míg utóbbi attól annyiban különbözik, hogy – egyrészt – az elkövetési magatartások körét bővíti ki például a fosztogatással vagy a foglyul ejtéssel, – másrészt – az elkövetés helyeként kifejezetten megjelöli a szigetközi és a parti tengereket.⁹ Ezen értelmezés szerint tehát a kalózkodás és a hajók elleni fegyveres rablás közötti elhatároló tényező az elkövetés helye.

A fogalmak sorát a Nemzetközi Tengerészeti Iroda (IMB) definíciójával zárom, mely – véleményem szerint – a legátfogóbb az eddig meghatározottak közül. Ez nem tartalmaz olyan jellegű korlátozást, hogy a bűncselekmény csak nyílt tengeren követhető el. Emellett az IMB definíciója szintén elveti azt az elemet, hogy két hajónak kell érintettnek lennie, így kiterjesztve a kalózkodás megvalósulását azokra az – egyébként gyakori – esetekre is, amikor az elkövetők egy hajónak nem nevezhető vízi járműről (például tutajról) támadnak, illetve amikor az elkövetés helye a kikötő. Ez a fogalom továbbá nem tartalmazza feltételként a magáncélból történő elkövetést, így eszerint a kalózkodás elkövethető egyéb – például politikai – célból is. Az IMB által kidolgozott meghatározáshoz kapcsolódó érdekesség, hogy kimondja, hogy egy adott állam fennhatósága alatt álló hadihajó is elkövetheti a kalózkodás bűncselekményét, amennyiben bizonyíthatóan olyan cselekményt követ el, amely kalózkodásként definiálható.¹⁰

⁷ VARGA: Kísérletek és eredmények... i. m. 35-38. o.

⁸ LATTMAN Tamás: A somáliai kalózkodás kérdése a nemzetközi jogban és azon túl. *Nemzet és Biztonság*, 2010, 9. szám, 68-69. o. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/lattmann_tamas-a_szomaliai_kalozkodas_kerdese_a_nemzetkozi_jogban_es_azon_tul_.pdf (2017. 11. 13.)

⁹ International Maritime Organization Assembly Resolution A.1025(26) <http://www.imo.org/en/OurWork/Security/PiracyArmedRobbery/Guidance/Documents/A.1025.pdf#search=resolution%201025> (2017. 11. 13.)

¹⁰ AMRI, Ahmad: Southeast Asia's Maritime Piracy: Challenges, Legal Instruments and a Way Forward. *Australian Journal of Maritime and Ocean Affairs*, 2014, Online First 1-16, 7-8. o. <http://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=2662&context=lhapapers> (2017. 11. 13.)

A kalózkodás főbb okai és források

A kalózok által leginkább veszélyeztetett területek a hírhedt szomáliai partvidék és az Ádeni-öböl mellett manapság a Guineai-öböl (főleg Nigéria partvidéke), valamint Délkelet-Ázsia, azon belül pedig a Malaka- és Szingapúri-szoros, továbbá a Jáva-, a Zulu- és a Celebesz-tenger.¹¹

Fontos megjegyezni, hogy korábban a kalózkodásnak politikai okai is voltak (sőt, gyakran inkább erre volt visszavezethető), mára az elkövetők főleg gazdasági, haszonszerzési céllal követik el azt. Főleg Szomáliában terjedt el a kalózkodás mint megélhetési forrás. Az elkövetők rossz anyagi körülményeit használják ki a különböző bűnszervezetek és terrorista csoportok, melyek szép hasznot zsebelnek be az akciók után, csakúgy, mint a korrupt bürokraták is.¹² Utóbbi azért is fontos, mert általánosságban az állapítható meg, hogy a gyenge jogállamisággal rendelkező államokban terjed el leginkább a kalózkodás – Szomáliát egyenesen bukott államnak nyilvánították.

Ami nélkül azonban a bűncselekmény elkövethetetlen lenne, az a kedvező földrajzi fekvés, azon belül is a kereskedelmi útvonalak közelsége. Szomália példájával élve: az Európai Unió tengeri kereskedelmének 95%-át, energiamportjának pedig 20%-át az Ádeni-öblön keresztül bonyolítja le. Emellett az e térségben folyó kereskedelem biztonságához komoly érdeke fűződik Japánnak, Kínának és az Egyesült Államoknak is.¹³ A Guineai-öbölben szintén hasonló a helyzet: a térség gazdag kőolajban (csakúgy, mint a délkelet-ázsiai országok is), és az Európai Unió olajfogyasztásának 40%-a, míg az Egyesült Államokénak 29%-a innen származik.¹⁴ Emellett a nyugat-afrikai államok más természeti kincsekben is „dúskálnak” (pl. arany, kakaó, gyémánt), így a kereskedelmi forgalom is lényegesen nagyobb arrafelé, ami nagyobb válogatási lehetőséget jelent a kalózoknak is.¹⁵

Szomália partvidékét a nemzetközi közösség összehangolt haditengerészeti akcióinak hála sikerült valamelyest biztonságossá tenni, azonban az arra hajózás továbbra sem veszélytelen. E kelet-afrikai ország példája egyébként is sajátos, és a modern kalózkodás vizsgálatakor kiindulópontnak is számít. A híradásokban azonban manapság már többet szerepel Nigéria mint a kalózkodás legújabb melegágya. Itt ejtettek foglyul a kalózok egy magyar tengerészt is 2017 októberében. Az IMB jelentései alapján egyébként az itteni elkövetők egyre gyakrabban követnek el emberrablást is, sőt, céljuk sokszor nem is a hajó rakományának, hanem legénységének „megszerzése” és értük váltságdíj követelése. Az Iroda emellett kiemelte, hogy a nyugat-afrikai kalózok ismertetője az is, hogy támadásaik során erőszakosabb magatartást fejtenek ki, mint a világ más térségein tevékenykedő társaik.¹⁶

A legtöbb regisztrált támadás Délkelet-Ázsiában történik. Az itteni kalózok támadásai a szomáliaiakéhoz hasonlóak: kisebb halászhajóktól kezdve a nagyobb tartályhajókig szinte minden megtámadnak.¹⁷ Ez a térség annyiban különlegesebb, hogy a földrajzi adottságok sokkal jobban

¹¹ <https://www.icc-ccs.org/piracy-reporting-centre/live-piracy-map> (2017. 11. 13.)

¹² HARKAI István: A kalózkodás nemzetközi jogi kérdései és egy bukott állam felelőssége. *Szakmai Szemle*, 2015, 1. szám, 184. o. http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2015_1_szam.pdf (2017. 11. 13.)

¹³ NAGY Zsanett Mária: A kalózkodás modern valósága <http://arsboni.hu/kalozkodas/> (Letöltve 2017. 11. 13.)

¹⁴ <http://www.irinnews.org/news/2012/12/10/defining-piracy-gulf-guinea> (2017. 11. 15.)

¹⁵ FIORELLI, Matthew: Piracy in Africa: The Case of the Gulf of Guinea. *KAIPTC Occasional Paper*, 2014, No. 37, 9-10. o. <https://www.africaportal.org/documents/12359/Fiorelli-KAIPTC-Occasional-Paper-2014.pdf> (2017. 11. 15.)

¹⁶ International Maritime Bureau Report (25 July 2016) http://icc.se/wp-content/uploads/2016/07/IMB-Q2-press-release-2016_-250716.pdf (2017. 11. 15.)

¹⁷ <http://www.geopolitika.hu/hu/2016/11/18/a-kalozkodas-problemaja-delkelet-azsiaban-a-21-szazadban/> (2017. 11. 15.)

szolgálják a kalózek érdekeit: a kereskedelmi hajóknak szűk szorosokon és szigetközi tengereken kell áthaladniuk, így huzamosabb ideig nem tudják tartani a nemzetközi hajózási irányelvekben megfogalmazott 18 csomós haladási sebességet.¹⁸

Támadási típusok, elkövetési módok és mit tehet a legénység?

A modern kalózakciókat Varga Attila Ferenc *Robert Beckman* csoportosítását követve négy fő összetevő alapján határolja el:

- Az alkalmazott fegyvertípusok szerint (minthogy a kalózek mindig fegyveresen követik el a bűncselekményt);
- A megtámadott hajó legénységével szemben alkalmazott erőszak mértéke szerint, mely a könnyű testi sértéstől az emberölésig terjed;
- Az eltulajdonított vagyontárgyak értéke szerint. Ebbe a csoportba tartozik a foglyul ejtett legénységért követelt váltságdíj mértéke is;
- A tengeri közlekedés biztonsága veszélyeztetésének mértéke szerint. Ez alatt azt kell érteni, hogy ha a kalózek például egy szűkebb, de forgalmas tengerszorosban támadnak, nem csak a megtámadott hajót és annak legénységét veszélyeztetik, hanem az említett útvonalon közlekedő többi hajót is.¹⁹

A kalózkodás bűncselekményének továbbá három fő elkövetési módját határozhatjuk meg:

- Az első esetben a kalózek kirabolják a megtámadott hajó legénységének tagjait, majd távoznak (*hit-and-run*).
- A második esetben a kalózek nem csak a legénységet rabolják ki, hanem a hajó rakományát is magukkal viszik. Ezeket a támadásokat általában hajnali egy és reggel hat óra között követik el, amikor a legénység alszik. Az ilyen támadást végrehajtó kalózek pedig kivétel nélkül használják a modern technológiát.
- A harmadik, és egyben legkifinomultabb elkövetési mód a „fantom hajó” alkalmazása. Ebben az esetben a kalózek vásárolnak vagy bármilyen más módon szereznek egy hajót, azt átnevezik, átfestik, és új felségjellel látják el. Ezután keresnek egy feladót, akit szorít a határidő, és elvállalják a kérdéses áru fuvarozását, majd a hajóval máshol kötnek ki és eladják az árut.²⁰

Főleg az utóbbi módszer alapján látható, hogy a mai kalózek mennyire felkészültek és milyen komoly veszélyt jelenthetnek, hiszen egy ilyen akció megszervezése komoly tervezést igényel.

A különböző nemzetközi szervezetek több ajánlást is elfogadtak, melyeket követve csökkenthető a támadások valószínűsége. Erre néhány példát hozva: ajánlatos a nemzetközileg elismert tengeri útvonalakon közlekedni, a magasabb kockázatú helyeken nagyobb sebességgel haladni, a hajót megfelelően kivilágítani, és soha nem szabad megállni támadás esetén.²¹

---

¹⁸ <http://gcaptain.com/5-reasons-southeast-asian-piracy-stay/> (2017. 11. 15.)

¹⁹ VARGA Attila Ferenc: Nemzetközi küzdelem a szomáliai kalózkodással szemben. *Hadtudomány*, 2011, 1-2. szám, 43-44. o. http://mht.eu/hadtudomany/2011/2011_elektronikus/2011_e_14.pdf (2017. 11. 13.)

²⁰ http://www.cargolaw.com/presentations_pirates.html#type_attacks (2017. 11. 13.)

²¹ VARGA: Nemzetközi küzdelem... i. m. 45. o.

A hajók megvédésére azonban az eddigiek során a fegyveres biztonsági magánszolgálatok jelentették a legjobb megoldást. Mivel a haditengerészetektől sem várható el, hogy egyformán ellenőrizzenek és védjenek minden hajót, így ez a módszer is alkalmas lehet a probléma megoldására. Alternatív opcióként jelent meg továbbá az ún. „Q-hajók” használata. Ezek olyan, megerősített védelemmel és fegyverzettel ellátott hajók, melyek kívülről védtelen kereskedelmi járműnek látszanak, ezért vonzó célpontot szolgáltatnak a kalózkodóknak. Ez a módszer a hadászatban már ismert. Azonban a kalózkodás nem háborús helyzet. A cél az elkövetők jogi felelősségre vonása, nem a megsemmisítése. Így ez az alternatíva aggályokat vet fel.²²

A jogi felelősségre vonás kérdésköre

A nemzetközi közösség a nemzetközi szervezetek aktíván közreműködésével igyekszik visszaszorítani a kalózkodást. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa számos kapcsolódó határozatot fogadott el, illetve az IMO és az IMB is igyekszik segíteni a hajók legénységének helyzetén. Az IMB működteti például a Piracy Reporting Centre-t, mely egy, a nap 24 órájában frissített adatbázis, ahol a hajóskapitányok jelenthetik a gyanús járműveket vagy a támadásokat. Kiemelendő még az ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatala (UNODC), mely az Ádeni-öböl menti államoknak nyújt segítséget oly módon, hogy speciális képzéseket szervez a „vádemelési kapacitás növelő program” keretein belül. Ennek keretében jogi segítséget nyújt a bírák, az ügyészek és a nyomozók számára a kalózkodással kapcsolatos ügyek kezeléséhez. Ez a program kiterjed továbbá Szomália büntetés-végrehajtási intézeteinek fejlesztésére is.²³

Ezek mellett összehangolt katonai akciók is folynak, melyek keretében hadihajók járőröznek a veszélyeztetett térségekben. Főleg a NATO Ocean Shield hadművelete tekinthető jelentősnek, melynek nagymértékben köszönhető a kalóztámadások számának csökkenése a szomáliai partvidéken. Azonban bármennyire is sikeresek rövidtávon a katonai intézkedések, véleményem szerint csak a probléma tüneti kezelésére alkalmasak, és bármilyen, látványosabb és hosszabb távú siker eléréséhez a jogi felelősségre vonás kérdését kellene rendezni.

Ami a kalózkodás jogi természetét illeti: a nemzetközi szokásjog szerint ez a legrégebbi olyan bűncselekmény, mely univerzális joghatóság alá tartozik, azaz bármely állam gyakorolhatja a joghatóságát, függetlenül az elkövető állampolgárságától vagy az elkövetés helyétől.²⁴ A kalózkodás bíróság elé állítása azonban nehézkes, mivel sokszor előfordult, hogy a kalózkodás visszaszorításában érdekelt államok a büntetőeljárást már nem folytatták le, hanem az elfogott kalózkodókat szabadon engedték. Az, hogy az érdekelt, fejlettebb államok vonakodnak lefolytatni az eljárást, egyszerűen magyarázható: nem akarják viselni a gyanúsítottaknak, a tárgyi bizonyítékoknak és a szemtanúknak a tárgyalás helyszínére szállításával járó anyagi és más nehézségeket. Továbbá a joghatóság összehangolása is nehézkes, hiszen több állam joga is ütközhet, több állam joghatósága is fennállhat a következő tényezők alapján például: az

---

²² VARGA: Nemzetközi küzdelem... i. m. 51-53. o.

²³ HODGKINSON, Sandra L.: Current Trends in Global Piracy: Can Somalia's Successes Help Combat Piracy in the Gulf of Guinea and Elsewhere? *Case Western Reserve Journal of International Law*, 2013, Volume 46, Issue 1, 153-154. o. <http://scholarlycommons.law.case.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1033&context=jil> (2017. 11. 15.)

²⁴ DUTTON, Yvonne M.: Bringing Pirates to Justice: A Case for Including Piracy within the Jurisdiction of the International Criminal Court. *Chicago Journal of International Law*, 2010, Volume 11, Number 1, 203-204. o. <http://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1341&context=cjil> (2017. 11. 13.)

elkövető(k) állampolgársága, a sértett(ek) állampolgársága, a hajótulajdonos honossága vagy a rakomány címzettjének honossága.²⁵

Szomália példája mellett itt sem mehetünk el szó nélkül. Mivel bukott államként valódi, működőképes kormánnyal nem rendelkezik, így a jogszabályok végrehajtásának ellenőrzése sem lehetséges. Az igazságszolgáltatása sem nevezhető magas színvonalúnak, így az elkövetők számára nem biztosítottak azok a tisztességes eljárási garanciák, melyeket a legtöbb állam elismer és megkövetel. Ennek ellenére mégis az figyelhető meg, hogy a kalózkodás visszaszorításában érdekelt itt is inkább regionálisan oldanak meg az itt elfogott elkövetők felelősségre vonását, és nem kívánják területükre szállítani a kalózokat és az eljárást ott lefolytatni.²⁶

A témát kutató egyes szerzők szintén regionális bíróságok felállítása mellett érvelnek a veszélyeztetett térségekben. Véleményük szerint mivel az ezeken ítélkező bírák jobban ismernék a regionális viszonyokat, így az eljárások is hatékonyabbak lennének. Emellett a kalózellenes műveletekben részt vevő államok tevékenységének hatékonyságát is növelné az, ha akcióikat egy ilyen bíróság által elfogadott eljárási szabályok ismeretében hajtánák végre (például tisztában lennének vele, hogy az milyen bizonyítékokat fogad el).²⁷ Diana Chang véleménye szerint egy regionális bíróság által megteremthető lenne egy egységes rendszer, mely kiküszöbölné a különböző nemzeti jogok különbségeiből adódó ellentmondásokat, ideértve az egységes kalózkodás-fogalom hiányából adódó nehézségeket is. Utóbbi azért lenne lényeges, mert így nem kellene arra hagyatkozni, hogy van-e az adott régió minden államának megfelelő definíciója vagy, hogy szerepel-e a kalózkodás bűncselekménye a büntető törvénykönyvében. Továbbá, álláspontja szerint, a regionális bíróságok felállításához mindegyik problémásabb régióban megalkották már az együttműködési kereteket.²⁸

Az Ádeni-öböl menti államok valóban aláírtak már egy olyan egyezményt, mely jó alapot szolgálhatna egy ilyen szerv felállításához. Ez a Djibouti Eljárási Kódex, melyet 2009-ben fogadtak el és 20 tagországa van. Az igazságszolgáltatással kapcsolatos kérdésekben a Kódex szerinti együttműködés kiterjed a kalózkodással vagy hajók elleni fegyveres rablással gyanúsítható személyen utáni nyomozásra, letartóztatásukra és vád alá helyezésükre. A részes államok biztosítják továbbá azt, hogy büntető törvénykönyveik szankcionálják az említett bűncselekményeket, illetve arról is gondoskodnak, hogy a joghatóságukat gyakorolni tudják az eljárások lefolytatása során.²⁹

A szomáliai kalózok felelősségre vonásával kapcsolatban az ENSZ Főtitkára 2010 májusában egy javaslatot terjesztett a Biztonsági Tanács elé, mely több lehetséges megoldást is felvázolt, melyekhez az ENSZ nyújtana segítséget. Ezek közül emelnék ki most néhányat: az egyik ilyen opció egy szomáliai bíróság felállítása lenne akár egy, a régióba tartozó másik állam területén. Ez meg tudná teremteni azokat a feltételeket a bíróság működéséhez, amelyek Szomáliában nem adóttak, a bukott állam státuszából következően. Egy ilyen szerv különlegességét az adná, hogy szomáliai joghatóságot gyakorolna egy másik állam területén. Ezzel a javaslattal

---

²⁵ KALRA, Kush: Is International Law Effective Against Pirates? Lessons from Somalia. *International Bar Notes*, 2011, 3. o. <https://www.ibanet.org/Document/Default.aspx?DocumentUid=D063B524-A38F-4E22-87C8-C9A38742EB74> (2017. 11. 14.)

²⁶ VARGA: Nemzetközi küzdelem... i. m. 36-37. o.

²⁷ Lásd: VARGA: Nemzetközi küzdelem... i. m. 37. o.

²⁸ CHANG, Diana: Piracy Laws and the Effective Prosecution of Pirates. *Boston College International and Comparative Law Review*, 2010, Volume 33, Issue 2, 285-286. o. <http://lawdigitalcommons.bc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1012&context=iclr>

²⁹ Djibouti Code of Conduct <http://www.imo.org/en/OurWork/security/piu/Pages/DCoC.aspx> (2017. 11. 15.)

kapcsolatosan a legnagyobb probléma kétségkívül az, hogy találni kellene egy olyan államot, amely hajlandó (és képes) befogadni egy külföldi bíróságot. Problémát jelentene az is, hogy Szomália kalózzellenes jogszabályai közel sem meggyőzőek, illetve igazságszolgáltatása sem megfelelő, ezért kérdéses, mennyire érné meg összességében egy ilyen szerv felállításába súlyos pénzeket fektetni.

A következő lehetséges megoldás a régióba tartozó állam joghatóságán belül egy speciális bírói tanács felállítása. Ez esetben az ENSZ által kiválasztott bírák foglalnának helyet a tanácsban, illetve szükséges lenne valamilyen szinten a nemzeti jogszabályok megváltoztatása is, mivel a régióbeli országokban főként az egyesbíró intézménye használatos. A jelenés felvázolja egy nemzetközi bíróság felállításának lehetőségét is, méghozzá két különböző módon: az első opció szerint a szerv létrehozása a régióba tartozó országok és az ENSZ közötti megállapodáson alapulna. Ebben a változatban is a szervezet által kiválasztott bírák lennének többségben, viszont a nemzetközi minta előnyös lenne a befogadó állam számára. A második variáció szerint az ENSZ Biztonsági Tanácsa az Alapokmány VII. fejezetében meghatározott jogkörében eljárva hozna létre egy nemzetközi bíróságot, melynek tagjait, így az ügyészeket és az alkalmazottakat is, teljes egészében az ENSZ választaná ki, sőt még a székhelye sem biztos, hogy a régióban lenne. Ezen szerv legfőbb előnye az lenne, hogy a BT határozata folytán az államok kötelezve lennének a bírósággal való együttműködésre. Mindkét változat legnagyobb hátránya a pénz- és időigényesség.³⁰

Habár ez a jelentés konkrétan Szomáliát célozta, az általánosságban megállapítható, hogy a kalózkodás sújtotta régiók államai nem rendelkeznek megfelelő jogi és igazságszolgáltatási háttérrel, így az elkövetők felelősségre vonásának feladatát nemzeti bíróságok nem tudnák megfelelően ellátni. A nyugat-afrikai államok igazságszolgáltatása ugyan valamelyest magasabb színvonalon áll, mint Szomáliáé, azonban kizárólag Libériának és Togónak van naprakész kalózkodás elleni jogszabálya. A probléma abból is ered, hogy például Kamerun, Angola vagy Gabon nem is részese a már említett SUA-egyezménynek, Elefántcsontpart és Nigéria pedig nem építette be a belső jogába. Nincs meg tehát a megfelelő kiindulópont, így jogalkotási deficit jellemzi a Guineai-öböl menti államokat.³¹ Délkelet-Ázsiában a helyzet valamelyest jobb, ott több kalóz ellen is vádat emeltek az elmúlt években. Azonban Indonézia és Malajzia – a legveszélyeztetettebb államok közül kettő – szintén nem részese az említett egyezménynek, e nélkül pedig a jogi keretek biztosítása nehézkes.

Véleményem szerint az sem a legjobb megoldás, ha új bíróságok felállítására költenek súlyos pénzeket, akár nemzeti, akár nemzetközi szinten. Ezek létrehozása időigényes is lenne, pedig a helyzet súlyossága mihamarabbi cselekvést igényel. Álláspontom szerint ezért a legjobb megoldás egy, már létező szerv, a Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) bevonása lenne. A Római Statútum szerint a Büntetőbíróság joghatósága a „legsúlyosabb nemzetközi bűncselekményekre” terjed ki, mely kategóriába jelenleg a népirtás, az emberiség elleni bűntettek, a háborús bűntettek és az agresszió tartozik bele.³²

Véleményem szerint a kalózkodás olyan jelentős hátrányokat okoz, melyek indokolják az említett bűncselekményi kör kiszélesítését, hiszen komoly károkat okoz a világgazdaságnak, nem olyan szélsőséges esetben természeti katasztrófával is fenyegethet (ha például egy tankerhajó

³⁰ VARGA: Nemzetközi küzdelem... i. m. 40-42. o.

³¹ KAMAL-DEEN, Ali: The Anatomy of Gulf of Guinea Piracy. *Naval War College Review*, 2015, Vol 68, Issue 1, 108-109. o. <https://usnwc2.usnwc.edu/getattachment/e95feaa7-8883-4008-b49b-175783f25e43/The-Anatomy-of-Gulf-of-Guinea-Piracy.aspx> (2017. 11. 15.)

³² https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2012-05/cjuecoursinterntionales_hu.pdf (2017. 11. 14.)

megsérül és szállítmánya a tengerbe ömlik), illetve emberi életek veszélyeztetésével is jár. Emellett a kalózkodás cselekménye gyakran olyan tényállási elemeket is magában foglal, melyek a Statútum szerint az emberiség elleni bűncselekmény elemei között szerepelnek (pl. emberölés, szexuális erőszak vagy kínzás).³³ Álláspontom szerint, már csak az előbb felsoroltak miatt is, szükséges lenne figyelembe venni a tengeri kalózkodás felvételét az előbb említett bűncselekményi kategóriába.

A Nemzetközi Büntetőbíróságot létrehozó Római Statútum 17. cikke kimondja, hogy minden állam maga köteles üldözni és büntetni a nemzetközi bűncselekményeket, és e szerv csak akkor fejt ki tevékenységét, ha az adott állam „nem hajlandó vagy nem képes” lefolytatni az eljárást. Ez a kiegészítő szerepkör azt is jelenti, hogy a Büntetőbíróságnak nem kellene minden egyes ügyet tárgyalnia, hiszen ha jelentkezik egy olyan állam, mely arra képes és hajlandó, az lefolytathatja az eljárást. E szerv mellett felhozható érv az is, hogy a regionalitása is biztosított lenne, hiszen a Statútum 3. cikke szerint, amennyiben arra igény van, máshol is ülészhet a székhelyén kívül. Így nem lenne szükség olyan *ad hoc* szervek létrehozására, mint a volt Jugoszláviában vagy Ruandában. Nyilvánvaló, hogy nem az egész Büntetőbíróságot kellene „ráállítani” az ügyre, hanem egy, nagyjából 20 főből álló „különítmény” kijelölése – mely kizárólag a kalózkodással kapcsolatos ügyekkel foglalkozna – megoldhatná a problémát.³⁴

Hogy végül milyen megoldást választ a nemzetközi közösség, egyelőre nem tudni. Viszont mindenképp szükséges lenne egy olyan bírói szerv kijelölése, mely ezzel a feladattal foglalkozik, hiszen az elkövetők számára is komoly visszatartó erőt jelentene, ha tudnák, felelősségre vonásuk nem marad el. Ez jelenthetne erőteljesebb választ a problémára, hiszen a haditengerészeti akciók – még ha sikeresek is – csak átmenetileg képesek orvosolni a kalózkodás jelentette veszélyt. Gondot okozhat az is, hogy az elfogadott nemzetközi egyezmények sem nyújtanak megfelelő alapot a jogi felelősségre vonáshoz, csak az elkövetők elfogásához. Mindazonáltal úgy vélem, bizakodhatunk. A nemzetközi közösség igyekszik megoldást találni, és az eddig mutatott összefogás is remek alapot biztosíthat a jogi felelősségre vonás rendezéséhez.

Summary

Nowadays, when we hear the word 'piracy', the first thing that comes into our mind is illegal filesharing. But the 'original' pirates have not disappear and maritime piracy is in its golden age again. This crime is as old as shipping. It is one of the oldest crimes in the history of men. For that, its fully supression is probably not possible and we need the collaboration of the whole international community to crack down on it. Although, the age of modern piracy started in the early nineties, it only became a day-to-day topic for the national community in the past decade. That is why we can state that it became a 'real' international crime in this century.

The states made the first attempts of defining maritime piracy in the post World War I era. But the first significant international document was the Geneva Convention of the Law of the Sea in 1958 which was regulated maritime customary law. This definition has five main elements but two of them are very important: maritime piracy can only be committed for private purposes

---

³³ DUTTON i. m. 233-234. o.

³⁴ Rome Statue of the International Criminal Court https://www.icc-cpi.int/nr/rdonlyres/ea9aeff7-5752-4f84-be94-0a655eb30e16/0/rome_statute_english.pdf (2017. 11. 14.)

and the place of perpetration has to be in high sea. The most significant source of law of the sea, UNCLOS, did not change this – false – approach. Fortunately, the definitions of the International Maritime Organization (IMO) and International Maritime Bureau (IMB) did. In my opinion, the IMB's definition gives us the most comprehensive description of piracy. For instance, it extends the places of perpetration to the territorial sea and to the ports. It also refuses that piracy only can be committed for private purposes (therefore its purpose can be political, as well).

Even though maritime piracy is linked with the Caribbean Sea in our mind, presently the most dangerous hotspots are the Gulf of Aden (and the coast of Somalia), the Gulf of Guinea (and the coast of Nigeria) and the Southeast Asian seas (such as the Sulu, Celebes and Java Sea) and straits (the Strait of Malacca and Singapore). Generally, we can state that maritime piracy turns up where economic situation is poor and people search for a living in crime, where the government and the rule of law are weak, and, of course, where sailing have tradition.

As for the types of pirate attacks, we can distinguish three main classes. The first one is the hit-and-run style, when the pirates board the merchant vessel, rob the crew and escape. The second type when pirates not only rob the crew but steal the ships's cargo, as well. The time of these attacks is almost always between 1:00 a. m. and 6:00 a. m. For this type, perpetrators usually use modern technology (e. g. radars). The third and most sophisticated type when pirates acquire a ship, repaint, rename and reflag it. After this, they find a shipper who is short on time to move his cargo. Finally, they dock somewhere else and sell the cargo. Especially this last type shows us how dangerous pirates are because it takes a lot of time to plan an 'operation' like that.

Of course, the international community do not just sit at watch. There are multiple joint navy operations patrolling on the endangered seas. And these are successful because pirates almost gone from the Gulf of Aden. But it is only temporary. As soon as the warships leave the area, they will come back. It is only the symptomatic treatment of the issue. In my opinion, the most urgent manner about piracy is prosecution. In general, we can state that the most endangered states do not have day-to-day piracy laws (mostly because they have not ratified the international agreements yet) and their justice system is not developed enough. On the other hand, those states that do not have this problem, do not want to bear the costs and other difficulties of bringing pirates to justice in their own country. In some authors' opinion this issue has to be solved regionally because it could be more effective. The problem with these option is that it would consume too much money and time and maritime piracy demands actions as soon as possible.

In my opinion the best option is including piracy to the jurisdiction of the International Criminal Court (ICC). This way, the international community would not spend time on establishing a whole new tribunal and it would be much cheaper, as well. The jurisdiction of ICC includes the 'most serious crimes of international concern' (which are genocide, crimes against humanity, war crimes and aggression). That means extending maritime piracy to this type of crimes. And we have the reasons for this: piracy endangers human lives, causes serious damages to international trade and it could even cause natural disasters if a tanker ship hurts during an attack, etc.

According to the Article 17, ICC only has to proceed, if a state that has jurisdiction over the case, unwilling or unable to carry out the investigation or prosecution. Furthermore, according to the Rome Statue of the International Criminal Court, it 'may sit elsewhere, whenever it considers it desirable' so the ICC is permitted to sit regionally, when it is needed.

Thus, there would not be needed to establish *ad hoc* tribunals (like in Ruanda or the former Yugoslavia). And there is another advantage: the judges of ICC could share their experiences with the local ones, thereby building the local capacity to prosecute pirates. Of course, we do not need the whole staff members of the ICC to 'deal' with pirates, only a special chamber dedicated to this crime.

At this point, we do not know how the international community will solve this issue but it have to act fast. And it has to happen in legal way because that will help general prevention and hopefully reducing piracy in the endangered areas.

VÁROSFEJLESZTÉS A MINDENNAPOKBAN

Bevezető gondolatok

A 21. század elejének gazdasági kihívásai, a fenntartható és kiszámítható jövő megteremtésének szándéka eredményezte az okos település koncepciók kidolgozását, amelyek a legújabb információs és kommunikációs technológiákat alkalmazzák a gyors, átlátható működés érdekében. A városok életébe egyre nagyobb mértékben beépülő infokommunikációs megoldások hatékonyan és alacsonyabb költségek mellett járulnak hozzá ahhoz, hogy a lakosság életminősége („quality of life”) érezhetően javuljon, mindezt úgy, hogy közben helyi és országos szinten is élénküljön egy közösség gazdasága. A digitális eszközök és szolgáltatások terén a polgárokra és vállalkozásokra még számos kiaknázatlan lehetőség vár. Az online vásárlástól és tanulástól kezdve a számlabefizetésen át egészen az online hivatali ügyintézésig a világháló a legjobb megoldás, ha ehhez adottak a feltételek.

Az okos város fejlesztések a folyamatban lévő európai integráció fontos területei, tekintettel arra, hogy jelenleg a világ lakosságának több mint 54%-a városokban tölti mindennapjait és ez a szám az elkövetkezendő néhány évben még tovább fog emelkedni. Az internet és a digitális technológiák átalakítják világunkat az üzleti és a magánélet minden területén. A városoknak pedig aktív szerepet kell játszaniuk a digitális forradalomban, és az abból fakadó új digitális lehetőségeket minden polgár és vállalkozás számára elérhetővé kell tenniük.

Társadalmi átalakulások, tudományos felfedezések, valamint a technika rohamos fejlődésének korát éljük napjainkban. Ezt a folyamatot a „civilizáció” térhódítása, az életszínvonal emelkedése, az ember várható életkorának növekedése, a Föld lakosságának rohamos szaporodása kíséri. A népességnövekedés többek között a városok számának és nagyságának növekedésével is jár. Mára már a Föld lakóinak több mint a fele városban lakik. A 21. század elején a városokban élők száma meghaladta a teljes emberi populáció 50%-át. A század végére ez az arány várhatóan 70-75%-ra fog nőni. Ez a folyamat nem csak a városok jelentőségére mutat rá, de arra a felelősségre és kihívásra is, amit az urbanizáció világszerte jelent. A huszadik század fordulóján ez a szám még csak 13% volt. Ez azt jelenti, hogy minden évben New York lakosságának hétszeresével gyarapítjuk bolygónk városi népességét. Ezzel párhuzamosan az igénybe vett erőforrások is ugrásszerűen megnöttek, például a világ vízfogyasztása az elmúlt száz évben hatszorosára nőtt, mely duplája a lakosság növekedési ütemének. Mindannyiunknak szembe kell néznie azzal a kihívással, hogy ez a rengeteg ember hogyan élhet együtt szervezeten, hatékonyan, hogyan juthat hozzá a megfelelő típusú és minőségű szolgáltatásokhoz.

A városok közelebbi és távolabbi településekre gyakorolt elszívóhatása következtében jelentőssé vált az ingaforgalom, ingázás. Ma már több tíz, sőt száz kilométeres távolságról utaznak az emberek a munkát adó településekre dolgozni. Gyakorlatilag az emberi települések és

---

* dr. Ritó Evelin, elsőéves doktorandusz, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, témavezető: Prof. Dr. Torma András egyetemi tanár, jogrito@uni-miskolc.hu

környezetük ökológiai egyensúlya napjainkra felbomlott. A város falu települési rend már régen nem tudja megteremteni azokat a feltételeket, amelyeket a fejlődő emberi társadalom mesterséges környezetével szemben támaszt.

Az új társadalmi együttélési mód nem pusztán mennyiségi változásokat (például több számítógép, több tévécsatorna, több információáramlás) jelent, hanem olyan minőségi változást is, amely megváltoztatja az emberek közötti társadalmi viszonyokat. Nemcsak attól válik újjá egy társadalom, hogy új dolgok jelennek meg benne, például elektronikai eszközök. A megújulást biztosítja az is, amikor a régi dolgok új módon kezdenek el működni, vagyis megváltozik a társadalmi együttélés megszokott „logikája”, például kultúrája, szokásai, kommunikációs módozatai, normái, politikai rendszere.

A Smart City fogalma

A mindennapokban felmerült problémákra és a jövő városainak tervezésében kiemelt szerepet töltenek be az okos város fejlesztések. Az okos városok fogalma nem határozható pontosan körül, mivel egy komplex jelenségről beszélhetünk, továbbá a fogalom tartalma és részletei országoként és városoként eltérőek lehetnek. Az okos város fogalma az 1990-es évek közepén jelent meg először, részben a fenntartható növekedést, részben pedig a városirányítási rendszereket megreformálni kívánó koncepciók kapcsán. A fogalom elterjedése is elsősorban ehhez a két fő területhez kapcsolódott. Mindkét esetben fontos volt, hogy a hagyományos fejlesztések mellett egyre nagyobb szerephez jutottak a szintén ekkor elterjedő kreatív város stratégiák új megoldásai, amelyek a vállalkozói szemléletet, a kísérletezést, a belvárosias sűrűséget, a várospolitika aktív médiajelenlétét és interaktivitását helyezték előtérbe.

„A városi területek egyre nagyobb mértékben növekednek, az egyre fontosabbá és komplexebbé váló urbanizált területek népessége rohamosan gyarapszik. A United Nations Population Found¹ szerint 2008-ban elértük, hogy a föld teljes lakosságának 50%-a, 3,3 milliárd ember, városi területeken él. 2030-ra ez a szám 5 milliárdra fog emelkedni.”²

A Smart City témakörben megjelenő publikációk egy jelentős része az imént idézett megdöbbentő adatokkal kezdődik.³ Az indítások oka nem véletlen, hiszen az egyre gyorsuló urbanizáció folyamatosan új kihívások elé állítja városainkat. Társadalmi átalakulások, tudományos felfedezések, valamint a technika rohamos fejlődésének korát éljük napjainkban. Ezt a folyamatot a „civilizáció” térhódítása, az életszínvonal emelkedése, az ember várható életkorának növekedése, a Föld lakosságának rohamos szaporodása kíséri.

A Smart City meghatározására a szakirodalom alapján nincs egy egységesen elfogadott definíció, ezt a kifejezés magyar fordítása is jól tükrözi. A Smart City jelenséget az alábbi három legelterjedtebb kifejezéssel – a digitális város (digital city), az intelligens város (intelligent city) és az okos város (Smart City) – illetik a szakirodalmak.

¹ United Nation Population Fund – www.unfpa.org (2017. 09. 07.)

² Taewoo NAM – Theresa PARDO: Conceptualizing Smart City with dimensions of technology, people, and institutions. In: Unknown. eds., *Proceedings of the 12th Annual International Digital Government Research Conference on Digital Government Innovation in Challenging Times* – dg.o '11. 1st ed. ACM, New York, 2011. 282-291. o.

³ PAPNÉ HORVÁTH Barbara: *Sopron – Út a SMART CITY felé*

(letöltve innen: <http://docplayer.hu/17759019-Sopron-ut-a-smart-city-fele.html> – 2017. szeptember 11.)

SZENDREI Zsolt: *Smart City, a jövő városa* (letöltve innen: http://www.urb.bme.hu/segedlet/varos1/eloadasok_2014/07B_SMART%20CITY_SZENDREI%20ZSOLT_kivonat.pdf – 2017. 09. 11.)

Mindhárom kifejezés megjelenése döntően a fenntarthatóság és a hatékonyság szempontjait tartja szem előtt az említett fogalom meghatározásakor. A kifejezések használata jelenleg következetlen, azonban aszerint elkülöníthető, ahogy a fejlesztések szemlélete bővül a konkrét digitális megoldásoktól (*digitális város*) a technológiai háttértámogatással bíró intézményi szolgáltatásokon át (*intelligens város*) az átfogóbb, stratégiai szemléletig (*okos város*).⁴

Az egységes definíció hiányát bizonyítja az a tény is, hogy a fogalom tartalma és részletei országanként és városanként eltérőek lehetnek. Az okos város fogalma az 1990-es évek közepén jelent meg először, részben a fenntartható növekedést, részben pedig a városirányítási rendszereket megreformálni kívánó koncepciók kapcsán. A fogalom elterjedése is elsősorban ehhez a két fő területhez kapcsolódott. Mindkét esetben fontos volt, hogy a hagyományos fejlesztések mellett egyre nagyobb szerephez jutottak a szintén ekkor elterjedő kreatív város stratégiák új megoldásai, amelyek a vállalkozói szemléletet, a kísérletezést, a belvárosias sűrűséget, a várospolitika aktív médiajelenlétét és interaktivitását helyezték előtérbe.⁵

A városok fejlődését jelentősen befolyásolta az IKT megjelenése, amely kezdetben a vállalkozásoknak kínált lehetőségeket, azonban az elmúlt években a nagyvárosokban érezni lehet a hatását például a közlekedés vagy a közművek terén is. Az MTA Regionális Kutatások Központja által készített „Smart cities” tanulmány szerint: „*az okos város olyan települést takar, amely a rendelkezésre álló technológiai lehetőségeket olyan innovatív módon használja fel, amely elősegíti egy jobb, diverzifikáltabb és fenntarthatóbb városi környezet kialakítását.*”⁶

A Smart City kifejezés háttérében a kortárs településfejlődés és a gazdasági innováció egyik legfontosabb jelensége, a *városok és a digitális technológiák tudatos és szervezett integrációja* áll, amelyet alátámaszt a következő fogalmi meghatározás is. Egy város akkor nevezhető okosnak, ha az emberi tőkébe, az infrastruktúrába történő befektetés ösztönzi és hajtja a fenntartható gazdasági fejlődést és növeli az életszínvonalat – miközben a természeti erőforrásokat bölcsen kezeli.⁷ Az okos várost a szakirodalom sok esetben *szolgáltató város*ként határozza meg, amely olyan városi funkciókat biztosít a polgárai számára, amelyek a hagyományos gyakorlattal nem érhetők el.

Egy várost akkor nevezünk okosnak, ha fenntartható gazdasági fejlődését a hagyományos és digitális infrastruktúrába, humán és társadalmi tőkébe való kiegyensúlyozott befektetés révén, az érintett közösségérdekeit bevonásával, aktív részvételével, környezettudatos módon éri el.⁸

A jövő fő gazdasági tényezői a városok, amelyek fejlesztése során egyre nagyobb részt vállalnak a városlakók és a piaci szereplők is. A Brit Szabványügyi Hivatal (BSI) okos város definíciója a fenti felvetéseket a következőképp foglalja össze: „*Az okos város olyan település, ahol megvalósul a fizikai, digitális és humán rendszerek hatékony integrációja az épített környezetben, hogy fenntartható, prosperáló és inkluzív jövőt biztosítson lakóinak.*”⁹

⁴ DOBOS Klára – KULCSÁR Sándor – NAGY Péter – SIK András – SZEMEREY Samu – Vasváriné MENYHÁRT Éva: *Smart City Tudásplatform Metodika Javaslata*, Lechner Nonprofit Kft., Budapest, 2015., 18. o.

⁵ RAB Judit – RIEDEL Miklós – STEINER Balázs Miklós: *Smart City Példatár*, Lechner Nonprofit Kft., Budapest, 2015., 7. o.

⁶ LADOS Mihály: „*Smart cities*” tanulmány (letöltve innen: http://www-05.ibm.com/hu/download/IBM_SmarterCity_20110721.pdf – 2017. 08. 28.) 16. o.

⁷ LADOS Mihály: *Smart City – a jövő lehetősége?* (letöltve innen: tab.mta.hu/index.php/download_file/485/1128/ – 2017. 08. 29.) 12. o.

⁸ DOBOS – KULCSÁR – NAGY – SIK – SZEMEREY – MENYHÁRT i.m. 10. o.

⁹ *Effective integration of physical, digital and human systems in the built environment to deliver a sustainable, prosperous and inclusive future for its citizens.* (PAS 180:2014, 3.1.62)

Hazánkban az idei évben az egyes kormányrendeleteknek az „okos város”, „okos város módszertan” fogalom meghatározásával összefüggő módosításáról szóló 56/2017. (III. 20.) Korm. rendeletben definiálásra került az okos város jelenség. Az említett kormányrendelet szerint *az okos város olyan település, amelyik az integrált településfejlesztési stratégiáját okos város módszertan alapján készíti és végzi.*

Az 56/2017. (III. 20.) Korm. rendelet meghatározza továbbá az okos város módszertan fogalmát is, amely a települések vagy települések csoportjának olyan településfejlesztési módszertana, amely a természeti és épített környezetét, digitális infrastruktúráját, valamint a települési szolgáltatások minőségét és gazdasági hatékonyságát korszerű és innovatív információtechnológiák alkalmazásával, fenntartható módon, a lakosság fokozott bevonásával fejleszti.

A szakirodalmak vizsgálata után arra a megállapításra jutottam, hogy az okos városok fogalma nem határolható pontosan körül, mivel egy komplex jelenségről beszélhetünk. Véleményem szerint egy város akkor tekinthető okosnak, ha a rendelkezésre álló fejlesztéseket képes beépíteni a működésébe, és hatékonyan alkalmazza azokat a mindennapok során annak érdekében, hogy a lakói életszínvonalát folyamatosan emelje a környezet védelmének szem előtt tartása mellett.

Álláspontom szerint az újszerű megoldások azonban önmagukban nem elegendők egy okos város szintjének eléréséhez. A folyamatos kommunikáció, valamint az oktatás szintén elengedhetetlen, mivel szükséges, hogy az érintett személyeknek lehetőségük legyen megismerni a fejlesztések használatát, és naprakészek legyenek a program fejleményeivel kapcsolatban, ugyanis napjainkban a városfejlesztés alap-stratégiává nőtte magát, valamint a tervezési szempontok, illetve a várt eredmények egyidejűleg foglalják magukba a megfelelő tudás-infrastruktúrát, a technológiai infrastruktúrát, a globális gazdasághoz kötődő kapcsolatokat és a jól képzett, tehetséges humán erőforrást.

A különböző fejlesztési projektek befejezése után gyakran tapasztalható, hogy nem hozzák az elvárt eredményeket, azonban ennek okai gyakran nem a tervezésben vagy a kivitelezésben keresendők. A problémát sokszor az okozza, hogy a projekt nem fordít elég figyelmet a kommunikációra, így nincs megfelelő kapcsolata a végfelhasználókkal sem a célok megfogalmazásánál, sem a visszajelzések kezelése tárgyában.

Meggyőződésem, hogy az oktatás, mint már említettem, hasonlóan fontos tényező, ugyanis hiába tudnak az érintett felhasználók egy adott szolgáltatás vagy termék bevezetéséről, ha nem tudják használni a mindennapjaikban, a kívánt eredményeket sem értheti el. Éppen ezért bármilyen okos település projekt tervezésekor kiemelt figyelmet kell fordítani a szolgáltatás, az edukáció és kommunikáció három pillérének folyamatos és együttes fejlesztésére, finomhangolására. Másképp fogalmazva, ahogy arra számos szerző felhívja a figyelmet: *a siker kulcsa nem az okos városban, hanem az okos városlakókban rejlik.*

A következő fejezetben a Smart City projektek megvalósításának lehetséges módjait kívánom tanulmányozni, valamint a gyakorlatban megvalósított kezdeményezések szemléltetésével szeretném bemutatni az említett fejlesztések komplexitását.

Az okos városok csoportosítása

Az okos város programok különböző módon csoportosíthatók, jelen tanulmányban két nagy kategóriát – mintavárosok és meglévő városok – kívánok elkülöníteni.

Az első nagy kategóriába az úgynevezett *mintavárosok* tartoznak, amelyek zöldmezős beruházásként jönnek létre, azzal a céllal, hogy a smart megoldások teljes eszköztárát egy településen belül tudják szemléltetni. Mintavárosként említhető Songdo Dél-Koreában, Masdar az Egyesült Arab Emírátsokban vagy a PlanIT-völgy Portugáliában. Az említett városok jelenleg eltérő készültségi állapotban vannak, tényleges működésük számos elemzés és kritika tárgya.¹⁰

Az Arab-öböl menti olajhatalmak elképesztő gazdagságában megvalósult fényűző építkezések korábban főleg csak a dekadens, eszeten energiapazarlásról szóltak, de az utóbbi időben egyre többet hallani, hogy a legújabb beruházásoknál már messzemenően igyekeznek figyelembe venni a környezeti fenntarthatóságot. Az Egyesült Arab Emírségben, Abu-Dzabi városától 17 km-re épül a Masdar nevű mesterséges, tervezett város, amely a világ leginkább fenntartható zöld települése kíván lenni.¹¹

A város teljes megépülte után elsősorban üzleti tevékenységek végzését és környezettudatos termékek kisüzemi előállítását tervezik. Az első ideköltözött, már működő intézmény a Masdar Tudományos és Technikai Intézet, amely az alternatív és tiszta energiafelhasználás, a környezeti fenntarthatóság egyetemi oktatására és kutatására jött létre néhány évvel ezelőtt.

A kritikusok által luxusberuházásként emlegetett városépítést több zöldszervezet, így a WWF, és a Greenpeace is lelkesen támogatja, valamint ide költözik a Nemzetközi Megújuló Energia Ügynökség és a Siemens regionális központja is. A tervek szerint a város bebizonyíthatja, hogy ökológiai határok között is lehet élni és életszínvonalat emelni, elpazarolt energia és közlekedési torlódások nélkül.¹²

A második kategóriát a *már létező városok* alkotják, amelyek fejlesztése érdekében a Smart City programok kerülnek bevezetésre. Nagy múltú és változatos környezeti, társadalmi és gazdasági helyzetű települések hoztak létre okos közlekedési és közmű rendszereket, integrált városirányítási központokat (pl. Sao Paolo Brazíliában az IBM közreműködésével), e-közigazgatási és szolgáltatási infrastruktúrákat, illetve olyan fejlesztési programokat, amelyekben az adatoknak és technológiai eszközöknek kiemelt szerepe van. További fontos programok jöttek létre olyan városokban, amelyek szélesebb körű együttműködéseket valósítottak meg, amelyekbe sokféle szereplő tud becsatlakozni és aktívan részt venni a települések működtetésében és fejlesztésében.

Példaként Tel-Aviv városát említeném, amelyet a világ első okos városaként titulálnak. 2014-ben a város vezetése a „Digi-Tel” program bevezetése által egy fenntartható, a lakosság számára élhető város létrehozását tűzte ki célul.¹³ Az új, internetes rendszer a város minden lakójának lehetővé teszi az elektronikus ügyintézés az összes önkormányzati ügyben, köztük például az ingatlanadó befizetését, a különböző engedélyek kérését és az illetékek rendezését, a gyerekek iskolai, óvodai és napközis beiratását. Ezen túl állandó közlekedési információkat nyújt az útelzárásokról, a balesetekről, sőt még a szabad parkolóhelyekről is, valamint hozzáférést biztosít az összes városrendezési és építési tervhez is.¹⁴ A rendszer kedvezményes klubtagságot

---

¹⁰ Adam GREENFIELD: *Against the Smart City – The city is here for you to use. New York: Do projects.*, 2013.

¹¹ Fenntartható város a sivatagban: Masdar – <http://epiteszforum.hu/fenntarthato-varos-a-sivatagban-masdar> (2017. 09. 13.)

¹² Adam GREENFIELD: *Against the Smart City – The city is here for you to use. New York: Do projects.*, 2013. 23. o.

¹³ Smart City Tel Aviv – <https://www.tel-aviv.gov.il/en/WorkAndStudy/Documents/SMART%20CITY%20TEL%20AVIV.pdf> (2017. 09. 14.)

¹⁴ Tel Aviv Smart City – <https://tel-aviv.gov.il/en/abouttheCity/Pages/SmartCity.aspx> (2017. 09. 14.)

kínál a felhasználók számára a múzeumokba, koncertekre és a színházakba, valamint igény szerint naponta felhívják a figyelmet a környék rendezvényeire is.¹⁵

A Smart City előnye a gyors és egyszerű ügymintezés bárhol, bármikor. Az okos város koncepciójában találkozik egymással a technológiai innováció, a gazdasági versenyképesség-növelés, a fenntarthatóság és az emberközpontú városvezetés. Az érintett városok azonban még a legsikeresebb programokkal is csak településeik leszakadásának elkerülését érhetik el. A fejlesztési feladatok sikeres elvégzése átlagos teljesítménynek számít majd, de a kiugráshoz, a versenyelőny-szerzéshez másfajta, egyedibb, koncentráltabb, karakteresebb célkitűzések szükségesebbek.¹⁶ Véleményem szerint mindkét kategória városaira jellemző, hogy a fejlesztésük nem egy egyszeri program, hanem folyamatos korrekciót, egyeztetést és együttműködést igényel kormányzati, gazdasági és társadalmi szinten is.

A Smart City koncepciók felépítéséről Giffinger 2007-es munkájában részletes leírást ad, amelyben bemutatja a faktorokat, tulajdonságait, és indikátorrendszereket. Értelmezésében a Smart City olyan város, amely kiemelkedően teljesít az alábbi faktorokban:¹⁷

- Smart People – Okos emberek
- Smart Mobility – Okos közlekedés
- Smart Living – Okos életkörülmények
- Smart Governance – Okos kormányzás
- Smart Environment – Okos környezet
- Smart Economy – Okos gazdaság

Ezen rendszerek természetesen nem elkülönítve léteznek, hanem egymáshoz kapcsolódnak, és hozzájárulnak egy hatékony egységes rendszer, jelen esetben városi élet kialakításához.

Az okos városok intelligensek, digitális rendszerrel rendelkeznek, amelyek egymással képesek összekapcsolódva működni. Ez azt jelenti, hogy az említett alrendszerek képesek egymással adatokat megosztani és összehangolt tevékenységet folytatni. Az okos város koncepciókban fontos szempont az alap-infrastruktúrákkal való ellátáson felül a hatékony rendszert biztosító okos megoldások alkalmazása, hiszen egyre több tevékenységet végezhetünk digitális alkalmazások segítségével.

Záró gondolatok

A kutatásom a Smart City fogalmi hátterét dolgozta fel. Az okos város projektek véleményem szerint a napjainkban megvalósuló fejlesztések egyik legfontosabb elemei. Az általam vizsgált téma aktualitását igazolja, hogy a technológia innovációjának köszönhetően jelentősen megváltoztak mindennapjaink, környezetünk, kapcsolataink, valamint a korszerű infokommunikációs technológiák és szolgáltatások alapjaiban segítik egy város életének megszervezését.

---

¹⁵Tel Aviv's DigiTel: an e-government app and smart card, all in one – <http://citiscopes.org/story/2015/tel-aviv-digital-e-government-app-and-smart-card-all-one> (2017. 09. 16.)

¹⁶Z. KARVALICS László: *A tudásalapú városfejlesztés egy lehetséges irányáról* (letöltve innen:http://www.infonia.hu/digitalis_folyoirat/2013/2013_2/i_tarsadalom_2013_2_z_karvalics.pdf – 2017. 09. 15.) 7. o.

¹⁷Rudolf GIFFINGER – PICHLER Milanovic: *Smart Cities: Ranking of European Medium Sized Cities*, Vienna University of Technology, University of Ljubljana and Delft University of Technology., 2007., 10-14. o. (letöltve innen: http://www.smart-cities.eu/download/smart_cities_final_report.pdf (2017. 09. 17.)

Álláspontom szerint a Smart City programok bevezetése hasznos célt szolgált, előnyei között említhető a gyors és egyszerű ügyintézés bárhol, bármikor. Az okos város koncepciójában találkozik egymással a technológiai innováció, a gazdasági versenyképesség-növelés, a fenntarthatóság és az emberközpontú városvezetés. A javasolt szolgáltatásokkal, eszközökkel számos, a helyi önkormányzati hatáskörbe telepített közszolgáltatás ellátási hatékonysága javítható, a város adminisztrációs és üzemeltetési költsége csökkenthető, sőt közvetlen vagy közvetett módon akár növelhetők a város bevételei. Az önkormányzat új, interaktív kommunikációs csatornákat építhet ki a lakossággal való kapcsolattartásra, amelyek lehetőséget adnak a gyors és költséghatékony tájékoztatásra vagy a lakossági bejelentések gyors kezelésére.

A Smart City példái számos formában, méretben, és típusban fordulnak elő, melynek oka, hogy a koncepció relatíve új és széleskörű. Minden város egyedi, saját történelmi fejlődéssel, tulajdonságokkal és jövőbeli dinamikával rendelkezik, és eltérő módon adaptálja a koncepciót. A Smart City koncepció bonyolult összetettsége miatt elengedhetetlen egy jól szervezett irányítási rendszer kialakítása, valamint a végfelhasználók részvételének elősegítése. Az irányítás lényeges szempontja a tervezés alapú hozzáállás, a tiszta és világos célok kitűzése és a folyamatos monitoring. Ebből következik, hogy jól szervezett struktúra nélkül a Smart City összetett rendszere nem tudja elérni a kezdetben kitűzött célokat.

Summary

The subject of this essay is the topic of Smart City, which is one of the important areas of the ongoing European integration. The internet and digital technologies are transforming our world in every walk of our private and commercial lives. Cities must take an active part in the digital revolution, and must make all the resulting new digital possibilities available to all citizens and enterprises.

In the field of digital tools and service there are multiple untapped opportunities that await citizens and enterprises. From online purchase and learning through paying the checks to online administration, the web offers the best solution, if conditions are provided. Nowadays we are witnessing the time of social changes, scientific discoveries and the rapid development of technology. This process is accompanied by the incursion of “civilization”, the increase of the standard of living and life expectancy and the rising number of the Earth’s population. The latter goes hand in hand with the growing number of cities and their growing size as well. Today more than half of the Earth’s population lives in cities.

In the early 21st century the number of urban habitants surpassed 50% of the entire human population. By the end of the century this ratio will expectedly be 70-75%. This not only shows the importance of cities but also the responsibility and challenge that urbanization means all around the world.

On the turn of the 20th century, the ratio was only 13%. This means that each year the planet’s urban population is increased by sevenfold of the population of New York. Simultaneously, the consumption of resources has sky-rocketed as well. For instance, the global rate of water consumption has increased sixfold in the course of a century, which is twice as much as the pace of the population growth. All of us must face the challenge of how this number

of people can live together in an organised and effective manner, within reach of services of adequate type and quality.

Due to the draining effect that cities have on closer and farther settlements, commuting has become considerable. Nowadays people are travelling the distance of ten to a hundred kilometres to their workplaces. By now the ecological balance of human settlements and their environment has practically broken. For a long time now, the order of town and village cannot create the conditions which developing human society demands from its artificial environment. The differentiation of urbanizing factors affects the development of cities unevenly. Cities which are near mineral resources, manufacturing, transport and commercial routes have begun a speedy improvement, while others get stuck in their progress. Those cities, which are booming through industry and the concentration of financial and commercial life, are later going to pay a high price for development.

Through my research I attempt to make Smart City the subject of this essay, as more than half of the Earth's population is living in cities as the result of the increasingly fast urbanization. The coexistence and environmental change pose new challenges to the inhabitants and leaders of urban areas in many areas of life. Urban development and operation can increasingly be realized only through up-to-date and effective tools. The info-communicational solutions, which are becoming increasingly integral to urban life, add effectively and with a lower cost to the perceptible increase in the quality of life, while invigorating the community's economy on a local and national level.

The goal of my research is to review the related works of Hungarian and international authors in order to make a comprehensive analysis of this area, which in my opinion is exceedingly important, as smart technology is an integral part of our daily lives.

GONDOLATOK AZ ÜZLETRÉSZRE VONATKOZÓ ELŐVÁSÁRLÁSI JOGRÓL

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (továbbiakban: Ptk. vagy Új Ptk.) hatályba lépése többek között újra előtérbe helyezte a jogtudomány művelői számára a sok esetben kissé háttérbe szorult vagy majdhogynem elfeledett, de a gyakorlat által többé-kevésbé megoldott szabályozási problémák felelevenítését, az új szabályozás kritikai vizsgálatát és szükség esetén megoldási javaslatok megfogalmazását. Ennek megfelelően az adásvétel különös nemeként ismert elővásárlási jog új Ptk.-beli szabályozásával is többen foglalkoztak az elmúlt években. Jelen tanulmány azonban az elővásárlási jog csak egy kis szeletének vizsgálatával foglalkozik, amely talán nem kapott akkora figyelmet a tudományos berkekben. A tanulmány célja, hogy a társasági jogban érvényesülő elővásárlási jog, azon belül is az üzletrészre vonatkozó elővásárlási jog Ptk.-beli szabályozásának kritikai vizsgálata megtörténjen.

Mielőtt azonban erre sor kerülne, szükséges a téma alapjának, az elővásárlási jognak a rövid elemzése. Az elővásárlási jog egy feltételes egyoldalú jogosultság, amely alapján a jogosult egyoldalú nyilatkozatával az adásvételi szerződés vele való megkötésére kényszerítheti a dolog tulajdonosát, ha az a dolgot el kívánja adni.¹ Az elővásárlási jog gyakorlásához mindig szükséges egy potenciális vevő, aki a dolgot meg kívánja venni, az általa adott ajánlatot a dolog tulajdonosának el kell fogadnia. Ebbe a kétoldalú jogviszonyba azonban az elővásárlási jog jogosultjának lehetősége van egyoldalú nyilatkozatával belépni, és a vevő által tett ajánlat teljes egészében való elfogadása esetén a dolog tulajdonosa köteles részére eladni az elővásárlási jog tárgyát. A tulajdonos szempontjából az elővásárlási jog a kötelmi jog alapját képező szerződési szabadság elvének, ezen belül is a partnerválasztás szabadságának a korlátja,² hiszen a dolog tulajdonosa nem választhatja meg szabadon a vevőt, amennyiben az elővásárlási jog jogosultja élni kíván jogával.

Természetesen a tulajdonos szerződési szabadsága e korlátjának indokoltnak kell lennie. E jogosultság szerződésen és jogszabályon is alapulhat.³ Első esetben nyilvánvalóan a felek egyéni érdekei állnak a jog kikötése mögött, például betölthet biztosítéki szerepet az elővásárlási jog, a hosszútávú bérleti jogviszonyokban a bérlet tárgyára kötött jog célja lehet az, hogy a bérelő a dologgal sajátjaként bánjon biztosítva ezáltal a rendeltetésszerű használatot. Jogszabályon alapuló elővásárlási jog minden esete mögött más és más jogpolitikai indok húzódik, a tulajdonostársakat megillető jogosultság célja például a közös tulajdon megszüntetése, hogy a dologfeletti rendelkezési jog minél kevesebb személy között oszródjon meg, a mező- és erdőgazdasági földek tekintetében kikötött elővásárlási jog pedig birtokpolitikai célokat szolgál.⁴

---

* dr. Sádt Nóra, elsőéves PhD hallgató, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, témavezető: Dr. Farkas Csaba egyetemi docens, sadtnora@gmail.com

¹ PUSZTAHELYI Réka: *Az elővásárlási jog egyes kérdései a bírói gyakorlatban. Miskolci Jogi Szemle*, 2009/2. Forrás: http://www.mjsz.uni-miskolc.hu/200902/7_pusztahelyireka.pdf (2017.10.10.) 96. o.

² KÉSMÁRKI-MÉSZÁROS Gyöngyi: *Az elővásárlási jog. Themis*, 2014/6. Forrás: http://epa.oszk.hu/02300/02363/00021/pdf/EPA02363_THEMIS_2014_jun_086-117.pdf (2017.10.10.) 88. o.

³ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (továbbiakban: Ptk.) 6:226. § (3) bekezdés

⁴ KÉSMÁRKI-MÉSZÁROS i.m. 93-94. o.

Az elővásárlási jog korábbi szabályozása sok megválaszolandó kérdést hagyott nyitva, amelyre a bírói gyakorlat igyekezett megoldásokkal szolgálni. A gyakorlat által kimunkált válaszok egy része beépítésre került az új Ptk.-ba, de e szabályozással kapcsolatban is merültek fel megválaszolásra váró kérdések. Jelen tanulmánynak nem célja ezek gondos feltérképezése, az eddigiekben is csupán azért volt szükség a hagyományos értelemben vett elővásárlási joggal foglalkozni, hogy a konkrét téma megalapozásra kerüljön. A továbbiakban e témának elemzése következik.

A társasági jogban az elővásárlási jog az üzletrész és a részvény vonatkozásában is szabályozott. Korábban a kötelmi jogban és a társasági jogban érvényesülő elővásárlási jog gyakorlatilag külön törvényekben voltak szabályozva, hisz utóbbiról a gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. törvény (továbbiakban: Gt.) szólt. A Gt. a régi Ptk.-hoz viszonyítva speciális szabályokat tartalmazott e körben. Köztudott azonban, hogy az új Ptk. hatályba lépésével a társasági jog szabályozása számottevően megváltozott, ez az itt érvényesülő elővásárlási jog vonatkozásában is sok újdonsággal járt.

Rátérve az üzletrészre vonatkozó szabályokra a Ptk. értelmében az üzletrész átruházható egyrészt a társaság tagjai között szabadon, illetve az átruházás történhet kívülálló személy részére is, de ebben az esetben főszabály szerint csak akkor, ha a tag a törzsbetétét teljes mértékben szolgáltatva. Első esetben a tagok a társasági szerződésben egymás javára biztosíthatják az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jogot az üzletrész pénzszolgáltatás ellenében történő átruházása esetére, második esetben a Ptk. ugyanezt a jogot biztosítja a társaság tagjai, a társaság, illetve a társaság által kijelölt személy részére ebben a sorrendben ugyancsak az üzletrész pénzszolgáltatás ellenében történő átruházása esetére. Utóbbi esetben e jog átruházása semmis. Az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jogra az elővásárlási jogra vonatkozó rendelkezések megfelelő alkalmazását írja elő a Ptk. és kimondja, hogy e jog az egy sorban jogosult tagokat üzletrészeik egymáshoz viszonyított mértéke szerint, arányosan illeti meg.⁵

Ha a fenti szabályokat alaposabban megvizsgáljuk és összevetjük a Gt. korábbi szabályozásával, láthatjuk, hogy most üzletrész átruházásánál már nem beszél adásvételről, mint jogcímről, és azt is észrevehetjük, hogy a Ptk. nem is az üzletrész elővásárlását szabályozza.⁶ Ehelyett az üzletrész pénzszolgáltatás ellenében történő átruházása esetére az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jogról beszél, és erre az esetre rendeli alkalmazni az elővásárlási jog szabályait. Ezért tulajdonképpen a tanulmány címe is javításra szorul, hiszen jelen esetben nem elővásárlási jogról van szó, hanem a fentebb említett új jogintézményről, amelyre az elővásárlási jog szabályai alkalmazandóak. Ennek miéртjét a tanulmány utolsó érdemi része fogja megválaszolni, szükséges volt azonban a hatályos szabályozás ismertetésénél egyből rávilágítani ezekre a változásokra és kitérni a fogalmi distinkciókra. Mielőtt azonban e miért megválaszolására (és így a tanulmány legfajsúlyosabb részére) sor kerülne, néhány kérdés kerül elemzésre a hatályos szabályozással kapcsolatban. A címhez hűen nem kívánom teljes körűen elemezni az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jogot, a cél csupán néhány ezzel kapcsolatos probléma felvetése és lehetőség szerinti megválaszolása.

Elsőként a dologi hatály-kötelmi hatály kérdésre kívánok rátérni. Régtől fogva újra és újra felmerülő kérdés, hogy vajon az elővásárlási joghoz, mint kötelmi jogi intézményhez tapadhat-e

⁵ Ptk. 3:166. §, 3:167. § (1) – (2) bekezdés

⁶ 2006. évi IV. törvény a gazdasági társaságokról 123. §

dologi hatály? Ez azért is fontos kérdés, mert nem mindegy, hogy az elővásárlási jog csak azzal szemben illeti-e meg a jogosultat, aki javára e jogot alapította (kötelmi hatály) vagy e jog a jogosultat mindenkivel szemben megilleti (dologi hatály). Továbbfűzve e gondolatot, az sem mindegy, hogy e jog megsértése esetén kivel szemben és milyen igényekkel léphet fel a jogosult.⁷ Korábban a magyar jogirodalom különbséget tett kötelmi és dologi hatályú elővásárlási jog között elismervén, hogy az elővásárlási jog a telekkönyvbe való bejegyzésével dologi hatályúvá válhat. E nézet már korábban is igen vitatott volt. Többen leszögezték, hogy e kötelmi jogi intézmény nem válhat dologi joggá és dologi hatályúvá, tehát nem tapad a dologhoz annak ellenére, hogy a telekkönyvbe való bejegyzés esetén az elővásárlási jog az ingatlan elidegenítését követően az ingatlan megszerzőjét is köti.⁸

A hatályos szabályozással kapcsolatban szintén szükséges kitérni e kérdésre, hiszen az Új Ptk. sem zárta le egyértelműen a vitát. Csak a szerződéssel alapított elővásárlási jog kapcsán mondja ki (és így tisztázza) azt, hogy az ingatlanra szerződéssel létesített elővásárlási jog és a közhiteles nyilvántartásban nyilvántartott ingóságra szerződéssel létesített elővásárlási jog mindenkivel szemben hatályos, aki a bejegyzést követően az ilyen dolgon valamely jogot szerez, ha azt az ingatlan-nyilvántartásba vagy a közhiteles nyilvántartásba bejegyzik.⁹ Kérdés azonban, hogy mi a helyzet a szerződésen alapuló, de közhiteles nyilvántartásba be nem jegyzett, illetve a jogszabályon alapuló elővásárlási joggal? Az üzletrész kapcsán úgy merül fel a kérdés, hogy mi a helyzet a tagok közötti átruházás esetén az egymás javára szerződéssel alapított joggal, illetve a kívülálló személyre történő átruházás esetén a jogszabályon, jelen esetben a Ptk.-n alapuló elővásárlási joggal? Utóbbi esetben természetesen szükséges megjegyezni, hogy a diszpozitivitás elve folytán lehetőség van az attól való eltérésre.

Kívülálló személyre történő átruházásra vonatkozó, jogszabályon alapuló "elővásárlási joggal" kapcsolatban a kérdés megválaszolására irányadónak az elővásárlási joggal kapcsolatos egyes jogértelmezési kérdésekről szóló 2/2009. (VI. 24.) PK vélemény 4. pontját vélem annál is inkább, mivel az 1/2014. PJE határozat azt beépültnek tekinti a Ptk.-ba.¹⁰ E 4. pont indokolása szerint „a jogszabályon alapuló elővásárlási jog dologi hatályához nem szükséges az ingatlan-nyilvántartásba (vagy más közhiteles nyilvántartásba) való bejegyzés, mert az ilyen jog e nélkül is fennáll és a jogszabály erejénél fogva mindenkivel szemben érvényesül, aki a vonatkozó jogszabály hatálya alá tartozik.”¹¹ Ennek megfelelően a jogosult harmadik személlyel szemben is érvényesítheti elővásárlási jogát és a vevő akkor sem hivatkozhat jóhiszemű jogszerzésre, ha az elővásárlási jog az közhiteles nyilvántartásban nem volt feltüntetve.

A tagok közötti átruházás esetén az egymás javára szerződéssel alapított jog vonatkozásában kötelmi hatályról kell beszélni, hiszen az az elővásárlási jog kötelezettjének és jogosultjának egymás közötti kötelmi hatályú megállapodásán alapul.¹² Így ennek megsértése esetén az elővásárlási jog jogosultja csak a kötelezett eredeti tulajdonossal szemben léphet fel kártérítési igénnyel.¹³

⁷ TÓKEY Balázs: *Az elővásárlási jog a Ptk.-ban*. Forrás: <https://jogaszvilag.hu/szaklap/polgari-jog/2016-6-5/az-elovasarlasi-jog-a-ptk-ban> (2017. 10. 10.)

⁸ PUSZTAHELYI i.m. 97. o.

⁹ Ptk. 6:226. § (2) bekezdés

¹⁰ 1/2014. számú PJE határozat

¹¹ 2/2009.(VI.24.) PK vélemény az elővásárlási joggal kapcsolatos egyes jogértelmezési kérdésekről

¹² TÓKEY i.m.

¹³ PUSZTAHELYI i.m. 102. o.

A következő kérdéskör az eltérés lehetőségével függ össze, amelyet két aspektusból is vizsgálók: lehetséges-e az eltérés azon rendelkezéssel összefüggésben, miszerint az üzletrész másokat megelőző megszerzéséhez való jog a tagokat üzletrészeik egymáshoz viszonyított mértéke szerint, arányosan illeti meg, illetve azon rendelkezéssel összefüggésben miszerint kívülálló személyre történő átruházás esetén az üzletrész másokat megelőző megszerzéséhez való jog a társaság tagjait, a társaságot illetve a társaság által kijelölt személyt ebben a sorrendben illeti meg.

Az első rendelkezésnél rögzíteni szükséges, hogy a mögött az a szándék húzódik meg egyrészt, hogy a nemkívánatos harmadik személyeket a Kft.-től tagjai távol tarthassák (ebben a vonatkozásban a Kft. személyegyesítő jellege domborodik ki), másrészt hogy fenntartsák a korábbi tulajdoni arányokat.¹⁴ Kérdés, hogy van-e lehetőség arra, hogy a tagok a társasági szerződésben eltérjenek e rendelkezéstől azáltal, hogy csak egyes tagoknak biztosítják e jogosultságot vagy azáltal, hogy az üzletrészeik egymáshoz viszonyított mértékétől eltérő mértéket biztosítanak a jog gyakorlására?¹⁵ Ennek megválaszolásához a Ptk. rendelkezéseit kell megfelelően vizsgálni. A Ptk. kimondja, hogy a tagok nem térhetnek el a törvényben foglaltaktól, ha az eltérés a tagok kisebbségének jogait nyilvánvalóan sérti.¹⁶ Ha a tagok egy részét megilleti az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jog, míg másokat nem, illetve ha nem arányosan illeti meg őket e jog, akkor az nyilvánvalóan sérti bizonyos kisebbség jogait, illetve a tulajdoni status quo sem tud fennmaradni. Azt is kimondja azonban a Ptk., hogy valamennyi tag egyhangú határozatával lehetőség van a létesítő okirat olyan módosítására, mely az egyes tagok jogait hátrányosan érintené, vagy helyzetét terhesebbé tenné.¹⁷ Mivel e szabály speciális az előbbihez képest, ezért elvileg lehetséges a fenti rendelkezéstől való eltérés.

Azon kérdésre, hogy van-e lehetőség a fent említett sorrendiségtől való eltérésre az üzletrész kívülálló személyre történő átruházása esetén, véleményem szerint az előbbi logika alapján szükséges választ adni, ezért ebben az esetben is lehetséges az eltérés.

Végül a tanulmány legfajsúlyosabb részére kívánok rátérni, amely a korábbiakban említett fogalmi distinkciókhoz kötődik. E dogmatikai probléma az üzletrész átruházása vonatkozásában önmagában is lényeges lenne, de mivel az üzletrész másokat megelőző megszerzésének joga az üzletrész átruházásához kötődik, ezért témám szempontjából is releváns. E probléma a következő. Az adásvételi szerződés közvetett tárgya dolog, tehát birtokba vehető testi tárgy, illetve mindaz, amire a jogszabály rendelkezése folytán a dologra vonatkozó szabályokat alkalmazni kell.¹⁸ Ez azt feltételezi, hogy az adásvétel jogcímén megkötött szerződés tárgyának, akár kapcsolódik hozzá elővásárlási jog, akár nem, dolognak kell lennie. Ha most a konkrét témára gondolunk, akkor fel kell merülnie annak a kérdésnek, hogy mi a helyzet az üzletrész átruházásával, hiszen az elővásárlási jog gyakorlására (az adásvétel különös nemeként) főszabály szerint csak adásvétel címén való tulajdonátruházás esetén van lehetőség.¹⁹

A Gt. korábbi szabályozása üzletrész adásvételéről és ehhez kapcsolódva üzletrész elővásárlásáról rendelkezett, a mindennapi joggyakorlatban is üzletrész-adásvételi szerződések

---

¹⁴ T/7971. számú törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről. Forrás: <http://www.parlament.hu/irom39/07971/07971.pdf> (2017.10.05.) 430. o.

¹⁵ http://jogarchiv.hu/birosag/ptk5/lecke12_lap4.html (2017.10.16.)

¹⁶ Ptk. 3:4. § (3) bekezdés b) pont

¹⁷ Ptk. 3:102. § (3) bekezdés

¹⁸ Ptk. 5:14. §

¹⁹ KÉSMÁRKI-MÉSZÁROS i.m. 91. o.

köthettek és köttetnek ma is adásvétel jogcímén. Ezek szerint az üzletrész dolog? A Ptk. kimondja, hogy az üzletrész a törzsbetéthez kapcsolódó tagsági jogok és kötelezettségek összessége.²⁰ Korábban a Szegedi Ítéltábla Gf. 30.296/2013/5. sz. határozata is rögzítette, miszerint az üzletrész nem dolog, hanem „tagsági jogokat megtestesítő vagyoni értékű (immateriális) jogosultságok összessége”. Hogyan köthettek tehát üzletrész-adásvételi szerződést, ha annak tárgya nem is dolog? Az ezzel kapcsolatos logikai hézagot ugyanez az ítéltáblai határozat igyekezett kitölteni azáltal, hogy kimondta: az üzletrész az átruházás során dolog módjára viselkedik, tehát a dolog tulajdonjoga átruházásnak Ptk.-beli szabályozása analóg módon alkalmazandó.²¹

Mi a helyzet azonban hatályos szabályozásunkkal? Első hallásra a kérdés nem tűnhet túl komoly problémának. Fel kell tennünk azonban magunknak a kérdést: hogyan lehetséges, hogy az üzletrész, mint ami nem minősül dolognak, mégis adásvétel tárgya? E vonatkozásban az üzletrész jogi helyzete nem tisztázott. Emellett e tisztázatlanság miatt felmerülhet az érvénytelen jogcímű szerződés veszélye is,²² amelynek jogkövetkezménye, hogy az ilyen ügyletre nem lehet jogot alapítani, vagyis a felek által célzott joghatások nem érhetők el.²³ Annál is inkább látni kell, hogy nem feleslegesen feltett és boncolgatott e téma, mivel az Új Ptk. is változást eszközölt a vonatkozó fogalomrendszerben.

A kodifikáció során tehát a jogalkotóban is megoldandóként merült fel e probléma, amelynek megnyugtató megoldására lehetőség is kínálkozott. Ez kissé felemás jelleggel meg is történt. A Ptk. elhagyta ugyanis az üzletrész átruházása adásvételi jogcímét és önmagában csak az üzletrész átruházásáról szól. Ebből (a jogcím elhagyásából) kifolyólag nem is üzletrész elővásárlási jogról szól, mint olyan, amely csupán az adásvételhez kötődhet, hanem az üzletrész másokat megelőző megszerzéséhez való jogról. A fogalmak szintjén igyekezett tehát egy koherens, az üzletrész és a dolog közötti ellentét feloldására törekvő szabályozást megalkotni. A helyzet azonban ezzel nem oldódott meg, hiszen ezzel párhuzamosan az a kérdés merül fel, hogy abban az esetben, ha ezen ügyletek érvényes jogcíme nem lehet adásvétel, akkor mi a helyes jogcím?

A mai magyar jogirodalomban van olyan álláspont (amelyet a bírói gyakorlat is követ), amely szerint az üzletrész lehet quasi-elővásárlási jog és quasi-adásvételi szerződés tárgya, és így tulajdonjog tárgyává is válhat. Ennek indokául jelölik ki egyrészt azt, hogy a Ptk. az adásvétel szabályait rendeli alkalmazni a jogok és követelések átruházása esetén²⁴ is, másrészt azt, hogy a Ptk. (nem túl konzekvensen) üzletrészen fennálló közös tulajdonról²⁵ rendelkezik azt az érzetet keltve, hogy az üzletrész tulajdonjog tárgya lehet.²⁶ Azonban ezen álláspont véleményem szerint leginkább a dolog és az üzletrész fogalmának össze nem egyeztetetőségén keresztül támadható. Ahogy korábban említettem, a jogalkotó nem megalkotta volna meg az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jogot, mint új jogintézményt, ha helyesnek vélte volna a korábbi meg szokott adásvételi szerződés és elővásárlási jog kifejezéseket alkalmazni az üzletrész kapcsán.²⁷

---

²⁰ Ptk. 3:164. § (1) bekezdés

²¹ PINTÉR Attila: *Az üzletrész-átruházási szerződésről*. Gazdaság és Jog, 2016/5. Forrás: http://ptk2013.hu/wp-content/uploads/2016/05/GJ_201605_PinterAttila.pdf (2017.10.13.) 11. o.

²² PINTÉR 15. o.

²³ 1/2010. (VI. 28.) PK vélemény az érvénytelenség jogkövetkezményeiről.

²⁴ Ptk. 6:215. § (3) bekezdés

²⁵ Ptk. 3:165. §

²⁶ PINTÉR 12. o.

²⁷ PINTÉR 12. o.

Megjegyzendő és tisztázni szükséges, hogy nyilvánvalóan nem azzal van a probléma, hogy az üzletrész átruházására irányuló szerződésben a felek az adásvétel szabályinak alkalmazását kötik ki (akkor is így van ez, ha az üzletrész nem dolog).²⁸ Ami problémás, az az ilyen szerződések alapjául szolgáló jogcím, pontosabban az, hogy erre nem ad választ.

Az összes javaslat hosszas elemzését elhagyva mindenesetre három lehetséges megoldás rajzolódik ki:

Első lehetőség, hogy az üzletrész-átruházás új szabályozásával a jogalkotó egy sui generis jogintézményt kívánt létrehozni, amely önmaga jogcíme is, vagyis az üzletrész átruházása egy olyan teljes jogintézmény, amely egymaga képes az üzletrész feletti teljes rendelkezési jogot átvinni. Kérdésként merül azonban fel, hogy ha a felek egyéb rendelkezéseket nem kötnek ki, akkor alkalmazandóak-e rá a Ptk. kötelmi jogi rendelkezései?²⁹ Ha nem alkalmazandóak, akkor a feleknek kellene szabályozni mindazon kérdéseket, amelyeket a Ptk. kötelmi része szabályoz, ha igen, akkor az érvényes jogcím problémája megint megoldásra vár.

A második lehetőség, hogy az üzletrész-átruházó ügyletek valójában szerződésátruházó szerződések. Itt kérdésként az merül fel, hogy a társasági jogviszonyt fel lehet-e fogni szerződésként, szerződési pozícióként? A szerződésátruházás ugyanis kizárólag szerződési pozícióban hoz létre változást, abban a szerződésben, amiben a tagok a szerződő felek. Márpedig nincs különösebb indoka annak, hogy a tagi pozíció ne lehetne leírható szerződési pozícióként, mivel utóbbi a Ptk. szerződésfogalma szerint ugyancsak jogok és kötelezettségek összessége.

Végül az is lehetséges lenne, hogy a dolog fogalmának kiterjesztésével (és nem a dolog fogalmának megváltoztatásával, hiszen az a magyar jogtörténetben példátlan változás lenne) a dologra vonatkozó szabályokat (ahogyan az az értékpapíroknál, így a részvélynél is működik) az üzletrészre is alkalmazni lehetne. Így az üzletrész lehetne adásvétel tárgya és az elővásárlási jog is gond nélkül alkalmazható lenne rá.³⁰

Az üzletrész átruházására irányuló szerződések mindennapos jogügyletek, amelyek attól, hogy azt a felek „üzletrész-adásvételi szerződés” címmel látják el, még teljesebbé mennek, az ezek alapján megvalósuló tagcseréket a cégbíróságok bejegyzik, és mint érvénytelen jogcíműt nem utasítják el. A fent ismertetett indokok miatt azonban az a bírósági gyakorlat, amely quasi adásvételi szerződésként kezeli az üzletrész átruházására vonatkozó szerződéseket, igenis contra legem értelmezés.³¹ Ennek rendezése érdekében az Új Ptk. kodifikációja során a jogalkotó létre is hozta az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jogot, és feltehetően azért nem az elővásárlással, illetve az adásvétellel operál, mert nem tartotta összeegyeztethetőnek e fogalmakat az üzletrésszel, mint olyannal, amely nem minősül dolognak, illetve amelyre a dolog fogalma nincs kiterjesztve. Ezért ha a mindennapi gyakorlat szempontjából egyelőre egy kevésbé fontos kérdéstről is van szó (hiszen az üzletrész átruházására irányuló szerződések, amelyekhez kapcsolódhat üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jog, teljesebbé mennek), szükség lenne egy konzekvens és a joggal összeegyeztethető álláspont kialakítására.

---

²⁸ PINTÉR 15. o.

²⁹ PINTÉR 15. o.

³⁰ PINTÉR 15. o.

³¹ PINTÉR 15. o.

Az utolsó nagy dogmatikai kérdés (remélhetőleg viszonylag teljes körű) lezárását követően röviden össze kívánom foglalni a tanulmányomban leírtakat.

A téma alapjául szolgáló elővásárlási jog korábbi szabályozása sok megválaszolendő kérdést hagyott nyitva, amelyre a bírói gyakorlat igyekezett megoldásokkal szolgálni. A gyakorlat által kimunkált válaszok egy része beépítésre került az új Ptk.-ba, de e szabályozással kapcsolatban is merültek fel megválaszolásra váró kérdések. A tanulmányban a társasági jogban, ezen belül is az üzletrésszel kapcsolatban érvényesülő elővásárlási jog esetén esetlegesen felmerülő kérdéseket, érdekességeket kívántam megvilágítani.

A korábbi Gt.-beli szabályozáshoz képest (ahol üzletrész adásvételéről, mint jogcímről és elővásárlásáról volt szó) az új Ptk. az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jogról rendelkezik mind az üzletrész tagok közötti, mind kívülálló személy részére történő esetében. A jogalkotó is fontosnak tartotta ugyanis, hogy jelezze: az üzletrész adásvétele és elővásárlása nem voltak megfelelő fogalmak, hiszen az üzletrész nem dolog. Habár a bírói gyakorlat azt az álláspontot követi, hogy az üzletrész lehet quasi-adásvétel és quasi-elővásárlás tárgya, az üzletrész és a dolog fogalmának össze nem egyeztetetősége véleményem szerint nem teszi elfogadhatóvá az előbbi felfogást. Felmerül a fenti fogalombeli változtatások kapcsán, hogy mi az üzletrész átruházásának helyes jogcíme? Nyilvánvalóan ez azért fontos kérdés a téma szempontjából, mert kapcsolódhat hozzá üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jog. Erre a kérdésre a három legmegnyugtatóbb lehetőségek a következők: az üzletrész átruházását fel lehet fogni sui generis jogintézményként, szerződésátruházásként, vagy a dolog fogalmának üzletrészre való kiterjesztése is lehetséges lenne.

Az Új Ptk. a régi Ptk.-hoz képest a dologi hatály-közvetlen hatály kérdéskörében egy jóval kisebb léptékű változtatással (jobban mondva kiterjesztéssel) élt: az összes szerződéssel alapított és közhiteles nyilvántartásba bejegyezhető elővásárlási jog dologi hatályát rendezte. Nem kaptunk egyértelmű választ azonban arra, hogy mi a helyzet a szerződésen alapuló, de közhiteles nyilvántartásba be nem jegyzett, illetve a jogszabályon alapuló elővásárlási jog hatályával. Előbbi esetben megnyugtatónak az a válasz látszik, hogy habár konkrétan a Ptk. nem mondja ki, de a tagok közötti átruházás esetén az egymás javára szerződéssel alapított jog vonatkozásában kötelmi hatályról kell beszélni, és ennek megsértése esetén az elővásárlási jog jogosultja csak a kötelezett eredeti tulajdonossal szemben léphet fel kártérítési igénnyel. Az üzletrész kívülálló személyre történő átruházásra vonatkozó, jogszabályon alapuló jog ezzel szemben dologi hatályú, így a jogosult harmadik személlyel szemben is érvényesítheti elővásárlási jogát.

A Ptk. szabályaitól való eltérés lehetőségének tisztázását fontosnak véltem egyrészt azon rendelkezés kapcsán, miszerint az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jog a tagokat üzletrészeik egymáshoz viszonyított mértéke szerint, arányosan illeti meg, illetve azon rendelkezés kapcsán, miszerint kívülálló személyre történő átruházás esetén az üzletrész másokat megelőző megszerzéséhez való jog a társaság tagjait, a társaságot illetve a társaság által kijelölt személyt ebben a sorrendben illeti meg. Mindkét esetben megállapítottam, hogy végső soron van lehetőség az eltérésre.

Az új Ptk. felismert több, az elővásárlási joghoz, valamint ezen jogintézmény üzletrészre vonatkozó szabályához kapcsolódó problémát, amelyre azonban néhol csak felemás vagy nem teljesen egyértelmű megoldások születtek. Lehet, hogy ebből ma még számottevő problémák nem származtak, de tudjuk, hogy az élet képes olyan helyzeteket kreálni, amely a megfelelő szabályozás hiányában további nehézségeket teremthet, így lehetőség szerint törekedni kell a bizonytalanságot nem eredményező jogalkotásra.

Summary

The right of preemption as a legal institution in the law of obligations is also regulated in the field of corporate law in connection with business shares and shares. Many questions raised up with the new regulation of preemption but due to the speciality of business share studying of this institution is worthwhile.

Before the new Hungarian Civil Code a separate act dealt with the institution of preemption in the corporate law. According to this act the legal title of transfer of business share was sale and it regulated the right of preemption in connection with business share. The new Hungarian Civil Code does not prescribe the legal title of transfer of business share and a new legal institution was introduced: the right to acquire a business share offered for sale in exchange for money in priority before third party buyers. Behind every changes there is at least one important reason and one of my intention with this essay was to clarify the background of this change. One of the main reasons of it is the legislator's recognition that sale as the legal title of transfer of business share is not correct since business share is not a thing (of course it was known earlier as well but the wrong regulation was not changed) so the regulation has to be corrected. Therefore we cannot speak about the right of preemption either, since it is a special mode of sale and it cannot be separated from it. But the new Civil Code does not answer to the following question: what is the correct legal title of transfer of business share? In my study I tried to find the possible solutions.

Beside this question two more were presented. One of them is about the scope of the right to acquire a business share offered for sale in exchange for money in priority before third party buyers because the new Civil Code does not clarify this question of the topic, therefore I tried to determine the correct perception. The second question is connected to the possibility of derogation from certain provisions of the new Civil Code. Derogation regarding the new Civil Code always raises question and in my opinion there are not one but two very important provisions for which the answers need to be found.

The aim of my short study was to find the problems in the new regulation in connection with the right of preemption in connection with business share and to find the possible solutions. Of course my examination does not cover all of the problems but I tried to find the most important ones.

Salvador Neto Luis*

A DIPLOMÁCIA JOGHOZ VALÓ KAPCSOLÓDÁSA

Előszó

A diplomácia egyidős az államok kialakulásával, így a joggal is. A diplomácia fogalma úgy is leírható, mint „az államok külpolitikájuk békés módon való megvalósításáért kifejtett tevékenysége. Ugyanakkor azt az intézményt is jelenti, amelynek révén az államok e sajátos tevékenységüket végzik. Így szélesebb értelemben magában foglalja az államfő, a kormányfő, a külügyminiszter, a külügyminisztérium és a diplomáciai szolgálat szerteágazó külföldi szervezetét, azaz az állandó diplomáciai és konzuli képviselőket, a különleges missziókat, s a nemzetközi szervezetek melletti állandó képviselőket.¹

Alig vitatható, hogy a diplomáciai jognak hosszú ideig a nemzetközi szokásjog² volt a jogforrása, napjainkban azonban a diplomáciai kapcsolatok joga szerződéses alapon áll. A diplomácia a szakirodalom szerint kétféle rendeltetéssel bír. Legfontosabb szerepe: a konfliktusok megelőzése, s ehhez kapcsolódóan a békés rendezés. Ezek mellett az együttműködés előmozdítása úgyszintén a diplomáciai feladatok közé sorolható.³ Diplomáciai jog akkor lép be az államok kapcsolatába, ha diplomáciai kapcsolatba lépnek egymással.

A tanulmány célja, hogy a diplomácia joghoz való kapcsolódását a *diplomáciai menedékjog* kérdéséhez csatolva tárgyalja, amelyet a globális migráció problémái korunkban egyértelműen megkövetelnek. A tanulmány ennek a kérdésnek a vizsgálatát tartalmazza, bemutatva a *diplomácia és a jog* viszonyát. Kérdés, hogy mit tehet az államok közössége és a nemzetközi jog a kölcsönös és előnyös kooperáció érdekében.

1961. évi Bécsi Egyezmény

A nemzetközi közjog történetének kutatása során láthattuk, hogy az államközi kapcsolatok alakításában kezdettől fogva szerepet játszottak az uralkodók megbízottai, akik elkészítették a nemzetközi szerződéseket. Az ókori görög társadalomban hozták létre az első diplomáciai levéltárat, kidolgozták a diplomácia nyelvezetét és a nemzetközi jog alapjait. Évszázadokon át a nemzetközi szokásjog elvei biztosították mind az *ad hoc* követek, mind a diplomáciai képviselők különleges jogállását.

A XX. században megtörtént a diplomáciai és a konzuli kapcsolatok jogának kodifikációja, melynek következtében az államok általában a hatályos nemzetközi szerződéseket alkalmazva végzik a diplomáciai és a konzuli munkát. Az 1961. évi bécsi szerződés egy univerzális szerződés, mivel a nemzetközi közösség szinte valamennyi tagja a szerződés részesévé vált. Jogi

---

* Salvador Neto Luis, másodéves PhD hallgató, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, témavezető: Prof. Dr. Rixer Ádám, tanszékvezető egyetemi tanár, salvador.neto.salvador@gmail.com

¹ HÓCZA Diána: *Migráció a diplomáciai tevékenységben*. Nemzeti Közszerzői Egyetem, Budapest. 2015, 6. o.

² <http://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc2.cgi?docid=96500022.TVR>, (2017. 11. 10.)

³ HÓCZA, i.m. 5. o.

szempontból a konszenzusos döntéshozatal nem sérti az állami szuverenitást. Tény, hogy a II. világháború után az új történelmi viszonyoknak megfelelő jogi alapokat a diplomáciai kapcsolatokról szóló *1961. évi Bécsi Egyezmény* rögzítette. A nemzetközi szokásjog szabályai így csak azokra a kérdésekre irányadóak, melyeket a kodifikációs szerződések kifejezetten nem szabályoznak. A nemzetközi jog ezen területén megvalósított kodifikáció eredményei a jogforrásokban jelennek meg, pl. a Bécsi Egyezmény, amely többek között az állandó diplomáciai képviseletekről szól, szabályozza a diplomáciai kapcsolatok felvételét, a képviselet tagjainak kinevezésével, a megbízás megszűnésével, a diplomáciai feladatokkal kapcsolatos kérdéseket, valamint a diplomáciai képviselet és a képviselet tagjainak kiváltságait és mentességeit.

Diplomáciai kiváltságok és mentességek

A diplomáciai kiváltságok és mentességek kezdetben a nagykövet személye körül kristályosodtak ki, csak később kettőződött meg, melynek alapján az 1961. évi bécsi szerződés külön rendezi a diplomáciai képviselet, mint a küldő állam szervének kiváltságait és mentességeit és ettől elválasztja a diplomáciai képviselet tagjait, azaz a képviselet vezetőjét, a diplomatákat, továbbá az igazgatási, műszaki és a segédszemélyzethez tartozó embereket megillető kiváltságokat és mentességeket. Ezek a személyi kiváltságok és mentességek. Ez utóbbi körben a dolog természete szerint a diplomáciai személyzetre vonatkozó szabályozás a legfontosabb és egyben a legteljesebb. Tehát, az 1961. évi Bécsi Egyezmény a diplomácia jogáról szól, amelyet az 1965. évi XXII. TVR hirdette ki Magyarországon.⁴

Az 1963. évi Bécsi Egyezmény a konzuli tevékenységet szabályozza, amelyet az 1987. évi XIII. TVR hirdette ki Magyarországon.⁵ Az 1961. évi bécsi szerződés *31. Cikk* 1. bekezdésének értelmében a diplomáciai képviselő mentes a fogadó állam büntető joghatósága alól. A diplomáciai képviselő a fogadó állam polgári és államigazgatási joghatósága alól is mentes, kivéve *a)* a fogadó állam területén fekvő, magántulajdonban álló ingatlanra vonatkozó dologi jogi pert, hacsak a diplomáciai képviselő az ingatlant nem a küldő állam javára, a képviselet céljára tartja birtokában; *b)* az olyan hagyatéki eljárással kapcsolatos pert, amelyben a diplomáciai képviselő magánszemélyként, mint végrendeleti végrehajtó, hagyatéki gondnok, örökös vagy hagyományos és nem a küldő állam képviselőjeként szerepel.

Meg kell jegyeznünk, hogy a nemzetközi kapcsolatok külső szerveinek működésére és jogállására vonatkozó szabályokat mindenekelőtt a következő generális többoldalú nemzetközi szerződések tartalmazzák, pl. a diplomáciai kapcsolatokról szóló 1961. évi Bécsi Egyezmény, a konzuli kapcsolatokról szóló *1963. évi Bécsi Egyezmény*, az államok egyetemes jellegű nemzetközi szervezetekben való képviseletéről szóló 1975. évi New York-i egyezmény.

1963. évi Bécsi Egyezmény

A konzuli kapcsolatokról szóló 1963. évi Bécsi Egyezmény kodifikálja a konzuli jogot, összegezve a nagyszámú, kétoldalú konzuli egyezményben megnyilvánuló jogelveket. A Bécsi Egyezményben való részvétel nem teszi automatikusan feleslegessé a kétoldalú konzuli szerződések hatályban

⁴ <https://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc2.cgi?docid=96500022.TVR> (2017. 11. 10.)

⁵ https://konzuliszolgalat.kormany.hu/download/e/19/30000/1987_13trv_rendeletBecskonzkapcsolatok.pdf, (2017. 11. 10.)

tartását, sőt újak megkötését sem, mert különösen a konzuli feladatok ellátásához konkrét szerződési szabályokra van szükség. A nemzetközi gyakorlat maga is alátámasztja ezt a feltevést, továbbra is léteznek kétoldalú konzuli szerződések, Magyarország ilyen tárgyú szerződéseinek száma meghaladja a harmincat. Ezen kívül 1967-ben az Európa Tanács tagállamai megkötötték a konzuli funkciókról szóló európai egyezményt. Feladatának ellátása céljából a konzuli tisztviselőknek joguk van ahhoz, hogy a küldő állam honosaival szabadon érintkezzenek, s ez fordítva is igaz. Pl. letartóztatott állampolgárokkal való érintkezés lehetősége. A konzuli tisztviselők feladataik végzése során konzuli kerületük helyi hatóságaihoz, illetve a fogadó állam illetékes központi hatóságaihoz fordulhatnak. Olyan államban, ahol a küldő államnak nincs diplomáciai képviselete, és harmadik állam diplomáciai képviselete révén sincs képviselete, a konzuli tisztviselő – a fogadó állam beleegyezésével – megbízható diplomáciai feladatok végzésével, ez azonban nem befolyásolja jogi helyzetét.

A nemzetközi jog, mint irányadó

A diplomáciai és konzuli képviseleteknek, a különleges misszióknak és a nemzetközi szervezetek mellett működő állami képviseleteknek az a közös sajátossága, hogy az őket létrehozó állam területén kívül, más államok területén működnek. A dolog természete szerint státusukat elsősorban és lényegileg a nemzetközi jognak kell szabályoznia. A nemzetközi jog és a belső jog viszonyára vonatkozó alkotmányos megoldások szerint e nemzetközi jogszabályok a belső jog részévé válnak. Ezen kívül a nemzeti jogszabályokban, különösen a kódexekben megjelennek egyes nemzetközi jogi rendelkezések. A nemzetközi kapcsolatok működtetésében nemcsak a különböző diplomáciai szervek vagy konzuli képviseletek vesznek részt. Az állam külpolitikai céljainak megfogalmazása, a külpolitikai-diplomáciai lépések meghatározása, a nemzetközi kapcsolatokat érintő döntések meghozatala az államszervezet csúcsán elhelyezkedő szervek, az ún. kormányzati szervek feladata. Ide tartozik az államfő, a parlament, a kormányfő, a külügyminiszter, továbbá gyakorlatilag a kormány valamennyi tagja és egyéb országos főhatóságok vezetői.

Fontos megjegyeznünk, hogy bár léteznek a nemzetközi szerződések, a nemzetközi jellegű kötelezettségeket minden államban belső és külső szervek végzik. A nemzetközi jog a múltban az államok szuverenitását, az államok közötti hatalmi egyensúly fenntartását tekintette elsősorú feladatának, ma inkább kiterjedtebb mértékben védi az egyént, az emberek alapvető jogait a fejlett belső jogrendszerekhez hasonlóképpen.⁶ Ahogy a nemzetközi összeköttetések államon belüli szerveinek hatáskörét a belső jog állapítja meg, az állam idegen országban működő külképviseleteknek működésére és jogállására vonatkozó szabályok hosszú folyamat következtében az államközi kapcsolatokban, a nemzetközi jog irányadóiként alakultak ki.

Az államok nemzetközi vitáik békés rendezésére vonatkozó kötelezettsége ma a nemzetközi jog imperatív jellegű szabálya. A nemzetközi gyakorlat a viták békés elintézésének számos módszerét ismeri el. Lényegében, ezek a folyamatok két csoportra oszthatóak: azok a folyamatok, amelyek lényegét olyan diplomáciai tárgyalások alkotják, amelyek közvetlenül az érintett államok között, vagy harmadik államok, ill. nemzetközi szervezetek egybevonásával folytathatók. Pl. az ENSZ összes tagjai kötelesek nemzetközi konfliktusaikat békés eszközökkel és oly módon rendezni, hogy a nemzetközi béke és biztonság, valamint az igazságosság ne kerüljön

---

⁶ <http://www.fajltube.com/gazdasag/jogi/A-NEMZETKOZI-JOG-ALANYAI82386.php>, (2017. 11. 11.)

fenyegetettségbe. A valóságban azonban egy intézményesített nemzetközi közegben a viselkedési szabályok kötelezővé válnak, ami korlátozó hatással van az önálló döntéshozatalra. Kérdés, hogy ugyanolyan mértékben erősödik a közösségi politikaformáló kapacitás, mint amilyen mértékben az állami csökken. A jelenkori nemzetközi rendszer a szuverén államiság elvén alapul. Az államok önrendelkező, jogilag egyenlő entitások. A szuverenitás jogi értelemben külső korlátozó tényezőktől való mentességet jelent. A gyakorlatban azonban számos tényező korlátozza az államok autoritását. A *de jure* szuverenitás és a *de facto* autoritás közötti összeférhetetlenség arra vezette az integrációelmélettel foglalkozó kutatókat, hogy inkább az autoritás valamint az autonómia fogalmát használják.⁷

A nemzetközi politika felfogható olyan játékként, amelynek kevés állandó szabálya van, és a szereplők, vagyis az államok képesek arra, hogy ezeket a szabályokat interpretálják, átalakítsák, kibővítsék annak megfelelően, ahogy érdekeik kívánják és előnyösebb számukra. Konfliktus és kooperáció együttesen van jelen a nemzetközi kapcsolatokban. Fontos, hogy az államok fel tudják ismerni kölcsönös, összhangba hozható érdekeiket. E folyamatok átszövik az államok közötti kapcsolatok rendszerét, és egy-egy konkrét területre, politikai témakörhöz kapcsolódóan is változhatnak. Mindez különösen érvényes a későbbiekben vizsgálat tárgyát képező diplomáciai menedékjogban.

A diplomáciai törekvések a XX. és XXI. században már nemcsak az államközi kapcsolatok viszonyaira koncentrálnak, hanem sokkal inkább a nemzetközi jog aspektusaira hivatkoznak. Jelen tanulmány terjedelmi korlátozására hivatkozva, nem tárgyaljuk részletesen pl. 1815. a bécsi kongresszus egyik jegyzőkönyve a követek rangsorolásáról és 1818. Aacheni Jegyzőkönyv lényegét. A Bécsi egyezmény a szerződések jogáról megerősíti mind a *pacta sunt servanda* elv mind a szerződéseken belül a felmondására vonatkozó rendelkezések tisztázásának fontosságát. Tehát az államok közötti megállapodások konszenzusos döntéshozatala a politika alakításának kontrollját és hatékonyságát követeli meg. Gyakorlatilag ugyanakkor egy intézményesített nemzetközi közegben a viselkedési normák kötelezővé válnak, ami korlátozó hatással van a független döntéshozatalra. A nemzetközi jog szemszögéből egy állam nem hivatkozhat egy másik állammal szemben saját alkotmányára, hogy kivonja magát olyan kötelezettségek alól, amelyek a nemzetközi jogból vagy érvényben levő nemzetközi szerződésekből hárulnak rá. Tehát, egyetlen állam sem hivatkozhat belső jogának rendelkezéseire annak igazolásául, hogy elmulasztotta a szerződést teljesíteni.

Migráció és diplomáciai menedékjog

A *történelem során* gyakran előfordul, hogy emberek kényszerből elhagyják az országukat és más országban keresik a biztonságos megélhetési feltételeket. A kényszer migráció okai közé sorolhatjuk a háborút, az üldöztetést, a *természeti katasztrófát*, a mélyszegénységet, mivel sok ember emiatt, a jobb és biztonságos élet reményében indul útnak. Az elmúlt években láthattuk, hogy a migrációs jelenségek az egész földgolyón, s leginkább az Európai Unió tagállamai számára rendkívül kiterjedt és nagy horderejű változásokat hoztak magukkal. Jelen tanulmányban a közelmúltban történt migránshullámok kapcsán tárgyalom a menedékjog és az állami szuverenitás jelenségeit és egymáshoz való viszonyát. A menedékjog kapcsán több nemzetközi egyezmény is

---

⁷ VASS Mária Éva, Ph.D. Értekezése: *Nemzeti érdekvédelem a multilaterális diplomáciában*, Budapest, 2002, 23. o http://phd.lib.uni-corvinus.hu/146/1/vass_maria.pdf (2017. 11. 11.)

született, ugyanakkor ez a kérdés az egyik legérzékenyebb, az államok szuverenitását közvetlenül érintő kérdések körébe tartozik. Világszerte, így Magyarországon is az elmúlt időszakban több ponton is szigorodott a menekültek helyzetével összefüggő jogszabályi környezet, illetve tényleges ügyintézési gyakorlat - amivel kapcsolatban pozitív és negatív vélemények is nagy számban láttak napvilágot, a médiumokban és a szakirodalomban is.

A globalizálódó világban a kényszer migráció egyre érezhetőbb jelenség, amellyel az utóbbi években gyakrabban találkozunk, mint társadalmi és összetett jelenség. Az elmúlt években láthattuk, hogy a migráció a világ, főleg az Európai Unió számára rendkívül kiterjedt és nagy változásokat hozott.

Magyarázatot nem igényel az a megállapítás, hogy napjainkban a menekültkérdés világszerte egyre fontosabb kérdés, és mondhatjuk, hogy a menekültügy „megszokott problémává” vált, mert nap mint nap találkozunk ezzel a problémával. A migráció korunk egyik lényeges kérdésévé lépett elő, ami világszinten számos országot és annak társadalmát érinti – értve itt a befogadó országokat és azokat az országokat, ahonnan a migránshullámok kiindulnak.

Szintén jogos igényként merül fel az, hogy azon – megalapozott nemzetközi védelmi igénnyel nem rendelkező – személyek, akik semmilyen más jogcímen sem jogosultak adott országban tartózkodni, ne tudják a menedékjog iránti kérelemmel végletesen ellehetetleníteni azokat az intézkedéseket, amelyek az ország területéről való eltávolításukra irányulnak. A problémakört mind a politikai diskurzus, mind a közbeszéd hajlamos a két szélsőségre egyszerűsíteni. A problémakört mind a politikai diskurzus, mind a közbeszéd hajlamos a két szélsőségre egyszerűsíteni. Érvényesül egy humanitárius, emberbaráti, az áldozatokkal való szolidaritást vállaló liberálisnak nevezhető nézőpont, amely azt hangsúlyozza, hogy valamennyi menedékkérőt megilleti egyrészt az, hogy hatékony védelmet kérhessen (és ennek keretein belül ne fordítsák vissza a határról anélkül, hogy kérelmét érdemben megvizsgálják), másrészt az ártatlanság vélelme, ami alapján nem kezelik bűnözőként, potenciális terroristaként csak azért, mert kényszerhelyzetben elkövette az illegális határátlépés szabálysértést.

Az államok részéről nyilván jogos elvárás, hogy a külföldiek a területükre ellenőrzött körülmények között lépjenek, még akkor is ha nemzetközi védelmi igénnyel rendelkeznek. A probléma nem is annak kapcsán merül fel, hogy a befogadó ország a határátkelő helyeken akarja biztosítani a rászorulóknak a védelem-kérés lehetőségét, hanem inkább a másik oldalról, ahonnan a leendő menedékkérő el akar távozni.

Az 1951. évi Genfi Egyezmény értelmében az számít menekültnek, aki „faji, vallási okok, nemzeti hovatartozása, illetve meghatározott társadalmi csoporthoz tartozása, avagy politikai meggyőződése miatti üldözéstől való megalapozott félelme következtében az állampolgársága szerinti országán kívül tartózkodik, és nem tudja, vagy az üldözéstől való félelmében nem kívánja annak az országnak a védelmét igénybe venni; vagy aki állampolgársággal nem rendelkezve és szokásos tartózkodási helyén kívül tartózkodva, ilyen események következtében nem tud, vagy az üldözéstől való félelmében nem kíván oda visszatérni”⁸

A magyar jogban a 2007. évi LXXX. törvény rendelkezik a menedékjogról, amely szabályozza a menedékjog tartalmát, a menekültként, oltalmazottként, valamint menedékesként történő elismerés feltételeit, továbbá az elismerésre, illetve annak visszavonására irányuló eljárást. E szerint a menedékjog jogcím Magyarország területén való tartózkodásra, egyidejű védelem a visszaküldés, a kiutasítás és a kiadatás ellen. Magyarországon menedékjogot nem csak a menekültek élveznek, hanem az *oltalmazottak* és a *menedékesek* is. A magyar jog természetesen

---

⁸ 1951. évi Genfi Egyezmény 1. cikk A./(2) bek.

ismeri, és alkalmazza a nemzetközi védelem EU-harmonizált formáit, mint a menekültstátuszt, a kiegészítő és ideiglenes védelmet. A harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. törvény hatályba lépése óta a hontalanság egyike a négy nem EU-harmonizált nemzetközi védelmi státusznak, hasonlóan a befogadott, az emberkereskedelem áldozata, és a kísérelő nélküli kiskorú jogálláshoz.

A hontalanság összefüggésbe kerülhet a migrációval, amikor a területi állam területén nem egy más állampolgárságú, hanem egy állampolgárság nélküli személy kíván tartózkodni. A nemzetközi jog a hontalanság kapcsán elsősorban a hontalanság eseteinek kiküszöbölésére törekszik. Így a jogi szabályozás vizsgálati körében a menekültek mellett, a hontalanokkal kapcsolatos ismérveket is szükséges vizsgálni. A nemzetközi migrációban a szabadság, a diszkrimináció tilalmának elve, illetve az emberiség mértéke elvárt.

Emberi jogi szempontból különösen aggodalomra adnak okot a menekülttáborok környezeti köre és a menekültek ellátása (az ország lakosságának külföldi „nemkívánatos” idegensége, diszkrimináció, hatósági elbánások pejoratív megközelítése). Az egyes jogorvoslati jogok gyakorlásával kapcsolatos némely nemzeti szintű rendelkezések több esetben *csorbítják a hatékony jogorvoslathoz való jogot, amely ellentétes a Európai Emberi Jogi Egyezmény 13.cikkével.* A külföldieknek biztosított védelem soha nem lehet alacsonyabb szintű a nemzetközi szerződésekben megfogalmazott emberi jogoknál; mert a nemzetközileg elismert emberi jogok esetében szóba jön a nemzetközi felelősség. Ennek egyik érvényesítési színtere a strasbourgi bíróság. Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) a menekültek jogainak megsértését⁹ és velük szemben tanúsított inhumanitást is elítéli. A menedékjogért folyamodók kérelmét az az ország intézi, amelyen keresztül ezek a személyek az EU területére kívánnak lépni. Mivel a nemzeti jogok harmonizációja még nem fejeződött be, és azon ország biztonsági szintjének megítélése is változó, amelyből a menedék kérője (közvetlenül vagy átutazóként) érkezik, a kérvényeket tagországoként más és más módon bírálják el. Törvénytelen bevándorlás esetén annak az országnak kell gondoskodnia a bevándorlóról (és adott esetben a határra szállítását biztosítania), amelyen keresztül a térségbe érkezett.

A kultúrák egymás mellett élését szem előtt tartva felértékelődött a diplomáciában is az interkulturális kommunikáció szerepe. A fogalom elterjedése Amerikában volt eleinte megfigyelhető, ami elsősorban az ország nagyobb nemzeti és etnikai sokszínűségével magyarázható. Az idő múlásával Európa-szerte megfigyelhető a fogalom térnyerése, ami többek között a globális jelenségekkel indokolható. E fogalma alatt értjük az eltérő kulturális csoportokhoz tartozó emberek interakcióját.¹⁰

A migránshullámmal érkező menekültnek számít az a személy, akit faji, vallási okok, nemzeti hovatartozása, illetve meghatározott társadalmi csoporthoz tartozása, avagy politikai meggyőződése miatti üldözéstől való megalapozott félelme következtében az állampolgársága szerinti országon kívül tartózkodik, és nem tudja, vagy az üldözéstől való félelmében nem kívánja annak az országnak a védelmét igénybe venni; vagy aki állampolgársággal nem rendelkezve és szokásos tartózkodási helyén kívül tartózkodva, ilyen események következtében nem tud, vagy az üldözéstől való félelmében nem kíván oda visszatérni”.¹¹

A kétpólusú világ felbomlása óta a világrend formálódó státuszban van, ennek nyomait ma is érzékelhetjük. A kialakulóban lévő új világrend egyúttal új kihívások elé állítja a

⁹ Az EJEB 2011 januárjában elítélte Belgiumot és Görögországot, mivel embertelen módon bántak a hozzájuk érkező menedékkérőkkel.

¹⁰ HIDASI Judit: *Interkulturális kommunikáció*. 2. kiadás. Scolar Kiadó, Budapest, 2008, 33. o.

¹¹ 1951. évi Genfi Egyezmény 1. cikk A./ (2) bek.

nemzetközikonfliktus-kezelés hagyományosan kialakult cél- és eszköz-rendszerét, amibe beletartozik többek között az állami külpolitika és a diplomácia is. Abban az esetben, ha a diplomáciát úgy határozzuk meg, mint a nemzetközi kapcsolatok menedzsmentjét, valamint az állami külpolitikák végrehajtásának eszközét, úgy „*arra hatnia kell a mindenkori nemzetközi rend fejlődési tendenciáinak. Különösen így van ez a bipolaritás felbomlása óta eltelt másfél-két évtizedben, amelynek széles körű és mélyreható változásai az első, illetve a második világháború utáni évek alapvető világrend-módosulásaihoz foghatóak.*”¹²

A kultúrák közötti egyeztető párbeszéd kapcsán sokszor merül fel a nemzetközi szervezetek felelőssége. Ezen szervezetek köréből most az UNESCO-t említeném meg példaként. Az UNESCO az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szakosított Szervezeteként jelölhető meg. Az UNESCO mandátuma értelmében intellektuális és etikai műhelyként, referenciaközpontként, továbbá nemzetközi etikai normák kidolgozójaként és konszenzusteremtő fórumként végzi tevékenységét. Az UNESCO Alkotmányának I. cikkelyének értelmében a kormányközi szervezet tevékenységének elsődleges célja a következő: „*Hozzájárul a béke és a biztonság fenntartásához azáltal, hogy elősegíti a nemzetek közötti együttműködést a nevelésügy, a tudomány és a kultúra révén annak érdekében, hogy előmozdítsa az igazságot, a jogállamiságot és az emberi jogok és alapvető szabadságok egyetemes tisztelgetését, amelyeket az Egyesült Nemzetek Alapokmánya faji, nemi, nyelvi, illetve vallási megkülönböztetés nélkül a világ népei javára elismer.*”¹³

Az ENSZ szakosított szervezetében, az UNESCO-ban a multilaterális diplomácia és a soft-power, a puha erő diplomáciája találkozik egymással.¹⁴ Az UNESCO számos tanulmányt készített a fentebb megjelölt területeinek körében. Emellett útmutatókat is kiad, ilyen például a „Teaching Respect for All” programjához köthető útmutató, amelynek célja a rasszizmus és az intolerancia visszaszorítása. A kiadványt a szervezet a tanároknak szánja, számukra nyújt átfogó forrást mindazokról az ösztönző módszerekről, amelyek célja a tolerancia erősítése a tanulók körében. A nevelés területén folytatott szervezeti munka véleményem szerint abból a szempontból is nélkülözhetetlen és fontos, hogy a toleranciára, a másság elfogadására történő nevelést minnél fiatalabb korban el kell kezdeni annak érdekében, hogy egy toleránsabb nemzedék felnövekedését követhessük nyomon a jövőben. A tolerancia pedig elengedhetetlen korunkban, igaz ez a migráció és a terrorizmus kapcsán egyaránt.¹⁵

Az UNESCO Egyetemes Nyilatkozata a Kulturális Sokszínűségről emlékeztet az UNESCO Alapokmányának Preambulumára, amely kimondja: „*hogy a kultúra széleskörű elterjedése és az emberiség nevelése az igazságra, a szabadságra és a békére nélkülözhetetlen az emberi méltósághoz és olyan nemes kötelesség, melyet minden nemzetnek a kölcsönös segítség és törődés szellemében teljesítenie kell.*”¹⁶ Az UNESCO diplomáciai munkája során kiemeli, hogy a kultúra egy társadalom vagy társadalmi csoport sajátos lelki, tárgyi, szellemi és érzelmi jegyeinek együttese, ami egyúttal magába foglalja a művészeteken és az irodalmon kívül az életstílust, az együttélés módjait, továbbá az értékrendszert, a hagyományokat és a hiedelmeket. A szervezet kiemeli, hogy a kultúra az

¹² NYUSZTAI László: *A diplomácia néhány új vonása az új világrendben*, 2009, 3. o. http://elib.kkf.hu/ewp_09/2009_2_01.pdf, (2017. 11. 11.)

¹³ UNESCO: Alkotmány. <http://www.unesco.hu/unesco-www-unesco-org/program/keteves-program>, (2017. 11. 11.)

¹⁴ A multilaterális és kulturális diplomácia szerepe a nemzetek közötti párbeszédben. http://www.kx.hu/kepek/iask/egyeb_anyagok_hirekhez/honors_causa.pdf, (2017. 11. 11.)

¹⁵ UNESCO: Kiadványok. <http://www.unesco.hu/unesco-www-unesco-org/kiadvanyok>, (2017. 11. 11.)

¹⁶ UNESCO: Egyetemes Nyilatkozat a Kulturális Sokszínűségről. http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/diversity/pdf/declaration_cultural_diversity_hu.pdf, (2017. 11. 11.)

identitásról, a társadalmi kohézióról és a tudásalapú gazdaság fejlődéséről manapság zajló viták középpontjában áll, s éppen ezért szükséges növelni az egymás iránti toleranciát, ami segítheti a kultúrák közti konfliktusok kezelését, enyhítését, a kultúrák közti kommunikáció előrelépését.¹⁷ A menekültválság kezelésében az Európai Unió továbbra is sürgeti a diplomáciai offenzíva fokozását, valamint a harmadik országokkal folytatott együttműködés intenzívebbé tételét.¹⁸

A migráció kapcsán egyre gyakrabban merül fel a preventív diplomácia szerepe is, ez alatt értjük: „*a szemben álló felek közötti ellenségeskedés megelőzését. Olyan formái léteznek, mint a bizalomépítés, a tényfeltáró misszió, a korai riasztás, a megelőző telepítés és demilitarizált zónák kialakítása.*”¹⁹

Magyarország, földrajzi elhelyezkedése okán fontos állomása lett a Nyugat-Európába, elsősorban Németországba tartó migránsoknak. A magyar jogalkotás jogszabályi szigorítással, a kormányzat a déli határon megépített kerítéssel és egyéb preventív, válságkezelő intézkedésekkel reagált az elmúlt években az újonnan fellépő biztonsági kihívásokra, amelyek a migrációval kapcsolatban felmerültek.²⁰ Miközben a kormány inkább a válságkezelés és a preventív szempontok szerint halad a diplomáciában a migráció kapcsán, a másik oldalon találjuk többek között a magyar katolikus egyházat, ami a befogadás politikáját vallja a diplomáciában is. Nem ez az első eset, hogy az egyház más elveket vall a diplomáciában, mint az állam. Az NDK vezetése a reformok iránt mutatott teljes érzéketlensége miatt 1988-1989-re, nem csupán önmaga politikájának, hanem saját túszként tartott alattvalóinak foglyává is vált. A politikai vezetés tehetetlenül szemlélte, ahogy polgárainak egyre nagyobb része menekül el a kilátástalanságból egy szebb jövő érdekében. Ez pedig idővel már nem csak a gazdaságot (szakemberek hiánya), hanem a hatalom presztízsét is veszélyeztette. Az NDK vezetése intézkedéseket vezetett be a kiutazás megkönnyítése érdekében, melynek eredménye az lett, hogy rövid időn belül 37 000-en hagyták el legálisan az országot és az emigrációs hullám nem csillapodott. A távozni kívánt lakosság Magyarországon keresztül hagyhatta el a szocialista rendszert, de voltak olyanok is, akik nem akartak vagy nem tudtak a zöldhatáron átjutni, ők az NSZK nagykövetségére menekültek, ahol végül 1989 nyarára lényegében ostromállapot alakult ki. A katolikus egyház akkor is segítette a menekültek befogadását.²¹ Vagy másik példa lehet, amikor Lengyelország német és szovjet megszállását követően nagyszámú lengyel menekült érkezett hazánkba. A Magyar Katolikus Egyház akkor is mind a menekültek lelkipásztori, mind pedig a humanitárius segítségének megszervezésben aktívan kivette a részét, s ezzel fontos diplomáciai szerepet is betöltött.²²

Akkor lehet beszélni nemzetközi védelemről, amikor egy állam (a származási ország) nem tud vagy nem akar az alapvető emberi jogok sértésével vagy veszélyeztetésével szemben védelmet

---

¹⁷ UNESCO: Egyetemes Nyilatkozat a Kulturális Sokszínűségről. http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/diversity/pdf/declaration_cultural_diversity_hu.pdf. (2017. 11. 11.)

¹⁸ Európai Bizottság – Sajtóközlemény: A menekültügyi válság kezelése: azonnali műveletek és költségvetési és jogi intézkedések az európai migrációs stratégia keretében. Brüsszel, 2015. szeptember 23. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5700_hu.htm (2017. 11. 11.)

¹⁹ Szabó László: A békefenntartás új értelmezése. 41. o. http://www.nemzetbiztonsag.hu/cikkek/szabo_laszlo_a_bekefenntartas_uj_ertelmezese.pdf (2017. 11. 11.)

²⁰ UJHÁZI Lóránd: A magyar katolikus egyház szerepvállalása a migrációs válság kezelésében, 140. o. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/61193/a_magyar_katolikus_egyhaz_szerepvallalasa_a_migracios_valsga_kezeleseben.pdf, (2017. 11. 11.)

²¹ TÓTH Imre: *Menekültkérdés és batárnyítás. A magyar és a német diplomáciai szolgálatok szerepe az 1989-es menekültválság megoldásában. Múltunk*, 2009/4. 5. 4-38. o

²² UJHÁZI Lóránd: *A magyar katolikus egyház szerepvállalása a migrációs válság kezelésében*. 141. o. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/61193/a_magyar_katolikus_egyhaz_szerepvallalasa_a_migracios_valsga_kezeleseben.pdf (2017. 11. 11.)

biztosítani a saját állampolgára számára, ezért a hiányzó állami védelmet a nemzetközi közösség tagjaként egy másik állam (a befogadó ország), vagy egy nemzetközi szervezet biztosítja. A menedékjog tágabb értelemben a nemzetközi védelem számos formáját magában foglalhatja, szűkebb értelemben viszont szigorúan csak a menekülteknek járó jogok és az őket terhelő kötelezettségek összessége.²³

A külképviselet helyiségeinek sérthetlenségével nem lehet visszaélni. A joggal való visszaélésnek különös fajtája a diplomáciai menedékjog, görög eredetű nevén: *diplomáciai azilum*. A bécsi szerződés kifejezett rendelkezéséből következik az, hogy a diplomáciai képviselet nem nyújthat menedéket a képviselet helyiségeiben a fogadó állam állampolgárainak. Ennek kivételét jelenti a latin-amerikai gyakorlat, melyet az 1928. évi havannai egyezmény kodifikált. Példaként 1950-ben a Nemzetközi Bíróság is foglalkozott a diplomáciai menedékjog kérdésével Haya della Torre perui állampolgár részére nyújtott menedékkal kapcsolatban. A Bíróság²⁴ megállapította azt, hogy Kolumbia, mint menedéket nyújtó állam nem volt jogosult egyoldalú bírálatra, a menedéknyújtás nem felelt meg a latin-amerikai államok normáknak, a jogellenes helyzetet meg kell szüntetni, de annak nem egyedüli módja az említett személy kiszolgáltatása. Ezenkívül a diplomáciai menedékjog felmerülhet a jogellenességet kizáró egyik körülmény, az életveszély esetében. Azonban az Egyezmény nem ad teljeskörűen választ arra a kérdésre, hogy a menedékjogot milyen módon kell felfüggeszteni.

A fogadó államnak azzal a kötelességével, hogy biztosítsa a képviselet helyiségeinek sérthetlenségét, szemben áll a képviselet kötelessége arra nézve, hogy a helyiségeket rendeltetésüknek megfelelően használja, így pl. a mai egyetemes nemzetközi jog nem ismeri a diplomáciai képviselet helyiségeiben nyújtott menedékjogot az ún. diplomáciai menedékjogot. Napjainkban a nemzetközi államok eszméjének kialakulásával mindinkább elterjedt az a meggyőződés, hogy a diplomáciai menedékjog nem egyeztethető össze az állam területi felségjogával. A diplomáciai képviselet helyiségeinek mentességét ennél fogva nem lehet arra felhasználni, hogy az odamenekült embereket kivonják a fogadó állam joghatósága alól.

Ahogy azt az elmúlt évek gyakorlata igazolta, növekszik a migránsok és többségi társadalom közötti vélt – egyesek szerint csupán a politika és a médiumok által generált - vagy valós ellentét. A világ összes államának alapvető érdeke megvédeni szuverenitását és persze hozzájárulni ahhoz, hogy mindenki biztonságban élhessen a területén, viszont a migrációs nyomások az elmúlt évek folyamán érezhetően felerősödtek. Ez pedig növelte a migrációs folyamatok kapcsán felmerülő problémákat, többek között az uniós tagországok biztonságának kérdését. Ennek következtében a politikusokon, a szociológusokon és a pszichológusokon kívül a neveléstudomány szakembereit is mind jobban foglalkoztatja nemcsak a más országból érkezett emberek megannyi speciális gondja, hanem a befogadó társadalmakra háruló feladatok eddigieknél hatékonyabb teljesítésének kötelezettsége is, s úgy tűnik, ezen a téren még rengeteg a munka.

Az emberek mindig vándorolnak egyik helyről a másikra, mióta világ a világ, ki egyedül, ki családjával, vagy éppen egy-egy nagyobb közösség tagjaként, csoportosan. Kit a kíváncsiság hajt, kit a boldogulás vágya, vannak, akik politikai okok miatt kénytelenek – akár végérvényesen is – elhagyni otthonukat. A történelem során voltak olyan periódusok is (a háborúk, éhínségek, járványok, természeti katasztrófák stb. esztendei), amikor – időlegesen – kifejezetten tömegessé

---

²³ SZÉP Árpád: A védett beléptetési eljárás kudarca, a diplomáciai menedékjog vége? *Iustum Aequum Salutare*, VIII. 2012/1. · 147. o <http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20121sz/10.pdf> (2017. 11. 11.)

²⁴ <http://www.fajltube.com/gazdasag/jogi/A-KÉPVISELET-KIVALTSAGAI-ES-ME14861.php> (2017. 11. 11.)

vált a migráció valahonnan vagy valahova, a társadalmak azonban többnyire ilyenkor is megfelelően tudták „kezelni” az ezzel együtt járó problémákat.

A jövőben várhatóan tovább fog erősödni a migrációs hullám. Ez részben a szegény és gazdag ország között fennálló mély szakadék további növekedésének, részben a szegényebb régiók területén dúló háborús helyzetnek lesz köszönhető.

Leszögezhető, hogy a migráció és a menekültkérdés az elmúlt évek kiemelt problémájává lépett elő. Ezzel kapcsolatban megjegyezhető, hogy a menekültek helyzete nem új keletű probléma, főleg az európai országok esetében. Egy legalább 10 éves problémáról van szó, amelyre úgy az olasz, mint a törökországi események rámutattak korábban, azonban ezekre az Európai Unió nem tudott megfelelő lépéseket tenni, s így a menekültáradat újbóli felerősödése láthatóan váratlanul és sok ország esetében felkészületlenül érte a fejlett országokat.

Elsősorban az állam joga meghatározni, hogy kit és milyen feltételekkel minősítenek menekültnek. Tehát keletkezik az a dilemma, hogy a menekültkérdés szabályozásában a nemzetközi jogalkotás is részt vesz, részben korlátozva az államok döntési szabadságát, mivel a menekült fogalmát nemzetközi szerződések is meghatározzák. Tagadhatatlan, hogy az állam szuverenitása, azaz önállósága és függetlensége, az államhatalom nélkülözhetetlen ismérve, annak politikai és jogi *tűkrögződése*. A befogadó állam maga dönti el, hogy a menekültek számára megadja-e a menedékjogot. Tehát létfontosságú, hogy minden állam *pragmatikusan alakítsa* a menekültpolitikáját.

Konklúzió

Az állam a diplomácia révén törekszik külpolitikai céljainak megvalósítására. Az államok között hatályos és fenntartandó kapcsolatok alakították ki az egymás közötti viszony szabályait, hozták létre a nemzetközi jogot, ami egyidős az államok eredetével. Kezdetben az államok között szinte csak háborús vonatkozás volt, a nemzetközi jog szabályai is ennek megfelelően elsősorban a háborúskodást intézték. Ezt követően a történelem folyamán kialakultak a magatartási szabályok mind a háborús összecsapások idejére, mind a békés viszonyok ápolására. Tehát, a nemzetközi együttműködés valamilyen formája mindig jelen volt a történelem során.

A nemzetközi védelemre szoruló személyek – akik közül a legtöbben kényszerítő körülmények hatására hagyják el szokásos lakóhelyüket – sokszor áthidalhatatlan nehézségekkel találják szemben magukat, amikor megpróbálnak hozzáférni az őket megillető védelemhez. Az ilyenkor jellemző idegen környezetben megmutatkozó helyzet pl. nyelvi korlátok, megnehezíti a védelmi igény egyének oldaláról való megfelelő fordítását. Így az államoknak – a diplomácia révén – mindent meg kell tenniük a védelemhez való hozzáférés elősegítése érdekében a jogszabályok szintjén és a hétköznapi hatósági gyakorlatban egyaránt. Ezért is fontos az esetleges hibák kiküszöbölése, és a fejlesztés, a migráció tárgykörében. A külföldi államoknak biztosítaniuk kell a menedékjogot az otthonaikból menekülni kényszerülők számára. Ugyanakkor a biztonságpolitikai kérdéseket sem kerülhetjük el. Mindeközben a menekültek és a menedékkérők jogait sem tekinthetjük semmisnek. Összességében megállapítható, hogy a diplomácia és a jog viszonya egyrészt elméleti, másrészt gyakorlati kérdés. Ez utóbbi keretében arról van szó, hogy a nemzetközi jog hogyan határozza meg kapcsolatát a nemzeti belső joghoz, illetve az egyes nemzetközi jogrendszerek hogyan határozzák meg viszonyukat az államközi kapcsolatokhoz.

Summary

Diplomacy is as old as the emergence of states, including the law. During a long time, diplomatic law has been based on international common law, but today it is based on contracts. Researching the history of international public law, we could see that commissioners of the state, who elaborated the international agreements, played an important role in intergovernmental relations, right from the beginning. In ancient Greek society, the first diplomatic archive was established, they developed the language of diplomacy and laid down the foundations of international law. For centuries, the principles of international common law have been ensuring the special status of both the ad hoc commissioners and the diplomatic representatives.

The study examines this issue, showing the relationship between diplomacy and law. The question is, what the community of states and international law can do for a mutual and beneficial cooperation.

In fact, after World War II, the legal bases corresponding to the new historical conditions were laid down in the *1961 Vienna Convention on Diplomatic Relations*. Therefore, international common law only applies to issues that are not explicitly regulated by codification contracts. The results of codification, realized in this field of international law, appear in sources of law such as the Vienna Convention, which deals, inter alia, with the permanent diplomatic missions, regulates the establishment of diplomatic relations, the appointment of the missions' diplomats, the termination of the mandates, the diplomatic activities, as well as the privileges and immunities of the diplomatic mission and its diplomats.

In the 20th century diplomatic and consular legal relations were codified, which means that the states' diplomatic and consular activities are, in general, carried out by applying international treaties in force. The Vienna Convention of 1961 is a universal treaty, since nearly all members of the international community have become parties to the treaty. From a legal point of view, consensual decision-making does not violate state sovereignty. The Vienna Convention confirms the importance of both the *pacta sunt servanda* principle and the clarification of the provisions on termination of the treaties. The consensual decisions of the states' agreements require the control and efficiency of policy-making.

Today, with the emergence of the idea of international states, there is an increasingly widespread conviction that diplomatic asylum is incompatible with the state's territorial sovereignty. At the same time, behavioral norms become practically mandatory in an institutionalized international environment, which has a limiting effect on independent decision-making. From the point of view of international law, a state cannot rely on its own constitution against another state to back out of obligations deriving from international law or international treaties in force. Thus, no state can rely on the provisions of its domestic law to prove that it has failed to fulfill the contract. Overall, it can be concluded that the relationship between diplomacy and law is both theoretical and practical. In the latter context, it is about how international law defines its relationship with national domestic law and how each international legal system defines its relationship with inter-state relations.

A SZÍNPADI MŰVEK NYILVÁNOS ELŐADÁSÁNAK EGYES ENGEDÉLYEZÉSI KÉRDÉSEI**

Bevezető gondolatok

A szerzői vagyoni jogok közül¹ a nyilvános előadás joga és az átdolgozás joga azok, melyek a színművek hagyományos felhasználása tekintetében igazán relevanciával bírnak. Jelen tanulmány a továbbiakban a nyilvános előadás jogának színház-specifikus vonásaira helyezi a hangsúlyt, külön kitérve az engedélyezés egyes kérdéseire. Az Sztj. 24. § (1) bekezdésének értelmében a szerző kizárólagos joga, hogy művét nyilvánosan előadja, és hogy erre másnak engedélyt adjon. A nyilvános előadás a művek élvezetének egyik legismertebb és legelterjedtebb módja, a nem anyagi formában történő felhasználás egyik jellegzetes esete,² amely összefoglalóan az előadás színpadon történő megjelenítését jelenti.³

A nyilvános előadás – mint a színművek egyik legtipikusabb és elsődleges felhasználási módja – már az első szerzői jogi törvényben is rögzítésre került és további szerzői jogi törvényeink is szabályozták e felhasználási formát. A tanulmánynak nem célja, hogy a nyilvános előadás jogának részletes történeti elemzésébe bocsátkozzon, így elsősorban a hatályos magyar szabályozásra helyezzük a hangsúlyt, illetve egy-egy rendelkezéshez kapcsolódóan kitekintünk az angol és német szabályozásra. A nyilvános előadás jogának szabályait korábbi szerzői jogi törvényeink is elsődlegesen a színművekkel összefüggésben fektették le.

Az élő nyilvános előadás a hatályos jogszabályi környezetben

Az Sztj. mind az előadás, mind pedig a nyilvánosság fogalmának meghatározásához segítséget ad. Az előadás, mint „*a mű érzékelhetővé tétele jelenlévők számára*”⁴ fogalmi megközelítése további pontosításra kerül a következő szakaszban, ahol az előadás két legtipikusabb⁵ esetkörét részletezi a jogalkotó: így előadás különösen az ún. élő előadás, azaz a mű előadása közönség jelenlétében

---

* doktorjelölt, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola; tudományos segédmunkatárs, Polgári Jogi Tanszék, Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar. jogsapi@uni-miskolc.hu

** AZ EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA ÚNKP-17-3. KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT”

¹ A szerzőt megillető vagyoni jogok nem taxatív felsorolását az Sztj. 17.§-a tartalmazza. A vagyoni jogok tipikusan a mű kiaknázására, felhasználására adnak lehetőséget. A mű felhasználására és a felhasználás engedélyezésére a szerzőnek kizárólagos joga van. A nem taxatív felsorolás szerint a mű felhasználásának minősül tipikusan a többszörözés (18-19.§), a terjesztés (23.§), a nyilvános előadás (24-25.§), a nyilvánosságához közvetítés sugárással vagy másként (26-27.§), a sugárzott műnek az eredetihez képest más szervezet közbeiktatásával a nyilvánosságához történő továbbközvetítése (28.§), az átdolgozás (29.§), valamint a kiállítás (69.§).

² Jogtár-kommentár (Megtétekintés dátuma: 2017.09.11.)

³ GYERTYÁNFY Péter (szerk.): *Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez*, Wolters Kluwer, Budapest, 2014, 198.o. (A továbbiakban: NAGYKOMMENTÁR)

⁴ Sztj. 24. § (1) bekezdés, második mondat

⁵ Ezt az „előadás különösen” fordulattal fejezi ki, elviekben tehát elképzelhető e fenti két esetkörön túl is olyan felhasználási mód, mely az előadás fogalma alá vonható.

személyes előadóművészi teljesítménnyel,⁶ valamint a mű érzékelhetővé tétele bármilyen műszaki eszközzel vagy módszerrel.⁷ A tanulmányban az élő előadásra helyezük a hangsúlyt.

Az élő előadás specialitása, hogy a mű úgy válik érzékelhetővé, hogy annak dologi példányai még időlegesen sem kerülnek a közönséghez.⁸ Különösen az élő előadás egyik lényeges vonása az, hogy az előadó és a közönség egyszerre van jelen, az előadás meghatározott helyhez kötött⁹ és korlátozott számú nézőközönség számára érhető el.¹⁰ Für Sándor és Malonyai Dezső a színpadi nyilvános előadás három együttes feltételét határozta meg melyek a helyszín, a közönség és az előadóművészek közreműködése.¹¹ Mindhárom elem valóban fontos, mintegy tartalmi eleme annak, hogy színházi előadásról beszélhessünk. Az előadás olyan *helyen* valósul meg, mely rendelkezik azokkal a művészi és technikai feltételekkel, hogy a művészek közreműködésével, nézőközönség jelenlétében megvalósulhasson a színpadi előadás. A *közönség* az a hallgatóság, akik abból a célból gyűlnek össze, hogy a művet megtekintsék. Az *előadóművészek* saját kifejezési eszköztárukon, érzéseiken keresztül interpretálják a művet, ezért tevékenységük több a pusztán közvetítésnél.¹² A nyilvános előadás joga kapcsán – hasonlóan a magyar szerzői joghoz – a brit szerzői jogban is kiemelik, hogy ez a színpadi művek hagyományos felhasználási módja. Eaton S. Drone már 1898-ban megfogalmazta, hogy a drámai művek valójában kétféle felhasználási módra alkalmasak, természetüknél fogva: kiadhatóak a színművek könyvként (mint irodalmi alkotások), illetve előadhatóak színpadi produkcióként.¹³ A német magyarázat szerint a nyilvános előadás esetében az adott mű személyes teljesítmény, személyes alakítás eredményeként tárul a közönség elé.¹⁴ A német rendszer különbséget tesz a nyilvános előadás kapcsán a zenei koncertelőadások és a színházi előadások között. A színpadi előadás (*bühnenmäßige Aufführung*) joga alapján a lényeg abban áll, hogy a mű színpadra alkalmas állapotban kerül ábrázolásra.¹⁵

A BUE¹⁶ külön is nevesíti a szerző kizárólagos engedélyezési jogát mind a mű első előadása (bemutató joga) mind pedig a további előadások tekintetében.¹⁷ Az Sztj. 24. §-a expressis verbis nem mondja ki a bemutatás engedélyezését, azonban a kifejezett rendelkezés hiánya nem jelenti sem a BUE szabályainak megsértését, sem pedig azt, hogy a szerző kizárólagos joga nem terjedne ki az első előadás engedélyezésére. Egyrészt ellentmondana a logikának és az életszerűségnek is, ha arra a következtetésre jutnánk ezáltal, hogy az Sztj. csak az első előadást megelőző további

---

⁶ Sztj. 24. § (2) bek. a) pont. E körbe sorolja a jogszabály a színpadi előadás mellett a hangversenyt, szavalóestet és a felolvasást.

⁷ Sztj. 24. § (2) bek. b) pont. Példaként említi a jogalkotó a filmalkotás vetítését, valamint a közönséghez közvetített, vagy műpéldányon terjesztett mű hangszóróval való megszólaltatását, képernyőn való megjelenítését.

⁸ TATTAY Levente: *A szellemi alkotások joga*. Szent István Társulat, Budapest, 2001, 90.o. ugyanígy: NAGYKOMMENTÁR 198.o.

⁹ A színházi előadások tekintetében a helyhez kötöttség azért lényeges szempont, mert ez esetben a közönség tagjai nem egyedileg saját maguk döntenek el és választják meg a megtekintés helyét, mint a nyilvánossághoz közvetítés bizonyos eseteiben. Vö. InfoSoc irányelv 23. preambulumbekzdés. (az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve)

¹⁰ GYERTYÁNFY (szerk.): *i.m.* 198.o.

¹¹ FÜR Sándor - MALONYAI Dezső: *Színpadi művek*. In: Benárd Aurél – Tímár István (szerk.): *A szerzői jog kézikönyve*. Budapest, 1973. 244-245.o.

¹² u.o. 244. o.

¹³ DRONE, Eaton S.: *A treatise on the law of property in intellectual productions in Great Britain and in the United States. Copyright in Works of Literature and Art, and playright in Dramatic and Musical Compositions*. Little, Brown, and Company, Boston, 1879. 553-554.o.

¹⁴ MOVSESSIAN, Vera – SEIFERT, Fedor: *Einführung in das Urheberrecht der Music*. Florian Noetzel Verlag, Wilhelmshaven, 1995. 157.o.

¹⁵ u.o.

¹⁶ Az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény.

¹⁷ BUE 11. cikk.

előadások tekintetében kívánja védeni a jogosultat, másrészt pedig a bemutató engedélyezése levezethető mind a szerző személyhez fűződő jogaiból, mind pedig a felhasználás általános szabályaiból. Az Szt. 10. § értelmében a szerző határoz arról, hogy műve nyilvánosságra hozható-e. E szabály az egyik alapköve annak, hogy már az első, a bemutató előadás is kizárólag a szerző engedélye mellett valósulhasson meg jogszerűen. A bemutatás jogának másik alapköve az Szt. 16. § (1) bekezdése, mely szerint „*A szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van (...) minden egyes felhasználás engedélyezésére (...)*” Tartalmát tekintve tehát az Szt. – a BUE-vel összhangban – engedélykötelessé teszi mind a színművek premierjét, mind pedig azok további előadásait.

Az előadás *nyilvánosságával* kapcsolatos kritériumot az Szt. 2005. évi¹⁸ – 2006. január 1-től hatályos – módosítása pontosította, melynek értelmében egy előadást akkor tekinthetünk nyilvánosnak, ha az megfelel bizonyos feltételeknek.¹⁹ Az Szt. valójában e körben két feltételt határoz meg, amelyek egymáshoz való viszonya nem feltétlenül konjunktív. A jelenleg is hatályos normaszöveg szerint akkor nyilvános egy előadás, „*ha az a nyilvánosság számára hozzáférhető helyen vagy bármely más helyen történik, ahol a felhasználó családján és annak társasági, ismerősi körén kívüli személyek gyűlnek vagy gyűlhetnek össze.*”²⁰ Az előadás nyilvánosságához mindenképpen szükség van arra, hogy az előadás helyszíne objektíve alkalmas legyen nagyobb számú nézősereg befogadására.²¹ Összefoglalóan tehát akkor lesz nyilvános az előadás, ha az egyrészt vagy bárki számára hozzáférhető helyen valósul meg, *vagy* pedig bárhol másutt, ahol nem csak a felhasználó családja, barátai és ismerősei gyűlnek össze.²²

A nyilvánosság fogalmával kapcsolatosan az 1993-as Magyar-Amerikai Megállapodás²³ tartalmazott rendelkezéseket még a '99-es Szt. megszületését megelőzően. A Megállapodás a II. Cikk 2. c) pontban rendelkezik a művek nyilvánosságához történő közvetítéséről, mely a mű bármilyen eszközzel történő bemutatásán túl magában foglalja az élő előadást is. Az élő előadás fogalmát a nyilvánosság meghatározásán keresztül ragadja meg a Megállapodás, és a jelenleg hatályos Szt. rendelkezéséhez hasonlóan „*a mű nyilvánosság számára hozzáférhető helyen vagy bármely más helyen történő bemutatása, ahol az átlagos családon és annak társasági ismerősi körén felül jelentős számú személy gyűlik össze.*”²⁴

A nyilvánosság fogalmának Szt-beli értelmezése nem azonos az Európai Unió Bíróságának e fogalomra vonatkozó megközelítésével. Ennek oka, hogy az élő előadás nem tartozik az *InfoSoc-irányelv* hatálya alá, ami arra vezethető vissza, hogy az országhatárokon átnyúló *élő* nyilvános

---

¹⁸ Az egyes törvényeknek az iparjogvédelmi és a szerzői jogok érvényesítésével összefüggő módosításáról szóló 2005. évi CLXV. törvény, 20.§.

¹⁹ A korábbi megfogalmazás értelmében nyilvános az előadás, ha az a nyilvánosság számára hozzáférhető helyen vagy bármely más helyen történik, ahol a családon és annak társasági, ismerősi körén kívüli személyek gyűlnek vagy gyűlhetnek össze. A módosítás egyértelművé tette, hogy a családi, társasági, ismerősi kör a *felhasználó* vonatkozásában érvényesül.

²⁰ Szt. 24.§ (3) bek. Ugyanezzel a tartalommal jelenik meg a nyilvánosság fogalma az USA vonatkozó gyakorlatában is, lásd: PETTIT, Jeff: At Sea, Anything Goes? Don't Let Your Copyrights Sail Away, Sail Away, Sail Away. *Texas Law Review*, Vol. 93:743. 2015.745.o.

²¹ A kérdéskörben klasszikusnak számító BH1992. 98. számú határozat mondta ki, hogy „*A fogyasztók részére nyitva álló helyiségben elhelyezett televíziós készülék útján szolgáltatott zene után a vendéglátó-ipari egységet üzemben tartó személynek szerzői jogdíjat kell fizetnie.*” Ezen túlmenően lásd például a Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.21.009/2008/4. számú határozatát, ahol büfében sugárzott zene tekintetében állapították meg a nyilvánosság fogalmának megfelelőségét.

²² LONTAI Endre – FALUDI Gábor – GYERTYÁNFY Péter – VÉKÁS Gusztáv: *Magyar polgári jog. Szerzői jog és iparjogvédelem*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2012. 73.o.

²³ Az 1993/26. Nemzetközi Szerződésről kiegészített Megállapodás a Magyar Köztársaság Kormánya és az Amerikai Egyesült Államok Kormánya között a szellem tulajdonról. (A továbbiakban: Megállapodás)

²⁴ Megállapodás II. Cikk 2 c) (i)

előadás igen nehezen értelmezhető.²⁵ Így tehát az Unió belső piacára sincs hatással,²⁶ ami miatt valójában eddig elmaradt az Unió harmonizáció az élő nyilvános előadás fogalmi meghatározása vonatkozásában is.²⁷

A német szerzői jogi törvény²⁸ 19. szakasza rendelkezik a nyilvános előadás jogáról. A nyilvánosság fogalmának értelmezése szerint az előadás akkor nyilvános, ha azt több személy jelenlétében adják elő és ezek a személyek nem állnak személyes kapcsolatban a felhasználóval.²⁹ Nem valósítják meg a nyilvános előadás fogalmát a színházi próbák, tekintettel arra, hogy ezek alapvetően a színpadra állítás munkafolyamatának részét képező fázisok. Ugyanakkor kiemeli a német irodalom, hogy a darab nyilvános főpróbája, amikor az előadóművészek jelmezben, díszletek között, valamint megfelelő hang-és fénytechnikával együtt próbálnak, már nyilvános előadásnak minősül.³⁰

A brit szerzői jogi törvény, a *Copyright, Design and Patent Act*³¹ a 16. szakasz c) pontjában rögzíti a szerzői művek nyilvános előadására vonatkozó engedélyezési kötelezettséget.³² A nyilvános előadás jogának tartalmát a bírói gyakorlat dolgozta ki,³³ melynek eredménye egy meglehetősen rugalmas fogalom meghatározás.³⁴ A nyilvánosság fogalmát hasonlóan ragadják meg a magyar felfogáshoz, a vízvonalzó az, hogy az előadás túlmegy-e a családiasság körén. A *Court of Appeal* először 1884-ben foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy mikor tekinthető az előadás nyilvánosnak. Az értelmezést egy amatőr előadás kapcsán vezették le, ami egy kórházi szobában, a jogosult engedélye nélkül került bemutatásra, a nézőközönséget pedig az orvosok, nővérek, valamint családtagjaik képezték.³⁵ Az ítélet összefoglalása szerint a kórházi szoba, ahol az előadás megvalósult nem tekinthető nyilvános előadási helyszínnek, következésképpen nem valósult meg a szerzői jogi jogsértés sem, holott kb. 170 ember vett részt az előadáson.³⁶ Az indokolás szerint ez a „quasi-báziás” előadás privátnak minősült és nem valósította meg a nyilvános előadás kritériumait, így jogsértés sem történt. Az indoklás szerint ahhoz, hogy az előadás nyilvánosnak minősüljön, elsősorban az szükséges, hogy a helyszín objektíve alkalmas legyen a nyilvános szórakoztatásra, közönség befogadására, valamint, hogy az előadás szereplői, közreműködői közvetetten, vagy közvetlenül előnyt szerezzenek az előadás miatt.³⁷ Az esetet magyarázó egyik szakirodalom rávilágít arra, hogy nem az a lényeges, hogy a közönség a darab lebonyolításához

---

²⁵ NAGYKOMMENTÁR 198.o.

²⁶ E témában lásd: FALUDI Gábor - GRAD-GYENGE Anikó: A nyilvánossághoz közvetítési (előadási) jog értelmezése az Európai Bíróság gyakorlatában, *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2012/1. 77-93.o., valamint: BENTLY, Lionel – SHERMAN, Brad: *Intellectual Property Law*. Oxford University Press, 2014. 155-156.o.

²⁷ GOLDSTEIN, Paul – HUGENHOLTZ, Bernt: *International Copyright. Principles, Law and Practice*. Oxford University Press, 2013. 327.o.

²⁸ Gesetz über Urheberrecht und verwandte Schutzrechte (a továbbiakban: UrhG)

²⁹ MOVSESSIAN – SEIFERT: *i.m.*155.o.

³⁰ KURZ, Hanns – KEHRL, Beate – NIX, Christoph: *Praxisbandbuch Theater- und Kulturveranstaltungsrecht*. C.H. Beck, München, 2015. 619.o.

³¹ Copyright, Designs and Patent Act, 1988 c. 48. (A továbbiakban: CDPA)

³² „The owner of the copyright in a work has, in accordance with the following provisions of this Chapter, the exclusive right to do the following acts in the United Kingdom—

(c) to perform, show or play the work in public (see section 19)”

³³ DAVIS, Jennifer: *Intellectual Property Law*. Oxford University Press, Oxford, 2012. 57.o.

³⁴ APLIN, Tanya: *Copyright Law in the Digital Society: The Challenges of Multimedia*. Hart Publishing, Oxford – Portland Oregon, 2005. 126.o.

³⁵ Duck v. Bates (1884) 12 QBD 79

³⁶ BAINBRIDGE, David: *Intellectual Property*. Pearson Education, 2009.162.o.

³⁷ CORNISH, William - LEWLYN, David – APLIN, Tanya: *Intellectual Property: patents, copyright trade marks and allied rights*. Seventh Edition, Sweet and Maxwell, London, 2010. 498.o.

hogyan viszonyul, hanem hogy a szerzői jogosulthoz hogyan áll hozzá.³⁸ Az ilyen esetek megítélésében az a lényeges, hogy az amatőr előadás kielégíti-e oly módon a közönség igényét a darab iránt, hogy ennek következtében a szerzői jogosult potenciális bevétele lecsökkenjen.³⁹ Álláspontunk szerint ez a magyarázat arra utalhat, hogy a közönségnek tudatában kell lennie, hogy nem egy valódi színpadi előadást, nem egy kihelyezett színházi produkciót látnak és ennek az előadásnak a megtekintése ne érjen el olyan célt náluk, hogy hagyományos színházi közegben már nem is kívánják megtekinteni a darabot. Ennek az érvelésnek van ésszerűsége, hiszen optimális esetben egy amatőr előadás megtekintése nem tartja vissza attól a nézőt, hogy amikor lehetősége van, a darabot színházban is megnézze. Úgy látjuk azonban, hogy – noha az érvelés ésszerű – egy ilyen teszt eredménye meglehetősen esetleges lehet, hiszen nagyban függ a nézőktől, azok anyagi helyzetétől, fizikai állapotától.⁴⁰

A nyilvános előadás engedélyezése

„A nyilvános előadás színházi értelemben (...) a műveknek színpadi interpretációja, előadóművészek által a színházban, vagy színház-jellegű helyen”.⁴¹ A hatályos – fentebb ismertetett szabályok értelmében – a színmű nyilvános előadását csak a szerző, vagy – amennyiben a szerző már elhunyt, de a védelmi idő még nem telt el – az örököse, illetve más, arra jogosult személy kifejezett engedélye megléte esetén lehet nyilvánosan előadni a művet. Amennyiben az előadás nélkülözi a jogosulti engedélyt, úgy beáll a szerzői jogi jogsértés és alkalmazni lehet annak következményeit.⁴²

A bírói gyakorlatban ismert esetek alapján – melyek száma egyébként nem éppen tetemes⁴³ – általánosságban megállapítható, hogy az engedély nélküli előadás együtt jár azzal, hogy a felhasználói oldalon lévő színház jogosulti felszólítás után sem hajlandó jogdíjat fizetni a kérdéses előadások után. A legtöbb bírósági döntés zenés színművekkel kapcsolatos és az is viszonylag gyakori, hogy az engedélyek részlegesen megvannak, de nincs teljes körű lefedettség. Ez a részlegesség a gyakorlatban vagy tartalmi, vagy időbeli részlegességként tapasztalható: bizonyos, a darabban elhangzó zeneszámokra beszerzik az engedélyt, míg másokra nem, vagy pedig nem mindegyik előadást engedélyeztetik. Utóbbi esetkörre gyakori példa, hogy az előadás és az előadásban szereplő zeneszámok engedélyeztetve vannak az adott városi színházban, azonban a darab sikere magával hozhatja azt az élethelyzetet, hogy különböző vidéki helyszíneken, nyári színházakban, művelődési házakban, „turnékon” szintén előadják a darabot, mely utóbbi előadások nincsenek engedélyeztetve. Az előbbi esetkör fordult elő a Szegedi Ítéltábla egyik döntésének⁴⁴ alapját képező esetben is, ahol a „*Szívemben bomba van*” című zenés színpadi művet összesen öt alkalommal tűzte műsorára a színház. A felek 2011-ben több jogviszonyt is

³⁸ COLSTON, Catherine – MIDDLETON, Kirsty: *Modern Intellectual Property Law*. Cavendish Publishing Limited, London – Sydney – Portland, Oregon, 2005. 316.o.

³⁹ BAINBRIDGE: *i.m.*162.o. valamint: COLSTON – MIDDLETON: *i.m.* 316.o.

⁴⁰ Különösen ebben az esetben, ahol egy kórházban adták elő a színdarabot és könnyen előfordulhatott több néző esetében is, hogy fizikailag nincs és nem is lesz abban a helyzetben a későbbiekben, hogy el tudjon menni a színházba megnézni egy színdarabot.

⁴¹ FÜR – MALONYAI: *i.m.* 245.o.

⁴² A bírói gyakorlatból lásd pl. Fővárosi Ítéltábla Pf. 20.323/2016/3, Fővárosi Törvényszék P.25.862/2014/16, Kúria Pfv.20.475/2015/4., Győri Ítéltábla Pf.V.20.154/2014/7. számú eseti döntéseit.

⁴³ Ennek elsődleges oka nem az, hogy a színházi előadások szerzői jog jogvitáktól teljesen mentesek, hanem sokkal inkább az, hogy az érdekelt felek között fennálló vita nem jut el a bírósághoz, hanem hamarabb, peren kívül megegyeznek a felek.

⁴⁴ Szegedi Ítéltábla Gf.II.30.523/2014/4.

létesítettek a darabban szereplő zeneművek nyilvános előadására és a szerződésekben rögzített zeneművek előadásáért járó jogdíjak is kiegyenlítésre kerültek. Ugyanakkor fennmaradt néhány zenemű, amelyekre vonatkozó szerződést az alperes nem írta alá és ezeknek jogdíját sem fizette meg.

A legtöbb felhasználás kapcsán nem is az engedélyeztetés ténye az, amely a tényleges problémát jelenti, hanem az ezzel együtt járó jogdíjfizetési kötelezettség. Ilyen esetben kellett döntenie a Fővárosi Ítéltáblának egy ügyben.⁴⁵ A döntésben ismét egy zenés színházi mű előadása kapcsán merült föl a vita, ahol a zenei betétek több szerző munkáiból tevődtek össze, a színház pedig nem állapodott meg minden szerzővel és ennek megfelelően jogdíjat sem fizetett minden szerző részére. A jogosultakat az engedélyezési eljárás során ügynökség képviselte, akik el is küldték a színháznak egy szerződéstervezetet. A szerződésben szereplő jogdíj összegét azonban a színház képviselője eltúlzottnak tartotta és később jelezte, hogy egy méltányos jogdíjat hajlandó fizetni. Ennek ellenére a felek között megállapodás nem jött létre. Az eljárás során a meg nem fizetett jogdíj mértéke is kérdéses volt, azonban mivel a színdarabban szereplő más zeneszámok szerzőinek a színház fizetett jogdíjat, így a bíróság ezekből kiindulva állapította meg az elmaradt jogdíj mértékét. A gyakorlat alapján az a következtetés vonható le, hogy a szerzőknek járó jogdíjat dalonként számítják, megszorozva azt az előadások számával. Ezzel a módszerrel ténylegesen a felhasználással arányban álló díjazást lehet kialakítani. Meg kell azonban jegyezni, hogy a szerzők által támasztott, esetenként túlzottan magas dalonkénti ár valóban nagy terheket ró a felhasználó színházra. A túlzott ár miatti jogsértések, jogdíjak meg nem fizetése olyan helyzeteket teremt a felek, a színház és a szerző között, amely azonban adott esetben szakmai együttműködések nehezíthet meg. Az ilyen helyzetek hosszú távon előidézhetik, vagy adott esetben erősíthetik a színházak oldalán egyébként is fennálló szerzőijog-szkepticizmust, a szerzői joggal szembeni bizalmatlanságot.⁴⁶

A bírói gyakorlatból alapvetően az szűrhető le, hogy az engedélyezés terén a „kemény diót” a zenés színházi darabok jelentik. Az ítélezési gyakorlat – és különösen annak hiánya – alapján arra következtethetünk, hogy a prózai darabok előadásának engedélyezése alapvetően nem eredményez annyi jogvitát, mint a zenés színdarabok, operák, operettek, musicalek előadása. Ennek egyrészt az lehet az oka, hogy – amint azt fentebb már említettük az egyik bírói döntés kapcsán – a zenés darabok előadásáért járó szerzői jogdíj nem csak az előadások számától függ, hanem a darabban felcsendülő zeneszámok is mérvadóak. Emellett a másik problémát és jogvitát generáló oknak az tudható be, hogy a zenés színházi dalokat tartalmazó műveknél – akár egy-egy zeneszám tekintetében is – jellemző a társszerzőség, vagy az, hogy a zenés színdarab nem kizárólag egy zeneszerző alkotásaiból áll, hanem az egyes dalokat más-más szerzők alkották, akiknek adott esetben a jogdíjra vonatkozó igénye is eltérhet egymástól.

A nyilvános előadás jogának engedélyezésével kapcsolatosan szükséges röviden megemlíteni a közös jogkezelő szervezetek szerepét. A jogkezelés, engedélyezés szempontjából megkülönböztetjük a *kisjogos* és *nagyjogos* műveket. Kisjogos a felhasználás, ha nem szükséges magától a szerzőtől kérni az engedélyt a felhasználásra, hanem az engedélyezés és a díjfizetés a közös jogkezelő szervezeten keresztül történik. Ezzel szemben nagyjogos a felhasználás, ha a mű felhasználását maga a szerzői jog jogosultja (a szerző vagy jogutódja) engedélyezheti. Főszabály szerint a közös jogkezelő szervezet köt szerződést a felhasználóval az írók, a zeneszerzők és a

⁴⁵ Fővárosi Ítéltábla Pf. 20.323/2016/3.

⁴⁶ Vö. VEREB Tamás: *Amikor Shakespeare kabátját lopják – A szerzői jog magyarországi állapotáról*, Színház, 2005/1.

szövegírók képviselőjében a már nyilvánosságra hozott zenemű és irodalmi mű nyilvános előadásának engedélyezésére és az ennek fejében fizetendő díj mértékére vonatkozóan.⁴⁷ A színpadra szánt irodalmi és zenedrámái művek, és jeleneteik nyilvános előadási engedélyezése nagyjogos felhasználásnak minősül, azaz az engedélyt közvetlenül a jogosulttól kell beszerezni, nem pedig a közös jogkezelő szervezettől.⁴⁸ A színművek nyilvános előadásának engedélyezése tehát a közös jogkezelő szervezet közbeiktatása nélkül történik, mely szabály elsősorban arra vezethető vissza, hogy a színházi előadások esetében nem jelenik meg az a fajta tömegesség, és az ezt követő ellenőrizhetetlenség, amely a közös jogkezelés létét indokoltá tenné. Meg kell ugyanakkor jegyeznünk azt, hogy a közös jogkezelő szervezetek alapvetően a színművek esetében sem kerülhetők meg, hiszen, ha különböző zeneműveket mintegy háttérelemként, zenei aláfestésként alkalmaznak egy prózai darabban, úgy a zenemű engedélye beszerezhető a közös jogkezelő szervezeten keresztül. Lényeges feltétel azonban egy ilyen esetben, hogy a zenemű nem a cselekmény részeként hangzik el és azt jellemzően nem a szereplők adják elő. Amennyiben ugyanis a szereplők adják elő a zeneművet és az eléneklésnek a cselekmény szempontjából is szerepe van, úgy a kisjogos engedély megléte nem védi meg a felhasználót a jogsértés jogkövetkezményeitől, ha a szerző/jogosult igényt kíván érvényesíteni.⁴⁹ Itt tehát a megkülönböztetés egyrészt aszerint alakul, hogy a felhasználni kívánt zenerészlet, a felhasználni kívánt alkotás *eredetileg színpadra szánt-e*, másrészt pedig, hogy ha *eredetileg nem színpadra szánt* a zenemű, akkor tartalmilag hogyan kapcsolódik a színházi előadáshoz, hozzákapcsolódik-e a cselekményhez, van-e dramatikus töltete a felhasználásnak, vagy sem.⁵⁰ Beszédes és segítőkész e tekintetben az angol jogi terminológia, amely a nagyjogos felhasználásokat a „*grand rights*” mellett a „*dramatic rights*” kifejezéssel illeti, míg a kisjogos felhasználásokra a „*small rights*”-on túl „*non-dramatic rights*” megnevezést is használja. E a szóhasználat is kifejezésre juttatja a nagyjogos felhasználás dramatikus jellegét. A koncertelőadások, hangversenyek kisjogos előadásnak minősülnek még abban az esetben is, ha egyébként egy színpadi mű, pl. egy opera dalrészleteit adják elő, hiszen ezen előadások keretében egy nem-dramatikus felhasználás valósul meg.⁵¹ Ugyanerre utal a német irodalom is, miszerint a legfőbb gyakorlati különbség a művek nyilvános előadásában az, hogy míg a zeneművek előadásának engedélyezését közös jogkezelő szervezet útján kell intézni, addig a színpadi művek esetében ezt a folyamatot színházi ügynökségek segítik elő.⁵²

Szintén kiemelését érdemel, hogy a különböző ügynökségek⁵³ noha a színművek engedélyezésének folyamatában közvetítő szerepet játszanak, nem tekinthetők közös jogkezelő szervezeteknek. Az ügynökségek feladata alapvetően az, hogy nyilvántartást vezessenek a jogosultakról, kapcsolatot tartsanak fenn közöttük és a színházak között, valamint elősegítsék a szerződéskötés folyamatát.⁵⁴

---

⁴⁷ Szjt. 25.§ (1) bek.

⁴⁸ Szjt. 25.§ (3) bek.

⁴⁹ NAGYKOMMENTÁR 203.o.

⁵⁰ Vö.: PETTIT: *i.m.*

⁵¹ NAGYKOMMENTÁR 204.o.

⁵² MOVSESSIAN – SEIFERT: *i.m.*155.o.

⁵³ Pl. HOFRA, Theater Mundi, Pentaton

⁵⁴ KOSKINEN-OLSSON, Tarja – LOWE, Nicholas: *Educational Material on Collective Management of Copyright and Related Rights Module 6: Management of rights in dramatic works*. WIPO, 2012. 9.o.

Az engedélyezés alóli kivételek – a szabad felhasználás vonatkozó szabályai

A színművek, zenés színművek nyilvános előadásának jogosulti engedélyezését előíró főszabály alól az egyik kivételes esetként a védelmi idő eltelte, míg a másikat a szabad felhasználás jelenti. A nyilvános előadás jogát – és egyébként a szerző vagyoni jogait általánosságban is – a szabad felhasználási esetkörökkel összefüggésben kell értelmeznünk.

Az Sztj. 38.§-a rendelkezik a nyilvános előadás joga kizárólagosságának kivételéről, mely szabály értelmében, ha az előadás jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja, és a közreműködők sem részesülnek díjazásban, a színpadi művek előadhatók műkedvelő művészeti csoportok előadásain, kiadott szöveg vagy jogosan használt kézirat alapján, feltéve, hogy ez nem ütközik nemzetközi szerződésbe.⁵⁵ E szakasz további pontjainak értelmében a művek előadhatók iskolai oktatás céljára és iskolai ünnepélyeken, szociális és időskori gondozás keretében, vallási közösségek vallásos szertartásain és vallásos ünnepségein, magánhasználatra, valamint alkalmoszerűen tartott zártkörű összejövetelen.⁵⁶ Értelemszerűen a szabad felhasználás általános – minden műtípus esetén irányadó – feltételei⁵⁷ ez esetben is érvényesülnek, melyekhez további feltételekként az alábbiak járulnak:

- a) a jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja és a közreműködők sem részesülnek díjazásban,
- b) műkedvelő művészeti csoport adja elő a színpadi művet,
- c) kiadott szöveg vagy jogosan használt kézirat alapján és
- d) nem ütközik nemzetközi szerződésbe.

Ad a) Az Sztj. a *jövedelemfokozás és jövedelemszerzés fogalmát* tág körben ragadja meg. Jövedelemfokozás célját szolgálja a felhasználás, ha alkalmas arra, hogy a felhasználó (pl. üzlet, szórakozóhely) vevőkörét vagy látogatottságát növelje, vagy pedig, ha az üzlethelyiséget látogató vendégek vagy más fogyasztók szórakoztatását szolgálja. Jövedelemszerzésnek minősül különösen a belépődíj szedése, akkor is, ha egyéb elnevezés alatt történik. Díjazásnak minősül a fellépéssel kapcsolatban ténylegesen felmerült és indokolt költségeket meghaladó térítés is.⁵⁸ Lényeges szempont, hogy nem kell bekövetkeznie a jövedelem emelkedésének, elegendő, hogy a felhasználás elviekben alkalmas lenne erre. Ez azt eredményezi, hogy még abban az esetben is túllép a felhasználás a szabad felhasználás határain és jogdíjfizetési kötelezettséget von maga után, ha a felhasználó bizonyítja,⁵⁹ hogy a felhasználás nem okozott jövedelmében pozitív elmozdulást.⁶⁰

Ad b) A színpadi művek szabad előadásának egyik alapvető feltétele, hogy azt *műkedvelő művészeti csoport* adhatja elő. E körben az első lépés annak tisztázása, hogy mi tartozik e fogalom alá, és hogy a műkedvelő művészeti csoportok, azonosak-e az amatőr színjátszó csoportokkal. Meglátásunk szerint az Sztj. által használt műkedvelő művészeti csoport terminológia alá tartozik az amatőr színtársulat⁶¹ is. A műkedvelő művészeti csoportok, amatőr társulatok széles skálán

⁵⁵ Sztj. 38.§ (1) bek. a) pont

⁵⁶ Sztj. 38.§ (1) bek. b)-f) pontok

⁵⁷ Kizárólag már nyilvánosságra hozott mű esetében, valamint a háromlépcsős tesztnek megfelelően. (Sztj. 33.§)

⁵⁸ Sztj. 38. § (2) bek.

⁵⁹ A bizonyítási teher tekintetében egyébként is a felhasználót terheli annak bizonyítása, hogy a felhasználás a szabad felhasználás körébe esett. (BDT 2004.1037.)

⁶⁰ KISS Zoltán: *Kommentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez* (elérhető az uj.jogtar.hu oldalon) (Megtekintés ideje: 2017. 09. 20.)

⁶¹ Az amatőr színjátszás kezdetei a 18. századi franciaországi *kastélyszínházak* idejére datálható. Kezdetben királyi udvarokban és főúri kastélyokban építettek kisméretű színházakat, amelyekben eleinte műkedvelő előadásokat

mozognak. Előfordul ugyanis, hogy képesítéssel rendelkeznek a színjátszók, azonban ez nem feltétlenül igaz minden amatőr társulatra, vagy az amatőr társulat minden tagjára. A meghatározás tekintetében támpontként szolgálhat az előadóművészeti törvény⁶² 44.§-ban található értelmező rendelkezések némelyike. Az Emtv. előadó-művészeti szervezet alatt az olyan önálló jogi személyiségű színházat, balett- vagy táncegyüttest, szimfonikus zenekart, énekkart, kamaraszimfonikus zenekart, kamarazenekart érti, amely létesítő okirata szerinti céljaként, vagy alap-, illetve főtevékenységként előadó-művészeti színház-, tánc- vagy zeneművészeti tevékenységet lát el.⁶³ Eszerint ez előadóművészeti szervezet alatt csak azokat a személyegyesüléseket értjük, melyek egyrészt jogi személyiséggel rendelkeznek, másrészt pedig alap, vagy főtevékenységükben előadóművészeti tevékenységet látnak el. Áttekintve az összes hazai „hivatásos” színház működési formáját, megállapíthatjuk, hogy azok vagy költségvetési szervként,⁶⁴ vagy gazdasági társaságként – jellemzően korlátolt felelősségű társaságként⁶⁵, vagy elvétele részvénytársaságként⁶⁶ – folytatják a működésüket.

Megfordítva a gondolatmenetet tehát, művészeti műkedvelő csoportról egyrészt akkor beszélhetünk, ha a csoport tagjai nem tömörülnek jogi személyiségbe. Ez a szempont még nem fog száz százalékos eredményre juttatni minket, mert az amatőr szintársulatok között találunk olyanokat, melyek egyesületi formában működnek,⁶⁷ azonban léteznek olyan társulatok is, amelyeket nem jegyeztek be jogi személyként. A civil szervezetek névjegyzékében szereplő egyesületként működő szintársulatok cél szerinti leírásában több helyen olvasható konkrét utalás az „*amatőr színjátszás*” tevékenységi körre.

A műkedvelő (amatőr) szintársulat másik jellemzőjét továbbá abban ragadhatjuk meg, hogy a társulat tagjai jellemzően nem rendelkeznek színész szakirányú felsőfokú végzettséggel. Az Emtv. értelmező rendelkezések 48. pontjában olvasható a színész (előadóművész) szakirányú felsőfokú végzettség lényegi ismérve, amely a művészeti képzési területen a munkakörnek megfelelő alap- vagy mesterképzési szakon szerzett oklevéllel tanúsított végzettség és szakképzettség vagy annak megfeleltethető korábbi főiskolai vagy egyetemi oklevéllel tanúsított végzettség és szakképzettség megléte.

A Magyar Színházművészeti Lexikon amatőr színjátszás és műkedvelő csoport fogalma is egybevághat a fentiekkel. Amatőr színjátszás alatt a hivatásos színjátszáson kívüli, nyilvános színpadi előadásokat létrehozó olyan műkedvelő tevékenységet ért, melynek alkotói szabadidejükben, közönségük szórakoztatására és művelődésére állítanak színre színpadi produkciókat.⁶⁸ Az amatőr színjátszás gyakori megjelenési formája a diákszínház, iskolai színjátszó körök, drámakörök. A

---

tartottak, majd egyre inkább hivatásos együtteseket, operatársulatokat foglalkoztattak. Lásd: <http://mek.oszk.hu/02100/02139/html/sz13/148.html> (Megtekintés ideje: 2017.09.20.)

⁶² 2008. évi XCIX. törvény az előadó-művészeti szervezetek támogatásáról és sajátos foglalkoztatási szabályairól (a továbbiakban: Emtv.)

⁶³ Emtv. 44. § 7. pont.

⁶⁴ Költségvetési szervként működik: a Budapesti Operettszínház, a Magyar Állami Operaház, a Szegedi Nemzeti Színház, a Debreceni Csokonai Színház, a Győri Nemzeti Színház, az Egri Gárdonyi Géza Színház.

⁶⁵ Korlátolt Felelősségű Társaság formájában működik a: Miskolci Nemzeti Színház, Pécsi Nemzeti Színház, Madách Színház, Vígszínház, Vidám Színpad, Új Színház, Turay Ida Színház, Thália Színház, Radnóti Színház, Pincészinház, Örkény István Színház, Nemzeti Táncszínház, MU Színház, Körúti Színház, Katona József Színház, Karinthy Színház (Karinthy és Karinthy Nonprofit Kft.), József Attila Színház, Játékszín Teréz körúti Színház, Gózon Gyula Kamaraszínház, Éless-Szín, Centrál Színház, Bethlen Téri Színház, Bárka Színház, Gyulai Várszínház,

⁶⁶ Részvénytársaságként működik a Nemzeti Színház.

⁶⁷ Ezek főbb adatai elérhetőek a civil szervezetek országos nyilvántartásában.

⁶⁸ SZÉKELY György: *Magyar Színházművészeti Lexikon*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994. <http://mek.oszk.hu/02100/02139/html/sz01/123.html> (2017.09.20.)

műkedvelő színháték kifejezés a Lexikon szerint a nem hivatásos színházi produkciót létrehozó csoport elnevezése a hivatásos színhátást megelőző időszakban (pl. iskolai színháték, kastélyszínházak), majd azt követően (nemesi, polgári műkedvelés, amatőrshínhátás) is.⁶⁹

Érdemes összevetni a műkedvelő előadás lényegét (a művészeti csoport formája és személyi összetétele, a résztvevők képesítése) azzal a fogalmi meghatározással, melyet fentebb idéztünk *Für Sándortól* és *Malonyai Dezsőtől*. Ahogy fentebb is olvashattuk, ők a színházi nyilvános előadás lényegi elemeit három konjunktív elembe látták, melyek között az egyik az előadóművészek közreműködése. Mivel hivatalosan az amatőr shínhátászok *általában* nem rendelkeznek azokkal a képesítésekkel, melyek az Emtv. szerint a shínész végzettség feltételei, így jogi szempontból előadóművészeknek nem tekinthetjük őket. Az már egy más kérdés, hogy az amatőr shínhátászok előadásában is lehet igazán minőségi, élvezetes és hiteles egy shínarab, azonban jogi szempontból a színházi előadás három konjunktív eleméből ez esetben hiányzik egy elem. A műkedvelő, amatőr shínársulatok előadásai tehát – függetlenül azok művészeti értékétől, melyeket nem vitatunk – nem minősülnek színházi előadásoknak.

Összefoglalva, az Szjt-beli műkedvelő művészeti csoport valójában az amatőr társulattal azonos tartalmat jelöl és igen tág kört ölelhet fel. Az iskolai shínhátászó szakkörökön, egyetemi drámakörökön túl egészen az egyesületként bejegyzett amatőr, vagy félamatőr shínársulatokig mind ide tartoznak. Az amatőr, félamatőr shínársulatok előadásait *általában* ingyenesen tartják, belépőjegyet nem szednek, azonban e tendencia alól vannak kivételek. Ezek a csoportok adott esetben működésükhöz szükséges támogatásokat kapnak és fogadnak a közönségtől (pl. támogató jegyek, vagy becsületkassa a belépéskor). Úgy látjuk, hogy ez esetben az ő tevékenységük nem felel meg a szerzői jogi törvény által meghatározott azon feltételnek, hogy a jövedelemfokozás és jövedelemszerzés közvetetten sem valósulhat meg. Szintén nem felelnek meg e kritériumoknak a gyermekdarabok előadása az iskolai shínhátászó-körök által akkor, ha azért belépődíjat szednek. Igaz azonban, hogy az iskolai shínhátászó csoportok előadásainál viszonylag ritka, hogy olyan darabokat adjanak elő a gyerekek, amelyek védelmi ideje még nem telt el. Gyakoribb az, hogy klasszikus gyermekmeséket, népmeséket játszatnak el a gyerekekkel, amelyek szerzői már több mint 70 éve elhunytak. Például Benedek Elek⁷⁰ meséi már 18 éve szabadon játszhatóak (nem csak szabad felhasználás címén) a védelmi idő lejártja miatt. Ugyanakkor Lázár Ervin meséinek shínházi előadásai – melyek közkedveltek az iskolai shínhátászók körében – engedélykötelesek még, hiszen a szerző 2006-ban hunyt el.

Ad c) Szintén feltételül szabja az Szjt., hogy az előadás alapjául vagy kiadott műpéldány, vagy jogosan használt kézirat szolgáljon. A szabály ezen fordulatában az engedélyezés kivételének egyik alkivételével találkozunk. Amíg ugyanis a már kiadott műpéldány esetében valóban nem kell a műkedvelő művészeti csoportnak előadásához engedélyt kérni, addig a még ki nem adott kéziratot jogszerűen kell megszereznie vagy a szerzőtől vagy pedig ügynökségtől. A kézirat fogalma alá tartozik a kézirat másolat is, ha terjesztési jogát a szerző magának tartotta fenn.⁷¹

Ad d) Még ha a fentebb ismertetett feltételek mindegyikének meg is felel az adott előadás, még így is figyelemmel kell lenni arra, hogy kizárólag magyar mű adható elő, mert a szerzői jogi nemzetközi szerződések nem ismerik el ezt a szabad felhasználási esetkört.⁷² Ez nem azt jelenti, hogy a BUE egyáltalán nem tartalmazna szabad felhasználási szabályokat, hanem csupán annyit,

⁶⁹ SZÉKELY: *i.m.* <http://mek.oszk.hu/02100/02139/html/sz15/537.html> (2017.09.20.)

⁷⁰ Az író 1929-ben hunyt el.

⁷¹ NAGYKOMMENTÁR 265.o., FÜR – MALONYAI: *i.m.* 238.o.

⁷² NAGYKOMMENTÁR 265.o.

hogy kifejezetten a nyilvános előadás joga nem esik korlátozás alá a BUE szabályaiban. Az, hogy a magyar jogalkotó ennek ellenére elismeri és szabályozza a nyilvános előadás jogának korlátját, nem jelenti a BUE megsértését, hiszen a „*minor exceptions/reservations doctrine*” meghagyja a lehetőséget a BUE tagországainak arra, hogy e jogot korlátozzák.⁷³

Záró gondolatok

A fentiekben vázoltuk a nyilvános előadás jogának leglényegesebb ismérveit és a rövid kitekintés alkalmával rávilágítottunk arra, hogy az angol és a német szerzői jog is hasonlóan értelmezi a nyilvános előadás jogának tartalmát, mint a magyar. A nyilvános előadás, mint a szerző egyik legjelentősebb vagyoni joga kizárólag abban az esetben gyakorolható a szerzőtől, vagy jogosulttól származó engedély nélkül, ha eltelt a mű védelmi ideje, vagy az előadás a szabad felhasználás esetkörébe tartozik. Álláspontunk szerint a színpadi művek szabad felhasználás keretében történő előadása a jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás meglétén áll, vagy bukik. Azzal, hogy a jogszabály tág körre szabta a jövedelemszerzés, jövedelemfokozás fogalma alá tartozó esetköröket, egyúttal azt is elérte, hogy a jogszerűen és ténylegesen szabad felhasználásnak minősülő felhasználási cselekmények szűk körben valósulhatnak meg. Áttekintve a bírói gyakorlatot, nem találtunk olyan döntést, mely a fent részletezett szabad felhasználási szabállyal való visszaéléssel kapcsolatban született volna. Noha vannak a nyilvános előadás szabad felhasználási formájával kapcsolatban közzétett eseti döntések, ezek nagyrészt a nyilvános zeneszolgáltatással összefüggésben születtek,⁷⁴ nem pedig színpadi művekkel kapcsolatban. Ennek ellenére nem jelenthetjük ki azt, hogy mivel e témában nincs bírói döntés, így az erre vonatkozó szabály megléte sem indokolt. Mivel a jogi normák konkrét élethelyzeteket szabályoznak, így annak is van üzenete, ha nincs jogvita egy adott kérdésben, így sokkal inkább azt látjuk az ilyen irányú ítélkezési gyakorlat hiánya mögött, hogy nincs szembevethető probléma ezzel az élethelyzettel.

Summary

According to the 24. § of the Hungarian Copyright Act, authors have the exclusive right to perform their works publicly and to authorize other persons to do so. The Act adds that performance constitutes making the works perceptible to those who *are present*. The live public performance is one of the most important and most traditional use of dramatic works, which appeared already in the first copyright act, in 1884. The right of public performance means the „*presenation of the work in stage*”.

In the article we outlined the Hungarian legal framework in relation to the rules and authorization of public performance, as one of the economic rights of authors. With regard some important rules, we referred to the German and English law as well.

---

⁷³ GYENGE Anikó: A szerzői jogok korlátozásának általános szabályai: a háromlépcsős teszt és értelmezése, *Jogtudományi Közlemény*, 2006/5. 172.o.

⁷⁴ Pl.: Szegedi Törvényszék 23.P.22.083/2015/7., Szegedi Ítéltábla Pf.II.20.334/2016/4., Fővárosi Bíróság P.24.771/2010/11., Legfelsőbb Bíróság Pf. IV. 24.691/2002. (közzétéve: BH2005. 144.)

In line with the authorization of the public performance, we also dealt with the rules of free use, because these categories form the legal exceptions from the main rule of authorization. We also took emphasis on the judicial practice too, concerning to the authorization of the right of public performance with special regard to the theatrical performances.

Schultz Márton*

**A NEMESI NÉVELEMeket TARTALMAZÓ NEVEK ENGEDÉLYEZÉSE AZ OSZTRÁK
JOGALKALMAZÁSI GYAKORLATBAN.
GONDOLATOK A NÉVHASZNÁLATI ENGEDÉLY SZABÁLYAIHOZ**

„Józseffy – sokszor így irtam a nevem, nagyon tetszett, mert így „előkelő”

Józsefi voltam az elemiben – a polgáriban az i-t kitérölték: minek neked az i förmedt rám a tanár”

József Attila: Szabad ötletek jegyzéke

Bevezetés

A nemesi címek jogosulatlan használatának kérdése nem újkeletű. *Személyi Kálmán* említi meg a porosz legfelsőbb bíróság egy 1901-es döntését. *„Alperesek magyar állampolgárok, akik Németországban éltek s <<Freiherr v. D>> nevet használták. Pert indít ellenük a Freiherr v. D család egyik tagja e név használatától való eltiltásuk iránt. Védekezésük az volt, hogy ők a születési anyakönyvekbe e néven vannak bevezetve s így [...] kötelesek ezt a nevet viselni. [...] A porosz bíróság a keresetnek helyt adott és alpereseket a v. D. név viselésétől eltiltotta. Kifejti az ítélet, hogy a színlelt s ez okból érvénytelen törvényesítés anyakönyvi bejegyztetése lényegileg az anyakönyv meghamisítása volt s ilyen bejegyzés nem bírhat a 44. §-ban körülírt hatállyal”*, mert nem lehet az a törvény akarata, hogy valakinek bármilyen cselekvéssel elért látszateredmény semmis legitimáló aktusát védje.¹

A XX. század elején az európai államok többségében a köztársasági államformára tértek át, és ezzel egyidejűleg a korábbi nemesi osztály hatalmának redukálása érdekében több intézkedést tettek, ilyen volt a nemesi címeknek és rangoknak az anyakönyvezhetőségének, a hivatalos és magánviszonyokban való viselésének a megtiltása. Míg Ausztria ezt minden vonatkozásban tiltotta, addig az 1919-ben hatályba lépő Weimari Alkotmány (*Weimarer Reichsverfassung*, WRV) sokkal megengedőbb volt - a méltányosság jeleként lehetőséget biztosított arra, hogy a korábbi nemesi címeket a jogosultak mint a családnév részét tovább viseljék.

Az Európai Unión belül a polgárok szabad mozgásának a garantálása ugyanakkor e névelemek vonatkozásában magában rejtette az eltérő tagállami szabályozások közötti feszültég felszínre kerülését. Az Európai Unió Bírósága két ügyben is foglalkozott a nemesi címek elismerésének a kérdésével, és ezek nyomán a hazai jogirodalomban is elsősorban az a nézet terjedt el, hogy a nemesi címek, illetve az egykori nemesi címekre utaló névelemek megszerzése közrendi okokból korlátozható. Ennek az alapja az osztrák szabályozás volt, amely a nemesi címek viselését, a magyar szabályozáshoz hasonlóan, tiltja. Nem mindig érvényesült ez a tiltás ugyanakkor minden vonatkozásban Ausztriában sem, hanem csak az elmúlt 14 évben. Valószínűleg az ezzel kapcsolatos uniós döntésszere tekintettel, mint ahogy korábban a Garcia

---

* dr. Schultz Márton, másodéves PhD hallgató, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, témavezető: Prof. Dr. Görög Márta intézetvezető egyetemi tanár, schultzmarton@gmail.com

¹ Kammergericht 2. Mai. 1901. Rechtsprechung der Oberlandesgerichte. III. 85. (Idézi: SZEMÉLYI Kálmán: *A névjog*. Franklin, Budapest, 1915. 131-132.)

Avello-ügyre tekintettel is, felvetődött a nemzetközi magánjogi szabályozás pontosításának, korrigálásának az igénye, amelyet a nemzetközi magánjogról szóló új törvény (a továbbiakban: Nmjtvtv.),² egy külön a névstatútumra vonatkoztatott közrendi megtagadási okkal értékel.³

Jelen tanulmányban arra kívánunk rámutatni, hogy az Európai Unió Bíróságának nemesi névjoggal kapcsolatos esetjoga nem indokolja feltétlenül az ilyen elemet tartalmazó nevek elismerésének a megtagadását, amely által a nemzetközi magánjog közrendi klauzulájának névviselési kollíziós szabályok vonatkozásában fennálló értelmezéséhez kívánunk adalékot nyújtani azon indokkal, hogy a nemzetközi magánjog kodifikációja során külön közrendi klauzulát helyeztek el.⁴ Ennek során először a német, majd az osztrák nemesi címek és rangok jogszerűségének eltérő megítélésére térünk ki, ezután a hasonló elvi alapokon nyugvó osztrák és a magyar jog közötti különbségeket kívánjuk árnyalni. Végezetül pedig a nemzetközi magánjog közrendi klauzulája vonatkozásában teszünk a magyar jog szempontjából releváns megállapításokat, már előljáróban kiemelve, hogy a vizsgálat tárgya nem a nemesi cím és rang, hanem az ezekre utaló névelemek, a Weimari Alkotmány szabályozásának mintájára.

A szabályozás német útja

A nemesi címek és rangok jogi megítélésével már a nemesség 1919-es megszüntetése előtt foglalkoztak Németországban. A vita, a jogi dilemma alapját a hatályba lépő BGB névjogról rendelkező 12. §-ának értelmezése okozta, ugyanis nem volt egyértelmű, hogy a nemesi címeket tartalmazó nevek a BGB 12.§-ának névjogi igénye alá esnek-e. Ez attól függött, mennyiben a társadalmi állást jelölik, és mennyiben a név részei.⁵ Rudolph Sohm – szemben von Bülowval – élesen amellett foglalt állást, hogy sem a "von" prédikátum, sem a főnemesi címek nem a családi név részei, és emellett a BGB családi név megszerzéséről szóló szakaszait meg kell különböztetni a nemesi cím megszerzésétől.⁶

A Weimari Alkotmány egyenjogúságról rendelkező 109. cikk 3. bekezdése azt mondja ki, hogy a nemesi címek csak a családi név részeként érvényesülnek és többé nem adományozhatóak.⁷ Németországnak 1949 óta új alkotmánya van (*Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*), ugyanakkor – mivel a Weimari Alkotmányt nem helyezték hatályon kívül – a WRV azzal nem ellentétes szabályai mint nem alkotmányerejű, szövetségi szintű szabályok továbbra is hatályban vannak.⁸ A WRV 109. § (2) bekezdése kimondja, hogy a nemesi megjelölések a családi név egy tagját képezik, és azok többé nem adományozhatóak, a Weimari Alkotmány ezen cikke a ma is hatályos nemesi névjog alapja.⁹ Az adományozás közjogi aktus, ugyanakkor a magánjogi szabályokon nyugvó névszerzésről a törvény nem rendelkezett. A *Reichsgericht* így korán szembesült e kérdéssel, konkrétan azzal, hogy egy örökbefogadás esetén mennyiben ruházható át egy nemesi névelemet tartalmazó név viselésére vonatkozó jogosultság. A Bíróság arra a megállapításra jutott, hogy a jogalkotó akarata az volt, hogy a korábbi nemesi neveket a polgári

² 2017:XXVIII. tv.

³ 2017:XXIII. tv. 16. § (5) bek. 2. m.

⁴ 2017:XXIII. tv. 16. § (5) bek. 2. m.

⁵ A magyar jogban a nemesség és a név külön-külön személyiségi jogok voltak. (MESZLÉNY Artur: *Magyar Magánjog*, I. Kötet, Grill Károly, Budapest, 1931, 256. o.)

⁶ SOHM, Rudolph: Adelsrecht und Namensrecht, *Deutsche Juristen-Zeitung*, 1899, 8. 11. o.

⁷ Ezzel szemben a Bundesgerichtshof nem is túl régi, egy a Hohenzollern családban előforduló öröklési jogi vitában hozott, a törvény előtti egyenlőséget érdekesen értelmező döntése: NJW 1999, 566. o.

⁸ Grundgesetz 123. cikk (vö.: BVerwGE 23, 345)

⁹ Studinger/Habermann (2013) § 12 Rn. 50.

neveket minden tekintetben egyenjogúsítsa, ezért a korábbi nemesi megjelölések, mint pusztá betűk kezelendők a névben.¹⁰

Ez azt is jelenti, hogy ezen névelemek a polgári névhez hasonlóan a családi jog szabályai szerint szereshetők. Ennek okán lehetőség van ugyanakkor arra is, hogy az elvált házastárs a korábban megszerzett nemesi névelemet tartalmazó nevét az újabb házasságban házassági névként használja.¹¹ Jóllehet maga a WRV mondja ki, hogy a nemesi megjelölések a név részei, ugyanakkor ezek névkelléki jellege domborodik ki azáltal, hogy nők esetén a nemesi nevet női alakban használni lehet, és az anyakönyvben is ennek megfelelően kell ragozni (pl. Graf helyett Gräfin).¹² A bajor legfelső bírói fórumnak (Bayrisches Oberste Landesgericht, BayObLG) egy ügyben egy nemét megváltoztatott személy esetében kellett a nemesi neve átírásáról döntenie. A tényállás szerint az érintett személy nevét az anyakönyvi hivatal Josefról Anna Evára megváltoztatta, ugyanakkor a Freiherr (báró) szót mint a családi név tagját nem változtatta Freifraura (bárónőre), amely ellen az érintett fellépett. A BayObLG kifejtette, hogy az egyes nemi szerepekben való fellépés általános módja a személy megnevezése (úr, hölgy), és ebből következik, hogy a megváltozott nemű személyek esetén a személyt megilleti a jog, hogy az új szerepfelfogásának megfelelően szólítsák meg és úgy írjanak neki, így a női formának a bíróság helyt adott.¹³

Osztrák szabályozás

Másképpen alakult a helyzet Ausztriában, ahol az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása után elfogadott osztrák alkotmány (Bundesverfassungsgesetz, BVG) hatálybalépésével egyidejűleg 5 alkotmány erejű törvényt fogadtak el,¹⁴ az ún. Habsburg-törvény mellett a nemesség eltörléséről szóló törvény (Adelsaufhebungsgesetz, AdelsaufhG).¹⁵ E törvény megszüntette a nemességet, illetve annak külső tiszteletbeli jegyeit is, és a nemességhez kapcsolódó címeket a törvény végrehajtási rendelete sorol fel.¹⁶ A végrehajtási rendelet 5. §-a úgy rendelkezik, hogy a nemesi címek viselése 4000 Schilling¹⁷ pénzbüntetéssel vagy elzárással büntetendő, amelyet a jogalkalmazási gyakorlat egy osztrák "alkotmányjogi és közigazgatási jogi unikumnak" tekint.¹⁸ Az AdelsaufhG 4. §-a végrehajtási rendeletre bízta azon címek és méltóságok meghatározását, amelyek megszüntetésre kell, hogy kerüljenek. Ilyennek tekintendő a "von" előtag, az előnevek (prédikátumok) viselése, illetve a "Ritter", "Freiherr", "Graf" a "Fürst" és a "Herzog".

Az *Oberste Gerichtshof* (Osztrák Legfelsőbb Bíróság, a továbbiakban: OGH) egy 1952-es ügyben arról kellett döntenie, hogy egy osztrák nő, aki egy német állampolgárságú férfival köt házasságot, mennyiben jogosult a "von" nemesi előnév viselésére. Az OGH kifejtette, hogy a nemesi nevek viselése az AdelsaufhG szabályi alapján tilosak, ugyanakkor ez csak azon esetre szorítkozik, ha a "von" prédikátum egy nemesi megjelölés és nem a polgári név része. A Bíróság

---

¹⁰ „Die Absicht des Reichsgesetzgebers war es, bisher adelige Namen den bürgerlichen Namen in jeder Beziehung gleichzustellen, das bisherige Adelszeichen nicht anders als eine Silbe im Namen zu behandeln.“ RGZ 109, 243, 253. („Seherr-Thoß“)

¹¹ Staudinger/Habermann (2013) § 12 Rn. 50.

¹² Staudinger/Coester (2007) §1616 Rn. 8.; a joggyakorlatból: RGZ 113, 107, 112.; StaZ 1956, 12, 13

¹³ BayObLG 1Z BR 98/02

¹⁴ BVG 149. §

¹⁵ StGBI. 211/1919.

¹⁶ Vollzugsanweisung über die Aufhebung des Adels und gewisse Titel und Würden, StGBI. 237/1919.

¹⁷ A hatályos szövegben is a Schilling szerepel, ennek a módosítására nem került sor, csak a korábbi koronát változtatták Schillingre.

¹⁸ VfGH 27.11.2003. B557/03

kifejtette, hogy az az eset, amikor egy osztrák állampolgár egy német állampolgárral köt házasságot, azzal megszerzi a jogot, hogy annak teljes családi nevét, beleértve a WRV 109. cikke alapján a név részévé vált nemesi címet viselje. Ez a jog nem az esetlegesen a feleség által megszerzett német állampolgárságon, hanem a családi jogi névviselési szabályon nyugszik, így megilleti akkor is, ha az osztrák állampolgárságát megtartja.¹⁹ Az OGH ezen álláspontjával egyetértésben alakította ki a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság is a joggyakorlatát²⁰ egészen 2003-ig.

Az osztrák alkotmánybírók (Verfassungsgerichtshof, VfGH) 2003-ban egy döntésében ("Sachsen-Coburg") arra a megállapításra jutott, hogy egy osztrák állampolgár német állampolgár által történő örökbefogadása esetén, az örökbefogadásra vonatkozó osztrák szabályok nem jogosítják fel az örökbefogadó által jogszerűen viselt előnév (prédikátum) megszerzésére. Ennek indokaként azt adta meg, hogy az osztrák állampolgárok a nemesség megszüntetéséről rendelkező törvény értelmében nem jogosultak külföldi eredetű nemesi címek viselésére.²¹

A Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság (Verwaltungsgerichtshof, VwGH) ezután több ügyben is szembesült a nemesi névelemekhez hasonló megjelölések viselésének a jogszerűségével. Az azonban sem az előző Sachsen-Coburg-döntésből, sem az ezt követő döntésekből nem derül ki, mi eredményezte a bírói jogértelmezésben bekövetkező változást a jogszabályi környezet 90 éves állandósága mellett.

Egy ügyben a Bíróságnak azt kellett megvizsgálnia, hogy egy osztrák-magyar kettős állampolgár, aki a nevét Magyarországon a háromtagú Prinz-X-Y-ra változtatta, mennyiben jogosult Ausztriában ezen névre a születési nevét kiigazítani. A VwGH kifejtette, hogy a legtöbb ügyben a korábbi nemesi nevek viselésének osztrák állampolgárok általi jogszerűsége volt a tárgya, azonban jelen ügyben arról van szó, hogy az érintett neve Prinz-X-Y lenne a kérelmezett névváltoztatás által. Ez pedig azért nem lehet megengedhető, mert ezáltal az osztrák állampolgár születése óta viselt neve oly módon változna meg, amely az osztrák alkotmányjog, a nemesség megszüntetéséről szóló törvénynek mint az alapvető jogegyenlőségi alapelv kifejeződésének és végrehajtásának mondandó ellent. Jóllehet a jelen ügyben tovább bonyolította a helyzetet azon tény, hogy a nemesség megszüntetéséről szóló törvény a "Prinz"(herceg) címet nem tartalmazta, lévén az nem nemesi rang vagy cím, hanem a császári, királyi minőséghez kapcsolódó olyan cím, amelynek tiltása a köztársasági államforma bevezetésével feleslegesnek tűnt.²² Ezen ügy tárgya tehát nem családi jogi névszerzés, hanem egy Ausztriában kérvényezett névváltoztatás volt és annak ellére tagadta meg a Bíróság a névelem elismerését a nemesség megszüntetéséről szóló törvényre hivatkozva, hogy a magyar hatóság kifejezetten kiemelte, hogy ezen névelem nem nemesi cím.

A Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság rámutatott, hogy még nem foglalkozott eddig egy osztrák állampolgár névviselése kérdésével, ha német állampolgár általi örökbefogadás útján ezáltal egy korábbi nemesi címet, mint a családi név részét viselheti. A VwGH kifejtette, hogy az osztrák alkotmánybírók már foglalkozott hasonló kérdéssel az előbb bemutatott Sachsen-Coburg döntésben, és a VfGH arra a következtetésre jutott, hogy az osztrák állampolgárok esetén egy külföldi eredetű, régebben nemesi jellegű nevet osztrák állampolgár nem szerezhet meg olyan német állampolgártól, aki azt jogszerűen viseli. A Közigazgatási Bíróság kiegészítőleg kifejtette,

---

¹⁹ SZ 25/147

²⁰ VwSlg. 3476 A/1954, VwGH 11.2.1957, 2261/56; 18.11.1957, 1645/57; 12.1.1959., 960/58, Jbl 1959, 642.

²¹ VfGH 27.11.2003, Zl. B 557/03

²² VwGH 25.11.2008. Zl. 2008/06/0144

hogy a német jogrendszer szerint ugyan megengedett a nemesi előnevek, illetve címek viselése, de ez nem változtat azon, hogy egy (korábbi)²³ nemesi címről van szó, amely viselése a nemesség megszüntetéséről szóló törvénnyel ellentétes.²⁴ Ezen ítéletet követte kronologikusan a Sayn-Wittgenstein előzetes döntéshozatallal kapcsolatos előterjesztés, amelynek eredményeként az Európai Unió Bírósága *megengedhetőnek* találta a közrendi okokra, az alkotmányos identitásra való hivatkozást az anyakönyvi bejegyzés megtagadását illetően,²⁵ és ennek megfelelően a VwGH nem adott helyt a kérelmező kérelmének.²⁶ A VwGH álláspontját az alkotmánybíróság 2014-ben erősítette meg, amikor kimondta, hogy a nemesség megszüntetéséről szóló törvényt úgy kell értelmezni, hogy egyetlen osztrák állampolgár sem viselhet, szerezhet olyan nevet, névkelléket, névrészt, amely a nemesség felfüggesztéséről szóló törvény értelmében nemesi megjelölésnek minősül és ezzel olyan benyomást kelt, hogy annak viselője születéséből vagy társadalmi állásából előjogai származnak. A VfGH hangsúlyozza, hogy annak ellenére, hogy a német jogban ezek a név megengedett részei, addig osztrák állampolgárokra a kógens alkotmányjogi normák okán a magánjogi szabályok alapján sem leszarmazás által (azaz születéssel), sem házasságkötéssel nem ruházhatóak át. Ezzel a bíróság egyértelműen szembe ment az OGH korábbi joggyakorlatával, és egyértelműen rá is mutatott, hogy a kérelmező hiába hivatkozik a közigazgatási és a rendesbírói joggyakorlatra, mert a bíróság (a VfGH) felhívja a figyelmet az újabb joggyakorlatára szerint nem megengedett az egykori nemesi címeket tartalmazó névelemek viselése. Egy tavalyi döntésben pedig kifejezetten az 1952-es döntésével (SZ 25/147) egyező tényállás vonatkozásában mondta ki a VwGH, hogy (az örökbefogadási ügyektől eltérően) akkor, amikor nem beszélünk új név szerzéséről, hanem kizárólag az állampolgárság változik meg, a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság álláspontja egyetemes tekintetben, hogy elismerte az egykori nemesi származásra utaló névelemek osztrák állampolgárok általi viselését.²⁷

Az Európai Unió Bírósága a szabad mozgás és tartózkodás jogának korlátozásáról

Az Európai Unió Bírósága több döntésben foglalkozott a szerződésekből eredő alapszabadságok és a tagállami névviselési szabályok közötti feszültségekkel, és a két utolsó ezzel kapcsolatos döntés éppen a nemesi névelemek viselésével foglalkozik.²⁸ Mivel az Unió Bírósága névjogi esetjogával már többen bemutatták, ezért ennek bemutatását rövidre szorítjuk.²⁹

A bíróság e két ügy előtti joggyakorlatában kimunkált bizonyos elveket, amelyek a szabad mozgás és tartózkodás joga szempontjából relevánsak. Így sérti e jogot az a tény, hogy az a személy, aki gyakorolta a más tagállamban való szabad mozgáshoz és tartózkodáshoz való jogát, az állampolgársága szerinti tagállamban más nevet köteles viselni, mint amelyet a születési és

---

²³ Kiemelés az ítéletben.

²⁴ VwGH 17.02.2010. Zl. 2008/17/0114

²⁵ C-208/09. Sz. ügy

²⁶ VwGH 28.02.2011. Zl. 2010/17/0278

²⁷ 14. Juli 1954, VwSlg. 3476 A, 11. Februar 1957, Zl. 2261/56, 18. November 1957, Zl. 1645/57, 12. Jänner 1959, Zl. 961/58

²⁸ C-168/91. („Konstantinidis“), C-148/02. („Garcia Avello“), C-353/06. („Grunkin-Paul“), C-391/09. („Runevič-Vardyn“), C-208/09. („Sayn-Wittgenstein“), C-438/14. („Bogendorff von Wolfersdorff“)

²⁹ RAFFAI Katalin: *Kultúrák versengése – a névviseléshez való jog megítélése az Európai Bíróság döntéseiben*. In: Fuglinszky Ádám, Klára Annamária (szerk.): *Európai jogi Kultúra. Megújulás és hagyomány a magyar civilisztikában*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2012; TÓTH Norbert: A nemesi címek és az uniós polgárság összefüggései, különös tekintettel az Európai Unió Bíróságának Wolffersdorff-ügyben hozott ítéletére, *Jogtudományi Közlemény*, 2017, 16. sköv.

lakóhelye szerinti tagállamban kapott, és amelyet ott nyilvántartásba vettek.³⁰ Az Európai Unió Bírósága e korábbi ítéletben (Grunkin és Paul) a személyek szabad mozgásának korlátozását már részben, más vonatkozásban vizsgálta, ugyanakkor azt nem találta adott esetben megállapíthatónak.³¹

Az osztrák bíróság a *Sayn-Wittgenstein-ügyben* előzetes döntéshozatali eljárás iránti kérelmében azt szerette volna megtudni, hogy megtagadhatja-e az osztrák hatóság az osztrák állampolgárok neveinek az elismerését azon jogcímen, hogy a név alkotmányjogilag nem megengedett nemesi címet tartalmaz, és ha azt egy másik, e személy lakóhelye szerinti tagállamban egy e tagállam állampolgárságával bíró személy *felölttként történő örökbefogadása* során határozta meg.³² A Bíróság megállapította, hogy a Németországban viselt "Fürstin von Sayn-Wittgenstein" és az Ausztriában nyilvántartott "Sayn-Wittgenstein" nevek különbözősége okán az érintett komoly hátrányt szenved azáltal, hogy okmányai eltérő névet tüntetnek fel, illetve ez kételyeket is kelthet a személyazonosságában. Ezalapján sérül a szabad mozgás és tartózkodás joga a konkrét esetben akkor, ha a hatóságok megtagadják a más uniós tagállam által meghatározott név olyan formában történő elismerését. A Bíróság ugyanakkor kiemelte, hogy bizonyos objektív megfontolások a korlátozás jogszerűségét igazolhatják, s ilyen igazolást jelent a nemesség megszüntetéséről szóló alkotmányos törvény, amely Ausztria nemzeti identitásának a részét képezi, és amelyet közrendre való hivatkozásként kell értelmezni. Kiemelendő ugyanakkor, hogy a Bíróság a korlátozást igazoló közrendi klauzula arányosságánál nem csak a nemesi címek vonatkozásában tett megállapításokat, hanem azt is megengedhetőnek találta, hogy egy tagállam megtilthatja, hogy az állampolgárai *nemesi címekere utaló névelemeket* szerezzenek, bitrokoljanak vagy használjanak, amelyek alkalmasak arra, hogy *olyan látszatot keltsenek*, hogy a név viselője ilyen ranggal rendelkezik. A nemesi címek ilyen tág megfogalmazásában a Bíróság tágabb teret engedett a közrendi klauzula alkalmazására, és ezzel a szabad mozgás és tartózkodás joga korlátozásának jogszerűségére a tagállamoknak. Itt tehát a Bíróság olyan tagállam esetén vizsgálta ezt, amelynek szabályozása az ilyen címeket és rangokat egyértelműen tilalmazza.

Az Európai Unió Bíróságának másik nemesi névelemek elismerésével foglalkozó döntése az ún. Bogendorff-döntés,³³ amely a Sayn-Wittgenstein-döntéstől abban tér el, hogy ezen ügyben a kérelmező kettős állampolgár volt, a névváltozásra nem személyállapot-változás (örökbefogadás), hanem névváltoztatás okán került sor, illetve, hogy a német jogban a nemesi névelemek tilalma az osztrák joghoz képest nem minden körülmény között érvényesülő norma.³⁴

A Bíróságnak itt lényegében azt kellett megválaszolnia, hogy megtagadhatja-e egy olyan tagállam az Unió egy másik tagállamában megvalósult szándékos névváltoztatás elismerését, amelynek az állampolgárságával az érintett színén rendelkezik, azon az alapon, hogy a jogszabályai a nemesi címeket ugyan eltörölték, de azok a név részeként használhatóak. A konkrét ügyben tehát nem nemesi címek viseléséről volt szó, erre a Bíróság is rámutatott.³⁵

A szabad mozgás és tartózkodás jogának sérelme jelen ügyben is megvalósult, ugyanakkor a Bíróság ezen ügyben is szemben találta magát a közrendi klauzulával, és ezt nem csak akkor látta felhívhatónak, ha a tagállamis szabályozás a nemesi címek viselését minden viszonyban tiltja,

---

³⁰ C-353/06. sz ítélet [21-22]

³¹ C-353/06.

³² C-208/09. [36]

³³ C-438/14.

³⁴ C-438/14. [75]

³⁵ C-438/14. [81]

hanem akkor is ha, mint Németország eltérő védelmi rendszert választ, ugyanakkor az ilyen címek elismerése a jogegyenlőség elvének tiszteletben tartását veszélyeztetné.

Az Európai Unió Bírósága tehát mindkét esetben – a főtanácsnoki indítványokkal ellentétben – megtagadta a nemesi névelemekre utaló címek elismerését azáltal, hogy a tagállamoknak lehetőséget biztosított arra, hogy közrendi okokra, a nemzeti identitásukra és a törvény előtti egyenlőségre hivatkozva megtagadják az anyakönyvezést, az elismerést. Kérdéses ugyanakkor, hogy az osztrák újabb irányú joggyakorlathoz hasonlóan a magyar jog is hasonló megoldást indukál-e. Erre az uniós joggyakorlat nem ad választ, hiszen a Bíróság ítéletei kizárólag az uniós szerződések értelmezésével kapcsolatban nyilatkoztak a konkrét ügyben, s így az elsősorban a tagállamok diszkréciójába tartozó kérdés a jogvédelem irányának megválasztása.

Nemesi cím vagy névelem?

A nemesi címek elismerése vonatkozásában az európai országokat több csoportba sorolhatjuk. Vannak olyan országok, amelyek esetén a nemesi cím nem képezi a név részét, és ezáltal az anyakönyvi nyilvántartásba sem kerül be, ilyen például Spanyolország. A régebbi magyar szabályozás ezzel szemben a nemesi címek és rangok, előnevek anyakönyvezését kifejezetten előírta. Vannak olyan köztársasági államformájú országok, amelyek vonatkozásában a nemesség megszüntetésén túl a nemességre utaló megjelöléseket is megszüntették (Ausztria, Magyarország), illetve olyan államok, amelyek a nemesi címeket és rangokat azok névfunkciójában fenntartották (Németország, Svájc, Olaszország).³⁶ Mint arra rámutattunk a Weimari Alkotmány 109. cikk (3) bekezdés második mondata kifejezetten akként rendelkezik, hogy a nemesi címek a családi név részei, és a jövőben nem adományozhatóak, de a korábbi nemesi nevek "pusztán mint betű" szerepelnek a névben. Problémák ezen kategóriával kapcsolatban vetődtek fel, mind uniós, mind elsősorban Ausztria vonatkozásában. A Sayn-Wittgenstein-ítéletben is kiemelte a Bíróság, hogy Ausztriában (a korábbi joggyakorlat alapján) a nemesi címeket nem lehetett a nemnek megfelelő formába kiigazítani,³⁷ bár az osztrák magánjog is lehetőséget biztosít arra, hogy a családi név megfelelő formába illesztésére.³⁸

Az osztrák joggyakorlat kezdetben tehát elfogadta a német jog értelmezését és osztrák állampolgárok számára is lehetővé tette a nemesi névelemek anyakönyvezését.³⁹ Ezt gyakorlatot változtatta meg a Sachsen-Coburg-döntés (VfGH 27.11.2003) az alkotmánybíróság előtt, amelyet a közigazgatási törvénykezés is átvett. Eszerint az egykori nemesi névelemek jöllehet német állampolgárok vonatkozásában a név részei, ez az osztrák állampolgárok esetén azonban az Adelsaufhebungsgesetzbe ütközik, így nem anyakönyvezhetőek. Az alkotmányos szabályokba, közrendbe ütközésre való alkalmasságot az uniós jog is elismerte annak ellenére, hogy sem a Sayn-Wittgenstein, sem a Bogendorff-döntésben ténylegesen nem nemesi címek, hanem csak ahhoz hasonló megjelölések voltak a jogvita tárgyai. Mivel az előterjesztő bíróságok által feltett kérdések mindkét esetben – jöllehet más-más okokból – kifejezetten nemesi címnek minősítették ezeket, így az Európai Unió Bírósága is erre tekintettel adott választ. A Bíróság ugyanakkor a közrendi klauzula felhívási körébe vonta az ítéletben az egykori nemesi címekre utaló

³⁶ Staudinger/Hepting/Hausmann (2013)Vorbem 1 zu Art 10 EGBGB Rn. 27

³⁷ C-208/09. [25]

³⁸ Ferrari in Schwimann/Kodek, ABGB Ia § 93a Rn 5.

³⁹ BITTERMANN, Heinrich: Adelsnamen und Judikatur, *Öffentliche Sicherheit*, 2016, 79. o. (elérhető: http://www.bmi.gv.at/magazinfiles/2016/01_02/files/standeswesen.pdf; (2017.11.10.)

megjelöléseket,⁴⁰ s így az előbb felvázolt osztrák joggyakorlathoz hasonlóan tágan vonta meg az alkalmazási kört. Lényegében ezzel a kérdésfeltevéssel szorította sarokba meglátásom szerint a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság az Európai Unió Bíróságát a saját (akkor még csak 5 éves) új ítélezési irányvonalának uniós dimenziójú alátámasztása érdekében. Ha ugyanis a nemesi nevek, ahogy a kérdésben szerepelt, elismerését nem látta volna megtagadhatónak, a tagállami alkotmányos szabályai, alapvető értékeit is csorbítania kellett volna. Az Unió Bíróságának ugyanakkor a feltett kérdés vonatkozásában kellett megválaszolnia, amely nem az egykori nemesi címekre utaló névelemekre kérdezett rá.

Jóllehet az Európai Unió Bírósága minkét vonatkozó ügyben alkalmazhatónak látta a közrendi klauzulát, ugyanakkor a főtanácsnoki indítványok a nevek „uniókonform értelmezésének” érdekes módját adják meg. Sharpston főtanácsnok mutat rá, hogy míg egyes államokban az adott államban szokásos családi neveknek lehet jelentése, addig az egy másik tagállam állampolgárságnak semmit nem mond, csupán egy névként tekint rá mindennemű tartalmi kötöttség nélkül. Sharpston példája erre az, hogy egy francia nyelvű személy a névben foglalt „Fürstin”-t a „Giscard d'Estaing” névben foglalt „Giscard” elemmel egyenértékűnek tekintheti, ahol a „Giscard” elemet rendszerint a főelemnek tekintik, és olyasvalaki, aki csak a kínai nyelvben járatos, könnyen lehet, hogy egyáltalán nem képes a név elemzésére, ugyanúgy ahogy az európaiak többsége is képtelen lenne annak megállapítására, hogy egy több elemből álló kínai név tartalmaz-e egy lehetséges rangnévi összetevőt, és hogy ezen összetevő egy cím vagy egy utónév-e.⁴¹ A főtanácsnok szélsőséges példája a német jogi megoldás uniós viszonylatokban való helyességére mutat rá véleményem szerint, hiszen az unió hivatalos nyelveiben használt és viselt szokásos nevek esetében a magyar anyakönyvező egyszerűen át is ugorhat ilyen tilalmazott címeket, pusztán azért mert nem ismeri fel azokat.

A névszerzési jogviszony

Egy korábbi tanulmányban a családi jog névviselési szabályait a személyiségi jogra vezettem vissza, és ezzel összefüggésben felállítottam a név személyi hatályú átruházásának az elméletét.⁴² Eszerint a (családi jogi) jogviszonyban részt vevő egyik személy, a névadó hozzájárul a személyiségi joga részét képező névjognak a jogviszonyban résztvevő másik személy, a névszerző általi viseléséhez, amely engedély következtében a névszerző oldalán saját névviselési jogosultság keletkezik, amelyet csak a törvényi szabályok korlátoznak. Ez a név attól válik a névszerző saját nevévé, hogy a névadó nem rendelkezhet többé afelett, azt csak törvény korlátozhatja. Ilyen korlátot képezhet a név bizonyos irányú továbbruházása, illetve a névadó későbbi névváltoztatása is.

Eltérő a helyzete a feleség házassági toldatos nevének, amely estén a férjnek bizonyos esetben joga van a feleséget a további használatától eltiltani. Mi a Ptk. erről rendelkező 4:28. § (2) bekezdését egy *sui generis* személyiségi jogi rendelkezésnek tekintettük. A férjnek, illetve a volt férjnek ez a jogosultsága ugyanis arra enged következtetni, hogy a feleség házassági toldattal rendelkező neve nem került teljesen a feleség uralma alá, különben a férj nem tudná ezen jogát érvényesíteni.

---

⁴⁰ C-208/09. [64][93], C-438/14. [75][81]

⁴¹ E. Sharpston főtanácsnoki indítványa a C-208/09. sz. ügryhöz (Sayn-Wittgenstein), magyar nyelvű szöveg, [49.]

⁴² SCHULTZ Márton: *A férj joga felesége nevéén*, 2016. A tanulmány az ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszékének könyvtárában elérhető. (A Családi Jog c. folyóiratban való megjelenése folyamatban van.)

A névszerzési jogviszony és az alapul fekvő családi jogi jogviszony élesebb elkülönítésére mutat rá ugyanakkor a nemzetközi magánjogi kódex szabályozása is. Míg az osztrák szabályozás az adott családi jogi jogviszonyhoz köti a névszerzést, s annak kollíziós szabályaival együtt kezeli a névszerzést is, addig a magyar jog leválasztja erről a névszerzési jogviszonyt, s külön kollíziós szabályt ún. névstatútumot alkalmaz rá. A magyar jogban (főszabály szerint) a névviselésre az ember személyes joga az irányadó.⁴³ Ez ugyanakkor nem csak a családi jogi jogalapú névszerzéseket fogja át, hanem az egyoldalú, közigazgatási úton megvalósuló névváltoztatást, -módosítást is.

Az, hogy ezen névszerzési jogalapok között különbség tehető, mutat rá egyrészt a korábban ismertetett osztrák joggyakorlat, amely vonatkozásában az örökbefogadás következtében megvalósuló névszerzés indukálta az új irányú jogértelmezést a Sachsen-Coburg-döntésben. Az osztrák alkotmánybíróság a 2014-es döntésében is rámutatott, hogy a közigazgatási bíraskodás esetében az egykori nemesi névelemeket csak az örökbefogadás és a névváltoztatás útján történő névszerzések esetén voltak tiltottak.⁴⁴ Ezen 2014-es döntésig ugyanis a leszármazással, illetve a házasságkötéssel szerzett névelemek megengedettek voltak, s a nemesség megszüntetéséről szóló törvény hatályát ezen döntéssel terjesztette ki az alkotmánybíróság ezen névszerzési formákra is.

Ugyanígy fontos volt a névszerzés módozata az Európai Unió Bírósága előtti ügyekben is, erre egyrészt rámutatnak a feltett kérdések is, amelyek kiemelik a felnőtt személy örökbefogadása,⁴⁵ illetve a családi jogi jogállásváltozással össze nem függő névváltoztatás útján szabadon választott nemesi címeket mint jogi tényeket.⁴⁶ Másrészt míg a Sayn-Wittgensteindöntésben a névszerzés jogcímének vizsgálatára egyáltalán nem helyeződött hangsúly, addig a Bogendorff-ítéletben a családi név szándékos jellegű megváltoztatását a Bíróság mint a közrendi klauzula alkalmazásának alapját vizsgálta, azonban azt erre vonatkozóan nem találta megállapíthatónak.⁴⁷

Meglátásom szerint az egykori nemesi címre utaló névelemek elismerése, anyakönyvezése is ezen névszerzési jogviszony létét támasztja alá. Az általam korábban vizsgált házassági névviselési szabályok esetén a férjnek bizonyos esetben lehetősége van a feleség egyes házassági névalakjaitól való eltiltást kezdeményezni, amelyek arra engednek következtetni, hogy a név átruházás nem történt meg teljes egészében. Jelen esetben azonban a családi jog személyállapot-változással kapcsolatos rendelkezése és az anyakönyvi törvény nyilvántartási, eljárási szabályai közötti viszony mutatnak rá arra, hogy a névszerzési engedély mind a nyilvántartási, mind a személyállapot-változási, családi jogviszony létesítéséről, megszűnésétől való rendelkezésektől külön kell kezelni dogmatikailag. A név megszerzésének alapja ugyanis elsősorban a családi jogi (névváltoztatás, -módosítás esetén anyakönyvi)⁴⁸ szabályokon alapul, s az értékelésbe ezen a ponton az anyakönyvi törvény egyes tiltó rendelkezései még nem törnek be.

Megjegyzendő végül, hogy az osztrák teljes mértékben tiltó jellegű újonnan kialakított joggyakorlatától elérő jellegű megoldások is elképzelhetőek. Ilyen lehet például a joggal való

---

⁴³ 2017:XXVIII. tv. 16. § (1) bek.

⁴⁴ VfGH B 212/2014-17, B 213-215/2014-14 [10]

⁴⁵ C-208/09. [35]

⁴⁶ C-438/14. [25]

⁴⁷ C-438/14. [52]-[58]

⁴⁸ Ettől eltérő módon a quebeci Code Civil a névre vonatkozóan a személyiségvédelmi szabályokon túl külön névjogi részt tartalmaz, amelyben magánjogi jelentőséget tulajdonít az egyoldalú névváltoztatásnak. Hasonló megoldást követ a svájci polgári törvénykönyv (ZGB), amely a névjogi igény után szintén rendelkezik erről.

viSSzaélés követelményének az értékelése az egyes névszerzések vonatkozásában. Az osztrák bírósági ítéletek, és elsősorban az Európai Unió Bíróságának két ezzel foglalkozó döntéséből kitűnik, hogy egyes esetekben az egykori nemesi névelemekre utaló kifejezéseket tartalmazó nevek megszerzése kifejezetten csalárd célzattal történt. Ennek oka kifejezetten a jogirodalom által ebben a vonatkozásban sokat emlegetett cím- és rangkórság. Azokban az esetekben, amelyekben ilyen mögöttes, rejtett szándékról nem beszélhetünk, teret kellene engedni a névszerzésnek.

Zárszó helyett

A német megengedő szabályozást, mint láttuk az osztrák bírói fórumok sem tekintették a nemesség felfüggesztéséről szóló törvény hatálya alá tartozónak, s ebből következően bizonyos esetekben a nemesi névelem, cím viselését megengedték. Ezen esetkörök elsősorban a német és az osztrák államok polgárai közötti mobilitásból adódtak, függetlenül attól, milyen tényálláson alapult a név elismerése Ausztriában. Az osztrák jogalkalmazás követte a német logikáját, így az egykori nemesi névelemek anyakönyvezését, elismerését engedélyezték azon az alapon, hogy azok nem nemesi névnek, hanem a családi név egy tagjának minősülnek. Ennek az alapját azon distinció képezte, amely megkülönbözteti a név állami elismerését, anyakönyvezését a név családi jogi jogviszony létesítése által történő szerzésétől. Az osztrák alkotmány-, közigazgatási és rendesbírói gyakorlatban azonban 2003-ban, a fentebb ismertetett Sachsen-Coburg-döntéssel párfordulás állt be a jogalkalmazást tekintve. A jog értelmezése, a névszerzés megközelítése akként módosult, hogy nemcsak a valóban nemesi névként nyilvántartott szavak, megjelölések esnek az osztrák nemesség megszüntetéséről rendelkező törvény hatálya alá, hanem a német közigazgatási jog által a családi név részeként nyilvántartott, jelentésükben azzal azonos vagy hasonló megjelölések is. A bírói gyakorlat ezáltal az Optk. családi jogi, a személyállapot változását, illetve a névszerzési szabályokat akként korlátozza, hogy a vizsgálat tárgyává tett névelemeket az alkalmazási körükből közrendre hivatkozással kivonja. Meglátásom szerint ezen jogi álláspont azért nem következetes, mert egy magánjogi jellegű szabályt – generálklauzulához hasonlóan – oly módon értelmez, amely alkotmányjogi, közrendi okok értékelését jelenti a magánjogi viszonyokban, anélkül, hogy az a tényleges magánjogi intézmény vonatkozásában kizáró okként felmerülne. Ez az értékelés elsősorban nem ezen magánjogi jellegű intézmények vonatkozásában ellene, hogy megvalósuljon, hanem az állami anyakönyvezés, nyilvántartás által, amely az ilyen címek elismerését kizárja; még akkor is, ha a két megoldás végeredményében azonos eredményre vezet.

Zusammenfassung

Mit der Anerkennung adeliger Namensbestandteile hat sich in der letzten Zeiten auch der Europäische Gerichtshof befasst. Das grundsätzliche Problem liegt in der abweichenden Regelung der Mitgliedstaaten. Besonders einzigartige Lösung hat Deutschland gewählt: Adelsnamen werden weder anerkannt, noch aberkannt; eher werden sie als bloße Teil des Familiennamens weitergeführt.

Die Regelung Österreichs, und auch Ungarns ist anders, der Adelsname, und die Führung adeliger Namensbestandteile sind abgeschafft, das heißt, sie können weder verliehen, noch erworben werden. Die Anwendung dieser Regelung hat die österreichische Rechtsprechung bei solchen Namensbestandteile nicht statthaft gefunden, die sich auf der Regelung der Weimarer Reichsverfassung berufen. Das ist dann der Fall, wenn der erworbene Name seine Wurzeln aus Deutschland hat, möge es wegen Heirat, Geburt oder Annahme an Kindes statt sein. Solche Namenserwerbe führten jedoch dazu, dass es in Österreich je mehr Personen gab, die einen Namen hatten, der auf einen adeligen Herkunft aufwies, abgesehen davon ob diese Namenserwerb gezielt redlich war oder nicht.

So hat, ohne dass die anzuwendende Rechtsregeln sich geändert hätten, das Verfassungsgerichtshof Österreichs in 2003 die Geltung des Adelsaufhebungsgesetzes, und damit der Verbot der Führung adelig klingenden Namenszusätze auch in Fällen aberkennt, in denen die Rede nicht um Adelsnamen, sondern bloße, aus den ehemaligen Adelsnamen umgewandelte, Namensbestandteile handelte. Diese Rechtsprechung hat sich dann das Verwaltungsgerichtshof und das Oberste Gerichtshof auch angeeignet. Auf höheren Ebene hat dann das EuGH die Zulässigkeit der Möglichkeit einer solchen Aberkennung mit dem EU-Recht als vereinbar angesehen. Dies hatte zur Folge, dass die Berechtigten, die Antragsteller kein Rechtsschutz gewährt worden ist.

Die Lösungen der Rechtsfindung Österreichs sind genau deswegen aufzuzeigen, weil die Rechtslage mit dem ungarischen Recht in diesem Bereich sehr ähnlich ist. Die sprachliche Einheit zwischen Österreich und Deutschland und die größere Mobilität u.A. führen jedoch dazu, dass es mehrere Rechtsstreiten zu finden sind. Diese auf Ungarisch aufzuzeigen, liegt an der Hand, da die Auslegung österreichische Gerichte dem ungarischen Rechtsanwender Anknüpfungspunkte gibt, um eine gerechte(re) Entscheidung treffen zu können.

A TÉNYLEGES ÉLETFOGYTIG TARTÓ SZABADSÁGVESZTÉS JELENE ÉS JÖVŐJE MAGYARORSZÁGON

Nemzetközi előzmények

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 3. cikke kimondja, hogy „senkit sem lehet kínzásnak vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni”. Ez a rövid és látszólag egyértelmű rendelkezés azonban számos kérdést váltott ki, melyek megválaszolása elsődlegesen az Emberi Jogok Európai Bíróságának a feladata volt. Az ezredfordulót követően az egyik ilyen kérdés volt, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása az Egyezmény 3. cikkébe ütközik-e. A kérdés megalapozott, ráadásul fontos is, hiszen a legtöbb az Egyezményt elfogadó állam jogrendszere tartalmazza az életfogytig tartó szabadságvesztést valamilyen formában, így annak vizsgálata, hogy ezen jogintézmény Egyezménybe ütköző-e, időszerű volt.

A kérdés eldöntése szempontjából döntő jelentőségű volt a *Kafkaris kontra Ciprus* ügy. Az Emberi Jogok Európai Bírósága ebben az ügyben kimondta, hogy „az embertelen bánásmód kérdése csak akkor vehető fel, ha az adott ország igazságszolgáltatási rendszere nélkülözi az olyan jogi lehetőségeket és gyakorlatot, melynek révén az ilyen büntetés felülvizsgálható és ezáltal az elítélt szabadságra helyezhető.”¹ Ezzel a Bíróság két fontos kérdést is megválaszolt. Egyfelől kimondta, hogy önmagában véve az életfogytig szabadságvesztés alkalmazása nem ütközik az Egyezmény 3. cikkében, akkor sem, ha valakit valóban élete végéig fogságban tartanak. Másfelől azonban az ország jogrendszerének lehetővé kell tennie, hogy a büntetés *de iure* és *de facto* csökkenthető legyen.

A Bíróság ezen döntésével, noha konkretizálta az életfogytig tartó szabadságvesztés viszonyát az Egyezménnyel, valójában újabb kérdéseket vetett fel. Ugyanis nem határozta meg egyértelműen, hogy a felülvizsgálati rendszer mikor teszi lehetővé a büntetés *de facto* csökkenthetőségét, milyen az a gyakorlat, ami nem ütközik az Egyezmény 3. cikkébe (Magyarország esetében külön problémát jelentett, hogy mivel az első tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéletre 2000-ben került sor, ezért kialakult gyakorlatról nem lehet – és nem is lehetett – beszélni). Ebből kifolyólag számos olyan beadvány érkezett a Bírósághoz, amelyekben a kérelmezők azt állították, hogy egy az Egyezményt aláíró állam életfogytig tartó szabadságvesztése nem felel meg az Egyezmény 3. cikkében foglaltaknak. Így a Bíróságnak tisztáznia kellett, hogy mi az, ami elvárható egy felülvizsgálati rendszertől ahhoz, hogy az a büntetés csökkentését *de facto* lehetővé tegye, és így az életfogytig tartó szabadságvesztés ne ütközzön az Egyezmény 3. cikkébe.

A Bíróságnak a mai napig nincsen egységes állásfoglalása ezekről a kritériumokról, az egyes ügyek vizsgálatával azonban találunk olyan követelményeket, amelyek több ügyben előkerülnek, és amelyek tekintetében a Bíróság gyakorlata egységesnek mondható. Ezek az alábbiak:

---

* dr. Szabó András, elsőéves PhD hallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, témavezető: dr. Nagy Zoltán András habil. egyetemi docens. E-mail: andras.dr.szabo@gmail.com

¹ Kafkaris v. Cyprus (21906/04), 89. pont

- A felülvizsgálatnak előre meghatározott időpontban kell megtörténnie, amelyről az elítéltnak a büntetés kiszabásakor tudnia kell. Az elmúlt évek gyakorlata alapján ennek időtartama a büntetés kiszabásától számított legfeljebb 25 év.²
- Az elítéltnak a büntetés kiszabásakor tisztában kell lennie azzal, hogy milyen feltételeknek kell megfelelnie ahhoz, hogy a jövőben szabadon bocsáthassák.³
- Ezen feltételeknek bárki által teljesíthető, objektív feltételeknek kell lennie (tehát nem az elkövető személyi körülményeitől, egészségügyi, pszichés állapotától kell függővé tenni).
- A szabadulásról szóló döntésnek szakmai alapon kell nyugodnia, azt indokolási kötelezettséggel kell ellátni.⁴
- Amennyiben a felülvizsgálat eredménye az, hogy az elítélt nem alkalmas a szabadon bocsátásra, úgy szükséges a vizsgálat szabályos időközönként történő megismétlése.

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés magyarországi története

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés 1993-ban került a Büntető Törvénykönyvbe. Ennek jogpolitikai indoka elsősorban az volt, hogy a halálbüntetés eltörlését követően szükséges egy olyan jogintézmény, amely kellő visszatartó erővel rendelkezik, és amely a súlyosabb bűncselekmények elkövetőinek arányos és igazságos büntetés. Ekkor azonban még kizárólag abban az esetben lehetett alkalmazni, ha az elítéltet az életfogytig tartó szabadságvesztést kimondó határozatot követően ismételten életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték. Így ezen jogszabályi rendelkezés csupán *de iure* foglaltak magában a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabásának a lehetőségét, gyakorlatban ennek alkalmazására nem került sor. A kiszabását általános jelleggel 1999-től teszi lehetővé a Büntető Törvénykönyv (továbbiakban: *Btk.*), az első jogerős ítélet kiszabására pedig 2000. április 26. napján került sor. Az elmúlt évek tendenciája pedig az, hogy a büntetés alkalmazása egyre gyakoribb.

Az életfogytig tartó szabadságvesztés magyarországi rendszere 3 alkalommal került az Emberi Jogok Európai Bíróság elé, a következőkben ezen ítéleteket áttekintésére kerül sor.

Törköly Tibor kontra Magyarország (4403/06. sz. kérelem)

Az életfogytig tartó szabadságvesztés intézményét első alkalommal a *Törköly Tibor kontra Magyarország* ügyben támadták meg az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt, igaz, ekkor még nem a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés, hanem a 40 év utáni feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének létjogosultságát kérdőjelezték meg. Törköly Tibort, mint többszörös visszaesőt 2005. január 11-én a Bács-Kiskun Megyei Bíróság súlyos testi sértés kísérletéért és különös kegyetlenséggel elkövetett emberölésért ítélte el életfogytig tartó szabadságvesztésre. A Bíróság a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját 40 évben állapította meg. Ez alapján az elítélt legkorábban 2044-ben szabadulhatott. Törköly Tibor beadványában kifejtette, hogy a

² Vinter és Társai v. Egyesült királyság (66069/09, 130/10 and 3896/10), 120. pont. E téren azonban meg kell jegyezni, hogy a döntés 120. pontja önmagában is ellentmondásos. Egyfelől kimondja, hogy nem a Bíróság feladata eldönteni a felülvizsgálat határidejét, másfelől azonban megnevezi a legfeljebb 25 éves időtartamot, mint a nemzetközi jogi gyakorlat által támogatandó időtartamot.

³ Vinter és Társai v. Egyesült királyság (66069/09, 130/10 and 3896/10), 122. pont. ; Magyar László v. Magyarország (73593/10), 57-58. pont

⁴ Magyar László v. Magyarország (73593/10), 57. pont

feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontja az Egyezmény 3. cikkébe ütközik, ugyanis legkorábban 75 éves korában szabadulhat. Tekintettel arra, hogy Magyarországon a férfiak átlagéletkora 75 év alatt van, a statisztikák szerint ő a feltételes szabadságra bocsátását nem fogja megélni.

A Bíróság elutasította Törköly Tibor kérelmét. Indoklásában kifejtette, hogy a magyar állam gyakorlata lehetővé teszi a büntetés csökkentését. Mivel nincsen arra vonatkozóan előírás, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés felülvizsgálatára mikor kerüljön sor, ezért a magyar rendszer nem sérti az Egyezmény 3. cikkébe foglaltakat, ugyanis a 40 év utáni felülvizsgálat távoli, de reális szabadulási lehetőséget jelent, különös tekintettel arra, hogy a köztársasági elnöki kegyelem révén az elkövetőnek korábbi szabadulásra is lehetősége van.

Magyar László kontra Magyarország (73593/10)

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés ellen az első beadványt Magyar László nyújtotta be az Emberi Jogok Európai Bírósága elé. Magyar Lászlót időskorúakkal szemben elkövetett rablások, illetőleg több rendbeli emberölés miatt ítélték életfogytig tartó szabadságvesztésre, a feltételes szabadságra bocsátás kizárásával.

A kérelmező álláspontja szerint a magyar jogrendszer nem adja meg a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték számára a szabadulás reális lehetőségét. Az egyetlen szabadulási lehetőség számukra ugyanis a köztársasági elnöki kegyelem. Azonban semmilyen jogi előírás nincs arra vonatkozóan, hogy a köztársasági elnöknek milyen szempontok alapján kell ebben az esetben döntenie, így az elítélt sem lehet tisztában azzal, hogy milyen magatartást kell ahhoz tanúsítani, hogy a köztársasági elnöki kegyelmet megkapja. Ebből kifolyólag az egész rendszer átláthatatlan.

A Bíróság osztotta Magyar László álláspontját. Indoklásában kifejtette, hogy a köztársasági elnöki kegyelem a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték számára – ellentétben a Törköly Tibor ügygel – az egyetlen lehetőség a szabadulásra, ezért jelen ügyben a jogintézmény ismételt, szigorúbb vizsgálata szükséges.⁵ Ennek során a Bíróság megállapította, hogy a köztársasági elnöki kegyelem során nincsen indokolási kötelezettsége a köztársasági elnöknek és a magyar jogszabályok sem tartalmazzak semmilyen előírást arra vonatkozóan, hogy mi alapján kell meghoznia a döntését. Ebből kifolyólag az elítéltek sem tudhatják meg, mit kell annak érdekében tenniük, hogy kérelmüket érdemben megvizsgálják, és számukra kedvező döntést hozzanak. Mindezekből következően a köztársasági elnöki kegyelem önmagában nem alkalmas a büntetés *de facto* csökkentésére, így arra sem, hogy az elítéltek számára ezen jogintézmény a szabadulásra reális reményt biztosítson.⁶

A kötelező kegyelmi eljárás bevezetése

A Bíróság ítéletét követően szükséges volt a korábbi szabályozás megváltoztatása és egy olyan rendszer kialakítása, amelyik tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés esetén a büntetés csökkentésének reális lehetőségét biztosítja. A magyar országgyűlés ezt a 2014. évi LXXII. törvény „a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési eljárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény és ehhez kapcsolódóan más törvények módosításáról” elfogadásával tette meg, melyben a kötelező kegyelmi eljárás lehetőségét biztosította az elítéltek számára.

⁵ Magyar László v. Magyarország (73593/10), 56. pont

⁶ Magyar László v. Magyarország (73593/10), 58. pont

Az új szabály szerint a köztársasági elnöknek kötelessége kegyelmi eljárást lefolytatni azon TÉSZ-re ítélt elkövetők esetében, akik a büntetésükből 40 évet letöltöttek és az eljárás megindításához hozzájárulnak.⁷ Az eljárás előkészítése az igazságügyért felelős miniszter feladata.

Eltérés azonban az általános és eme rendkívüli kegyelmi eljárás között a Kegyelmi Bizottság közreműködése. A Kegyelmi Bizottság öttagú bírói testület, amelynek tagjai a Kúria és az Ítéltáblák büntetőbírói kötelékéből kerülnek ki.⁸ A Kegyelmi Bizottság legfontosabb feladata annak vizsgálata, hogy a büntetés célja további szabadságelvonás nélkül is elérhető-e.⁹ Ennek megállapítása céljából a Bizottság szakértői kérdésekben a megfelelő szakértelemmel rendelkező személy segítségét igénybe veheti, szakértői állásfoglalást kérhet¹⁰. A törvényhozó ezzel kívánja elérni, hogy az eljárás során a köztársasági elnökön kívül más, külső, szakmai résztvevők is megjelenjenek, továbbá, hogy az új szabályok szerint az elítélt már az ítélethozatalkor is tisztában legyen azzal, hogy „a kegyelmi eljárásban milyen szempontokat vizsgálnak, azaz hogy mihez kell igazítania a magatartását, mit kell tennie annak érdekében, hogy a pozitív kegyelmi döntésre lebetősége legyen.”¹¹

A Kegyelmi Bizottság döntése indokláshoz kötött, állásfoglalását az igazságügyi miniszternek küldi meg, aki pedig a Köztársasági Elnöknek továbbítja azt. Az igazságügyi miniszter a Kegyelmi Bizottság állásfoglalásától nem térhet el, a Köztársasági Elnök azonban igen.¹² A kegyelmi eljárás eredményes lezárulásához az igazságügyi miniszter ellenjegyzése továbbra is szükséges.

Amennyiben a kötelező kegyelmi eljárás anélkül zárul le, hogy az elítélt kegyelemben részesült volna, és az elítélt továbbra is életfogytig tartó szabadságvesztését tölti, az eljárás lezárultát követően két év elteltével a kötelező kegyelmi eljárást ismételtelen le kell folytatni.¹³

Kritikák és vélemények a javaslat megjelenésekor

A 2014. évi LXXII. törvény megalkotását már a Parlamentben heves viták övezték. A törvényjavaslat általános vitájának központjában egyértelműen ennek a kérdéskörnek az új szabályozása állt. TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ igazságügyi miniszter a törvényjavaslat bemutatása során kiemelte, hogy, noha álláspontja szerint a korábban hatályos szabályozással sincsen semmi probléma, sikerült egy olyan megoldást találni, amely összeegyezteti a büntetőjog szigorát a humánumnak és jogbiztonságnak az Alaptörvényben foglalt szempontjaival. A kialakított megoldás figyelembe veszi mind az elítéltnak a szabadulás reményéhez fűződő jogát, mind pedig a biztonsághoz fűződő jogos társadalmi igényt. Álláspontja szerint az Emberi Jogok Európai Bíróságának azon kritikájára is reagál a törvényjavaslata, mely szerint hogy a magyar szabályozás alapján a jogerős büntetőítélet meghozatalakor a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt személy nincs tisztában azzal, hogy a kegyelmi eljárásban pontosan milyen szempontokat vizsgálnak az eljáró szervek, személyek. Ezt a problémát kiküszöbölendő a javaslat az igazságügyi miniszterre bízta az előkészítő dokumentumok beszerzését, melyben a büntetés-végrehajtási intézeteknek is fontos szerepe lesz.

---

⁷Bvtv. 46/B §.

⁸Bvtv. 46/B §.

⁹Bvtv. 46/D §.

¹⁰Bvtv. 46/F § (3)

¹¹Bvtv. 46/F § indoklása

¹²Bvtv. 46/G §

¹³Bvtv. 46/H §

Az ellenzéki pártok képviselői nem értettek egyet ezen állásponttal. A Magyar Szocialista Párt vezérszónoka – *dr. Harangozó Tamás Attila* – azt fejtette ki, hogy Magyarországon úgy szűnt meg a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés, hogy ezzel párhuzamosan a Bíróság által támasztott követelményeket sem sikerült teljesíteni, így a jelenlegi szabályozással Magyarország újabb pereket fog veszíteni. Ugyanis azon alapvető problémát, hogy egy politikai szereplő – a köztársasági elnök – egyszemélyes döntést hoz a kegyelmezésről, szabad mérlegelési körben, saját belátása szerint, nem sikerült megoldani, holott a Bíróság ezt találta a jelenlegi rendszer egyik legnagyobb problémájának. Ezen túlmenően kiemeli, hogy súlyosan aggályosnak tartja, hogy a köztársasági elnök döntése nem nyilvános, az elnöki döntés továbbra sem hozzáférhető a nagyközönség számára. Javaslatára szerint a köztársasági elnöki honlapon kellene a kegyelemben részesülők nevét nyilvánosságra hozni.

Párttársa, *dr. Bárándy Gergely*, hasonló álláspontot fogalmaz meg, ő azonban azt is megkérdőjelezte, hogy a 40 éves legkorábbi vizsgálat vajon biztosítja-e a reális lehetőségét a szabadulásra? Ugyanis ha valakit 20 évesen ítélnék tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre, akkor 60 évesen szabadul, de mivel a legtöbb elítéltet nem ilyen korban ítélik el, a szabadulásra inkább 70-80 éves korukban kerül sor, amit nem biztos, hogy megél, de ha igen, akkor is 40 évnyi fegyházban töltött időt követően idős korban szabadulhat, ami szinte lehetetlenné teszi a társadalomba visszailleszkedését. Egyetértett képviselőtársának azon véleményével, hogy a szabadulás kérdéséről nem egy politikai szereplőnek, hanem egy független bírói testületnek kellene döntenie.

Dr. Schiffer András, a Lehet Más a Politika társelnöke szintén annak adott hangot a véleményében, hogy alapvetően fontos, hogy a bűnelkövetők, meg általában a magyar állampolgárok tisztában legyenek az elnöki kegyelem mechanizmusával, milyen feltételek esetében valósulhat meg a kegyelmi kérelem eredményes elbírálása. Egyetértve *dr. Harangozó Tamás Attila* véleményével ezen döntés nyilvánosságát szükségesnek tartotta.

Staudt Gábornak, a Jobbik Magyarországért Mozgalom vezérszónokának is az volt a véleménye, hogy az új szabályozás gyakorlatilag megszünteti a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést, ugyanakkor álláspontja szerint az új szabály túlságosan méltányos az elítéltekre nézve. Felszólalásaiban kifejtette, hogy a kétévente történő felülvizsgálat tulajdonképpen azt éri el, hogy nem az a kérdés, hogy az elkövető szabadul-e vagy sem, inkább csak az, hogy mikor szabadul. Ez pedig sem speciál- sem generálprevenációs célokat nem szolgál. A súlyos bűncselekmények elkövetőitől pedig nem túlzás még a szabadulás reményét sem elvenni. A közbiztonság – álláspontja szerint – a fontosabb kérdés, és nem a bűnelkövetők „*lelki világát kellene pátolgatni*”.

A szakmai vélemények szintén inkább negatív kritikával illették az új szabályozást. *Magyar László* ügyvédje, *dr. Karsai Dániel* álláspontja szerint a 40 éves felülvizsgálat irreálisan hosszú idő, ez egyet jelent a reménytelenséggel.¹⁴ Véleményében kifejtette, hogy az új rendszer sem fog átmenni az Emberi Jogok Európai Bíróságának a mércéjén. *Lévay Miklós* nem fogalmazott meg egyértelmű álláspontot arra vonatkozóan, hogy az új rendszer megfelelő lesz-e a Bíróság számára, ugyanakkor felhívja a figyelmet két komoly negatívumra. Egyfelől szintén a 40 éves felülvizsgálati időt tartja aggályosnak, másfelől nem derül ki, hogy a köztársasági elnök milyen szempontok alapján mérlegel a döntése során, ugyanis a törvény csupán a Kegyelmi Bizottság előterjesztésére

---

¹⁴PÁLMAI ERIKA: Kötéltánc. HVG 34/24. sz. 18-20. o

vonatkozóan írt elő szabályokat, a köztársasági elnök azonban a Bizottság véleményétől eltérhet.¹⁵ Hasonló véleményt fogalmazott meg *Payrich András* is, kiegészítve azzal, hogy aggályosnak tartja azt is, hogy csak a vizsgálandó elítélt beleegyezésével indulhat meg az eljárás, hiszen 40 év elteltével fennáll annak a reális veszélye is, hogy a fegyházban töltött évek során a belátási képessége az elítéltnak oly mértékben csökken, hogy emiatt nem adja beleegyezését a kötelező kegyelmi eljárás megindításához.¹⁶

Újabb eljárás az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt

Az új rendszer megjelenését követően több elítélt is a Bírósághoz fordult. A Bíróság két kérelmező ügyét együttesen bírálta el a *T.P. és A.T. kontra Magyarország (37871/14; 73986/14)* ügyben.

A résztvevő felek véleménye

A kérelmezők álláspontja szerint az új szabályozás is sérti az EJEE 3. cikkét, több okból is. Egyfelől a köztársasági elnöknek és az ellenjegyző miniszternek továbbra sincsen indokolási kötelezettsége, így a rendszer ugyanolyan átláthatatlan, mint a korábbi, továbbra sem lehet tisztában az elkövető azzal, hogy a szabaduláshoz milyen magatartás tanúsítása szükséges. Másfelől a kötelező kegyelmi eljárásra 40 év szabadságvesztés letöltését követően kerül sor, ami irreális, tekintettel arra, hogy a *Vinter és Tsai kontra Egyesült Királyság (66069/2009)* ügyben a Bíróság kimondta, hogy az optimális rendszer az, amelyikben a felülvizsgálat legkésőbb időpontja a büntetés kiszabásától számított 25 év.

A magyar kormány jogi képviselői nem értettek egyet a kérelmezők véleményével. Álláspontjuk szerint a 2014. évi LXXII. törvény hatályba lépését követően a *Bvvt.* egyértelműen tartalmazza, hogy az elítélteknek milyen magatartást kell tanúsítaniuk a szabadon bocsátásukhoz. Tehát a *Magyar László kontra Magyarország* ügyben feltárt hiányosságokat Magyarország e téren kiküszöbölte. A 40 éves felülvizsgálat kapcsán előadták, hogy a felülvizsgálat legkorábbi időpontjának meghatározása nem a Bíróság, hanem az egyes államok – jelesül Magyarország – feladata. Ezen túlmenően a Bíróság gyakorlata e téren nem egységes.¹⁷ Utaltak arra is, hogy a Törköly Tibor ügyben a 40 éves felülvizsgálati határidőt a Bíróság távoli, de reális szabadulási lehetőségnek értékelte, a jelenlegi helyzet pedig időtartam szempontjából analóg a korábbi üggyel.¹⁸ Érvelésükben elmondták azt is, hogy a magyar jogrendszer alapján sem volna lehetséges a 40 évnél korábbi felülvizsgálati időtartam, hiszen a magyar jogrendszer lehetővé teszi életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását úgy, hogy a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időtartama 40 év. Amennyiben a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a vizsgálat 40 évnél korábbi, úgy fennáll annak a lehetősége, hogy a *Btk.* által ismert legsúlyosabb büntetésre ítélt személy a gyakorlatban kedvezőbb helyzetbe kerül, mint azok az elítéltek, akiknél a feltételes szabadságra bocsátás a bíróság ítélete alapján lehetséges. Ez pedig nyilvánvalóan nem

¹⁵ LÉVAY Miklós: *A feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből kizárt életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt kötelező kegyelmi eljárásának szabályozása a 2014. évi LXXII. törvényben, figyelemmel az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatára.* In: Polt Péter-Belovics Emil-Gettér Balázs-Ambrus István (szerk.): Ünnepi Kötet Györgyi Kálmán 75. Születésnapja Alkalmából, 190. o.

¹⁶ Payrich András: A ténylegesen életfogytig tartó szabadságvesztés. In: Doktori Műhelytanulmányok 2015, 197. oldal

¹⁷ *T.P. és A.T. v. Magyarország (37871/14; 73986/14)*, 31. pont

¹⁸ *T.P. és A.T. v. Magyarország (37871/14; 73986/14)*, 28. pont

elfogadható.¹⁹ Végezetül utalt arra, hogy a 40 évnél korábbi szabadulás ez esetben is lehetséges, ugyanis a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt személyek is kérhetnek köztársasági elnöki kegyelmet, akár a kötelező kegyelmi eljárást megelőzően is.²⁰ Így összességében az új rendszer nem minősül embertelen és megalázó bánásmódnak.

A Magyar Helsinki Bizottság is részese volt a pernek. Álláspontjuk a kérelmezői véleménnyel egyezett. Előadták, hogy a *Bvtv.* 46/C §-ában előírt magatartási normák csakis és kizárólag a Kegyelmi Bizottság állásfoglalása kapcsán irányadóak. Azonban a Kegyelmi Bizottság állásfoglalása nem több pusztán javaslatnál, amely nem köti a köztársasági elnököt. Így a köztársasági elnök a Kegyelmi Bizottság álláspontjától eltérhet, és amennyiben ezt megteszi, ezen döntését megindokolni nem köteles.²¹ Ugyanezek a megállapítások az igazságügyért felelős miniszter ellenjegyzése kapcsán is megtehetőek. A 40 évet követő szabadon bocsátás kapcsán a Bizottság kifejtette, hogy – még ha a Vinter-ügyben hozott megállapítások nem is kötelező érvényűek más országokra nézve – a 40 éves határidő az ott megállapított 25 éves felülvizsgálati határidőhöz képest is irreálisan hosszú, és sok elítélt számára kizárja a szabadulást lehetőségét, így embertelen bánásmódnak minősül.²² Ezen túlmenően utaltak arra is, hogy Magyarországon a köztársasági elnök az eddigi tapasztalatok alapján nagyon ritkán ad kegyelmet, olyan esetre pedig nem került sor, amikor tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt személy részesült volna kegyelemben.²³ Így összességében ez a jogintézmény nem alkalmas arra, hogy az elítéltek számára reális szabadulási reményt adjon.

A Bíróság döntése

Az Emberi Jogok Európai Bírósága – a kérelmezők álláspontjával egyezően – megállapította, hogy a kötelező kegyelmi eljárás ellenére a magyarországi tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés embertelen bánásmódnak minősül, így az Egyezmény 3. cikkében foglalt tilalomba ütközik.

Az indoklása során a Bíróság előadta, hogy az *Bvtv.* új rendelkezései sem tartalmaznak olyan rendelkezéseket, amely a köztársasági elnöknek, illetőleg a döntést ellenjegyző miniszternek indokolási kötelezettséget írna elő, vagy pedig a döntésére vonatkozóan rendelkezéseket tartalmazna. Ez alapján az elítéltek számára továbbra sem egyértelmű, hogy milyen feltételekkel szabadulhatnak.²⁴

A 40 éves időtartam kapcsán megállapította, hogy – tekintettel a Vinter-ügyre és az azóta kialakult gyakorlata – a támogatott felülvizsgálati határidő 25 év. A Bíróság utalt a *Bodein kontra Franciaország* (40014/10 – 2014) ügyre is, melyben a Bíróság a francia jogrendszerben szereplő 30 éves felülvizsgálati határidőt nem tartotta Egyezménybe ütközőnek.²⁵ E körben a Bíróság előadta, hogy a francia jogrendszer ide kapcsolódó szabálya a 30 éves felülvizsgálati határidőbe beleszámítja az összes szabadságelvonással járó kényszerintézkedés időtartamát is. Így a konkrét ügyben a kérelmező szabadulásának lehetőségét 26 évvel a büntetés kiszabása után vizsgálják meg. A Bíróság álláspontja szerint ez nem tér el olyan mértékben a bírósági gyakorlat által

¹⁹ *T.P. és A.T. v. Magyarország* (37871/14; 73986/14), 30. pont

²⁰ *T.P. és A.T. v. Magyarország* (37871/14; 73986/14), 32. pont

²¹ *T.P. és A.T. v. Magyarország* (37871/14; 73986/14), 34. pont

²² *T.P. és A.T. v. Magyarország* (37871/14; 73986/14), 37. pont

²³ *T.P. és A.T. v. Magyarország* (37871/14; 73986/14), 38. pont

²⁴ *T.P. és A.T. v. Magyarország* (37871/14; 73986/14), 49. pont

²⁵ *Bodein v. Franciaország* (40014/10), 61. pont

megállapított felülvizsgálati határidőtől, hogy az adott rendelkezés Egyezménybe ütköző voltát megállapítsák. A kegyelmi eljárás 40 éves időpontja ezzel ellentétben jócskán túllépi a Bíróság gyakorlatában megállapítottakat.²⁶ A Törköly Tibor-ügy kapcsán a Bíróság indoklásában az szerepel, hogy az azóta eltelt idő alatt a Bíróság gyakorlata ebben a kérdéskörben sokat változott, így már nem lehet erre hivatkozni az ügyre hivatkozni.²⁷

Fentiekén túlmenően a Bíróság azt is aggályosnak tartotta, hogy – bár a Kegyelemi Bizottságnak 90 napon belül a javaslatát el kell készítenie – a köztársasági elnöki döntésnek nincsen jogszabály által előírt határideje, ez pedig lehetőséget nyújt a kötelező kegyelmi eljárás elhúzódására.

A Bíróság megállapította a hatályos magyar tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó jogszabályok Egyezménybe ütközését, valamint 1.500 Euro perköltség megfizetésére kötelezte Magyarországot. A kérelmezőknek azonban kártérítést nem ítélt meg, melyet azzal indokolt, hogy a jogsérelem a kérelmezőknek olyan kárt nem okozott, amely vagyoni kártérítést indokolna. Ez utóbbi azzal is magyarázható, hogy a két kérelmező jogerős elítélésére 2007-ben, illetőleg 2010-ben került sor, így a Bíróság által több ízben megállapított 25 éves felülvizsgálati időtartamhoz viszonyítva is rövid idő telt el.

Egidijus Kūris bíró különvéleménye

A héttagú bírói tanács döntése nem volt egységes, a litván származású *Egidijus Kūris* bíró nem értett egyet a többségi állásponttal, amelynek különvéleményében hangot is adott.

Egyfelől nem értett egyet a többségi véleménnyel a tekintetben, hogy az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata alapján a 25 éves maximális felülvizsgálati határidő megállapítható lenne. Álláspontja szerint a Bíróság gyakorlata csak a tekintetben egységes, hogy a felülvizsgálat időpontjának határozott időpontban kell lennie. A 25 éves időtartam azonban korántsem ilyen egységes, a Bíróság számos alkalommal hozott már ennek ellentmondó ítéletet. E körben ő is utalt a *Törköly Tibor ügyre*, kiegészítve azzal, hogy *Törköly Tibor* az ítélete alapján – amennyiben köztársasági elnöki kegyelemre nem kerül sor – 75 éves korában szabadulhat, amit a Bíróság reális szabadulási lehetőségnek értékelt, míg a jelen ügy kérelmezői 65 éves korukban szabadulhattak volna. Éppen ezért a korábbi ítélettel ellentmondásban áll a jelen ügyben hozott döntés.²⁸

Azzal sem értett egyet, hogy a köztársasági elnöki kegyelem nem nyújt reális esélyt az elítéltek számára a szabadulásra. Önmagában véve az a tény, hogy eddig egyetlen tényleges életfogytiglani szabadságvesztésre ítélt személy sem kapott köztársasági elnöki kegyelmet, nem jelenti azt, hogy ez a tendencia a jövőben nem fog változni. E körben utalt arra, hogy jelen ügy kérelmezői 2013-ban, illetőleg 2014-ben, vagyis jogerős ítéletüktől számított negyedik, illetőleg hetedik évben, nyújtottak be kegyelmi kérelmet a köztársasági elnöknek, így, tekintettel az általuk elkövetett bűncselekmények súlyára, várható volt, hogy nem fognak elnöki kegyelemben részesülni. E körben utalt arra is, hogy a tényleges életfogytiglani szabadságvesztés bevezetése óta eltelt viszonylag rövid időből is következik, hogy a köztársasági elnök eddig egy elítéltet sem részesített kegyelemben, ez azonban nem zárja annak lehetőségét, hogy a jövőben ez változni fog. Ebből kifolyólag jelenleg még nem állapítható meg egyértelműen, hogy ez a rendszer reális esélyt

²⁶ T.P. és A.T. v. Magyarország (37871/14; 73986/14), 46. pont

²⁷ T.P. és A.T. v. Magyarország (37871/14; 73986/14), 47. pont

²⁸ T.P. és A.T. v. Magyarország (37871/14; 73986/14), Kūris Bíró különvélemény 6. pont

nyújt-e az elítéltek számára a szabadulásra, azonban ép emiatt ennek az ellenkezőjét sem lehet kijelenteni.²⁹

A bírói testület többi tagja nem értett egyet Egidijus Kūris bíró állásfoglalásával, így 6-1-es összesítéssel a korábban összefoglalt döntés született meg.

Konklúzió

Álláspontom az Emberi Jogok Európai Bírósága jelen ügyben helyes döntést hozott. Noha a különvélemény a tekintetben reális, hogy az eltelt idő alapján nem lehet egyértelműen megállapítani, hogy a köztársasági elnöki kegyelem intézménye a jövőben lehetővé fogja-e tenni az elítéltek számára a szabadulást, ugyanakkor tisztán jogi szempontból nézve súlyosan aggályosnak tartom, hogy a kegyelemről olyan személy dönt gyakorlatilag egy személyben, aki alapvetően politikai szereplő, nem szakember, és a döntését sem indokolni nem köteles, sem azzal szemben fellebbviteli fórum nem áll rendelkezésre. A *Magyar László* ügyben is ez volt a legfőbb kritikája a Bíróságnak, hogy a köztársasági elnök egy személyben, indokolási kötelezettség nélkül dönt, ráadásul a kegyelemhez miniszteri ellenjegyzés is szükséges, ami tovább nehezíti a kegyelem megadását. Ezekon a problémákon az új rendszer nem javított, a kötelező eljáráson és a Kegyelmi Bizottság eljárásának bevezetésén kívül voltaképpen ugyanaz a rendszer maradt fenn. És mivel a Kegyelmi Bizottság véleménye a köztársasági elnökre nézve nem kötelező, és nem is megindokolnia az attól való eltérést, ezért az eljárás érdemi része tulajdonképpen semmit sem változott a *Magyar László ítélet* óta.

Fentiek alapján várható, hogy a jelenlegi szabályozás módosítására is sor kerül. Ezúttal azonban – a Magyar László ügyel ellentétben – nem várható, hogy erre a jogszabály-változtatás azonnal megtörténik, különös tekintettel arra, hogy kártérítési kötelezettséget Magyarország számára nem írtak elő. Mindazonáltal, amennyiben olyan elítéltek is az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordulnak, akik 25 évet meghaladó időt töltöttek büntetés-végrehajtási intézetben, akkor valószínűleg a Bíróság is máshogy fog dönteni. Erre a közeljövőben nem fog sor kerülni, de 2025 környékén már ez is lehetséges. Ezért is fontos a jelen ügyben megállapított hiányosságok mielőbbi pótlása.

Miként küszöbölhetők ki az ítéletben foglalt hiányosságok?

Alapvetően a jelenleg fennálló rendszer módosítására három különböző irányvonalat látok:

- A köztársasági elnök számára indokolási kötelezettség előírása, a döntésére vonatkozóan irányadó elvek, valamint határidő meghatározása.
- A köztársasági elnök és az ellenjegyző miniszter személyének kivétele a rendszerből és az érdemi döntés átadása a Kegyelmi Bizottságnak.
- A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés intézményének megszüntetése és beintegrálása a „*bagyományos*” életfogytig tartó szabadságvesztés intézményébe.

Az első megoldási pont gyakorlatilag azon minimális változtatások megtétele lenne, amiket a Bíróság Magyarország számára előírt. A 2-3. pontba foglalt opciók drasztikusabban megváltoztatják a jelenlegi rendszert, ugyanakkor mindkét megoldás megfelelő lenne, hiszen mind

---

²⁹ *T.P. és A.T. v. Magyarország* (37871/14; 73986/14), Kūris Bíró különvélemény 29. pont

a Kegyelmi Bizottság eljárása, mind a hagyományos feltételes szabadságra bocsátást megelőző eljárás tartalmazza azokat a garanciákat, amelyeket a Bíróság egy ilyen rendszertől elvár.

Magam részéről szerencsésebbnek tartanám, ha ezekben az ügyekben nem a köztársasági elnök döntene. A köztársasági elnöki kegyelem intézménye abból a célból jött létre, hogy egyedi esetekben, különös méltánylást érdemlő okok fennállása esetében adjon lehetőséget az elítéltek számára a büntetés mellőzésére. Nem egy hagyományos fellebbviteli fórumként, hanem egyfajta sajátos főkegyúri jogként funkcionál, amely kivételes esetekben méltányolja az elítélt személyi körülményeit, ezért kegyelmet biztosít a részére. Ezzel magyarázható az indokolási kötelezettség hiánya is. Éppen ebből adódóan nem tartanám szerencsésnek, ha ez az intézmény egy általános, *de facto* felülvizsgálati fórumként jelenne meg a magyar jogrendszerben, még akkor sem, ha ez csak kevés esetben történne meg. A Kegyelmi Bizottság vagy a bv-bírók ezekben a döntésekben szakmailag kompetensebbek, ezért ezt a vizsgálatot inkább ezen két szerv valamelyikére bízom annak tükrében, hogy a jogalkotó álláspontja szerint érdemes-e még a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés intézményét benn tartani a magyar jogrendszerben.

Szükségesek-e további változtatások?

Az Emberi Jogok Európai Bírósága arra is kitért, hogy a kötelező kegyelmi eljárásig túl hosszú idő telik el, amely ellentétes a Bíróság gyakorlatával. Ebből pedig következik, hogy a felülvizsgálatnak – a felülvizsgáló fórumtól függetlenül – korábbi időpontban kellene megtörténnie. Noha a Bíróság gyakorlata e téren nem egységes, az mégiscsak egyértelműen nyomon követhető, hogy az elmúlt időszakban a Bíróság gyakorlata valóban a 25 év után történő felülvizsgálat irányába tendál. Ez azonban felveti az életfogytig tartó szabadságvesztés intézményének a teljes megváltoztatása iránti igényt is, hiszen az életfogytig tartó szabadságvesztés felülvizsgálatának legkorábbi időtartama a mai napig lehet akár 40 év is.

Noha a *Törköly Tibor ügyben* a Bíróság nem találta Egyezménybe ütközőnek az életfogytig tartó szabadságvesztés magyarországi rendelkezését, álláspontom szerint a változások e téren is szükségesek. Egyfelől azért, mert komoly jogi anomáliát eredményezne, ha a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés felülvizsgálatára korábban kerülhetne sor, mint a feltételes szabadságvesztés vizsgálatára, másfelől pedig, mert az elmúlt 5 év tapasztalatai alapján egyáltalán nem biztos, hogy a *Törköly Tibor ügyben* a Bíróság Magyarországnak adna igazat, ha ma tárgyalnák az ügyet. Márpedig jobb, ha a jogi problémák kiküszöbölése önként valósul meg, mintha bírósági ítéletek hatására történik ez meg. Ráadásul azt, hogy a felülvizsgálat legkorábbi időpontját miért 40, és miért nem 25 vagy 30 évben határozzák meg, kriminálpolitikai és prevenciós érvekkel nem lehet alátámasztani, hiszen ha az elítélt nem alkalmas a szabadon bocsátásra, akkor a feltételes szabadságra bocsátást nem kell az elítélt számára megadni. Így a társadalom veszélyeztetéséről beszélni szintén nem lehet. Az egyetlen érv, ami indokolhatja azt, hogy a felülvizsgálat legkorábbi időpontja ilyen távoli időben történjen, az a megtorlás iránti igény, véleményem szerint azonban súlyosan aggályos, ha egy büntetőjogi döntést csakis és kizárólag ez a cél motivál. Egyetértve e körben *Dr. Tóth Mihály* álláspontjával, nem tartom szerencsésnek a társadalom védelmének összemosását a társadalmi bosszúvágy kielégítésével.³⁰

Tekintettel arra, hogy a – Bodein ügyben vizsgált – francia rendszerhez hasonlóan a magyar rendszer is a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időtartamába beleszámítja a

---

³⁰ TÓTH Mihály: *Kiszámítható döntések a kiszámíthatatlan jövőről*, 28. lábjegyzet. <http://ujbtk.hu/konyvek/az-uj-btk-magyarazata/szerzok/toth-mihaly/toth-mihaly-kiszamithato-dontesek-a-kiszamithatatlan-jovorol/> (2017.10.11)

szabadságelvonással járó kényszerintézkedések időtartamát is, egy 30 év múlva történő felülvizsgálati rendszer valószínűleg még átmenne az Emberi Jogok Európai Bíróságának rostáján, és nem is okozna drasztikus változást a magyar jogrendszerben. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést meg nyugodtan ki lehetne venni a jogrendszerből, hiszen amellett, hogy logikailag is aggályos a jelenléte (*Dr. Tóth Mihály* szavaival élve, egy jogi nonszensz egy intézményt általában létezőnek, olykor azonban tényleg létezőnek felfogni³¹), olyan jogi érvek sincsenek, amelyek a létjogosultságát alátámasztanák.

A magam részéről azt a megoldást tartanám a legkézenfekvőbbnek, ha a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időtartamát a jogalkotó 20 és 30 év között állapítaná meg és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés intézményét beintegrálná ebbe a rendszerbe akként, hogy az ennél súlyosabbra büntetésre ítélt személyek esetén a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időtartamát a törvény erejénél fogva 30 évben állapítanák meg. Egy ilyen megoldás leegyszerűsítene az eljárást és a Bíróság által megállapított hiányosságokat is kiküszöbölné, anélkül, hogy a büntetés céljaival ellentétes lenne.

Ugyanakkor a megvalósulási forma ez esetben másodlagos, a hangsúly azon van, hogy a jelenlegi rendszer toldozgatása-foltozgatása helyett végre egy olyan megoldás szülessen, ami az Emberi Jogok Európai Egyezményével nem ellentétes, és hosszútávon képes rendezni az életfogytig tartó szabadságvesztés rendszerének problémáit Magyarországon.

Summary

The 3rd Article of the European Convention of Human Rights prescribes, that „No one shall be subjected to torture or to inhuman or degrading treatment or punishment.” But it was still an open question, that the life sentence is an inhuman or degrading punishment, or not?

European Court of Human Right said on he case of *Kafkari vs. Cyprus*, that The question of inhumane treatment can only be raised if the judicial system in that country lacks the legal possibilities and the practice of reviewing such punishment and thus allowing the sentenced person to be released. But the punishment must be *de iure and de facto* reduced, otherwise, the penalty is contrary to Article 3 of the Convention.

After that the system of life imprisonment is attecked by many people on the European Court of Human Right. The applicants said, that the system don't give real escape opportunity for the prisoners.

The biggest problem was the real life sentence in Hungary. Life imprisonment without opportunity for parole (real life sentence) in it's current form is included in the Criminal Code of Hungary since 1999. Due to the regulation perpetrators of most serious crimes can be kept in prison by the end of their lifes. The only chance for releasement was the institution of the presidential act of grace.

On the 5 May 2015 European Court of Human Right decided in context of the case *LÁSZLÓ MAGYAR vs. HUNGARY* (Application no. 73593/10), that the regulation of life imprisonment is violated the 3rd Article of the European Convention of Human Rights, because it deprivates hope of release from the prisoners.

---

³¹ TÓTH MIHÁLY – BALOGH ÁGNES (SZERK.): *Magyar Büntetőjog – Általános rész*, Osiris Kiadó, 2015., 190. o.

The Court found, that the presidential act of mercy is not real chance of discharge for perpetrators. The law does not provide for any specific guidance as to what kind of criteria or conditions are to be taken into account in the gathering and organisation of such personal particulars and in the assessment of the request. Neither the Minister of Justice nor the President of the Republic is bound to give reasons for the decisions concerning such requests.

The Hungarian Parliament, to eliminate this systemic problem, introduced the Institute the Obligatory Mercy (the Curia is participate in this process).

But On the 4 Oktober 2016 European Court of Human Right decided in context of the case T.P. and A.T. vs. Hungary, that the new system of the real life sentence didn't eliminate the previous mistakes, and the time of the process (40 years after the verdict) is irreal long. So the Institute the Obligatory Mercy didn't real hope for the escape. According to the court, the system is still a mistake, that the the decision of the President of the Republic has no deadline. In my present study I examine the reasons for the Court of Human Right decision and I'm looking for is the answer, that how to make mistakes in the old system real eliminate.

I think, the the legitimacy of the actual life imprisonment can also be questioned. It doesn't matter from a criminological and prevencional aspects are irrelevant, that the first revision of the punishment is 25 or 40 years after the Judgement, but after 25 years the prison becomes a real chance for the resocialisation. But after 40 years is this chance much less, because after 40 years the convicted retired, or will die before the release. The only one argument to the real life imprisonment is the need for retribution, but I think, only the retribution can not be the reason for maintaining a punishment.

So I think, the real life sentence should be removed for the legal system, and the previous judgements should be changed.

If the Parliament of Hungary don't want to change this system, it is necessary to extend existing legislation. The President of the Republic and the minister of justice should justify the decision, if this decision deviates from the opinion of the Grace Committee, and The President of Republic should make his decision within a real deadline. With this modifications is the new system going to compliance for the requirements of the European Court of Human Right.

Torma Judit¹

JOGPSZICHOLÓGIA VAGY JOG ÉS PSZICHOLÓGIA

Bevezetés

A jog és pszichológia határterületi kutatásának előzménye korábbi szakdolgozatom, melyben a bírói döntéshozatal u.n. 'extra-legal' (jogon kívüli) területeit kutattam. A kutatás során kibontakoztak a két tudomány terület érintkezési pontjai, melyek főleg a kriminalisztika, kriminológia, és törvényszéki pszichológia területein virágzóak. A további területek a joggal és a jogi fogalmakkal kapcsolatos általános emberi vélekedéseket, valamint a jog alkalmazójának viselkedését és vélekedéseit vizsgálják. A jog és pszichológia területén végzett kutatások sokszor felcserélhető módon használják a *jogpszichológia* szót és a *jog és pszichológia* kifejezést, és nem adnak világos értelmezési keretet egyik vagy másik használatára. A fogalmi tisztázás igénye e területen így rendre megfogalmazódik.

Amíg egyértelmű különbségtételt – ha egyáltalán van – és elhatárolódást nem tudunk tenni a *jogpszichológia* és *jog és pszichológia* terminusok között, addig a fogalmi tisztaság érdekében a *jog és pszichológia* kifejezést fogom használni. A fogalmi tisztázást pedig a jogelmélet és a jog és pszichológia, mint két vizsgálandó tudomány terület együttes fejlődésén keresztül, valamint a jog és pszichológia taxonómiai elemzésével kezdem. Ehhez röviden bemutatásra kerülnek a pszichológia alap- és alkalmazott területei, a jog területén végzett első kutatások, valamint az eddigi kutatásokból kimaradó területek.

A kérdésfeltevés relevanciája: van-e különbség jogpszichológia és jog és pszichológia között?

Amikor a jog és más tudományok határterületeit gyűjtjük csokorba, mindkét elnevezési formára találunk példákat. A *jogszociológia*, amely a jogi terület és szereplők szociológiai szempontú elemzését adja, vagy a *nyelv és jog*, amely a nyelv jogban való megjelenését vizsgálja. Ugyanígy találunk példát a pszichológia alkalmazott területeiről az összevont elnevezésre, mint például *művészetpszichológia*, amely egyszerre pszichológiája a művészeti alkotások által kifejezett emberi képnek és gondolatoknak és a művész által átélt alkotó folyamatnak is, vagy a *kultúra és pszichológia*, mely viszonylag új területként a kulturális különbségek feltárását tűzte ki célul és a kultúra hatásait vizsgálja a pszichés folyamatok terén.²

Tehát mind a jog, mind pedig a pszichológia területéről találunk példákat mindkét elnevezési formára, azonban az nem világos, hogy vajon csak kifejezésbeli vagy nyelvhasználati különbségről van szó, vagy tartalmilag is elkülönülnek egymástól a külön és egybe írott változatok. A pszichológia esetében a különbség talán abban ragadható meg leginkább, hogy mennyire régóta kutatott közös területről van szó. A *régóta* ebben az esetben relatív idői fogalom,

¹ Torma Judit, I. évfolyamos doktorandusz hallgató, ME ÁJK, Jogelméleti és Jogszociológiai Tanszék, témavezető: Dr. Vinnai Edina, intézeti tanszékvezető egyetemi docens, judit.torma@zoho.com

² NGUYEN LUU Lan Anh - FÜLÖP Márta (szerk.): *Kultúra és pszichológia*, Osiris Kiadó, Budapest, 2006.

ebben az értelemben nincs meghatározott időkerete két terület nyelvi elnevezésbeli összeolvadásának, inkább arról lehet szó, hogy a két terület közös kutatási története mennyire kiterjedt és például mennyi közös terminológiát alkotott megalakulása óta. Ebben a tekintetben a *művészetpszichológia* mindenképpen sokkal régebbi és kiforrottabb tudományterületnek tekintendő, mint például a *kultúra és pszichológia*, mely az ezredforduló után kezdett csak kialakulni.

Azonban a jog esetében ez a különbség tétel nem ennyire egyértelmű, ezért ennek mentén nem eldönthető, hogy létezik-e önálló jogpszichológiai terület, vagy jog és pszichológiáról beszélhetünk-e. Jogpszichológia az előbbi értelmezésben, olyan összefüggő tudományterület lenne, amelynek története, eredményei és terminusai révén olyan kérdéseket vet fel, amelyeket a két tudomány csak együttesen tud megválaszolni. A jog és pszichológia ezzel szemben olyan határterület, ahol a jogalkalmazás által felvetett kérdéseket a pszichológia segítségével válaszoljuk meg annak érdekében, hogy minél jobb döntések és ítéletek születhessenek – kiemelve ezzel a jogból és pszichológiából is bizonyos területeket. Ahhoz, hogy ezt a problémát tovább vizsgáljuk, röviden tekintsük át, hogy mi is a pszichológia és milyen kérdésekre keresi a választ.

A pszichológia tudományterületei és az alkalmazott pszichológia

A pszichológia görög eredetű szó, első fele a *psziché*, jelentése lélek, szellem, a bennünk lakó értelem, második része a *logosz*, jelentése tudomány. Magyarul sokszor jelenik meg a pszichológia mellett a *lélektan* kifejezés is. „A *pszichológia vizsgálatának tárgya az egyén, melynek megértéséhez az élmény, a viselkedés és a manifesztálódó teljesítmény, valamint az ezeket befolyásoló körülmények megismerésén keresztül próbál közelebb jutni.*”³ A pszichológia alapvetően az emberi viselkedést tanulmányozza, és ehhez vizsgálat alá von olyan körülményeket és tényezőket is, amelyek az ember viselkedését befolyásolják, vagy közelebb visznek a megértéséhez.

A pszichológia alig százötven éves tudomány. Bár gyökerei megtalálhatók az ókori görög filozófiában és orvoslásban is (pl. Hippokratész vérmérsékleti tipológiája), önálló tudományként való létjogosultságot csak a huszadik század fordulójával nyert. Talán nem véletlen, hogy első művelői is filozófusok⁴ és orvosok⁵ voltak és csak a két világháború között vált végleg önálló tudománnyá. A pszichológia u.n. alaptudomány-területeinek számos különböző felosztása létezik. Aktuális felosztása leginkább azon múlik, hogy a pszichológia fejlődése éppen hol tart, mely új területeket fedezett fel és foglalt magába, vagy mely területeken bukkannak a kutatók új, a korábbi elméleteket átfogalmazó eredményekre. A pszichológia négy klasszikussá váló alaptudomány-területe az általános vagy kísérleti lélektan, a fejlődés- vagy gyermeklélektan, a személyiségpszichológia és a szociálpszichológia. Ezekhez kapcsolódik még két viszonylag újabb terület, a kognitív pszichológia és a biológiai vagy evolúciós pszichológia.

A *kísérleti pszichológia* gyűjtő területe a pszichológiai kísérletezés nyomán nyert eredményeknek és a pszichés működéssel összefüggő jelenségek terén nyert felfedezéseknek. Habár minden alaptudomány-terület pszichológusai végeznek kontrollált kísérleteket, de „a *kísérleti pszichológus általában behaviorista vagy kognitív szemléletű, aki kísérleti módszereket használ olyan*

³ PLÉH Csaba: *Pszichológiatörténet. A modern pszichológia kialakulása*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1992.

⁴ Wilhelm Wundt, aki első pszichológiai laboratóriumát a 19. század végén a Lipcsei egyetem filozófiai tanszékén alapította

⁵ Sigmund Freud, aki fiatal bécsi orvosként kollégáitól az úgynevezett nehezebb eseteket kapta meg, akikkel mások nem boldogultak, és akiknek gyógyítása során kifejlesztette a szabadasszociációs módszert és ennek nyomán a pszichoanalízist.

*kérdések vizsgálatára, mint hogy hogyan reagálnak az emberek az érzéketlen ingerekre, hogyan észlelik a világot, hogyan tanulnak és emlékeznek és milyen érzelmi reakcióik vannak.”*⁶ A már említett Wilhelm Wundt kutatásai elsősorban az érzékszervekkel foglalkoztak, különösen a látással, de tanulmányozta a figyelmet, az érzelmet és az emlékezetet is.

A *személyiség lélektan* az egyének közötti különbségekkel foglalkozik. Azt vizsgálja, hogy gyakorlati szempontból hogyan lehetne besorolni az embereket csoportokba (tipológiákba). Valamint, hogy a tipológiák mellett, milyen teljesen egyedi tulajdonságai vannak az egyes embereknek.⁷ A személyiségpszichológia alapkérdése, hogy mik azok a pszichológiai jellegzetességek, melyekkel a személy összefoglalható. Allport szerint ez rendszerek dinamikus szerveződéséből áll, melyek megteremtik a személyen belüli állandóság érzését - és ezáltal saját belső én-képünket. Az én-kép vagy *self* állandó, még akkor is, ha más-más helyzetekben másképp viselkedünk.⁸ Ez az állandóság elengedhetetlen a belső pszichés biztonság kialakulásához.

A *fejlődés vagy gyermek-lélektan* azt vizsgálja, hogy hogyan fejlődik az ember, milyen tényezők befolyásolják a viselkedését a születéstől az öregkorig. Ebből a legnagyobb részt a születéstől a felnőttkorig tartó szakasz teszi ki (csecsemőkor, gyermekkor, serdülőkor), és ezen fejlődési szakaszok részletes vizsgálata: például, hogy hogyan fejlődik a nyelvtanulás gyermekkorban, vagy milyen érzelmi fejlődésen megy keresztül a serdülő. Egy másik nagy terület azt vizsgálja, hogy hogyan befolyásolják a gyermekkorú fejlődést a szülőkkel, testvérekkel, kortársakkal való viszonyok.⁹

A *szociálpszichológia* azt kutatja, hogy a más személyekkel vagy személyek csoportjaival való kapcsolatok hogyan befolyásolják a viselkedést. Ezen belül vizsgálják a más emberekhez való viszonyulások (attitűdök) kialakulását, a csoportokon belüli és csoportok közötti viselkedéseket, és a más emberek csoportjáról korlátozott ismeretek alapján alkotott vélekedések (sztereotípiák) viselkedésszervező hatásait és mechanizmusát.¹⁰

A *kognitív pszichológia* a megismerés pszichológiája. Központi gondolata, hogy „*az emberi megismerő rendszer úgy fogható fel, mint egy óriási, nagyon bonyolult számítást végző számítógép*”.¹¹ A terület fő célja, hogy feltárja hogyan képződnek le az információk az elmében (ezeket hívja mentális reprezentációknak vagy *sémáknak*), és megtudja, hogy milyen műveletek hajthatók végre ezeken a reprezentációkon, annak érdekében, hogy észlelés, emlékezés, következtetés stb. jöjjön létre, valamint hogy hogyan valósulnak meg ezek a műveletek az agyban.¹²

Az *evolúciós pszichológia* biológiai nézőpontból közelít a pszichológiához és a biológiai folyamatok és a viselkedés közötti kapcsolatok feltárására törekszik. Azt vizsgálja például, hogy hogyan befolyásolják a nemi hormonok a viselkedést, vagy melyik agyi terület irányítja a beszédet, vagy befolyásolják-e a pszichogén szerek a személyiséget és az emlékezetet. Az evolúciós pszichológia továbbá a pszichés és kognitív mechanizmusok eredetét vizsgálja. Alapfeltevése, hogy a pszichológiai mechanizmusoknak is a természetes kiválasztódás során kellett létrejönniük, tehát genetikai alapjai vannak és vagy hasznosnak bizonyultak a túlélés szempontjából, vagy a

---

⁶ ATKINSON, R. L. – ATKINSON, R. C., - SMITH, E. E. – BEM, D. J.: *Pszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest, 1994, 30. o.

⁷ U.o. 30. o.

⁸ CARVER C. S. - SCHEIER M. F.: *Személyiségpszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest, 1998, 26. o.

⁹ ATKINSON – ATKINSON - SMITH – BEM: *i.m.*30. o.

¹⁰ U.o. 30-31. o.

¹¹ U.o. 33. o.

¹² U.o. 33. o.

szaporodás esélyét növelték. Vizsgálati területeit például a párválasztás mechanizmusa, a dominanciához való viszonyunk vagy az agresszió és az érzelmek kezelése.¹³

Ezek az alaptudomány-területek elméleti keretek, melyek eltérő értelmezési keretet is adnak a pszichológus számára a pszichés jelenségek értelmezéséhez. Ez alapján nem mindegy, hogy egy jelenség vizsgálatánál miből indulunk ki: a társas környezetből (szociálpszichológia), a gyerekkori élményekből (fejlődés és klinikai pszichológia), a gondolkodási sémák és mechanizmusok vizsgálatából (kognitív pszichológia), vagy a személyiség kategóriákból (személyiség lélektan). Általában a jog és pszichológia területén tevékenykedő kutatók megközelítése szociálpszichológiai, a tanúvallomások vizsgálatával foglalkozó kutatóké kognitív pszichológiai, míg a kriminálpszichológiával és törvényszéki pszichológiával foglalkozóké többnyire fejlődés lélektani, illetve annak alkalmazott területe, klinikai pszichológiai.

Az alkalmazott pszichológiáról akkor beszélünk, amikor a pszichológia egy-egy társadalmi terület (pl. gazdaság, reklám, sport, pedagógia, stb.) működésével kapcsolatos emberi megnyilvánulásokat vizsgálja. Például a munkapszichológia a munkavégzéssel kapcsolatos emberi működésmódokat vizsgálja és a munkavégzéssel kapcsolatos pszichológiai kérdések megválaszolását tűzi ki célul. A valláspszichológia a vallás gyakorlásával és az isten-hittel kapcsolatos kérdéseket vizsgálja. A reklámpszichológia a reklámok hatásának pszichológiája. A jog és pszichológia fejlődése során számos alkalmazott terület alakult ki – például kriminálpszichológia, tanúvallomások pszichológiája, törvényszéki pszichológia, stb. Ezek a területek főleg olyanok, melyek a jogalkalmazást segítik. A jog és pszichológia határterületi kutatásainak fejlődése során a pszichológia vizsgálta a joggal és a jogi fogalmakkal kapcsolatos általános emberi vélekedéseket is; a jog alkalmazójának viselkedését és vélekedéseit; és olyan emberi jelenségeket is próbált megmagyarázni, melyek a jog alkalmazásához járultak hozzá.

A jog és pszichológia együttes fejlődése

A jog és pszichológia határterületi eredményeit többféle szempontból összefoglalták már a téma iránt érdeklődők.¹⁴ Azonban az eddigi leírásokból hiányoznak a jog és pszichológia és a jogelméleti gondolkodók munkáinak párhuzamba állítása. Véleményem szerint a jog és pszichológia fejlődésének vizsgálatához elengedhetetlen, hogy megismerjük az adott kor jogelméleti irányzatait is, mert csak így érthetjük meg pontosan azt a közeget, amelyben ez a határterületi tudomány próbál gyökeret verni.

A jog és pszichológia határterületének kialakulása történetileg *Hugo Münsterberg* nevéhez kapcsolódik, aki 1908-ban jelentette meg a korábbi újságcikkeiből összeállított kötetét „*A tanúk padján*” címmel. *Münsterberg* korabeli bírósági ügyek alapján a jog és pszichológia ma is releváns kutatási területeivel kezdett foglalkozni. Az egyik ilyen a tanúvallomások megbízhatóságával függött össze. *Münsterberg* szerint az egyén akaratlanul is tehet téves tanúvallomást, mégpedig a megismerés korlátai miatt és függetlenül saját motivációitól, tehát attól, hogy hazudni akar-e vagy őszinte szeretne maradni. *Münsterberg* vizsgálódásai során eljutott arra a megállapításra is, hogy „*a bűnözők nem születnek, hanem készülnek – nem is magukat készítik, hanem a társak készítik őket*”,¹⁵ valamint, hogy a jognak figyelembe kellene vennie a modern pszichológia eredményeit és

¹³ U.o. 33-34. o.

¹⁴ Pl. Ogloff, Pósch

¹⁵ PÓSCH Krisztián: *A jog és pszichológia viszonyának nemzetközi szakirodalma*. In: Hunyady György, Berkics Mihály (szerk.) *A jog szociálpszichológiája. A hiányzó láncszem*. Budapest. 2015. 29. o.

megállapításait annak érdekében, hogy jobb ítéletek születhessenek, hiszen egyetlen ember sem, így a bírák és az esküdtek sem tévedhetetlenek.¹⁶

Münsterberg felismeréseivel azonos korszakban jelent meg a jogelméletben a jogi realizmus irányzata, melynek az ember, mint nem mindig logikusan, racionálisan és kiszámíthatóan döntő lény áll a középpontjában. *Jerome Frank* vitaindító írásában azt a kérdést teszi fel, hogy emberi lények-e a bírák és művében rögtön választ is ad erre a kérdésre. Szerinte a bírák elsősorban emberek és „osztoznak a halandók erényeiben és gyengeségeiben”.¹⁷ Megállapítja, hogy „a jog nem szabályokból, hanem döntésekből áll”, és mint ilyen, minden esetben az embernek és belső gondolkodási és értékalkotási folyamatainak van alárendelve.

Ogloff a jog és pszichológia együttes fejlődésének első szakaszát 1908-1940 közé teszi és az Egyesült Államokban *Holmes* nevéhez fűződő szociológiai jogtudománnyal kapcsolja össze. Szerinte ebben a korban a joggal kapcsolatos szkeptikusokat a jogi realizmus a társadalomtudományok felé irányíthatták. Bár *Münsterberg* a joggyakorlat racionalitásának kérdését nem a bírák, hanem a tanúk és vallomásaik oldaláról közelíti meg, *Frank* kortársaként bizonyos jogelméleti gondolkodói körökben nyitott kapukra lelhetett. A jogi realizmus a korábbi formalista irányzattal szemben a jogot nem a normatívák, hanem a benne levő szereplők (törvényhozók, bírók) működésének eredményének tartotta.¹⁸ Azt még nem tudjuk pontosan, hogy *Münsterberg* és *Frank* írásai hogyan hatottak egymásra, azonban abban biztosak lehetünk, hogy a korszellem mindkettejük elméleteivel kapcsolatban szkeptikus maradt. *Münsterberget* nem csak az akkori jogtudósok, de saját szakmatársai is élesen kritizálták elméletei erősen intuitív jellege és eredményeinek megbízhatatlansága miatt.

Münsterberg az Egyesült Államokban élő német tudósként emellett áldozatává vált a történelmi folyamatoknak is. Az első világháború kitörését követően nem kívánatos személynek nyilvánították, megfosztották katedrájától és tudományos eredményeit is nagyban elvetették és bírálták. Így korának kezdeti jog és pszichológiai lépéseit 1940 után már az u.n. „*felejtés kora*” követte. *Ogloff* ezt az időszakot 1940 és 1976 közé teszi, amikor a jogi terület iránti érdeklődés szinte teljesen eltűnt a pszichológiából egészen *Jane Louin Tapp* 1976-os cikkéig.¹⁹

A '70-es évek második fele több okból is fontos évszám a jog és pszichológia történetében. *Tapp* 76-os cikkét a terület egyik legfontosabb szaklapjának, a *Law and Human Behavior* első számának kiadása követte. A szaklap maga az Amerikai Pszichológiai Társaság, az APA 41. divíziójának, az American Psychology-Law Society-nek a kiadványa.²⁰ *Tapp* 1876-os a jog és pszichológia területéről irt összefoglaló tanulmánya és a szaklap 1977-es megjelenése a majd négy évtizedes csönd után sok kérdést vetettek fel az előzményekkel kapcsolatban. A kutatók csak találgatni tudtak a hosszú inaktivitás, majd a gyors feléledés okait illetően. A feledést illetően nem sok okot találunk a tanulmányokban, a feléledt érdeklődés okai között viszont felmerült a szociálpszichológia u.n. válsága, melynek hatására a kutatók kényszerűen új területek felé fordultak, illetve a polgárjogi mozgalmak fokozott előretörése az Egyesült Államokban.²¹ Véleményem szerint azonban más okok is közrejátszhattak. Ahogy *Münsterberg* esetében említésre

---

¹⁶ U.o. 29. o.

¹⁷ FRANK, Jerome: *Emberi lények-e a bírák?* In: Varga Csaba (szerk.): *Jog és filozófia*. Akadémiai kiadó, Budapest, 1981. 333-341.o.

¹⁸ PÓSCH: *i.m.* 31. o. és FRANK: *i.m.* 333-341.o.

¹⁹ PÓSCH: *i.m.* 31. o.

²⁰ <http://www.apadivisions.org/division-41/index.aspx>

²¹ PÓSCH: *i.m.* 32. o.

került a jogi realizmus amerikai irányzata, úgy *Tapp* esetében is érdemes megvizsgálunk, hogy milyen párhuzamos jogelméleti iskolák léteztek a korszakban.

A huszadik század második felének jogelméleti gondolkodói közül *Herbert Hart* (1907-1992) munkásságát említhetjük elsőként. *Hart* a jogot társadalmi gyakorlatként fogta fel, és alapvetően nem normák rendszereként tekintett rá. Szerinte az emberek, ha nem is cselekednek mindig kifejezett, látható indokok alapján, mégis képesek a cselekedeteiket indokok alapján kommunikálni és igazolási feltételekkel szembesíteni. „*Ez teszi lehetővé az olyan társadalmi gyakorlatokat, amelyek értelmes lényeknek próbálnak cselekvési indokokat szolgáltatni.*”²² A következő gondolkodó, aki továbbvitte *Hart* elméleteit, *Joseph Raz* (1939-) volt. *Raz* pontosította *Hart* elméletét és azt mondta, hogy a jog legitim autoritásigénnyel lép fel (*Hart*nál hiányzott a *legitim* szó). Vagyis, egy rendszer nem jogrendszer, ha nem követel magának legitimitást, azaz morális autoritást.²³ Ennek kiteljesedése véleményem szerint, pedig már nem csak a jogrendszerben, hanem az egyének viszonyulásában is keresendő.

A huszadik század harmadik nagy jogelméleti és jogfilozófiai gondolkodója, aki nagy hatással volt mai jogfelfogásunkra *Ronald Dworkin* (1931-2013). *Dworkin* munkássága számos állomáson ment át, kezdve korai jogpozitivistá elméleteitől és a bírói autoritás kérdésének kifejtéséig. *Dworkin* „*olyan jogelméleten dolgozott, amely a (angolszász) legfelsőbb bírósági jogi gyakorlatnak a megértését segíti elő. Kezdeményezésének kifejezett politikai filozófiai vonatkozásai is vannak.*”²⁴ Elméletében alapvetően „*mindig is egy jó ítélkezésméletre tartott igényt a jogelmélet részéről*” és vizsgálódásainak középpontjában *Frank*-hez hasonlóan – de tőle eltérő szempontból - a bírók álltak. *Dworkin* olyan kérdésekre kereste a választ, hogy például „*milyen jogaik vannak az embereknek, és ezek miképpen befolyásolják a bíróságok döntéseit (például az abortusz, eutanázia, vagy a pozitív diszkrimináció területein)*”.²⁵ Vajon ezek a gondolkodók milyen közvetlen vagy közvetett hatással voltak a jog és pszichológia fejlődésére a vagy átmeneti eltűnésére – még további kutatások tárgya kell legyen a későbbiekben.

A jog és pszichológia fejlődésének utolsó állomását már az intézményesülés és a nemzetközivé válás jellemzi. A *Law and Human Behavior*t más folyóiratok is követték, és már nem csak angolszász területen.²⁶ A pszichológiai és jogi egyetemeken, karokon egyre másra alakulnak az u.n. kapcsolt (joint) kurzusok, és nem egy országban alapítottak már jogpszichológiai egyetemi szakot is.²⁷

---

²² BÓDIG Máttyás: *Jogelmélet és gyakorlati filozófia – Jogelméleti módszertani vizsgálódások*. Bíbor Kiadó, 2004. 25. o.

²³ U.o. 140. o.

²⁴ U.o. 282. o.

²⁵ U.o. 283. o.

²⁶ Pl. <http://psycho-droit.com/index.php/psychologie-juridique>

²⁷ Pl. <https://law.stanford.edu/education/degrees/joint-degrees-within-stanford-university/law-and-psychology/>, <https://psychology.unl.edu/psylaw/>, <https://psychology.columbia.edu/content/psychology-and-law>,

A jog és pszichológia együttes fejlődését az alábbi táblázat mutatja be:

Pszichológia	Jog
Münsterberg - nem csak a jogpszichológiát teremtette meg, hanem az alkalmazott pszichológiát is	„Természettudomány-e a jog?” Jogi realizmus kora (Jerom Frank, Alf Ross)
Münsterberg tagadása – az alkalmazott pszichológia eredményeinek kritikája	Jogpozitivizmus újjáéledése
A “felejtés kora” (id. Ogloff)	Hart, Raz, Dworkin – huszadik századi jogelméleti gondolkodók – elképzelhető, hogy a jogpszichológiai gondolkodás helyét ők maguk vették át ebben a korszakban
Tapp (1976) új érdeklődés a jog és pszichológia iránt	Emberi jogok Polgárjogi és esélyegyenlőségi mozgalmak
Intézményesülés: <i>Law and Human Behaviour</i> Jogpszichológiai egyetemi tanszékek Új fogalmi irányzatok	

Taxonómia a jog és pszichológia területén

A fent már bemutatott kutatási területekhez kapcsolódóan három fogalmi irányzatot különböztet meg a szakirodalom. Ez a három irányzat vagy gyűjtő terület, az eddigi kutatási érdeklődés leképeződése és semmiképpen sem tekinthetők kizáró értelmezési kereteknek. A terminusok angolul a legkövetkezetesebbek (*psychology in law*, *psychology and law*, és *psychology of law*), szabad fordításuk szerint: pszichológia a jogalkalmazásban; jog és pszichológia; és a jog pszichológiája.²⁸

A *psychology in law* elnevezés azt a területet jelöli, amely a jogalkalmazók pszichológia használatát fedi le. Ez a terület azt vizsgálja, hogy például ügyvédek, bírók, hogyan használják a pszichológia eszközeit a jogalkalmazás keretein belül. Ennek két területe a legismertebb, az egyik a beszámíthatóság vizsgálata, illetve az u.n. pszichológiai kérdezőtechnikák alkalmazása a pervitel során.²⁹ Bár a pszichológusok alapvetően óvatosan tekintenek ezeknek az eszközöknek nem pszichológusok általi használatára, véleményem szerint létezhetnek olyan körülmények, amelyekben jogalkalmazók pszichológia használata kifejezetten pozitívan hathat egy-egy ügy megfelelő kimenetelére.

A következő terület a jog és pszichológia – azaz *psychology and law* – elnevezést kapta. Az ezen a területen folyó kutatások leginkább a jogalkalmazó pszichológiájára vonatkoznak. Jellemzően bírók döntéshozatali mechanizmusát vizsgálja, de ide tartozik az esküdti, vagy az igazságügyi szakértői viselkedés kutatása és tanulmányozása is. Ilyenkor a pszichológusok az eljárások egyes tagjainak (bíró, esküdt) döntéshozatalát és motivációt vizsgálják. Bizonyos esetekben elvileg lehetőséget kapnak arra is, hogy „*javaslatokat tegyenek az alkalmazott procedura megváltoztatására, és/vagy az egyes félrevívő negatív hatások (előítéletesség) kiküszöbölésére.*”³⁰

²⁸ PÖSCH: *i.m.* 33. o.

²⁹ U.o. 34. o.

³⁰ U.o. 34. o.

Legvégül beszélhetünk a jog pszichológiájáról, vagy angolul, *psychology of law*, mely a nem jogalkalmazók jogi pszichológiáját öleli föl. Ide tartozik a jogi fogalmakkal kapcsolatos vélekedések vizsgálata, pl. a moralitás, a jogtudat vagy szabálykövetés, vagy az igazságosság percepciójának vizsgálata. „A jog pszichológiája arra tesz kísérletet, hogy megmagyarázza, miért van szükség jogra, az emberekben mikor aktiválódik a jogtudat, vagy hogy az egyes törvényekről hogyan vélekednek. Ugyancsak ide sorolható a jogkövetéssel kapcsolatos pszichológiai motívumok tanulmányozása is, vagy az egyes kényes kérdésekkel (halálbüntetés) kapcsolatos attitűdök pszichológiai háttere.”³¹

Összefoglalás

A fenti taxonómiai felosztás ugyan nem ad választ arra kérdésre, hogy létezik-e önállóan jogpszichológia, azonban segíthet abban, hogy meghatározzuk a jog és pszichológia területén folyó kutatások hiányterületeit. Véleményem szerint a jog és pszichológia eddigi fejlődését át és áthatotta a két tudomány elméleti és gyakorlati területeinek nagyfokú keveredése. A jogelmélet és a tételes vagy alkalmazott jog, illetve a pszichológia (alap)tudomány területei és az alkalmazott pszichológiai területek keveredése az empirikus kutatások terén eddig megakadályozta, hogy erre a kérdésre választ kapjunk. Ezért ebben az alábbi táblázatban választottam szét az elméleti és alkalmazott területeket és megjelöltem a véleményem szerint még feltáratlan elméleti területet. Az elméleti terület feltárásához viszont elengedhetetlen a jogelméleti irányzatok közelebb hozása a pszichológiához.

	Joggyakorlat	Jogelmélet
Alkalmazott pszichológia	Psychology in Law	Psychology of Law
Pszichológiai tudományterületek	Psychology and Law	?

Kutatási célom, hogy a jog és pszichológia vizsgálati területein valamiféle fogalmi, definíciós szintézis elkezdődjön, egybeesik *Ogloff* iránymutatásaival. *Ogloff* szerint a jog és pszichológia további fejlődéséhez többek között *egységesítés, fogalmi tisztázás és új jogi területek bevonása* szükséges, vagy konkrétan: „a terület nevének és definíciójának tisztázása, a megfelelő elméleti alapok azonosítása és meghatározása, valamint a jog területének minél nagyobb lefedettsége a jogpszichológiai kutatásokban”.³²

³¹ U.o. 34. o.

³² U.o. 33. o.

ALAPJOGOK SÉRELME A FOGVATARTÁS SORÁN, ANNAK FUNDAMENTUMAI ÉS ÉRVÉNYESÜLÉSE A MAGYAR VISZONYLATOKBAN

Bevezetés

A fogvatartottakkal való bánásmód mindig is egy érzékenypontja volt a büntetés-végrehajtásnak. Történeti törekvések folyamatosan voltak, azonban nem voltak kötelezően betartandóak, vagy annyira kiforratlanok voltak, hogy végrehajtásuk sem volt lehetséges. Többek között a különböző államok eltérő büntetőrendszerei, az eltérő fogalmi meghatározásaik, a különböző büntetőpolitikai célok elérni kívánó irányai miatt máig nem alakult ki egységes gyakorlat a fogvatartottakra vonatkozó bánásmód kialakítására, és a fogvatartottak alapvető jogainak sérelmének orvoslására. A megváltozott társadalmi kép, az átalakult büntetőjogi felfogás, miszerint a fogvatartottak reszocializációja szükségképpen, amely már nem merülhet ki csak azáltal, hogy lehetőségeket biztosít a büntetés-végrehajtási intézmény a képzésekre, az önfejlesztő oktatásokra, valamint jó magaviselet miatt kapott kedvezményekre. A fogvatartottak emberként történő kezelése, bánásmódja a fogvatartási körülményeknek is tükröznie kell. A fogvatartási körülményeket máig rengeteg kritika éri, társadalmi és büntetőpolitikai oldalról egyaránt.

A fogvatartottak elhelyezése olyan büntetés-végrehajtási feladat, amelynek a végrehajtást törvényes rendjének megtartásával technikai és egyéb feltételek biztosítása, megfelelő méretű és felszereltségű helyiség kialakításával biztosítsa a személyi szabadságkorlátozást.¹ Az adott országban a jogállamiság egyik elemi ismérve a fogvatartottakkal való bánásmód színvonala.²

Sarokpontok lefektetése nemzetközi szinten

ENSZ

A fogvatartáshoz kapcsolódó alapelveket elsősorban az ENSZ által elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában³, valamint a Polgári és Politikai Jogok nemzetközi Egyezség Okmányában találhatjuk meg. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata⁴ összefoglalja minden embert megillető alapvető jogait. Az EJENY 5. cikkje deklarálja a kínvallatás, a kegyetlen, embertelen, lealacsonyító büntetés és bánásmód tilalmát, míg a 7. cikkje deklarálja a törvény előtti egyenlőséget és a hátrányos megkülönböztetés tilalmát. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi

* dr. Véger Alexandra, PhD hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog-és Államtudományi Doktori Iskola,

¹ PACSEK József: *Törvényes bánásmód, a fogvatartottak elhelyezése, anyagi és egészségügyi ellátása*, Börtönügyi Szemle, 2001/20. 2. 19. o.

² VÓKÓ György: *Fogvatartottakkal való bánásmód Magyarországon*. In.: OKRI Szemle (Jubileumi kiadvány) Szerk. Virág György. OKRI, Budapest, 2009. 55. o.

³ General Assembly resolution 217 A (III) of December 1948. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata nem szerződés, így olyan rendelkezése sincs, ami a tagállamok számára előírná a formális ratifikációt. Ez okból magyarországi kihirdetéséről nincs intézkedés.

⁴ ENSZ-közgyűlés fogadta el 1948. december 10-én Párizsban 217. A (III) számú közgyűlési határozatként, mely 30 cikkből áll.

Egyeségokmány⁵ 2. cikke rendelkezik a diszkrimináció és a megkülönböztetés tilalmáról, a 9. cikkének 1. pontja jelent ki a szabadságra és személyi biztonságra való jogot. A fogvatartottak szemszögéből még kiemelendő az egyezmény 10. cikkének 1. és 3. pontja, melyek a szabadságuktól megfosztott személyekkel való emberséges bánásmódot és az emberi személyiség veleszületett méltósága tiszteletben tartásának követelményét fogalmazza meg.⁶

1975-ben ENSZ elfogadta a „Kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni védelméről szóló nyilatkozatot.” Ez a nyilatkozat sem volt jogilag kötelező. Mindazonáltal egy olyan széles körben elfogadott dokumentumról beszélünk, amely a kínzás fogalmát definiálta, és felsorolta milyen intézkedéseket kell tenni az államnak a kínzás megszüntetése érdekében.⁷

Az első, jogilag kötelező nemzetközi egyezmény, amely kizárólag a kínzás felszámolását tűzte ki célul az „A Kínzás és Más Kegyetlen, Embertelen vagy Megalázó Büntetések vagy Bánásmódok Elleni Egyezmény (UNCAT)”. Az UNCAT kiemelkedő vívmánya az 1. cikkében meghatározott kínzás nemzetközi szinten elismert definícióvá nője ki magát.⁸ Az UNCAT-ban előírt kötelezettségek betartása végett az ENSZ ezen területen is független szakértőkből álló testületeket állítottak fel az ún. Kínzás Elleni Bizottságát (CAT).⁹ A CAT ajánlásokat fogalmaz meg arra vonatkozólag, hogy az egyezményből származó kötelezettségeket hogyan lehetne minél hatékonyabb intézkedésekkel teljesíteni. Sorozatos kínzások bejelentése útján a CAT bizalmas vizsgálatokat is folytathat a tagállammal szemben, azonban ezek nem kerülnek közkívánatra, de annak eredménye és megállapításai bekerülnek az éves beszámolóba.¹⁰

A CAT együttműködik olyan magánszemélyekkel vagy azok képviselőjükkal, akik arra hivatkoznak, hogy UNCAT megsértésének áldozatai.¹¹ Az egyéni panaszok révén a CAT egyedi ügyekben is eljárhat, határozatot hozhat, de nem kötelezheti arra a tagállamot, hogy pénzügyi jóvátételt megfizesse az áldozatnak.

Európa Tanács

Az Emberi Jogok Európai Egyezményben¹² is érvényesül a mindenkit megillető jogok és szabadságjogok. A fogvatartás körülményeit érintő 3. cikk is deklarálja a kínzás vagy embertelen, megalázó bánásmódot vagy büntetést. Az egyezmény végrehajtása érdekében létrehozta az Emberi Jogok Európai Bíróságot (European Court of Human Right rövidítve: ECoHR). Az EJEK-nek nagy és kiemelkedő szerepe van abban, hogy az embertelen bánásmód vagy büntetés

---

⁵ ENSZ Közgyűlése fogadta el 1966. december 16-án a 2200. A (XXI) számú közgyűlési határozatban. A Magyar Népköztársaság 1976. évi 8. törvényerejű rendeletében ratifikálta az Egyeségokmányt.

⁶ „A bv. rendszerben olyan bánásmódot kell alkalmazni, melynek alapvető célja az elítéltek megjavítása és a társadalomba való beillesztésük elősegítése. A fiatalokú elkövetőket a felnőttekkel el kell különíteni, s részükre a korukban és a jogi helyzetüknek megfelelő elbánást kell biztosítani.” – Ld.: Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyeségokmánya 10. cikk 3. bekezdés

⁷ Declaration on the Protection of All Persons from Being Subjected to Torture or Other Cruel,

⁸ A Magyar Népköztársaság 1988. évi 3. törvényerejű rendeletben ratifikálta.

⁹ Committee against Torture.

¹⁰ Lásd az 1988. évi 3. törvényerejű rendelet 17–24. cikkeit.

¹¹ Az egyéni panaszbenyújtás témájában lásd MAVI Viktor: *A kínzás tilalmáról szóló ENSZ egyezmény, mint az egyéni jogvédelem hatékony eszköze*. Acta Humana, 1991. 4. o.

¹² Európa Tanács által Rómában elfogadott 1950. november.04-ei Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, vagy röviden European Convention of Human Rights. Hivatalosan kihirdetett magyar elnevezése „Az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok védelméről szóló Egyezmény”, melyet és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyvet az 1993. évi XXXI. törvény hirdette ki Magyarországon

tartalmát esetjogi döntéseivel megtöltse. A különféle fogvatartási körülményeket érintő ügyekben hozott ítéletek útmutatóként szolgálnak.¹³

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága számos határozatot és ajánlást tett a tagállamai felé, mégis az egyik legjelentősebb ajánlás az „Európai büntetés-végrehajtási szabályokról szóló” dokumentum, vagyis az „Európai Börtön szabályok”.¹⁴ Széles skáláját öleli fel a fogvatartottakkal való bánásmódra vonatkozó európai standard minimum irányelveket.

A büntetőjogi rendelkezés alapján hozott határozat valamint annak végrehajtás törvényes előmozdítása, és törvénysértések kiaknázására garanciális elem az ügyészi felügyelet. Az ügyész törvényességi felügyelete széles kiterjed, így átvizsgálhatja az illetékes szerveknél a büntetések és intézkedések végrehajtására vonatkozó jogszabályok betartását. Ebből addóan meghallgathatja a fogvatartottakat és átvizsgálás keretein belül felül is vizsgálhatja a büntető ügyben hozott határozatok végrehajtása elleni panaszokat.

Végezetül *„ezekben a szabályokban új hangsúlyt helyeztünk az emberi méltóság elveire, a börtönigazgatás elkötelezettségére a humánus és pozitív irányú kezelés mellett, a személyi állomány szerepének és a hatékony, modern irányítási módszereknek a fontosságára.”*¹⁵ A személyi állomány az emberi jogokhoz fűződő kapcsolata összetett, egyszerre címzettje, őrző-védője és birtokosa is.¹⁶ A strasbourgi bíróság ítélkezési gyakorlatában két kiemelkedő tendencia figyelhető meg, egyrészt hatékonyabb a strasbourgi védelem, másrészt egyre jobban erősödik, és növekszik a személyi állomány felelőssége.¹⁷

Az Európa Tanács elvárja a tagállamoktól, hogy intézkedéseket tegyenek meg a túlszűfolttság csökkentése érdekében, ennek módját azonban a kormányzatokra bízva. A legjobb megoldás az új börtönök megépítése, de más alternatívák is lehetségesek.¹⁸

Európai Unió

Kifejezetten büntetés-végrehajtási tárgyú uniós jogforrások nem állnak még rendelkezésre, ugyanakkor a Bizottság elfogadott egy olyan jogalkotási programot, amely érinteni fogja a büntetés-végrehajtási területet is. A „Zöld könyv a büntetőjogi jogkövetkezményeknek az Európai Unióban történő egymáshoz való közelítéséről, kölcsönös elismeréséről, valamint kikényszerítéséről” (továbbiakban: Zöld könyv). Megjelenik a büntetőjogi szabályok egymáshoz való közelítésében, valamint a szabadság-megvonással járó büntetésekre és alternatív szankciókra figyelemmel az Európai Unión belüli kölcsönös elismerésre.¹⁹

A Zöld könyv a következőt fogalmazza meg „A büntetés-végrehajtás körülményeinek a tagállamok közötti egymással való összeegyeztethetősége elősegítené a személyek rehabilitálását ,

---

¹³ HARASZTI Margit Katalin: A kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód és büntetések tilalma az ENSZ és az Európa Tanács legfontosabb dokumentumaiban, valamint az állampolgári jogok országgyűlési biztosának tevékenységében, Acta Humana, 2008/3, 56.

¹⁴ Európa Tanács Rec (2006) 2. sz. ajánlása

¹⁵ Európai Börtön szabályok. Bv. Szakkönyvtár, Budapest, 1990.

¹⁶ NAGY Ferenc: *Európai kihívások, magyar válaszok a büntetőjog és a büntetés-végrehajtás területén*, Börtönügyi Szemle, 2003.1., 2. o.

¹⁷ NAGY im. 4. o.

¹⁸ Ld. a *Börtön szabályok 18. Szabályához fűzött magyarázatot*. – *Új európai börtön szabályok és magyarázatuk*. Összeáll. Vókó György, Budapest, Ügyészek Egyesülete, 2007.. 40-41. o.

¹⁹ SCHMEHL János (szerk.): *Korszakváltás a büntetés-végrehajtásban, Útmutató a 2013. évi CCXL. (BV.) törvény megismeréséhez*, A Büntetés-végrehajtási Tudományos Tanács, Börtönügyi tanulmányok, Budapest, 2015, 23. o.

azzal, hogy lehetővé tenné számukra büntetésüknek az elítélés helyétől eltérő tagállamban való letöltését.”

Európai Parlament határozatai

Az Európai Parlament (EP) határozatai nem kötelező erejű jogforrás, mindazonáltal 1998. december 17-én megfogalmazta elvárásait²⁰ az Európai Unión belüli fogvatartási körülményekről. Az EP hangsúlyozta, hogy „az Unió minden tagállama alaptörvényt dolgozzon ki a büntetés-végrehajtási intézetekről. Ennek alapján olyan keretet határoz meg, amely egyszerre szabályozza a belső jogi (anyag) rezsimet, és a külső jogi rezsimet, a kifogásolás jogát, továbbá a fogvatartottak kötelezettségeit, és olyan független ellenőrző szervet hoz létre, amelyhez a fogvatartottak fordulhatnak jogaik megsértése esetén.” Tehát egyértelművé tette, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek rendéért és az ott uralkodó életfeltételekért a kormányok tartoznak teljes felelősséggel.

Az Európai Parlament 2011. december 15-én a börtönkörülményekkel kapcsolatosan 21 pontban állást foglalt²¹. Kiemelték riasztó tényezőként, hogy bár a börtönkörülmények és a börtönrendszer a tagállamok hatáskörébe tartozik, de számos olyan hiányosság is párosul, amely alááshatja a büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködés hitelét.²² Hangsúlyozta a Bizottság által közölt²³ börtönök zsúfoltságát, a fogva tartott személyek számának emelkedését, a fogva tartott külföldi állampolgárok számának emelkedését, az előzetes letartóztatásban lévők magas számát, a mentális és pszichológiai zavarokkal küzdő fogvatartottakat és számos halálesetet és öngyilkosságot.²⁴ Az Emberi Jogok Európai Bíróság ítélkezési gyakorlata nem csak negatív kötelezettség ró ki a tagállamokra, hanem pozitív előírásaként fogalmazza meg, hogy biztosítani kell a börtönkörülmények összhangba álljanak az emberi méltósággal, és említett jogok megsértése esetén alapos és hatékony vizsgálatot elvégzésre kerüljön.²⁵

Az állásfoglalás G. pontjában felhívja a figyelmet arra, hogy szükséges új költségvetési tétel létrehozására, mert a tagállamok nem rendelkeznek elegendő pénzügyi forrással. Mindezen riasztó tények alapján, felhívják a tagállamokat, hogy sürgős intézkedéseket tegyenek meg a fogvatartottakat megillető alapvető jogok, különösen a veszélyeztetett személyek jogainak tiszteletben tartására és védelmére, valamint irányadóként alkalmazandó a fogvatartás vonatkozásában közös minimumszabályokat kell.²⁶ Elengedhetetlen a börtönlétesítmények fejlesztésének a támogatása, ebbe bele kell érteni a megfelelő műszaki felszerelést, a bővítendő területeket ezzel is javítva a fogvatartottak életkörülményeit.²⁷ Siettetni a tagállamokat a tekintetben,

---

²⁰ Határozat az Európai Unión belüli fogvatartási körülményekről. (Resolution on prison conditions in the European Union: improvements and alternative penalties.) (Átváltoztatások és helyettesítő büntetések). Börtönügyi Szemle, 1999/3. 9. o.

²¹ Börtönkörülmények az EU-ban - Az Európai Parlament 2011. december 15-i állásfoglalása az EU-n belüli börtönkörülményekről (2011/2897(RSP), Az Európai Unió Hivatalos Lapja 2013/C 168 E/11

²² 2011/2897(RSP) A. pont 3.

²³ Ezt az adatot a Bizottság közli a börtönkörülményekről szóló zöld könyvében (COM(2011)0327); további adatok állnak rendelkezésre a Tanácstól (Space 1): http://wp.unil.ch/space/files/2011/02/SPACE-1_2009_English2.pdf Letöltés: 2017.11.08.

(Space 2) http://wp.unil.ch/space/files/2011/02/Council-of-Europe_SPACE-II-2009-E.pdf Letöltés: 2017.11.08.

²⁴ A CPT-jelentések felhívják a figyelmet néhány fennmaradó súlyos problémára, közöttük a bánásmódra, a börtönlétesítmények alkalmatlanságára, a tevékenységekkel és az egészségügyi ellátással kapcsolatos hiányosságokra.

²⁵ 2011/2897(RSP) E. pont 4. o.

²⁶ 2011/2897(RSP) 1. pont 5. p.

²⁷ 2011/2897(RSP) 9. pont 6. o.

hogy a CPT bizottság által tett börtönlátogatások után megfogalmazott ajánlásokat hajtsák végre.²⁸

Az Európai Parlament 2017. október 5-ei ülésén újra asztalra került a büntetés-végrehajtási rendszerek és körülmények.²⁹ Továbbra is aggasztónak találják, hogy a fogvatartás méltatlan és embertelen körülmények továbbra is kitűnik az Európa Tanács kínzás megelőzésével foglalkozó bizottságok jelentéseiből.³⁰ Továbbra is uniós szintű probléma a börtönök zsúfoltsága, amelyet a tagállamok több mint harmada el is ismer.³¹ A túlzásfoltóság nem csak a börtönkörülmények minőségét sújtja, hanem hat a radikalizálódásra, a fogvatartottak egészségi állapotára, a büntetés-végrehajtási személyzet munkakörnyezetére, továbbá nehezíti az elítéltek átszállítását és kiadatását.³² A büntetés-végrehajtási szervezet állományát nem csak képeztetésre szorul, de állományukat is bővíteni kell, ez csak úgy érhető el, ha biztonságos munkakörülmények biztosítva vannak.³³ A börtönlétesítmények is átalakításra szorulnak, hiszen a legtöbbjük a XIX. században épült. Kéri a tagállamokat, hogy szánjanak pénzügyi forrásokat a börtönök átalakítására és modernizációjára, a megfelelő fogvatartási körülmények kialakítására. Differenciált fogvatartási szabályok segíthetik a visszaesés megelőzésére és segítheti a társadalomban történő visszailleszkedést.³⁴ Ehhez elengedhetetlen a büntetés-végrehajtási személyzet pszichológiai képzése és tanácsadás is, valamint a megfelelő díjazásban történő részesedés és a jó munkakörülmények. A dinamikus biztonság fontos szerepe van az eseti incidensek kezelésére.³⁵

Az Európai Parlament 2015/2062 (INI) a büntetés-végrehajtási rendszerekről és a börtönkörülményekről szóló jelentésében, melyet 2017. július 6-ai plenáris dokumentálnak indoklásában előadta „*Az előadó úgy véli, hogy nem halogatható tovább a valósággal való szembenézés. A tények makacs dolgok, és azt bizonyítják, hogy a „csak büntető” rendszerek nem hatékonyak, sőt kontraproduktívak.(...) Ne áltassuk magunkat! Nem létezik egyetlen jó megoldás, hanem több megoldás is*”³⁶

CPT legutóbbi látogatása Magyarországon

A CPT legutóbb 2015. október 21-27. között tett látogatást Magyarországon, az erről szóló jelentését 2016. március 7-11. közötti 89. ülésén fogadott el és 2016. november 3-án adta ki.³⁷ Legutóbbi látogatásának célja a szabadságuktól megfosztott külföldi állampolgárokkal szemben tanúsított elbánás, fogvatartási körülmények, valamint az erre vonatkozó garanciát átvizsgálása. A küldöttség nagyon elégedett volt a nemzeti hatóságok és felkeresett létesítmények alkalmazottok együttműködésével.

A külföldi fogvatartottak többsége arról nyilatkozott, hogy alapvetően megfelelő bánásmódban részesülnek. Különösen említést érdemes a nagyfai büntetés-végrehajtási intézetben 2015. október 23-ai esemény, amelynek során több külföldi fogvatartott, hogy kifejezze tiltakozását több helyiséget és berendezést megrongálva elbarrikádozták magukat. Több

²⁸ 2011/2897(RSP 13. pont 7. o.

²⁹ Az Európai Parlament 2017. október 5-i állásfoglalása a büntetés-végrehajtási rendszerekről és a börtönkörülményekről (2015/2062(INI))

³⁰ 2015/2062(INI))B. pont 3. o.

³¹ 2015/2062(INI)) D. pont 4. o.

³² 2015/2062(INI)) E-F. pont 4. o.

³³ 2015/2062(INI)) P-R. pont 5. o.

³⁴2015/2062(INI)) 6-8. pont 7. o.

³⁵ 2015/2062(INI)) 50-54. pont 13. o.

³⁶ A8-0251/2017-es számú Európai Parlament jelentése 2017, 19-20. o.

³⁷ CPT/ing (2016) 28 jelű dokumentum

külföldi fogvatartott arról számolt be, hogy a létesítményekben dolgozó rendőrtisztek és/vagy fegyveres őrök rossz fizikai bánásmódot, illetve szóbeli bántalmazást, tiszteletlen magatartást tanúsítottak. A rossz bánásmódot legtöbbször a rendőrök tanúsították letartóztatáskor, a rendőrségi létesítményekbe történő átszállításkor és/vagy későbbi rendőrségi kihallgatás során arcot vagy gyomortájt érő ütésben vagy gumibot használata során. Ebben részesültek olykor kísérő nélküli kiskorúak is. A szóbeli bántalmazás során trágárkodásra, szitkozódásra, gúnyolódásra és köpködésre is sor került.

Komoly aggodalmat jelent az az ideiglenes fogvatartási létesítmények tárgyi feltételei. Egy korábbi garázsépületben kisgyermekes édesanyákat és kísérő nélküli gyermekeket helyeztek el zsúfolt körülmények között nagy napon keresztül mozgás vagy zuhanyozási lehetőség nélkül. A bevándorlási és menekültügyi őrizetek tárgyi feltételei eltérőek voltak, azonban általánosságban megállapítható, hogy kielégítő körülmények voltak kialakítva, de javításra szorulnak.³⁸ A menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény (továbbiakban Met.) rendelkezéseire és a menekültügyi őrzött befogadó központot (továbbiakban: MÖBK) munkáját emelte ki. Cáfolta, hogy a rendőrök és fegyveres biztonsági őrök aránytalanul használják a kényszerítő erejüket, hiszen a szolgálat megkezdését megelőző igazításon a parancsnokok felhívják a figyelmüket a jogszabályhelyek fokozott betartására, mellőzzék az embertelen, megalázó bánásmódot, valamint tartózkodjanak az ilyen magatartástól is.³⁹ Kihangsúlyozták a 2015. október 23-ai eseményekkel kapcsolatban a bv. szervezet személyi állománya részéről egyáltalán nem történt jogsértés, egyáltalán nem tapasztaltak ilyet, és egyáltalán nem született panasz az őrizeteseik részéről. Elutasítják az erre vonatkozó CPT ajánlásokat. A zsúfoltság ideiglenes volt, hiszen nagyszámú migráns érkezett az országba. A tömeges bevándorlás válsághelyzetet teremtett, amely elkerülhetetlen volt. A jelentés 41. pontjára reagálva, az őrizeteseik nem becsülik meg kellőképpen a kialakított környezetüket, szándékosan rongálják az elhelyezési tárgyakat és az értelmes elfoglaltságot biztosító eszközöket is.

CPT annak ellenére, hogy tudomásul veszi a magyar hatóságok tájékoztatást, aggodalmát fejezte ki, hogy a nagyfai eseményeken történt állítólagos bántalmazásokat független, alapos és azonnali vizsgálatokat csaknem két hónappal sem került sor. Ekképpen a CPT részletesebb indokolást és tájékoztatást kér az eseményekkel kapcsolatosan megtett intézkedésekről, a vizsgálatok eredményeiről.⁴⁰

Fontos hangsúlyozni, hogy a CPT nincs arra jogosultsága, hogy szembesítse az különböző véleményeket, pusztán vizsgálódhat. Ajánlásokat tesz bizonyos intézkedések megtétele végett, hogy a fogvatartásban lévők bánásmódja elfogadhatóbbá váljon.

Ügyészség törvényességi felügyelet beszámolóik alapján

Hazánkban Az Európai Börtön szabályokban megfogalmazott „független ellenőrző szerv” feladatait az Ügyészség végzi el. Mintaszerű megoldás az európai tükrében.⁴¹ A fogvatartott kérelemmel, panasszal fordulhat a törvényben meghirdetett nemzetközi egyezményben elismert

³⁸ CPT/ing (2016) 28 jelű dokumentum 6-7. o.

³⁹ CPT/Inf (2016) 28. dokumentum 4. o.

⁴⁰ CPT/Inf (2016) 28. A magyar hatóságok észrevételei az Európa Tanács Kínzás és Embertelen vagy Megalázó Bánásmód vagy Büntetés Megelőzésére Létrehozott Európai Bizottsága (CPT) 2015. október 21-27. között Magyarországon tett látogatása nyomán a Magyar Kormány számára készített jelentéssel kapcsolatban

⁴¹ PALLO József: *Modernizációs csomópontok „de lege ferenda” a magyar büntetés-végrehajtási jogban*, <http://www.unimiskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Pallo%20J%F3zsef.pdf> Letöltés: 2017.11.08.

erre hatáskörrel felruházott nemzetközi jogvédő szervezethez, és közvetlenül panaszt nyújthat be a törvényességi felügyeletet ellátó ügyészhez, kérheti az ügyész általi meghallgatást.⁴² A bv. ügyész folyamatosan tart meghallgatást a fogvatartottak számára, akár szűrőpróbaszerűen is, és emellett intézi a folyamatosan beérkező panaszokat, kérelmeket, bejelentéseket.

Ügyészek főbb feladatai a törvényességi felügyelete során

A bv. ügyész írásban vagy szóban, a büntetés-végrehajtási intézet dolgozója vagy rendőr ellen tett panaszokat jegyzőkönyvbe rögzíti, megteszi a szükséges intézkedéseket, nyomon követi az ügyet a befejezéséig. Amennyiben alaptalannak érzi az előadottakat, elutasítja megindokolva állásfoglalását. A kérelmező felülvizsgálat érdekében, az állásfoglalás kézbesítésétől 8 napon belül panaszt jelenthet be az eljáró bv. ügyész ellen. A felülvizsgálat érdekében tett panaszt a felettes ügyészség bírálja el, ennek eredményéről, illetőleg tett intézkedésről tájékoztatja a kérelmezőt.

A kérelmek, panaszok zömét általában már a helyszínen, a fogva tartó intézetben elintézik. A legtöbb kérelem a más bv. intézetbe történő elszállítás, a legtöbb panasz az elhelyezési körülményekkel kapcsolatos, a bejelentések és feljelentések a bánásmódot tartalmazták.⁴³

A bv. ügyészek tapasztalatai közül megemlítendő a napi séta elmaradását. A jogszabályban előírt egy órányi szabad levegőn való tartózkodást egyes rendőrkapitányságokon egyáltalán nem, vagy 15 perc időtartamban biztosították.⁴⁴

Egy másik rendőrkapitányságon, fogdavitizsgálat során a letartóztatott panaszolta, hogy letartóztatása előtt erős gyomorrontása volt, az orvosa receptet is írt ki számára, de a rendőrség nem váltotta ki számára, arra hivatkozva, hogy a rendőrségnek nincs költségkerete, a fogvatartottnak pedig nem volt letéti pénze.⁴⁵

Más meghallgatásokon a fogvatartottak az előadott panaszaikban kifogásoltak az ellenük folyamatban lévő büntetőeljárást, a sérelmezett hatósági döntéseket,⁴⁶ biztonsági csoportba való elhelyezésüket. A fogvatartottak sérelmezték az élelmezést, az egészségügyi ellátást,⁴⁷ a kapcsolattartás engedélyezésének adminisztrációs hibáit, a dohányos fogvatartottak a passzív dohányzó fogvatartottak közös elhelyezkedését,⁴⁸ kevés esetben a bántalmazást, a megalázó hangnemet és sértő kifejezéseket.

---

⁴² A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény 10. §) bekezdés

⁴³ VÓKÓ György: A büntetés-végrehajtás ügyészi törvényességi felügyelete és jogvédelme, In.: Polt Péter – Varga Zs. András: Az ügyészek nagy kézi könyve, Complex Kiadó, Budapest – Pécs, 2013, 1101-1102. o.

⁴⁴ VÓKÓ (2013) im. 1051. o.

⁴⁵ Ma már nem hatályos 19/1995. (XII. 13.) BM rendelet 22. § (2) bekezdés a) pontja szerint intézkedett a megyei főügyészség

⁴⁶ Az EJEB Kokavec kontra Magyarország 27312/95. számú 1999. április 20-án elfogadhatósági határozata, hogyha a fogvatartott nem él a panaszjogával, bár sérelmezését előadja, míg nem meríti ki a hazai jogorvoslást. Az előzetes letartóztatása során a fogvatartott kapcsolattartásának korlátozásának kivizsgálását kérte a Bíróságtól. A Bíróság megállapította, hogy az élettársal való kapcsolattartása megtöltése indokolt volt, az összejárás elkerülése végett. A kérelmező továbbá sérelmezte fogva tartási körülményeit, de sem a börtönigazgatóságnál, sem az ügyészségnél panaszt nem nyújtott be.

⁴⁷ Példaként említendő az EJEB Gorodnichev v. Russia application no. 52058/99. 2007. május 24-ei döntését, amely megállapította az embertelen és megalázó bánásmód tilalmát. A kérelmező tbc betegségben szenvedett, de a kórházban több hónapon keresztül nem kapott megfelelő orvosi kezelést. A nyilvános tárgyaláson az elítéltet megbilincselve állították elő. A bíróság úgy ítélte meg, hogy a korlátozó intézkedés indokoltságát és arányosságát nem tudták kellően megindokolni a nemzeti hatóságok.

⁴⁸ EJEB a Florea v., Romania no. 37186/03, 2010. szeptember 14-én a passzív dohányzással kapcsolatos ügyben az elítélt, aki többféle betegségben is szenvedett, három éven keresztül napi 23 órára össze volt zárva egy zárkában

A nem megfelelő hangnem használata miatt tett panasz sok esetben nehéz bizonyítani, tanúk hiányában, szinte lehetetlen. Sokszor merül fel nehézségként, hogy a panaszosok nem jelölik meg az elkövetés helyét, sem a cselekmény időpontját, és előfordul, hogy az elkövetőt jellemzésekkel körül írják, vagy nem nevezik meg. Azonban az ilyen panaszok gyakoribbá váltak, vagy a panaszok visszatérően ugyanazon a személy ellen irányultak, az eljáró bv. ügyész jelezte a jelenséget a fogva tartó intézet vezetőjének. Az ismertetett esetekben a bv. ügyész felhívja a figyelmét a személyi állománynak, hogy tartózkodjon a gúny- és becenevek használatától.⁴⁹

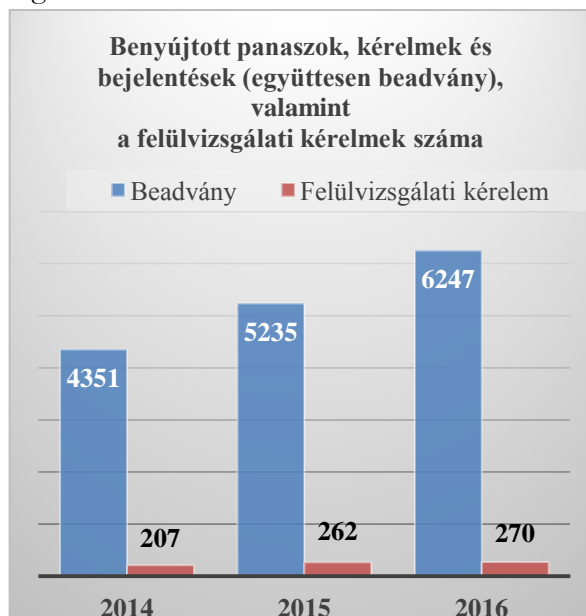
Az ügyészi meghallgatásokon résztvevő, szinte már „törzsvendégnek” számító fogvatartottak, ugyanazt a panaszt adják elő, csekély változatossággal, hiába is történt meg az esetleges más bv. intézetbe történő elhelyezésük. Becslések szerint az előadott panaszokat ugyanaz a néhány tucat fogvatartott adja elő. Azonban a megszállott perlekedők kezelése is körültekintést kíván, mert olykor az önellentmondásos elbeszélések között is felmerülhet a jogos érdeksérelem.

Nem ritkán fordul elő az sem, hogy a fogvatartottak manipulálni próbálják kérelmükkel a fogva tartó hatóságokat, abban reménykedve, hogy kérelmének ténye miatt előnyös helyzetet teremt a felügyelőkkal szemben. Azonban a legtöbbször ezeket a kérelmeket visszavonják arra való hivatkozással, hogy már tárgyalanná vált az előterjesztésük.⁵⁰

Gyakori kérdésként merült fel a fogvatartottak részéről a perújítás, felülvizsgálati indítvány és a feltételes szabadságra bocsátással feltételek és a biztosított jogaikkal kapcsolatban.

2014 és 2016. közötti időszak rövid összevetése

Szemléltetőábra a 2014 és 2017 között ügyészség részére benyújtott panaszok, kérelmek és bejelentések összesített számaival összevetve az elutasított beadványok ellen benyújtott felülvizsgálati számokkal:

dohányosokkal, és olyan börtönkórházban, betegszobában ápolták, ahol az orvos javaslata ellenére is dohányoztak. Az EJEB elfogadta a passzív dohányosok elkülönítését a dohányzókkal szemben.

⁴⁹ SZÉKELY István János: *A fogvatartottakkal való bánásmód törvényessége*, Börtönügyi Szemle 2011. 3, 23. o.

⁵⁰ KÖRMENDY András: *Módszertani szempontok a fogvatartottak bv. ügyészi meghallgatásának gyakorlatában*, Ügyészek Lapja, 2013/6., 156-157. o.

A Legfőbb Ügyészség 2014-ben 4.351 beadvány (panasz, kérelem, kérelem és bejelentések) került bebenyújtásra 2013-as adatokhoz képest (3.303 beadvány) 31,7%-os növekedés tudható be. A főügyészségek büntetés-végrehajtási tárgyú panaszt, kérelmet, illetőleg bejelentést elutasító állásfoglalásai ellen csak 207 felülvizsgálati kérelem érkezett be a Legfőbb Ügyészség Büntetés-végrehajtási Törvényességi Felügyeleti és Jogvédelmi Önálló Osztályára. A benyújtott felülvizsgálati kérelemnek csak 12,5%-ban adott helyt.⁵¹ A feltárt jogszabálysértések közül említendő az örök a fogvatartottak ágyneműjét nem cserélték ki az előírt gyakorisággal, a fogvatartottak leveleit a bv. intézetből késedelmesen továbbították, a zárkákban kialakított mellékhelyiségeket nem különítették el megfelelően a zárka többi részétől, nemdohányzó fogvatartottakat dohányzó fogvatartottakkal együtt helyezték el, és az elkülönítésére vonatkozó szabályokat nem tartották be. A különböző hiányosságok és a törvényt sértő bánásmód megsértette a fogvatartottak emberi méltóságát.⁵²

A 2015. január 1-jén hatályba lépett büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2003. évi CCXL. törvény, valamint az ahhoz kapcsolódó végrehajtási rendeletek nagymértékben megváltoztatták a jogszabályi környezetet. Számos megoldandó feladatot generált a büntetés-végrehajtási szervezet részére. A beérkezett panaszok, kérelmek és bejelentések száma 2015-ben 5.235 érkezett be, ami 20,3%-os növekedést jelent 2014-hez képest. Az esetek 14 %-ában került helyt adó döntésre.⁵³ Legfőbb Ügyészség illetékes Osztályára A főügyészségek a büntetés-végrehajtási tárgyú panaszok, kérelmek és bejelentések elutasító állásfoglalásai ellen 262 felülvizsgálati kérelem érkezett, melyek közül csak 15,3%-ában volt helytálló a bejelentett panasz tartalma.

A hirtelen megjelenő nagytömegű, illegális migráció többletfeladatot jelentett a főügyészségek számára. Főképpen érintett terület volt Csongrád, Bács-Kiskun, Fejér, Vas, Nógrád, Pest, Komárom-Esztergom és Szabolcs-Szatmár-Bereg. Nagy problémát jelent a túlszűfolttság, és a 2014-ben feltárt hiányosságok továbbra is fennállnak. Több intézetben előfordult, hogy a korábban közösségi célokra használt helyiségeket átalakították zárkákba a zsűfolttság miatt.⁵⁴ Szakmai közhelynek számít⁵⁵ az a megállapítás, hogy országos átlagban a telítettségi mutató meghaladta az intézetek normál befogadóképességét.

Az említetteken kívül a vizsgálatok során megállapították, hogy az örök emberi méltóságot sértő kifejezéseket használnak a fogvatartottakkal szemben, illetve letegezik őket. A fogvatartottak fegyelmezése szükségképpen, de egyáltalán nem lehet büntető jellegű.⁵⁶

A fogvatartottak leveleit késedelmesen továbbítják a bv. intézetből, a fogvatartottak elhelyezésére szolgáló zárkákban jogszabályban elvárt berendezési és felszerelési tárgyakat nem biztosították, illetve a zárkákban kialakított mellékhelyiség nem került elkülönítésre, valamint a fogvatartottal elkülönítése vonatkozó szabályokat nem tartják be. Az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetre (IMEI) kiterjedő vizsgálat során azt állapították meg, hogy a

⁵¹ A legfőbb ügyész B/4680. számú országgyűlési beszámolója az ügyészség 2014. évi tevékenységéről 35. o.

⁵² A legfőbb ügyész B/4680. számú országgyűlési beszámolója az ügyészség 2014. évi tevékenységéről 37-38. o.

⁵³ A legfőbb ügyész B/11709 38 számú országgyűlési beszámolója az ügyészség 2015. évi tevékenységéről 38. o.

⁵⁴ PACSEK im. 20. o.

⁵⁵ Lásd pl. – egyebek között – SZÚCS András: *Helyzetkép a fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmód törvényességéről*, Börtönügyi Szemle, 2007./3. 79. o.

⁵⁶ JUHÁSZ Zsuzsanna: *A hazai büntetés-végrehajtási jog és az Európai Börtön szabályok ajánlásai*, Acta juridica et politica (Tom. 62. fasc. 9.), Acta Universitatis Szegediensis, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tudományos bizottsága, 2002. 13. o.

körtermekben lévő ágyak és nyílászárók előregedtek, nyikorognak, rozsdásak, a fürdőhelyiségek és ablakai javításra szorulnak.

A legfőbb ügyési 2016. évi országgyűlési beszámolóban⁵⁷ 6427 panasz, kérelem és bejelentés érkezett az ügyészekhez, ez 2015-ös évhez képest 22,7 %-os növekedést jelent. Az esetek csak 13,7%-a helyt adó döntéssel zárult. A főügyészségek elutasító állásfoglalásaikkal szemben 270 felülvizsgálati kérelem érkezett be a Legfőbb Ügyészségre. Az ügyek 14,4%-ában adott helyt a Legfőbb Ügyészség a bejelentett jogorvoslati kérelemnek. 2015-ben is a túlsúlyfolságot jelölte meg a legnagyobb problémának és emellett a rovarfertőzöttséget, ez 2016-os beszámolójában sem tér el, azonban kiegészíti a fürdőhelyiségek leromlott állapotát. Felhívással éltek a parancsnokokkal szemben a bv. ügyészek. A bv. intézetben elvégzett vizsgálatok igazolták, hogy számos esetben a jogszabályban előírt mozgástér nem volt biztosított a fogvatartottak részére. A célra kialakított zárkák nem teremtették meg a nyitott ajtós rezsím megvalósuljon. Összességében az állapítható meg, hogy a kriminológiai és biztonsági szempontok uralkodnak a hazai mai klasszifikációs rendszerben, a kezelési nézőpontok érvényesítése másodlagosak.⁵⁸

A Büntetés-végrehajtási Központi Kórházban szűrőpróbaszerűen kiválasztott körtermekben is a túlsúlyfolság volt tapasztalható. Az ügyési felhívás útján a Kórház igazgatója intézkedéseket végzett, avégett, hogy a hiányosságokat és a túlsúlyfolságot megszüntesse.⁵⁹

Figyelemmel a túlsúlyfolság körében döntött strasbourgi jogesetekben kelet-európai államokat érintettek, és minden esetben elmarasztaló ítélet született.⁶⁰

Összegzés

Tanulmányom tömören foglalja össze a jogsértő fogvatartás során okozott alapvető jogok sérelmeket, és csak bizonyos szegmenseket érintve, aktuális friss felméréseket, beszámolókra és intézkedésekre épül.

Ez a néhány kivett tortaszelet is, jól visszatükrözi, hogy az utóbbi években nemzetközi és hazai szinten is vannak lépések arra nézve, hogy a társadalom hozzáállása a fogvatartottakhoz megváltozzon. Arra is jó és követendő példa, hogy a fogvatartott a rácson túli világtól tartó félelmének, és/vagy a bűnös úton történő nyereszkedésének leküzdésére, és alapvető jogainak védelmére rengeteg követendő intézkedés született meg. A feltárt nehézségek, többek között az egészségügyi felszerelés, berendezkedés, egyéb tárgyi felszerelések hiánya, a zárkák mérete, a túlsúlyfolság túl, számos börtönön kívüli dolog is közrejátszik a jelenlegi börtönök fizikális állapotára és vezetésének korlátaira.

Nem szabad azért arról megfeledkezni sem, hogy nagyon sokáig a fogvatartási körülményekkel kapcsolatos horderejű fellépés nagyon későn jelent meg, és későn tudott érvényesülni is. Az idő előre haladtával már nem csak a zárkák és a „zárkákban való túlélés” határozza meg a rossz fogvatartási körülmények szükségképpen javulását, fejlesztését, hanem a

⁵⁷ A legfőbb ügyész B/17351 számú országgyűlési beszámolója az ügyészség 2016. évi tevékenységéről

⁵⁸ GARAMI Lajos: *A klasszifikáció*. In: Borbíró Andrea – Kiss Anna – Velez Edit – Garami Lajos (szerk.): *A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve* –II. kötet, Fresh Art Design Kft., 2009, 287. o. http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/tamop_tk_2_aldseg+reintegr.pdf

⁵⁹ A legfőbb ügyész B/17351 számú országgyűlési beszámolója az ügyészség 2016. évi tevékenységéről 36-39. o.

⁶⁰ PALLO im 16. o.

börtön személyzet által vállalt munkateherbírást, képzésüket, munkamoráljukat és a börtönrezsimit is érinti. Egyre nagyobb sajtónyilvánosságot is kap számos ezzel összefüggő eset.

A CPT hazánkban tett 1996-os látogatása során már akkor is kiderült, hogy az akkori magyar jogi szabályozás európai színvonalú volt. Az akkor kialakult hibás gyakorlat elsődleges oka a forráshiány volt.⁶¹ A rendelkezésre álló szűkös erőforrás nem teremti meg a börtönmodernizáció gyors végrehajtását. Nem mondható el, hogy a hazai gyakorlat nem kísérte figyelemmel a büntetés-végrehajtásra vonatkozó korszerű előírásokat, azonban a büntetés-végrehajtás egyes pontjai megrekedtek.

A pozitív irányú fejlődéshez tagadhatatlan, hogy olyan lényegi lépésekre van szükség, amelyhez elengedhetetlen, mint például a megfelelő létszámú, kellő szakmai tudással rendelkező, gyakorlattal és tapasztalattal rendelkező személyi állomány, infrastrukturális és pénzügyi háttér megteremtése. Egyetértek azzal a fejlesztési csomóponttal, mint az aktív együttgondolkodást és közös munkát büntetés-végrehajtási rendszerek fejlesztésének sikeressége érdekében.⁶² Ennek érdekében 2016-ban nemzetgazdaságilag kiemelt üggyé vált a börtönépítési (férőhelybővítési) program. A kormány 2016-ban 1243,1 millió, 2017-ben 30 390,6 millió, 2018. évben 51 348,9 millió, 2019. évben 19 921,4 millió forintot, vagyis összesen több mint százmilliárd forintot szán.⁶³

Jelenleg a magyar börtönviszonyok és a börtönvezetése fordulóponthoz jutott. A tisztességes és hatékony panaszmechanizmushoz való hozzáférés olyan alapvető jog, amelynek gyakorlati szempontból is alapköve a büntetés-végrehajtási intézet rendjének fenntartásának. Ha ez jól működik, akkor igazolja, és megmagyarázza a büntetés-végrehajtási döntéseket, amely lehetőséget teremt, és segíti a fogvatartott részvételét a bv. intézet életében.⁶⁴

Hosszú idő kell ahhoz, hogy a friss jogszabályozás – figyelemmel a Bv. törvény alapvető jogok sérelme iránt beadott panaszok és kártalanítási igények eljárására, feltételrendszerére és azok láncolatára és későbbi esetleges módosításaira – minden szinten beépüljön gyakorlatba, amely jövőben fog segíti elérni a kívánt börtönviszonyok kialakítását.

Summary

The treatment of detainees was always a sensitive point for punishment. Historical aspirations are ongoing, but they were not obliged to comply or were so impeccable that their implementation was not possible. Among other things, different prison systems of different states, their various conceptual definitions and the aims of reaching different criminal policy goals have not yet formed a common practice for developing detainees' treatment practices and remedying the fundamental rights of detainees. The changed social image, the changed criminal concept, is the resocialization of the detainees, which is due to the penitentiary institution's benefits for training,

---

⁶¹ NYIKOS Eszter: *Helyünk Európában, Magyar börtönvilág a CPT adatainak tükrében*, Börtönügyi Szemle, 1999/18. 1. 55. o.

⁶² PALLO József – TÖRŐCSIK Balázs: *A magyar büntetés-végrehajtás szabályozásai környezete az európai elvárások tükrében (2. rész)*, Börtönügyi Szemle, 2011/3, 12. o.

⁶³ a büntetés-végrehajtási intézetek férőhely-bővítéséhez szükséges források biztosításáról szóló 1125/2016. (III. 10.) Korm. határozat

⁶⁴ D. VAN ZYL SMIT – S. SNACKEN: *Principles of European Prison Law and Policy*, Oxford University Press, Oxford, 2009. 305. o.

self-development and good behavior. The handling and treatment of detainees as human beings should be reflected in detention conditions. There are still a lot of criticisms about the detention conditions, both social and criminal.

My treatise summarizes the breaches of fundamental rights caused by unlawful detention, and only addresses specific segments, up-to-date fresh assessments, reports, and actions. I briefly analyze the principles and recommendations of the Human Rights Universal Declaration, Civil and Political Rights in the International Covenant, Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, European Convention on Human Rights, European Prison Rules and the European Parliament's resolutions.

I will detail the experiences of the CPT in Hungary and the reaction of the Hungarian authority to our country. I have examined the increase in complaints, requests and announcements concerning the detention conditions received between 2014 and 2016 through the parliamentary reports of the General Prosecutor's Office and the detention conditions in question.

ADÓJELLEGŰ ÁLLAMI TÁMOGATÁSOK - A MAGYAR REKLÁMADÓ ÉS AZ UNIÓS JOG

A tagállami adójogszabályok az elmúlt néhány évben az uniós intézmények, különösen az Európai Bizottság célkeresztjébe kerültek. Egyre inkább úgy tűnik, hogy hiábavaló a szuverenitásra, illetve a hatáskörtúllépésre hivatkozni. Vajon ezentúl az Európai Bizottság minden további nélkül vizsgálhatja a tagállami adópolitikát tiltott állami támogatást feltételezve? Vagy ezzel szemben azoknak van igazuk, akik azt hangoztatják, hogy a Testület átlépte a "vörös vonalat"? A fentieknek fokozott jelentőségük van mivel a témának magyar vonatkozása is van. Ugyanis alighogy a Parlament elfogadta, a Bizottság rögtön lecsapott a jogszabályra. Tanulmányomban többek között ezekre a kérdésekre is keresem a választ. Azonban már a legelején érdemes leszögeznünk: az európai integráció fejlődésével az uniós jog olyan területekre is behatolhat, amit korábban a tagállamok a szuverenitásuk egyértelmű megsértésének tekintettek. Mindezek fényében kell az elemzést megkezdenünk.

Az állami támogatások az uniós versenyjog alappilléret képezik. Az Unió kezdetektől fogva elkötelezte magát az indokolatlan támogatások visszaszorítására. Az EUMSZ 107(1) cikke szerint *a belső piaccal összeegyeztethetetlen a tagállamok által vagy állami forrásból bármilyen formában nyújtott olyan támogatás, amely bizonyos vállalkozásoknak vagy bizonyos áruk termelésének előnyben részesítése által torzítja a versenyt, vagy azszal fenyeget, amennyiben ez érinti a tagállamok közötti kereskedelmet.* E szabály alól az uniós jog csak szűk körben enged kivételt, úgymint a természeti csapások vagy a fejletlen régiók felzárkóztatásának elősegítését célzó támogatások esetében. Ugyanakkor az Európai Bizottság folyamatosan figyeli az ilyen programokat, s szükség esetén javaslatokat tesz (EUMSZ 108. cikk). Ez egyértelműen azt jelzi, hogy az EU-ban a belső piac integritása felülírja a nemzetállami érdekeket, amelyek sokszor hajlamosak a protekcionizmus csapdájába esni. Ami nem véletlen, hiszen rendszerint az adott kormányok határozzák meg, hogy a gazdaság mely területe szorul támogatásra, mivel a fejlesztéspolitika a tagállamok számára kulcsfontosságú. Azonban számos esetben előfordul, hogy nem veszik figyelembe a verseny torzítását. Másrészt a szakirodalom kiemeli, hogy egyéb negatív következményei is vannak az ilyen „öncélú” lépéseknek pl: kevésbé versenyképes piac alakul ki, a lobbysoportok befolyása megnő, valamint a cégek innováció iránti hajlandósága is csökkenhet (a csődközeli vállalatokat úgysis kimentik)¹. Éppen ezért az EU-ban a tagállamok gazdaságpolitikáját keretek közé kell szorítani, s csak piaci hiányosságok esetén lehet élni ezzel az eszközzel. Mindezek alapján azonban továbbra sem érthető, hogy a Bizottság hogyan igazolhatja az adók területén a fellépést, mivel az teher, s nem előny². Ahhoz, hogy feloldjuk a látszólagos ellentétet, szükséges az alapoknál megkezdeni a vizsgálódást.

Elsőként célszerű kiindulnunk az adó fogalmából. Hasonlóan más területekhez, itt is több meghatározás alakult ki. Az általános jellemzőkre fókuszálva megállapítható, hogy az állam

---

* dr. Wágner Tamás Zoltán, harmadéves doktorandusz, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Doktori Iskola, témavezető: Dr. Szilágyi Pál Béla egyetemi docens, wagnertomi@freemail.hu.

¹ WÁGNER Tamás: A bányajáradékok és a szelektivitás kritériuma, avagy a MOL állami támogatásának ügye. Pázmány Law Working Papers 2017/15. http://plwp.eu/files/2017-15_Wagner.pdf (2017.10.23.); 2-4.o.

² Phedon NICOLAIDES - Antonis METAXAS: Assymetric Tax Measures and EU State Aid Law. http://www.stateaid.gr/images/estal_2014_01-013_Article_Nicolaidis_Metaxas.pdf ; 52.o.

egyoldalúan veti ki, forgalomhoz vagy jövedelemhez kapcsolódik, a jogi szabályozás anyagi és eljárási szabályokból tevődik össze, továbbá kötelező és nincs közvetlen ellenszolgáltatás³. Ezzel szemben más aspektusaira világít rá az államháztartástani megközelítés, mely a közpénzügyi újraelosztási rendszer legfontosabb elemének tekinti. Eszerint olyan jogszabályon alapuló fizetési kötelezettség, amely az adóalanyok tulajdoni korlátozásának segítségével, közvetlen ellenszolgáltatás nélkül, akár kényszerrel is behajtható és az állam működésének fedezetét biztosítja törvényben meghatározott módon⁴. Végezetül kik kell emelni, hogy az állami támogatások szempontjából kiterjesztő értelmezést kell alkalmazni: minden állami főhatalom után beszedett adó, illeték, díj, illetve járulék is idetartozik⁵.

Az adópolitika tehát alapvetően a nemzeti szuverenitáshoz tartozik: ez képezi az egyik legfontosabb eszközt az állam gazdaságpolitikájának meghatározásában⁶. Továbbá a modern állami működés alapfeltételeit is jelenti, hiszen ennek segítségével tudja a kormányzat az állampolgárok számára a közszolgáltatásokat, a jogbiztonságot, illetve a kiszámítható életkörülményeket biztosítani. Éppen ezért hiába nincs közvetlen ellenszolgáltatás, azonban közvetett formában, a társadalom szintjén ennek ellenére meg kell valósulnia. Ellenkező esetben ugyanis az állampolgárok azt érezhetik, hogy „feleslegesen” adóznak, ami idővel kihathat az adófizetési hajlandóságra is.⁷

Összefoglalva, az adónak 3 gazdasági feladata van:

- biztosítaniuk kell az állami kiadások fedezetének, ezáltal az államháztartás egyensúlyának és az állami rendszerek működésének fenntartását
- alkalmas eszközt jelentenek a piaci szereplők magatartásának befolyásolására, szükség esetén szankcionálására pl: adók megemelésével
- fontos szerepet játszanak a jövedelmek újraelosztásában is⁸

Míndezek alapján látszólag úgy tűnik, hogy az országok szabad kezet kaptak adópolitikájuk meghatározására. Ezzel a feltételezéssel szemben azonban számos érv hozható fel, mely egyértelműen jelzi, hogy e téren is egyre inkább korlátozva vannak az államok. Elsőként érdemes megemlíteni azt a nyilvánvaló tényt, hogy az adózás nem köthető állampolgári státuszhoz, vagyis az adóalanyiságot nem az állampolgárság keletkezteti⁹. Ez könnyen belátható, hiszen gondoljunk csak bele mi lenne, ha ez az elv érvényesülne: a külföldi nagyvállalatok mindenhol adómentességet élveznének, melynek következtében a fogadó államok és a származási országok is óriási adóbevételektől esnének el. Ugyanis mindenki, aki tehetné, külföldre helyezné a székhelyét. Ez pedig ilyen formában megvalósíthatatlan lenne. Másrészt szintén korlátozzák a jogalkotót az

³HALUSTYIK Anna: *Pénzügyi jog I.* Szent István Társulat, Budapest, 2006; 25.o.

⁴Dr. SZILOVICS Csaba: Adójogi ismeretek. <http://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/15959/szilovics-csaba-adojogi-ismeretek-pecs-2016-kezirat.pdf?sequence=1> (2017. 10. 23.); 15.o.

⁵GYÜRKÉS Anita: Az uniós állami támogatási szabályok alkalmazása az adóintézkedések területén – Az Európai Bíróság esetjogának tükrében. *Állami Támogatások Joga* 17 (2013/1) 3–43. http://epa.oszk.hu/02400/02450/00017/pdf/EPA02450_ATJ_2013_1_03-43.pdf (2017.11.02.); 8.o.

⁶Dr. BÉKÉS Balázs: A közvetlen adózás az Európai Unióban. *PhD értekezés, PPKE JAK Doktori Iskola.* Budapest, 2012. március.

<https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/B%C3%A9k%C3%A9s%20Bal%C3%A1zs%20PHD%20dolgozat.pdf> (2017. 10.19.); 17.o.

⁷Dr. SZILOVICS: im. 14-15.o.

⁸Adózási ismeretek és bankválasztás. http://www.mva.hu/ugyfelkapcsolat/vt_kozep_mo/3_Adozas_bankvalasztas_banklista_korr.pdf (2017.10.20.); 5.o.

⁹Dr. SZILOVICS: im. 16.o.

ún. adóztatási alapelvek, illetve a nemzetközi és uniós adójogi szabályok is. A jogirodalomban számos módon csoportosítják ezeket, tanulmányunk szempontjából az alkotmányos alapelveknek van relevanciájuk, melyek a következők:

- általánosság
- egyenlőség
- arányosság
- kényszerelv¹⁰

Ezzel kapcsolatban hangsúlyoznunk kell, hogy kiemelt jelentősége van annak, hogy a jogalkotó hogyan határozza meg az adó mértékét. A legáltalánosabb módszer a százalékos adókulcsok alkalmazása, mely alapján progresszív, degresszív és lineáris adóról beszélhetünk. Előbbi tekintetében a jövedelem növekedésével együtt nő az elvonás mértéke, mely lehet egyenletes és lépcsőzetes. Az ilyen típusú adózás további jellemzője, hogy az egyes jövedelemcsoportok eltérő adósávba kerülnek, s minél nagyobb jövedelemről van szó, annál magasabb adókulcs vonatkozik rá. Ezzel szemben a lineáris adóknál arányos adózással élnek, míg a degresszív esetén éppen fordított a helyzet: a jövedelem növekedésével csökken a fizetendő adó mértéke¹¹.

Ennek alapján láthatjuk, hogy az államok számtalan megoldás közül választhatnak, tekintetbe véve a gazdasági helyzetet, az adózási szokásokat, illetve az esetleges nemzetközi kötelezettségeket. Azonban, ha a fentieket összevetjük az alkotmányos alapelvekkel, akkor megállapíthatjuk, hogy azokat szűken értelmezve csak az egykulcsos adók alkalmazhatóak. Ezzel szemben az államok gyakran vezetnek be progresszív adókat, érvelve a társadalmi igazságosság, az igazságos közteherviselés eszméjével. Ugyanakkor ezek mögött igen sok esetben megjelenik egy mögöttes cél, mely a hazai adóalanyoknak a külföldiek szembeni versenyelőnyének megteremtésében érhető tetten.

Az Európai Gazdasági Közösség, majd az Európai Unió létrejöttével új, sajátos helyzet alakult ki: a tagállamok fokozatosan egyre több hatáskörrel ruházzák fel az uniós intézményeket, amelyek az uniós jog alkalmazhatóságát lényegesen kiterjesztik. Hasonló folyamatokat figyelhetünk meg az adópolitika esetében is. Itt azonban már rögtön az elején egy furcsasággal találkozunk: nem létezik európai adó. Jelen pillanatban az Unió ilyen jellegű bevételei a tagállami forgalmi adók bizonyos százalékából, a vámbevételekből és a mezőgazdasági kivetésekből származik¹². Emellett továbbra sem beszélhetünk uniós adóhatóságról sem, mivel „szövetségi” szintű adórendszer sincs¹³. A legfontosabb cél ugyanis a termékek és a szolgáltatások Közösségen belüli mozgásának, a belső piac integritásának a biztosítása. Ennek érdekében az EUMSZ 110-113. cikkei többek között előírják, hogy a tagállamoknak tartózkodniuk kell a diszkriminatív vagy protekcionista adók bevezetésétől. Ugyanakkor ez a terület nem kerül uniós hatáskörbe. Mindez nem véletlen, hisz ahogy az előbb is láthattuk, a kérdést továbbra is érzékenyen kezelik a nemzeti kormányok.

Éppen ezért főszabály szerint az adószuverenitás elve érvényesül, az Unió az adóharmonizáció segítségével igyekszik az egyes adórendszereket befolyásolni, s teljes

---

¹⁰Adózási ismeretek és bankválasztás. http://www.mva.hu/ugyfelkapcsolat/vt_kozep_mo/3_Adozas_bankvalasztas_banklista_korr.pdf (2017.10.20.), 6.o.

¹¹dr. BÉKÉS: im. 33-34.o.

¹²dr. BÉKÉS: im. 17.o.

¹³Dr. ÓRY Tamás: Adóharmonizáció az Európai Unióban. *Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma*. <http://www.bmeip.hu/download/engemiserint/Adoharmonizacio%20az%20EUBan.pdf> (2017.10. 29.); 3.o.

beavatkozást nem gyakorol¹⁴. A szakirodalom ennek kapcsán 2 utat említ: a pozitív, illetve a negatív harmonizációt. Előbbi lényege, hogy főként irányelvi szinten történik a közelítés. Úgy is mondhatjuk, hogy a közösségi célok kerülnek előtérbe a tagállamokéival szemben, amit felülről vezérelt szabványosításnak is nevezünk. Azonban ez a megközelítés számos esetben ütközhet az egyes tagállami érdekekkel, így nem véletlen, hogy az egyes adófajták tekintetében eltérő szinten zajlik az uniós jogalkotás¹⁵. Célszerű tehát egy rövid időre megállnunk és megnézni, hogy mindez a gyakorlatban hogyan történik.

A leggyakoribb módszer az adóteher viselése alapján történő megkülönböztetés: közvetlen és közvetett adók. A közvetett adónál nem mutatható ki az, hogy pontosan a termelő vagy a fogyasztó viseli-e a terheket. Az eredet vagy a rendeltetés helye szerint lehet kivetni. Azonban a belső piac esetében utóbbi gyakorlatilag alkalmazhatatlan. Fontos kiemelni, hogy az EU fő célkitűzései közé tartozik az e területen végbemenő harmonizáció, illetve az adósemlegesség¹⁶. Az EUMSZ 113. cikke továbbá lehetővé teszi, hogy a Tanács különleges jogalkotás keretében egyhangúlag lépéseket tegyen ebbe az irányba. Mindezek fényében nem véletlen, hogy számos irányelv, valamint rendelet került elfogadásra, különösen az általános forgalmi és a jövedéki adó terén. Előbbi tekintetében már 1962-ben megszületett az első irányelv javaslat, bár csak a nagykereskedelmi értékesítésre akarták bevezetni a közös áfarendszert. 1977-ben pedig elfogadták a hatodik direktívát (77/388/EGK), melynek hatása a jogszabálmódosítások ellenére mind a mai napig érződik. Hasonló folyamatok játszódtak le a jövedéki adók esetében is, ahol a harmonizáció első jelentős eredményei már 1972-ben megmutakoztak, s az Egységes Európai Okmány hatályba lépésével teljesedtek ki. Így ma ezen a területen egyaránt találkozhatunk horizontális (általános szabályokat tartalmazzák) és vertikális (3 jövedéki termékkörre vonatkozó) irányelvekkel¹⁷. Jól látható tehát, hogy az európai integráció számos sikert ért el. Ennek oka, hogy a tagállamok meglehetősen korán felismerték, hogy saját érdekük is a harmonizáció elősegítése, hiszen csak így garantálható a belső piac működése.

Ezzel szemben a közvetlen adók kapcsán inkább koordinációról beszélhetünk. Ennek némileg ugyan ellentmond az a tény, hogy társasági adók tekintetében már 1967-ben megkezdődik a harmonizáció. Mindazonáltal érdemi előrelépésre csak a 90-es években kerül sor, amikor 3 irányelvet is elfogadnak: fúziós (90/434/EGK), anya-leányvállalat (90/435/EGK), valamint a kapcsolt vállalkozások kettős adóztatásának megszüntetéséről (90/436/EGK). Ezt követően megtorpanás érezhető, s csak a 2000-es években folytatódik az uniós jogalkotás. Azonban minden törekvés ellenére a folyamat lassan halad, ennek meggyorsítására olyan új, jogi kötőerővel nem rendelkező eszközöket vetnek be, mint a magatartási kódexek vagy a bizottsági közlemények¹⁸. Emiatt a közvetlen adók területén az irányelvek összeségében véve rendkívül szűk személyi és tárgyi hatályúak. A fő célkitűzés a káros adóverseny megelőzése, ami a különböző adóterhek egymáshoz közelítésével valósulhat meg. A törekvések árnyoldala, hogy ezzel párhuzamosan a tagállamok összáadóbevétele is csökken az egymás alá ígéretessel.

¹⁴ERDŐS Éva: Az európai adóharmonizáció mint a káros adóverseny elleni fellépés eszköze. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXX/1. (2012) pp. 255–270. http://www.matarka.hu/koz/ISSN_0866-6032/tomus_30_1_2012/ISSN_0866-6032_tomus_30_1_2012_255-270.pdf (2017.10.23.) 256.o.

¹⁵ERDŐS: im.; 258.o.

¹⁶GÁBRIEL Katalin – HÜTTL Antónia: Adók az Európai Unióban és Magyarországon. http://www.ksh.hu/statszemle_archive/1998/1998_11/1998_11_897.pdf (2017.10.29.) 897-899.o.

¹⁷TÓTH Ádám: A társasági adózás harmonizációja az Európai Unióban, különös tekintettel a legújabb tendenciákra. *Budapesti Gazdasági Főiskola Külkereskedelmi Kar, Nemzetközi Gazdálkodás Szak, Nappali Tagozat, Külgazdasági Vállalkozás Szakirány*. Budapest, 2010., 19-25.o.

¹⁸ERDŐS: im. 262-263.o.

Vajon mi lehet ennek az oka? Nos, ahogy azt korábban is említettük, a tagállamok továbbra is nagyfokú önállósággal rendelkeznek adópolitikájuk kialakításakor. Többek között a Szerződések nem tartalmazzak arra vonatkozó rendelkezést, hogy azonos alapokra kell emelni az egyes adórendszereket, pedig az esetleges hátrányok kiküszöbölése mindezt indokolná. Ebből kifolyólag az egyes országok adójoga nagyfokú eltérést mutat, ami veszélyezteti a kettős adóztatás elkerülését. Emellett szintén akadályozó tényezőt jelent a jogalkotás nehézséges is: az irányelveket a Tanácsnak a Bizottság javaslatára konzultációs eljárást követően egyhangúan kell meghoznia. Ez pedig a tagállami partikuláris érdekek mellett egyre nehezebb a 28 tagúra bővült Európai Unióban, ahol az adóharmonizáció egyik központi kérdése, hogy a tagállamok vagy az EU bevétele növekedjen-e. Természetesen ez komoly viták tárgyát képezi mind a mai napig, gátolva az uniós törekvéseket.¹⁹

Így a közvetlen adók tekintetében előtérbe kerül a negatív harmonizáció, ahol az Európai Bíróságra hárul a feladat, hogy jogfejlesztő tevékenységével, ítéletein keresztül kijelölje a tagállamok mozgásterét. A Testület ennek keretében tiltásokkal formálja a nemzeti adójogokat. Eddig főként az alapelvek betartására, valamint a belföldi és külföldi adóalanyok diszkriminációjának megelőzésére törekedett²⁰. Utóbbi esetében azonban fontos kiemelni, hogy ez a megközelítés a piacok regionális különbségeivel magyarázza ezt, ami egyes szakemberek szerint éppen a verseny fog megszüntetni²¹. A Bíróság számos alkalommal bizonyította már, hogy képes az uniós jognak új irányokat szabni, így ez az eszköz alkalmas a belső piac integritásának védelmére. Mindazonáltal ez az irány mindössze a nemzeti jogszabályok ekvivalenciáját és átláthatóságát követeli meg²².

Összeségében véve látszik, hogy a harmonizációs út, különösen a közvetlen adók esetében meglehetősen körülményes, elég, ha csak az uniós jogalkotásra gondolunk vissza. Emellett jelen pillanatban sem az adó mértékére, sem az adóalapra nem tartalmaz előírást, így az államoknak csak arra kell ügyelniük, hogy az uniós versenyjogi szabályokat meg ne sértsék²³. Előrelépésre ezen a téren csak akkor kerülhetne sor, ha a jelenlegi adópolitikát a fentiek összehangolására is irányuló strukturális adópolitika váltaná fel. Amennyiben az EU viszont a fokozatos konvergációt részesíti előnyben, akkor még sokáig fennmaradhatnak az eltérő tagállami adórendszerek²⁴. Jelen pillanatban viszont előbbinek továbbra is gátját képezi az eltérő partikuláris nemzeti érdekek. Ugyanis míg a nagyobb állami szerepvállalást pártolók adóbevétele csökkenne, addig mások a harmonizáció célkitűzéseivel szembehelyezkedve a verseny vállalását szorgalmazzák. *Deák Dániel* szerint a valódi megoldást az uniós költségvetési politikával összhangban levő koherens uniós adópolitika szolgálhatná²⁵.

Álláspontom szerint erre a jelenlegi körülmények között vajmi kevés esély van, mivel az államok egyre gyakrabban hivatkoznak a szuverenitásukra, s ezzel párhuzamosan az figyelhető meg, hogy egyre több kompetenciát igyekeznek „visszaszerezni” az uniós intézményektől. Ismét terjedőben van a protekcionizmus, egyre többen élnek sajátos gazdaságpolitikai lépésekkel pl:

---

¹⁹ERDŐS: im.; 256-261.o.

²⁰dr. BÉKÉS: im. 19-20.o.

²¹ERDŐS: im.; 258.o.

²²GALÁNTAINÉ Máté Zsuzsanna: Problémák és újabb törekvések az Európai Unió társasági adózásában. *PhD értekezés, Multidiszciplináris Társadalomtudományi Doktori Iskola.* 2008. szeptember, Győr. http://rgdi.sze.hu/images/RGDI/honlapemelei/fokozatszerzesi_anyagok/galantaine_mate_zsuzsanna_disszertacio.PDF (2017.10.19.); 62.o.

²³ERDŐS: im.; 263-264.o.

²⁴GÁBRIEL– HÜTTL: im.; 898.o.

²⁵GALÁNTAINÉ: im. 70-72.o.

különadók bevezetése. Így egyre kevésbé beszélhetünk valódi együttműködési szándékról, mely alapfeltétele lenne egy átfogó adóreformnak. Ennek következtében a Bizottság előtt 2 lehetőség állt: az alapszabadságokon vagy az állami támogatásokon keresztül lép fel.

Előbbi kapcsán fontos hangsúlyozni, hogy a belső piac megteremtésének alapjául szolgálnak, hasonlóan az uniós jogharmonizációhoz. Legfontosabb jellemzőjük a diszkriminációtilalom és közvetlen alkalmazhatóság. Az uniós jogrend szerint a tagállami jogsértés megállapítható minden olyan korlátozás esetében is, ami megnehezíti az egyes szabadságjogok gyakorlását. A tagállamok helyzetét tovább nehezíti, hogy az Európai Bíróság a Szerződések által biztosított kivételeket szűken értelmezi. Leggyakrabban az arányosság elvén buknak el az egyes intézkedések, ugyanis nem lehetnek:

- az önkényes megkülönböztetés és a tagállamok közti kereskedelem rejtett eszközei, valamint
- a szabályozásnak alkalmasnak kell lennie a célkitűzésre²⁶.

Mindez álláspontom szerint alkalmas terepet biztosít az Európai Bizottságnak, hogy fellépjen a nemzeti adójogszabályok ellen, hiszen e téren is követelmény a diszkriminációmentesség. Egyedül a jogalapot kell „megtalálni”, azonban az esetjogra pillantva ez nem túl nehéz.

A *Bizottság v. Görögország* ügyben az áruk szabad mozgásának megsértésében vélte felfedezni a kapcsolatot. A konkrét ügyben az adót az új vagy használt autók megvásárlása vagy importálása után kellett megfizetni, alapját az adózás előtti ár bizonyos százaléka és az autó teljesítménye adta. A Testület szerint Görögország hátrányos megkülönböztetést alkalmazott, mivel 1201 és 1801 cm³ estében meredek emelkedés volt megfigyelhető, továbbá a tagállamban 1600 cm³ alatti autókat gyártotta. Ugyanakkor ezek többsége 1300 cm³ körül volt, ami pont beleesett az első sávba. Ennek ellenére a Bizottság fenntartotta az álláspontját, s nem fogadta el kimentésül az utak rossz állapotát, valamint a környezetvédelmet. A Bíróság azonban nem állapított meg jogsértést, s hangsúlyozta, hogy a tagállamok objektív alapon meghatározhatják az adó mértékét, beleértve a progresszivitást is, továbbá nem diszkriminatív az a szabályozás, ahol csak az import áruk esnek a legmagasabb adósávba²⁷.

Bár a fenti ügyben a Bizottság vesztett, de jól látható, hogy az uniós szabadságok alkalmas eszköznek bizonyulhatnak a belső piacot veszélyeztető adójogszabályok ellen. Erre jó például szolgál a *Humblot* jogeset, ahol szintén hasonló elvek alapján vetettek ki differenciált (16 LE-nél kisebb teljesítményű autókra, progresszív) és különleges adót (16 LE-nél nagyobb teljesítményre, rögzített). Utóbbi jóval magasabb volt, s egyértelműen a külföldről behozott gépjárművek ellen volt, mivel Franciaországban 16 LE-nél nem gyártottak nagyobb teljesítményű autókat²⁸. Így nem véletlen, hogy itt az Európai Bíróság tagállam ellen döntött.

Már itt érdemes megemlíteni, hogy tanulmányom fontos részét képező magyar reklámadót nemsokkal az elfogadása után elemezte *Jakab András* és *Sonnevend Pál*, akik a letelepedés szabadsága körében vizsgálták a kérdéses jogszabályt. A szerzőpáros a *Hervis* ügyben hozott ítéletre alapozva azt az álláspontot képviselte, hogy a szabályozás sérti az uniós jogot, mivel erősen progresszív adókulcsokat alkalmaz, s a legsúlyosabb terhek a külföldi jogalanyokat sújtják. Ugyanis a kapcsolt vállalkozásoknál az adóalapot az entitások összárbevétele képezte, melyet

---

²⁶OSZTOVITS András: EU-jog. HVGORAC. Budapest, 2012.; 368-377.o.

²⁷C-132/88-Bizottság v. Görögország

²⁸C-112/84-Michel Humblot v. Directeur des services fiscaux

arányosan el kellett osztani. Ezzel szemben a független franchise jogosultak esetében nem volt összeszámítás. Ennek nyomán arra a következtetésre jutnak, hogy a két versengő kereskedelmi televízió közül a külföldi tulajdonú lényegesen magasabb adóterhet kénytelen elviselni. Ráadásul az elhatárolt veszteség 50%-ának levonása is valószínűleg a hazai vetélytársnak kedvezne. Egyetlen kimentési okként a közérdek jöhet szóba, azonban a szükségesség-arányosság tesztnek nehéz lenne megfelelni²⁹.

Láthatóan ez az út alkalmasnak tűnik az uniós jogot sértő adójogszabályok ellen, viszont a Bizottság a reklámadó esetében más megoldással élt: az állami támogatás kérdését vette elő. Most már csak azt kellett megtalálni, hogy a Testület hogyan teremti meg a hivatkozási alapot. Nos, a belső piacot számos tényező hátráltatja, ilyen pl: a hazai és importtermékek közötti különbségtétel, nemzeti elbánás elvének megsértése, adóelkerülés stb³⁰. Ugyanakkor az erre vonatkozó uniós esetjog meglehetősen szegény volt, nem minősült bevett gyakorlatnak. Mindazonáltal az állami támogatás fogalmában ott rejlett a kulcs (előny), amit csak megfelelően alkalmazni kellett az egyes ügyekre. A Bizottság az összekötő kapcsot a káros adóversenyben találta meg.

Köztudott ugyanis, hogy az országok között óriási verseny dúl a külföldi tőke megnyeréséért. A kormányok sokszor mindent hajlandóak megtenni e cél érdekében. Különösen ez a helyzet Kelet-Közép Európában, ahol a rendszerváltáskor a külföldi befektetéseket egyfajta csodavárás jellemezte, ami majd kihúzza az adott országot a bajból, s fejletté válhat. A multinacionális cégek pedig megragadták a kínálkozó alkalmat, hiszen itt:

- a beszállítási lehetőségek olcsók voltak
- komoly adóelőnyöket biztosítottak
- új piacokra lehetett bejutni, továbbá
- alacsonyak voltak a munkaerőköltségek³¹

Ennek következtében a keleti tagállamok nemzeti összterméke (GDP) mind a mai napig jelentős mértékben függ a külföldi tőkétől, kulcsfontosságú iparágak, szolgáltatási szektorok vannak idegen kézben. Így nem véletlen, hogy sokan továbbra is ragaszkodnak ehhez az irányvonalhoz, figyelmen kívül hagyva a megváltozott körülményeket (uniós tagság, gazdasági átalakulás stb.). Vajon mi áll ennek a hátterében?

A probléma gyökerei a 20. század közepéig nyúlnak vissza, amikor a protekcionista gazdaságpolitika volt az uralkodó, s emiatt a ma működő adórendszerek is sokkal zártabb gazdasági keretek között jöttek létre. Ebben az időszakban nem voltak jellemzők a külföldi befektetések, nem kellett más államok adójogszabályait figyelembe venni. Az adóztatási tehát kizárólag kormányzati célok elérését szolgálta. Azonban az elkövetkező évek folyamán a piac egyre inkább liberalizált lett, fokozatosan lebontották a tőkeáramlás akadályait. Általánossá váltak a tőkeallokációk, a határon átnyúló jelleg. Fokozott jelentőségre tett szert továbbá a versenyképesség, hiszen a befektetők a globalizálódó világban szabadon választhatják ki a nekik tetsző országot. Ennek nyomán az államok is kénytelenek voltak lépni: alapvető célkitűzéssé vált a minél kedvezőbb adózási környezet megteremtése.³²

²⁹JAKAB András-SONNEVEND Pál: A reklámadó és az európai jog. *Pázmány Law Working Papers* 2014/14. http://d18wh0wf8v71m4.cloudfront.net/docs/wp/2014/2014-14_JakabSonnevend.pdf (2017.10.19.); 6-9.o.

³⁰ERDŐS: im.; 257.o.

³¹GALÁNTAINÉ: im. 49.o.

³²GALÁNTAINÉ: im. 44-45.o.

Mindezek fényében az adóverseny lényege, hogy az államok egymás alá ígérve igyekeznek a külföldi tőkét magukhoz vonzani. Habár első látásra ez a törekvés adóbevételkiesés bekövetkezésével fenyeget, valójában az egyes kedvezmények hatására éppen ellenkező folyamat játszódik le: az adózók számával párhuzamosan növekszik az adóbázis is.³³ Két formáját különböztethetjük meg, az ún. beruházási adókedvezményeket, illetve az adóparadicsomok kialakítását. Előbbi esetben pozitív diszkriminációt alkalmaznak a külföldi befektetővel szemben, megsértve a nemzeti elbánás elvét. Utóbbi pedig lehetővé teszi, hogy az offshore cégek nem a bejegyzés államában fizetik meg az adókat. Így nem járulnak hozzá az ottani közszolgáltatásokhoz annak ellenére, hogy tényleges tevékenységüket ott végzik. Ez a gyakorlat azonban azt vonja maga után, hogy a multinacionális vállalatok számára lehetőség nyílik az adóelkerülésre, valamint a tőkeáramlást is negatívan befolyásolja.³⁴

A szakirodalomban továbbra is komoly vita van arról, hogy létezik-e egyáltalán „jó” adóverseny. A kérdésre nehéz válaszolni, hiszen az egyes országokat eltérően érinti ez a politika. A kutatások szerint a kis, nyitott gazdaságok az alacsony adókulcsok alkalmazásával nyertesei lehetnek a versenynek. Az eszköz lehetőséget kínál a fejletlenebb térségek számára, hogy gyorsabban felzárkózhassanak (foglalkoztatás, innováció stb.) Végezetül ennek révén erősödhet az adórendszerek konzisztenciája, mivel az általánosan csökkenő adókulcsok növelik a versenyképességet. Ez utóbbi az uniós adópolitika szempontjából sem közömbös, ugyanis nem kell annyit küszködni a nehézkes jogalkotással, a harmonizáció spontán módon is lezajlik.³⁵ Ezzel szemben rá kell arra világítani, hogy az adóversenynek számtalan árnyoldala is van:

- eltéríti a nemzetközi befektetéseket
- veszélyezteti az önkéntes adókövetést
- torzítja az adórendszert
- a kieső bevételek miatt más országok bizonyos adóalapok után fizetendő adókat növelni kényszerülnek
- növelik más országok adóigazgatási költségeit³⁶

Galántainé Máté Zsuzsanna mindezekhez még hozzáteszi, hogy ez a politika egy sajátos helyzetet, az ún. fogolydilemmát idézheti elő, mivel az érintett országok folyamatos egymás alá ígérgetése azt eredményezi, hogy egyik fél sem lesz hajlandó együttműködni a másikkal. Ennek oka, hogy mindketten a nagyobb veszteséget akarják elkerülni, ami óhatatlanul is csapdát okoz. Emellett az adóverseny rontja az adózás igazságosságát, illetve sérti a semlegesség elvét.³⁷

Összeségében tehát elmondhatjuk, hogy a tagállamok ezirányú törekvései indokolatlan előnyt biztosíthatnak egyes, kivételezett multinacionális vállalatoknak. Álláspontom szerint az Európai Unióban erre igen szűk mozgástér van, hiszen a belső piac stabilitása „mindenek fölött” áll. A különutas lépések pedig éppen ezt veszélyeztetik.

Mindezek kapcsán érdemes visszautalni az EUMSZ 107(1) cikkelyére, mely a verseny torzítását egyértelműen az előny fogalmával kapcsolja össze. Az Európai Bizottság is ezen a

---

³³ERDŐS Éva: A káros adóverseny kezelése az európai adójogban. <http://www.unimiskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Erd%F5s%20%C9va.pdf> (2017. 10.22.); 2.o.

³⁴ERDŐS: im.; 265-268.o.

³⁵GALÁNTAINÉ: im. 51-56.o.

³⁶ERDŐS: im.; 265.o.

³⁷GALÁNTAINÉ: im. 34-35.o., valamint 52-58.o.

nyomvonalon indult el, amikor a tagállami adópolitikát szigorú vizsgálat alá vette 2013-14-ben³⁸. Ebben segítségére volt az évtizedek óta formálódó, az Európai Bíróság esetjogára építkező gyakorlata. E tekintetben megállapíthatjuk, hogy a Testület meglehetősen szélesen értelmezést használ a fogalomra: „*olyan gazdasági előny, amelyet egy adott vállalkozás rendes piaci körülmények között nem tudott volna megszerezni*”. Nincs annak jelentősége, hogy:

- mi volt az intézkedés oka vagy célja, illetve mindez kötelező volt-e a vállalkozásra nézve, csak a hatás számít,
- a forma sem számít: a gazdasági terhek alól mentesülés is minősülhet állami támogatásnak

Nem hivatkozhat arra a tagállam, hogy a más tagállamokban működő versenytárs vállalkozások kedvezőbb helyzetben vannak. Végezetül a közvetett előny is lehet jogsértő, ha az intézkedés másodlagos hatásai azonosítható vállalkozásoknál vagy vállalkozáscsoportoknál jelenik meg.

Ezzel szemben nem valósul meg tiltott állami támogatás, ha

- jogellenesen beszedett adókat térítenek vissza
- nemzeti hatóságok kötelesek az általuk bizonyos vállalkozásoknak okozott károkért járó kártérítésre, illetve ha
- a kisajátításért adott kártalanítás megfizetése áll fenn.³⁹

Ennek alapján látható, hogy nagyon nehezen tudják a tagállamok magukat kimenteni, így nem véletlen, hogy több szerző is kritizálja az Európai Bizottság gyakorlatát. A leggyakoribb vád, hogy a jogsértés megállapításához sokszor az előny megléte is elegendő, s keveset foglalkozik a szelektivitás kérdésével.⁴⁰ Egyesek szerint pedig egyenesen mellőzi ezt a követelményt, amivel szembemegy a jelenlegi esetjoggal, s az EUMSZ 107. cikkével is. Ugyanis a gazdasági előny szelektivitása megdönthető vélelem, s ráadásul a 2 fogalom elkülönül egymástól, ami független vizsgálatot igényel.⁴¹

Mindez nem nagyon foglalkoztatta a Bizottságot, aki igen hamar akcióba lendült, sőt valóságos hadjáratot indított: már 2013-ban vizsgálni kezdte a tagállamok által a multinacionális cégeknek nyújtott ún. feltételes adómegállapításokat. *Joaquin Almunia* akkori versenyjogi biztos szinte a kezdet kezdetén arra figyelmeztetett, hogy a Bizottság nem ismer kegyelmet az indokolatlan kedvezményekkel kapcsolatban: „*Az uniós adóhatóságok kötelesek egyenlő feltételeket biztosítani ahelyett, hogy a hasonló ténybeli és jogi helyzetben lévő vállalatokat eltérően kezelik*”.⁴² Mindez előrevetítette a várható végeredményt is. Az azóta eltelt időszakban több mint 1000 ilyen esetet

---

³⁸Állami támogatás: a Bizottság megállapítja, hogy Luxemburg mintegy 250 millió euró összegű jogellenes adókedvezményt nyújtott az Amazon számára. Európai Bizottság-Sajtóközlemény. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-3701_hu.htm (2017.10.21.)

³⁹Bizottsági közlemény az Európai Unió működéséről szóló szerződés 107. cikkének (1) bekezdésében említett állami támogatás fogalmáról (2016/C 262/01). <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=OJ%3AC%3A2016%3A262%3AFULL> (2017.10.24.); 15-26.o.

⁴⁰Clery GOTTLIEB: Three Years of EU State Aid Review of Tax Rulings: Taking Stock. *Alert Memorandum*. July 29, 2016. https://awards.concurrences.com/IMG/pdf/17_f-c_laprc_vote_n_van_robbroeck_and_j.f.d._weyde_-_three_years_of_eu_state_aid_review_of_tax_rulings_taking_stock.pdf (2017.10.22.); 50.o.

⁴¹Liza Lovdahl GORMSEN: EU State Aid Law and Transfer Pricing: A Critical Introduction to a New Saga. *Journal of European Competition Law & Practice*, 2016, Vol. 7, No. 6.; 37.o.

⁴²Dr. Bertold Bär-BOUYSSIÈRE-Ortwin CARRON-Michael HARDGROVE: Tax rulings and fiscal state aid in the EU. *DLA Piper*. <https://www.dlapiper.com/~media/Files/Insights/Events/2015/06/EUStateAid.pdf> (2017.10.25.); 3.o.

tekintett át, s olyan cégek buktak el a teszten, mint az Apple, az Amazon, illetve a McDonald's⁴³. Egyértelművé vált, hogy a multinacionális vállalatoknak széleskörű kedvezményeket nyújtó, a foglalkoztatási szempontokat kizárólagossá tevő és a gazdasági törvényszerűségeknek ellentmondó nemzetállami gyakorlatok kudarcra vannak ítélve⁴⁴.

Az eddig látottak pedig arra sarkalhatták a Testületet, hogy a tiltott állami támogatások vizsgálata hatékony eszköz lehet a versenyt torzító közvetlen adókkal szemben is. Ráadásul bátoríthatta az Európai Bíróság Hervis ügyben⁴⁵ hozott döntése is, ahol az erősen progresszív adózás bizonyult az uniós joggal ellentétesnek. Ez még akkor is így volt, ha tudjuk, hogy az ítélet alapja a letelepedés szabadságának, s nem az állami támogatásnak a megsértése volt. Másrészt tanulmányom elején már említettem, hogy alkotmányos alapelv az egyenlőség és az arányosság. Akkor ott jeleztem, hogy ezt szintén alapot szolgáltathat az uniós intézményeknek a fellépésre. Mindezek fényében úgy tűnik, hogy az adópolitika a gyakorlatban egyre inkább uniós hatáskörbe kerül, s a tagállamok egyre nehezebben tudják igazolni lépéseiket. Vajon valóban így van vagy csak a Bizottság visszaél a hatalmával? Az elkövetkezőkben erre igyekszem választ keresni a magyar reklámadó-szabályozást elemezve.

Mielőtt azonban belekezdenék, célszerű röviden összefoglalni az EU gazdaságpolitikai és versenyjogi célkitűzéseit. Előbbi tekintetében fontos kiemelni, hogy már az integráció korai szakaszában is kulcsszerepet szántak a kereskedelmi korlátok leépítésének. Ez kezdetben elsődlegesen a vámok ellen irányult, de a későbbiekben ezt kiterjesztették a külföldi vállalatokat diszkrimináló adókra is. Mind a gazdaságpolitika, mind a versenypolitika középpontjában áll a piacra jutás biztosítása. Ennek lényege, hogy a tagállamoknak meg kell nyitniuk nemzeti piacukat a külföldi vállalatok előtt. Ehhez szorosan kapcsolódik az az uniós elv, miszerint az állami támogatások tilosak, s csak bizonyos indokolt esetekben engedhetőek meg. A nemzeti kormányok tehát nem élhetnek ezzel az eszközzel, nem nevelhetnek „nemzeti bajnokokat”. Ráadásul, ahogy azt korábban is láttuk, a Bizottság elkezdte vizsgálni a tagállami adópolitikát, s számos alkalommal fellépett a belső piacot veszélyeztető gyakorlatok ellen.⁴⁶

Ilyen körülmények közepette került sor a reklámadó elfogadására 2014-ben, ami új különadót vezetett be a meglévő társasági- valamint jövedelemadó mellett minden médiaszolgáltatóra. Az adó alanya a reklám közzétevője, alapját a reklám közzétételéből származó árbevétel képezi, költségek levonása nélkül. Kapcsolt vállalkozások esetében az adó aggregált: az adókulcsot a teljes magyarországi csoport bevétele határozza meg. A törvény progresszív adózást ír elő, a jogalkotó 0-50%-ig 6 sávot hozott létre. Ezt a rendszert később egy 2015-ös módosítás 2 kulcsossá tette: az adóalap 100 millió forintot meg nem haladó része után 0%, míg az azt meghaladó után 5,3%-ot kell adózni. Ugyanakkor lehetőség van az elhatárolt veszteségek 50%-ának levonására is, de ezzel olyan vállalkozások élhetnek, amelyek 2013-ban nem termeltek nyereséget.

Mindezek alapján egy meglehetősen differenciált szabályozást vezetett be Magyarország, s jól látszott, hogy a nagyobb árbevételekkel rendelkező cégeknek jóval magasabb adóterhet kellett elviselniük. Így nem véletlen, hogy a Bizottság hamar felfigyelt rá és az előzetes vizsgálat után megindította a hivatalos eljárást is. Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy ténylegesen fel sem

---

⁴³ GOTTLIEB: im.; 2.o.

⁴⁴BOUYSSIÈRE-CARRON-HARDGROVE: im.; 15.o.

⁴⁵JAKAB-SONNEVEND: im., 1-9.o.

⁴⁶Piotr SEMENIUK: (Un)Fair competition, Does EU competition law favour particular countries? *Polityka Insight*. <http://rlegutko.pl/download/en-nieuczciwa-konkurencja-polityka-insight-270320171.pdf> (2017.10.23.); 6-8.o.

merülhetett, hogy a magyar kormány a szuverenitásra hivatkozva próbálja az elejét venni az eljárásnak. Ugyanis az általános diszkriminációtilalomnak az adójogszabályok tekintetében is érvényesülnie kell, továbbá a Bizottság széleskörűen értelmezett előny fogalma is kizárta ezt. Éppen ezért az volt a legfontosabb kérdés, hogy a Testület hogyan határozza meg a referenciarendszert, valamint, hogy valamennyi vállalat ugyanolyan ténybeli és jogi helyzetben van-e.

Előbbi kapcsán nem tekintette a rendszer részének sem a progresszív adókulcsokat, sem a veszteség levonásának a lehetőségét. Álláspontja szerint a progresszivitás csak kivételes, indokolt esetekben alkalmazható. A magyar kormány által felhozott arányos közteherviselés elvét, valamint a nagyobb árbevétellel rendelkező vállalatok teherbíróképességét nem fogadta el. Hangsúlyozta, hogy a magyar fél állításai ellenére ugyanolyan ténybeli és jogi helyzetben vannak. Éppen ezért a szabályozás a magasabb árbevétellel rendelkező, külföldi tulajdonban levő piaci szereplők ellen irányul. Mindezt az is igazolja, hogy a 2014. évi adóelőleg 80%-át egyetlen vállalatcsoporthoz fizette be.⁴⁷

A fentiek nyomán nem túlzás azt állítani, hogy a Bizottság gyakorlatilag a progresszív adórendszert a tiltott állami támogatás „melegágyának” tartja, ami helyett viszont az egykulcsos adót szorgalmazza. Így nem véletlen, hogy a határozat ezen pontját számos kritika érte. Piotr Semeniuk szerint ezzel a Testület indokolatlanul beleszól az állami adópolitikába, ami ráadásul ellentmond a korábbi felfogásának is: 2004-ben még elfogadhatónak tartotta a progresszív adókat, ha ez a kis- és közepes vállalkozások terheit csökkenti. Másrészt ugyancsak szembemegy Margrethe Verstager versenyjogi biztos törekvésével, aki a nagyvállalatok adóelkerülése ellen indított harcot⁴⁸.

Álláspontom szerint azonban a Bizottság azt a gyakorlatot követi, amelyet még az e tárgykörben 1998-ban kiadott közleményében megfogalmazott. Itt többek között előnynek minősítette az adómérték aránytalanságát is. Ez alól felmentést az adórendszer természete vagy általános jellemzője adhat. Ezzel pedig szerintem egyértelműen a progresszív adózásra utalt. Másrészt hasonló ügyekben is ezt képviseli. Elég csak megemlíteni a lengyel kiskereskedelmi adó esetét⁴⁹ vagy a magyar élelmiszerlánc felügyeleti díjat⁵⁰, ahol a progresszivitás mértéke sokkal kisebb volt, mégis megállapította a jogsértést. Végezetül az Európai Bíróság ítéletei is ebbe az irányba mutatnak. A korábban már idézett Hervis ügyben a Testület többek között emiatt állapította meg a letelepedés szabadságának megsértését. A jogalkotó ugyanis a vállalatcsoporthoz tartozó adóalapot az e csoporthoz kapcsolt valamennyi adóalany összevont árbevételében határozta meg. Ezzel pedig fiktív árbevétel után adóztatott, mivel más jogi személyeknél nem írta elő az összeszámítást. Ezt a helyzetet viszont tovább súlyosbította az a tény, hogy erősen progresszív adókulcsokat alkalmazott a kérdéses jogszabály.⁵¹ Azonban ez nem jelenti azt, hogy a

---

⁴⁷A BIZOTTSÁG HATÁROZATA (2016.11.4.) Magyarország által a reklámbevétel adózására vonatkozóan végrehajtott SA.39235 (2015/C) (ex 2015/NN) INTÉZKEDÉSRŐL. http://ec.europa.eu/competition/state_aid/cases/257499/257499_1851247_115_2.pdf (2017.10.19.); 9-21.pontok

⁴⁸SEMIENIUK: im.; 23.o.

⁴⁹COMMISSION DECISION of 30.6.2017 ON THE STATE AID SA.44351 (2016/C) (ex 2016/NN) implemented by Poland for the tax on the retail sector. http://ec.europa.eu/competition/state_aid/cases/266058/266058_1919738_69_2.pdf (2017.10.25.)

⁵⁰A BIZOTTSÁG HATÁROZATA (2016.7.4.) AZ SA.40018 (2015/C) (ex 2015/NN) INTÉZKEDÉSRŐL A magyar élelmiszerlánc-felügyeleti díj Magyarország által végrehajtott 2014. évi módosítása. http://ec.europa.eu/competition/state_aid/cases/259571/259571_1770495_140_2.pdf (2017.10.19.)

⁵¹C-385/12-Hervis Sport és Divatkereskedelmi Kft. v. Nemzeti Adó és Vámhivatal Közép-dunántúli Regionális Adó Főigazgatósága; 29-45.pontok

tagállamok egyáltalán nem alkalmazhatnak ilyen adórendszert. Egyedüli kritérium, hogy objektív alapon nyugodjon és ne legyen diszkriminatív vagy protekcionista⁵².

Mindezek alapján egyértelmű, hogy a Bizottság nem lépte túl a kereteket, amikor az adókulcsokat nem ismerte el a referenciarendszer részének. A magyar kormány érveire-az adósávok meghatározása nemzeti hatáskör- tehát azt mondhatjuk, hogy alapvetően igen, de nem kizárólagosan: a mindenkori jogalkotónak tekintettel kell lennie az uniós jogra. Véleményem szerint ezen ügy kapcsán is jól látszik, hogy milyen komoly „szakadék” van a tagállamok és az uniós intézmények között. Így nem véletlen, hogy a Bizottság a harmonizáció erőltetése helyett más utakat keresett a belső piacot fenyegető közvetlen adók megregulálására.

A Testület a fentiek mellett igen komoly kritikát fogalmazott meg az elhatárolt veszteségek levonásának gyakorlatával szemben is. Egyrészt az árbevételalapú helyett nyereségalapú adót tartotta kívánatosnak, mivel előbbi esetében a forgalmi adó alapján a költségeket általában nem lehet levonni, így a szabályozás túlzottan merev az egyes vállalatok számára. Másrészt ezzel a lehetőséggel csak a 2013-ban veszteséges cégek élhettek. Ennek következtében pedig indokolatlan megkülönböztetést alkalmazott a hasonló ténybeli és jogi helyzetben levő adóalanyok között.⁵³

A fentieket alaposan szemügyre véve megállapíthatjuk, hogy a Bizottság igen erőteljes vizsgálat alá vonta a szabályozást. Éppen ezért nem tartom meglepőnek azokat a véleményeket sem, melyek ennek kapcsán hatáskörtúllépésről beszélnek.

Álláspontom szerint ez a helyzet áll fenn, amikor a Testület az árbevételalapú adó létét kritizálja. Ugyanis ez az adónem önmagában véve nem diszkriminatív: valamennyi vállalkozás számára hasonló feltételeket kínál. Ez különösen annak fényében tűnik ellentmondásosnak, hogy a német, a francia, a spanyol és az olasz pénzügyminiszter a közelmúltban arra tett javaslatot, hogy ún. kiegyenlítő adót kellene bevezetni, amit nem a nyereség, hanem az árbevétel után kellene megfizetni. A cél, hogy a nagy multinacionális vállalatok (Google, Facebook, Amazon) esetében fel tudjanak lépni az adóoptimalizációs gyakorlattal szemben. A javaslat ráadásul a magyar reklámadó-szabályozásra épül, s állítólag a Bizottság is támogatná. Nem véletlen, hogy a hírt hallatán Varga Mihály nemzetgazdasági miniszter egyenesen így fogalmazott: *„ezek alapján láthatóan a nyugati tagállamoktól sem áll távol az unortodox gazdaságpolitika, amennyiben felismerik, hogy a saját pénzükről van szó”*.⁵⁴ A jövőben tehát érdemes lesz figyelni a Bizottság lépéseit e téren is. Vajon megváltoztatja az álláspontját az árbevételen alapuló adókkal kapcsolatosan?

Ezzel szemben a Testület kritikájának második fele teljesen egyértelmű: a jogszabály itt diszkriminatív megfogalmazással élt. A 2013-as veszteséges év kitétel számos vállalat számára teszi lehetetlenné ezen eszköz igénybevételét.

Ahogy azt már korábban említettem, 2015-ben a reklámadót módosították, az új szabályozás 2 adókulcsot tartalmazott: 100 millió forint árbevétel alatt 0%, míg felette 5,3%. Emellett lehetővé tette az adóalanyoknak, hogy a korábbi időszak tekintetében válasszanak: az új vagy a régi rendszer alapján akarnak-e adózni. Ugyanakkor az elhatárolt veszteségekre vonatkozó rendelkezések nem változtak. Mindezek kapcsán a Bizottság helyesen mutatott rá arra a tényre, hogy a lényegi dolgok továbbra sem változtak: a jogszabály progresszív adózást alkalmaz és a

⁵²C-132/88-Bizottság v. Görögország

⁵³A BIZOTTSÁG HATÁROZATA (2016.11.4.) Magyarország által a reklámbevétel adózására vonatkozóan végrehajtott SA.39235 (2015/C) (ex 2015/NN) INTÉZKEDÉSRŐL. http://ec.europa.eu/competition/state_aid/cases/257499/257499_1851247_115_2.pdf (2017.10.19.); 47-70.pontok

⁵⁴A magyar megoldást másolják, hogy végre lecsapjanak a Google-re és a Facebookra. 2017. szeptember 15. 09:29. <https://www.portfolio.hu/gazdasag/adozas/a-magyar-megoldast-masoljak-hogy-veg-re-lecsapjanak-a-google-re-es-a-facebookra.262305.html> (2017.11.05.)

jogalkotó ezt nem indokolta meg.

Mindezek fényében az volt a kérdés, hogy Magyarország fel tud-e mutatni valamilyen kimentési okot. Nos, a Testület nem meglepő módon megállapította, hogy egyetlen szerződéses ok sem tudja igazolni a vitatott jogszabályt, így a tiltott állami támogatás visszafizetésére kötelezte az országot. Határozatában kimondta, hogy egységes adókulcsot kell visszamenőlegesen is alkalmazni (5,3%). Természetesen a magyar kormánynak jogában áll ezt szabad meghatározni, változtathat a jelenlegi mértéken. Emellett arra is lehetőség van, hogy a reklámadót visszamenőlegesen eltöröljék⁵⁵.

Azonban az ügy ezzel még nem ért véget: Magyarország keresetet nyújtott be az Európai Törvényszékhez, melyben kérte a Bizottság határozatának megsemmisítését. Az érvek a következők voltak:

- a reklámadót tévesen minősítették tiltott állami támogatásnak
- az indoklási kötelezettséget megsértették
- visszaéltek a hatáskörrel⁵⁶

Mindez azt jelezte, hogy a magyar kormány nem vette figyelembe az adók területén az elmúlt években bekövetkezett változásokat. A felsorakoztatott érvekből nem látszik az, hogy kíván reagálni az új helyzetre: a régi, adószuverenitásra alapozott álláspontot képviseli. Mindazonáltal még az ítélelhozatal előtt ismét módosították az érintett jogszabályt: 100 millió forint árbevétel alatt adómentesség, felette a korábbi 5,3% helyett 7,5%-os az adó mértéke. Szakértők szerint ezzel az ügy a bírósági eljárás lezárulta előtt is megoldódhat, hiszen az adómentességre vonatkozó szabályozás megfelel az uniós versenyjog *de minimis* előírásának⁵⁷. Kérdés, hogy a Bizottság hogyan fogja értékelni az új fejleményeket...

Összeségében véve megállapíthatjuk, hogy a nemzeti adójog és az uniós jog viszonya folyamatos változásban van, egyre inkább az utóbbi nyer teret. Mindezek fényében a tagállamoknak szűkül a mozgásterük. Az elmúlt évek alapján pedig úgy tűnik, hogy a Bizottság alkalmas eszközt talált a tiltott állami támogatás nevében a belső piacot fenyegető tagállami adórendszerekkel szemben. Mindazonáltal a jövőre nézve kívánatos lenne, ha az Európai Bíróság is kialakítaná joggyakorlatát e téren, csökkentve az esetleges hatáskörtúllépés lehetőségét, valamint elősegítve a koherencia megteremtését. Könnyen elképzelhető ugyanakkor, hogy a Testület az alapszabadságok körében bírálná el az eléje kerülő ügyeket. Vajon mit hoz a jövő?

---

⁵⁵A BIZOTTSÁG HATÁROZATA (2016.11.4.) Magyarország által a reklámbevétel adózására vonatkozóan végrehajtott SA.39235 (2015/C) (ex 2015/NN) INTÉZKEDÉSRŐL. http://ec.europa.eu/competition/state_aid/cases/257499/257499_1851247_115_2.pdf (2017.10.19.); 75-96.pontok

⁵⁶2017. január 16-án benyújtott kereset – Magyarország/Bizottság (T-20/17. sz. ügy). <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=188881&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=385408> (2017.10.23.)

⁵⁷Jan STOJASPAL: Hungary Raises Advertisement Tax to Overcome State Aid Issues. <https://www.bna.com/hungary-raises-advertisement-n73014451145/> (2017.10.20.)

Summary

The question of state aids is a fundamental pillar of the European Competition Law. The European Union is committed to restrain unjustified state aids. They are authorised only in those cases when they eliminate market failures and do not distort competition. Therefore, the economic autonomy of the Member States is not unlimited. Consequently, the tax law of the Member States became the target of the European institutions, namely the European Commission: it started to scrutinize the respective legal instruments whether they are in violation of state aid rules.

In the beginning, the parties concerned and specialist could also think that the Commission exceeded its jurisdiction. Because tax is primarily burden and not an advantage. Despite this fact, supervisions did not stop, even they became more frequent and deeper. It seems to be that it is useless to rely on sovereignty and transgression of jurisdiction. Many could ask: will it be a normal proceeding or is it an obvious breach of the EU Treaties? The question is not neutral us because there are some cases related to Hungary before the European Court. From these, it is worth emphasising the case of advertisement tax which is a typical example of the Commission's new policy. It was about progressive taxation which was deemed to be completely an internal issue by the Member States and even experts. In contrast with this view, last years show the opposite: the question of taxation belongs to state aid since it can mean a unique device for the respective government to subsidise companies through this channel. Besides, we must be aware of the growing importance of European Law: in the last decades, it extended to those areas which were regarded earlier as part of sovereignty by the Member States. In the light of these, it was not surprising that the Commission almost immediately "attacked" the relevant legal instrument after its adoption.

In my study, I try to highlight the steps of the long road towards the direct supervision of national tax systems before dealing with the case concerned. In my opinion, it is useful to see the pitfalls and merits of this way.

First, I analyse briefly the notion of state aid emphasising the role of advantage. At this point, it is not prevalent how it can be linked to taxation. For this reason, I look at the notion of tax and its task in the functioning of the state. We could easily think that tax sovereignty is unlimited but there are constitutional principles and international commitments. It is important to us that the European law started to extend its jurisdiction to this area although the principle of tax sovereignty is still the main rule: only harmonisation is permitted at this level.

In respect of our topic, direct taxes are interesting. In this field, there is only coordination so the role of ECJ is especially important: its decisions contribute to the development of the European law regarding taxation through the so-called negative harmonisation. Nevertheless, it does not mean an effective solution to prevent state measures endangering the internal market because of the difficult law-making procedure of the EU. Consequently, the Commission had to find alternative ways. In my opinion, there are two possibilities: four freedoms or state aid rules. Regarding the former, the ECJ has a significant case law. In case of the latter, there were no real assistance. The link between state aid rules and taxation is harmful tax competition connected to the broad interpretation of the notion of advantage construed by the Commission. In this respect, the first "test" was the issue of tax rulings which is an appropriate solution for multinational undertakings to evade taxation. A lot of proceedings were initiated against the

“champions” e. g: Apple, Google etc. It proved to be an effective tool so the Commission went further: it started to examine the tax policy of the Member States.

In this framework, it “attacked” the Hungarian advertisement tax which prescribed progressive rates related to the price income deriving from the disclosure of advertisements. The Hungarian government hopelessly argued about burden sharing and national jurisdiction, the Body held that it was suitable to discriminate between undertakings in favour of the ones who had low price income.

All these indicate that the Member States have less and less room for maneuver in this field of law.